

КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

**ӘОЖ 378.02:37.016
ҒТАХР 14.35.09**

¹М.Ж. Жақыпбекова, ²Д.С. Болысбаев, ³Т.М. Оспанов, ⁴Г. Бахарова

¹ педагогика ғылымдарының кандидаты,

² философия ғылымдарының кандидаты, доцент,

³ магистр оқытушы,

⁴ магистрант,

^{1,2,3,4}М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Шымкент, Қазақстан

6B02140 – КЕСКЕНДЕМЕ МАМАНДЫҒЫ БОЙЫНША СТУДЕНТТЕРДІ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДА ҚАЗАҚСТАН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНІҢ СОҒЫС СЮЖЕТТІ ЖАНРЫНЫҢ ОРНЫ МЕН РӨЛІ

Аннотация

Мақалада 6B02140-Кескіндеме мамандығының студенттеріне арналған "Қазақстан бейнелеу өнер тарихы" пәнін оқып үйренуі, Қазақстандағы бейнелеу өнеріндегі баталдық жанрдың дамуы мен қалыптасуы, Қазақстанның қазіргі бейнелеу өнеріндегі дәстүрлер мен жаңашылдықтар, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің «Бейнелеу өнері және дизайн» кафедрасының ұжымы әзірлеген 6B02140-Кескіндеме білім беру бағдарламасы бойынша өнер бакалаврларын дайындаудағы баталдық жанрдың орны мен рөлі. "Қазақстан бейнелеу өнер тарихы" курстың басты мақсаты мен міндеттері, студент оқу барысында меңгеруі тиіс білім мен құзыреттіліктері анықталған, кәсіби бейнелеу өнерінің дамуының негізгі кезеңдері қарастырылады, оның ішінде Қазақстанның бейнелеу өнеріндегі баталдық жанрдың 1960-1980 жылдардағы дамуы мен қалыптасуы, Бек Тулеков, Қалиолла Ахметжан, Дәурен Қастеев сияқты тарих қайраткерлерінің немесе халық эпосы батырларының суреттерімен жұмыс істейтін біздің замандастарымыздың шығармашылықтары. Мақаланың практикалық мағынасы: Қазақстанның бейнелеу өнерінің баталдық жанрын зерттеу бойынша дәрістік сабаққа теориялық материал әзірлеген.

Түйінді сөздер: бейнелеу өнері, кескіндеме, дәстүр, баталды жанр, студенттердің кәсіби дайындығы.

¹M.Zh. Zhakypbekova, ²D.S.Bolysbaev ³T.M. Ospanov, ⁴G.Baharova

¹candidate of pedagogical sciences

²candidate of philosophy sciences, docent

³master lecturer

⁴master student

^{1,2,3,4}M. Auezov south Kazakhstan state university
Shymkent, Kazakhstan

THE ROLE OF THE BATTLE GENRE IN THE ART OF KAZAKHSTAN IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS OF SPECIALTY 6B02140 - PAINTING

Abstract

The article discusses the study of "the History of fine arts of Kazakhstan" in the professional training of students majoring 6B02140 - Painting, the development of the battle genre in the fine arts of Kazakhstan, tradition and innovation in contemporary art of Kazakhstan the place and role of it in training bachelors of art in education program 6B02140-"Painting" was developed by staff of the Department " Fine art and design" in South Kazakhstan state University. M. Auezov. The main purpose of teaching, the goals and objectives of the discipline, the knowledge and competence that a student must acquire in the course of

studying the discipline "the History of fine arts of Kazakhstan", the main stages of the development of professional fine arts, including the development and formation of the battle genre in the visual arts of Kazakhstan in the 1960s and 1980s, the work of our contemporaries artists working on images of historical figures or heroes of the national epic such as Bek Tulekov, Kaliolla Akhmetzhan, Dauren Kasteev. The practical significance of the article is developed by the authors of the theoretical material for a lecture on the study of the battle genre of fine art in Kazakhstan.

Key words: fine art, painting, traditions, battle genres, professional training of students.

¹М.Ж. Жакыпбекова, ²Д.С. Большбаев, ³Т.М. Оспанов, ⁴Г. Бахарова

¹ кандидат педагогических наук,

² кандидат философских наук, доцент,

³ магистр преподаватель,

⁴ магистрант,

^{1,2,3,4} Южно-Казахстанский Государственный университет им. М. Ауэзова
Шымкент, Казахстан

РОЛЬ БАТАЛЬНОГО ЖАНРА В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ КАЗАХСТАНА ПРИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ 6В02140 – ЖИВОПИСЬ

Аннотация

В статье рассматривается изучение дисциплины «История изобразительного искусства Казахстана» в профессиональной подготовке студентов специальности 6В02140- Живопись, развитие и формирование батального жанра в изобразительном искусстве Казахстана, традиции и новации в современном изобразительном искусстве Казахстана, место и роль его в подготовке бакалавров искусства по образовательной программе 6В02140-«Живопись» разработанной коллективом кафедры «Изобразительное искусство и дизайн» Южно-Казахстанского государственного университета им. М.Ауэзова. Определены главное назначение преподавания, цели и задачи дисциплины, знания и компетенции которыми должен овладеть студент в процессе изучения дисциплины «История изобразительного искусства Казахстана», рассматриваются основные этапы развития профессионального изобразительного искусства в том числе развитие и формирование батального жанра в изобразительном искусстве Казахстана 1960-1980-х гг., творчество наших современников художников работающих над образами исторических деятелей или героев народного эпоса таких как Бек Тулеков, Калиолла Ахметжан, Даурен Кастеев. Практическое значение статьи состоит в разработанной авторами теоретического материала к лекционному занятию по изучению батального жанра изобразительного искусства Казахстана.

Ключевые слова: изобразительное искусство, живопись, традиции, батальный жанр, профессиональная подготовка студентов.

Қазіргі заманауи білім беру жүйесінде өнер танушылық және мәдениет танушылық пәндер циклін оқудың маңызды міндеттерінің бірі ол жеке тұлғаның рухани әлемге тереңірек баулу, ұлттық мәдениеттің барлық қырларын аша отырып, әлім танудың жан – жақтылығын кеңінен таныту, көркем мәнерін ашып көрсету. Өнер тарихын оқу барысындағы гуманитарлық білімдер әмбебап қабілеттіліктердің, негізгі білімдерімен байланыстылығын құрайды. Осы себептен, Қазақстан Республикасындағы Білім беру бағдарламалары кәсіби және жалпы білім берудің этномәдени моделінен тұрады, сонымен қатар, ұлттық аймақтық компоненттер де қарастырылады.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің "Бейнелеу өнері және дизайн" кафедрасының ұжымы әзірлеген 6В02140 - "Кескіндеме" білім беру бағдарламасы бойынша "Қазақстан бейнелеу өнерінің тарихы" пәні өнер бакалаврларын дайындаудың ажырамас бөлігі болып табылады. Қазақстан мәдениетінің көркем сәулелерін кеңінен тану үшін, өткені мен бүгінгісін тану үшін, пән оқу бағдарламасы ХХ ғасыр мен ХХІ ғасырдың басындағы бейнелеу өнерінің сараптамасын қарастырады, жаңашылдықпен дәстүрлінің айырмашылығын, заманауи көркем білімнің жасандылығын көрсетуге, шығармашылықтың мәңгілік идеяларын көрсетуге бағытталған.

"Қазақстан бейнелеу өнерінің тарихы" пәні жоғарыда аталған білім беру бағдарламасына сәйкес «Өнер негіздері» модулінің базалық пәндер циклінен таңдау компоненті болып табылады. Білім беру бағдарламасы бойынша пәнді оқыту нәтижесі бейнелеу өнерінің әртүрлі түрлері мен жанрларын анықтау, Қазақстан өнерін дамытудың стиль және көркемдік үрдістері тұрғысынан көркем шығармалардың мазмұнын және мәнерлілік құралдарын талдау болып табылады. Соғыс сюжетті жанр «Қазақстан бейнелеу өнерінің тарихы» пәннің мазмұнында көрсетілген, сонымен қатар, ол Қазақстан өнерінің жарларының бірі ретінде ұсынылады (№9 дәріс сабағының тақырыбы).

«Қазақстан өнерінің тарихы» курсын оқудың ең басты негіздемесі – Қазақстанның басқа да мәдениеттермен тығыз байланыста дамыған көркем мәдениетінің негізінде студенттердің этномәдени жеке тұлға ретінде қалыптасуы; болашақ мамандардың этномәдени білімге арналған көркем – гуманитарлық біліміне әсер ету болып табылады» [1]. Этномәдени білім берудің негізі жеке тұлғаның көпмәдениетті тәрбиеленуі, жеке тұлғаның өзінің түпкі мәдениетімен үйлесуі, сонымен қатар басқа да мәдениеттермен диалог құру тәсілі, олардың өзара толықтырылып отыруы.

Курстың міндеттері заманауи білімнің даму тенденциясымен тікелей байланысты. Қазақстан өнерінің тарихы бір жағынан түрік этносының рухани тәжірибесін, әлеуметтік мәдени тәжірибесін, екінші жағынан ұлттық өнердің кәсіби тәжірибесін, сонымен қатар шығармашылық қызметтің әдістерін қарастырады.

Студент меңгеруге тиісті білімдер мен біліктіліктер (болашақ өнер бакалавры), келесідей біліктіліктерді қарастырады: өнертанушылық - мәдени даярлық, нақты материалды шығармашылық тұрғыда меңгеру, Қазақстан өнері тарихын «Әлемнің көркем бейнесі» ретінде қабылдау қабілеттілігі, көркем қабылдау мәдениеті, өнер туындыларын сараптай алу мен олардың негізгі құндылықтарын бағалай алу қабілеттіліктерінің болуы. Педагогикалық даярлық болашақ өнер мамандарының этномәдени білім мен шығармашылық қызметке бейім болуы болып табылады. Қазақстан өнерінің тарихын оқу барысында курстың өзекті мәселелі тақырыптарын қарастыру көзделеді.

Тарихи мәдени дәстүрлерді меңгеру барысында ХХ – ХХІ ғасырдағы Қазақстанның заманауи өнері дамиды, кәсіби бейнелеу өнерінің негізгі даму кезеңдері қарастырылады, сонымен қатар, Қазақстандағы бейнелеу өнерінің соғыс сюжетті жанры қарастырылады; 1960-2018 жылдардағы Қазақстандағы бейнелеу өнерінің дәстүрлері мен жаңашылдықтары да сарапталады.

Дәстүр көркем өнердің негізін қалаушы түсінік болып табылады, өйткені көркем мәдениет дәстүрсіз бола алмайды. «Дәстүр» терминімен мұра, сабақтастық, өзіндік ерекшелік деген секілді түсініктермен тығыз байланысты. Өзіндік ерекшелік - «өмірдің негізгі мәні» өз бетінше даму үстіндегі көркем мәдениеттің мәні деуге болады. Жаңашылдық - ол нақты немесе тұрақты қағидалары жоқ, шығарманың бейнелеу – мәнерлі құрылымы.

Қазақстанның бейнелеу өнерінің қалыптасып дамуына орыс совет өнері қатты ықпал етті, сонымен қатар, ол суретшілерге жылжымалы көрмелер арқылы бейнелеу өнерін таныстырып отырды.

Өрімдікәліметтік экономикалық және мәдени өмірінің үнемі өзгеріп отыруының салдарынан кескіндеме шығармаларының тақырыптарына үнемі жаңашылдық енгізіп отыруды меңзейді, сонымен қатар, жаңа өмір талаптары суретшілердің өздерінің де осы жаңа құрылысқа белсенді араласу деген құштарлықтары оятты. Осы орайда алғашқы қадамдардан бастап ақ, Қазақстандағы жанрлық кескіндеме қоғамның сырт бейнесімен, ондағы өзгеріп отырған құбылыстармен тығыз байланысты болды.

30-жылдары совет бейнелеу өнері еңбек, спорт, тұрмыс тақырыптарына толық сіңіп, сюжеттер кеңістігі ұлғайып, картиналарға пейзаж көбірек енгізіле бастады. Осының барлығы дерлік, қазақстандық суретшілердің шығармашылығынан көрініс тауып отырды, алайда ол барлық сәттерде толыққанды болып жатпады, дегенмен жас ұрпаққа тиімді еді.

Қазақстанда кішкентай болса да, өте қызықты суретшілер ұжымы пайда болды, олардың ерқайсысы шығармашылық ұрғидан жеке дара болатын. Осы жеке даралық суретшілердің кәсіби шығармашылыққа барар жолдарында онан да аса айрықша болып түсті. Халық арасынан алғашқылардың қатарында болып - Ә.Қастеев, ағайындар Х. Ходжиков және К.Ходжиков, А.Исмаилов, А. Ташбаев, Б. Сарсенбаев сынды белді суретшілер шықты.

Ұлттық суретшілер өздерімен бірге, бейнелеу өнеріне халық шығармашылығын алып келді, сонымен қатар, ұлттық образдардың шынайылығын жеткізе білді.

Қазақстан бейнелеу өнеріндегі соғыс сюжетті жанрдың ролі мен орынын белгілеуде мұндағы алғашқы тәжірибелер мен Қазақстандағы 30-шы жылдардың соңындағы тарихи маңызды уақталарды

кескіндеу тәжірибесін айта аламыз. Алайда, тарихи соғыс сюжетті жанрға суретшілер көп көңіл бөлді, осы көлемдегі шығармалардың көптегені еңбектер тарихына енбей қалған. Бұған бірден бір себеп ретінде, суретшілердің шығармашылық машықтарының аздығы болды. Кейде композициясы күрделі, көпқырлы жұмыстар алғашқы сатыда тоқтап қалып отырады, себебі, мұндағы ақпарат жинау, шынайы материалдар дайындау, картинаға арналған бірнеше нұсқаларды қарастыру секілді жұмыстар ақсап тұрды. Алайда суретшілер өздерінің шығармашылықтарында және соғыс сюжетті жанр туындыларында бірнеше мәселелерді шешуге тырысады. Тарихи мәселер төңірегінде жазылған жұмыстар әсіресе, атаулы күндерге арналған шараларға дайындық кезеңінде, сонымен қатар, 1940 жылы Советтік Қазақстанның 20 жылдық мерейтойына арналған шараларда көптеген тарихисоғыс сюжетті жанрда шығармалар пайда болды. Осы айтулы шараға арнайы Г.Симкин («Чапаев под Уральском»), Э.Чарномский («Клятва Исатая»), сынды картиналар жазылды, ондағы уақиғалар айтарлықтай шынайы болмағанымен, болашақ шығармашылыққа, суретшілердің өсуіне мүмкіндік болды [2].

Қатаң әрі мәнерлі, қызықты картинаны А.Риттих жазды, ол осы жылдары бейнелеу өнерінің барлық түрлері мен жанрларында белсенді жұмыс асады. «За власть Советов» (1937) шығармасында ол қолында мылтығы бар, майдан шебінде қаза болған командирінің жанында отырған солдатты бейнелейді. Бұл картина сол кезеңдегі қаһармандықты ерекше құралдар арқылы көрсетеді. Картинаның түстерінің шешімі де сондай қатаң, ұқыпты, жайманың аскетикалық ақ түсі, шинельдің сұр түсі мен жалаудың ал қызыл түсі барлығы үйлесім тауып, картинаның маңыздылығын арттырып тұр. Сарбаздық образы ішкі күшімен толықтырылып тұр. Жауынгердің рухани күйзелісі, кез келген уақытта түрегеліп кетуге дайын тұрған кейпіңнен байқалып тұрғандай. Суретші мұнда түстер мен жарықты ұтымды пайдаланған.

Тарихи тақырыптарға шығармалар жазу тәжірибесі әсіресе, А. Бортниковтың «Выступление Д.Фурманова на митинге мятежников в г.Верном в 1920 году» (1940) шығармасы болды. Бұл картинаны сюжетіне арқау болған тарихи фактілер болып табылады. Картинада күрделі психологиялық сәт бейнеленген: Верненск қамалының босқыншылар гарнизонының алдында тұрған Фурманов. Суретші көптеген совет суретшілерінің шығармашылығымен жақын таныс екендігі сөзсіз әрине, әсіресе, И. Бродский шығармашылығы, себебі оның шығармашылығында дәл осы Бортниковтың ықпалын аңғаруға болады.

Бортников Фурмановтың образын поэтикалық қана емес әрекет аумағын тарихи дәлдікпен береді. Осы қасиеттер, уақыттың, әрекет орнының дәлдікпен берілген нақтылығы бейнелеу өнеріндегі соғыс сюжетті жанрдың даму кезеңіне тән болатын.

Қазақстандағы революциялық тарихтың кескіндемесіне А. Қастеев көңіл аударды. Суретші республикадағы уақиғаларға арналған бірнеше соғыс сюжетті шығармаларды жасап шығарды («Организация Красной Армии», «Поход Амангельды»), сонымен қатар Амангелдінің бірнеше портретін жасады. Осы топтамадағы бірнеше картиналардың ішінен ең тартымдысы акварельмен салынған «Атака Амангельды» (1939) болды. 1940 жылы Қастеев үлкен картинаны жасап шығарды, ол акварельмен салынған суретті майлы бояумен қайта қаталап салынған «Атака Амангельды» картинасы еді [3].

Тарихи революциялық тақырып суретші шығармашылығына терең сіңіп, оның өмірінің соңына дейін шығармашылығының негізі болып отырды. Әсіресе, маңызды және өзекті жұмыстардың бірі ол Ә.Қастеевтің Ұлы Отан соғысы жылдарындағы Амангелдінің образын жасан туындылары болатын. 1944 жылы Алматыда Амангелді Имановтың қайтыс болғанына 25 жыл толуына орай көрме ұйымдастырылды. Осы көрмеге ол бірнеше картиналар дайындады, сонымен қатар соғыс сюжетті жанрда да шығармалар даярланды, осыған оның алдында материалдары зерттеу барысында туындаған суретшінің Қазақстанның революциялық қозғалыстарының уақиғасына арналған шығармалары мен Амангелдінің жорығына қатысушылардың қаһармандықтарымен таныстыратын шығармалар болды.

Ұлы Отан соғысы жылдарындағы қаһармандық әрекеттерге арналған шығармалар барлық совет өнеріне тән болды.

Сонда да, тарихи және соғыс сюжетті жанрдағы шығармалардың басым көпшілігі осы кезеңдерде тек қана патриоттық тақырыптарға, совет жауынгерлерінің қаһармандық әрекеттеріне арналып отырды. Осы тақырыпты толығымен ашқан А.Риттих «Сильнее смерти», «Последняя граната» шығармалары болды. Және басқа да суретшілердің осы типтес тақырыптағы шығармалары да белең алып отырды. А.Риттих шығармалары таңдалған тақырыптарының өзектілігімен, сюжетінің

мәнерлілігімен, композициялық шешімінің ырғақтылығымен, батыл кескіндерімен ерекшеленді. Расында, оның жұмыстарының арқасында натуралистік, кескіндік түстік біркелкілік көркем шығармалардың даму бағыты қарқын алды.

Л.Леонтьев «Десант балтийцев» шығармасында совет десанттарының таңсәріде қайықтан түсіп жағаға қарай бет алған сәттерінен көріністі бейнелеген. Суретші бұл сюжетте көк, сұр, қара және жасыл түстердің көмегімен қатаң, тұманды, суық таңның бейнесін береді. Леонтьев шығармасының негізгі маңыздылығы Балтық теңізі сарбаздарының психологиялық шешімін төмендетілген формасында болды.

Кейіпкерлердің портреттерінің композициялық шешімдерін толық ашып көрсетуінің арқасында, мәнерлі туындылардың авторы А.Черкасский. Оның «Трагедия на Днепре» (1943) – шығармасы фашистік жорықтардың повесті болып табылады.

Соғыстан кейінгі жылдардағы Қазақстанның суретшілері соғыс сюжетті жанрдағы тарихи тақырыптарды жалғастырып отырды. Олар өздерінің шығармаларын халықтың қаһармандық әрекеттеріне арнап отырды, сонымен қатар, тарихи революциялық уақиғаларға да арнады.

Алайда, Қазақстанның революциялық тарихи 40-50 жылдардағы көптеген суретшілерді қызықтырды, осының салдарынан осындай тематикалық картиналар жанрлық және портреттік жанр шығармаларымен бірдей қарқынды дамып отырды. Тарихи шығармалардың орындалу жолында көркем ойлау шеберлігінің тұрақсыздығы, образдық композициялық шешімдердің тұрақсыздығы аңғарылады. Толыққанды шығарманы жасап шығару үстінде суретшілер көп жағдайда тандалған тақырыптарының өздеріне жақындығын аңғартады. Нақты белгіленген қатаң тәртіптерге аса мән беру суретшілердің соғыс сюжетті жанрдағы бейнелеу өнері шығармашылығына тосқауыл болып отырды. Осы уақыттағы картиналардың біраз бөлігі К.Шаяхметовтың «Токаш Бокин конфискует скот у баев» (1958), Ким Хен Нюнның «Отправление Перовского партизанского отряда на фронт» (1960), П.Данилов пен А.Исмаиловтың «Встреча В.И.Ленина с А.Джангильдиным» (1960) және тағы басқа жұмыстары болды.

Жанрдың даму барысындағы жаңа сапалы бағыт, яғни, тарихи революциялық тақырыптарға арналған шығармалар 50-ші жылдардың соңы мен 60-шы жылдардың аяғына тура келеді. Суретшілер өмірлік сюжеттердің қарабайырлығынан осы өмірлік сюжеттердің пластикалық өзгеруінің нәтижесі, ішкі күйзелістер мен ішкі көңіл күйді толығымен ашып көрсетеді. Сондықтан да біз картиналардан көп жағдайда суретшілердің болған жағдайда анықкөрсетуге деген ынтасы мен сол уақиғаның рухани – эмоционалды атмосферасын беруді көздегендігін көре аламыз.

Бұл тарихи – революциялық тақырыптарға жазылған К.Тельжанов шығармаларында көптеп кездесі, ол өз кезегінде Қазақстанның бейнелеу өнеріндегі соғыс сюжетті жанрдың дамуына үлкен үлес қосты.

К.Телжановтың «Казахстан в 1918 году» шығармасы өзінше ерекшелігімен қызықты. Онда революциялық уақиғалар, олардың халық үшін тарихи ролі халықтың әртүрлі образында бейнеленген. Өсімдігі тапшы далада, жаңалық жаршысы ретінде қызыл әскерді күтіп, жиналып орған халықтың бейнесі. Бір шетте отырған қазақ кемпірдің келбетінде қуаныш нышаны бейнеленген, егде тартқан қазақ кісінің бейнесі әлде нені күткендей, тағы бір бейне салт аттыларға қарсы жаңалықты бірінші білуге ұмтылғандай болған жас әйел бейнесі. Басын салбыратып, қолын ашу ызамен қысып алған молда көрерменге арқасымен тұр.

Шығарманың композициясы үлкен аспанды, даланың кеңдігі мен байтақтығын, көруге мүмкіндік берді, ол өз кезегінде ашық түсті колоритте қуанышты мерекенің келбетін береді. Суретші тарихи картинаның мазмұнын шебер аша білген және оған жанрлық ерекшеліктер бере отырды өмірлік шынайылығымен эмоционалды әсерін күшейте түскен.

Соғыс сюжетті жанрда бейнелеу өнерінің шебері Н.Нұрмұхамедовтың шығармашылығы да өте ерекше, ол 1941 жылдан бері көптеген республикалық және шет елдің көрмелердің қатысушысы» [4].

Суретші СССР суретшілер одағының мүшесі, өнертану ғылымдарының кандидаты, Нағымбек Нұрмұхамедов 1924 жылы Семей облысының (қазіргі Павлодар облысы, Баянауыл районы) Сайтанды деген жерінде дүниеге келген.

1947 - 1953 жылдары Ленинград қаласында И. Е. Репин атындағы бейнелеу өнері, мүсін және архитектура институтында Р.Р. Френцтің жетекшілігімен білім алып, негізгі мамандық бағыты баталдықжанр болды. 1959 жылы Алматыға көшіп келеді. 1955 жылы өнер Академиясының жанындағы А.М.Герасимовтың жетекшілігіндегі шығармашылық шеберханада аспирант атанды да оны 1961 жылы тәмәмдады. Нұрмұхамедов тек қана реализм, импрессионизм жанрларындағы

картиналармен жұмыс жасады, алайда, сонымен қатар баталдық жанрдағы бірнеше портреттермен пейзаждардың, картиналардың авторы болды. Оның ең атақты картиналарының қатарына ССР теңіз әскерінің адмиралдары Исаков пен Горшковтардың портреттерін, сонымен қатар, «Выступление М.В. Фрунзе перед народными ополченцами в Самарканде. 1920» (1953) , «Д.А. Фурманов среди народного ополчения в городе Верном, 1920 год» (1954-1958) картиналарын жатқызуға болады.

Суретшінің тарихи шығармалары оның тума талантын, дарынын көрсетеді. Ол, ең алдымен – тікелей адамның өзінен көшіріп салу, айнала қоршаған ортаның өмірін белсенді түр де пайдалану секілді қасиеттері еді. Картиналарының кейбір бөліктерінде (ежелгі архитектура, сипатты пейзаждар, халықтық кейіпкерлер мен сахналардың шынайылығы, сонымен қатар, түрлі түсті натюрморттары) Нұрмұхамедовтың үлкен шығармашылық мүмкіндіктерін көруге болатын еді.

«Подвиг» картинасы Мәншүк Мәметованың рухына арналған болатын. Онда қаһарман қыз өзіне қарай төніп келе жатқан жау танкілеріне қарай бірнеше гранаталарды лақтырып жатқан сәті бейнеленген болатын. Суретші мұнда Мәншүк Мәметованың жеке тұлға ретіндегі қасиеттерін ерекшелемейді, тек қана оның образы арқылы, оның әрекетіндегі қаһармандық арқылы жауынгер қыздың патриоттық құлшынысын бір өзінің образымен бүкіл халықтың соғыс жағдайындағы күресін көрсетіп тұрғандай.

Соңғы жылдары Н.Нұрмұхамедов тарихтың тың уақиғаларынан сыр шертетін бірнеше картиналар салды. Олар «Казахский кавалерийский полк», «Отряд Токаша Бокина» және басқа да образдардың психологиялық әрі энергиялық шынайылығын бейнелейтін картиналар болды.

Революциялық тарихқа тағы бір суретші өз қаламын тартты, ол А.Школьный болатын. Оның алғашқы шығармаларындағы лиризм азаматтық қозғалыстарға ұласты. Оның көптеген картиналарында махаббат, жастық шақ, көктем сынды тақырыптар монументальды шешім тауып жатты. Әсіресе мұндай қасиеттер «Вечность» (1967) және «Степная баллада» (1969-1970) триптихтерінде көрініс табады, ол өз кезегінде, біздің өміріміздегі маңызды күндер мен сәттерге арналған болуы мүмкін. Бұл жұмыстар тақырыбымен, азаматтық кескіндердің басымдығымен қызықты болып келеді. Формаларының аумақтылығы, кескіндер тілінің үйлесімі, колорит пен композицияның сәйкестілігі оның картиналарына монументалдылық пен танымалдылық беретін еді.

50-жылдардың екінші жартысынан басталған станокты бейнелеу өнерінің дамуы көптеген суретшілердің шығармашылығына өзгерістер алып келді. Тематикалық картина жұмысына театр, кино, графика, монументалисттер, сәндік өнер шеберлері де ден қоя бастады. Олардың шығармашылығы тематикалық картиналардың дауына жан жақты әсер етті, себебі олар өз кезегінде бұл тақырыпқа ерекше жаңашылдықтар мен ізденістерді алып келді.

Тарихи картиналар жанрына У.Ажиев («Дорога жизни»), Д.Калачев («Наступление»), К.Шаяхметов («Поющие интернационал»), М.Калимов («Юность отцов»), А.Молдабеков («Алматы в боях за Москву») және де басқа суретшілер өздерінің шығармаларымен ден қоя бастады. Ұлы Отан соғысының фашизмге қарсы ұлы жеңісінің 30 жылдық мерейтойына арналған көрмеде Молдабеков картиналары ең шынайылардың қатарынан болды. Суретші мұнда тақырыпты егжей тегжейлі етіп көрсетпей, оның психологиялық сипаттамасын, совет жауынгерлерінің Мәскеу үшін шайқасының қаһармандығын ашық көрсете білген.

Тарихи картиналардың дамуына орасан үлес қосқан картиналар қатарына, 60-70 жылдары дамыған жас суретшілер қатары толықтырды: А.Гордеев («На фронт», «Воспоминание», «Сон»), Е.Невежин («Скорбь»), Д.Джумабеков («Письмо с фронта»), Т.Абуов («Сердце матери»), Т.Тоғызбаев (триптих «Кюй 1941»). Өздерінің картиналарында олар мәселені жаңаша үлгіде, шынайы, азаматтық тақырыптарды өміршең ете отырып тарихи сюжеттерді кескіндеуде жаңа леп алып келді. Олардың әрқайсысы әлемді өзінің көзқарасымен көрсетуге, өзінің қайталанбас қолтаңбасын табуға тырысты.

Т.Тоғызбаевтың «Всадник», «Невеста», «Домбрист» (триптих «Кюй 1941») соғысқа қарсы тақырыптарға жазылған шығармаларында суретшінің қобалжулы күйі, сұмдық соғысқа деген белсенді қарсылы анық байқалады. Соңғы жылдары Тоғызбаев бірнеше соғыс сюжетті картиналар жазды, олардың тақырыптары революция мен Ұлы отан соғысына арналған болатын, сонымен қатар ол мұндағы мәселелерді тіпті өзгеше кескінде бейнелеген. Ол өзінің әлемді ерекше қабылдауын көрсетіге тырыс отырып, бүтін пластикалық әдісті қолдану тәсілі кейіннен жақсы жалғасын тапты [5, 116 бет].

А.Садыханов шығармашылығындағы тарихи картиналар суретшінің өзінің халқы үшін жауапкершілікпен қарайтындығын байқатты. «Покоренные» картинасында ол қазақтардың патша

үкіметіне қарсы шыққандағы қатыгездікке ұшырағандығының саханысын бейнелеген. Бірінші планда ағаштан жасалған дардың үстінде қазақтар өздерінің жазасын күтіп тұр. Шешелері оларға зар илеп қолдарын созып тұр. Дардың артында үш орыс әскері ақ китель киген, бастарында формалы фуражка. Олардың мұртты, топас әрі қимылсыз кейіптерінің өзі тұнып тұрған зұлымдық пен бір беткейлік болып көрініп тұр.

Соғыс сюжетті жанрда жұмыс жасаған жас қазақ мүсіншілері қатарына Бек Түлеков жатады. Ол жанашылдық образдарымен жұмыс жасайды және тарихи революциялық тақырыптарға мүсіндер жасайды.

Бек Түлеков 1926 жылы Ақтөбе облысының Степное деген жерінде дүниеге келген. Ата анасынан ерте айырылған ол, алдымен Ақтөбе сосын Алматы балалар үйлерінде тәрбиеленген. Балалар үйінің тәрбиеленушісі бола отырып ол үрмелі оркестрде ойнады, сурет салумен, жапсырмалар жасаумен айналысты. 1943 жылдан 1949 жылдар аралығында Түлеков Алматыдағы көркем училищеде сәндік қолданбалы өнер бөлімінде білім алды, ал сонынан бітіргеннен кейін Гурьев облыстық театрында қоюшы суретші қызметін атқарды. Мүсіндерге деген үлкен қызығушылықты ұққан ол, театрдан кетіп, 1956-1958 жылдары Алматының көркем училищесінің мүсін бөлімінде білім алды. Осы жылдары жасалған ең үздік жұмыстар: «Охотник с беркутом» (1958), «Далекий друг» (1958), «Портрет дважды Героя Социалистического Труда Куанышпаева Жазылбека» (1961, гальванопластика) болды. Түлековтың ерекше пластикалық жұмысы Амангелді Имановтың ізін жалғастырушы «Портрет Егеубаев Манаттың картинасы» (1962) болды.

1990 жылдардан бастап Қазақстан өнерінде көркем жеке шығармалардың белең алуы байқалады, оның айғағы ретінде Д.Алиев, Г.Баянов, Е.Воробьева, М.Бекеев, К.Дуйсенбаев, А.Есдаулетов, А.Есенбаев, Г.Маданов, А.Менлибаева, Р.Хальфин сынды суретшілердің тың шығармаларын айтуға болады. Е.Мергеновтың «XXI век» («Курios. XX-30», «Предчувствие. XX-30», «Пьета. Возвращение блудных. XX-30») сынды шығармаларының тұсында XX –ғасырдың аяғы мен XXI басында белең алып отырған өзгерістерді байқауға болады, сонымен қатар, Қазақстанның заманауи үлгідегі өнері дәстүрлі өнерге қарағанда анағұрлым көркем тиімді жүйені тапты және ол өнер мен адамның тікелей байланысты, яғни, өзара қарым – қатынаста болуын меңзейді, әрі мұнда көрермен суретшімен бір деңгейдегі өнертанушы ретінде қабылданады.

«Мен жазуды бастамай тұрып көп ойланамын, ол тықырып мені соншалық тебіrentкендігі тіпті мен сезімдерімді қағаз бетіне түсіре алмай қаламын», – дейді Қалиолла Ахметжан. Себебі, тек қана осындай жағдайды басынан кешкен адам ғана көрермендерінен кері байланысты, кері түсіністіктің болуын көздей алады. Қазақ этнографиясына деген ерекше ықылас пен қызығушылықтың шырмауында қалған, дәстүрлі соғыс сюжеттеріне, жауынгерлік шайқастарға, қазақ өміріндегі ерекше қызықты сәттерге, қазақ батырларының қаһармандығына ден қойып, жауапкершілікпен қарайтын суретші академиялық шеберлікке, түстердің үйлесімділігіне, шығарманың мінсіз болып шығуына қол жеткізе алады.

Қалиолла Ахметжан 1949 жылы Ақмола облысының, Алексеевск районының Өрнек ауылында дүниеге келген. Ленинград бейнелеу өнері, мүсін және архитектура институтының бейнелеу өнері факультетінің түлегі.

Студент жылдары Қалиолла бейнелеу өнеріне деген ерекше ынтасымен қатар қазақ тарихына, этнографиясына көп көңіл бөлді, себебі ол баталдық жанрдағы суретші болуды армандады. Оқу кезеңінде ол бар білімді бойына сіңіруге тырысты. Институттағы сабақтарынан басқа ол көп уақытын мұражайларда, кітапханаларда өткізетін, сонымен қатар ол суретшілердің шығармаларын талдап, зерделеп жүретін. Осы тақырыпқа қатты қызыққан Қалиолла жан жақты материал жинақтауға кірісті және соның барлығын бір мезетте жүйелеп отырды.

Көпқырлы бейнелеу өнерінің техникасын бірыңғай жинақтап Қалиолла Ахметжан өзінің технолгиялық стилін, өзінің грамматикасын, көркем тілінің мәнерлілігін жасап шығарды, сөйтті де ол оны «муарография» деп атады. Осы бағыттан басқа Қалиолла сонымен қатар классикалық әдісте де суреттер салды, ал ол өз кезегінде шығармалар тақырыптарына байланысты болды. Ол қазақ батырларының шайқастарының бірнеше айрықша бейнелерін көркем шынайылыққа беттей отырып жазып шығарды, сонымен қатар, автор композиция мазмұнына аттың образын өте сауатты кірістіреді, себебі ат көшпелі қазақ дәстүрінде ерекше орын алатын еді.

«Жекпе жек» шығармасында автор батырлар арасындағы шайқасты кескіндеген, ал ол өз кезегінде екінші пландағы қазақ жоңғар шайқасының кескінін ерекшелеп тұратын әсер берді. Қалиолла кейіпкерлердің келбеттерін кескіндегенде, жауынгерлік шайқастарды бейнелегенде өте

мұқияттылықпен жасайды, себебі осының арқасында ол жұмыстың этикалық маңыздылығын анықтайды. Қарсыластардың тек қана жалаулары ғана белгіленген. Бейнелі колористтік композиция құрылымының жігі құрылуының арқасында картина қарсыластық (жауынгерлердің өмір үшін емес өлім үшін шайқас деген бейнелерін) сәттерді ерекше бейнелеп, үлкен әсер қалдырады. Қазақ батырының образынан оның ішкі күші, жауынгерлік ерлігі сезіледі. Ал жонғардың денесі артқа шалқайған қалпы, осы сәт жеңістің кейпін береді: жоңғар аттан құлап бара жатқан сәті. Картина көрерменді XVIII ғасырдағы тарихи сәттерге, өткен күнге саяхат шектіргендей әсер береді, сонымен қатар соғыс кезеңдеріндегі рухты береді [6].

Алматыда Әбілхан Қастеев атындағы Мемлекеттік өнер мұражайында ұйымдастырылған «Эхо Великой степи» атты көрмеде жүзден аса қазақстандық суретшілер мен мүсіншілердің еңбектері қойылды, олардың басым көпшілігі соғыстан кейінгі ұрпақ.

Картиналар Қазақ хандығы тарихының бірнеше кезеңдеріне арналған, сонымен қатар, қандай да бір тарихи сәттерді, тарихи кейіпкерлерді, тарихи қаһармандарды, халық эпостары кейіпкерлеріне, қазақ халқының дәстүріне арналған. Бұл көрме осы жылы кеңінен атап өтілген қазақ хандығының 550- жылдық мерейтойына арналды. Осы көрменің бір қатысушысы-Дәурен Қастеев, қазақ бейнелеу өнерінің классигі, қазіргі таңда Мемлекеттік мұражайға аты берілген Әбілхан Қастеевтың немересі. Дәурен өзінің атақты атасы қайтыс болғаннан кейін бірнеше жылдан кейін дүниеге келген [7].

Осы көрмеде оның екі картинасы қойылған - «Утро перед битвой» және Қабанбай-батыр портреті. Тарихи баталдық жанрда жазған оның бірінші жұмысы «Анракайская битва» картинасы болатын, алайда бұған дейін Дәурен Қастеев тарихи тақырыптарға тоқталып өткен болатын, мысалы ол Жәнібек батыр жайындағы кітаптың үйлестірушісі болды. Бұл картинасын ол қазақ эпосына арналған конкурсқа ұсынған болатын[8].

Қазақстанның суретшілері өз тарихын түсінуге арналған жалпы символикалық және жалпы монументалды бағыттағы ізденістер жолында көптеген еңбектер атқарып келеді. Олар тұрмыстық деңгейден поэтикалық символдық бейнелерге көшу үшін тырысып, үйлесім мен көркем шынайылықтың сәйкестігіне қол жеткізуге көркем құралдарды пайдалануға, соғыс сюжетті жанрда нақты пластикалық шешімдер табуға ынталарын білдіріп келеді. Соғыс сюжетті жанрдағы тарихи кескіндемені қарастыра келе бұл тек қана өткен шығармашылықтың психологиялық тұрғыдан толық болы мен философиялық ойлардың шынылылығының шеңбері ендігін көре аламыз.

Бейнелеу өнеріндегі баталдық жанрдағы тарихи тақырып – ол ұлттық сананың дамуына, суретшінің жаңашылдыққа деген ұмтылысын бейнелейді. Образдық пластикалық шешімдердің көпқырлылығы қазіргі таңдағы Отан тақырыбындағы картиналар мен тарихи тақырыптағы картиналар рухани бірлігін тауып, Қазақстан бейнелеу өнеріндегі жаңаша, қызықты үлгідегі кескіндеме тарихының бастау алдысы болды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Золотарева Л.Р. *История искусств Казахстана: Учеб. пособие.* – Караганда: КарГУ им.Е.А.Букетова, 2000. – 332 с., 97 ил.
2. *Заметки об исторической и историко-революционной теме в советской живописи последних лет.* «Советское станковое искусство». – М., 1974.- 344 с.
3. Рыбакова И.А. *«Живопись. Очерки изобразительного искусства Казахстана».* – Алма-Ата, «Наука», 1979.- 224 с., 48 л. илл.
4. Абденова З. В ГМИ проходит выставка, посвященная 80-летию Нурмухаммедова: [О выставке, посвященной 80-летию художника Н. Нурмухаммедова, уроженца Павлодарской обл.] // *Панорама.* - 2005. - 21 января. - С. 11.
5. *Классические исследования: Многотомник.* – Алматы: «Әдебиет әлемі», 2012. Т. 10: «Избранное. Искусствознание Казахстана». – 392 с.
6. Шайзада Тохтабаева. *Цветовые нюансы мироздания // Журнал «Ветер странствий» №77, 2018 - С. 52-56.*
7. Алексей Азаров *История через выставку «Эхо Великой степи» // электронный ресурс.* [tps://webcache.googleusercontent.com](https://webcache.googleusercontent.com)
8. Сагимбаев А.А., Каушева Р.Т. *Формирование творческой деятельности как часть целостного учебного процесса// Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №1(58) Алматы, 2019.*

ӘОЖ 378
ГТАХР14.35.01

¹М.Ж. Жақыпбекова, ²Д.С. Болысбаев, ³А.Н.Джангабылова

¹ педагогика ғылымдарының кандидаты

² философия ғылымдарының кандидаты, доцент

³ магистрант

^{1,2,3,4}М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Шымкент, Қазақстан

СТУДЕНТТЕРДІ ҰЛТТЫҚ ӨЮ ОРНЕК ӨНЕРІН ЗЕРТТЕУШІСІ Ғ.ІЛЯЕВТІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНА БАУЛУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аннотация

Мақалада болашақ бейнелеу өнері мұғалімдердің ұлттық сәндік-қолданбалы өнер саласындағы білім, білік және дағды кешенін меңгерудің мотивациялық - мақсатты шарттары қарастырылады. Өнер, әсіресе халық, эстетиканың жалпы проблематикасында да, кәсіби көркемдік білімде де ерекше орын алады. Ғ.Іляевтің ою-өрнекті өнерін зерттеушінің шығармашылығын зерделеудің дидактикалық шарттарының негізгі элементтері қарастырылады. Дидактикалық жағдайлардың аталған базалық элементтерін егжей-тегжейлі талдау оларды көркем-педагогикалық білім беру, эстетикалық тәрбие беру, студенттердің шығармашылық белсенділігін дамыту, отандық бейнелеу өнерінің мәдени мұрасына, Қазақстан суретшілерінің туындыларына тарту процесінде тиімді пайдалану дәрежесін көрсетеді. Мақаланың практикалық мәні: студенттердің өнерге, халық ою-өрнегі өнерін зерттеуші Ғ.Іляевтің шығармашылығына баулу мысалында дидактикалық жағдайлардың элементтеріне негізделген көркем-эстетикалық білім беру жүйесі ұсынылады.

Түйінді сөздер: ою-өрнек, сәндік өнер, көркем білім беру, эстетикалық тәрбие беру, сәндік - қолданбалы өнер.

¹M.Zh. Zhakyrbekova, ²D.S.Bolysbaev ³A.N. Dzhangabylova

¹candidate of pedagogical sciences

²candidate of philosophy sciences, docent

³master student

^{1,2,3} M. Auezov south Kazakhstan state university
Shymkent, Kazakhstan

DIDACTIC CONDITIONS FOR INTRODUCING STUDENTS TO THE WORK OF THE RESEARCHER HER OF ORNAMENTAL ART G. ILYAEV

Abstract

The article discusses the motivational and target conditions for the development of students-future teachers of fine arts complex of knowledge, skills and abilities in the field of folk decorative and applied art, especially its native, traditional forms. Art, especially folk art, has a special place in the General problems of aesthetics as a science, and in professional art education. The basic elements of didactic conditions for studying the creativity of the researcher of ornamental art G. Ilyayev are considered. A detailed analysis of these basic elements of didactic conditions indicates the degree of effectiveness of their use in the process of artistic and pedagogical education, aesthetic education, development of creative activity of students, familiarizing them with the cultural heritage of domestic fine art, works of artists of Kazakhstan. The practical significance of the article is that it offers a system of artistic and aesthetic education, based on the elements of didactic conditions on the example of introducing students to the art, creativity of the researcher of folk ornamental art G. Ilyayev.

Key words: ornament, art education, aesthetic education, arts and crafts.

¹М.Ж. Жакыпбекова, ²Д.С. Болысбаев, ³А.Н.Джангабылова

¹ кандидат педагогических наук
² кандидат философских наук, доцент
³ магистрант

^{1,2,3} Южно-Казахстанский Государственный университет им. М. Ауезова
Шымкент, Казахстан

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПРИОБЩЕНИЯ СТУДЕНТОВ К ТВОРЧЕСТВУ ИССЛЕДОВАТЕЛЯ ОРНАМЕНТАЛЬНОГО ИСКУССТВА Г.ИЛЯЕВА

Аннотация

В статье рассматриваются мотивационно-целевые условия освоения студентами - будущих учителей изобразительного искусства комплекса знаний, умений и навыков в сфере народного декоративно-прикладного искусства, особенно его исконных, традиционных видов. Искусство, особенно народное, занимает особое место как в общей проблематике эстетики, так и в профессиональном художественном образовании. Рассматриваются базовые элементы дидактических условий в изучении творчества исследователя орнаментального искусства Г.Иляева. Детальный анализ перечисленных базовых элементов дидактических условий свидетельствует о степени эффективности их использования в процессе художественно-педагогического образования, эстетического воспитания, развития творческой активности студентов, приобщения их к культурному наследию отечественного изобразительного искусства, произведениям художников Казахстана. Практическое значение статьи состоит в том, что предлагается система художественно-эстетического образования, основанная на элементах дидактических условий на примере приобщения студентов к искусству, творчеству исследователя народного орнаментального искусства Г.Иляева.

Ключевые слова: орнамент, художественное образование, эстетическое воспитание, декоративно-прикладное искусство.

Білім беру, тәрбие беру мәселелері әрқайсымыздың өмірімізде маңызды шешуші роль атқарады, себебі ол тәрбие беру ісінің негізгі мақсаты болып табылады-ол дегеніміз жан-жақты үйлесімді қалыптасқан жеке тұлға және өскелең ұрпақтың дамуы. Білім беру жүйесінде қазіргі таңда білім алушының қызығушылықтарына деген басымдықты байқауға болады. Кәсіби жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған іс – әрекеттер оқу үрдісінде бірқатар қайтақұрулардың болуын меңзейді, ол дегеніміз білім қабылдаудың пассивті түрінен өмір сүру барысында қажет болатын дағдылар қалыптастыру үрдісіне күрделі өзгерістер ендіруді қажет етеді. «Көптеген білім беру мекемелерінің озық үлгілерінің тәжірибесі педагогикалық ұжымдардың білім берудің тиімді формаларына, білім алушылармен технологиялық жұмыс жасау, сонымен қатар, эстетикалық тәрбие бері ісіне, яғни өнерге баулу арқылы білім берудің формаларын дамытуға, онымен жұмыс жасауға деген құлшынысын көрсетеді» [1].

Заманауи педагогикалық ғылым эстетикалық тәрбие беру ісін күрделі философиялық және қоғамдық-педагогикалық жүйе ретінде, адамның рухани мәдениетінің негізгі бөлшегі деп түсіндіреді. Адамның шынайылыққа деген эстетикалық қарым-қатынасы оның табиғи және тәжірибелік ортасын, өнерін, әдебиетке деген қарым-қатынасын, жеке тұлғаның дамуы мен рухани тәрбиелілігінің мәнін түсінуге бағытталған заңдылықтарды қоса алғанда, барлығы эстетикалық тәрбие беру ісінің негізгі құраушысы болып табылады [2]. Эстетикалық заңдылықтар қазіргі таңда, табиғат әлемінде, қоғамда, әрекеттер мен ақыл ойдың даму барысында көрініс табады.

Адамгершілік түсініктерді қалыптастыру барысында тек қана танымдық процесстерді ғана қарастырған жөн болмас. Егер де, адам әділдік, кішіпейілділік, шыншылдық дегеннің не екенін білетін болса, онда ол жақсы қасиеттер болып табылады. Алайды, тек білім аздық етеді. Адамгершілік білімдер адамның бойында қандай да бір күйзелістер тудыратын болса, өзінің жинақталған кәсіби тәжірибесінің нәтижелілігін арттыруда белсендендіру әдістерін қолданған жөн.

Өнер, әсіресе халықтық өнер, өн бойында эстетикалық әлеуеті жоғары және мүмкіндіктері де орасан зор, ал олар өз кезегінде педагогикалық ғылымның ұйымдастырылуымен эстетиканың ғылым ретінде қарастыру заңдылықтарын жалпы мәселе деп қарастыру мүмкіндігі қарастырылып отыр.

Ұлттық өнер туындыларының негізінде студенттердің шығармашылық әлеуетін дамытудың педагогикалық жағдаяттарының ең негізгі компоненттерінің бірі ол, ынталандырушы-мақсатты жағдайлар болып табылады. Мақсатты – ынталандырушы жағдайлар дидактикалық жетістіктерге, тәрбиелік және шығармашылық мақсаттарға бағытталған болуы шарт. Дидактикалық мақсаттар, өз кезегінде болашақ бейнелеу өнері мұғалімдері ретіндегі студенттердің бойында халықтық сәндік – қолданбалы өнер саласында біліктілікті, дағдылар мен білімдерін қалыптастыру, әсіресе сәндік қолданбалы өнердің байырғы үлгілерін, дәстүрлі түрлерін меңгерту.

Білім алу барысында студенттер бұйым композициясының жұмыс тәсілі мен құралдарын меңгереді, оюлар мен өрнектердің конструктивті орналасуын, өзіне тән көрінісін олардың бар болмысындағы әсемдігі мен сұлулығын бойына сіңіре отырып өз дағдыларын қалыптастырады. Дидактикалық мақсаттарға жетудің бірден бір жолы, білім алушылардың эстетикалық білімділігінің қалыптасуымен байланысты, ал ол өз кезегінде педагогтардың болашақ бағыты мектеп оқушыларын, колледждер мен лицейлер студенттерін өнерге баулуға арналған жұмыстарды жүргізуге даярланады. Ал, ең маңыздысы –білім алушылардың көркем қабылдау қабілеттілігін арттыру, шығармашылық ойлау қабілетін арттыру, халықтық өнер құралдары арқылы эстетикалық тәрбиенің маңызын түсіндіру секілді мақсаттар жүзеге асырылады.

Бабаларымыздың бай көркем мұраларын меңгерудің ынталы – мақсаттылығын қалыптастыруда, мазмұнды жағдаяттар жасауда, оқу жоспарының теориялық білім беру циклының «Таңдау бойынша компоненті» бөліміне сәйкес бағдарламалар, факультативтер, арнайы курстар, арнайы практикумдар құрастыру маңызды болып табылады. Арнайы практикумдар белгілі бір деңгейде ғылыми – әдістемелік материалдармен, видео және фото материалдармен, шығармашылық жұмыстармен, оқу – әдістемелік кешендермен қамтамасыз етілген. Мұндағы міндет – білім беру процессін заманауи ақпараттық және педагогикалық жаңалықтармен үздіксіз толықтырып отыру болып табылады.

Студенттерді көркем қолөнердің байырғы түрлеріне оқытудың дәстүрлі формалары мен әдістерінен басқа, дәрістерде, пікір таластарда, оқу шеберханаларындағы оқу сабақтарында, арнайы практикумдардың бағдарламаларында халықтық сәндік – қолданбалы өнерінің мұражайларына экскурсиялар, атакты суретші – қолөнершілердің шығармашылық шеберханаларына бару, сонымен қатар, оларды теориялық жұмыстардың көрмесіне шақыру секілді бірқатар жұмыстар қарастырылған. А.Бакушинский «көркем экскурсиялар түріндегі жұмыстар барысында табиғатты эстетикалық тұрғыда тану өте маңызды тәрбиелік роль атқарады. Ол қабылдаулар өзбетінше көркем шығармашылықтың тір түрі болуы ...» деп есептейді [3, с. 126].

Педагогикалық мақсаттарды ұйымдастырудың соңғы нәтижесі студенттердің бойында ұлттық, халықтық қолданбалы өнерге деген қызығушылықтың тұрақты әрі саналы түрде болуы, осы негізде эстетикалық тәрбие беру мен эстетикалық қабылдау мүмкіндіктері артады.

Осылайша, студенттердің хылақтық сәндік қолданбалы өнер арқылы қалыптасқан шығармашылық әлеуеті педагогикалық жағдаяттардың ұйымдастырылуының тиімділігімен тығыз байланысты, ал ол өз кезегінде болашақ мамандардың эстетикалық дайындық деңгейіне ықпал етеді. Б.Неменский «Өнер – өмірдің барлық құбылыстарына деген мәдениетті көзқарас секілді, ол да өнердің адамгершілікті - - эстетикалық, эмоционалды құндылықтарының бағасы арқылы көрінетін қасиеттерінің негізінде жүзеге асырылады» [4, с.82]. «Эстетикалық тәрбие беру ісінің тұрақты бастаулары – өнер әлемі» - деген түсініктеме береді, тағы бір ғалым И. П. Подласый [5, с.170].

Халықтық өнер арқылы студенттердің шығармашылық әлеуетін дамыту – ол әсемдік пен сұлулықты танып білу процессінде жеке тұлғаның қабілеттіліктерін қалыптастыру, қазақ халқының көркем мәдениетінің тарихы жөнінде толыққанды білімдер қалыптастыру, өзін қолданбалы өнер саласында көрсете алу мүмкіндігін жасау, білім алу өміріне әсемдіктің элементтерін енгізеді [6].

Осылайша, біздің зерттеу жұмысымызда студенттердің эстетикалық тәрбиесі мен өнерге баулуда Ғ.Иляевтың өрнекті өнерін қолдану негізгі құрал болып табылады.

Ұсынылған көркем-эстетикалық білім беру жүйесі, негізінен студенттерді өнерге, халық ою-өрнек өнерді зерттеуші Г. Иляевтің шығармашылығына негізделетін, оның шығармалары ұлттық көркем дәстүрлер мен жалпы әлемдік мәдени мұраның үйлесімді жиынтығының ең жарқын үлгісі ретінде, дидактикалық жағдайлардың келесі элементтеріне негізделеді:

1. Студенттердің Қазақстанның ұлттық мәдениетін, бейнелеу және сәндік өнерін көркем-эстетикалық игеруіне қызығушылығын дамыту;

2. Қазақстанның бейнелеу өнерінің негізін қалаушылардың - Қазақстанның атақты суретшілерінің өмірі мен шығармашылығы туралы дәріс-әңгіме, өнертану әңгімелерін өткізу арқылы студенттердің эмоционалды ықыласын белсендіру;

3. Халық ою-өрнек өнерін зерттеушісі Г.Іляевтің шығармаларының танымдық, дидактикалық, көркемдік-шығармашылық әлеуетін пайдалану арқылы студенттердің құндылықтық бағыттарын қалыптастыру, қоршаған ортаға эстетикалық көзқарасын тәрбиелеу;

4. Студенттер көркемдік-педагогикалық білім беру үдерісінде Г.Іляевтің шығармаларының ұлттық шығармашылық мұрасының көркемдік-эстетикалық маңыздылығын түсінуі;

5. Қазақстан отандық мәдениетінің ұлттық құндылығы болып табылатын Г.Іляевтің бейнелеу шығармашылығын игеру барысында көркемдік талғамын тәрбиелеу; дәріс, әңгіме және практикалық сабақтарды өткізу үшін халықтық ою-өрнек өнерін зерттеушісі Г.Іляевтің белгілі шығармаларын ойластырылып іріктеу

6. Өрнектің негізгі түрлерін зерттеу мен білу және оларды сәндік-қолданбалы шығармашылығында қолдану, көркем мәнерлілік құралдарын игеру, өрнектік композицияны құру практикалық дағдыларын игеру және дамыту, өнерге баулу және игеру үдерісі барысында қойылған міндеттерді күрделенудің бірізділігін сақтау

7. Студенттерді отандық мәдениетінің эстетикалық құндылықтарына тиімді баулуға ықпал ететін, сәндік және бейнелеу өнерінен көркемдік-эстетикалық цикл бойынша пәндердің басқа пәндермен өзара мақсаттық байланысы.

8. Жаңа теориялық білімдерді және практикалық дағдыларды меңгеруге ықпал ететін және студенттердің белсенділігін ынталандыруға бағытталған, сабақ өткізудің белсенді және интерактивті түрлерін жүйелендіріп қолдану

9. Сабақтарда отандық бейнелеу өнерін меңгеру процесінде жаңа әдістемелік ұстанымдары оқу көрнекі құралдарын, сондай-ақ оқытудың заманауи техникалық құралдарын қолдану (экрандық құралдар, видео және аудиоаппаратура, компьютерлік графика, дискілер және т.б.)

10. Әлемдік және отандық бейнелеу өнерін меңгеру барысында студенттердің жеке көркем шығармашылық қабілеттерін белсендіру

11. Суретшілердің кәсіби шығармашылығын, атап айтқанда Г.Іляевтің шығармаларын зерттеудің жеке және ұжымдық формаларының үйлесуі

12. Сабақтың шығармашылық атмосферасын, еркін психологиялық моральдік этикалық климатты қамтамасыз ету – студенттердің шығармашылық жұмысты орындауға эмоционалды эстетикалық көңіл күйіне қажетті жағдайларды жасау.

13. Өнерге тарту процесінде толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру, дәстүрлерге, эстетикалық талғамға, сәндік-қолданбалы өнер бұйымдарын безендіруде ою-өрнекті композицияларды қолдану ерекшеліктеріне қызығушылықты дамыту.

14. Білім алушыларды даярлау білімнің белгілі бір саласында білім алуға бағдарлауды ғана емес, сонымен қатар одан әрі жоғары білікті маман болуға мүмкіндік беретін ғылыми-зерттеу қызметінің барлық сипаттамаларын маманның меңгеруін де білдіреді. Оқу үрдісі шеңберінде ғылыми-зерттеу жұмыстарының негізгі түрлері өздерінің тиімділігін дәлелдейді: ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындау, ғылыми мақалалар дайындау, әдістемелік семинарларға қатысу, ғылыми-зерттеу іс-тәжірибесі [7].

Дидактикалық жағдайлардың негізгі элементтерін егжей-тегжейлі талдау көркем-педагогикалық білім беру, эстетикалық тәрбие, студенттердің шығармашылық белсенділігін дамыту, олардың отандық бейнелеу өнерінің мәдени мұрасымен, Қазақстанның суретшілерінің шығармашылығымен таныстыру үдерісінде оларды пайдалану тиімділігінің дәрежесін көрсетеді

Студенттердің көркем-педагогикалық білім беруінің маңызды шарты - студенттердің ұлттық мәдениеттің көркемдік және эстетикалық дамуына, Қазақстанның бейнелеу өнеріне, әсіресе, Г.Іляевтің шығармашылық мұрасына деген қызығушылығын дамыту болып табылады.

Шеберлердің көркемдік шығармаларында танымал күнделікті немесе тарихи оқиғалардың айқын эмоционалды қабылдауы, сонымен қатар, ата-бабалардың көркем және эстетикалық артықшылықтары, заңдары, өмір салты, дәстүрлері туралы жаңа көрнекілік-образды білім көзі ретінде қабылдайды.

Қазақстан суретшілерінің шығармашылығына баулу, отандық бейнелеу өнерінің негізін қалаушылардың (атап айтқанда Г. Іляев) туындыларын зерттеу студенттердің рухани-адамгершілік қалыптасуына ықпал етеді, олардың шығармашылық белсенділігін және ұлттық-көркем мәдениетке

танымдық қызығушылықты саналы түрде көрсетуге ынталандырады, студенттердің зияткерлік мүмкіндіктерін жұмылдырады. Бейнелеу өнерінің ұлттық туындыларының эмоционалдық әсерін жандандыру мақсатында көркем шығармаларға тұтас талдау жасауды көздейтін бірқатар сабақтар өткізу қажет. Мұндай дәріс-әңгіме студенттердің көркемдік-эстетикалық талғамы мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сондай-ақ жас ұрпақтың әлеуметтік психологиялық, адамгершілік сезімдерін тәрбиелеуге ықпал етеді.

Қазақстанның танымал суретшілерінің, халық ою-өрнекті өнерін зерттеуші Г.Иляевтің өмірі мен шығармашылығы туралы дәріс - әңгіме өткізу, сонымен қатар көркем декоративтік шығармалардың эмоционалдық-эстетикалық қабылдауын күшейтетін көрнекі экрандық құралдарды талдау арқылы сүйемелденетін фотоматериалдарды, репродукцияларды көрсету арқылы оқушылардың эмоциялық ықыласын белсендіру (2).

Көркем шығармалардың бейнелі мазмұнын өнертанушылық талдау студенттердің шығармашылық қиялын ынталандырады, кейіннен шығармашылық жұмыстарында жүзеге асырылады. Бейнелеу өнері туындыларының көркемдік-эстетикалық қасиеттерін талдау барысында студенттердің назарын суретшілер шығармашылығының жеке ерекшеліктеріне, атап айтқанда Г. Иляев, олардың мәнеріне, өрнектелген композициялық және колористік сипаттарына аудару маңызды.

Бейнелеу өнерінің практикалық сабақтарындағы студенттердің көркемдік-эстетикалық белсенділігінің дамуының маңызды аспектісі - өз бетінше шығармашылықта көркем мәнерліліктің түрлі әдістерін, нысандары мен құралдарын пайдаланудың практикалық дағдыларын меңгеру, біздің жағдайда өрнектелген құралдардың, ою-өрнектелген композицияның ережелері мен заңдарын эстетикалық маңыздылығын зерделеу. Практикалық жұмыс барысында жетекші оқу міндетін белгілеу қажет, студенттерді ою-өрнекті өнер туындыларына, Г. Иляев шығармаларына, шығармашылық ойдың бейнелік мәнерлігін күшейтетін ою-өрнекті композицияның әр түрлі мәнерлі құралдарын пайдалана отырып, жүйелі түрде күрделендіру ретін қарастыру қажет.

Сәндік және тақырыптық ою-өрнек композициясын жасаудың нақты тәсілдерін меңгеру, ою-өрнек шығармасының эмоциялық-шығармашылық мәнерлілігін ойлау және ою-өрнекті өнер туындыларын талдау дағдыларын дамыту жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастырудың қажетті компоненттері болып табылады.

Отандық мәдениеттің шығармашылық мұрасын игеру барысында қоршаған шындыққа эстетикалық көзқарасын тәрбиелеу, әлемдік және отандық бейнелеу және ою-өрнек өнері туындыларының танымдық, дидактикалық, көркемдік-шығармашылық әлеуетін пайдалану арқылы студенттердің құндылықтық бағдарын қалыптастырады (3).

Халықтың рухани тәжірибесін қамтитын және оның көркемдік және эстетикалық идеяларын білдіретін халық өнерінің тәрбиелік және танымдық маңызы жас ұрпақтың дүниетанымын, құндылықты бағдарын, эстетикалық және адамгершілік-этикалық талғамдарын қалыптастыруға елеулі әсер етеді.

Ұлттық шығармашылық мұралардың көркемдік-эстетикалық маңыздылығын ұғыну (атап айтқанда, Г.Иляев өз шығармаларында қазақ ою-өрнегінің ерекшеліктерін көрсеткен) (4) студенттерді жүйелі түрде өнерге баулудың көркем-педагогикалық білім берудің міндетті шарты болып табылады.

Студенттерді бейнелеу өнеріне оқыту барысындағы маңызды бағыт - олардың көркем-эстетикалық ағартуы, Қазақстан өнеріне баулу болып табылады.

Осылайша, әңгімелесу процесінде – автордың шығармашылық ойды ашатын шығармаларының көркемдік-эстетикалық қасиетін талдау кезінде (атап айтқанда, Г. Иляев) өнер туындыларын талдауға ғана көңіл бөліп қоймай, сонымен қатар, Қазақстанның ою-өрнекі өнерінің үйлесімді бірлігін түсінудің, оның көп қырлылығы, көшпенді мәдениеттердің өзара әсерімен негізін қалау қажет. Мұндай тәсіл көпұлтты ұжымда, қоғамда гуманистік нанымдарды, толерантты қатынастарды қалыптастыруға негіз болады.

Көрнекілік оқыту әдісі студенттерде байқағыштықты, қоршаған заттар мен құбылыстарға қызығушылығын, эмоционалдық қабылдау қабілетін және шындықты көркем-шығармашылық қайта ой елегінен өткізу қабілетін дамытады. Шығармашылық талдау, сәндік және бейнелеу өнері туындыларының - форманың мәнерлілігі мен пропорциясын, колористикалық және композициялық шешімдерді, ою-өрнектің зат формасымен байланысын, бұйымның декоративтік-көркемдік қасиеттері мен дайындаудың технологиялық ерекшеліктерін зерттеу дағдыларын дамыту маңызды.

Суретшілердің ең маңызды шығармаларын (атап айтқанда, Ғ. Іляевтің декоративтік жұмыстарын) кіріспе дәрістер мен практикалық сабақтар өткізу үшін ойластырылған іріктеу (5) көркем талғамды тәрбиелеуде, студенттердің шығармашылық белсенділігін бейнелеу өнері құралдарымен дамытудағы маңызды шарт болып табылады.

Кәсіби бейнелеу өнері туындыларын эксперименттік зерттеу үшін таңдау кезінде келесі көркемдік-эстетикалық және психологиялық-педагогикалық принциптерді ұстану қажет:

- белгілі суретшілердің әлемдік және отандық өнер туындыларының көркемдік-эстетикалық маңыздылығын ескеру;
- көркем-эстетикалық құндылығы бар көркем шығармаларды зерттеу және шығармашылық талдау процесінде бейнелеу өнерінің түрлері мен жанрларының әртүрлілігін пайдалану;
- нақты шығармалар мысалында көпғасырлық ою-өрнек өнерінің өзіндік ерекшеліктерімен суретшілердің кәсіби бейнелеу шығармашылығын қалыптастыруға әсерін қадағалау;
- мұражайларда, көрме залдарында, суретшілердің шеберханаларындағы қол жетімді көркем шығармаларға бағдарлану;
- ұлттық мәдени мұраны игеру үшін шығармаларды тиімді пайдалану мүмкіндігін, оларды студенттерге адамгершілік және көркемдік-эстетикалық тәрбиелеуде қолданудың орындылығын зерттеу;
- студенттердің эмоциялық және психологиялық көңіл-күйін қалыптастыру мақсатында танымал ұлттық сюжеттік-тақырыптық мазмұнның шығармаларын таңдау;
- кәсіби бейнелеу өнері эстетикалық қабылдауы мен студенттердің өзіндік көркем-шығармашылық қызметінің бірлігін қамтамасыз ету;
- бейнелеу өнері бойынша қолданыстағы модульдік білім беру бағдарламаларына сәйкес студенттердің жас ерекшеліктері мен мүдделерін ескере отырып, оқу материалының көлемін анықтау.

Ою-өрнекті өнер шебері Ғ. Іляевтің үздік шығармаларын мақсатты түрде ойластырылған іріктеуі студенттердің эстетикалық белсенділігін жандандырып, шындықты эстетикалық жағынан қабылдауына ықпал ететін, олардың дүниетанымын қалыптастырудың даусыз факторы ретінде болады. Көрнекі материалды анықтаудағы логикалық бірізділікті сақтау студенттерге бейнелеу грамотасының негіздерін, композициялық ережелерді, ою-өрнекті композициялардың колористік шешу ерекшеліктерін тиімді меңгеруге мүмкіндік береді.

Осылайша, студенттер әлемдік және отандық мәдени мұраларға тартылады, бейнелерді көркемдік іске асырудың әдістері мен тәсілдерін меңгереді.

Ғ.Іляев шығармаларын меңгеру барысында міндеттерді күрделендірудің бірізділігін сақтау; ою-өрнекті композиция жасаудың практикалық дағдыларын қалыптастыру және дамыту, көркем мәнерлік құралдарын меңгеру, ою-өрнекті негізгі түрлерін зерделеу және тану және оларды сәндік шығармашылықта қолдану (6) студенттердің теориялық білімдері мен практикалық іскерліктерін жетілдірудің, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың міндетті шарты болып табылады.

Студенттерді отандық мәдениеттің көркем-эстетикалық құндылықтарына, атап айтқанда Ғ. Іляев шығармашылығына жүйелі түрде тарту, жас ерекшеліктерін, жеке қабілеттерін, сондай-ақ қабылдау ерекшеліктерін ескере отырып жасалған шығармашылық тапсырмалардың кезең-кезеңмен күрделенуі ою-өрнекті композиция жасаудың бейнелеу грамотасының негіздерін, сондай-ақ студенттердің көркем-эстетикалық тәрбиесін тиімді меңгеруге ықпал етеді. Студенттердің шығармашылық белсенділігін дамытуды, олардың шығармашылық әлеуетін барынша жұмылдыруды қамтамасыз ететін оқу үдерісін ойластырып ұйымдастыру оқу процесінде көркем-шығармашылық қызметтің әртүрлі түрлері мен жанрларын пайдалануды көздейді.

Сонымен, бейнелеу өнерінің түрлері мен жанрларын халық ою-өрнекті өнерін зерттеуші Ғ. Іляевтің шығармашылығын қарастыра отырып, студенттер халықтың көпғасырлық көркем көріністері мен жалпы әлемдік мәдени мұраның үздік дәстүрлерінің үйлесімді бірлігі болып табылатын ою-өрнекті шығармалардың ерекше айырмашылықтарын меңгереді.

Студенттерді бейнелеу өнері туындыларының (кестелер, слайдтар, экрандық құралдар, репродукциялар) түрлері мен мазмұнының әртүрлілігімен дәріс-әңгімелесу сабақта таныстыра отырып, студенттердің көркем дайындығының деңгейін ескере отырып, практикалық тапсырмаларды орындауды ұсына отырып, шығармашылық материалды меңгеруді жалғастыру қажет. Ою-өрнектердің әртүрлі түрлерін, композициялық орталықты, негізгі және екінші дәрежелі

композицияларды таңдау, түстік шешімдердің ерекшеліктері және ою-өрнектің бейнелік түрін күшейтуге бағытталған басқа да мәнерлі құралдар мен көркем тәсілдерді өз бетінше жұмыс істеу барысында алынған білімді тәжірибеде қолдану керек. Мұндай тәсіл пәннің міндеттерін тиімді және мақсатты түрде шешуге, алған білімдерін бекітуге мүмкіндік береді.

Студенттерді отандық және әлемдік мәдениеттің эстетикалық құндылықтарына тиімді тартуға ықпал ететін (7) Бейнелеу өнері және сызу модульдік білім беру бағдарламасының басқа кәсіби пәндерімен пәндерді интеграциялау ою-өрнекті мәдениеттің бейнелеу мұрасын, атап айтқанда, суретші Г. Иляевтің шығармаларын көркемдік-эстетикалық игерудің маңызды шарты болып табылады.

Оқу процесінде аралас пәндер мен пәнаралық интеграцияның формаларын тиімді пайдалану бейнелеу өнерінің әртүрлі түрлерінің тіл ортақтығын түсінуге ықпал етеді, студенттердің көркем-шығармашылық қызметін жандандырады.

Г.Иляев шығармаларының мысалында көркем мәнерлілік құралдарын пайдалануды ауызша талдау және оларды өз бетінше шығармашылықта практикалық қолдану дағдыларын қалыптастыру студенттерді ою-өрнекті өнер тіліне баулуға ықпал етеді.

Жаңа теориялық білімдер мен практикалық дағдыларды меңгеруге ықпал ететін, студенттердің белсенділігін ынталандыратын оқытудың интерактивті түрлерін сабақта жүйелі қолдануға, жаңа білімдер мен практикалық бейнелеу дағдыларын тиімді бекітуге ықпал етеді (8).

Интерактивті формаларды қолдану кезінде оқытушының рөлі күрт өзгереді, орталық болуды тоқтатады, ол тек процесті реттейді және оны жалпы ұйыммен айналысады, алдын ала қажетті тапсырмалар дайындайды және топтарда талқылау үшін сұрақтар мен тақырыптарды қалыптастырады, консультациялар береді, белгіленген жоспардың орындалу уақыты мен тәртібін бақылайды.

Сабақтарда жаңа әдістемелік ұсыныстарды, оқу-көрнекі құралдарды, сондай-ақ оқытудың қазіргі заманғы техникалық құралдарын (9) пайдалану отандық және әлемдік көркем мәдениетке деген қызығушылықты дамытуға, студенттердің суретшілердің шығармашылық мұрасына, Г. Иляевтің шығармаларына қатыстырылуына ықпал етеді.

Студенттерді оқыту процесінде қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды барынша пайдалану тиімді, көркем-эстетикалық цикл пәндерін оқыту деңгейі мен сапасын, студенттер жұмысының нәтижелілігін едәуір арттыруға қабілетті болып табылады.

Оқушылардың репродукцияларын, суреттерін ұжымдық қарауға және шығармашылық талдауға, көркем шығармаларды көрнекі салыстырмалы талдауға арналған экрандық құралдардың танымдық және тәрбиелік мүмкіндіктері шын мәнінде шексіз.

Оқу үрдісінде әлемдік және отандық бейнелеу өнерін меңгеру барысында студенттердің жеке көркем-шығармашылық қабілеттерін белсендіру үлкен маңызға ие (10).

Көркем-педагогикалық білім беру саласындағы педагогикалық тәжірибе мен ғылыми зерттеулер тәжірибесін зерделеу бейнелеу өнері пәні бойынша сабақтарда студенттердің көркемдік-шығармашылық қызметін жандандыру мақсатында көркем-шығармашылық қызметтің әртүрлі түрлерін қолдану қажет екендігін көрсетеді.

Жеке тұлғаның жеке көркем-эстетикалық қабілетін анықтау мен дамытудың, еңбекке дайындығын тәрбиелеудің маңызды құралы - белгілі суретшілердің, атап айтқанда, халық ою-өрнектерінің зерттеушісі Г. Иляевтің өмірі мен шығармашылығын зерттеу болып табылады. Көптеген күш-жігер мен уақытты республиканың ұлттық игілігіне жасаған жерлесіміздің шығармалары студенттерды ұлттық мәдениет пен өнерге баулиды, халықтың салт-дәстүрлерін, тұрмысын, көркем дәстүрлерін таниды. Ою-өрнекті өнердің ең жарқын және мәнерлі үлгілерін қолдану студенттерге бейнелейтін объектілерді шешудің бейнесі, форматты таңдау, композиция, құру, заттардың формасын беру, жарық көлеңкесі мен түсі, композициялық тұтастық сияқты көркем мәнерліліктің әр түрлі құралдарын талдау

Суретшілердің кәсіби мұрасына тиімді баулуға және студенттердің шығармашылық потенциалын белсендіруге халық ою-өрнектік өнерді зерттеуші Г.Иляевтің кәсіби шығармашылығын игерудің жеке және ұжымдық формаларының ойластырылған үйлесімі ықпал етеді (11).

Шығармашылық жобаларды бірлесіп талқылап, іске асыру арқылы көрінетін ұжымдық шығармашылық, студенттердің интеллектуалдық және бейнелеу мүмкіндіктерін жұмылдырады, олардың адамгершілік келбетіне жағымды әсер етеді, эстетикалық тәрбиенің ең тиімді құралы болып табылады. Сонымен қатар, жеке тапсырмаларды бөлу кезінде студенттердің эстетикалық

талғамдарын ескеру, отандық мәдениеттің көркемдік-эстетикалық құндылықтарына қатыстылығын сезіну, өз шығармашылығының қоғамдық пайдалы бағытын ұғынуға ықпал ету қажет.

Әзірленген дидактикалық шарттар ою-өрнекті өнер туындыларының көркемдік ерекшеліктерін зерделеуді ғана емес, сонымен қатар сабақтардың шығармашылық атмосферасын қамтамасыз етуді, толерантты қарым-қатынастарды қалыптастыруды, дәстүрлерге, эстетикалық талғамға, отандық мәдениет туындыларына тарту процесінде ою-өрнекті өнер ерекшеліктеріне қызығушылықты дамытуды көздейді(12,13).

Сабақта қолайлы психологиялық климат, шығармашылық атмосфера құру, эмоциялық қабылдау және өнер туындыларын егжей-тегжейлі талдау - осы контексте «Бейнелеу өнері және сызу» мамандарын кәсіби даярлаудағы сабақтардың негізгі құрамдас бөлігі болып табылады.

Қазақстанның белгілі суретшілерінің шығармаларын көркемдік-шығармашылық талдау барысында студенттердің өнер туындыларын көркемдік-эстетикалық бағалауы адамгершілік мәнге ие болады. Студенттерді мәдениет пен өнер әлеміне енгізу, жалпыадамзат құндылықтарға тарту сананың эмоционалдық сферасына белсенді түрде әсер етеді, студенттерді әлеуметтік-психологиялық, идеологиялық және моральдық сезім ретінде тәрбиелеуге ықпал етеді.

Білім алушыларды даярлау білімнің белгілі бір саласында білім алуға бағдарлауды ғана емес, сонымен қатар, одан әрі жоғары білікті маман болуға мүмкіндік беретін ғылыми-зерттеу қызметінің барлық сипаттамаларын меңгеруін де білдіреді (14).

Өзінің тиімділігін растаған білім беру үдерісі шеңберіндегі ғылыми-зерттеу жұмысының негізгі нысандары: зерттеу сипатындағы тапсырмаларды орындау, ғылыми рефераттарды дайындау, әдіснамалық семинарларға қатысу, ғылыми-зерттеу практикасы болып табылады.

Осылайша, халық ою-өрнекті өнерін зерттеуші Ғ. Иляевтің шығармашылығын зерделеудің дидактикалық шарттары кәсіби сәндік өнер құралдары арқылы студенттердің көркем білімі мен эстетикалық тәрбиесінің жалпы талаптарына сүйене отырып, келесі талаптарды орындауды көздейді:

- отандастардың шығармашылығымен танысу барысында студенттердің өзіндік шығармашылық қызметін белсендіру;

- өткен және қазіргі заман суретшілерінің, атап айтқанда Ғ. Иляевтің шығармашылық туындыларын игеру процесінде көркемдік талғамның дамуы;

- қазақ ою-өрнегінің түрлерін, ою-өрнектік композицияның мәнерлі құралдарын және жұмыстың әдістемелік реттілігін зерттеу, ою-өрнектік бейнелеудің практикалық дағдыларын дамыту, ою-өрнектік композицияның мәнерлі құралдары мүмкіндіктерінің алуан түрлілігін меңгеру, ою-өрнектік композициямен жұмыс істеу кезеңдерін зерттеу (Ғ. Иляевтің ою-өрнектік туындылары мысалға келтірілгенде);

- Ғ. Иляев шығармашылығын меңгеру барысында студенттердің бейнелі ойлауы мен көркем қиялын дамыту;

- әлемдік және отандық бейнелеу өнерінің көрнекті туындыларымен және студенттерді Ғ. Иляевтің өмірі мен шығармашылығымен таныстыру;

- Ғ. Иляев шығармашылығының тән ерекшеліктерімен, стильдік ерекшеліктерімен танысу;

- Ғ. Иляев шығармашылығы мысалында студенттердің Қазақстанның ою-өрнекті өнері, өрнектелген композицияның мәнерлі құралдары туралы білімдерін кеңейту;

- Ғ. Иляевтің туындыларын егжей-тегжейлі зерттеу арқылы болмыстың эстетикалық қабылдауын қалыптастыру.

Біздің педагогикалық тәжірибеміздің және қарастырылатын мәселелерді талдаудың негізінде студенттердің көркемдік-шығармашылық белсенділігін дамыту мен эстетикалық тәрбиені табысты жүзеге асырудың маңызды факторлары ретінде педагогтың кәсіби құзыреттілігі, студенттермен жеке-бағдарлы өзара іс-қимылы, сондай-ақ оқу үдерісінің дамытушы пәндік ортасының болуы болып табылады деп есептейміз.

Сәндік өнер туындыларын жан-жақты дәлелді түрде игеру, студенттердің санасының эмоциялық саласына белсенді әсер ете отырып, дүниетанымдық және ұлтаралық қарым-қатынастың тиімді қалыптасуына, қоғамның адамгершілік-этикалық, рухани және мәдени дәстүрлерінің объективті қабылдануын дамытуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мунинова Н. А. Эстетическое воспитание студентов посредством народного искусства // *Образование и воспитание*. - 2016. - №4. - С. 6-7.
2. Ломов С.П., Аманжолов С.А. *Методология художественного образования: Учебное пособие*, - М.: МПГУ, 2011. - 188 с.
3. Бакушинский А. В. *Исследования и статьи. Избранные искусствоведческие труды*. – Москва, С.Художник, 1981. - 350 с.
4. Неменский Б. *Мудрость красоты. О проблемах эстетического воспитания. Кн. для учителя*. – Москва, Просвещение, 1987. -255 с.
5. Подласый И. П. *Педагогика. Новый курс: Учебник для студ.пед.вузов: В 2 кн.* - М.: Гумант.изд.центр ВЛАДОС, 1999. - Кн.2: *Процесс воспитания*. - 256 с.: илл.
6. Шайгозова Ж.Н., Султанова М.Э. *Казахское народное прикладное искусство: пути и способы передачи*// *Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №1(54) Алматы, 2018.*
7. Болысбаев Д.С., Оспанов Д.М., Оспанов Т.М., Абдихадырулы К.Д. *Семь граней великой ступи в ювелирном искусстве*// *Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №1(58) Алматы, 2019.*

ӘОЖ 373.1

ҒТАХР 14.25.01

Адамқұлов Н.М., Адамқұлов Е.М.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу Мемлекеттік университетінің қауымдастырылған профессор, п.ғ.к. Алматы қаласы, №61 ОМ «Технология» пәні мұғалімі.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ҚОЛӨНЕР БҰЙЫМДАРЫНЫҢ ЖАСАУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Мақалада авторлар жалпы орта мектептерде бейнелеу өнері, сызу мен технология пәндерін Қазақстан Республикасындағы жалпы білім беретін мектептерде жүргізудің тиімді жолдары мен оқыту әдіс тәсілдерін қарастырылған. Сонымен қатар, авторлар қазақ халқының қолданбалы қолданбалы өнері арқылы оқушыларды оқытып, тәрбиелеу мәселелерін терең ашып көрсетіп, аталған пәндерді жалпы білім беретін орта мектепте оқытудың теориялық және әдістемелік мәселелерін жетілдіру қажеттігін көздейді.

Түйін сөздер: көркем еңбек, сәндік-қолданбалы өнер, оқыту, тәрбиелеу, әдістеме, мектеп, оқушылар, технология, сызу, бейнелеу өнері, көркем білім беру, педагогика, интеграция, өнертану, оқу процесі, мұғалім, мұражай, шеберханалар

Adamkulov N.M., Adamkulov E.M.

*Candidate of Pedagogical Sciences, acting associative professor of
yetisui State University named after Ilyas Jansugurov,
Teacher of the subject "Technology" of secondary school No. 61 in Almaty*

THE IMPORTANCE OF CREATING ART CRAFTS IN ART WORK LESSONS

Abstract

The article reveals ways to solve this problem of subjects of fine arts, drawing and technology in secondary schools in the Republic of Kazakhstan. The authors also reveal the problems of teaching and educating students through declarative and applied arts of the Kazakh people, as well as the authors study the issues and problems of methods and theory of teaching these special educational disciplines in secondary schools.

Key words: art work, arts and crafts, education, education, methodology, school, students, technology, drawing, visual arts, art education, pedagogy, integration, art, learning, teacher, museum, workshops

Адамкулов Н.М. Адамкулов Е.М.

Кандидат педагогических наук, исполняющий обязанности ассоциированного профессора
Жетисуйского Государственного университета имени Ильяса Жансугурова,
Учитель предмета «Технология» средней школы № 61 г. Алматы,

ЗНАЧЕНИЕ СОЗДАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ РЕМЕСЛ НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

Аннотация

В статье раскрывается пути решения данной проблемы предметов изобразительное искусство, черчения и технологии в общеобразовательных школах в Республике Казахстан. А также авторами раскрывается проблемы обучение и воспитание учащихся через декоративно-прикладного искусства казахского народа, а также авторами изучаются вопросы и проблемы методики и теории преподавание данных специальных учебных дисциплин в средней общеобразовательной школе.

Ключевые слова: художественный труд, декоративно-прикладное искусство, обучение, воспитание, методика, школа, учащиеся, технология, черчение, изобразительное искусства, художественное образование, педагогика, интеграция, искусствоведение, учебный процесс, учитель, музей, мастерские

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің әзірлеген білім стандарттары мен тұжырымдамаларының жарық көруі, осыған орай мектеп бағдарламаларында болып жатқан өзгерістер, соған сәйкес қолданысқа енген жаңа оқулықтар, оқушыларды дамыту мен шығармашылыққа жетелеуді міндеттеуі, болашақ маман дайындау ісіне жауапкершілікпен қарауды талап етеді. Осыған орай пән мұғалімдерінің кәсіби шеберліктерін жоғары деңгейде болуына қойылатын талаптар да күшейді.

Негізгі көзқараста мектеп оқушыларының көркемдік білімін іске асыруда болашақ мұғалімдерді әдістемелік дайындаудың жүйесі түзілген: - көркемдік практикалық өнертану мен педагогикалық пәндер, педагогикалық практика, ғылыми-зерттеу, тәрбиелік, студенттердің курстық және дипломдық жұмыстары, өнертану мен әдістемелік дайындықтарын оқу үрдісінде интеграциялау, - көркемдік практика мен қолөнер білімінің бірлігі, - технология мен көркем еңбек мұғалімінің көркемдік – практикалық қызметіндегі мамандық ерекшелігіне қарай әдістемелік дайындығының сәйкес болуының қажеттігін көрсетеді.

Технология пәніндегі мектептердегі оқыту үрдісі мұғалімнің басшылығымен жүргізіледі. Оның қызметінің мақсаты оқушылардың белсенді, саналы, танымды қызметін басқару болып саналады. Мұғалім оқушыларға бірте-бірте күрделі талаптар қояды, соның арқасында баланың танымдық ойының ілгерлеу қозғалысын қамтамасыз етеді. Мұғалім оқытудың табысты өтуіне жағдай жасайды; соның көмегі арқасында мазмұн оқушының игілігіне айналатындай әр түрлі әдістерді пайдаланады.

Бүгінгі таңда жалпы білім беретін мектептерде қолөнер бұйымдарын жасау әдістері технология сабағында оқытылуда, бірақ осы пәнді өз деңгейінде жүргізетін теориялық, практикалық және пәнді жүргізудің әдістемесін меңгерген мұғалім жоқтың қасы. Болашақ технология пәні мұғалімдерін қолөнерге оқытуға дайындау шеберлігін қалыптастыратын теориялық және практикалық біліммен оны оқытудың әдістемесін меңгерудің маңызы зор. Сондықтан технология, бейнелеу өнері және сызу мамандығы бойынша білім беретін жоғары оқу орындарында «Қолөнер пәнін оқудың әдістемесі» атты элективті курста енгізетін болсақ, нәтижесінде мектептегі технология пәнінен көркемдік-эстетикалық білімді жан-жақты үгіттей білетін, жалпы мәдени және көркемдік ой-өрісі кең, көркемдік талғамы, эстетикалық мәдениеті биік мұғалім қалыптасады. «Болашақ мұғалімдердің өнертанымдық білімдері» атты ғылыми-педагогикалық зерттеу жұмысы төрт бағытты қамтиды.

Технология пәнінің өнертануы, бейнелеу өнерінің өнертануы, музыка өнертануы, театр өнертануы салалары. Соның ішінде Қолөнер өнертануы: Бейнелеу өнертануын: қолөнер, бейнелеу өнерінің тарихы, қолөнер және бейнелеу өнерінің теориясы, қолөнер және бейнелеу өнерінің сыны болып бірнеше салаға бөлуімізге болады.

Өнер пәні-графиканы зерттеу, кескіндемені зерттеу, сәндік қолөнерді зерттеу, монументалдық өнерді зерттеу, мүсінді зерттеу т.б. бағыттарын қамтиды. Өнер тарихы пәні лекция және пікір алысу сабақтарының түріне жатады. Жалпы білім беретін мектептерде өнер пәнін оқудың әдістемесі

пәнінде студенттерге лекция сабақтарының өтілу әдістерін, сабақ жүргізудің әртүрлі формалары: сабақ материалын түсіндіру (лекция, әңгіме), оқушылар баяндамасы, коллоквиумдер, рефераттар, ауызша және жазбаша талдаулар, көркемөнер қайраткерлерімен кездесу, жергілікті өлкетану мұражайларымен, шеберханаларды аралау арқылы түпнұсқалармен тікелей таныстырудың әдістерін үйрете отырып, студенттерге үлгілі сабақтар жүргізеді. Болашақ мұғалімдерді әртүрлі формада өткізетін сабағына байланысты күнтізбелік жоспарлар әзірлейді және бекітілген тақырып бойынша күнделікті сабақ жоспарын және көрнекілігін дайындайды. Көрнекілікті пайдалана білу, өнердің түрлері мен жанрлары, суретшілер шығармаларының иллюстрация материалдарын көбірек талдау арқылы өнертанымдық білімдері қалыптасады.

Сабағымыз теориялық және практикалық сабақ болғандықтан оның өтілу әдістеріне тоқталамыз.

Лекция-білім берудің ертедегі формасы, лекция үрдісінде мұғалімнің оқу материалын ретімен және жүйелі, монологты түрде баяндауы және түсіндіру әдістері. Ал практикалық сабақтар негізінен оның іс жүзіне асырылуы. Оқушыларды лекция жазуға атап айтқанда: конспект жазудың тәсілдерін, жалпылама қолданылатын қысқартулар мен белгілеулерді көрсету, лекция материалдарын толықтыруға, керекті сызбаларды, кестелерді пайдалануға үйретудің әдістері, иллюстрацияны талдауға, көркем шығармамен өзбетінше жұмыс істеуге үйретеміз. Көрнекілік әзірлеу, пайдалану әдістерінің шарттары:

- а) қолданылатын көрнекілік оқушының жасына сәйкес болуы;
- б) иллюстрацияны көрсеткенде басты, маңызды жақтарын бөліп көрсету;
- в) көрсетілетін көрнекілік материалдың мазмұнымен сәйкес болуы;

Сонымен қатар студенттерге сабақ барысында көрнекілікті шектеулі пайдалануы керектігі және оны бірте-бірте тек сабақтың қажет сәтінде көрсетуін үйрету.

Болашақ технология мұғалімдеріне қолөнерді дайындау әдістемесі пәнінен лекция сабақтары мен семинар сабақтары қатар жүргізіледі. Семинар сабақтарының өтілу әдістерінде оқушылардың әр ақпараттарға терең талдау жасауын және дәл баға беруін, оны оқушыларға өз бетінше атқаруға үйретуге мүмкіндік туғызудың жолдарын қарастырамыз. Егер лекцияда жетекші рольді мұғалім атқарса, семинарда жетекші рольді оқушылар атқарады.

Болашақ технология мұғалімнің кәсіби дайындығы педагогикалық оқу орнында аяқталмайды, ол кәсіби қызметтің барлық кезеңі бойына жалғасады. Мұғалімнің кәсіби білімінің үздіксіздігі оның шығармашылық қабілеті дамуының, оның қызметтінің интегративті элементі және жеке педагогикалық тәжірибесінің әрдайым дамуының алғы шарты болып табылады.

«Кәсіптік білім» мамандығының студенттеріне 3 және 4 - курстарда «Технология пәнін оқыту әдістемесі», «Сәндік қолөнердің теориясы мен тарихы», «Қазақ халқының қолөнері», «Қазақстан бейнелеу өнері тарихы», «Педагогикалық іс-тәжірибе» бағдарламаларына қосымшалар енгізіліп, «Өнер пәнін оқыту әдістемесі» атты болашақ мұғалімдерге арналған элективті курс оқытылса. Бұл пәндерде болашақ технология пәні мұғалімдері төмендегідей іскерліктерді игеретін болады:

- орта және жоғары оқу орындарындағы қолөнер тарихы курсының ғылыми және психология-педагогикалық негізінің құрылымымен мазмұнын;

- қолөнер пәнін оқытудың принциптері мен әдістерін;
- пән бойынша бейнелі күнтізбелік, тақырыптық күнтізбелік және сабақ жоспарларын жасауды;
- сабақта көрнекіліктерді пайдалана білуді;
- иллюстрация материалдарын талдай білуді;
- қолөнер пәні сабақтарында ойын-тапсырмаларын пайдалана білуді;
- қолөнерінің түрлері бойынша шығармашылық көрмелер ұйымдастыра білуді;
- оқушылардың білімдерін бағалай білуді;
- өзінің өткізген сабақтарын талдай білуді;
- әлеуметтік-эстетикалық компоненттілік - қолөнердің өнегелі және эстетикалық құндылықтарын ажырата білуі;

- өнер шығармаларына эстетикалық көзқарасын қалыптастыруды;
- қабылдау және оның ерекшеліктері мен қайталанбастығын бағалай білуді;

Практикалық немесе студенттердің өзіндік жұмыстарында:

- студенттерді оқушылар және жеткіншектермен оқу-тәрбие жұмысын жүргізуде бақылау, талдау шеберліктерін игерту;

- оқушылардың жас ерекшеліктері мен жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие жұмысын жоспарлауды үйрету;

- студенттерді әр алуан типті сабақтарды әртүрлі әдістерді қолдану арқылы оқушылардың танымдық қызметін дамытуға арналған сабақтар өткізуге дайындау;

- ұжым оқушылармен сынып жетекшісі функцияларын тиянақты орындауға, оқушылармен жеке оқу-тәрбие жұмысын жүргізуді үйрету;

- студенттердің педагогикалық қызметке шығармашылықпен, зерттеушілікпен келуін дамыту, өз еңбектерін талдау дағдылықтарын дамыту, өз білімдерін жетілдіру қажеттігін дамыту.

Болашақ технология пәні мұғалімдерін қолөнерге оқытуға дайындауда білімділікке емес, алған білімін өмірдегі кездесетін жағдайларды шешуде пайдалана алатындай етіп дайындау, оның функционалдық сауатының қажетті деңгейде болуына басымдық берілуі керек. Екіншіден, жаңа технология пәні ретінде сабақ үрдісінде студенттердің өзара белсенділігін арттыру (интерактивті) әдісін жетілдіру және оның формаларын түрлендіре отырып, мұғалімдер арасына тарату, педагогикалық жүйедегі жұмыстарды іске асыруда тыңғылықты жүргізу керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Білім және ғылым министрлігі бекіткен Жалпы білім беретін мектептердің 1-11 сынып оқушыларына арналған «Көркем еңбек» бағдарламасы
2. Сарыбаев Б. Қазақтың музыкалық аспаптары. Алматы, Өнер 1981. 26-42 бет.
3. Тарақты Ақселеу қазақтың ұлы күйшілері. Алматы, Өнер 2000 жыл 8-11 бет
4. Ақтаев С. Н. Адамкулов Н. М. Қазақ фолклорының лұғаты. Алматы, 2008 жыл, 298 бет
5. Шаңырақ Үй тұрмысына арналған энциклопедия. Алматы, Өнер 1990 жыл. 814 бет

ӘОЖ 373.1

ҒТАХР 14.25.01

Б.Е. Оспанов

*ҚР және Ресей педагогика ғылымдарының кандидаты, өнертану доценті, профессор,
ҚР Суретшілер және дизайнерлер одағының мүшесі, Абай атындағы ҚазҰПУ,
«Көркем білім» ғылыми және шығармашылық зертханасының меңгерушісі,
Қазақстан. Алматы қ-сы*

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯДАҒЫ КӨРКЕМ-ЕҢБЕК

Аңдатпа

Мақалада автор жалпы орта мектептің көркем еңбек пәнінде инновациялық оқыту технологияларын кіріктіріп оқыту мәселелерін қарастырған. Сонымен қатар оқытудың инновациялық жаңа технологияларының ішінде интербелсенді оқыту әдістерінің түрлерін көркем еңбек пәнінде оқытудың тиімділігін, маңызын қарастырып, аталған жаңа оқыту технологияларының көркем еңбек пәнінде алатын орны мен маңызын ашып, оларға терең талдаулар жасап, анықтама беріп, оның маңызын анықтаған. Сонымен қатар автор жалпы орта мектептерде көркем еңбек пәнін оқытудың тиімді әдіс тәсілдерін, жолдарын, тиімді оқыту жүйелерін анықтап, аталған пәннің басқа да пәндермен интеграциялық тығыз пәнаралық байланысының маңызын нұсқап, олардың бүгінде қажеттілігін анықтап қарастырған.

Түйін сөздер: көркем еңбек, интербелсенді оқыту әдістемесі, жаңа оқыту технологиялар, инновация, әдістер, тәсілдер, интеграция, пәнаралық байланыс, реализм, колданбалы өнер, этномәдениет, бұйымдар жасау, шығармашылық сурет, қашықтықтан оқыту

Ospanov B.E.

*Head of the scientific and creative laboratory "art education" at the Kazakh National Teaching University named Abaya, Ph.D. in Pedagogical Sciences of the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan, Professor and Associate Professor of Art Studies, member of the Union of Designers and Artists of the Republic of Kazakhstan.
Kazakhstan. Almaty City*

ARTISTIC WORK IN INNOVATION TECHNOLOGY

Abstract

In the article, the author considers the problems of integrated teaching of new innovative educational technologies in art work in secondary schools. Furthermore, considering the role and importance of new innovative teaching technologies in art labor methods and techniques of interactive learning, revealing the role and importance of these new educational technologies of training, in art of labour, and analyzing them, giving them an in-depth analysis, determined their value. The author also defined effective methods and techniques for teaching art work in secondary schools. Emphasizes the need to address the most important goals and objectives of innovative learning technologies in this subject and pointed out their importance in the educational process and the close interdisciplinary interaction of the subject of artistic work with other subjects in high school.

Key words: artistic work, interactive learning methods, new learning technologies, innovations, methods, approaches, integration, interdisciplinary connections, realism, applied art, ethnocultural studies, product manufacturing, creative drawing, distance learning

Ospanov B.E.

*Заведующий научно-творческой лаборатории «художественное образование» при казахском национальном педагогическом университете имени Абая, кандидат педагогических наук Российской Федерации и Республики Казахстан, профессор и доцент искусствоведения, член союза дизайнеров и художников Республики Казахстан.
Казахстан.г.Алматы*

ХУДОЖЕСТВЕННО-ТРУДОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЯХ

Аннотация

В статье автор рассматривает проблемы интегрированного обучения новых инновационных образовательных технологий в художественном труде в общеобразовательной школе. Кроме того, рассматривая роль и значение новых инновационных технологий обучения в предметах художественного труда, методов и приемов интерактивного обучения, раскрывающих роль и значение этих новых педагогических технологий обучения в предметах художественного труда, и проанализировав их, давая им глубокий анализ, определил их значение. А также автор определил эффективные методы и приемы обучения художественному труду в общеобразовательных школах. Подчеркивает о необходимости решение наиболее важных целей и задачи инновационных технологии обучения в данном предмете и указал их значение в учебном процессе и тесного междисциплинарного взаимодействия предмета художественного труда с другими предметами в средней школе.

Ключевые слова: художественный труд, методика интерактивного обучения, новые технологии обучения, инновации, методы, подходы, интеграция, междисциплинарные связи, реализм, прикладное искусство, этнокультуроведение, изготовление изделий, творческий рисунок, дистанционное обучение

Қазақстан Республикасы егемен ел болып әлеуметтік-экономикалық саясатын жаңаша жүргізіп отырған уақытта, жалпы білім беретін мектеп оқушыларын жаңаша оқытуда, әдістемелік жүйелерді құруда алғашқы кезеңдерінен бастап-ақ мәдени салада жаңа құндылықтарды енгізу және іс жүзіне

асыру істері қарастырылуы тиіс. Тіпті бұрынғы білім мен өнердегі жаңа құбылыстарды оқушылар арасындағы іскерлігі мен біліктілігін өзіндік көзқарастар қалыптастыру, шикі заттарды еркін игеру әдістері қамтылу керек. Сондай-ақ Қазақстан ұстаздарының, суретшілердің реалистік туындыларынан бөлек абстракциялық бағыттағы ізденіс-тәжірибелер жасау жолдары, оны дамыту жолдары да ескеріледі. Кез келген бұйымдар жасауда көркемдік композицияларды пайдаланумен бірге, декоративті тиімді әдемілікпен ғана шектелмей этномәдениетпен байланыса отырып туындылар ойластыру, оларды сабақта пайдалану әдістері қолданылу керек. Иновациялық технологияларды іске асыру жұмыстарында:

- оқытудың заманауи технологиялары саласындағы білім беру мақсатында жалпы білім беретін мектептердегі оқушылардың іскерлігі мен біліктілігін арттыру үшін негізгі төрт модуль бойынша дәріс оқылып, сарамандық оқытулар қамтылуы тиіс,

олар:

1. Үздіксіз білім беру жүйесіндегі заманауи әдістер.
2. Өзіндік даму, өзіндік жетілу, өзіндік жүзеге асыру технологиялары.
3. Білім беру нәтижелерін бағалау әдісі.
4. Оқыту жүйесіндегі қазіргі заманға сай сандық технологиялары.

Модуль 1. «Үздіксіз білім беру жүйесіндегі заманауи әдістері»

Модуль оқытудың сапасын арттыратын заманауи әдістемелік әдістер мен тәсілдерді қолдана отырып оқытуға негіздеу. Тыңдаушыларға оқу үдерісі мен оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін арттыруды қамтамасыз ету мақсатында әсерлі стратегиялар мен әдістер, оқыту технологияларын ұсыну, (электронды оқулықтар т.б.).

Осы модуль бойынша инновациялық оқыту технологиялары:

- рөлдік ойындар, (тақырыпса қай ойындар, мысалдар)
- проблемалық оқыту;
- оқытушының құзыреттілігі жөнінде көптеген материалдар көрсету;
- жеке тұлғаға бағытталған технологиялар мен жазу мен оқу арқылы сын тұрғысынан ойлау технологиясы жөнінде слайдтар беру;
- оқытудың дәстүрлі және инновациялық технологияларының классификациясын жасап, жан-жақты қарау;
- оларды оқушылар арасында өзекті тақырып ретінде қарастырып, кең көлемде талқылау.

Модуль бойынша «технология, бейнелеу өнері, сызу» пәндеріне қатысты салалық пәндерді оқыту барысында оқытудың белсенді және интерактивті әдістерін жеке тәжірибеде қолдану әдістерін қарастыру. Ол оқушылардың әлеуметтік және оқу белсенділігін арттыруға негіз болып, ондағы практикалық тапсырмалар тек жекелеген үрдістерді меңгертумен шектелмей, проблеманы шешуге бағытталуы, оқушылардың өздігінен шешім қабылдауына келіп тірелетіндей шығармашылық сипатта қарастырылуы тиіс. Белсенді оқыту әдістері ешкімді де танымдық әрекеттен тыс қалдырмайтындай оқу үрдісін ұйымдастыруға тірек болуы керек. Жалпы сабақ барысында мынадай тиімді әдістерді қолданып отыруға болады. Оларға көбінесе іскерлік, рөлдік ойындар, миға шабуыл, дөңгелек үстел, сайыстар оларды талдау, топтық жұмыс, тренингтер қолданылатын интерактивті әдістерді жатқызуға болады.

Модуль 2. «Өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі іске асыру технологиялары»

2 модуль оқытуды аналитикалық тұрғыдан қарастыруға, оқу үдерісінде оқушылардың зияткерлік күш-жігерлерін арттыру үшін жаңа көзқарастар арқылы жаңа әдістерді жетілдіруге, оқушылардың сыни және шығармашылық ойлауын ынталандыруға, оқушыларды түсінуге, қиын мәселелерді жоспарлауға және түйінді мәселелерді шешуге жағдай жасайтын әртүрлі құрылымдарды алдын-ала нақтылап алу керек.

Екінші модульді қорытындылай келе, сабақ барысында мынадай оқушылардың өзіндік жұмысының түрлерін қолдануға болады. Олар:

Бұйымдар жасау, шығармашылық сурет салу кезінде пікірталас. Пікірталас ұғымы диспут (disputo) латын сөзінен алынып, «талқылаймын, таласамын» деген ұғымды білдіреді. Пікірталас – күрделі, сонымен бірге қоғамдық, саяси адамгершілік тәрбиенің тиімді формасы бола алады. Шынайы шындыққа жету жолы еркін пікір алмасу арқылы жүргізілуі керек. Пікірталас кезінде оқушы әрбір сөз сөйлеушінің сөзін мұқият тыңдап, ойын бөлмей, әрбір сұрақтан кейін мысалдармен қорытындылап отыруға тиіс.

Миға шабуыл. Шығармашылық тапсырмаларды шешу идеялары ұжымдық іске қосу әдісі ретінде «миға шабуыл» әдісін А.Ф.Осборн ұсынған. Бұл әдістің мақсаты шығармашылық тапсырманы шешу үшін мүмкіндігінше көп мөлшердегі идеяларды жинауға, ойлау салғырттығынан арылуға, дәстүрлі ойлау үдерісін жаңғыртуға негізделеді. Бұл әдістің негізгі ұстанымы мен ережесі – қатысушылар ұсынған идеяларды сынау мүлдем рұқсат етілмейді. Мұның өзінде мүмкін болған барлық әзілдер көтермеленеді. Әдісті қолдану сәттілігі көбінесе пікірсайыс барысын шебер бағыттап алатын, ынталандыратын сауалдар қоя білетін, жеңілдіктер беретін, әзіл-оспақтар қолдана алатын пікірсайыс басшысына байланысты болады.

“Ми шабуылы” – белгілі бір мәселені шешу үшін тез арада жеткілікті мөлшерде ұсыныстар жинауға көмектесетін әдіс. Бұл әдістің шешімін табуы қажет ететін кез келген қиын жағдайда, сол сияқты топты шығармашылықпен ойлауға жұмылдырып, мәселені шешудің сан түрлі жолын табуға болатындығына көз жеткізу мақсатында қолдануға болады. Сонымен қатар ол жеке тұлғаның бар білімін ортаға салуға кедергі болатын кейбір келеңсіздіктерден арылтады.

Рөлдік ойын. Оқушыларды ойлау мен сөйлеу дағдыларына төселдіруді ойын түрінде ұйымдастыру интерактивті оқыту әдісінің бір түрі болып саналады. Өйткені ойын үстінде мұғалім мен оқушы арасында өзара байланыс пайда болып, оқушылардың ұжымдық түрде жұмыс істеуіне мүмкіндік ашылады. Ойын оқушы белсенділігін арттырумен бірге олардың танымдық қабілетін жетілдіріп, шығармашылық белсенділікке деген қажеттілігін қанағаттандырады.

Кейс-стади – портфельдегі, таспадағы немесе стендтегі нақты өмірдегі факт, дәйек, дәлелдемелерді қолданып оқытудың инновациялық әдісі, оның барысында білім алушылардың тобына нақты кәсіби мәселелерді шешу ұсынылады, олар оны әрі қарай талқылап, алынған нәтижелерді талдап, шешім шығарады.

Кейс-стади кезеңдері: сипатталған жағдайды зерттеп, оқушылар проблеманы анықтайды; шағын топтар оны шешудің нақты жолдарын ұсынады; талқылау мен пікірталастың нәтижесінде әр шағын топ бір шешімге келеді. Оқытушының қатысуымен өтетін талқылауда топтар проблема бойынша өз шешімін дәлелдеуге тырысады. Ортақ бір шешімнің болуы міндетті емес.

Модуль 3. «Білім беру нәтижесін бағалау жүйесі»

Бүгінгі таңдағы білім алушыларды бағалау жүйелері тәлімгерлердің оқу жетістіктерін оқытудың кредиттік технологиясы бойынша ағымдық, аралық, емтихан түрінде жүзеге асады. Бағалау оқушы үшін болуы тиіс (икемді, көп құрамды, түсінікті, психологиялық жайлы, суммативті және формативті бағалау). Суммативті немесе қорытынды бағалау (емтихан, қорытынды тест т.б.) белгілі бір уақыт кезеңінде оқушылардың оқу нәтижелерін айқындайды.

Үшінші модуль бойынша **CASE STUDY** – алтыәдісін қолдану арқылы оқушылар бойына мынадай дағдыларды қалыптастыруға болатындығы көрсетіледі:

1. Аналитикалық дағдылар. Оларға: деректердің мәліметтерден айыру шеберлігі, маңызды және маңызды емес ақпараттарды айыра білу, талдау, елестету және оларға қол жеткізу, жіберіп алған ақпараттарды тауып, оларды қалпына келтіру шеберлігі және т.б. жатқызуға болады. Нақты және логикалық ойлау қабілеті. Бұл әсіресе, ақпарат сапасы төмен болған жағдайда өте маңызды.

2. Тәжірибелік дағдылар. Кейсте көрсетілген нақты жағдайларымен салыстырғанда мәселенің күрделілігі төмен деңгейі экономикалық теорияларда, әдістер мен принциптерде қолданылатын тәжірибе дағдыларын жүйелеуге мүмкіндік береді.

3. Шығармашылық дағдылар. Ережеге сай жалғыз CASE-пен мәселе шешілмейді. Мұнда, логикалық жолмен шешілмейтін, альтернативті шешу генерациясының шығармашылық дағдылары өте маңызды.

4. Коммуникативті дағдылар. Оған: дискуссияны жүргізу шеберлігі, қатысушылардың көзін жеткізу. Көрнекі материалды және басқа қажетті ақпараттар мен құралдарды қолдану – топтарға бірлесу, өз көзқарасын қорғау, оқушылар бір-бірінің көзін жеткізу, қысқа нақты есеп даярлау.

5. Әлеуметтік дағдылар. Мұнда мәселені талқылау барысында CASE-те нақты: адамдардың өзін - өзі бағалау тәртібі, тыңдай білу, дискуссияны қолдау немесе қарама - қарсы көзқарасты дәлелдеу яғни, өзін - өзі ұстау және басқада сынды әлеуметтік дағдылар қалыптасады.

6. Өзіндік саралау. Яғни, пікірталас кезінде келіспеушілік басқалардың және өзінің пікірін жете түсінуге және талдауға септігін тигізеді. Мұнда, туындаған моральдық және этикалық мәселелер оларды шешудің әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру талап етіледі. Кейс әдісін қолдану тек оқытумен ғана шектелмейді, бұл әдіс зерттеу әдісі ретінде де белсенді қолданылады. Сонымен қатар,

оқудағы оқу, білім және ізденіс мазмұнын біріктіру арқылы оқушылардың кәсіптік құзыреттілігін жоғарылатудың нақты тәсілдерінің бірі.

Модуль 4. «Оқыту және оқу жүйесіндегі заманауи сандық технологиялар»

Модуль мұғалімнің кәсіби қызметінде жаңа ақпараттық технологияларды қолдана алу және игеруге арналған. E-learning технологиясы, электронды оқу-әдістемелік материалдар құру; Қашықтан оқыту методологиясы; қашықтан оқыту құрылғылары, электронды оқу материалдарына және технологияларға стандарттар мен спецификациялар. Оқу процестерін жоспарлау және басқару жүйелері; мультимедия технологиясын қолдану арқылы оқу процесін интенсификациялау. Online іс-шараларды ұйымдастыру үшін заманауи технологиялар (веб-конференциялар), online-лекциялар, вебинарлар т.с.с. оқыту үшін интерактивті мультимедиялық инструменттерді қамтитын технологиялар. Вебинарды ұйымдастырудың жолдарын үйренуге бағытталған. Anymeeting бағдарламасында топ бойынша жұмыс жасалып, нәтижесі мұғалімге ұсынылады.

Оқушыларға қажетті әрі тиімді компьютерлік бағдарламалар CamStudio скринкаст жазуға арналған бағдарлама, Free Quiz maker компьютерлік тест тапсырмаларын дайындауға арналған бағдарлама, online шараларын (веб-конференциялар), online-дәрістер, вебинар, т.б. ұйымдастыруға арналған Anymeeting бағдарламасы қарастырылады. Заман ағымына қарай күнделікті сабаққа видео, аудио қондырғылары мен теледидарды, компьютерді қолдану айтарлықтай нәтижелерге қол жетізеді. Кез келген сабақты электрондық оқулықты пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптасытуға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды.

Төртінші модульді қорытындылай келе, оқушының ақпараттық технологияны пайдалануы, оның кейбір элементтерінің жеке шығармашылық байланысымен сипатталады. Олардың бір-біріне деген өзара ықпалында байқауға болады.

Сонымен жалпы курс бойынша мынадай нәтижелі түйіндеулер жасауға болады:

- Осы орталықтаалған білімдердің нәтижесінде қазіргі инновациялық оқыту әдістеріне саралау жасауға мүмкіндік туды;
- Мектептердегі оқу бағдарламасы оқушылардың әдістемелік, іскерлік дағдыларын қалыптастыруға негізделген;
- Қолданылған әдістемелерді Технология сабағында жеке практикада қолданысқа енгізуге болады;
- Қазақстанның жалпы білім беретін мектептердегі әріптестерімізбен әдістемелік және әдіскерлік қатынас орнатуға мүмкіндік туды;

Жаңа инновациялық технологияны меңгеру мұғалімнің кәсіптік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген ұстаздық келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие процесін жүйелі ұйымдастыруына көмектеседі деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Білім және ғылым министрлігі бекіткен Жалпы білім беретін мектептердің 1-11 сынып оқушыларына арналған «Көркем еңбек» бағдарламасы
2. Сарыбаев Б. Қазақтың музыкалық аспаптары. Алматы, Өнер 1981. 26-42 бет.
3. Тарақты Ақселеу қазақтың ұлы күйшілері. Алматы, Өнер 2000 жыл 8-11 бет
4. Ақтаев С. Н. Адамкулов Н. М. Қазақ фолклорының лұғаты. Алматы, 2008 жыл, 298 бет
- 6 Шаңырақ Үй тұрмысына арналған энциклопедия. Алматы, Өнер 1990 жыл. 814 бет

УДК 371:2
МРНТИ 14.25.09

Сыдығалиев Д.С., Сыдығали Д.Д.

*к.п.н., доцент, ҚазАТУ им. С.Сейфуллина,
г. Нұр-Сұлтан, Қазақстан.
КАТУ им. С.Сейфуллина магистрант ҚазНУИ,
г. Нұр-Сұлтан, Қазақстан*

ПУТИ И МЕТОДЫ АРХИТЕКТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема пути и методы архитектурного образования и воспитания в общеобразовательной школе. Обосновывается идея о том что необходимо рассматривать три направления изучения архитектуры в средней общеобразовательной школе. Познание архитектуры путем включения соответствующих разделов в курс общеобразовательных предметов: истории, литературы, географии, математики и физики.

Формирование эстетического вкуса и эстетических представлений через натурное ознакомление с лучшими образцами прошлого и настоящего.

Развитие творческих способностей и практических навыков в области архитектуры на уроках технологии труда и изобразительного искусства.

Дается расширенное содержание предлагаемых направлений в изучении архитектуры в комплексе с общеобразовательными дисциплинами.

В данной статье предпринята попытка раскрыть основные причины что, знакомства с архитектурой у школьника сложится представление о национальной самобытности, и он сможет оценить некоторые особенности национального зодчества в их совокупности.

В заключении статьи дан вывод о том, что включения архитектуры в систему эстетического воспитания направлено на достижение следующих задач: развитие творческого мышления, воображения, вкуса, способности эмоционально воспринимать памятники истории и культуры

Ключевые слова: формирование, восприятие, памятники, архитектура, минареты, арки, воображения, объемность, пластичность, живописность, цвет, монументальное искусство.

Д.С.Сыдығалиев, Д.Сыдығали

*п.ғ.к., С.Сейфуллин атын. ҚазАТУ, доценті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
С.Сейфуллин атын. ҚазАТУ магистранты,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан*

МЕКТЕПТЕРДЕ СӘУЛЕТТІК БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада жалпы білім беретін мектепте сәулеттік білім мен тәрбие берудің жолдары мен әдістері мәселесі қарастырылады. Орта мектепте сәулеттік білім берудің үш бағытын қарастыру қажет деген идея негізделген. Тарих, әдебиет, география, математика және физика пәндері курстарына тиісті бөлімдерді қосу арқылы сәулет өнері.

Өткен мен қазіргі заманның ең жақсы үлгілерімен толық танысу арқылы эстетикалық талғам мен эстетикалық идеяны қалыптастыру.

Еңбек технологиясы және бейнелеу өнері сабақтарында сәулет саласындағы шығармашылық қабілеттер мен практикалық дағдыларды дамыту.

Архитектураны оқытуда ұсынылатын бағыттардың жалпы білім беру пәндерімен үйлесімді кеңейтілген мазмұны келтірілген.

Бұл мақалада, егер студент сәулет өнері туралы білетін болса, онда ол ұлттық ерекшелік туралы түсінікке ие болады және ұлттық сәулеттің кейбір ерекшеліктерін толығымен бағалай алатын негізгі себептерді ашуға тырысады.

Мақалада сәулет өнерін эстетикалық білім беру жүйесіне қосу келесі міндеттерді шешуге бағытталған: шығармашылық ойлауды, қиялды, талғамды дамыту, тарихи және мәдени ескерткіштерді эмоционалды түрде қабылдау қабілеті дамиды

Түйін сөздер: қалыптасуы, қабылдау, ескерткіш, сәулет, мұнара, дарбаза, барабандар мен кумбездерде, қиял, мөлшер, келісті, көркемдік, түс, монументальды өнер.

Sydygaliyev D., Sydygali D.

*Kazakhstan. Nur-Sultan t. S.Seifullin Kazakh AgroTechnikal University
Kazakhstan. Nur-Sultan t. Kazakh National University of Arts*

WAYS AND METHODS OF ARCHITECTURAL EDUCATION AND UPBRINGING IN A COMPREHENSIVE SCHOOL

Annotation

This article examines the path and methods of architectural education and education in a comprehensive school. The idea that three areas of architecture study in secondary school should be considered is substantiated. Cognition of architecture by incorporating relevant sections into the course of general education subjects: history, literature, geography, mathematics and physics. Formation of aesthetic taste and aesthetic representations through natural introduction to the best examples of the past and present. Developing creativity and practical skills in architecture in the lessons of labor and fine arts. The extended content of the proposed areas in the study of architecture in combination with general education disciplines is given. In this article, an attempt is made to reveal the main reasons that, familiarity with the architecture of a schoolboy will have an idea of the national identity, and he will be able to appreciate some features ...

Keywords: formation , perception ,monuments, architecture, minarets, arches, imagination, volume, plastic, portrayal , color, monumental art.

В современных условиях развития общества и образовательного пространства особо актуально стало воспитание всесторонне развитых людей, жизненной целью которых и потребностью является творческий труд.

Велика роль всех видов искусств в этом процессе и тем не менее возможности архитектуры в том, чтобы пробудить молодого человека к творческому преобразованию жизни особенно значительны.

В данном случае имеются в виду духовные ценности архитектуры, тот необъяснимый подъем чувств, который охватывает вас, когда вы находитесь в зале Дворца Мира и согласия в Астане (архитектор Найджел Дэнси), площади в Алматы и т.д.

Окружающая среда – природа и город, памятники архитектуры и современные произведения архитектуры могут оказать самое серьезное воздействие на формирование духовного мира молодого человека, участвовать в его нравственном, патриотическом и эстетическом воспитании, но при условии, если он будет подготовлен к восприятию архитектуры как искусства.

К сожалению, программа средней школы этого не полностью это предусматривает. Архитектура не нашла должного места в системе образования и воспитания. Учащиеся не получают элементарных знаний об организации окружающей среды, они не готовы к эмоциональному восприятию памятников и современных произведений архитектуры.

Было бы ошибкой думать, что строительство городов и сел, организация пространственной среды решается только узкими специалистами. Преобразование жизни есть результат созидательного труда всех слоев нашего общества от рабочего до руководителя в городе и на селе. А это требует от всех творческой активности, культуры чувств, хорошего вкуса.

Именно поэтому формирование учащегося как личности, подготовленной к активной творческой деятельности, как человека-преобразователя требует понимания элементарных основ архитектуры, воспитания чувств, творческой активности.

Возникает актуальная проблема определения реальных путей и методов архитектурного воспитания в общеобразовательной школе.

Нами предлагаются методы включения архитектуры в систему обучения и воспитания средней общеобразовательной школы, которая обеспечит принцип компетентности, последовательности и целенаправленности воспитания.

Основной принцип предлагаемого направления базируется на единстве теоретических знаний, эмоционального восприятия архитектуры и детского творчества.

Соответственно предлагаются три направления изучения архитектуры в средней общеобразовательной школе, начиная с младших классов.

▪ **Познание архитектуры** путем включения соответствующих разделов в курс общеобразовательных предметов: истории, литературы, географии, математики и физики.

▪ **Формирование эстетического вкуса** и эстетических представлений через натурное ознакомление с лучшими образцами прошлого и настоящего.

▪ **Развитие творческих способностей** и практических навыков в области архитектуры на уроках технологии труда и изобразительного искусства.

Ниже дается расширенное содержание предлагаемых нами направлений в изучении архитектуры в комплексе с общеобразовательными дисциплинами.

Получение разносторонних знаний об архитектуре может быть осуществлено путем включения отдельных разделов архитектуры в курс истории литературы, обществоведения, географии. Такое всестороннее комплексное изучение предмета не осложнит прохождения курса общеобразовательных дисциплин, а наоборот послужит развитию наглядных образных представлений, приблизит преподавание отдельных предметов к жизни, к практической деятельности, усилит межпредметные связи.

История и архитектура.

В настоящее время, когда задача состоит в сохранении и умножении культурного богатства общества, изучение истории совместно с отдельными этапами развития архитектуры и техники должно занять в воспитании школьника существенное место.

С этой целью можно принять историко-архитектурный принцип, согласно которому архитектурные особенности городов и отдельных сооружений рассматриваются в тесной взаимосвязи с характерными особенностями породившей их эпохи, уровнем производительных сил, состоянием производственных отношений, эстетических воззрений. Такой принцип даст возможность сохранить последовательность изложения материала в соответствии с историей общества, учитывать развитие стиля, связанного с историческими и историко-культурными предпосылками. Примеры архитектуры могут способствовать более активному восприятию истории при изучении древнего мира и средних веков, нового и новейшего времени, глубокому осознанию детьми сложных процессов развития человеческого общества.

В историческом цикле дисциплин необходимо рассказать школьникам, что в годы Великой Отечественной войны гитлеровцы уничтожили сотни городов и тысячи населенных пунктов, превратили в руины шедевры мировой архитектуры, показать разрушенные памятники истории и культуры. Рассказать о том огромном уроне материальной и духовной культуры народов нашей страны, который был нанесен действиями гитлеровских полчищ XX века. Тем самым побудить в школьниках интерес к творческим ценностям, созданным простым народом, к красоте древних памятников. Если в результате знакомства с архитектурой у школьника сложится представление о национальной самобытности, и он сможет оценить некоторые особенности национального зодчества в их совокупности (как, например, гармоническая связь с ландшафтом, гуманистический характер архитектуры, проявляющийся в масштабности и соразмерности сооружения с человеком, силуэтность и объемность, пластичность и живописность, ансамблевость, использование цвета, монументального изобразительного искусства), то его исторические знания станут осязаемыми и прочными.

Литература и архитектура.

Основополагающее воспитательное значение литературы в средней школе вне сомнений. Наряду с духовной информацией, жизненно важной человеку, в литературе содержится чувство родной природы, пейзажа, чувство родной истории и народа. Лицо страны составляет не только географический ландшафт, но и результаты человеческой деятельности – анонимная народная архитектура и архитектура монументальная. Именно потому мы и говорим о Санкт-Петербурге

Пушкина, Гоголя, Достоевского, вспоминаем привязанность Ш.Валиханова к степному краю. Архитектура входит в сознание учащегося в контексте с литературным описанием, как часть культуры. Через литературу раскрывается зависимость архитектуры от социальных условий жизни общества.

Задача педагога обратить внимание учащегося на описание архитектуры, в которой действуют герои литературного произведения.

Большой воспитательный эффект заложен в посещении школьниками литературных мемориалов. В этом проявляется уважение к культурному наследию родины.

География и градостроительство.

Наряду с естественной природой предмет географии призван выявить роль «второй природы» - искусственной, вносящей существенные изменения во взаимоотношения человека с внешней средой.

Можно выделить задачу раскрытия непосредственной роли архитектуры и градостроительства в воспитании учащегося. Атмосфера города, его архитектура является огромным воспитательным фактором. Привязанность учащегося к своему двору, своему городу должна идти через знание истории города, запечатленной в памятниках архитектуры и культуры. Использование различных слайдов, фотографий и плана города на уроках географии стимулирует у детей развитие пространственного воображения, но в меньшей степени, чем целенаправленная экскурсия по городу. Обе формы необходимо развивать, имея в виду обучение географии.

Математика и архитектура.

Математика превратилась в абстрактную науку, тогда как создавалась она исходя из практических требований архитектуры. Полезно было бы в водной беседе рассказать учащимся, что учение в числах как основа соразмерностей создавалась для нужд строительства еще в Месопотамии, что исторический вклад Древнего Египта – развитие геометрии, а вслед за ней стереометрии и тригонометрии был обусловлен необходимостью строительства пирамид и каналов. Говоря о подобии и методах геометрического числового пропорционирования, можно говорить о «священном» египетском треугольнике, об элементах мавзолея Ходжи Ахмеда Яссави, стенах, минаретах, арки, крыши, барабанов и куполах, о двух взаимосвязанных мерах длины у древнерусских мастеров – простой и косой сажени, использовавшихся для построения квадрата, о «золотом сечении» в интерпретации Жолтовского и т. д.

Природоведение, ботаника, биология и экологические проблемы.

Природоведение – один из предметов, создающих необходимую основу для изучения отдельных дисциплин естественного цикла. Само природоведение, как познание природы, позволяет человеку рационально ее использовать, преобразовывать, сохранять, идет навстречу экологической проблематике, которая сейчас приобретает важнейшее значение.

Современные города представляют собой сложные экологические системы, включающие социальные, технические и биологические процессы. Между тем, деградация окружающей среды как в городе, так и в сельской местности, вызывает самые серьезные беспокойства архитекторов, социологов, литераторов, экологов.

Перед обществом в целом стоит проблема борьбы с последствиями загрязнения среды, бесхозяйственностью нерационального использования ресурсов.

В решении предохранительных мероприятий и природовоспроизведения большую роль должны играть школьники. Школьное обучение должно приблизить их к непосредственному участию в организации заповедников, сохранении природного ландшафта, в комплексе мероприятий по охране флоры и фауны, сохранении в городе мест обитания птиц; их подкормку в зимнее время.

С этой целью должны получить развитие отделы охраны природы, детские экологические станции. Однако этого недостаточно. В предметах природоведение, ботаника и биология должны найти место экологический аспект воспитания школьников и понимание ими ответственности за судьбу природы будущих поколений.

Архитекторами формируется концепция сопряженного развития города и его природного окружения. Задача состоит во вращении природы в город, в обеспечении человеку комфортных условий проживания.

Академик Б.Лихачев отметил, что нет пропасти между экологией биологической и культурной. Природная среда необходима человеку для его биологической жизни, среда культурная – для его нравственной духовной жизни.

Таким образом, включения архитектуры в систему комплексного эстетического воспитания направлено на достижение следующих задач: развитие творческого мышления, воображения, вкуса, способности эмоционально воспринимать памятники истории и культуры.

Список использованной литературы:

- 1. Виноградова Н.Ф., Кулакова Т.А. Дети, взрослые и мир вокруг. М.,1993.-С.97.*
- 2. Сыдығалиев Д.С. Архитектура во всестороннем развитии учащихся среднего и старшего возраста. Дис.,канд.пед. наук. М.,1989.-С.8-17.*

ӘОЖ 323.28
МРНТИ 11.25.41

И.Ж. Байкусиева ¹, Б.М. Джанаев ²

*«БМ010700 – Бейнелеу өнер және сызу» мамандығының 2 курс магистранты
Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты
Алматы қ., Қазақстан, e-mail: hudozhnitsa_91@mail.ru*

² Ғылыми жетекші: Джанаев Мият Баймекеевич п.ғ.к., ҚР Суретшілер одағының мүшесі

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ СӘНДІК ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ БАЙЛАНЫСЫ

Аңдатпа

Мақалада педагогикалық және сәндік қолданбалы өнердегі инновациялық технологиялар мен олардың өзара байланысы қарастырылады. Өнерде педагогиканың өте маңызды орын алатыны белгілі. Зерттеуде әрбір педагог қолданатын дидактикалық принциптер мен жалпыға танылған оқыту әдістерінің негізінде сәндік қолданбалы педагогикалық инновациялар мен технологиялар қолдану мүмкіндіктері қарастырылған.

Жаңа педагогикалық технологияларға талдау жасай отырып сәндік қолданбалы өнер техникалары мен технологияларын оқыту процесінде кіріктіре қолдану жолдары көрсетіледі. Жаңартылған білім беру мақсаттарына сай кәсіптік колледждерде қол өнерін инновациялық технологиялармен оқыту жолдары көрсетіледі. Ғасыр талабына сай бәсекеге қабілетті маман даярлау студенттердің жаңаша ойлау қабілетін ашып дамытумен байланысты. Сәндік қолданбалы өнерде түрлі жаңа техникалар мен технологиялар қолданылады. Осы мақсатты орындау үшін жаңа технологиялар мен оқытып білім беру заман талабы. Зерттеу негізінде біз педагогика және сәндік қолданбалы өнер инновациялық технологиялар үйлесімі арқылы студенттердің көркемдік іс-әрекетін дамытудың тәжірибелік негіздері мен оны оқыту әдістемелерін талдап көрсеттік.

Зерттеу мақсаты педагогика және сәндік қолданбалы өнер инновациялық технологиялар үйлесімі арқылы студенттердің көркемдік іс-әрекетін дамыту болып табылады.

Түйін сөздер: педагогика, инновация, бейнелеу өнері, көркем білім, сәндік қолданбалы өнер, дамыту, оқыту

I.J. Baikussieva¹ B.M. Dzhanayev²

"6M010700 – Fine arts and drawing" 2nd year master's student Kazakh national pedagogical university. Abai's Kazakhstan,
city of Almaty e-mail: hudozhnitsa_91@mail.ru
c.p.s., member of UP RK.
Almaty, Kazakhstan

CONNECTION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF PEDAGOGY AND APPLIED ARTS

Annotation

The article deals with innovative technologies in educational and decorative and applied arts and their relationship. As you know, pedagogy occupies a very important place in art. The study examines the possibilities of applying pedagogical innovations and technologies in the decorative and applied arts on the basis of the didactic principles and generally recognized teaching methods used by each teacher.

Analyzing new pedagogical technologies, ways of integration of techniques and technologies of decorative and applied art are shown. In accordance with the updated educational goals, professional colleges will demonstrate ways to teach applied art to innovative technologies. Century in connection with the development of thinking and a new way of training a competitive specialist in accordance with the requirements of students. A variety of new techniques and technologies are used in decorative and applied arts. To achieve this goal, new technologies and training are a requirement of time. Based on the study, we analyzed practical bases of development of students' artistic activity and methods of its training in combination of innovative technologies of pedagogy and decorative and applied art. The aim of the research is to develop students' artistic activity through a combination of innovative technologies of pedagogy and decorative and applied art.

Keywords: pedagogy, innovation, fine arts, art, decorative and applied arts, development, training

И.Ж. Байкусиева¹ · Б.М. Джанаев²

магистрант 2 курса специальности «6M010700 – Изобразительное искусство и черчение»
Институт искусств, культуры и спорта КазНПУ им. Абая
г. Алматы, Казахстан, e-mail: hudozhnitsa_91@mail.ru
² к.п.н., член Союза художников РК

СВЯЗЬ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПЕДАГОГИКИ И ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

В статье рассматриваются инновационные технологии в педагогическом и декоративно-прикладном искусстве и их взаимосвязь. Как известно, в искусстве педагогика занимает очень важное место. В исследовании рассматриваются возможности применения педагогических инноваций и технологий в декоративно-прикладном искусстве на основе применяемых каждым педагогом дидактических принципов и общепризнанных методов обучения.

Анализируя новые педагогические технологии, показываются пути интеграции техники и технологий декоративно-прикладного искусства. В соответствии с обновленными образовательными целями в профессиональных колледжах будут продемонстрированы пути обучения прикладного искусства инновационным технологиям. Века в связи с развитием мышления и по-новому раскрыть подготовки конкурентоспособного специалиста в соответствии с требованиями студентов. В декоративно-прикладном искусстве используется разнообразная новая техника и технологии. Для выполнения этой цели новые технологии и обучение – требование времени. На основе исследования мы проанализировали практические основы развития художественной деятельности студентов и методики его обучения в сочетании инновационных технологий педагогики и декоративно-прикладного искусства. Целью исследования является развитие художественной деятельности студентов через сочетание инновационных технологий педагогики и декоративно-прикладного искусства.

Ключевые слова: педагогика, инновация, изобразительное искусство, художественное образование, декоративно-прикладное искусство, развитие, обучение

Кіріспе

Еліміздің тәуелсіздікке қол жеткізген күнінен бастап өркениетті жаңа білім берудің заманауи парадигмасында оқытып тәрбиелеу мәселелеріне баса назар аударыла бастады. Қазіргі таңда Қазақстандағы білім беру жүйесінде көптеген жұмыстар атқарылуда. Өлемдік деңгейге жақындатылған білім беру стандарттарына сай кәсіптік көркем білім беру бойынша оқу-тәрбие жұмыстары барынша жаңа жаһандық үрдісте жүргізілуде. Жаңа педагогикалық бағыт білім алушыға қоғамдық қатынастағы субъект ретінде қарауды талап етеді, сонымен қатар оның өзін ұлт мүшесі, қоғам мүшесі ретінде сезініп, жалпы-адамзаттық жоғары адамгершілік пен ұлттық құндылықтарды меңгеруін талап етеді. Туған елінің тарихи ерекшелігі мен мәдениетін рухани таным мен көркем білім арқылы игереді.

Бүгінгі таңда педагогика және сәндік қолданбалы өнер инновациялық технологиялар үйлесімі арқылы студенттердің көркемдік іс-әрекетін дамытудың тәжірибелік негіздері мен оны оқыту әдістемелері қарастырылмаған.

Қазақстан ұлттық кәсіби сәндік қолданбалы өнерінің тарихында өткені мен бүгінгісін анықтап, оны болашақ визуалды өнер және көркем еңбек педагог мамандарға көркем теориялық білім беру арқылы жеткізу, санасына сіңіру, мазмұны мен маңызын айқындап өнерлі, өнегелі, білімді де, саналы шығармашыл жастарды оқытып тәрбиелеу-бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр. Осы мақсатта педагогикадағы және сәндік қолданбалы өнердегі инновациялық технологиялар сабақтастығы мен маңызын анықтап өнер сабақтарында қолдану мүмкіндіктерін зерттеу қажеттігі туындайды.

Біз өз ғылыми жұмысымызда педагогикадағы және сәндік қолданбалы өнердегі инновациялық технологиялар сабақтастығы мен маңызын талдап оны қолдану мүмкіндіктерін анықтауға тырысамыз.

Үлкен энциклопедиялық сөздікте «Шығармашылық деген қайталанбайтын тарихи қоғамдық мәні бар, жоғары саладағы жаңалық ашатын іс-әрекет», - деп тұжырымдалады. Ал, Л.С.Выготский «Шығармашылық» деп жаналық ойлап табатын іс – әрекетті атаған [1].

Жалпы қазіргі кезде Қазақстан кәсіби сәндік қол өнер шеберлері мен зергерлік ұста суретшілерінің көркем туындыларымен студенттерді таныстырудағы негізгі мақсат-олардың «көркем қиялын» белсендіріп шығармашылық тәжірибесімен байыту. Бұл ізденіс жұмысымызда біз сәндік қолданбалы өнер саласына маман даярлау ісіндегі қолөнерінің заманауи технологияларын педагогикалық технологиялар негізінде қолдану мәселелерін қарастыруды мақсат етеміз. Кәсіптік оқу орнында инновациялық технологияларды үйлесімді қолдану негізінде сәндік қолданбалы өнерден білім мен көркем-эстетикалық тәрбие беру үрдісі жаңа технологиялар арқылы жүргізілуі тиіс. Қазақстан кәсіби қол өнер суретшілерінің көркем туындыларымен таныстыру арқылы кәсіптік колледж студенттерінің көркем қиялы мен білімін инновациялық технологияларды үйлесімді қолдану арқылы дамыту түрлі деңгейде іске асырылады. Зерттеу барысында біз қазақстан кәсіби сәндік қол өнер шеберлерімен суретшілерінің көркем туындыларымен таныстыру арқылы жоғары курс студенттерінің көркем қиялын дамытуды теориялық тұрғыда негіздеу және инновациялық технологияларды үйлесімді қолдануды әдістемелік тұрғыда жүзеге асырудың педагогикалық шарттарын анықтауға тырыстық.

Сәндік қол өнер пәнінде оқушыларға қолөнер инновациялық технологиялары мен педагогикалық инновациялар үйлесімі арқылы білім беруді жетілдірудің теориялық негіздерін анықтау төмендегідей сатыларда сарапталды:

1. Білімгерлерге қол өнері пәні негізінде инновациялық технологияның білім беруді жетілдірудегі көркем тәрбиелік мүмкіндіктерін анықтау;

2. Сәндік қолданбалы өнері пәнінде білімгерлерге көркем білім беруді жетілдірудің құрылымдық- мазмұндық моделін жасау;

3. Сәндік қолданбалы өнері пәнінде үйлесімді инновациялық технологиялар арқылы студенттерге білім беруді жетілдірудің педагогикалық шарттарын анықтау;

4. Қол өнері пәнінде студенттерге жаңа технологиямен білім беруді жетілдіру жолдарын қамтамасыз етуге бағытталған әдістеме даярлап, оның тиімділігін тәжірибелік педагогикалық эксперимент арқылы тексеруден өткізу.

Кәсіптік колледждердің жоғары курс студенттерінің көркем қиялы мен білімін дамыту - қолөнері инновациялық технологиялары мен педагогикалық инновациялық технологияларды үйлесімді қолдану негізінде нәтижелі болады.

Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу атты еңбекте «Оқытуға арналған дизайн кәсіби оқытуға арналған жаңа үлгілерді зерттеуге және дамытуға, сондай-ақ қолданыстағы дизайнды сыни тұрғыдан бағалауға, талдауға негіз болады. Оқытуға арналған дизайнда тұжырымдарын іс-әрекет теориясымен біріктіру арқылы кәсіби білім беруде қолданылатын іс-әрекеттердің неғұрлым кешенді үлгісін жасауға болады.» [2] деп көрсетілген. Осы пайымды негізге ала отырып біз педагогика және қолөнері технологияларын оқытуға арналған дизайнда тұжырымдарын сәндік қолөнері іс-әрекеттерімен, әдет дағдыларымен интеграциялы қолдану жолдарын қарастырдық.

Педагогикалық және сәндік қолданбалы өнердегі инновациялық технологиялар мен оларды өзара байланыста қолдану кәсіби білім беруде қолданылатын іс-әрекеттерді жандандыра түседі. Бұйымдарды сәндік безендіру, конструктивті орындау неғұрлым белсендіріле түседі.

Кәсіби электрондық оқытуға арналған зерттеулерде қарастырылып отырған әрекетті тиісінше сипаттай алмау, тіпті толық түсінбеу байқалады деп атап өтілген болатын (Cook et al., 2008). Зерттеу контексіндегі іс-әрекеттерді модельдеу және ол жөнінде есеп беруге арналған кәсіптік білім беруде оқытуға арналған әдістер мен көзқарастарды пайдалану осы мәселелерді шешуге айтарлықтай көмектеседі[3].

Қазақстан сәндік қол өнері зергерлік өнерді дамыту жаңашылдыққа бет бұру кәсіби қол өнер шеберлер, ұсталар, суретшілердің көркем туындыларымен танысу арқылы жоғары курс студенттерінің көркемдік қиялын дамытуды нәтижелі түрде қамтамасыз етеді. Сабақ беру негізінде ақпараттық технологиялық программалары мен оқыту әдіс-тәсілдерінің ұтымды және нашар тұстарын салыстыра отырып оларды бөлек қарастыру арқылы қажетті нәтижелерге жетуге болады. Қазақстанның және дүние жүзілік инновациялық технология тәжірибесінен алынған педагогикалық негіздерге сүйене отырып кәсіби қол өнершілер туындыларын кешенді түрде пайдалану жүйесі жасалса, сонымен бірге осы жүйені жүзеге асырудың педагогикалық шарттары анықталып, іс жүзінде оң шешімін тапса, студенттердің көркемдік қиялдары ойдағыдай дамиды. Өйткені, кәсіптік колледж оқу орнында сәндік қолданбалы өнерді оқыту жаңа заман талаптарына сай болғанда, білімгерлер көркемдік дамуы артады. Болашақ шебер-қол өнершілерді оқытып тәрбиелеу инновациялық технологияларды үйлесімді қолданумен анықталады.

Қазақстан кәсіби сәндік қол өнер шеберлері мен суретшілерінің көркем туындыларымен қатар көркем қызмет үрдісімен таныстыру арқылы жоғары курс студенттерінің көркем қиялы мен білімін дамыту - қолөнері инновациялық технологиялары мен педагогикалық инновациялық технологияларды зерделей отырып үйлесімді қолдану негізінде нәтижелі болады. Қазақстан қолданбалы өнерінің бір саласы зергерлік өнерді басқа қолөнер түрлерімен (ағаш, тері, метал, сүйек) байланыстыра өңдеуді-анатомия, медицина мен инженерлік салада (қоса жасанды буын протездері қол, аяқ, тістер, көз, мұрын, сияқты адам мүшелермен жан жанауар мүшелеріне) имплантты жасайтын тәсілдермен байланыста оқыту негізінде маман даярлауға қолдану мәдениетінің қалыптасуы мен даму кезеңдерінің ерекшелігінің тарихи-теориялық негіздерін кәсіптік мектеп студенттеріне икемдеу жолдарын қарастыру маңызды.

Ғалым Г.Пірәлиева былай дейді: үш тірек яғни «ақыл, қиял, көңіл» туралы «аталған үш негіз-адамның жан жүйесін (Ж.Аймауытов), санасын зерттейтін жазушылардың негізгі объектісі. Ақыл, қиял, көңіл терең зерттелмей, адам табиғаты жан-жақты танылып, оның ішкі жан дүниесіне тереңдей ену мүмкін емес-деген. Демек, өнер арқылы адамды зерттейтін ғылым яғни адамтану ғылымы деп алғаш рет А.Байтұрсынұлы айтып, ғылыми айналымға енгізген» [4, 8 б.].

Педагогикадағы және сәндік қолданбалы өнердегі инновациялық технологиялар, «Қиял», «көркемдік қиял», «шығармашылық қиял», «кескіндеме», «қазақстан кәсіби суретшілері», «дамыту» ұғымдарының мәнін анықтайтын философиялық, психологиялық, педагогикалық, мәдениеттанушылық, өнертанушылық аспектілердегі теориялық қағидалар; көркем өнер мен көркемдік қиял туралы қазақ зиялыларының мұрасы, болмыстағы құбылыстарды зерделеу мен пайымдауға тұғыр болатын таным теориясы; адамның танымдық іс-әрекетінің объективтік заңдылықтар жөніндегі көзқарастары; болмыстың жалпыға бірдей байланысы, өзара келісуі мен біртұтастығы туралы теория; біртұтас көркем педагогикалық процесс теориясы. «Композицияның пластикалық, конструктивті-структуралық құрылымдық, түстік-пішіндік, мән-мазмұндық, эмоционалды-сезімдік, материалдық-фактуралық компоненттері өнер түрлері мен көркем қызмет түрлеріндегі көп қырлы тәсілдер мен технологиялар қолданылу процесінде поликөркемдік интегративті тәсілдерді қамтамасыз етеді» [5, 229 б.]. Осы тұрғыда өнердегі инновациялық

техникалар мен технологиялар, жаңа педагогикалық инновациялар тұжырымдарын қорытындылауға мүмкіндік береді.

Қазақстандық суретшілердің қол өнері туындыларындағы инновациялық технологиялар арқылы кәсіптік колледж студенттерінің көркемдік қиялын дамыту мәселесі өзінің мамандық ерекшеліктеріне сай күрделілігімен, өзектілігімен ерекшелінеді. Соңғы уақытта өнердің бұл түріне үйрету туралы әдістемелер, зерттеулер көп болғанымен Қазақстан кәсіби колледждарында педагогикалық инновациялық технологиямен сәндік қолданбалы өнеріндегі жаңа технологиялар байланысында көркем туындыларымен таныстыру арқылы колледж студенттерінің көркем қиялын дамыту мәселесі бойынша арнайы ғылыми зерттеулер жүргізілмегендігі белгілі. Қазіргі кезде Қазақстан кәсіби қол өнер шеберлерінің көркем шығармашылығымен таныстыру мәселесі бойынша жазылған ғылыми теориялық еңбектер тақырып маңыздылығын айқындай түседі.

Мысалы бұл тақырыпта, қазақстан ғалымдары ұрпақ тәрбиелеудегі педагогикалық білімін, ауызекі әдебиетін, ән-күйін, сәндік-қолданбалы өнерін, салт-дәстүрін, даналық ой-пікірін, кәдесіне жарату амалдарын-қосты.

Қ.Жарықбаев, С.Қалиев, С.А. Ұзақбаева, М.Х.Балтабаев, А.Мұхамбаева, Т.А. Қышқашбаев және т.б өнертанушылар мен суретші қолөнершілер ғалым педагогтардың еңбектерінде қазақ этнопедагогикасының теориялық-әдіснамалық мәселелері өз шешімін тапты [6, 7, 8, 9, 10, 11].

Осы аталған бағытта оқыту болашақта студенттердің көркем теориялық білімдерін дамытып, көркем қабылдауының көкжиегін кеңейте отырып, көркемдік қиялын дамытуына жаңашылдыққа кең жол ашатынына сенімдіміз. Сонымен қатар қол өнер тәжірибелері мен оның теориялық негіздері студенттердің ой-қиялдарын, көркем теориялық білімдерін байыта түсетіні сөзсіз.

Жалпы кәсіптік колледждерде сәндік қолданбалы өнері мен композиция пәндерінде жоғарғы курс студенттерінің көркемдік қиялын дамыту мәселесіне арналған зерттеулер жоқтың қасы. Демек, бүгінгі қоғам сұранысының жаңа талабына сай біз, кәсіби білім беру барысында кезінде әлемдік рынокқа шығу мақсатында қолданылған қол өнердің зергерлік түрінің орындалу техникасы мен қолданылу жолдарын жан жақты қамти алатын ,сәндік қолданбалы өнердің жаңа техникалық, технологиялық мүмкіндіктерінде ашып көрсетуіміз қажет. Оларды, қол өнер түрлерін тек бұйым ретінде емес медицина, өнер кәсіп,стоматология,эндопротез,бионикалық протез, робототехника құрастыру т.б т.с.с мамандық бағыттарындағы техникалық жаңа тәсілдерін педагогикалық инновациялар қолдану арқылы оқытуды интерактивті белсендіру тәсілдерімен де ұштастырып отыру қажеттігін байқаймыз. Яғни, бұл тұрғыда өнер түрлері мен қызметтер түрлерінің байланыстарын анықтауымыз қажет. Осы мақсаттарда басты технологиялық мәселелерді қарастуымыз қажет.

Қазіргі жаһандық дәуірде қолөнерінде техникалық инженерлік инновациялар көптеп қолданылуда. Қазақстан кәсіби қол өнер технологияларының көркем туындыларымен таныстыру арқылы студенттердің көркемдік қиялдарын дамыту мәселесінің теориялық тұрғыдан шешу қажеттігі мен бұл проблеманың ғылыми әдістемелік тұрғыдан жеткіліксіз зерттеліп, арнайы оқу әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз етілуі арасындағы қарама- қайшылықтар бар екендігі анық байқалады. Сондықтан Қазақстан қол өнерін кәсіби көркем туындыларымен таныстыру арқылы жоғары курс студенттерінің көркем қиялын дамыту мәселесінің зерттеу аясын «Педагогика және сәндік қолданбалы өнер инновациялық технологиялары интеграциялық байланысы - технологиялар тоғысы» деп тануымызға негіз болды. Сондықтан әрбір шәкіртің біліктілігін, шығармашылығын, білім деңгейін көтеру, ойлауы терең адамзатты тәрбиелеу, өзін-өзі тану сияқты өзекті мәселелерді шешу үшін педагогикалық, психологиялық әрекетін ұйымдастыруда заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың маңызы зор.

Болашақ кәсіпкер қол өнер шебері, ұсталарды даярлауды қалыптастыру мәселелері көп аспектілі және ол басты мынадай қайшылықтарды шешумен байланысты:

- білім беру саласын жаппай инновациялық технология бағытында компьютерлендіру жағдайында метал, ағаш ,тері ,сүйек даярлайтын сәндік қолданбалы өнер саласына маман даярлауды жетілдіру мен осы даярлау ісін әдістемелік тұрғыдан қажетті деңгейде қамтамасыз етілмегендігі; Кәсіптік орта білім беру жүйесінде қалыптасқан болашақ шеберлерді кәсіби даярлау мен оның даярлығына деген талаптың едәуір өскендігі арасында және де осы талаптарды орындау мақсатында компьютерлік технологиялардың мүмкіншіліктерін қолдану жеткілікті деңгейде болмауы; Қол өнер саласының болашақ мамандарының бәсекелестікке икемділігін қамтамасыз ету мен олардың инновациялық компьютерлік техникалармен еркін жұмыс жасай білу біліктілігінің деңгейінің төмен болуы;

Аталған қайшылықтар ізденіс жұмысының проблемасын айқындады. Мұнда негізгі басты мақсат – сәндік қолданбалы өнер саласында қызмет ететін болашақ мамандарды компьютерлік инновациялық технологияларды қолданып кәсіби даярлаудың педагогикалық шарттарын айқындау және жүзеге асыру жолдарын іздестіру.

Мұндағы басты міндет – түрлі технологиялардың көмегімен қолданылатын амал-тәсілдері бейімделу емес, осы технологияны қолдану арқылы сәндік қол өнер саласын дамыту. Педагогика оқыту технологияларымен тығыз байланысты болғандықтан, олардың дамуына орай, әлбетте, педагогикалық орта мен әдіс тәсілдер де өзгереді. Колледж бен мұғалімнен тыс ортадағы оқыту технологияларының алуан түрлілігі білім алушының жаңа тәсілдерін құруға мүмкіндік беріп отыр. Кәсіптік колледждер мен өнер мектептеріндегі білім сапасы жалпы өнер саласындағы білім беру жүйесінің ең маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады.

Оқытудың дәстүрлі әдістерін талдай отырып, келесілерді атап өтуге болады:

1. табиғаттылық және мақсаттылық принципі, білім алушының табиғи тапсырмаларын орындау, тәрбие, пәндер арасындағы байланыс идеясы, көрнекілік принципі;
2. оқыту білім алушының өзін-өзі дамытуына және белсенділігіне ықпал етуі керек, кітаптік мінез-құлыққа жол бермеуі керек, оқыту балаға қызықты болуы керек;
3. оқыту процесі бір бөліктен тұтас, ортақ бөліктен жеке бөлікке біртіндеп өту жолымен құрылуы тиіс.;
4. оқыту білім алушының қабілетін дамытып, өмірмен байланысы болуы тиіс [12].

Кәсіптік колледж студенттеріне сабақ беру тәсілдері бірден бірі жақсы әдісі әңгімелесу оқу дискуссия болып табылады. Сәндік қолданбалы өнер туындыларын интерактивті тақта арқылы яғни (АҚТ), кітаппен жұмыс, демонстрация, бейне әдісі, бүгінгі интернет желісі арқылы қызықты болу үшін дайындық тапсырмаларын дайындаймыз. Қазіргі студенттерді өздері оқып жатқан мамандықтарға қызығушылық арттыру тәлімгерге көп жағдайлар байланысты, егер мен жақсы дайындалып өз пәнімді тереңдетіп бар ынтаммен беретін болсам оладың болашақ мамандықтарына деген жарқын көз қарасын аша білемін деп ойлаймын. Өздері алдағы айтылған әдістер бойынша көріп білгендерін практикалық әдіс, жаттығу арқылы кері байланыспен нәтиже бере алды шығармашылық сипаттағы жаттығулар орындай білді. Нәтижесінде қол өнершілердің туындыларын инновациялық технология арқылы жасау ынтасы болып өздеріне мақсат қоя білді. Студенттердің белгілі бір нәтижеге жету кезінде өзін өздерін бақылау процесі байқалады [13].

Инновацияларға қандай зерттеу мәселелері ұшырайды? Әрине, бұл оқу мотивациясын арттыру, оқу материалының үлгерімін арттыру, уақыт шығынын жою. Егер заманауи инновациялық әдістерді осындай қырынан алсақ, онда оларда жаңа ештеңе жоқ. Дамудың психологиялық процестері, бұрын пайдаланылмаған теориялық тәсілдер, жоғары нәтижелері бар нақты технологиялар туралы жаңа білімде пайда болатын идеялар мен әдістерді ғана инновациялық жаңалық деп тануға болады. Барлық инновациялық жобалар, жұмыс әдістері "белгілі немесе белгісіз" принципі бойынша, сондай –ақ педагогикалық практикада "болған жоқ" принципі бойынша іріктеуден өтуі тиіс. Оқытудың дәстүрлі және инновациялық әдістері тұрақты өзара байланыста болуы және бір-бірін толықтыруы маңызды. Тәжірибе көрсеткендей, әмбебап әдістер жоқ, оқу іс-әрекеті барысында оқу жұмысының түрлі әдістері қолданылуы тиіс. Бұл екі ұғым бір деңгейде болуы керек. Себебі маман шығарған кезде элементтік нарыққа керекті мамандық шығаруға тиістіміз. Әрине қазақтың ұлттық сәндік қолданбалы өнері өз алдына біздің қазынамыз, байлығымыз, тарихымыз оның орнын ештеңе басуы мүмкін емес. Сәндік қолданбалы өнер шығармашылық бағыттағы өнердің алды болып қалмақ. Оқыту әдістерін таңдау ерікті бола алмайды. Тек бір қарағанда, педагог өзіне қалағандай әдістерді таңдайды. Оқытудың қандай да бір әдісін таңдай отырып, педагогқа көптеген тәуелділікті ескеруге тура келеді – ең алдымен бұл мақсат пен міндеттер. Олар белгіленген міндеттерге қол жеткізу үшін жалпы ерекшелікте жарамды әдістер тобын "қояды". Бұдан әрі білім беру процесін ең жақсы жүзеге асыруға мүмкіндік беретін оңтайлы жолдарды мақсатты түрде таңдау қажет. Білім алу нәтижелерінде қол жеткізуде технологиялардың алатын орны зор, оқыту мәселесіне келгенде бұл басымдық түсіндіріп жатудың өзі артық. Жаңа педагогикалық технология мақсаты – оқытуды ізгілендіру, яғни оқу құралдары оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетін жүргізе алатындай болуы керек.

Қорытынды.

Педагогика, психология және сәндік қолданбалы өнердегі инновациялық технологиялар үйлесімділігі мен іс-тәжірибелік жетістіктерін қолдану арнайы кәсіптік колледж білімгерлерінің шығармашылығын белсендіріп мамандық бойынша білім деңгейлерін арттырады. Пәнді оқыту арқылы ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамытуда дидактикалық материалдарды осы үйлесімде қолдану, сабақта педагогикалық технологиялар арқылы қол өнері жаңа технологиялары мен орындау техникаларын көрнекі көрсету тәжірибесі мен іске асады. Педагогика және психология ғалымдарының, суретші-педагог ғалымдардың жетістіктерін бейнелеу өнері және сызу пәндерінің әдістемесін оқыту барысында сәндік қол өнері сабақтарында кіріктіре қолдану білімгерлер эстетикалық талғамдары мен шығармашылықтарын қалыптастыруда маңызды компонент болып табылады.

Студенттің түсінігі мен қабілетін жаңа педагогикалық технологиялар арқылы дамыту, олардың өзіндік жұмыс істеу мүмкіншілігіне жол ашу. Педагогикадағы және сәндік қолданбалы өнердегі инновациялық технологиялар үйлесімділігі білімгерлер шығармашылығын арттырады. Мұндай оқытуға арналған дизайнға шолу жасау белгілі бір іс-әрекет жобаларының түрлерін жасақтау, бағалау және қолдану, сондай-ақ әртүрлі қызмет салаларын құрайтын іс-әрекет жүйелерін қарастыру тұрғысынан кәсіби білім беруге толық мүмкіндік береді. Кәсіби оқытудағы дизайнның негізгі тақырыптарына мыналар жатады:

1. Тұжырымдамалық деңгейде оқытуға арналған дизайн салыстырмалы түрде аз түсініліп, сирек қарастырылып отырғанына қарамастан, кәсіптік білім беру оқыту дизайнының сан алуан үлгілеріне бай сала саналады.

2. Кәсіби практика өз қызметін шектеулі дәрежеде жүзеге асырып, жалпы алғанда, мұндай практикаға дейін даму деңгейін, кәсіби білімнің құндылықтары мен мәдениетін белгілеп береді.

3. Модельдеу мен практикум – кәсіби білім берудегі негізгі екі мета-дизайн. Іс-әрекетті модельдеу – практикаға жақындайтын іс-шараларға байланысты әрі практикаға жақын орталар.

4. Кәсіптік білім беру – академиялық білім немесе жалпы білімді игеруден шеңбері кең сала. Сонымен қатар кәсіби оқытуға арналған дизайнер оқушыны мамандыққа бейімдеп, әлеуметтендіруге арналған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте: психологический очерк. Книга для учителя. 3-е издание. М., «Просвещение», 1991-93С.*

2. *«Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. XXI ғасырдағы оқыту дизайны».* Авторлары: Элен Битэм, Рона Шарп ISBN-10: 0415539978 ISBN-13: 978-0415539975 Тілі: Ағылшын Баспа: Oxford University Press, Басылым жылы: 2013, Бет саны: 352, Алғашқы басылымы: 2007

3. *«Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. XXI ғасырдағы оқыту дизайны».* Авторлары: Элен Битэм, Рона Шарп ISBN-10: 0415539978 ISBN-13: 978-0415539975 Тілі: Ағылшын Баспа: Oxford University Press, Басылым жылы: 2013, Бет саны: 352, Алғашқы басылымы: 2007

4. Пірәлиева Г. *Қазақтың көркем прозасындағы психологизм және оның бейнелеу құралдары.* – Алматы: ҚызМемПи, 2007. – 359 б.

5. М.Б.Джанаев. *Композицияны оқытудың поликөркемдік факторлары // Педагогика және психология. Ғылыми-әдістемелік журнал. -№1(38), 2019ж. -Б.226-233*

6. Жарықбаев Қ., Қалиев С. *Қазақтың тәлім-тәрбиесі, Алматы, 1995, 352 б;*

7. Қалиев С. *Ұлттық педагогиканың негізгі қағидалары // Бастауыш мектеп, № 1, 2, 3, 1994.;*

8. Ұзақбаева С. *Тәрбиенің қайнар көзі // Қазақстан жогары мектебі, № 1, 1996, Б. 84-89.;*

9. Балтабаев М.Х. *Современная художественная культура Казахстана: гносеология, ментальность, преемственность, перспективы, Алматы, 1997, 156*

10. Мухамбаева А.Х. *Национальные обычаи и традиции казахского народа и их влияние на воспитание детей и молодежи, Автореф. Дис к.п.н: 09.01.1974, М, 1974.;*

11. *Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Ағылшын тілін және жаратылыстану-математика бағытындағы пәндерді (информатика, физика, химия, биология, жаратылыстану) кіріктіріп оқыту. Оқу-әдістемелік құрал Астана 2016.*

12. «Төртінші индустриялық революция» Авторы: Клаус Шваб Аудармашылар: Ақыш Н.Б., Бимендиева Л.Ә., Матыжанов К. I. ISBN-10: 1524758868 ISBN-13: 9781524758868, Тілі: English, Баспа: Crown Publishing Group, Жылы: 2017, Бет саны: 184, Бірінші басылым: 2016.

13. «Төртінші индустриялық революция» Авторы: Клаус Шваб Аудармашылар: Ақыш Н.Б., Бимендиева Л.Ә., Матыжанов К. I. ISBN-10: 1524758868 ISBN-13: 9781524758868, Тілі: English, Баспа: Crown Publishing Group, Жылы: 2017, Бет саны: 184, Бірінші басылым: 2016.

ӘОЖ 37

ВАК 13.00.00

Б.С.Рахимбердиев

*№39 жалпы орта білім беретін мектеп КММ «Сызу, сурет, еңбек» пәнінің мұғалімі,
Шығыс Қазақстан облысы, Семей қаласы, e-mail: rusrus302@mail.ru*

ОҚУШЫЛАРҒА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕГІ ҮЙІРМЕНІҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Бұл мақалада оқушыларға ұлттық тәрбие берудегі үйірменің рөлі қарастырылған.

Бүгінгі таңда халқымыздың ежелден желісі үзілмей келіп жеткен көне де, ізгі дәстүрі жас ұрпақты ұлттық, сәндік қолданбалы қолөнерінің тұнығынан сусындап, халық шеберлерінің ғасырлар бойы жалғасып келе жатқан таңғаларлық тамаша шығармалармен таныстыра отырып, өнерге қанат қаққан шәкірттерді шеберлік шыңына жетелеп дұрыс бағыт сілтеу, ұлттық қолөнерге баулу басты мақсатым.

Үйірме жұмысының нәтижесінде, үйірмеге қатысатын оқушылар, үйірмеге қатыспайтын құрбыларына қарағанда анағұрлым толық мағлұматтарға қанығып, шеберлігі шыңдалып, ой-өрісі кеңі түседі. Қазіргі оқыту технологиясы барысында бала тек үйренуші ғана емес үйренуші-шәкірттен белсенді үйретуші, өзіндік ой-пікір бар жан-жақты дамыған ара тұлға дәрежесінде болу керек. Сәндік қолданбалы өнер пәнінде немесе үйірмелерде оқушы тек мұғалімнің үйретуімен бұйым түрлерін жасаумен шектеліп қана қоймай, сонымен бірге оған талдау жасап, жасалу технологиясына өз ой-пікірлері мен ұсыныстарын айтуға дағдыланады. Осылайша балалар әр түрлі шығармаларды зерттей отырып, баға берумен өз бойларында келешек кәсіби ісіне қажетті эстетикалық бағалы қасиеттеді қалыптастырады.

Түйін сөздер: үйірме, ұлттық, мәдениет, оқушылар, халық, дәстүр, шебер, үйренуші, шәкірт, қолөнер, сәндік қолөнер, мұғалім.

B.S. Rakhimberdiev

*Teacher for "Drawing, Fine Arts and Labor" secondary school No. 39,
East Kazakhstan region, the city of Semey, e-mail: rusrus302@mail.ru*

ROLE OF NATIONAL EDUCATION IN CIRCULAR EMPLOYMENT

Annotation

The article discusses the role of national education in circle studies. Craft clubs play a key role in deepening the education of children, in the development of their creativity, interest in work and raising the level of their taste. As a result of this activity, students in the circle become more saturated, more experienced and broader than their non-participants. In modern technology of education, a child should be not only a student, but also a student-student as a fully educated, self-sufficient person. In the field of applied art or circles, the student not only learns to make the type taught, but also analyzes and expresses his thoughts and suggestions on technology.

At the same time, children will evaluate and study various works of art in order to form the aesthetic value necessary for their future professional activities.

Keywords: circle, national, culture, children, people, traditions, master, students, art, applied art, teacher.

Б.С. Рахимбердиев

Учитель по «Черчению, ИЗО и труда» средней школы КГУ СОШ №39,
Восточно Казахстанской области, города Семей, e-mail: rusrus302@mail.ru

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КРУЖКОВЫХ ЗАНЯТИЯХ

Аннотация

В статье рассмотрено роль национального образования в кружковых занятиях. Ремесленные клубы играют ключевую роль в углублении образования детей, в развитии их творчества, интереса к работе и повышении уровня их вкуса. В результате этой деятельности студенты в кружке становятся более насыщенными, более опытными и более широкими, чем их неучастники. В современной технологии обучения ребенок должен быть не только учеником, но и учеником-учеником как полностью образованная, самодостаточная личность. В области прикладного искусства или кружков учащийся не только учится делать обучаемый тип, но также анализирует и выражает свои мысли и предложения по технологии. При этом дети будут оценивать и изучать различные произведения искусства, чтобы сформировать эстетическую ценность, необходимую для их будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: кружок, национальный, культура, дети, народ, традиции, мастер, ученики, искусство, прикладное искусство, учитель.

Білімі мен ғылымын дамыта алмаған елдің тығырыққа тірелері анық. Біз болашақтың жоғарғы технологиялық және ғылыми ауқымды өндірістері үшін кадрлар қорын жасақтауымыз қажет. Білім шаңырағында жүргізілетін көптеген тәрбие жұмыстарының бір саласы өскелең жас ұрпақты халқымыздың ұлттық қолөнеріне баулуға бағытталады, өнерге бейімділіктің алғашқы қадамы баланың өскен ұясынан бастау алып, мектеп қабырғасында оқу-тәрбие жұмыстары барысында ілгері дамытылып, байытылады.

Бүгінгі таңда халқымыздың ежелден желісі үзілмей келіп жеткен көне де, ізгі дәстүрі жас ұрпақты ұлттық, сәндік қолданбалы қолөнерінің тұнығынан сусындап, халық шеберлерінің ғасырлар бойы жалғасып келе жатқан таңғаларлық тамаша шығармалармен таныстыра отырып, өнерге қанат қаққан шәкірттерді шеберлік шыңына жетелеп дұрыс бағыт сілтеу, ұлттық қолөнерге баулу басты мақсатым.

Баланың білімін тереңдетуде, шығармашылығы, еңбекке қызығушылығы мен ой-өрісін кеңейтіп, талғам деңгейін жоғарылату барысында қолөнер үйірмелерінің орны ерекше. Үйірме жұмысының іс-тәжірибесіне көңіл аударар болсақ, баланың шығармашылық кезеңдерінде танымдық мүддесінің дамуы бейнелеу өнері, геометрия, математика, жануартану, сызу, т.с.с пәндерге тікелей байланысты болатындығы аңғарылады. Бала оқу процесінде алған білімін, үйірмеде іс жүзінде қолданып, қолөнер бұйымдарын дайындау кезеңдерінде пайдаланады. Сыныптан тыс үйірмелер оқушының сабақта алған білімін, әрі қарай жалғастырып, дамытудың негізгі жолы болып есептеледі. Мұның өзі түптеп келгенде баладан шыдамдылық пен төзімділікті қажет етіп, алдына қойған мақсатына жетуге талпынуға, шеберлікке, еңбек сүйгіштікке тәрбиелейді.

Үйірме жұмысының нәтижесінде, үйірмеге қатысатын оқушылар, үйірмеге қатыспайтын құрбыларына қарағанда анағұрлым толық мағлұматтарға қанығып, шеберлігі шыңдалып, ой-өрісі кеңі түседі. Қазіргі оқыту технологиясы барысында бала тек үйренуші ғана емес үйренуші-шәкірттен белсенді үйретуші, өзіндік ой-пікір бар жан-жақты дамыған ара тұлға дәрежесінде болу керек. Сәндік қолданбалы өнер пәнінде немесе үйірмелерде оқушы тек мұғалімнің үйретуімен бұйым түрлерін жасаумен шектеліп қана қоймай, сонымен бірге оған талдау жасап, жасалу технологиясына өз ой-пікірлері мен ұсыныстарын айтуға дағдыланады. Осылайша балалар әр түрлі шығармаларды зерттей отырып, баға берумен өз бойларында келешек кәсіби ісіне қажетті эстетикалық бағалы қасиеттеді қалыптастырады.

Мен осы ұсынысымды пайдалана отырып, сәндік қолданбалы өнер пәнінде «Сәндік қолданбалы өнерді үйрету арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту» деген тақырыпта жұмыс жасап келемін.

Мақсатым: «Жасөспірімдердің ұлт өнері мен мәдениетіне деген сүйіспеншіліктерін арттыру, қолданбалы өнер жайлы бастапқы түсініктерін қалыптастырып, сәндік қолданбалы өнер

сабақтарында шағын бұйым жасай білуіне, үйренгендерін тұрмыста пайдалануына бағыт беру, қолөнерді сүйеге тәрбиелеу»

Міндетім; халық педагогикасы бойынша оқушыларға, халық қолөнерін үйрету

Бағытым: Сәндік қолданбалы өнерді үйрету, шығармашылық қабілетін дамыту. Оқушылардың кең көлемде мәдениетін, рухани байлығын дамыта отырып, халқымыздың өнерін бағалай білуге тәрбиелеу.

Адамның көпшілік, қоғамшыл болып өсуі үшін де өнерлі болуының маңызы зор. Өнер адамның дүниетанымына, сеніміне, адамгершілік-моральдық қасиеттерінің қалыптасуына, эстетикалық сезімдерінің тұрақты, алдына қойған мақсатының айқындала түсіуіне игілікті әсер етеді. Балалық шақ өнер үйретуге таптырмайтын кезең. Осы кезде қызығу да, құмарлықта күшті болады. Қызығу мен құмарлық, еңбексіз өрге баспайды. Сондықтан халқымыз ежелден қалыптасқан қолөнерінің сан алуан түрлері, ұрпақтан-ұрпаққа үзіліссіз берілуін басты назарға алған. Заман талабына сай мамандықты сапалы меңгеру қажеттігі туындайды. Нәтижесінде еңбек нарығындағы сұранысты қамти алатын еңбекқор болу үшін, үйірме жұмыстарынан бастау алса деген қағидамен өз пікірімді аяқтаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері. XIX ғ. соңы – XX ғ. басы Райымхан К.Н.
2. Адамқұлов, Н. Қолөнерде терме бау өнерін үйрету әдістері [Текст] : оқулық / Н. Адамқұлов, Қ. Кәкейқызы. - Толықт., өңделген 2-ші бас. - Алматы : Эпиграф, 2016

ӘОЖ 373.1

МРНТИ 14.25.01

А.Б. Каинбаева

№39 жалпы орта білім беретін мектеп КММ «Сызу, сурет, еңбек» пәнінің мұғалімі, Шығыс Қазақстан облысы, Семей қаласы, e-mail: amangul555@inbox.ru

ТЕХНОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ЖОБАЛАР ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Қазіргі оқу үрдісін ұйымдастыру тек қана білім берумен шектелмеуі тиіс. Шәкірттеріміздің жан жақты дамып, ойлау тәсілдерін меңгертіп, байқампаздығын арттырып, талдау жасау, салыстыра білу, қорытынды жасауға үйрету үшін оларды бастауыш сыныптан бастап ғылыми зерттеу жұмыстарына баулу қажеттігі туындайды. Бастауыш сатыда ғылыми зерттеу жұмыстарына үйрету балалардың ерік жігері, шығармашылық қабілетінің, жалпы мүмкіндіктерінің ашылуына әсерін тигізеді. Бастауыш буыннан бастап зерттеушілік дағдылары қалыптасқан оқушыларды дайындауға қол жеткізсек, орта буынды әрі қарай қиналмай, еркін жалғастырып кететін шығармашыл, теориялық білімін іс жүзінде қолдана алатын, елжанды жас ұрпақты дайындаған болып шығамыз.

Жоба – бұл кез келген пәндегі сабақтарда және сыныптан тыс жұмыстарда қолданыла алатын оқыту әдісі. Ал бұл әдіс технология бағдарламасына енгізілгендіктен, біз оқушылармен жобалауды іске асыруды міндеттіміз. Бірақ осы әдісті қалай іске асыруды көбі білмейді, сондықтан істемейді немесе қысқа түрде орындайды және де осындай қателіктер жібереді: бірінші, жоба кезеңдерін қарапайым түрге дейін қысқартады және екінші, оқушылар алдымен бұйымды дайын технологиялық карталар арқылы жасап алады, содан кейін жоба күнделігін толтырады. Бұл жағдайда оқушылардың қызығушылықтары ескерілмейді, шығармашылық қабілеттері мен жобалау дағдылары дамымайды, оларда жобалау жұмысы қосымша, керексіз жұмыс деген кері әсер пайда болады.

Қазіргі уақытта «жобалау және технология» ағылшын мектептерінде ең танымал пән болып табылады. Жұмысқа алушылардың көбі осы әдістің кез келген кәсіпке жақсы дайындық екенін айтады. Осы әдіс арқылы мұғалім оқушының ғылымилығын, шығармашылық қабілетті дамытады, іскерлікті, ізденімпаздықты, шеберлікті арттырады, дарындылықты ерекшелейді. Ол жоспарлай алатын, өз жұмысына есеп беретін, тез шешім қабылдайтын, өз жұмысын бағалайтын, жұмыстың қорытындысын шығара алатын, нәтижесін тәжірибе арқылы тексеретін, еңбекқор, іскер, өнерлі, техникалық сауатты, икемді, ой-өрісі жан жақты, төзімді ХХІ ғасыр тұлғасын қалыптастырады.

Түйін сөздер: технология, шығармашылық, зерттеу, кәсіп, сурет, сызба, қолданбалы өнер, ши, тоқу, мұғалім, оқушы, іскерлік, жоба, жұмыс.

A.B. Kainbayeva

Contact information on "Intercourse, Research and Development Center", School No.39,
East Kazakhstan Oblast, Semey city

USE OF PROJECT METHODS AT A TECHNOLOGY LESSON

Annotation

The organization of the current educational process should not be limited to education. Starting from elementary school, our students need to do research work in elementary school so that they can develop their mental skills, increase self-awareness, analyze, compare and draw conclusions.

Teaching research in the early stages helps to uncover the will of children, their creative abilities and general abilities. When we prepare students with research skills from the very beginning, we are preparing for a young, caring young generation who can apply their theoretical, practical, theoretical knowledge to the next generation without further ado.

The project is a teaching method that can be used in both subject and extracurricular activities. And since this method is included in the technological program, we must engage in design with students. However, many do not know how to do this, so they either fail or make it briefly and make the same mistakes: firstly, reducing the stages of the project to simpler, and secondly, students create a product using ready-made flow charts, and then fill out the project diary. Currently, "Design and Technology" is the most popular subject in English schools. Many employers say this method is good for any profession. Thus, the teacher develops the student's intellect, his creative abilities, increases business, search, skill and giftedness. He is a hardworking, enterprising, resourceful, technically literate, flexible, flexible and sustainable person of the 21st century who is able to plan, communicate, make quick decisions, evaluate his work, take stock, experimentally test the results.

Keywords: technology, creativity, research, profession, drawing, drawing, applied art, shea, knitting, teacher, student, project, project, work.

A.B. Kaинбаева

Учитель по «Черчению, ИЗО и труда» средней школы КГУ СОШ №39,
Восточно Казахстанской области, города Семей, atangul555@inbox.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ ПРОЕКТА НА УРОКЕ ТЕХНОЛОГИИ

Аннотация

Организация текущего образовательного процесса не должна ограничиваться образованием. Начиная с начальной школы, нашим ученикам необходимо заниматься исследовательской работой в начальной школе, чтобы они могли развивать свои мыслительные навыки, повышать самосознание, анализировать, сравнивать и делать выводы.

Преподавание исследований на ранних этапах способствует раскрытию воли детей, их творческих способностей и общих способностей. Когда мы с самого начала готовим студентов с исследовательскими навыками, мы готовимся к молодому, заботливому молодому поколению, которое может применить свои теоретические, практические, теоретические знания к следующему поколению без лишних слов.

Проект представляет собой метод обучения, который можно использовать как в предметной, так и во внеурочной деятельности. И поскольку этот метод включен в технологическую программу, мы должны заниматься проектированием со студентами. Однако многие не знают, как это сделать, поэтому они либо терпят неудачу, либо делают это кратко и делают те же ошибки: во-первых, сокращая этапы проекта до более простого, а во-вторых, учащиеся создают продукт с помощью готовых технологических карт, а затем заполняют дневник проекта.

В настоящее время «Дизайн и технологии» является самым популярным предметом в английских школах. Многие работодатели говорят, что этот метод хорош для любой профессии. Таким образом, учитель развивает интеллект ученика, его творческие способности, увеличивает бизнес, поиск, мастерство и одаренность. Он трудолюбивый, предприимчивый, находчивый, технически грамотный,

гибкий, гибкий и устойчивый человек 21-го века, который способен планировать, сообщать, принимать быстрые решения, оценивать свою работу, подводить итоги, экспериментально тестировать результаты.

Ключевые слова: технология, творчество, исследование, профессия, рисунок, рисунок, прикладное искусство, ши, вязание, учитель, студент, проект, проект, работа.

Қазіргі қоғам шығармашылықпен ойлай алатын, ізденімпаз, өздігінен әрекет ететін, зиялы, жауапкершілігі мол тұлғаларды қажет етеді. Қазіргі таңда оқытылатын пәндер балалардың болашағы, таңдайтын мамандығына қарай бағытталуда, яғни мақсатты білім беру ісіне ерекше назар аударылуда. Жеке тұлға, дарынды шығармашылық тұлға қалыптастыру білім мен тәрбие берудегі мемлекеттік істің ең маңыздысы болып отыр. Кәсіпке дайындау, мақсатты білім беру – жеке тұлға дамуын жүзеге асыратын мәселелер кейінгі кезде кеңінен насихатталуда. Қазіргі өзгермелі заманда оқу мен оқыту үрдісінде баланы өмірге бейімдейтін, алған білімін өмірде қолдана алатын, оқушы өзін-өзі дамыта алатын, шығармашыл, елжанды, сыни ойлайтын, проблемаларды шеше алатын тұлға болып өсуі үшін қолайлы жағдай жасалуда. Мысалы Назарбаев зияткерлік мектептерінде бастауыш сыныптан бастап "Ғылым" пәні енгізілген.

Мектептегі ғылыми - зерттеу жұмысы оқушының дүниеге көзқарасын қалыптастыруда игі ықпал ететіні сөзсіз. Олай болса ғылыми зерттеу жұмысын жолға қоюдың негізгі мақсаты – осы. Мектептегі ғылыми жоба жазу жұмысының қай түрі болса да өте күрделі ой еңбегі, шығармашылық іс. Оқушының ақыл - ой қабілетін дамытып, белсенділігін арттыруда осындай жұмыстар орасан зор міндет атқарады. Сондықтан мұндай күрделі ақыл - ой еңбегін ұйымдастырып отыру өте қажет.

Зерттеу жобасын жеке емес, топпен, жұппен де орындауға болады. Жұмыстарды бөлісіп алуы мүмкін біреулері адамдардан сұхбат алса, енді бірі сурет, сызбалармен, фотоларды іріктеуден өткізіп, фотоколлаж жасаса, енді бірі стендтік материалдарды даярлайды.

Оқушыларды жоба жазып, қорғауға дайындау өте күрделі, көп еңбектенуді, ізденуді, төзімділікті, ұзақ уақытты қажет ететін жұмыс. Жоба жазу жұмысы оқушының жобалық қиялын дамытады, ойлау қабілетінің шыңдалып, логикада құзіреттелегі қалыптасады. Өзінің таңдап алған тақырыбында бұрынғы алған білімін қолданады, түрлі білім көздерінен жаңа білімдер алады, жұмыс жасауға керекті әдіс тәсілдерді меңгереді. Тұлғалық баға жетпес тәжірибе жинайды, сөйтіп құзіреттілік деңгейі көтеріледі.

Адамдар белсенді зерттеулер арқылы зерделеу, эксперимент, басқалардың жетекшілігімен зерттеу, тапсырмаларды орындау, ойлау арқылы түсінік пен дағдыларды құра отырып білім алады. Оқушыларды жоба жазуға дағдыландыру сындарлы оқыту дағдыларының ықпалдасуына және білімді тереңірек түсінуге әкеледі.

- Ғылыми зерттеу жұмысын жазған кезде не ескеріледі?
- Оқушы әуелі мақсатын анықтап алады.
- Оқушы өз жұмысына қажетті ақпараттарды тауып, дұрыс таңдап, жинақтап, жүйелей білетін болады.
- Фото, бейнематериалдарды өзі түсіріп, жинақтай біледі.
- Өзінің білмейтіндерін құрдастарынан, ата аналарынан, таныс үлкен кісілерден сұрап адамдармен қарым қатынасқа түсе алу дағдысы қалыптасады.
- Бала талдау жасап көреді, сын тұрғысынан ойлауы дамиды
- Жазбаша есеп жаза білу дағдысы қалыптасып, жоспар құра білу қабілеті артады.
- Оқушының белсенділігі артып, жауапкершілікті сезінуі күшейе түседі.
- Жобаға қатысушылармен өзара байланыс, ортақ шешімге, мәмілеге келіп отырады.
- Өз қызметін пайымдау, өзін бағалауға қол жеткізу, басқа мектептегі сынып оқушыларының алдында өз жұмысын қорғау арқылы көп алдында сөйлеп үйренеді.
- Таныстырылымға дайындалу, оған көрнекі құралдар дайындап, жоспардан тыс сұрақтарға тосыннан жауап бере білуге дайындалады.

Технология пәнін оқытуда – еңбек студияның алғышарттарын үйрену арқылы оқушыны жек тұлға ретінде тәрбиелеу мақсаты көзделеді. Осы мақсатты жүзеге асыру барысында, оқушыларға берілетін тәлім-тәрбие үрдісін жетілдіру, жұмыс мәдениетін, адамдар арасындағы адамгершілік қарым – қатынастарды жаңарту, еңбек біліктілігін қалыптастыру арқылы еңбекке өнімділігін арттыруға ынталандыру міндеттерін мұғалімге жіктейді. Жас ұрпақты қоғамдық өмірге, отбасындағы қызметке, кәсіпке даярлау, үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүретіні туралы түсінікті қалыптастыруды

міндеттейді. Елбасы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында: «Негізгі мақсатымыз – Қазақстанның әлемнің елу дамыған елдерінің қатарына енуі» делінген. Сол себепті, әр оқушыға оның қабілеттеріне сәйкес келетін білім беру өрісі қажет.

Адамға ең бірінші өмірлік қажеті - еңбек екенін уақыт дәлелдеуде. Адам өмірі үшін аса қажетті, әрі өмір бойы тоқтаусыз білім беретін пән «Еңбекке баулу» бүгінгі технология оқу пәні үнемі жетілдіруде.

Біздің елімізде еңбекке үйрену –І. Алтынсарин 1887-1888 жылдары орыс –қазақ мектебін алғаш ашқанда басталған. Оқушыларды кәсіпкерлікке, қазіргі заман талабына сай басқару, білу, ұйымдастыру, іске асыру жұмыстарына бейімдеу басшылыққа негіз болады.

Болашақ кәсіпкер:

- өз өндірісінен түскен қаржыны жұмсай алатын жеке меншік иесі;
- азаматтық нарыққа қатыса алады;
- өз өндірісінде жұмыс беруші, ұйымдастырушы;
- жұмыстың сапасына жауап беруші.

Ұжымның жұмыс нәтижесінде өзіне пайда келтіретін әдіс-тәсілдерді қамтамасыз етуді шешу

- мектептің материалдық –технологиялық базасына, аймақ ерекшелігіне байланысты. Сонымен бірге оқушыларды кәсіби еңбекке баулу мүмкіншіліктерін зерттеу арқылы іске асыру технологиясын жасау.

Ата-ана, ауыл әкімшілігі мектеп ұжымымен бірігіп, жастарды кәсіпкерлікке баулуға бағытталған оқу-тәрбиелік шығармашылық орта құруы қажет.

Еңбек тәрбиесі - барлық тәрбиенің қайнар көзі. Еңбек тәрбиесі арқылы киімді пішу, тігу қолөнер шеберлігін меңгерту арқылы ұрпақты адамгершілік рухында тәрбиелей аламыз. Өйткені, оқушы алған теориялық білімін іс жүзінде қолдана отырып, оны өмірімен, өзінің іс-әрекетімен байланыстыра білгенде ғана, өзіне де пайдасын тигізе алады. Технология сабағы арқылы оқушыны іскерлікке, ұқыптылыққа, әдемілікті сезініп, қабылдауға үйретеміз. Біздің негізгі ұстанымыз: «Сөзден - іске көшу».

Еңбек тәрбиесі арқылы киімді пішіп тігу, көркемдеу қол өнер шеберлігін меңгеру арқылы жас ұрпақты адамгершілік рухында тәрбиелеуді басшылыққа ала отырып жұмысты жүргіземіз. Оқушылар әр түрлі тігілген бұйымдарды зерттей отырып, баға берумен келешек кәсіби ісіне қажетті эстетикалық, ұлттық, этикалық және т. б. бағалы қасиеттерін өз бойларына қалыптастырады.

Еңбек сабағында оқушылардың іске икемділігі мен іскерлігіне, өнерге, шеберлікке деген бейімділігін дамыта отырып қалыптастырамыз. Оқушылар отбасында да тұрмыстың әр түрлі өнімді еңбегіне қатысады. Баланың бойындағы сапалық қасиеттері, еңбекке қызығушылығы, табиғатты қорғауы, ұқыптылығы арқылы еңбек адамын көру. Қазіргі кезде білім беру кеңістігінде инновациялық үрдістердің бағыттарының бірі - мектепке бағдарлау болып табылады. Оқушылардың қызығушылықтары, қабілеттері толық ескеріліп, сол қажеттілікке сай тиімді жағдайлар жасалып, білім беріледі.

Оқыту мәселелерін бастамас бұрын, жас ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеуге ерекше мән беру керек. Сабақ - оқыту мен тәрбиелеу үрдісінің негізгі формасы. Ендеше сабақтың мәнді өтуі мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Инновация –оны жеке түсініп, оқу үрдісіне енгізу - оқушылардың саналы да сапалы білім алудың бірден бір шарты. Инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу жаңа білім берудің бірден бір шарты деп айттық. Саралап оқыту - оқушылардың туа біткен ақыл-ой қабілетінің жеке дамуының жан-жақтылығына негізделген білім беру жүйесі.

- оқытудың дәстүрлі емес сабақ түрлері мен жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану

- сабақтарда пайдаланатын негізгі әдістер оқушылардың көңіл күйіне, ынтасына, қабілетіне қарай, топпен, жеке оқушылармен жұмыс істеу, ойын элементтерін пайдалану т. б.

Технология - пәні география, бейнелеу өнері, тарих, музыка пәндерімен тығыз байланысты. Электронды кәсіптік бағдарлау жүйесі - қазіргі заманға сай ақпараттық-коммуникациялық технология негізінде жасалып, оқушының өзіне қажетті мамандықты тандап, оның ерекшеліктері жөнінде тұтас ақпаратты ұсына отырып, өз мүмкіндігі бойынша қалаған мамандығын анықтауға көмектеседі. Оқушыларды кәсіптік бағдарлау ақпараттық үрдісі, ұдайы кәсіптік білім жөніндегі ақпараттарды талдауды және қорытындылауды қажет етеді. Бүгінгі еңбектің сипаты, мазмұны өзгеріп, жаңа талап пен міндеттерді қажет еткенімен, еңбекті құрмет тұту – халықтар дәстүрінде ежелден қалыптасқан. Балаларды еңбекке тәрбиелеу - қол еңбегі сабағынан басталады. Адам баласы туа сала емес, көре-көре, жүре-жүре жетіледі. Бір адам еңбекке өте қабілетті болып өссе, енді бірі

керісінше болады. Баланың жас шағында еңбек тәрбиесін дұрыс алуы немесе одан шет қалуы оның келешек өміріне үлкен әсер етеді. Баланың еңбек тәрбиесін меңгеруі, қоғам үшін ғана емес, оның жеке басы, өз тіршілігі үшін де қажет. Еңбекке сүйетін адамның өмірінде реніш болмайды. Олар үнемі көтеріңкі көңіл-күйде жүреді. Отбасына еңбек тәрбиесін жүргізгенде, баланы белгілі бір мамандыққа бейімдей даярлауды ескерген жөн. Егер бала отбасында еңбек тәрбиесін дұрыс алып шықса, мектепке іскерлікке үйрену оңайға түседі. Өйткені, отбасында алған еңбек дағдылары балаға түрлі мамандықты үйренген кезде жәрдемдесіп, оны игеруді оңайлатып отырады. Жоба - әр түрлі бөлімдерден арнайы сызбалардан, суреттерден, жасалатын бұйымның технологиялық картасынан құралуы мүмкін. Ол бұйымдарды жасаған кезде есеп, экономикалық немесе экологиялық дәлелді түсінік хаттар да пайдаланылады.

Жобаның бірнеше нұсқасы болуы мүмкін. Мысалы, өте күрделі жобаны оқушының өзі ғана орындауы шарт емес. Сондықтан жобаның кейбір бөлігі дайын күйде берілсе, кейбір бөлімін оқушы мұғалімнің, ата-ананың көмегімен орындай алады. Егер бір күрделі жобаны бірнеше оқушы бірлесіп орындаса, әр оқушының үлесі алдын ала анықталуы қажет. Ол оқу жылының соңында өзінің орындаған шығармашылық жобасын оқушылардың және мұғалімнің алдында қорғайды. Жобаны қорғау барысында қолданатын бұйымның ішінен қандай затты таңдап алу, ол бұйым қоғамға, өзіне достарына және ата-анасына қандай пайда келтіретіне ескеріледі.

Жобалау әдістемесінің талабы:

1. Міндетті түрде шешілетін мәселенің зерттемелік, ақпараттық, тәжірибелік болуы.
2. Жобаны орындау іс-әрекетті жобалаудан басталады
3. Әр жоба оқушыдан зерттеушілік жұмысы талап етеді. Сонымен, жобалау іс-әрекетінің ерекшелігі - ақпаратты іздеу болып табылады.
4. Жобаның шығуының ең соңғы сатысы - нәтиже:
5. Дайындалған жоба тапсырыс берушіге немесе қоғамдық өкілдікке көз жеткізуі керек.

Жобаның түрлері:

Шығармашылық жоба
Ақпараттық жоба
Рөлдік жоба
Тәжірибелі бағдарланған жоба
Зерттеу жобасы

Жобаның негізгі бөліктері:

1. Міндеттің қысқаша анықтамасы
 - а) берілген бұйым кімге арналған
 - б) арналған бұйымның қажеттілігі
2. Бұйымды дайындауға кіріспес бұрын
 - нені міндетті түрде жобалау керек
 - кімге арналған киім жобалау керек
- 3) Бұйымның дайындалуы. Кез-келген жағдайда жұмыстың мақсат, міндеттері оның басты бағытымен анықталады.
- 4) Бұйымды байқау және бағалау

Жобаның орындалу бірізділігі

1. Ізденту кезеңі
2. Жобаның тақырыбын таңдау және жаңашылдыққа бет бұру
3. Жоба тақырыбы туралы ақпарат жинау
4. Жоба идеясы мен тақырыбы туралы сыныптастарымен және мұғалімдермен бірге талқылау
5. Жобаның тақырыбы мен идеясын бекіту

Сызбаны және технологиялық картаны дайындау

Шығармашылық жоба - әр оқушының жыл сайын мұғалімнің көмегімен орындайтын өзіндік жұмысы, басқаша айтқанда, технология пәні бойынша жүргізілген шығармашылық жұмыс.

Шығармашылық жобаның технология пәнінде алатын орны өте зор. Шығармашылық жоба арқылы оқушының ұлттық дүниетанымы, эстетикалық талғамы дамиды. Оқушылар санасына жас

кезінен бастап еңбек етуінің қажеттілігін, маңыздылығын сіңіру, пайдалы іс жасауға, қандай іс болса да шын ниетпен және ұқыпты орындауға дағдыландырады.

Оқытудың осындай идеяларын ұстанған сабақтарда оқушылар өз ойларын еркін айтатын болғандықтан, оларда түрлі пікірлер пайда болады. Олардың қандай да болмасын мүмкін қате немесе шала ойларын шыдамдылықпен тыңдап, оқушыларды сенімділікке бастау мұғалімнің басты міндеті. Қолданбалы экономика мақсаттары:

- жеке меншік, баға белгілеу және бәсеке жүйесіне көп көңіл бөлу
- экономикалық заңдардың іскерлік шешімдерге әсерін анықтау:
- нарықтық экономикадағы үкімет ролін көрсету
- кәсіпкер мен тұтынушыларды этикалық нормалар мен ережелердің болу қажеттігін оқушылардың түсінісуіне көмектесу
- мамандықты, сонымен қатар жеке экономика мәселелерін таңдауда оқушылардың өз мүмкіндіктерін ұсынады. Олар:
- оқу, хат және базалық білім
- Графиктер мен таблицаларды түсіну
- Алынған мәліметтерді зерттеу және талдау
- Кішігірім топтарда жұмыс істеу және оларды басқару және т.б.

Шығармашылық жобаны рәсімдеу:

1. Бастапқы бет
2. Мақсаты, міндеті, болжамы, күтілетін нәтижесі
3. Шығу тарихы
4. Жалпы эскизі
5. Нұсқау карта
6. Қажетті құрал-жабдықтар
7. Құны

Нақты тақырып төңірегінде оқушының алдында әр кезеңде мақсатқа қол жеткізудегі ұмтылыс нығая түспек. Шығармашылық жобаны іске асыру барысында қол жеткен жетістіктер:

- Сабақтан бос уақытта маңызды әлеуметтік шығармашылықпен айналысатын балалар санының өсуі
 - Ата-аналардың өз балаларының іс-әрекеттерін ұйымдастыруға қатысуға қызығушылығының артуы
 - Баланы шығармашылық жұмыс істеуге дағдыландыруға бағытталған әр іс-шараның тәрбиелік мақсаттарға жетуі.
 - Ұйымдастырылған іс-шаралардың сапасы және жобаға қатысушылардың ынталандырылуы
- Жобалау технологиясының негізінде –оқушылардың жұппен бірігіп немесе әр оқушы өзі дайындайтын шығармашылық жұмыстар жатыр.

Оқушылардың шығармашылық жоба жұмыстарын ұйымдастыруды жоспарлау және жоба жұмысының кезеңдері

Тірек сызба:

Жоба

Практикалық Теориялық

Бұйым Түсіндірме парақтары

Еңбек тәрбиесінің мазмұны мен жүйесі

Жас өспірімдерді еңбекке тәрбиелеудің жалпы міндеттері бірнеше жеке міндеттерді орындау арқылы іске асырылады. Олар білім алушыларды еңбекке практикалық тұрғыдан даярлау.

Білім алушының ынтасын және қабілетін дамыту еңбек тәрбиесіндегі жеке міндеттердің бірі. Халық шаруашылығында автоматтарды, компьютерлерді, т. б қолдану барлық мамандардан жоғары техникалық сауаттылығы талап етеді. Сондықтан оқыту идеялар. Саралап оқыту - оқушылардың туа біткен ақыл-ой қабілетінің жеке дамуының жан-жақтылығына негізделген білім беру жүйесі. Барлық педагогикалық жүйе құрам бөліктерінде инновация үрдісі іске асу үшін төмендегі дей жұмыстар істелуі керек:

- Мұғалім мен оқушылар арасында тұлға аралық қатынас қалыптастыру

- Сабақ барысында сыйластық пен сенімнің жоғары деңгейімен ерекшеленетін бірлестік жұмыс әдісі қалыптасады.

- Оқушыларды ашық түрде пікір алысу мәдениетіне баулиды.

Жас ұрпақты еңбексүйгіштікке, іскерлікке баулу, әсіресе қазіргі кезде ауадай қажет. Оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін сабақтарды түрлендіріп өткізу қажет. Ең бастысы оқушылардың сабақ үстінде шет қалмауы, берілген тапсырмамен айналысып отыруын қадағалау.

Жаңашыл әдістер мен жаңа технологияның білім берудегі жолдары мен әдіс-тәсілдері

Дамудың жаңа сатысында бағыт алған мектептің ең негізі өзегі мұғалімнің жеке басының ізденімпаздығы мен білімділігіне көп жағдай тәуелді. Жалпы пәндер бойынша В. Ф. Шаталовтың ұсынған әдісі бойынша трек-конспект, диаграмма, график, логикалық тірек-сызба арқылы теориялық материалдарды блокпен оқытып, дамыта оқыту технологиясы бойынша оқушылардың әр түрлі кезеңдерінде үздіксіз білім алуға жағдай жасап, оқыта отырып дамытуға, екіншіден өз бетінше білім жинақтауға шығармашылықпен жұмыс істеп өмірге бейімделуіне ықпал жасайды.

Жаңа технология жүйесінде проблемалық және іскерлік ойын арқылы оқытудың да маңызы зор. Оқушылар әр түрлі проблемаларды талдайды, оның шешу жолдарын іздестіреді. Мұндай сабақтар оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытады, пәнге қызығуын арттырады, өмірде кездесетін түрлі қиындықтарды жеңуге тәрбиелейді. Іскерлік ойын сабақтарын өткізу технологиясы үш кезеңнен тұрады.

1-кезең: Дайындық (рөлдерді бөліп беру, оқушыларды топтарға бөлу, проблемаларын алдын-ала таныстыру, қажетті материалдарды жинау.

2-кезең: Ойын кезеңі

3-кезең: Қорытындылау

Іскерлік ойындардың дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық маңызы зор екенін ескерсек, ретіне қарай әр түрлі пәндерден дәстүрлі емес сабақ түрлерін көбірек өткізу қажет

Дәстүрлі емес сабақтардың психологиялық, педагогикалық ұйымдастыру және өткізу жолдарын жан-жақты зерттеп, оқушылармен өткізілетін сабақтар жүйесі жасалынуы қажет.

Модульдік оқыту технологиясы

Тігін бұйымдарын модельдеу

Модульдік оқыту технологиясы - балаларға жеңілдік жасап, оқушы мен мұғалім қарым-қатынасына теңдік жағдай жасап, оқушыларды қатты қыспай, еркін сөйлеп қызықтырушы көрнекілікпен баланы баулап, алып кету. Жас ұрпақты қоғамдық өмірге, отбасындағы қызметке, кәсіпке даярлау, үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүретіні туралы түсінікті қалыптастыруды міндеттейді. Бұған жету үшін басқаруды дамытуға бағытталған жаңа модельдерді көп қолданған жөн. Әр пән мұғалімі жаңа технологияларды меңгеріп, пәнаралық байланыс, кірістіру сабақтарын кеңінен қолдану қажет. Себебі оқушы алған теориялық білімін іс жүзінде қолдана отырып, оны өмірімен, өзінің іс-әрекетімен байланыстыра білгенде ғана өзіне де, қоғамға да пайдасын тигізе алады.

Шығармашылық жоба. Ши тоқу өнері.

Шым ши. Түр салып шым ши тоқу

Мақсаты; 1. Шығармашылық жобалауда өз мүмкіндігін бағалау.

2. Жобаны құрастыру және дайындау,

3. Жоба бойынша түр салып шым ши тоқу.

Жобаның бағытының негізі.

Бағасы Сұраныс Ши өрнегін дайындау

Үлгілеу (көлемін анықтау) Ши тоқу Еңбек қауіпсіздігі

Технология Керекті материалдар

Жарнама Құрал – жабдықтар

Жобаны орындау жүйесі

I. Проблема: *мектепте технология сабағынан ши тоқу керек болды. Жұмысты неден бастау керек? Ши өрнегін дайындау үшін, альбомгасурет салып, өзіме ұнаған біреуін таңдап алып, осы тақырып бойынша шығармашылық жоба дайындауға кірісемін.*

II. Таңдап алынған үлгі *Табиғат саясында деп аталады. Бұл суретте архар өрнектелген. Бұл өрнектің жоғарғы бөлігінде күннің көзі бейнеленген, Бұл ши түрлі-түсті жіппен оралып, тоқылады. Оңдеу, сәндеу мақсатында төменгі жағынан сәнді шашақ. жүргізіледі, ілу үшінбау тағылады.*

Жоба сарамапдық жұмысқа жоба ретінде технология сабақтарына ұсынылады: *өзім бейнелеген 3 үлгіден №3 үлгіні таңдап алдым. Бұл шитоқылуыоңай, өрнегіерекше, әдемікөрнекті. Басымтүстеріашық, бір-бірінежақсыүйлеседі. Көрмеішінәшекейлеуге, сыйлыққаберугеыңғайлы.*

III. Керектікұрал-жабдықтар менматериалдар:

- 1) токуқұралы
- 2) қайшы
- 3) салмақтас
- 4 ине
- 5) керектітоқылатынбұйымныңсуретісалынғантехникалыққарта
- 6) боялғантүрлі-түстіжіп
- 8) жұмысдәптер
- 9) сызғыш
- 10) қарындаш

Шикізатөнімдері: далашөбі - ши, қойдыңжүнінемесетүрлі-түстідайынжіптер.

Қосышшаматериалы: түстіқарындаш, суретсалынғанқағаз, нұсқаукарталар.

IV. Үлгілеу, өзгерістеренгізу, нұсқаукарталаржасау.

- 1) Шиөрнегініңэскизіналдыналақағазғатүсіру.
- 2) Шишыбықтарынтүрлі-түстіжіптерменсуретбойыншабелгілеп, орау.
- 3) Оралғаншишыбықтарынтокуқұралындатоқибілу.

ШымшитокуБіткеншидіңшетінөндеу

Шымшитоку

Шидіңоңыментерісіжіптүстері: колоритсақтау

Арқаужіптіңтүзуұқыптыболу,

Болышығуыматериалдыүнемдеу

V. Шиді токутехнологиясы.

- 1, Шишыбықтарындайындау (реттеу, іріктеу, кесу, тазалаужұмыстары).
- 2, Шигесалынатышөрнектүрлерінанықтау.
- 3, Бояутүстерінанықтау.
- 4, Керектіматериалдарменқұрал-жабдығындайындау.
- 5, Шыбынканатдепаталатынбөлігінтоку.
- 6, Шишыбықтарынсуретбойыншабелгілеп, жіппенорау.
- 7, Оралғаншыбықтардышиитокуқұрамындарет-ретіментоку.
- 8, Шыбынканат, аяқталуы.
- 9, Тоқыпболғансоңшидістаноктанбосатыпалып, шетінматаменкөмкеріптігу.
- 10, Шашақтігіп, баутағу, өндеужұмыстары.

VI. Шитоку кезіндегі еңбек. қауіпсіздік ережелері.

1. Шиді аршып, дайындағанда қолғап ки.
2. Салмақтастырқаужіпке, дұрыстапбекіт.
3. Шитокукезіндебір-біріңдіаландатыпкөңілінбөлме.
4. Шишыбығынжоғарыкөтерме, шұғылқимылдама. абайла.
- 5 Жұмысбарысындатәртiпсақтаукеректігінұмытпа.

6. Қайшыменжұмыс:

- а) қайшыны арнаулы қобдишада сақтау керек,
- ә) қайшыныбіреугеүшкірүшыменберме,
- б) қайшыныңжүзінашыққалдырма.
- в) қайшыменжұмыс' жасапжатқанадамныңкөңілінбөлме,
- г) қайшышыңушынжоғарыкөтерме.

7. Инеменжұмыс:

- а) иненікіімгеқыстыруғаболмайды,
- ә) иненіңжібінтіспенүзбс.
- б) иненіауызғасалуғаболмайды,
- в) инеменжұмысжасағандаоймақки,
- г) иненіарнаулықобдишағасалнемесежастықшағатүйрепқой.

VII. Өзіндік құнын есептеп шығару.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. "Шаныра?" үй-тұрмыс энциклопедиясы.
2. "Халық қол өнері" Ш.Әбдуәлиева. Алматы, "Рауан" 1992ж.
3. Е.В.Ермилова, И.А.Товченик "Қыз балаларға арналған әдістемелік Нұсқау" Алматы "Мектеп" 2013ж.
4. "Мектептегі Технология" Республикалы? әдістемелік журнал.
5. "Еңбекке үйрету" Республикалы? ғылыми-әдістемелік журнал.

УДК 378.02-37.016

МРНТИ 14.35.09

ON THE POPULARIZATION AND PROMOTION OF CERAMIC ART EDUCATION UNDER THE STUDY TOUR BACKGROUND

Zhao Zhenbiao

*Lecturer, Jilin Engineering Normal University,
Changchun, Jilin, China, Email: 635115324@qq.com*

Abstract

In the context of global integration, the exchanges among different countries, different cultures, and different ethnics present explosive growth. The form of Study Tour satisfies people's desire for knowledge. It is a need of the highly developing times, and is a new way of modern education. Tour Study is gradually accepted by the society that Study Tour becomes an effective supplement to the existing education model. Study Tour is increasingly becoming "necessary" for many domestic families. In the 21st century, with the comprehensive development of China's economy, domestic and international communication and cooperation is increasingly strengthened. Jingdezhen, as an ancient center of ceramic arts and culture, has a history of more than 1000 years. Jingdezhen has her unique advantages in history, ceramic culture, humanities, technologies and many other aspects. How to publicize and popularize ceramic art education under the new historical background is of great significance. Jingdezhen, as an important city focusing on art ceramics, is endowed good advantages, no matter from the language communication environment, life customs, and platform construction, it should be highly inclusive.

Keyword: Study Tour, ceramic arts education, popularization and promotion, Inclusiveness, international exchanges, Jingdezhen

Чжао Женбиао

*Аға оқытушы, Цзилинь инженерлік-техникалық педагогикалық университеті,
Қытай, Цзилинь провинциясы, к. Чанчунь, e-mail: 635115324@qq.com*

«ОҚУ ТУРЫ» АЯСЫНДА КЕРАМИКА БІЛІМІН НАСИХАТТАУ МЕН ДАМЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Жаһандық интеграция жағдайында әртүрлі елдер, мәдениеттер мен халықтар арасындағы алмасулар қарқынды өсуді көрсетті. «Туризм» нысаны адамдардың білімге деген құштарлығын қанағаттандырады, тез дамып келе жатқан дәуірдің қажеттілігі және қазіргі білім берудің жаңа формасы болып табылады. Шетелде оқу біртіндеп қолданыстағы білім беру моделінен басқа тиімді қосымша бола бастады және оны қоғам кеңінен мойындады. Шетелде оқу көптеген отбасылар үшін «қажет» болып отыр. ХХІ ғасырда, Қытай экономикасының жан-жақты дамуымен, үйде және шетелде алмасу барған сайын күшейе түсті. Циндеджен мыңдаған жылдар бойы ежелгі керамикалық өнер мен мәдениеттің орталығы болды. Оның тарихта, керамикалық мәдениетте, гуманитарлық ғылымдар мен технологияда ерекше артықшылықтары бар. Керамика өнерін жаңа тарихи мүмкіндіктер жағдайында қалай насихаттау және кеңінен насихаттау үлкен мәнге ие. Цинджеж -

негізінен көркем керамикаға негізделген маңызды қала. Ол Циндеженді халықаралық қалаға айналдыруды жоспарлаған. Тіл алмасу ортасына, өмір салтына және платформаның құрылысына қарамастан, оның берік артықшылықтары бар.

Түйін сөздер: оқу туры, керамика өнері, білім беру, насихаттау және танымал ету, инклюзивтік, халықаралық алмасу, Циньдежен

Чжао Женбяо

Старший преподаватель, Цзилинский инженерно-технологический педагогический университет,

Китай, провинция Цзилин, г. Чанчунь, e-mail: 635115324@qq.com

О ПРОДВИЖЕНИИ И ПОПУЛЯРИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЛАСТИ КЕРАМИЧЕСКОГО ИСКУССТВА НА ФОНЕ «УЧЕБНОЙ ПОЕЗДКИ»

Аннотация

В контексте глобальной интеграции обмена между разными странами, разными культурами и этническими группами демонстрируют взрывной рост. Форма учебной поездки удовлетворяет стремление людей к знаниям. Это потребность в высокоразвитых временах, и это новый способ современного образования. Учебная поездка постепенно признается обществом, что учебная поездка становится эффективным дополнением к существующей модели образования. Учебная поездка становится все более «необходимой» для многих семей. В 21-м веке, благодаря всестороннему развитию экономики Китая, внутренние и международные связи и сотрудничество все более укрепляются. Цзиндэчжэнь, как древний центр керамического искусства и культуры, имеет историю более 1000 лет. Цзиндэчжэнь имеет свои уникальные преимущества в истории, керамической культуре, гуманитарных науках, технологиях и многих других аспектах. Как пропагандировать и популяризировать керамическое художественное образование на новом историческом фоне, имеет большое значение. Цзиндэчжэнь, как важный город, специализирующийся на художественной керамике, наделен хорошими преимуществами, независимо от среды языкового общения, жизненных обычаев и конструкции платформ, он должен быть очень инклюзивным.

Ключевые слова: ознакомительная поездка, образование в области керамики, популяризация и продвижение, инклюзивность, международные обмены, Цзиндэчжэнь

1. Study Tour and Education

Study Tour is interpreted by Ciyuan as the meaning: 1. Travel and lecture [1, P. 994]. Study tour demonstrates different meanings for different departments, different institutions, or even different people. Some emphasize on travel, some on study, and some on the process of experiencing. From literal interpretation, study tour is for touring and studying when touring. As Historical records: biographies of Chunshenjun, written by Sima Qian, says, tour study tour will widen the experience and knowledge. Chunshenjun is the one who travels around and learn from different people to become knowledgeable. Liu Jilin believes these all belong to some type of education no matter it's studying abroad, studying abroad or study tour [2 P.104-111]. The most popular class for international students-Jingdezhen Study Tour written by Tao Junling and others is more about study in the way of travelling and visiting [3, P43-44]. The China Youth Daily 's interpretation of "study tours" is, drawn on foreign educational institutions, school trips. It refers to the touring activities to work co-operatively the classes in school and the book knowledge, and to enrich of the students' experience and information, to expand horizons, to enhance communication with others and harvest subject practice. Education refers to the purposeful, planned and organized education and cultivation, on the aim of the mental development. It's of the educators to apply to the existing experience and knowledge. It is based a kind of on cognition and treatment with a relatively mature or rational thinking, so as to approach on an excellent thinking of self-consciousness. The author thinks that study tour is part of modern education which is divided into two kinds from narrow sense and broad sense. From broad sense, tour study refers to all kinds of study of tourism, travels, trips, including physical and spiritual perception. Whereas, from the narrow sense, study tour is to different regions for targeted learning in a short time, and gain knowledge.

2. Study Tour and Ceramic Art Education

Turn on the computer and search for Tour Study via Baidu. You can find more than 10 million articles related to Study Tour. It serves to show Study Tour is already a hot word today. According to the report by New Oriental, the number of participants in international study tours reached to 860,000 in 2017, is anticipated to reach 1.05million in2018, and the it also shows an expanded trend, promoted by national policies on research and studying, and the upgrading of consuming demands. According to industry experts, Study Tour is increasingly becoming “necessary” for many domestic families. The market space of China's Study Tour industry is expected to increase from about 30 billion yuan in 2016 to 100 billion yuan, and maintain a speed at a 30%to 50% compound growth in the coming 5years. Study Tour hopes to become a trillion-level market. All the data indicates that it is gradually accepted by the society that Study Tour becomes an effective supplement to the existing education model [4, P.83-86]. Ceramic art, as a symbol of human beings entering civilization, shows its powerful vitality with the development of human beings. From the excavation of ceramics, it can be said that a history of ceramics development indirectly reflects the development of human civilization. Ceramic art education is different from other types of arts. As for the Ceramic art education, China has its own education model since ancient times, which is, masters passing on skills to apprentices and family teaching. Starting with skills, students are more likely to learn and improve from the experience of their predecessors. The model teaching emphasizes on comprehension and understanding. This model of education continues to today. It is of positive significance for ceramic art education to pay attention to "advance from technique". But there are also some problems. Chinese ceramics have a long history. Because there is no disciplines system, many ceramic technologies and experience have disappeared. Moreover, compared with other kinds of arts, books on ceramic art education are insufficient and deficient. This is due to the limitations of traditional way of ceramic art education, such as "pass on from mouth to mouth, to men but not women". In modern times, China adopted disciplinary education. The earliest one is Mr. Xiong Xiling, who founded the Hunan Porcelain School in Liling, Hunan in 1906. He established three disciplines: Chinese painting decoration, molding, and model making. He also hired Jingdezhen traditional masters and Japanese famous teachers. It laid the foundation for the cultivation of talents of modern Chinese ceramic art. After the founding of New China, a new model of school education of ceramic art talents began. A number of institutions, including the Central Academy of Fine Arts, the Central Academy of Arts and Crafts, and the Jingdezhen Ceramic Institute, have offered courses in ceramic art talent training. The ceramic arts education is mainly divided into the cultivation of ceramic art design talents and ceramic artistic creation talents. Since 1999, in order to meet the demand for ceramic design talents from a large number of ceramic factories, the state has increased the number of recruitments of design talents, and a large number of students have been mass-trained from schools. In the 21st century, with the comprehensive development of China 's economy, domestic and international communication and cooperation is increasingly strengthened. In addition to that, China 's inclusiveness with the world has led to more forms of ceramic art education. Except from the master-apprentice model, there are also the school class-education, training course models by training institutions, online education from the media, overseas study, etc. Therefore, the current situation of modern Chinese ceramic art education models can be described as "all flowers bloom together, all schools of thought contend." Since Tour Study is an effective supplement to modern education, ceramic education under the background of Tour Study is bound to have its special era significance.

3. Promotion and Popularization of Jingdezhen Ceramic Art Education under the Background of "Tour Study"

Jingdezhen, as an important city focusing on art ceramics, actively responds to President Xi's call to increase cultural confidence and build a world-class art ceramics center, and to establish a more comprehensive and inclusive ceramic arts education system. Through the establishment and perfection of the art ceramic education system, attract different countries and populations to study and educate in Jingdezhen, thereby promoting economic development. Therefore, Jingdezhen should make a multi-dimensional layout based on the art ceramic education and build a world-class ceramic art capital. The author mainly discusses the promotion and popularization of Jingdezhen ceramic art education under the background of Tour Study from the following five aspects.

(A) Continuation of glorious history

Porcelain, as a unique card taken by China, is well-known all over the world. Jingdezhen has a long history of making porcelain and rich ceramic connotation, and also has better continuity than other porcelain-

making cities. No matter from the perspective of humanities or technology, there is a need to find and explore more. There are also a lot of materials from the historical records that can be studied, among which the more important and representative ancient works are *Tao Ji*, *Tian Gong Kai Wu*, *Jing De Zhen Tao Lu*, *Nan Yao Note*, *Tao Ye Tu Shuo*, and so on. In modern times, many research theories continue to improve and develop. Representative books include *The History of Jingdezhen Porcelain Industry*, *Overview of Jingdezhen Ceramics*, *Draft of Jingdezhen Ceramic History*, etc. With the deepening of modern research, the knowledge of ancient Jingdezhen porcelain making history is getting richer for people. Under the guidance of theory, people have a clearer research and practice basis of the existing production system and porcelain making process in Jingdezhen. There are different styles of porcelain for Jingdezhen porcelain in different periods, from the Five Dynasties, Sui and Tang Dynasties, Song and Yuan Dynasties, Ming and Qing Dynasties, to the Republic of China. As well-known, there are binary formula of the Yuan Dynasty, red in blue and white glaze, sweet white glaze of the Ming Dynasty, foreign trade of porcelain, the pinnacle of porcelain making technology in the three generations of Kanxi, Yongzheng and Qianlong Qing Dynasty, diversification of colored porcelain, and Zhushan Eight Friends in early 20th century. There is far more than that for the study of ancient Jingdezhen ceramics. There is much reach space for materials research, decoration research, technical research, firing research, and foreign trade in each period. Of course, as the promotion and popularization of art ceramics education, it is more based on the research of experts to get a new understanding and point views. At present, many of the "tourist" experts in Jingdezhen are historical experts themselves. They have their own understanding and exploration of ceramics in accordance with the methods of their own disciplines, which will inevitably lead to some valuable conclusions. Most people also have a system of knowledge about the history of ancient ceramics belong to themselves. "Reading history make people wise. Anticipating the future on the basis of the past.

The glorious history of porcelain making in Jingdezhen not only are our pride for the ancient porcelain makers, but also serves as a theoretical prerequisite for art ceramic education. At the same time, Tour Study also put forward higher requirements for ceramics understanding.

(B) the frontiers of science and technology

In 1988, Deng Xiaoping proposed that science and technology were the primary productive forces. At that time, he recognized the importance of science and technology in the development of the country. Reviewing the development of our art ceramics, it is also a history of scientific and technological development. The glory of ancient ceramics is the development of ancient "science and technology", and the decline of modern ceramics is also the weakness of science and technology. Therefore, in the context of globalization, it isn't sufficient for Jingdezhen art ceramics education indulged in the nostalgia for ancient ceramics, but going out for Tour Study so as Jingdezhen art ceramics to have a place in this era. The author believes that the most representative are Jingdezhen Ceramic University, Ceramic Institute and other institutions who should be clearer about their identity and positioning. As national institutions, what they can do is to represent a high point of national development and have their own advantages. When talking about high-tech ceramics, we may think about ceramic screens, nano-ceramic tools, ceramic accessories of missiles, etc. It seems irrelevant to ceramic art education. In fact, only when the research of high-tech ceramics is mature, it will slowly be transformed into civilian ceramics and also take more possibilities to art ceramic creation. Without doubt, it drives the value of Jingdezhen as Porcelain Capital, also lays the foundation for the next millennium on the world stage, in the hope through Tour Study. Now each discipline is divided more and more finely, but ceramics should be the essence of various disciplines, showing the highest charm of ceramics through artistic ceramics.

It is the same academically. Only on the forefront of ceramic technology and high places in academic territories, there will be a true right of speech or us. The promotion and popularization of ceramic art education will be more time-effective and recognizable.

(C) The foundation of ceramic art education

Teenagers are the future of the country and the hope of the nation. Any industry that wants to achieve great development must start with the young. As a big educational country, China has many shortcomings. But with the strengthening of domestic and foreign exchanges, it tries to keep in line with international standards. At present, many primary and secondary schools have established their own ceramic art studios. It has positive meanings for manipulative ability and 3D vision creation [5, P.2-3]. But the development of ceramic arts in different regions is extremely imbalanced. With the raising of people's living standards, they have time, financial resources and energy to take their children to Jingdezhen for Tour Study to have a deeper understanding of the connotation of Jingdezhen ceramic art education and broaden their horizons. The

starting point of Tour Study in Jingdezhen is good. But if attached to too much utilitarianism, Tour Study may be a burden for elementary and middle school students. At present, there are many institutions for Study Tour, including training schools, tourism agencies, and even primary and secondary schools themselves. Study Tour provided by some institutions pay more attention to economic benefits. According to the nature of children who like playing, the institutions draw up a set of tourist routes and projects suitable for children, while the parents are declared Study Tour. This kind of Study Tour phenomenon has developed rapidly in China, which is one of the reasons for the rapid development of Study Tour economy as mentioned above. There are no compulsory rules for this kind of phenomenon in our country. As long as the students like it, parents agree, and the institutions get corresponding pay through the service, it of positive significance for stimulating domestic demand and promoting economic development. But for young people, it isn't advisable to follow blindly the trend just because of it is hot. On the premise of respect for children, strict checks are carried out based on the contents of the Study Tour in Jingdezhen. According to *Online Overseas Travel Market Consumption Analysis 2017* by Tuniu Tourism Net, it is shown that among the study groups, junior high school students accounted for 49%, and high school students accounted for 24%, exceeding 73% the total proportion. The overseas Study Tour group is becoming increasingly younger, and many elementary school students have also begun to participate in overseas study tours, accounting for a proportion 11%. These study tours are more understandable under good economic conditions, to go abroad and feel the cultural atmosphere of different regions. But if you just go to foreign campuses, museums, shopping malls and other public places, and then go shopping, it will pay more for it. After all, the children are too young to be self-controlled, to lead to the mentality of mutual comparison, and then lose the most essential learning process of Study Tour. In recent years, there are various institutions organize primary and secondary students for Study Tour to Jingdezhen every winter and summer vacation, indicating that Jingdezhen art ceramic education has been recognized by the market. At the same time, it is also possible to enhance their national pride, improve their practical ability, and then achieve cultural confidence.

(D) Inclusiveness of international exchanges

With the country 'foreign exchange policy becomes more and more open, and due to the safe environment, convenient transportation, and a prosperous economy, many international friends also choose China and try to find more opportunities for Tour Study in Jingdezhen. The international exchanges mentioned in this section refer to foreigners such as pottery enthusiasts, professional pottery artists, and foreign tourists. This has a positive meaning for the introduction of foreign cultures and some good educational ideas to Chinese ceramic art education. At present, many colleges and universities have established international exchange colleges, which are intended to strengthen exchanges and cooperation with foreign educational institutions. Jingdezhen, as a city with ceramic cultural characteristics, should also be strengthened in this regard. At the same time, the level of ceramic art education in Jingdezhen can also be explained based on the number of foreigners who come to study and communicate and the proportion of different countries. The establishment of an inclusive international communication environment requires the guidance of national policies, to plan Jingdezhen as an international city. Regardless of the language communication environment, life customs, and platform construction, it should be highly inclusive.

Even after returning to their own countries, they can promote the inclusiveness of Jingdezhen's ceramic art education, thereby attracting more foreign friends to come to Jingdezhen for Study Tour.

(E) Top-level layout of ceramic art education

As a top-level design in the field of education, it is based on the national interest and national will of education, to coordinately design the overall goals, general nature, various levels, and elements of education development, and put forward requirements as the implementation to promote education reform and development goals. For example, Professor Zhou Sizhong of Ceramic University said that the reason why ancient Chinese ceramics are prosperous is more of a national strategy. Jingdezhen, as a city dominated by the ceramic industry, is known as "porcelain flourishes, then city flourishes". The prerequisite for the prosperity of the porcelain industry is to strengthen the popularization and promotion of ceramics education. Jingdezhen Mayor Mei also listed Jingdezhen as the research and travel experimental zone for national primary and secondary schools, to study the future development direction of ceramic culture city mainly from the perspective of government planning. In recent years, with the completion of the China Ceramics Museum, high-speed rail, various large and medium-sized hotels in Jingdezhen, and the establishment of the ceramics creative industrial park, the gradual formation of a ceramic art education platform can be seen in Jingdezhen. For example, the Jingdezhen drifters popular in the recent years is a result of the city using its own advantages to attract talents from all quarters to stay in Jingdezhen, thereby creating its own brand. But

compared with developed countries and developed cities, the infrastructure is far from enough. As a government agency, it is necessary to make long-term and medium-term planning in terms of ancient ceramic culture, ceramic art education, infrastructure construction, and population mobility, to create a unique urban Study Tour brand.

it is in its infancy for Jingdezhen ceramic art education Study Tour market, and various industry standards have not yet been formulated.

In this case, the government should strengthen supervision of the quality of the educational business activity to avoid profit-making business organizations from making exorbitant profits and hurting students and parents, and affecting the nature of ceramic art education.

4. The conclusion

Jingdezhen ceramic art education is a longtime work that keeps pace with the times. As a city with ceramics as its core competitiveness, Jingdezhen has an unshakable responsibility for the popularization and promotion of ceramic art education. The education of ceramic art in the context of Study Tour is not just as simple as making ceramic art in the classroom. When digging into the essence of traditional ceramic art, we must not forget the top goals of today's scientific and technological ceramics. The ultimate goal of communication and cooperation is to establish a complete ceramic art education system at the national level. Furthermore, to have the right to speak in the world's ceramic art education.

The popularization and promotion of ceramic art education in Jingdezhen under the background of Study Tour is a historical opportunity but more of an opportunity for self-confidence on Chinese culture.

References:

- [1] *Ci Yuan (Revised Edition) [D] Commercial Press, 1989: - P1 P. 994.*
- [2] *LiuJilin. From Going Abroad, Study Tour to Study Abroad- Study of the Etymology of Study Abroad in the Late Qing Dynasty[J]. Guangdong Social Science, 2007(06): -P.104-111.*
- [3] *Tao Junling. The most popular class for international students-Jingdezhen Study Tour[J]. Confucius Institute, 2016(03): -P43-44.*
- [4] *MaZhouzhou. The Educational Significance of Zhuangzi's Tour Study[J]. Journal of Foshan University of Science and Technology (Social Science Edition), 2006(03): -P.83-86.*
- [5] *Gao Xiang. Investigation Report on the Status of Ceramic Art Education in Primary and Middle Schools in Shanghai[J]. Education for Chinese After-school (Theory), 2016(02): -P.2-3.*

УДК 14.35.09
МРНТИ 37.016

Жанпейсова А.К.

*Магистр, Қ Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Ақтөбе қ., E-mail:alma_g@gmail.ru*

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӨРКЕМ ЕҢБЕК МАМАНЫ РЕТІНДЕ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада бүгінгі Қазақстан жағдайында жас ұрпақтың тәрбиесі мен білімін жетілдіру, кәсіби білігі жоғары маман иелерімен анықталса, әлемдегі талпыныстардың Қазақстандық білім беру жүйесінде маңызды мәселелер қоятындығы сипатталған.

Осы тұрғыда болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру, олардың болашақ мамандар даярлау ісіндегі маңыздылығын айқындайды.

Білім сапасын ,әлемдік білім кеңістегіндегі стандартқа сай келтіру, мұғалімнің кәсіби құзырлығына, әдістемелік біліктілігіне, шеберлігіне байланыстығы анықталған.

Коммуникативтік құзіреттілік даярлығын қалыптастыруды жеке тұлғаның сан қырлы білімі мен тәрбиесі тұрғысында қарастыра отырып, ақпараттық коммуникативтік технологиялардың әртүрлі

ақпарат көздеріне, шығармашылыққа жол ашып, өзіндік жұмыс жасауға тиімділігі, мүмкіндіктері айқындалған.

Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілік даярлығын қалыптастырудың ұстанымдарына тоқталып, сипаттама бере отырып, қолданыс құралдарына тоқталған. Болашақ көркем еңбек мұғалімдерінің жалпы көркемдік, әдістемелік білімдері қалыптастырылып тәжірибеде көрсету қажеттігі баяндалады. Сонымен қатар болашақ мұғалімдерді бейнелеу өнеріне даярлауға қажетті көркем икемділіктер қарастырылған. Қорыта келе құзыреттілік тұрғыда білім беру, білім алушының тек білімін өсірумен шектелмей, оған іс әрекеттің жан жақты тәжірибесін меңгерту болып табылатындығы көрсетілген.

Түйін сөздер: кәсіби құзыреттілік, құзыреттілік моделі, тұжырымдама, коммуникативтік құзыреттілік, ақпараттық - коммуникативтік технологиялар, визуалды, аудиовизуалды, рефлексия, сурет салу, кескіндеме жазу, сәндік бұйымдар, композициялық сурет.

A.K. Zhanpeissova

*Master's degree, Aktobe regional state University. K. Zhubanova,
Kazakhstan, Aktobe, E-mail:alma_g@gmail.ru*

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS AS A SPECIALIST OF ART WORK

Annotation

The article describes that in the conditions of modern Kazakhstan, when the upbringing and education of the young generation are determined by the owners of highly educated professional specialists, aspirations in the world affect important problems of the Kazakh education system.

In this context, the formation of professional competence of future specialists determines their importance in the training of future specialists.

Compliance of the quality of education with the standards in the world educational space depends on the professional and methodological competence of the teacher.

Considering the formation of communicative competence in the context of multi-faceted knowledge and education of the individual, the possibilities and effectiveness of information and communication technologies in the process of independent work, disclosure of the path to various sources of information, creativity are determined.

Questions on the formation of communicative competence readiness of students were considered, recommendations on the formation of communicative competence of students were given. General artistic and methodological knowledge of future teachers of art work, which must be demonstrated in practice, is presented. It also provides artistic skills necessary to prepare future teachers for the fine arts. In conclusion, it was noted that competence-based education, which is trained not only in the development of knowledge, but also in mastering it with a diverse experience of activity.

Key words: professional competency, competence model, concept, communicative competence, information and communication technologies, visual, audiovisual, reflexive, drawing, painting, decorative products, composite image.

A.K.Жанпейсова

*Магистр, Актюбинский региональный государственный университет им. к. Жубанова,
Казakhstan, г. Актобе, E-mail:alma_g@gmail.ru*

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ КАК СПЕЦИАЛИСТА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

Аннотация

В статье описано, что в условиях современного Казахстана, когда воспитание и образование молодого поколения определены обладателями высокообразованных профессиональных

специалистов, стремления в мире затрагивают важные проблемы казахстанской системы образования.

В этом контексте формирование профессиональной компетентности будущих специалистов определяет их значимость в деле подготовки будущих специалистов.

Соответствие качества образования стандартам в мировом образовательном пространстве, зависит от профессиональной, методической компетентности учителя.

Рассматривая формирование коммуникативной компетенции в контексте многогранных знаний и воспитания личности, определены возможности, эффективность информационно-коммуникативных технологий в процессе самостоятельной работы, раскрытия пути к различным источникам информации, творчеству.

Были рассмотрены вопросы по формированию коммуникативной компетентности готовности учащихся, даны рекомендации по формированию коммуникативной компетентности учащихся. Излагаются общие художественные, методические знания будущих учителей художественного труда, которые необходимо продемонстрировать на практике. Также предусмотрены художественные умения, необходимые для подготовки будущих учителей к изобразительному искусству. В заключение было отмечено, что компетентностное образование, которое обучается не только в развитии знаний, но и в овладении им разносторонним опытом деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, модель компетенции, концепция, коммуникативная компетентность, информационно - коммуникативные технологии, визуальные, аудиовизуальные, рефлексивные, рисование, живопись, декоративные изделия, композиционное изображение.

Бүгінгі Қазақстан жағдайында жас ұрпақтың тәрбиесі мен білімін жетілдірудің басым бағыттарын кәсіби білігі жоғары мамандардың көмегі арқылы айқындау педагогика ғылымының көкейкесті мәселелерінің бірі болып отыр. ХХІ ғасыр – Қазақстан үшін әлемдік қауымдастықтың салмақты орынды иелену және салауатты өмір салтын қалыптастыру. Әлемде болып жатқан әлеуметтік-экономикалық, қоғамдық-саяси және мәдени-дүниетанымдық талпыныстар қазақстандық білім беру жүйесінің алдына жаңа маңызды мәселелер қойды.

Жас ұрпақ санасында отаншылдық, ұлттық рухтың оянып қалыптасуына мектептегі білім берумен қатар тәрбиелік ахуалдың әсері орасан зор. Бұл тұрғыда болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру маңызды. Білім бағдарламасының маңызды аспектісі – бітірушінің құзыреттілік моделі түріндегі оқу барысының тұжырымдамасының болуы, бітірушілерге қатысты талаптар сипаттамасы, білім мен білік көлемінің сипаттамасы, ғылыми дағды әдістемелерінің сипаттамасы, шығармашылық әлеуетінің сипаттамасы түрінде қарастырылады. Яғни болашақ мамандарды даярлау ісінде олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру маңызды екендігінің дәлелі. Бұл заманауи жоғары кәсіби біліктілікті иемденетін педагогикалық кадрларды кәсіби даярлаумен қатар білім саласында қызмет атқарып жүрген педагогикалық ұжымда қалыпты, өзара сыйластыққа бағытталған әлеуметтік психологиялық ахуалды дұрыс қалыптастыру бірінші орынға шығары сөзсіз[4,66]

Болашақ мамандардың жауапкершіліктің биігінен көрінуі де жас ұрпаққа берілетін білім сапасын мейілінше арттыруды қажет етеді. Ал, білім сапасын арттыру, оның деңгейін әлемдік білім кеңістігіндегі стандарттарға сай келтіру түптеп келгенде, мұғалімге, оның кәсіби құзырлығына, әдістемелік біліктілігі мен шеберлігіне тікелей байланысты. Жас ұрпаққа жоғары сапалы білім беру ісін тек қана көп мәдениетті, шығармашыл, жаңашыл, инновациялық тұрғыда ойлап, қызмет жасай білетін ұстаз ғана мүлтіксіз атқара алады.

Коммуникативтік құзыреттілік даярлығын қалыптастыруды жеке тұлғаның сан қырлы білім алып, тәрбиеленуі тұрғысынан қарастыруға болады. Мұндай білім алу парыздылық сана сезім, таным және ерік үдерістерінің нәтижесі болып табылатын парыздылық месел (уәж) мен кәсіптік мінез-құлқ тәсілдерінің синтезімен, болашақ ұстаздың мінез-құлқындағы кәсіптік құзыреттілікке деген тұрақты көзқарасымен; өзін-өзі икемдеу, жетілдіру көрінісімен сипатталады.

Қазақтан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттында: «Білім берудегі құндылықтарды дарыту негізінде білім алушылардың коммуникативтілік және ақпараттық – коммуникациялық құралдар мен технологияларды тиімді қолдана білу қабілеттері даму тиіс.»[1,186]

Коммуникативтік құзыреттіліктің қалыптасу жолдары: жазбаша қатынас; көпшілік алдында сөз сөйлеу; диалог; өнімді топтық қатынас.

Ақпараттық - коммуникативтік технологиялар бүгінгі күні біздің қоғамымызға кеңінен енді. Компьютерлік технология мен мультимедиялық құралдардың жылдам дамуы мұғалімдердің осы мүмкіндіктерді сабақтарында қолдануы талап етілуде. Ақпараттық технологиялар әртүрлі ақпарат көздеріне жол ашып, оқушылардың өздік жұмыстарының тиімділігін арттырады, оқушылар мен педагогтардың шығармашылығына жол ашады, оқытудың жаңа формалары мен әдістерін іске асыруға мүмкіндік береді.

Ақпараттық - коммуникативтік технологиялар сабаққа дайындалуда қосымша ақпаратты іздеуді кеңейтеді. Интернеттен іздеу жүйесі арқылы информатикалық қызықты оқиғалар, сандардың пайда болуы, өмірбаяндық материалдар, фото құжаттар, көрнекіліктер табылады. Әрине, табылған ақпараттар тексеруді, түзетуді талап етеді. АКТ - ны технология, бейнелеу өнері және сызу сабақтарында қолдану көрнекіліктің және жұмыстың тез орындалуы (жазбаша жұмыстың болмауы) арқасында материалды игеруге уақыт үнемдеуге мүмкіндік береді. Интерактивті режимде оқушылардың білімдерін тексеру оқытудың тиімділігін арттырып, тұлғаның барлық потенциалын, танымдық, моральды - адамгершілік, шығармашылық, коммуникативтілік және эстетикалық мүмкіндіктерін іске асыруға көмектеседі, оқушылардың зияткерлігін, ақпараттық мәдениетін дамытуға әсер етеді. [2.756]

Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілік даярлығын қалыптастыру келесі ұстанымдарға негізделеді: қалыптастырудың әдістері мен мазмұнының ғылымилық ұстанымы, адамға әсер етудің жаңашылдық пен өзіншілдік ұстанымы, мөлшерлік ұстанымы, кәсіби қызмет тәжірибесін, ғылым жетістіктерін игерудің жүйелілік және бірізділік ұстанымы, студенттердің шығармашылық белсенділігі, саналылығы және дербестік ұстанымы. Оларға қысқаша сипаттама беріп көрелік.

Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілік даярлығын қалыптастырудың әдістері мен мазмұнының ғылымилық ұстанымы студенттерді қазіргі заманғы ғылыми білімдермен қамсыздандырып, тәрбиелеу және оқытудың өзара сабақтастығын ашып, сонымен қатар, болашақ ұстазды педагогикалық құзыреттілігінің алғы шарттарымен, даму тарихымен, кәсібіне сәйкес парызының мазмұнымен және осы саладағы қазіргі заманғы жаңа идеялармен, белгілі ғалымдардың зерттеулерімен таныстыру болып табылады.

Педагогикалық мамандық оқушылардың коммуникативтік құзыреттілік даярлығын қалыптастыруда мына құралдарды қолданған жөн:

- оқудың мәтіндік құралдары (оқулықтар, оқу құралдары, сөздіктер, анықтамалар, энциклопедиялар, ғылыми-әдістемелік журналдар, т.б.);
- визуалды, көрнекі (муляждар, модельдер, карталар, кестелер, диаграммалар, сызбалар, құрал-жабдықтар, оқу коллекциялары, диапозитивтер, диапроекторлар т.б.);
- аудиалды, дыбысты (дыбысжазушы және дыбысшығарушы аппаратура, т.б.);
- аудиовизуалды (видеожазбалар, кинофильмдер, телехабарлар, бейне- және телевизиондық аппаратура т.б.);
- автоматтық (компьютерлік техника, қолданбалы бағдарламалардың жиынтығы, т.б.);
- іс-әрекет түрлері (оқыту, қарым-қатынас, іскерлік ойын, еңбек т.б.).

Болашақ көркем еңбек мұғалімдерін өнер пәнін оқытуға дайындауда келешек маманның бойында жалпы көркемдік білім, өнер пәнін оқыту әдістемесі білімдерін қалыптастыру және тәжірибелік тұрғыдан іс шаралар ұйымдастыру қажеттігін көрсетеді. Ол үшін болашақ көркем еңбек мұғалімдерінің өнер пәнін оқыту әдістемесі пәнінде игерген теориялық білімдерінің нәтижесін дағды мен іскерлікті қалыптастыратын семинарлық, тәжірибелік, элективті курс, оқытушы мен студенттің өздік жұмысы және өнер пәнінен жаңа буын оқулықтары мен бағдарламалардағы теориялық материалдардың берілуіне назар аудару, студенттерді мектеп тәжірибесіне толық енгізу қажет екендігі көрінеді.

Бұл әрекеттер студенттердің мамандығының болашағын болжап, бойында соған қатысты қажеттіліктерді болдырудың қамын білім беру кеңістігінде қамтуға жетелейді. Сонда олар жүйелі түрде өзін-өзі тануға, рефлексияны қолданып, кәсіби дамуға ынталанады және болашақ қызметіне сәйкес өзінің жеке тұлғалық, психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, білімденуге белсенді қатысады.

Соңғы кезде қоғамның дамуына байланысты кәсіби білім берудің алдына қойылған міндеттерінің мазмұны да айтарлықтай өзгерді. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына сәйкес «білім беру жүйесінің басты міндеті – жан-жақты дамуға, кәсіби шеберлікті жетілдіруге, жеке тұлғаны ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде қалыптастыруға жағдай жасау» болып отыр [4,446].

Қазіргі уақытта әлеуметтік және рухани өмір саласында, сонымен қатар білім беру саласында да қайта құрулар жүріп жатыр. Білім берудің болмысына бүкіл адамзаттың болашағы тәуелді. Осыған байланысты педагогикалық мамандар даярлауға, соның ішінде ұстаздың кәсіби қызметті жүргізуге даярлығын қалыптастыруға көп көңіл бөлінуде.

Психологиялық-педагогикалық әдебиетте «педагогикалық қызметке даярлық» («ұстаздың кәсіби дайындығы») біржақты қарастырылмайды.

Н.Н. Никитина және Н.В. Кислинская ұстаздардың кәсіби даярлығының екі түрін ерекше атап көрсетеді:

- теориялық даярлығы, яғни жалпы мәдени, ғылыми, арнайы, психологиялық, педагогикалық білім жүйелерін тиесілі меңгеру;

- тәжірибелік даярлығы, яғни іскерлігі мен қабілеті мамандық сипаттамасындағы талаптарға сай болуы.

Көркем еңбек мұғалімінің педагогикалық дайындығы ретінде ғалым педагогтар көркемдік педагогикалық бағыттағы икемділігін қарастырады. Олардың пікірінше «Болашақ мұғалімдердің сурет сабақтарында қолдануға қажетті арнайы икемдік: сурет салу, кескіндеме жазу, сәндік бұйымдар жасауға үйренуі, белгілі көркемдік нысанды орындай білу іс әрекетін, композицияны жасауды игеруді; пәнаралық байланысты белгілеуді; бейнелеу өнері шығармаларын қабылдауға баулуды» жатқызуға болады.

Бұл бағыттар бізге болашақ мұғалімдерді бейнелеу өнеріне даярлыққа қажетті көркем икемділіктерді анықтауға мүмкіндік береді. Болашақ мұғалімдерді бейнелеу өнеріне даярлыққа қажетті көркем икемділіктерге мыналар жатады: композициялық сурет салу, бейнелеу мен салу техникаларын меңгеру, бейнелеуге арналған суреттен шығармашылық жұмысты орындау, бейнелеу өнері туындыларын қабылдау, талдау және бағалай білу әрекеттері. [3,87б]

Бейнелеу өнерін оқыту айналадағы өмір шындығын көркем бейнелеу ерекшеліктерін танытуды, оқушылардың табиғат сұлулығын, халық өмірінің көріністерін жүйелі қабылдауын оның мүмкіндігінше өзінің көркем бейнелеу жұмыстарында қолдана білуін қалыптастыруды көздейді.

Ғалымдардың айтуынша, кәсіби қызметке даярлық - жеке тұлғаның белгілі бір уақыт аралығында сапалы қызмет атқару мүмкіншілігіне себепші икемділігі, соған сәйкесті санасының сипаты, мінез-құлқы.

Қорыта келе, болашақ ұстаздың педагогикалық даярлығының әртүрлі аспектілерін ашатын, «ұстаздың кәсіби даярлығы» түсінігінің бірталай сипаттамалары мен ұстаздың кәсіби дайындық мәселесін зерттеудің көптеген тәсілдері бар. Оларды төмендегідей екі топқа бөлуге болады:

- жеке-тұлғалық сапалармен сипатталатын дайындық ретінде қарастырылатын, қызметінің ерекшелігіне негізделген тұлғалық даярлық;
- мамандығына сәйкес іс-әрекетке қажетті психиканың мүмкіндігін жұмылдыра алу ептілігінде көрініс табатын қызметтік даярлық;

Құзыреттілік ұстанымдарына сәйкес кәсіби міндеттерді орындау үшін ұстаз өз бойында қандай білімділік, іскерлік, дағдылар, қабілет-қасиеттер болу керек екенін білуі тиіс.

Құзыреттілік тұрғыдан білім беруді жүзеге асырудың нәтижесінде білім алушының даралық позициясы мен оның өз іс-әрекеті, пәніне деген қарым қатынасы құрылады. Мұндай тұрғыдан қараудың негізгі идеясы мынада: білім берудің басты нәтижесі-бұл жекелеген білім, іскерлік пен дағдылар емес, ол адамның әртүрлі әлеуметтік-маңызды жағдаяттарда тиімді және өнімді әрекетке қабілеті мен дайындығы. Осыған байланысты білім беруді құзыреттілік тұрғыдан басқару арқылы білім алушының тек білімін ғана «өсіріп» қоймай, оған іс-әрекеттің жан-жақты тәжірибесін меңгерту басты көзделетін мақсат болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. - Астана, - 2006.*
2. *Мырзаканов М.С. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі. Оқу құралы. Алматы: Эверо, 2018- 316 б.*
3. *Ералин Қ, Ералина А.Қ. Бейнелеудің мамандық пәндерін оқыту әдістемесі. Оқу құралы. Алматы: Эверо, 2017. – 120 бет.*
4. *Жанпейсова А.К.Тұлғалық-бағдарлы білім беру негізінде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру (педагогика ғылымдарының магистрі академиялық дәрежесін алуға іздену диссертациясы). – Астана, 2018. – 81 б.*

ӘОЖ 378.18
МРНТИ 14.35.19

Асембай Е.

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
Өнер, мәдениет және спорт институтының «көркем білім» кафедрасының
қауымдастырылған профессоры, философия ғылымдарының кандидаты
Қазақстан. Алматы қ-сы. E-mail: altai-73@mail.ru*

АКАДЕМИЯЛЫҚ СУРЕТ ПӘНІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІН БЕЛСЕНДІРУ

Аңдатпа

Мақалада автор жоғары оқу орындарының көркем білім беру аумағында оқытылатын академиялық сурет оқу курсына студенттердің оқу мен шығармашылық іс әрекеттерін белсендендіру жұмыстарының алатын орнын, маңызын, оларды оқу үдерісінде тиімді ұйымдастырып, жүргізудің әдіс-тәсілдерін қарастырған. Жалпы автор студенттердің жеке қабілеттерінің потенциалдық мүмкіншіліктерінің дамуы оқу мен өзіндік жұмысының дұрыс ұйымдастырылуына байланыстылығын атап өтеді. Ол дегеніміз өз кезегінде студенттердің іс-әрекеті қалай жүзеге асса, бұл іс-әрекеттің мазмұны да кәсіби жағының қабылдануымен қатар оның репродуктивті және шығармашылық сипаты жағынан да сол жолмен жүретінін көрсетеді. Академиялық сурет пәнінде студенттердің өзіндік жұмысы ретінде берілетін тапсырмаларды мақсатты бағдарлау мен талқылау қажеттігі және оны осы аталған оқу курсына оқытудың табыстылығының тағы бір шарты болып табылатындығы мен студенттер қызметінің ерекшелігін ескере отырып өзіндік жұмыстардың тиімділігін, оны ұтымды ұйымдастыру қажеттілігінің күннен күнге маңызы артуда. Автордың ойынша, аталған пәнді оқытудың маңызы студенттің білім алуы мен оқуы, шығармашылық тәсілдерді меңгеруі үдерісінің бірегейлігі мен ерекшелігінің ең маңызды қыры болып табылатынын айтады. Сонымен қатар автор осы бағытта көптеген педагог ғалымдардың өзіндік жұмысты зерттеген еңбектерін саралап, талдап көрсеткен.

Түйін сөздер: Академиялық сурет, өзіндік жұмыс, қабылдау, қызығушылық, сурет, шығармашылық, іс-әрекет, оқу, белсендендіру, студенттер, жаттығу

Asembay E.

*Ph.D., Associated professor of the Department of Art Education at the Institute of Art,
Culture and Sport of the Kazakh National Pedagogical University named Abai,
Kazakhstan, Almaty, E-mail: altai-73@mail.ru*

INTERNATIONAL STUDENTS TO THE STUDY AND WORK IN THE STUDY OF THE STUDY

Abstract

In the article, the author considers the issues of teaching methods of the Academic drawing course. It also considers the issues of enhancing the educational and creative activities of students in extracurricular activities and solving effective ways and organization of independent work of students in this course. In General, the author notes that the successful organization of independent work of students, art and pedagogical universities, in turn, allows teachers to successfully develop individual and creative abilities on the subject of Academic drawing. The need to conduct independent work at lessons of academic drawing and as the target orientation and training of students is another condition for the success and effectiveness of independent work taking into account specificity of activity, increasing its value and the need of rational organization of day-by-day. According to the author, the importance of independent work in this subject for students develops a creative approach and interest in the artistic process, successful assimilation of the material. And this is all the most important aspect for today. The author also analyzed the well-known works of many scientists and teachers in this area, and their practical significance and effectiveness in this training course.

Key words: Academic drawing, drawing, independent work, perception, interest, creativity, activity, academic, activation, students, exercise

Асембай Е.

кандидат философский наук, ассоциированный профессор кафедры
«художественное образование» института искусства, культуры и спорта
Казахского национального педагогического университета имени Абая
Казахстан. г. Алматы. E-mail: altai-73@mail.ru

АКТИВИЗАЦИЯ СТУДЕНТОВ К УЧЕБНОЙ И ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЧЕБНОМ КУРСЕ АКАДЕМИЧЕСКИЙ РИСУНОК

Аннотация

В статье автор рассматривает вопросы методики преподавание учебного курса Академический рисунок. А также рассматриваются вопросы активизации учебной и творческой деятельности студентов внеурочных занятиях и решение эффективных путей и организации самостоятельной работы студентов на данном учебном курсе. В целом автор отмечает, что, успешной организации самостоятельной работы студентов, художественно - педагогических вузов в свою очередь дает возможность педагогам для успешного развития индивидуальных и творческих способностей на учебном предмете Академический рисунок.

Необходимость проведение самостоятельная работы на уроках академического рисунка и качестве целевой ориентации и задач обучения студентов является еще одним условием успешности и эффективности самостоятельной работы с учетом специфики деятельности, растет его значение и необходимости рациональной организации дня за день. По мнению автора, для студентов обучения и значение самостоятельной работы в данном учебном предмете, развивает творческий подход и интерес к художественному процессу, успешному усвоению материала. И это все является наиболее важным аспектом на сегодняшнее время. А также автор проанализировал известные труды многих ученых-педагогов в этом направлении, и их практической значимости и эффективности в данном учебном курсе.

Ключевые слова: Академический рисунок, рисунок, самостоятельная работа, восприятие, интерес, творчество, деятельность, учебный, активизация, студенты, упражнение

Кіріспе бөлім

Біздің студенттерімізге, бүгінгі таңда жетпей тұрған қасиеттердің бірқатары оқытудың жаңа технологияларын енгізілуін талап етеді. Ол қасиеттердің ішінде – белсенділік пен дербестік адамның кез келген қызмет түрінде анықталып дамиды, әсіресе оқу ісінде. Жасалатын жұмысқа білдірілген жоғарғы қызығушылық пен ықылас, білім, білік, дағдыны терең игерудегі талпыныс белсенділіктің нағыз көрсеткіші болып табылады. Белсенділік өзінің кең түсінігінде, оқу және шығармашылық тапсырмалары мен міндеттерін дербес түрде шешілуінде көрініс табады. Белсенділік белгілі бір мақсатқа жетудегі күш салудың тұрақтылығын, жұмыс үстіндегі қажырлылық пен армандаған мақсатқа жетудегі жүйеленген іс-әрекетті талап етеді.

Кейбір жағдайда студенттердің дербестігі еліктеушілік қасиетімен сипатталады; бұл негізінен білікті қалыптастыру мен дамытуға бағытталады. Басқа жағдайларда, жалпы дәрежеде, студенттердің шығармашылық сипаттағы дербестігі айқындалады. Еліктеушіліктің негізінде студенттердің дербестігі қалыптасады. Бұл екеуінің арасында бірлік бар. Бірақ жұмыс кезіндегі бұлардың өзара мөлшері өзгеріп тұрады.

Жаңа білім мен іс-әрекет түрлерін меңгеруге арналған өзіндік жұмысы арқылы студенттердің белсенділігін арттыра отырып, оқытушы белгісіз жаңа материалды жеңіл игеруге жол ашады.

Студенттердің оқу және шығармашылық белсенділігі көбіне олардың жеке тәжірибесіне байланысты болатынын айта кету қажет. Студенттер тапсырмаларды оқытушының тікелей көмегі жүйеленген және жоспарланған түрде азаюы жағдайында, оқу үдерісі тиімдірек өтеді. Ол үшін студенттерде келесі келтірілген құнды қабілеттерді қалыптастырған жөн:

1. Өз бетінше жұмыс істеу ынтасы мен икемділігі.
2. Жаңаша жағдайға бейімделу, оқу шығармашылық міндеттерін шешудегі өз жолын табу.
3. Қабылданатын білімді тек түсініп қана қоймай, оны табудың жолын іздеуге бағыттану.
4. Басқалардың көзқарасын сыни қабылдау.
5. Өз ойлары мен көзқарасының тәуелсіздігі.

Осы тізіліп аталған қабілеттердің дамуына жағдай жасау, оқу іс-әрекетінде маңызды орын алады. Студенттердің жеке қабілеттерінің потенциалды мүмкіншіліктерінің дамуы оқу және өзіндік жұмысының дұрыс ұйымдастырылуына байланысты.

Студенттердің іс-әрекеті қалай жүзеге асса, бұл іс-әрекеттің мазмұны мен кәсіби жағының қабылдануы, сонымен қатар оның репродуктивті және шығармашылық сипаты сол жолмен жүреді.

Негізгі бөлім

Студенттер қызметінің ерекшелігін ескере отыра өзіндік жұмысын ұйымдастыру, менің ойымша, студенттің білім мен оқу және шығармашылық тәсілдерді меңгеру үдерісінің бірегейлігі мен ерекшелігінің ең маңызды қыры болып табылады.

П.И. Питкасистый мен Б.И. Коротяевтың өзіндік жұмысына берген анықтамасына өтейік: «Біз өзіндік жұмысын дидактикалық оқыту құралы ретінде, жасанды педагогикалық құрылым ретінде қарастырамыз. Бұның көмегімен мұғалім оқушының қызметін сабақ үстінде және үй жұмысын орындау кезінде ұйымдастырады. Сонымен қатар оқушы өзіндік жұмысының алуан түрлерін орындаған кезде оқу танымының түрлі деңгейіндегі үдерісіне еліктіріледі» [78, 456]. Осы анықтамадан біз, білім алушының өзіндік жұмысы осы жұмыстың оқытушының басқаруымен жүзеге асыруға болатынын көреміз. Яғни, студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру, студенттердің өнімді қызметінің маңызды шарты болып табылады.

Студенттердің өзіндік жұмысы ретінде берілетін тапсырмаларды мақсат бағдарлы талғау - осы жұмыстың табыстылығының тағы бір шарты болып табылады. Оқытудың өнімділігі істің түрі өзгерген кезде артатыны дәлелденген: репродуктивті-еліктеу түрінен шығармашыл-әрекетті түріне қарай. Сонымен бірге студенттің ұстанымы, жұмысына деген көзқарасы өзгереді. Осының нәтижесінде студенттің тұлғалық қасиеттері қалыптасып дамиды.

Студенттер жұмысының дербестігі, олардың өз бетінше келесі келтірілген шарттарды орындаған кезде артады:

1. қызметтің мақсатын ажырату;
2. қызметтің пәнін анықтау;
3. қызметтің әдісін таңдау.

Яғни, білім алушылар алдына қойылған мәселелерді шешу арқылы өз бетінше жұмыс істеу деңгейіне шығуы шарт. Осындай жұмыста алдыңғы планға гипотезаның пайда болуы, оқу шығармашылық тапсырмаларын орындаудағы идеялардың қалыптасуы шығады. Содан кейін, жұмыстың ұғынған мақсатының негізінде студенттер кейінгі іс-әрекетін айқынрақ қалыптастырады, жоспарланған жұмыстың реттілігі мен құралдарын іздестіреді.

Студенттердің дербестігі, негізінен, практика жүзінде алынған білімді өз бетінше қабылдау, бекіту және қолдану үдерісінде көбірек дамиды. Студенттердің өзіндік жұмысы оқу шығармашылық ісінің белсендіру құралы ретінде шығуы үшін, келесі шарттарға сай болуы қажет:

1. Ол оқу-тәрбиелік белгілі дидактикалық мақсаттарына сай келуі керек.
2. Тапсырманың мазмұны дербестіктің кез келген деңгейіндегі студенттің оқу және шығармашылық қызметін қамтамасыз етуі жөн.
3. Жұмыс барысында әр студенттің өзіндік жұмысы табысты жүруіне жағдай жасайтын түрлендірілген тапсырмаларды енгізу мүмкіндіктері пайдаланылуы қажет.

Танымдылық дербестік - тұлғалық қасиет болып тұрып, ең негізінен білім алушының таным үдерісіне қатынасымен сипатталатын болған соң, аса маңызды шарттардың бірі ретінде студенттерде қызығушылықты, оқу қажеттілігін, шығармашылық ісіндегі қажеттілігін қалыптастыруды бөлек атап кеткен дұрыс. Студент оқуға немқұрайлы қараса, қызығушылық білдірмесе, оны табысты оқыту қиын болады. Бұл туралы К.Д. Ушинскийдің еш бір қызығушылықсыз оқу, студенттің өз білімін жетілдірудегі талпынысын жояды, деген сөзін еске сала кеткен артық болмас.

Америкалық психолог Дж. Брунердің ойынша, оқуға деген қызығушылықтары білім алушылардың дамуының ең маңызды қозғаушы күші. Ол кісінің мотив жайлы идеялары батыс педагогтарының саналарына үлкен әсер етті. Дж. Брунер оқуға қызығушылықты, оқу материалының өзі тудыратын сезімі ретінде қарастырады. Оның ойынша, бұндай қызығушылықты оқуды «жаңалық ашудың әрекеті» ретінде ұйымдастырса тудыру мүмкін. Өзінің осындай жаңалық ашуының арқасында алынған білім – айрықша берік әрі адамның интеллектуалды күшін дамытуында, білімге құмарлық тудыруда әсері мол [79, 1956].

«Жаңалық ашудың әрекеті» ретінде оқу үдерісін ұйымдастыру заманауи педагогикада күннен күнге өсіп келе жатқан табанды талап болып келеді. Француздың атақты педагогы Роже Гальдың айтуынша: «Баланың жеке шығармашылық әрекет жасауына талап қою керек... мұғалім оқушыны өз бетінше жаңалық ашуға итермелеу керек, балада зерттеушілік рух пайда болу керек»[80, 1956].

Оқуға деген қызығушылық ойлау белсенділігін, еңбекқорлығын арттырады, зейінді жұмылдырады, шаршағандықты кетіреді. Осыдан, студенттердің жоғарғы оқу орнын аяқтағаннан кейін өзіндік қызметтері табысты болуы үшін білімдерін үздіксіз, іштей толықтыруларына, кәсіби сипаттағы түрлі шығармашылық мәселелерді шеше білу қабілеттерін дамыту керек, деген қорытындыға келеміз. Бұл студенттерде өз мамандығына, өз бетінше шығармашылықпен айналысуға тұрақты қызығушылық қалыптасқанда ғана мүмкін. Қызығушылықтың ықпалынан білім алушылардың табандылығы, мақсатқа бағытталғандығы, дербестігі артады. Оқуға қызығушылық, шығармашылық ізденіс адамды табанды етеді, қиыншылықтарды жеңуге көмектеседі. Студент қанша жерде оқу жұмысының қажеттілігі жайлы, өзінің міндеттері мен парыздары жайлы, өзіне пайдалылығы мен осы істің болашақ қызыметіндегі маңыздылығы жайлы естісе де, осы естігеннің әділеттігін қандай дәрежеде түсінсе де, егер ол осы іс-әрекетке кіріспей қалса, онда оқу жұмысына, әдетте, оның ешқандай мотивтері туындамайды. Сонымен қатар бұндай жұмысқа тұрақты танымдылық қалыптаспайды. Мотивтер туындап, нығаюы үшін, студент іс-әрекетті бастауы қажет. Егер осы іс-әрекеттің өзі студенттен қызығушылық тудырса, егер жұмыс барысында ол қанағаттанғандықтың айқын жағымды сезімдерін, қуанышты, құмарлықты сезінсе, ондай жағдайда ол студенттен осындай жұмысты қажетсінуі бірте қалыптаса бастайтынын болжауға болады. Яғни, жұмысына тұрақты танымдылық қызығушылық қалыптасады, деген сөз.

Осылай, студенттерден жаңа білім алуға, шығармашылық жұмысқа тұрақты қызығушылық қалыптастыру үшін, оларға оқу жұмысына кірісуіне көмек көрсету керек. Оларды бос уақытын саналы түрде жұмсауды үйрету қажет, белсенді оқу жұмысын тудыратын ынталандырма күшін қалыптастыру керек. Ондай ынталандырма күш жақсы ұйымдастырылған, жүйелі, мақсатқа бағытталған студенттердің өзіндік жұмысы бола алады.

Өзіндік жұмысына практика жүзінде жеңіл әрі тиімді кірістіретін оқу тапсырмасының түрі – бұл жаттығу.

Жаттығу – бұл оқу іс-әрекетінің ең негізгі түрі. Белгілі бір істі игеру үшін, адам бұны бірнеше рет қайталауға мәжбүр болады. Жаттығу қандай болса да іс-әрекет орындаудағы жүйелі әрі мақсатты бағытталған белсенді үдеріс. Оның мәні белгілі бір әрекетті меңгеріп, жетілдіруде жатыр. Жаттығулардың саны мен сапасы оқытудың мақсаты мен қойылған міндеттердің күрделілігіне байланысты болады.

Жекелендіру ұстанымы әр студент тұлғасының қайталанбас ерекшелігін ескеруге мүкіндік береді. Жекелендіруді студенттің жеке ерекшеліктеріне бейімделіп есептесетін оқыту ұстанымы ретінде қарастыруға болады. Бұл студенттің бірегей тұлғасының дамуына жол ашатын психология-педагогикалық жағдайларды талап етеді. Жекелендіру мәселесі – оқыту психологиясындағы ең ескі мәселелердің бірі болып табылады. Тұлғаның бірегейлігі тұрғысынан алып қарасақ, оқыту жүйесі әр балаға бейімделіп құрылуы қажет. Яғни оқытушы бірақ қана студентпен әрекетке түседі. Ал бұқаралық оқытудың көзқарасымен өлшесек оқыту жүйесі неғұрлым әмбебап болуы тиіс. Яғни оқытушы бір мезгілде бір топ білім алушылармен жұмыс істейді. Осы бір-біріне қарсы екі мәселе оқытудың өмір практикасында өзара компромисстік қарым-қатынасқа түседі. Мысалы, оқытушы өзінің студенттерін қабілеттері бойынша «мықтылар», «орташалар» және «әлсіздер», деп топтарға бөледі. Ол тапсырмалар мен талаптарды және қарқынды қай топқа бағытталғанына байланысты түрлендіреді. Осылай, оқу бағдарламасының талаптарын бұзбай отырып, оқытушы бір жағынан бұны студенттердің жеке мүмкіншіліктеріне бейімдей түседі.

1919 жылы америкалық педагог Е. Паркхарст жасаған «Дальтон-план», осы ойды ғылыми негізге келтірудің алғашқы талпынысы еді. Бұл тек педагогикаға жататын технология еді. Бұнда білім алушылар жеке бағдарлама бойынша, әр қайсысы өз екпінімен, өз бетінше жұмыс жасайтын. «Дальтон-планның» заманауи нұсқасының концепциясын орыс ғалымы И.С. Якиманскаяның «еркін сынып теориясында» көруге болады. Әр оқушы үшін жеке оқыту бағдарламасы құрылады. Бағдарлама білім алушының қабілеттері деңгейі мен тұлғасын өте дәл дәрежеде ескеруі қажет. Осыған ұқсас Инге Унттың «оқытудың дербестендірілген технологиялары» және А.С. Границкаяның «адаптивті оқыту жүйесі», деген жұмыстары бар.

Жас өспірімнің өзін-өзі қабылдауы оның тұлғасының дамуы мен оқу іс-әрекетіндегі табыстылығында анықтаушы ықпал етеді. Өзін-өзі табысты, қабілетті, жағдайды қадағалай алушы ретінде қабылдайтын студент, кейін өзіне-өзі берік, мақсаткерлі, байсалды тұлға болып қалыптасады. Ал кері болған жағдайда, біз солғын, жасық, ұялшақ, пассивті және де көп жағдайда ашулы адамды көріп жатамыз. Өз күшіне сенімділігін, сәтсәздіктерге төтеп бере алуын, өзінің мүмкіндіктеріне жақсы баға бере алуын қалыптастыру және кейіннен сол қалпында сақтау – оқытушының ең негізгі мақсаттарының бірі және оқыту бағдарламасының тікелей міндеті. Студенттің қоршаған әлемдегі өз орнын дұрыс сезінуін дамыту өте маңызды.

Осылай, өзін дамыта алатын, өзінің білім қорын өз бетінше толықтырып отыратындай қабілеті болатын, инновациялық қызмет атқара алатын болашақ маманның шығармашыл тұлғасын қалыптастыру, жоғарғы білім берудің ең негізгі міндеті. Осы мәселенің шешімі тек оқытушыдан студентке білімді дайын түрде берілуінде табылар емес. Студентті селқос білімді пайдаланушыдан, мәселені тұжырымдай алатын, осы мәселені шешу жолдарын талдай алатын, ең тиімді нәтижені тауып оның дұрыс екендігін дәлелдеп бере алатын білімнің белсенді жасампазына айналдыру қажет. Қазіргі кезде болып жатқан жоғарғы білім беру реформасы өз негізінде оқыту парадигмасынан білім парадигмасына өтумен байланысты. Осы тұста, студенттің өзіндік жұмысы жай ғана оқу үдерісінің формасы болып қалмай, оның негізгі тірегі болғаны дұрыс.

Бүгінгі таңда студенттердің біразы шығармашылығын дамытатын оқу тапсырмаларын және өзіндік жұмыстарын өздері орындамай, жасырын түрде басқа адамдарға тапсырыс беру арқылы жасататындары мәлім. Әрине, ондай мәселе өзіне асқан назар салынуын талап етеді. Бұл оқыту жүйесінің бағдарламалары керекті шамада жетілдірілмегендігіне көз ашады.

Осыдан біз білімді игерудің белсенді әдістеріне бағытталу, студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға ұмтылуына жағдай жасау, ағынды оқытудан жеке оқытуға өту қажеттілігін аңғарамыз. Бұнда сөз тек өзіндік жұмысына бөлінетін сағат санын көбейтуінде ғана емес. Өзіндік жұмысының мәнін нығайту жоғарғы оқу орнындағы оқу-тәрбиелік үдерісінің қайта қарастырылуын білдіреді. Осы үдеріс оқу икемін дамытып, студенттің өзін-өзі жан-жақты дамытуға ынтасын қалыптастырып, алған білімін шығармашылықпен пайдалануға үйретіп, заманауи әлемдегі кәсіби қызметке бейімделу тәсілдерін қолдану қабілетін дамыта алатындай құрылуы қажет.

Ең алдымен, студенттің өзіндік жұмысы, деп нақты нені түсінетінімізді анықтап алу қажет. Жалпы алғанда, бұл болашақ кәсіби маманның санасын тәрбиелеумен байланыста болатын кез келген әрекет түрі. Студенттің өзіндік ойларының туындауына, танымдық белсендігіне жағдай жасайтын кез келген жұмыс түрі өзіндік жұмысымен тікелей байланысты.

Заманауи білім беру жүйесінде өзіндік жұмыстың алуан түрі бар:

1. Тікелей сынып сабақтары барысында – дәріс-баян сабақтарында, практикалық және семинарлық сабақтарда, лабораториялық жұмыстарды орындаған кезде.

2. Сабақ кестесінен тыс оқытушымен қарым-қатынаста – оқу сұрақтары бойынша кеңес алғанда, шығармашылық қатынас барысында, оқу үлгерімі бойынша қарыздарын өтегенде, жеке оқу тапсырмаларын орындаған кезде, және т.с.с.

3. Студент кітапханада, үйде, жатақханада, кафедрада оқу және шығармашылық тапсырмаларын орындаған кезде.

Осы жұмыс түрлерінің арасындығы шектері айтарлықтай айқын емес. Ал өзіндік жұмыс түрлерінің өзі бірін-бірі қиыса өтеді.

Студенттің өзіндік жұмысы әр студенттің белсенді қызметін тудыру үшін, тапсырмалар әр қайсысының шамасына лайық болуы керек. Өз бетінше және табысты орындалған жаттығу, қиыншылықты өз бетінше жеңгені үшін қанағаттану сезімін тудырады. Бірақ, тым жеңіл жұмыс табысқа оңай жеткізсе де, тез арада студентті жалықтырып жіберуі мүмкін. Өзіндік және шығармашылық жұмысын орындау барысында студенттердің еңбекке қабілеттілігінің деңгейін анықтайтын арнайы зерттеу жұмыстары көрсеткендей, тек қана еліктеуші жұмыс түрін орындайтын студенттерде орталық жүйке жүйесінде тежеу үдерістерінің дамуына байланысты еңбекке қабілеттілігінің деңгейі төмендейді. Жұмыстан жалығу, енжарлық, қанағаттандырылмағандық және басқа да, сол сияқты психикалық жай-күйлер пайда бола бастайды. Бұл жай-күйлер білім алушының қызмет үдерісінің өзіне жағымсыз әсер етеді: жұмысты орындаудағы белсенділігі төмендейді, негізгі психикалық үдерістердің (зейін, есте сақтау қабілеті, ойлау және т.б.) өткірлігі мен ақыл сергектігі бұзылады. Ал өзіндік жұмыстың тек шығармашылық жағына ерекше көңіл аудару кей студенттердің

басқа жағымсыз психикалық жағдайларға соқтырады: өзіне өзі сенімсіздік, шығармашылық жағынан қиын тапсырманы орындау кезіндегі абыржушылық.

Танымдылық қызметінде еліктеушілік және шығармашылық үдерістері әдетте бір тұтастық түрінде жүреді. Сондықтан, студенттердің өзіндік оқу жұмысын орындауы кезінде еліктеушілік және әрекеттесуінің бірыңғай үдерісі жүруі керек.

Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыруында мақсаттың айқындылығы маңызды мәселе болып табылады. Психологиялық зерттеулер, саналы анықталған мақсатқа адам белсендірек, тезірек жетеді. Ал нәтижесі жоғары сапалы болады. Және ең бастысы мақсаттың саналы түрде анықталып, іс-әрекеттің мақсатқа бағытталған кезде адам көп күш пен уақытын салмай үлкен жетістіктерге жетеді, және керісінше: мақсатты толығымен жете түсінбеген жағдайда белсенділігі төмендеп, іс-әрекеті бөгеліп қалады.

Студенттердің өзіндік оқу жұмысы мен шығармашылық жұмысының келесі бір маңызды шарты ретінде біз осы жұмыстың оқытушының басқаруымен жүруін бөлек көрсетеміз. «Тәрбиеде бәрі тәрбиешінің тұлғасына негізделуі керек. Өйткені тәрбие күші тек адам тұлғасының тірі қайнар бұлағынан шығады, тек мінез арқылы басқа мінезді құрастыруға болады», - деп К.Д. Ушинский бекер айтпаған екен [81, 636].

Студенттердің өзіндік жұмысының тиімділігі көбіне оқытушының тікелей немесе жанама басшылығына тәуелді болады.

Жоғарғы оқу орнында жүзеге асырылатын оқу үдерісінде бірін-бірі толықтырып, әрекеттесетін екі тәрбиелеу құрылымдары осы жерде маңызды болып тұр: оқытушы мен студент арасындағы қарым-қатынас және студенттердің өзара қатынасы. Сондықтан студенттердің өз бетінше оқу шығармашылық тапсырмаларын шеше алу қабілетін қалыптастыратын шарттардың ішінде оқытушының сабақ үстінде шығармашылық, ынтымақтастық, көтеріңкі сезімдер ортасын тудыра білу білу өте маңызды. Оқытушының педагогикалық әдептілігі, ұстамдылық көрсете білу, шыдамдылық, студентке тілектестік қарым-қатынас білдіру, оған тұлға ретінде сыйластық білдіру, оның күші мен қабілеттілігіне сенімділік – осының бәрі студенттердің оқу шығармашылық қызметінің белсенділігіне жағдай жасаушы ортаны құруға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда студенттердің өзіндік жұмысының табысты болуына әсер ететін факторларының бірі оқытушы басшылығының демократиялық стилі болып табылады. Студенттерден тұлғалық қабілеті ербестікті қалыптастыру үдерісінде, педагогикалық басшылық «жасырын» ұстанымына ие болады. Оқыту бір-біріне қарсы екі диалектикалық принциптен құралады: оқыту үдерісі оқытушының басшылығымен жүруі және студенттердің оқытуды өдерімен-өздері басқаруы. Осыны ескерудің нәтижесінде біз студенттердің дербестігін дамытушы педагогикалық басшылықты оқытушының осы маңызды қасиеттің әр студенттің оқу жұмысында танылуына, және өзіндік оқу шығармашылық жұмысындағы икемділік пен біліктілікті игеруде көмек көрсету, деп түсінеміз.

Педагогикалық басшылық студент тұлғасын зерттеуді, дербестігінің деңгейін анықтауды, өзіндік жұмысын жетілдіріп ұйымдастырылуын, шынайы дербестіктің жағдайларына кіріктіруді, оның іс-әрекетін бағалап түзетуді, мақсат қойылуындағы студенттің өзі қатысуы, өзінің оқу және оқудан тыс қызметінің әдіс-тәсілдері мен мазмұнын анықтауды талап етеді. Олай, студенттің зерттелетін қасиеті қалыптасуы барысында педагогикалық басшылықтың мөлшері, түрі мен мазмұны өзгереді.

Осы жерде интербелсенді оқытудың бір қыры болып табылатын жекелендіру технологиясы туралы еске салып, айта кеткен артық болмас.

Студенттердің жеке ерекшеліктері, әсіресе жеке алғанда, олардың ақпараттық мәдениетінің даму деңгейі есепке алынбаса жоғарғы оқу орны студенттерінің үйрену процессінің тиімді ұйымдасуы мүмкін емес. Осындай нақты бір тұлғаға бағытталғандық оқудың жекелендіру принципінде көрсетілген.

Жоғарғы оқу орнындағы жекелендіруді өте тиімді түрде жүзеге асыратын, оқуды ұйымдастыру негізгі формасы өзіндік жұмыс болып табылады, деп алдында айтып кеткен едік.

Өзіндік жұмыстың студенттің кәсіби маман ретінде қалыптасуындағы әсері, бұл білім жүйесінің бөлімінің көп қызыметтілігімен анықталады және оқытудың жекелендіруін, шығармашылық қабілетін жетілдіруін, оқытушы мен оқушының бірлескен іс-әрекетімен себептелетін педагогикалық процестің стратегиясын айқындайды. Студенттердің өзіндік жұмысының басты ерекшелігі, өзінің ашық түрде бейнеленген жекеленген сипатынан көрініс табады. Ол студенттің жеке ерекшеліктері

мен жан-жақты іс-әрекетін түрлендіріп, біріктіру мен қатар оның ішкі және сыртқы факторлары болып табылатын үздіксіз өзгеру мен дамуды қамтамасыз етеді.

Жас өспірімнің өзін-өзі қабылдауы оның тұлғасының дамуы мен оқу іс-әрекетіндегі табыстылығында анықтаушы ықпал етеді. Өзін-өзі табысты, қабілетті, жағдайды қадағалай алушы ретінде қабылдайтын студент, кейін өзіне-өзі берік, мақсаткерлі, байсалды тұлға болып қалыптасады. Ал кері болған жағдайда, біз солғын, жасық, ұялшақ, пассивті және де көп жағдайда ашулы адамды көріп жатамыз. Өз күшіне сенімділігін, сәтсәздіктерге төтеп бере алуын, өзінің мүмкіндіктеріне жақсы баға бере алуын қалыптастыру және кейіннен сол қалпында сақтау – оқытушының ең негізгі мақсаттарының бірі және оқыту бағдарламасының тікелей міндеті. Студенттің қоршаған әлемдегі өз орнын дұрыс сезінуін дамыту өте маңызды.

Осылай, өзін дамыта алатын, өзінің білім қорын өз бетінше толықтырып отыратындай қабілеті болатын, инновациялық қызмет атқара алатын болашақ маманның шығармашыл тұлғасын қалыптастыру, жоғарғы білім берудің ең негізгі міндеті. Осы мәселенің шешімі тек оқытушыдан студентке білімді дайын түрде берілуінде табылар емес. Студентті селқос білімді пайдаланушыдан, мәселені тұжырымдай алатын, осы мәселені шешу жолдарын талдай алатын, ең тиімді нәтижені тауып оның дұрыс екендігін дәлелдеп бере алатын білімнің белсенді жасампазына айналдыру қажет. Қазіргі кезде болып жатқан жоғарғы білім беру реформасы өз негізінде оқыту парадигмасынан білім парадигмасына өтумен байланысты. Осы тұста, студенттің өзіндік жұмысы жай ғана оқу үдерісінің формасы болып қалмай, оның негізгі тірегі болғаны дұрыс.

Осыдан біз білімді игерудің белсенді әдістеріне бағытталу, студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға ұмтылуына жағдай жасау, ағынды оқытудан жеке оқытуға өту қажеттілігін аңғарамыз. Бұнда сөз тек өзіндік жұмысына бөлінетін сағат санын көбейтуінде ғана емес. Өзіндік жұмысының мәнін нығайту жоғарғы оқу орнындағы оқу-тәрбиелік үдерісінің қайта қарастырылуын білдіреді. Осы үдеріс оқу икемін дамытып, студенттің өзін-өзі жан-жақты дамытуға ынтасын қалыптастырып, алған білімін шығармашылықпен пайдалануға үйретіп, заманауи әлемдегі кәсіби қызметке бейімделу тәсілдерін қолдану қабілетін дамыта алатындай құрылуы қажет.

Оған қоса, бүгінгі таңда студенттердің біразы шығармашылығын дамытуға арналған оқу тапсырмаларын және өзіндік жұмыстарын өздері орындамай, жасырын түрде басқа адамдарға тапсырыс беру арқылы жасататындары көбейіп кетті. Әрине, ондай мәселе өзіне асқан назар салынуын талап етеді. Бұл оқыту жүйесінің бағдарламалары керекті шамада жетілдірілмегендігіне көз ашады. Осы жағдайда жақсы демеу ретінде, өзінің құрылысы және мазмұны алуан түрлілігімен ерекшеленетін, оқытуды жекелендіру қағидалары негізінде құрылған студенттің өзіндік жұмысы өте орынды болады, деп санаймын.

Студенттің көркемділік сезімі мен интеллектуалдылығын қалыптастыру көбінесе мотивациялық бағдарға тәуелді екендігін белгілеп көрсету артық бола қоймас. Сол себепті, оқытудың заманауи кезеңінде, сурет курсы игеруде студенттің жүйеленген, бағытталған, ұйымдастырылған өзіндік жұмысы ерекше маңыздылыққа ие болуы шарт.

Оқу үдерісін ұйымдастыру оқытушыдан ықыласын дұрыс үйлестіруді, дұрыс ырғақ алуын, қиын материалды игеруді кезеңдерге бөлуді, студенттер алдына перспектива, яғни мақсатты қоды талап етеді.

Тәжірибесі мол оқытушылардың жұмысында маңызды мәндеттерінің бірі студенттердің дербестігі мен ынтысын тудыратын ортаны қалыптастыру және өз тұлғасының әсерімен тәрбиелеп, ынтымақтасу болып табылады.

Сурет пәнінен өзіндік жұмысын орындау барысында студенттер өзінің жеке қабілеттерін, бейімділіктерін, қызығушылықтарын жиі ашық түрде көрсетеді, бұл жағдай олардың оқу шығармашылық белсенділігіне пайдалы әсерін тигізеді. Біздің бақылауымыз бойынша студенттердің көбі оқу ұжымында өзін-өзі бөгеліп қалғандай сезінеді, сонымен қоса оқу бағдарламасымен шектеліп отырғанда, өзінің қабілеттіліктерін толықтай іске асыра алмай қалатындары жиі кездеседі. Ал өзіндік жұмысын орындау кезінде олар еркіндікке қол жеткізеді, өздерін көбірек толғандыратын заттарды бейнелейді.

Осыған байланысты, қойылған заттың өзіне қарап ұзақ уақыт бойы сурет салу, өзінің оқыту жүйесіндегі алып жатқан басты орнына қарамастан, суретшінің кәсіби дайындығына байланысты пайда болатын оқу және шығармашылық қиыншылықтары мен мәселелерін жете шеше алмайды. Осы тұстан алғанда сурет пәнінен өзінің түрі мен мазмұны жағынан алуан түрлі студенттердің өзіндік жұмысы үлкен тірек бола алады.

Сурет пәнінен өзіндік жұмысының тапсырмалары студенттердің тәжірибе деңгейі мен мүмкіншіліктеріне сай болуы қажет. Өйткені кейбір тапсырмаларды орындай алмайтын білім алушыларда өз бетінше шығармашылықпен айналысқанға қызығушылығы жойылу мүмкін. Сондықтан, белгілі бір тапсырманы орындау нәтижесінде табысқа жете алмай қалған кейбір студенттерге ол тапсырманы қайта орындау ұсынылуы қажет. Оқу және шығармашылық тапсырмаларын табысты орындау студенттерге әрі қарай дамуына жол ашады.

Студенттердің сурет пәнінен өзіндік жұмысынан тапсырмасы ретінде тез сурет салудан тапсырмаларын және нобай мен долбарларды салудан тапсырма беру пайдалы болады. Өйткені ұзақ тапсырмаларды олар академиялық сабақтарда орындайды. Нобайларды салу барысында студент тез өзгеретін құбылыстарды, ең күшті көрушілік эсерлерді белгілейді, қойылған заттың бөлшектерінің ерекшеліктерін тотап жинайды, қағаз бетіне дұрыс орналастыру қабілетін шынықтырады. Қойылған заттан нобай салу саналы сипатқа, мақсаттылыққа ие болады, студенттерден жанданған қызығушылық оятады.

Нобай мен долбар салудан өзіндік жұмысын орындау студенттерден көріп еске сақтау қабілетін дамытады, ал орындауға бөлінген уақыттың шектеулілігі оларды сурет салу барысында ықпалын ең негізгі басты нәрселерге бөлуді үйретеді, бейнені бүтін түрінде салуға ықпал етеді. Нобайларды орындау кезінде қойылған затты бейнелеудегі қабылдаудың өткірлігі, оны елестетудің бүтіндігі, басты бөлімдерін, ерекшеліктерін ажырату, суретті жалпылау сияқты кәсіби қасиеттерді қалыптастырады.

Нобайлармен жүйелі түрде айналасу үдерісінде студенттер образдармен жұмыс істеудің қажетті тәжірибесін игереді, бейнеленетін объектінің көркемділікпен салынуын үйренеді. Нобайлар орындау бойынша мақсатқа бағытталған жұмыс студенттерге кәсібиліктің жоғары деңгейінде академиялық суреттерді орындауға, бейнелеу материалдары мен сурет салудың техникалық әдістерін батылырақ пайдалануға мүмкіндік береді.

Оқытушы нобайлар салу арқылы өзіндік жұмысын белсендіруде және ұйымдастыруда басты орын алады. Ол түрлі шығармашылық талаптар қойып, бұлардың орындалуына жеткізуі, суреттің орындалуының ырғағын қадағалауы, студенттердің жұмыстарын талдап кеңес беруі міндетті.

Сурет пәнінен өзіндік жұмысы оқу суреттерін орындау жұмысында білімді, білік пен дағдыны анықтауында маңызды мәнге ие болады. Оқытушының тікелей бақылауымен жүретін академиялық суретпен жұмыс істеудің барысында студенттер оның кез келген уақытта қасынан табылып көмек беруіне, қателерін көрсетіп беретініне, кейде суретін дұрыстап беретініне үйреніп қалады. Әрине, оқытушы студентке түсіндіріп, дұрыс жолын көрсетуіне тиым салынбайды және ол түсіндіріп беруге міндетті де, бірақ, біртіндеп, студенттерге айқын білдірмей олардың жұмыс барысында туындап жатқан қиыншылықтарды олардың өздері шешетіндей жолға бағыттап отыру өте қажетті де маңызды мәселе. Әр бір нақты жағдайда керекті нәтижелерге өз бетінше жету студенттерге келешекте одан да күрделі оқу шығармашылық тапсырмаларды орындап шешуге мүмкіндік береді.

Студенттерді оқу тапсырмасы бойынша жұмыс істеген кезде өзіндік жұмысына баулудың бір жолы ретінде, біздің ойымызша, әр сурет сабағының басында студенттің өзіндік жұмысына арналған уақытты нобайлар салғызып, жаттығу орындатуды алуға болады. Студенттер алдына қойылған талаптарды өз бетінше орындайды. Егер де студент кей бір қателіктер жіберсе де, оқытушы жұмыс барысына араласпайды. Жұмыс соңынан талдау жасалып, бағалары қойылады. Қойылған бағалар ағындыоқу жұмысына қойылатын бағаға өз ықпалын тигізеді.

Сурет пәні бойынша өзіндік жұмысы түрлі графикалық материалдармен жұмыс істеуге кең мүмкіндіктер береді. Бұл сурет салушылардың көркемдік ойына, армандауы мен тәжірибесіне, бейнеленетін объектінің ерекшелігіне байланысты болады.

Қорытынды бөлім

Оқу және шығармашылық үдеріс – бұл ойлау қасиеттерінің, тұлға құрылымының жігері мен эмоционалды компоненттерінің белсендірілуін қажет ететін қиын еңбек. Шығармашылық белсенділік бейнелеу өнері мамандығының студенттері қызметінің үшін ең маңызды шарты болып келеді. Жоғары кәсіби-суретшілік деңгейіне жетуі, студенттердің суреттен жүйелі, мақсатқа бағытталған өзіндік жұмысына байланысты.

Сурет пәні бойынша студенттердің өзіндік жұмысының тиімділігі көбіне оқытушының шеберлікпен басшылық етуіне байланысты. Педагогикалық ұстанымдар, дағдыландыратын жаттығуларды жасату, студенттердің жеке ерекшеліктерін ескеру, студенттік топтың ішінде шығармашылық ортаны тудыру, өзінің тұлғасы арқылы тәрбиелеу – осының бәрі оқытушыға студенттердің өзіндік жұмысын белсендіруге жәрдемдеседі. Сонымен қатар болашақ суретшілердің кәсіби даярлығына пайдалы әсерін тигізеді.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. Тарасова Ольга Александровна. Индивидуализация графической деятельности студентов колледжа в процессе профессиональной подготовки: Автореферат на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Магнитогорск, 2010. – 45б.;
2. Сарыго Надежда Викторовна. Индивидуализация обучения студентов графическим дисциплинам в педагогическом вузе: на примере особенностей восприятия учебной информации: Автореферат на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Курск 2008 – 37б.;
3. Диниц Галина Николаевна. Самостоятельная работа студента как средство профессиональной подготовки студентов: Автореферат на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Москва, 2002. – 30б.;
4. Козырева Ольга Анатольевна. Самостоятельная работа школьников с использованием компьютерного учебника «Культура»: Автореферат на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Новокузнецк, 1998. – 47б.;
5. Гайдай Сергей Николаевич. Самостоятельная работа как фактор становления творческой активности студента: Автореферат на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Чита, 2004. – 29б.;
6. Оспанов Баймурат Ермагамбетович. Развитие композиционной грамотности на занятиях по академическому рисунку у студентов начальных курсов педагогических вузов: Автореферат на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Омск, 2006. – 38б.;
7. Бабияк Вячеслав Вячеславович. Русский академический рисунок: XVIII – начало XX века: Автореферат на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Санкт – Петербург, 2005. – 30б.;
8. Студенттің өзіндік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру., К содержанию номера журнала: Вестник КАСУ №1 – 2008., Автор: Нигметжанова Г.К.
9. Б.Байжігітов. «Көркемөнер терминдерінің қысқаша түсіндірме сөздігі», Экономика., Алматы 2009.

UDC37.1174
SRSTI 14.29

Wu Zhenghui, Assembaiuly Yerlan

*doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University
Kazakhstan, Almaty
Associated professor, Abai Kazakh National Pedagogical University
Kazakhstan, Almaty, e-mail: altai-73@mail.ru*

**TRAINING CERAMICS IN THE CHINA PEOPLE'S REPUBLIC:
FROM ANCIENT TO MODERNITY**

Abstract

The article discusses some aspects of the formation of art education in China. The authors focused on a review of teaching ceramics from antiquity to the present. Today, China's art education system is one of the foremost on the Asian continent, because the manufacturing of ceramic products is a traditional art. At the same time, the system of Chinese education is undergoing a series of quality transformations. Its main goal is to improve the quality characteristics of the nation. In this process, an important role is played by art education.

Keywords: teaching ceramics, antiquity, modernity, China, art education

Ву Чжэнху, Асембайұлы Ерлан

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің докторанты,
Қазақстан, Алматы
Қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан, Алматы
e-mail: altai-73@mail.ru*

ҚЫТАЙ ХАЛЫҚ РЕСПУБЛИКАСЫ КЕРАМИКАНЫ ОҚЫТУ: ЕЖЕЛДЕН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒА ДЕЙІН

Аңдатпа

Мақалада Қытайдағы көркем білімнің қалыптасуының кейбір аспектілері қарастырылған. Авторлар ежелгі дәуірден бастап қазіргі уақытқа дейінгі керамиканы оқытуға шолу жасады. Бүгінгі таңда Қытайдың көркемдік білім беру жүйесі Азия континентіндегі алдыңғы қатарлардың бірі, өйткені керамикалық бұйымдар жасау бұл дәстүрлі өнер болып табылады. Сонымен бірге Қытайдың білім беру жүйесі бірқатар сапалы қайта құрулардан өтуде. Оның басты мақсаты - ұлттың сапалық сипаттамаларын жақсарту. Бұл процесте көркемдік білім маңызды рөл атқарады.

Түйін сөздер: керамиканы оқыту, ежелгі, қазіргі заман, Қытай, көркемдік білім

Ву Чжэнху, Асембайұлы Ерлан

*Докторант Казахского национального педагогического университета имени Абая,
Казахстан, Алматы,
Ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан, Алматы e-mail: altai-73@mail.ru*

ОБУЧЕНИЕ КЕРАМИКЕ В КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКЕ: ОТ ДРЕВНОСТИ К СОВРЕМЕННОСТИ

Аннотация

В статье рассматриваются некоторые аспекты становления художественного образования Китая. Авторы сосредоточились на обзоре методик обучения керамике от древности до современности. Сегодня система художественного образования Китая – одна из передовых на азиатском континенте, потому что изготовление керамических изделий является традиционным искусством. Вместе с тем, система китайского образования проходит ряд качественных трансформаций. Ее основной целью является повышение качественных характеристик нации. В этом процессе не последнюю роль занимает художественное образование.

Ключевые слова: обучение керамике, древность, современность, Китай, художественное образование

The art of the potter required a very high level of knowledge of natural elements and processes. Therefore, this craft was available only to the elite, while “ordinary” people, although they saw the potter at work, nevertheless, considered him to be some kind of magician, who had special secrets. Even the master’s students who were familiar with the craft as a whole knew that the master possesses his own special knowledge, which is higher than professional.

For the people, a real potter is one who, in addition to skills, also has a gift. Only with such a master the products will turn out to be true, that is, possessing both material value and spiritual. It is in such dishes that the products will be stored for a long time, milk will not sour, water will not “bloom”, etc.

The technical and technological process of ceramic production was distinguished by a host of conventions, the main of which were prohibitions on the intervention of the uninitiated. A.L. Toporkov writes that “a knowledgeable potter go to get water for making dishes only on Saturday, until sunrise, outsiders and children were not allowed to sit on the potter’s wheel, since in this case the devil might intervene. If the work did not go well, then this was also attributed to the intervention of evil spirits. At the end of the day, the master baptized a potter’s wheel or drew a cross on it; left a piece of clay in a circle and made a cross on it so

that the devil would not rotate it at night. Pottery hallmarks in the form of crosses on the bottoms of pots are widely known according to archeology"[3, p. 43].

As S.P. writes Fitzgerald, "Chinese porcelain products are not only household items, but they are also works of art. All products are made elegantly and accurately, the shapes and lines are clear and smooth. Any person, having seen these artless, but such bizarre forms, cannot pass indifferently and not notice their sparkling beauty, splendor, majesty, elegance, rich coloring [5, p. 121].

In general, the roots of such a phenomenon as porcelain go back to the Neolithic, when the first pottery production appeared in China. During the Shang era, more than five thousand years ago, on the basis of continuous improvement of pottery production, specific Chinese ceramics formed. In general, the process of firing pottery and porcelain items is almost the same. Archaic porcelain objects were formed by burning kaolin, which is rich in the mountains of China. In general, the beginning of the history of the development of artistic porcelain in China briefly and in stages looks like this:

- during the times of Shang and Zhou glaze appeared. At first it was one-color (blue-blue), because the solvent was calcium oxide and limestone was used;

- during the Han Dynasty (25 - 220 years), the number of colors increased, because lead oxides also began to be used;

- the technology for the production of ceramics and porcelain was greatly developed during the famous Tang Dynasty (618 - 907). The famous porcelain of that time was fired on pottery kilns (Yuyao - the name of the group of pottery kilns) in Shaosinprov. Zhejiang. Pottery masters strictly followed the traditional production technology.

The very history of the development of Chinese porcelain is generally accepted to be counted from the VI century, almost a thousand years before its production in the West, in Europe. Along with the secret of the creation of gunpowder and silk, the secret of porcelain has long been perhaps the most forbidden and therefore desirable for Western people. In China itself, the disclosure of the secrets of porcelain to foreigners was punished by brutal death.

Although, as we mentioned above, the official history of china in China dates back to the middle of the first millennium era, according to archaeological data, the technology began to develop more than three thousand years ago [2, p.125].

However, porcelain production itself was nevertheless formed precisely in the 6th-7th centuries, when, thanks to the continuous improvement of technologies and ingredients, craftsmen began to produce products that were distinguished by their particular whiteness and subtlety of shards. According to P. Utevsкая, "according to legend, the ancient Chinese could not decide on the material for making dishes: jade is expensive and blasphemous, clay is ugly and short-lived, and wood is unaesthetic. Then, quite by accident, the craftsmen found a way to make porcelain. And this method has remained a great and carefully kept secret and secret for the rest of the world. One of the components of this great secret is the raw material from which porcelain is made"[5, p.15].

A special role in porcelain art is given to Jiangxi province, in which huge deposits of so-called porcelain stone, a special rock consisting of pure quartz and mica, were discovered. Workers mined porcelain stone, then crushed it to flour and then briquetted it in a mixture with kaolin - white clay. It was kaolin that gave Chinese porcelain its famous whiteness.

This semi-finished product was "insisted" for more than thirty years, so that the mass gained the necessary plasticity. The second crucial factor was the furnace, capable of creating and maintaining the necessary ultra-high temperatures, which changed the physical composition of the porcelain mass. Chronicles indicate that as early as the II-III centuries. Our era the Chinese have already constructed such stoves. Ancient chemists were able to invent recipes for the necessary glazes that could give porcelain shine and special transparency.

So, according to T.B. Arapova, the earliest blue-and-white porcelain items were discovered in the provinces of Henan (Xinyang), Zhejiang (Shanuy), Jiangsu (Yixing and Nanjing) during excavations of ancient burials from the time of the Eastern Han, Three Kingdoms, Eastern and Western Jin dynasties (25 - 420 gg.). In the era of the Southern and Northern Dynasties (420-589), traditional porcelain items were usually coated with white glaze, but during the Tang Dynasty, production began to develop in two directions, that is, they mainly began to produce products from white and blue-blue porcelain. In 1958, discovered during excavations, items from the dynasty Tang (Jindezheng, Meytin area) in terms of firing quality were almost equal to the modern standard [6, p. 88-89].

The Tang era rightfully occupies a special place both in the history of China as a whole and in the history of porcelain. It was at this time that trade, and, consequently, arts and crafts, experienced a special rise. S. Fitzgerald emphasizes that the trade colonies of foreign Arabs, Persians, Jews, and Greeks that arose in Canton led to the rapid development of trade with China, where Chinese porcelain was exported to the West as a special article [4, p. 211].

According to the chronicles, the first popular works of Chinese porcelain were slender, delicately elongated vessels with a polished surface, blue and so-called celadon - especially valued pale green porcelain with a unique embossed ornament. All this traditionally dates back to the Tang era and the subsequent Song era. Let's consider in more detail.

Porcelain from the Tang era is commonly called the general term "tansancai" [3, p.19]. The color of these products was exquisite, but not too diverse: white, green, yellow, blue and purple shades prevailed, but the emphasis was still on white, yellow and green. This can be explained by the fact that such colors were used for everyday items - vases, teapots, jugs, plates, cups, etc.

One can especially distinguish the category of small porcelain sculpture - statuettes of people of different social classes, age and gender - warriors, monks and officials, symbolic monsters, zodiac symbols of the current year, the birth of a person, etc.

Tang art ceramics are distinguished by an amazing glazed surface and exquisite flavor.

According to the style, porcelain works of this period should be differentiated into two categories: northern and southern. Porcelain schools were known in medieval China as "pottery kilns" of certain counties. So, according to T.B. Arapova, Signao's pottery kilns (Hebei Province) produced fine white porcelain with light glaze. Yueyao's pottery kilns (Zhejiang province) produced delicate blue and blue porcelain. The Qunyao pottery kilns (Sichuan province) produced blue-blue porcelain, on which there were brown, greenish spots, and the color of the area was clearly visible on objects [5, p. 8].

So, first the master must prepare the ceramic mass, and not just like that, but based on the goals of the intended product. So clay of the required grade (element of the Earth) must be subjected to the destruction of the natural structure of the material to the smallest particles in order to obtain a homogeneous mass. This uniformity at the physical level is designed to accelerate the interaction of particles in the process of porcelain formation. This is carried out by the so-called "plastic" method, which ensures that the composition is uniform in mass with the help of water (Water element).

In the old days, the master dismissed plastic materials - clay, kaolin in water and mixed for a long time until the particles of the Earth were completely saturated with water particles. Then, the resulting suspension was passed through a fine sieve to get rid of all insoluble impurities (purification process).

Then the resulting mass was dried in the shade for at least two weeks, placed in a room with high humidity. This greatly increased the ductile properties of porcelain (enrichment). Only after such a very complex procedure did the master proceed to molding.

The molding here is not just a technological process, but the direct influence of a person on the inorganic nature of matter. Ceramic products are formed most often by the plastic method and casting method, as well as by semi-dry pressing [5, p. 36-37]. Modern technologies allow attracting mechanisms - automatic machines and semiautomatic devices, but before the master and apprentices did everything manually.

For the plastic molding method, the master used a mass whose moisture content was not less than 22-24%, which made it possible to make layers. This made it possible to produce then hollow products: cups, small flowerpots, etc.

The method of pouring porcelain mass into plaster molds made it possible to form complex products - elaborate teapots, decorative objects. The "drain" and "bulk" methods were technically more difficult, but the artistic possibilities yielded immeasurably more.

Semi-dry pressing made it possible to make flat porcelain objects - plates, dishes, porcelain decorative tiles, etc. For this method, the moisture level of the plastic mass is required no more than 2-3%. Otherwise, already incorrigible defects are formed that affect the quality of porcelain.

Drying the molded artifact allowed us to use another element - Air.

It was the air that made it possible to prepare porcelain to the last and most difficult test - firing in a pottery kiln. During drying, the mass loses unnecessary moisture, which ultimately eliminates the appearance of defects in the form of cracks, deformations, etc. First, the artifact is dried in gypsum forms, then already without them, where the molded mass is saturated with air. Properly dried artifacts are cleaned with abrasive material before firing to get rid of unnecessary external defects and dust.

The Dynasty Song in the history of Chinese porcelain production was marked by a period of rapid development and the emergence of pottery workshops representing their schools, as a rule, competing with each other. In this era, five pottery school-stoves dominated, the growing competition of which constantly pushed them to new achievements, which strengthened their competitiveness.

The Zhuyao, Guanyao, Geyao, Junyao and Dingyao furnaces created unique masterpieces of porcelain art, constantly striving to improve the production technology of fine white porcelain, which later became a brand. It was during the Song era that ceramic schools began to be identified with the concept of “pottery kiln”.

Lin Liu describes these six areas as follows:

- Dingyao pottery kilns (Hebei Province) produced mainly porcelain products in white, but black, brown, green glaze has already appeared. Song's Dingyao production technology inherited the original traditions from the Tang Dynasty and continued to improve in the following era. Pingyao, Mengxiao, Yangchenyao pottery kilns in Shanxi province, Pengyao pottery in Sichuan province also belonged to this category of pottery production;

- Junyao's pottery kilns in Henan and Dongguoiao in Henan Province produced brown clay blanks, which were covered with a thick layer of multi-colored glaze. What was characteristic was that scarlet flashed through the blue;

- Jingdezhen pottery kilns in Jiangxi Province since the time of the early Song Dynasty have produced the famous blue and white porcelain, easily recognizable in the cultural space of China. The same porcelain was also produced by Jizhouyao in Jiangxi Province, and Dehuayao in Fujian Province. “After firing through the whiteness of porcelain, a blue-blue color was visible, the glaze lay with a brilliant thin layer” [7].

At the turn of the Song and Ming era, special Yishinyao roasting furnaces appeared, the technology of which was greatly developed during the Ming dynasty, representing a unique artistic technology. “Yixino's pottery kilns mainly produced sandy pottery clay tea utensils. Tea brewed in such a teapot the color of purple sand did not lose its taste, aroma and cooled very slowly. Kettles and cups were heat-resistant, did not crack when pouring boiling water and did not burn hands, because their thermal conductivity was very small. With prolonged use, teapots were soaked with aroma that they smelled like tea even when it was simply filled with boiling water” [5, p. 27].

Summing up, it can be argued that in the era of the Song, the improvement of porcelain technology is being strengthened. Pottery kilns knew how to burn porcelain so that Chinese porcelain finally established itself as a cultural brand. Porcelain of the Ming era finally established China as the birthplace of one of the most valuable and beautiful crafts in world art culture. It was Minsk porcelain that began to be imported into Europe, where it gained a special status and value.

From the XIV-XVII centuries. Jingdezhen becomes the leading center for porcelain production, where they specialized in the use of three-color lead glazes (Santsai) and underglaze blue painting, which was often combined with overglaze painting, which is called dotsai.

In the Ming era, many pottery kilns rise. For example, Yunleiao, who produced unique porcelain products of emerald green, red colors, Xuandeyao - products famous for their grace, taste and murals with flowers. These items were created primarily for the worship ceremony, which was one of the main in China.

In the Ming era, «shivanyao» gained small popularity - small workshops where objects of applied art, figurines of various animals and people were produced. In the history of porcelain art of the Ming era and the subsequent Qing - an unconditional period of prosperity. At this time, porcelain art reaches its climax, both in technological terms and in art.

So, in the Ming era, crafts began to become professionalized and constituted one of the sides of economic support not only for one family or province, but also for the whole region of the country. By this period, a whole galaxy of craftsmen appeared. Masters learned to produce very fine porcelain, i.e. craftsmanship reached its peak.

At the same time, each workshop strictly kept the secrets of craftsmanship and was handed down from generation to generation strictly within the framework of one family. This state of affairs has finally strengthened China as a manufacturer of high-quality porcelain in the external world market.

The Manchu Qing dynasty made most of the famous pottery schools and enterprises state structures, which imposed a much greater responsibility on them. During the reign of Emperor Kangxi, the pottery was called "state-owned Kangxiao." During the reign of Emperor Yongzheng, porcelain products reached the highest perfection, not only the assortment of manufactured products was replenished, but also the masters of

pottery art mastered the perfection of the ability to manufacture products, imitating the technologies of Xuandeyao, Chenghuayao, Langyao (Ming Dynasty).

In addition to the above-mentioned state pottery, other potters having their own specifics were founded throughout the country. For example, in the provinces of Guangdong, Hunan, Sichuan, porcelain products began to differ from products of other provinces. So, some porcelain items were not only rich in color, beautiful patterns, but had practical applications and manufacturers were already able to use different pottery clay to make a variety of porcelain products, rich in content and coloring [6, p. 91].

The invention of the unique manufacturing technology of pink enamel paint, which begins to be widely used in combination with enamel of other colors, constitutes a special coloristic structure of the work of art, dates back to the 18th century.

Summing up this brief study of the evolution of Chinese porcelain, we believe that this is a huge contribution to world culture, and this is so if only because Chinese porcelain stimulated the development of porcelain art in general throughout the world. The unique knowledge of the masters passed through the centuries, preserving them for posterity

After the founding of the People's Republic of China in 1949, Chinese students began to go to study at Soviet universities, including art, in large groups. Many Soviet teachers until the early 60s of the XX century worked in China. As a result, China has developed its own ceramics training system, focused on the Soviet model, but taking into account national specifics.

Despite the difficulties in the relationship between our two countries, the Soviet art school with its methods and developments has always been in demand in China. Since 1978, when the policy of reforms and openness was proclaimed, a new stage has begun in the development of the entire education system in the PRC. These changes also affected the system of art education, which since that time has been rapidly developing and comprehensively being reformed.

In order for education in China to meet the requirements of the new century, the Chinese government is constantly stimulating its reform. In 1999, was held the Third All-China Conference on work in the field of education. The “Decision of the CPC Central Committee and the State Council on deepening education reform and comprehensively stimulating quality transformations in education” was published. A comprehensive plan for the reform and development of education in China was developed at the turn of the 20th and 21st centuries, which is based on the principles of improving the quality of education.

To achieve qualitative transformations in the education system means to comprehensively implement the state program, the purpose of which is to increase the qualitative characteristics of the nation.

In 2000, the adjustment of education began to be carried out in order to reform its “two root” structures: expanding education at the stage of full secondary school and increasing the scale of higher education. Therefore, the system of Chinese art education is now in transition.

References:

1. Zhang Bei Bay. *Theoretical foundations of the economic mechanism for attracting foreign investment in a transformational economy: the example of the PRC*. Eagle. 2008, 167 p.
2. Zheng Zhilian. *The formation of education in the context of the interaction of culture of East and West: On the material of the higher education system in China: the dissertation ... Ph.D. in Philosophy: 09.00.13. - Vladivostok, 2006. -- 159 p.: Ill. RSL OD, 61 06-9 / 395*
3. Jiang Xiaoyan. *Teaching staff of vocational education in China and Russia: problems and solutions / Jiang Xiaoyan // Kazan Pedagogical Journal. - 2008. - No. 12. - 108-112 p.*
4. Blake J. *Taking a Human Rights Approach to Cultural Heritage Protection // Journal Heritage & Society. - 2011. - Vol. 4, Issue 2. - P. 199-238. DOI: <https://doi.org/10.1179/hso.2011.4.2.199>*
5. Massing K. *Safeguarding intangible cultural heritage in an ethnic theme park setting – the case of Binglanggu in Hainan Province, China // International Journal of Heritage Studies. - 2018. - Vol. 24, Issue 1. - P. 66-82. DOI: <https://doi.org/10.1080/13527258.2017.1362571>*
6. Boswell R. *Challenges to Sustaining Intangible Cultural Heritage // Heritage & Society. - 2011. - Vol. 4, Issue 1. - P. 119 - 124. DOI: <https://doi.org/10.1179/hso.2011.4.1.119>*
7. Kwon H. *Villagers' agency in the Intangible Cultural Heritage designation of a Korean village ritual // International Journal of Heritage Studies. - 2017. - Vol. 23, Issue 3. - P. 200-214. DOI: <https://doi.org/10.1080/13527258.2016.1261920>*

8. Yalçinkaya E. *Pre-service Teachers' Views on Intangible Cultural Heritage and its Protection // The Anthropologist*. - 2015. - Vol. 22, Issue 1. - P. 64 - 72. DOI: <https://doi.org/10.1080/09720073.2015.11891858>

9. Denes A., Koanantakool P.C., Davis P., Kreps C.F., Hennessy K., Alivizatou M., Stefano M.L. *Critical Reflections on Safeguarding Culture: The Intangible Cultural Heritage and Museums Field School in Lamphun, Thailand // Journal Heritage & Society*. - 2013. - Vol. 6, Issue 1. - P. 4-23. DOI: <https://doi.org/10.1179/2159032X13Z.0000000004>

10. Karadeniz C., Çildir Z. *The Views of Prospective Classroom Teachers on Cultural Heritage-themed Museum Education Course // The Anthropologist*. - 2017. - Vol. 28, Issue 1-2. - P. 86-98. DOI: <https://doi.org/10.1080/09720073.2017.1305215>

ӘОЖ 377.5.02:37.016

МРНТИ 14.33.09

Г.Д. Абдуллаева

*Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің аға оқытушысы,
Түркістан қ, Қазақстан, e-mail: gulnar_191071@mail.ru*

АКАДЕМИЯЛЫҚ СУРЕТ ӨНЕРІНЕ БАСТАПҚЫ ДАҒДЫЛАР

Аңдатпа

Мақалада білім алушылардың академиялық суретті оқытудағы практикалық іс-әрекетіне арналған. Суретші-мұғалімнің қазіргі заман талабына сай іс-әрекеттері талданады. Мақаланың негізгі мақсаты сурет салудың әдістерін жетілдіру, академиялық сурет салудың әдістерін анықтау. Академиялық сурет пәні бейнелеу өнері және сызу, графика факультеттерінде жүргізілетін пәндердің ішінде негізгі пәндер қатарына жатады. Негізгі оқу жоспары бойынша бұл сабақтарды меңгеруге практикалық, студиялық сағаттар берілген. Сонымен қатар бұл мамандықта бейнелеу өнерін оқып үйрену арқылы білім алушылардың бейнелеу өнері теориясы мен әдістерін, бейнелеу сауаттылығын меңгеру мен дағдыны қалыптастыруға, берілген тапсырмаларды дұрыс орындауға жүргізілетін жаттығу жұмыстары жайында баяндалады.

Кілт сөздер: Бейнелеу өнері; академиялық сурет; оқыту әдістері; көркем ойлау; дағды; бейнелеу сауаттылығы; шығармашылық жұмыс.

G.D. Abdullaeva

*senior teacher, International Kazakh-Turkish University name K.A. Yasavi,
Turkestan, Kazakhstan, e-mail: gulnar_191071@mail.ru*

INITIAL SKILLS OF THE ACADEMIC DRAWING

Abstract

The article is devoted to the initial practical activity of students in teaching academic drawing. Analyzed the role of the teacher-artist of modern art. The main purpose of studying the discipline of "Academic drawing" is the creative development of literacy on the basis of mastering the skills of working with artistic materials, the study of the basic principles of pictorial language to express their own ideas, the ability to competently use the knowledge of technology and solving professional problems. The course of academic drawing will allow the student to master the methods of construction. The article also discusses the problems of the development of creative thinking.

Key words: fine art; academic drawing; teaching methods; artistic thinking; skill; visual literacy; creative activity;

Г.Д. Абдуллаева

старший преподаватель, Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясави,
г.Туркестан, Казахстан, e-mail: gulnar_191071@mail.ru

ПЕРВОНАЧАЛЬНЫЕ НАВЫКИ В АКАДЕМИЧЕСКОМ РИСУНКЕ

Аннотация

Статья посвящена начальной практической деятельности студентов в обучении академическому рисунку. Проанализирована роль педагога-художника современном искусстве. Основной целью изучения дисциплины «Академического рисунка» является творческое освоение изобразительной грамоты на основе освоения навыков работы с художественными материалами, изучение основных принципов изобразительного языка для выражения собственных замыслов, умение грамотно использовать знание техники а решении профессиональных проблем. Курс академического рисунка позволит студенту освоить методы конструирования. Также в статье рассматривается проблемы развития творческого мышления.

Ключевые слова: Изобразительное искусство; академический рисунок; методика преподавание; художественное мышление; навыки; (умение;) визуальная грамотность; творческая деятельность;

Кіріспе

Бейнелеу өнері және сызу мамандығының оқу бағдарламалары білім алушының сатылы түрде кәсіби өсіп жетілуіне бағытталған. Сондықтан да оқу қойылымдары қарапайымнан күрделіге қарай жылжиды. Мұнда әсіресе бірінші курс білім алушылардың суретке машықтануы өзгеше. Себебі олардың бейнелеу өнері саласындағы дайындық деңгейі әртүрлі.

Бастапқы курстарда білім алушылардың оқу процесіне бейімделуі қалыптаса бастайды, келесі оқу кезеңдерін игеруге белгіленген жалпы бағыттар олардың ілгері жылжуына жақсы әсер етеді. Шығармашылық ой-өрістің белсенді түрде дамуына дағдыланады. Бұл кезеңде әрқилы бағыттағы суреттерді орындау әдістері игеріліп, білім, тәжірибе жинақтаудың белсенді жүйесіне өтеді. Академиялық сурет салудағы білім алушының шығармашылық жұмыстары педагог тарапынан қолдау тауып отыруы міндетті. Себебі адам іс-әрекетінің қай-қайсысы болсын шығармашылықпен жанасымда болады. Үйрену бағытында салынған суретте оны оқып-үйрену тұрғысынан жіктеу және көркем образдылық қатар дамиды.

Академиялық сурет өнеріне бастапқы дағдылар

Көрнекті орыс суретші-педагогы П.П.Чистяков өз шәкірттеріне суретшінің өз шығармасы арқылы көрушімен «сұхбаттасатынын» жиі айтылған, яғни суретші шығармашылығы белгілі бір деңгейдегі идеяға құрылмай, маңыздылыққа және көркемдік құндылыққа ие бола алмайды- деп атап өткен [1.411 б.].

Бірінші курс білім алушыларының шығармашылық саласындағы өсіп-жетілуі оқу қойылымдары төңірегінде іске асады.

Суретшілердің шығармашылық іс-әрекеттерін оқып-үйрену барысында олардың жұмыстары еңбек пен таланттың бір арнаға тоғысуынан, яғни - өнер материалдарын меңгеру және көркем образ туындатудағы шығармашылықтан тұратынына көз жеткізуге болады.

Бұл тұжырымдаманы адам іс-әрекетінің көркем шығармашылықпен байланысты бөлігіне жатқызып, білім алушылардың біліктілігін жетілдіруде оқу және шығармашылық жұмыстары барысына негіз етіу керек. Үйрену мақсатында орындалатын суреттегі оқу-жіктеу мен көркем образдық бастаулар, бірінші курсты және барлық курстардағы оқытудың негізі болмақ. Оқу барысындағы осы жолдың жалпы білім беретін орта мектеп мұғалімдерін даярлаудағы талаптарға барынша сай екендігі анық.

Бірінші курс білім алушыларының шығармашылық дамуын оқып-үйрену бөлігін де қарастырған орында, бірақ мұндағы әдіс-тәсілдер өзгеше болуы тиіс. Көркемдік бағыттағы педагогикалық білім беру жағдайында сурет салуға үйретіп оқытуда үйрену мен шығармашылық мәселелері бір-бірімен ұштасса бір мезгілде жүзеге асып отырады. Үйрену суреттерінде шығармашылық сәттер машықтандыруда үнемі ұшырасады.

Айтар болсақ, бейнені жазықтыққа лайықтап орналастыру барысындағы заттар жиынтығының мазмұны мен жалпы құрылымы педагог ұйғарымына тәуелділікте. Қолданылатын бейнелеу материалдары мүмкіндіктері, натуранан сурет салу әдіс-тәсілдерін оқып-игеру және осыларды сурет салу барысында қолдана білуге әрекеттену білім алушылар үшін бастапқы шығармашылық қадамдар болып табылады, әрі оны игеруде көптеген жаттығу жұмыстары қажет. Оқу-үйрену барысындағы шығармашылық қашан да объективті немесе субъективті жаңа жаратылыс жасаумен байланысты, бірақ бұл жаңа жаратылыс шәкірт үшін материалдық объектілер ғана болып қоймай сонымен бірге игерілген білім, біліктілік болуы да ықтимал.

«Өнер өзінше бір бейтарап ғылым емес, өнер ғылымды пайдаланады, өнер заңдылықтар мен білімдерді өз қажетіне жарата білуі керек, өнердің басты қасиетінің өзі осы жарата білуінде» дейді суретші-педагог П.П.Чистяков [1.413бет].

Шығармашылық жұмыстардың бастаулары міндеттерінің заңды жалғасы екені анық. Дағдылану және шындалу принциптері дұрыс жүзеге асса, студенттер уақыт өте келе натураны көшірудегі қарабайырлықтан іргесін аулақтатып, оның болмысын, дербес қасиеттерін беруге мүмкіндік ала бастайды. Сурет салудағы даусыз нәрсе оқып - үйрену және шығармашылық бағыттар арасындағы айырмашылықтың болуы, сондықтан да біз олардың мақсаттылық түрлеріне сәйкес оқып-үйрену және шығармашылық суреттері деп аражігін ажыратып қараймыз. Алайда олардың айырмашылықтарынан гөрі ұқсастық қасиеттерінің көп екендігі дәлелденеді.

Сурет сабағының бірінші курстағы ерекшеліктеріне тоқтала отырып, сурет сабағын жүргізудің жалпы мәселелерінің педагог-суретшілер даярлаудағы түпкі мақсаттары ЖОО-ның колледжідегіден басқаша екендігін атап өтеуіміз керек.

Бұл жердегі ең әуелі көзге түсетін нәрсе екі бағыттағы оқу орындағыларды сағат айырмашылықтары бар. Педагогикалық ЖОО-дағы сурет салуға бөлінген сағат сандарының кридиттік технологияның оқыту жүйесіне байланысты, білім алушының аудиториялық сағаттарының кеміп кетуіне байланысты, көркемсуреттік оқу орындарындағы жетістікке жете алмауының себепшісі болып отыр. Сондықтан да ЖОО-ның білім алушыларының суреттеріне көркемсуреттік оқу орындарының білім алушылары суреттеріне қарағандай негізде баға беру мүмкін емес. 1757 жылы Петербургте ашылған Суретшілер академиясы орыс сурет өнерінің дамуына көп еңбек сіңірді. Академия шәкірттерінен суреттің пластикалық мазмұндылығы, сызық қанықтығы, айқындылық, дәлдік қатаң талап етілетін [2.115бет].

Педагогикалық университет студенттері үшін оқу процесінде шығармашылық бейімділік таныту белсенділік деңгейін биіктету аса маңызды.

Педагог – суретшілер даярлау мәселесі өзіне ғана тән мақсаттарға сай болуды көзделген. Бейнелеу өнері мұғалімі, ең алдымен, тәрбиеші, ол өз шәкірттерінің суретке бейімділігін дамытуға күш салуы міндетті. Осыған байланысты негізгі оқу жоспарындағы өзге пәндер мен бейнелеу өнері пәндерінің системасы қайта қаралып түзілуі, қалыптасуы тиіс деп ойлаймын. Нақты сағат сандарының мүмкіндіктері мен маман даярлаудың мақсаттарына сүйеніп, сурет салуға баулудың басты міндеттерін көре білуіміз керек. Яғни біз даярлаған маман бейнелеу өнерінің жоғары шеберліктегі өкілі болуымен қатар заман талаптарымен үйлесім тапқан жан-жақты білімділігімен де ерекшеленуі тиіс.

Болашақ мұғалімдер даярлау ісі табиғатына сәйкес бейнелеу өнері цикліндегі сабақтардың пәнаралық байланысын нығайту және бірінші курста оқылатын педагогикалық пәндердің суретпен байланысын жетілдіре беру қажеттілігі оқу процесіндегі негізгі мәселе. Бұл байланыстар жалпы көркемдік біліктілік пен эстетикалық тәрбие саласының нәтижелері болуы тиіс. Педагогика мен сабақ беру методикасының бір арнадан табылуы бір жағынан жаңа педагогикалық білімге жетелейді, екінші жағынан болмысты көркемдік тұрғысынан қабылдау мүмкіндігі дамиды.

Сурет салудың бастапқы кезеңдерінде болмысты шығармашылықпен игеру натураны көшірудегі бейненің мазмұндылық сапасын іздестіруге негізделген. Білім алушылардың негізгі бөлігі натурамен жұмыс істеуде өздерінің оқу-шығармашылық бағытын жүзеге асырады. Бұл жағдай студенттердің өзіне жеткілікті дәрежеде мәлім болмауы да мүмкін, дегенмен орындалған жұмыстардан біз орындаушының өз қолтаңбасын немесе шығармашылық тәжірибеден пайдаланылған тәсілдерін көреміз.

Бейнелеу және баяндай білу түсініктерінің диалектикасы эмоционалды қабылдаудың объективті және субъективті мәселелерімен негізделген. Бейнелеу барысында интеллектуальдық кезең,

объективтік бастау алға шығады, ал баяндап беруде – эмоциональдық, субъективтік кезең басымдылық атқарады.

Бейнелеу өнерінің мазмұндылық сапалары шығармашылық қана емес, сонымен бірге оқу-үйрену суреттерінің де басты ерекшеліктері болыды. Оқу-үйрену мен шығармашылық жұмыстарының айырмашылығы да осы сапалардың деңгейі мен дәрежесіне негізделген. Суретшілердің шығармашылық жұмыстарында мазмұндылық сапалары толық аяқталған жетістік деңгейінен көрініс береді, ол өнер туындысы болып табылады. Оқу-үйрену суретінде шығарма мазмұндылығы белгілі бір дәрежеде оқу міндеттерімен анықталады.

Шығарманың мазмұндылық сапалары бейнелеу барысындағы машықтанудың түрлі кезеңдерінде түрлі жолдармен анықталады. Олар жұмыстың аяғында, орта кезеңдерде, немесе бастапқы кезеңдерде жинақталуы мүмкін. Бұл студенттердің қабылдауының дербес – типологиялық ерекшеліктеріне, бейнелеуге бейімділігінің даму деңгейіне, сондай-ақ біліктілігіне, дағдысына, біліміне және шығармашылық тәжірибесіне байланысты. Бұлар жинақтала келе шығармашылық бейненің тұтастығына, қайсыбір жағдайда оның айқын мазмұндылығына қол жетеді. Бағдарламалық талаптар мен оқытушының мақсаттық межелері суреттің мазмұндылық қасиеттерін қамтуда машықтану жұмыстары барысында студенттер назары түрліше бағытқа жіктеліп, шығармашылық қабылдау жүргізіледі. Алайда жұмыстың негізгі сипаты студенттердің өздері арқылы анықталып, бейнелеу шығармасы қажетті сапа мен толыққандылық деңгейіне жеткізіледі. Ең әуелгі сабақтарда бұл міндеттер пән оқытушысының араласуымен шешімін тапса, әрі қарай оның нақты кеңестері мен нұсқаулары жеткілікті болмақ.

Бейнелеу өнерін орта мектепте оқытудың ғылыми негізі жайлы өзіміздің тілімізде оқу әдістемелік құралын жазу қазіргі өмір талабынан туындап отыр. Оқу құралы бейнелеу өнері бойынша жүргізілген көп жылғы ғылыми ізденіс жұмыстарының нәтижелерін қорытындылау негізінде жазылады.

Бұл оқу құралы балалардың салған суреттерінің психологиялық ерекшеліктерін түсіндіреді және әр баланың суреттерінің өзіндік ғылыми негізі бар шығармашылық туынды ретінде қарауды дәлелдеп көрсетеді. Сонымен қатар қазіргі бейнелеу өнері пәнінің мұғалімдеріне сабақтың сапа деңгейін көтеруге және ерекшелігіне байланысты жаңашыл технологияны кеңінен пайдалануға бағыт береді. Оқу құралында бейнелеу өнері сабағын жүргізу әдістемесі мен сабаққа байланысты тапсырмалар, бейнелеу өнерінің теориялары толық қамтылады. Бастауыш сыныптарда өтілетін сабақтардың ерекшеліктеріне байланысты сабақты ұйымдастырудың тәсілдері қысқа көлемде ғана берілді. Сонымен қатар бұл оқу құралында алғаш рет композиция пәніне байланысты түрлі психологиялық әдіс қолдану жолдары мен оның қажеттілігі түсіндіріледі.

Оқу құралы бейнелеу өнерін оқытатын жаңа буын бастауыш сынып мұғалімдеріне, жоғарғы оқу орындарының бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі пәнінің оқытушыларына, бейнелеу өнерінің әдістемесі бойынша ғылыми-ізденіс жұмыстарымен айналысатын ізденушілерге және студенттерге қажет болады деген мақсатта жазылып отыр.

Композиция пәні бейнелеу өнері және сызу, графика факультеттерінде жүргізілетін пәндердің ішінде негізгі пәндер қатарына жатады. Программа бойынша бұл сабақтарды меңгеруге көптеген практикалық сағаттар берілген. Сонымен қатар бұл факультеттерде бейнелеу өнерін оқып үйрену арқылы студенттерді өнер теориясы мен методикасын, графикалық сауаттылықты меңгеру мен машықты қалыптастыруға, берілген тапсырмаларды дұрыс орындауға тәрбиелейді. Бейнелеу өнері және сызу, графика факультеттерінің қазақ бөліміне студенттердің көбі ауыл-село мектептерінен келіп түсетінін ескерсек, олардың бейнелеу өнері туралы теориялық білімдері көбіне жеткілікті деңгейде болмай жататыны және кескіндеменің негізгі заңдылықтарын біле бермейтіні белгілі. Сондықтан бірінші курс студенттеріне негізгі пәндерді оқытудан бұрын қажетті теориялық біліммен қоса сурет салуға: көру, қабылдау, қиялдау, бейнелі ойлауды және творчестволық қабілетті дамытуға, заттардың сипаттық ерекшеліктерін еркін қабылдауға тәрбиелеу қажет.

Студенттерді композиция өнерін терең меңгеруге, оның заңдылықтары мен ерекшеліктерін түсіне білуге тәрбиелеудің маңызы зор. Композицияның негізгі мақсаты айналамызда қоршаған органы қабылдауға, көзімізге көрінген заттарды бояумен дұрыс бейнелеуге тәрбиелеу. Ол кеңістіктегі заттардың жарық көлеңкесінің айырмашылықтарын зерттей білуге үйретеді және ойлау қабілетін дамытады. Затқа қарап отырып сурет салуда бақылау әдістері өзіндік бейнелеуге байланысты талғампаздықты қалыптастырады. Жүйелі оқыту, үйрету негізінде студенттердің көбі затты қағаз бетіне дұрыс орналастыруды, бояумен салу техникасын бірте бірте үйрене бастайды.

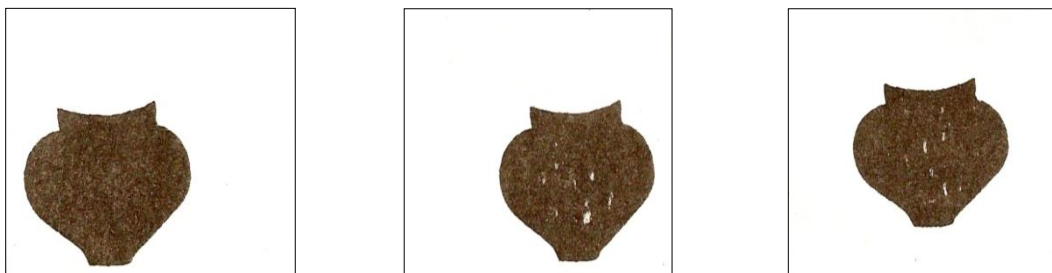
Тәжірибе жүзінде жүргізілетін оқу үдерісінде студенттер меңгеретін дағдылар сан алуан. Олар: бақылау, ойлау, композициялық шешім табу т.б. Есте сақтау, қиялдау, ойлау арқылы немесе тақырып бойынша картина салу, студенттердің творчестволық ой-қабілетін дамытып, өзін қоршаған әлемдегі құбылыстар туралы танымын байытып, тереңдете түседі.

Академиялық сурет пәнінде қағаз парағын, салатын суреттеріміздің тұратын бөлмесі деп, композицияның негізгі шарттарының біріншісі «үйлесімділік» деп айтып, онымен мектепте өтілетін сурет сабағында таныс екендіктерін байқаймыз. Бейнені қағаздың қай бөлігіне орналастыруымызға байланысты бейненің теңестірілген немесе теңестірілмеген деп бөлінетіндігін айтылады. Білім алушыға қағаз бетіне бейнені дұрыс орналастырудың жолдарын түсіндіру барысында, тепе теңдік заңдылықтарын өте қарапайым әдістермен, мысалы: бәріміз таразының жұмыс істеу принципін білеміз; оның бір табақшасына қандай да бір жүк қойсақ, оның екіншісі табақшасы жоғары көтеріледі және оны теңестіру үшін екінші басына қажетінше гирдің тасын қоямыз. Бұл құбылысты сендер әткеншек тепкенде де байқауларыңа болады. Егер әткеншектің қарсы басында отырған серігіміз әткеншектен түсіп кетсе, біз бірден төмен түсеміз, ал ол басына салмақты адам отырса, керісінше жоғары көтерілеміз.

Егер композицияда тепе-теңдік ережесін сақтамасақ суретте осыған ұқсас құбылыстар орын алады деп түсіндіру өте орынды. Және тағы мысалы: біз құмыраның суретін салып, оны төмендегідей етіп орналастырдық делік.

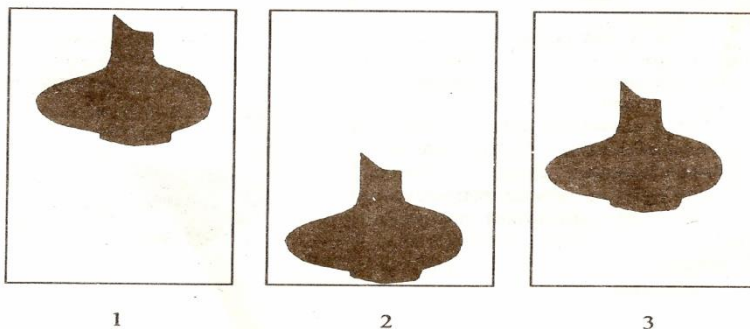
Бұл суреттерден қандай әсер алатынымызды сұраймыз. Білім алушылардың пікірін тыңдап көреміз, әрине олар дұрыс айтады – бірінші суретте сол жағы төмен басып, ал оң бос жағы жоғары көтеріліп кететін тәрізді екендігін айтса, ал екінші суретте - бәрі керісінше.

Білім алушылардан құмыраны екі жағы да тепе-тең жағдайда болуы үшін қайда орналастырғанымыз дұрыс?- деп сұрау арқылы, үшінші композицияны таңдап аламыз.

Сонымен, білім алушы теңестірілген бір фигуралы композицияда сурет қағаздың оң және сол шетіне қарағанда ортасында орналасқаны дұрыс болатынына көз жеткізеді.

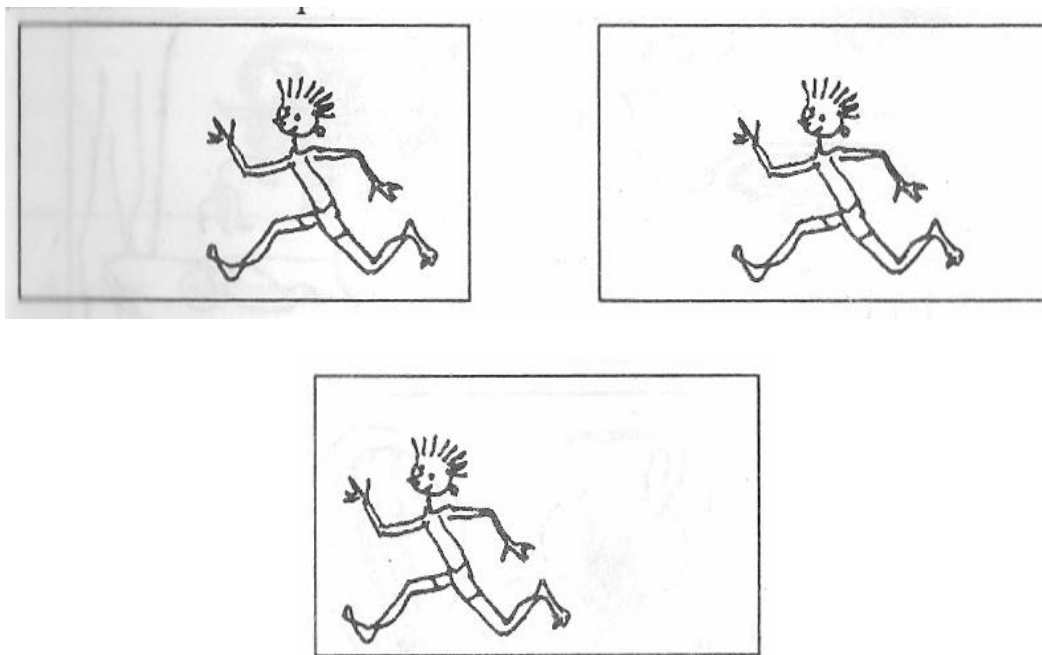
Академиялық сурет салу барысында тепе-теңдікті бұзудың мынадай да жағдайлары болады: Төмендегідей орналасу қандай әсер береді?

Біріншісінде, құмыра жоғарыдан біздің парағымызға ұшып келіп, енді бір сәттен кейін төмен түсіп кететін тәрізді. Ал екіншісінде қағаздың төменгі шетіне ілініп қалып, қайтадан жоғары «ұшып кеткісі» келетін іспетті. Алғашқы екі нұсқа да теңестірілмеген композицияға мысал болады. Ал үшінші нұсқада құмыра қағаз бетіне нық орналасып, тепе-тең күйде тұр деп атап айтып өтеміз.

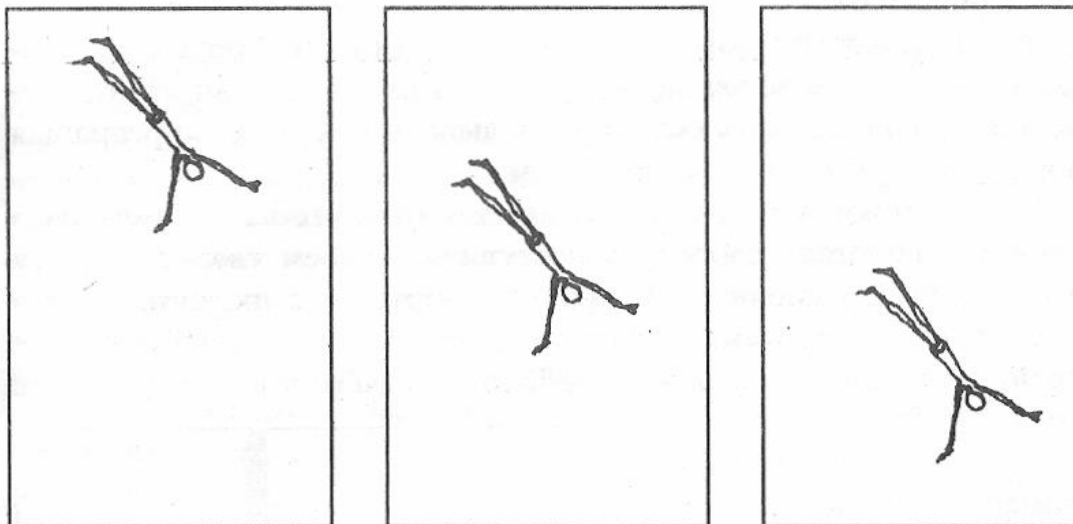
Академиялық сурет пәнінде негізгі бейнелеу заңдылықтарының алғашқысы бейнені қағаз бетіне дұрыс орналастыру осындай жолдармен түсіндірілген жөн. Берілген суретте композициямыз абсолютті симметриялы емес. Енді осы суреттерді теңестіру үшін, қағаздың бос кеңістігіне қандай-да бір бейне салып, екі жағын қосып, композицияны теңестіріледі. Егер композиция түрлі түсте орындалатын болса, онда үлкен ашық дақтар, үлкен бір қап мақтаны оған қарағанда әлдеқандай кіші таспен теңестіруге болатыны секілді, одан кішірек, бірақ түсі анағұрлым қою дақтармен теңестіріледі.

Жансыз зат – құмыраны мысалға алып қарастырдық, шығармалардың көптеген кейіпкерлері тірі дүниелер, олар қозғалады, жүгіреді, секіреді, құлайды, ұшады және т. б. Мысалы, бізге жүгіріп бара жатқан адамды бейнелеу жолдарын төмендегіше түсіндіріп өтіледі:

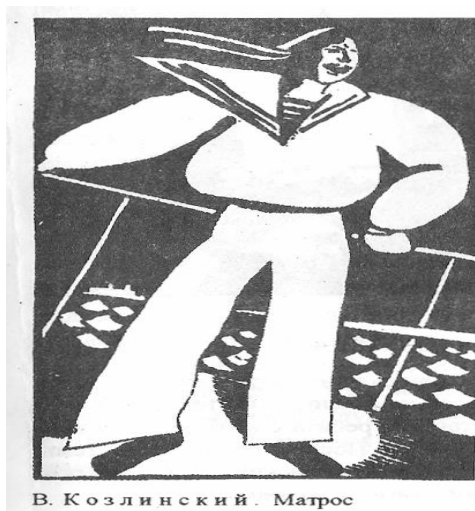
Қағаз бетіне жүгіріп келе жатқан адамды қалай орналастырғанымыз дұрыс болар екен? Бұл үшін қағаздан қиып алынған фигураны қағаз бетінде жылжытып көрсеткен ұтымды болады. Ең дұрыс нұсқа таңдалған кезде білім алушылар мұғалімді тоқтатуы тиіс. Одан әрі білімалушылар таңдаған нұсқаны мұқият қарап, талдаймыз: Фигура оң жаққа қарай ығыса орналасқан (біздің адамымыз солға қарай жүгіріп барады). Неге біз осы нұсқаны таңдадық? Өз таңдауларыңды қалай түсіндіресіңдер? Адам жүгіріп барады, ал оған одан әрі жүгіретін кеңістік қажет. Осы мақсат үшін бос қалдырылған жер қозғалысты айқындап, әрі күшейте түседі. Ал егер адам оң жаққа қарай жүгіретін болса, бәрі керісінше болады - деген сұрақ – жауаптармен суреттің тепе-теңдік заңдылықтарының ережесі толықтырылады.

Ал егер төмен қарай секіріп бара жатқан адам бейнелесек? Суға секіріп бара жатқан адамның қозғалысын бірінші нұсқадан жақсы сезінеміз, екіншісінде қозғалмай, тепе-теңдікте, ал үшінші нұсқада кадрдан шығып бара жатқан іспетті сезім қалыптасады. Осы үш нұсқаны да білдірмек болған ойымызға байланысты қолдануға болады.

Форма суреттің мазмұнымен тығыз байланысты, ол мазмұнды бұзбай, керісінше оны айқындап көрсетуі керек. Келтірілген мысалдарда форма мазмұнды - қозғалысты ашып көрсетуге ықпалын тигізді. Сондықтан, бұл композицияларды біз теңестірілмеген деп айта алмаймыз. Теңестірілмеген – деп, бір қарағанда бірнәрсені жылжитқың немесе қосымша бірнәрсені салғың келетіндей әсер туғызатын композицияны айтуға болады.

Мысалы, В.Козлинскийдің гравюрасында теңізші тұлғасының қағазға қиғаш орналастырылуы және палубаның сызықтарын қиғаштап көрсетілуі арқылы теңіз толқынының тербелісін сезінеміз. Осының нәтижесінде, суретші өте динамикалық композиция құра алған.

В. Козлинский. Матрос

Білім алушыларға мұндай тәсілдердің мүмкіндіктері туралы жан-жақты, терең түсіндіруіміз керек. Мұндай болмаған жағдайда, білімгерлер ережелердің мәнін түсінбей жаттап алып, шығармашылықты тек ережелер бойынша мағынасыз сурет салуға айналдырады.

Білім алушыларға – «Мен сендерді білім ала отырып өздеріңді еркін сезінуге және өз шығармашылықтарыңда ерік-қалауларың бойынша әрекет етуге оқытамын. Ережелерді сақтаңдар, қаламаса бұзыңдар, әртүрлі эксперимент жасап көріңдер, тіпті барлық ережелерді теріске шығарып жаңа ережелер ойлап табыңдар немесе бәрін керісінше істеп көріңдер. Тек осындай жолмен ғана өздеріңе ғана тән бірнәрсе табасыңдар» – деп жиі айтып отыру керек.

Әдетте өз шығармашылық ойын батыл айтудан жасқанатын білімалушылардан талантты суретшілер шықпайды. «Әрбір суретшінің жан-дүниесінде өзімшілдік, сотқарлық бар. Ал, мұнсыз ешқандай талант болуы мүмкін емес» – деп Гете өте орынды айтқан.

Бейнелеу өнеріне оқытудың бастапқы кезеңіне шығармашылық міндеттердің мынадай түрлері жатады:

1. Құрылымдық баяндау құралдарын іздестіру;
2. Натура табиғатының сапалық сипатын ашып көрсету мақсатында бейнелеу материалдарын оқып-үйрену және қолдана білу;
3. Бейнелеудің әдісі мен тәсілдерін оқып-үйрену және оларды натурамен жұмыс істеуде дұрыс қолдану;
4. Бейнеленетін объекттердің сыртқы және ішкі дүниесіне үңіле білу әрі оларды салынған бейнеде байқатуға ұмтылу.

Оқып-үйрену суретінің мазмұндылығы бейнелеудің көркем-мәнділігі критерийлерінің бірі ретінде көптеген суретшілер мен әдіскерлердің еңбектерінде аталып өтілген.

Мазмұндылық мәселелерін зерттеу оны суреттің көркемобраздылығы ретінде дәлелдейді. Адамның табиғатқа рухани қатынасын ашатын мархабаттық, ізгілік бағыттар әсіресе көркемөнер шығармашылық туындыларында тереңірек дамыған.

Уақыт өте келе мазмұндылықты іздеуде тек реалистік өнер аясында ғана қалып тұмшаланудың қажеті жоқтығын көптеген суретшілер дәлелдеді. Осыған байланысты өнер тарихынан көптеген ағымдар белгілі болды. Бұлардың басым көпшілігі мазмұндылық тетігі пропорцияларды өзгертіп бейнелеуде, табиғи форманы стилизациялауда деген ұсыныс енгізді. Болмыс пен қоршаған ортаға тәуелділіктен іргесін аулақ салып, өнерге жаңалық енгізуге жанталасқан суретшілердің қатары көбейді. Табиғаттан тысқары жанама образдар туғызуды көкसेген суретші мұратының өзі ақиқат өнер шындығын бүтіндей әркімнің өзіндік жеке көзқарасы алмастыра салатын кәдімгі шығармашылық ізденістің көрінісі деп ұғасың.

Эстетикалық ұстанымы зерделі, көркемөнердің дүниетанымдық мәніне ерекше ден қойған белгілі ғалым Зейнолла Серікқалиев былай дейді: «Жаратылыстану, бейнелеу тәсілдері де әр түрлі. Ғылыми және көркемдік жүйеде өмір құбылысының, табиғат әлемінің түрлі саласы түрлері анықталды. Өзара туыстас, бірақ көзіңе шалынғанның бәрін тұп-тура көшірмей, тек рухани бейнелейтін жаңа түр, қаншама жаңа салалар пайда болған» [3.4 бет].

Айтылған пікірден ұғарымыз өнерге жаңа қырларын танытқан ағымдар мен салалардың бәрі де сыйа береді. Сондықтан да барлық шығармашылық тәрбиеде суретке оқыту барысында да білім алушылардың жеке дербестік қабілеттеріне, ерекшеліктеріне, шығармашылық қасиеттеріне және ұсыныстарына үнемі назар салып отыру керек. Оқытушы ілгері жылжудың келесі кезеңдерін анықтап және нақты мақсаттар қою арқылы білім алушыға дер кезінде көмек көрсеткені абзал. Себебі кемшіліксіз жастар жоқ, олар өз мүмкіндіктерінің шектеулі екендігін түсінбей, қателіктерге ұрынып жататындығы көреміз.

Академиялық сабақтардағы натурадан сурет салуда бейненің мазмұндылығы көз қызметі арқылы образ жасауға негізделеді де, мұнда көріп отырған нақты объект пропорцияларын әдейілеп өзгертуге болмайды. Өнердегі көркемдік жаңалықтар болмыстағы жаңа образды таба білуге негізделген. Ол әдістер мен техникаларды құбылтудан туындамайды. Білім алушылар шығармашылық жұмыстарға беттегенде, адам мен табиғатты бірде бір-бірімен тығыз үндестікте, бірде қатал драмалық тартыста алып қарастыруы тиіс, олардың шығармаларындағы көпқырлылық осыдан бастау алып, әрі қарай жалғасады.

Өмір шындығынан ауытқымау өзге өнерлердегі сияқты бейнелеу өнеріне де тән қасиет және оған апаратын жолдар да сан қилы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абдрасилов С.Ф., Исаходжаева Н.А. *Изобразительные умения и навыки в процессе выполнения набросков будущих дизайнеров. «Молодой ученый» 2017. -№7. -б. 411-414.*
2. Мельников В.А. *Проблемы обучения рисунку в системе художественного образования. «Педагогика и психология» 2016. –С. 115*
3. Серікқалиев З. *Дүниетану даналығы А., «Егемен Қазақстан». 2018.*

ӘОЖ 377.5.02:37.016
МРНТИ 14.33.09

Г.Д. Абдуллаева

*аға оқытушы, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ., Қазақстан, e-mail: gulnar_191071@mail.ru*

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ САБАҚТАРЫНДА КОМПОЗИЦИЯ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫН ОҚИТУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі саласындағы күрделі мәселелердің бірі композиция заңдылықтарын оқыту және осы заңдылықтар негізінде оқушылардың бейнелеу икемділіктері мен дағдыларын қалыптастыру жолдары қарастырылған. Бейнелеу өнері заңдылықтарын оқыту көркемдік білім берудің мазмұнын құрайды. Бұл мазмұнға перспектива, жарық пен көлеңке, тұстану және композиция заңдылықтарын оқыту кіреді. Бейнелеу өнері сауаттылығын білетін адам мен білмейтін адамның туындыларының бірдей сапада болмайтындығын тәжірибе жұмыстарында көрсетілген. Мақалада бейнелеу өнерінің заңдылықтарын оқыту жолдары мен оны оқытудың формалары ұсынылып отыр.

Түйін сөздер: Бейнелеу өнері; композиция; оқыту әдістері; көркем ойлау; дағды; бейнелеу сауаттылығы; шығармашылық жұмыс.

G.D. Abdullaeva

*senior teacher, International Kazakh-Turkish University name K.A. Yasavi,
Turkestan, Kazakhstan, e-mail: gulnar_191071@mail.ru*

METHODS OF TEACHING COMPOSITIONAL PATTERNS IN FINE ARTS LESSONS

Abstract

In this article, the ways of formation of the skill and skills of the image of schoolchildren on the basis of studying the patterns of compositions, as a complex problem in the field of teaching fine art, are considered. Patterns of teaching fine art is one of the contents of artistic education. Regularities of perspective, luminosity, light science and compositions are included in this content of education. Opot says that there are not single levels of a person who has fine marks and does not have a fine mark. This article presents the norms and ways of learning the laws of the visual arts.

Key words: fine art; composition; teaching methods; artistic thinking; skill; visual literacy; creative activity.

Г.Д. Абдуллаева

*старший преподаватель, Международный казахско-турецкий университет имени
Х.А. Ясауи, г.Туркестан, Казахстан, e-mail: gulnar_191071@mail.ru*

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ КОМПОЗИЦИОННЫМ ЗАКОНОМЕРНОСТЯМ НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

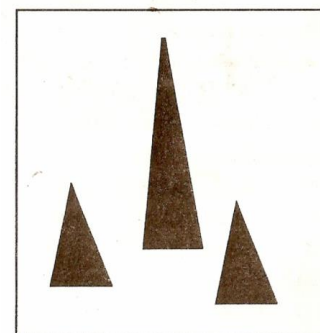
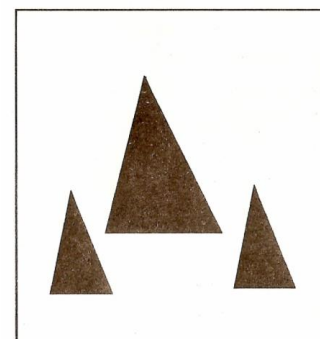
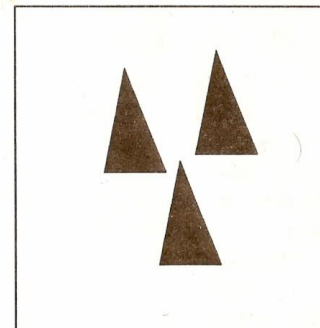
В этой статье рассматривается пути формирования умение и навыков изображения у школьников на основании изучения закономерности композиций, как сложная проблема в сфере методики преподавания изобразительного искусства. Закономерности обучения изобразительного искусства составляет одно из содержаний художественного образования. К данному содержанию обучения включается закономерности перспективы, светотеней, световедения и композиций. Опот показывает что не одинарные уровни человека который имеющая изобразительное грамоты и не

имеющий основы изобразительного грамоты. Данной статье представляет нормы и пути обучения закономерности изобразительного искусство.

Ключевые слова: Изобразительное искусство; композиция; методика преподавание; художественное мышление; навыки; (умение;) визуальная грамотность; творческая деятельность.

Кіріспе

Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі саласыдағы күрделі мәселелердің бірі-бейнелеу өнерінің негізін құрайтын заңдылықтарын оқыту және осы заңдылықтар негізіне мектеп оқушыларының бейнелеу икемділіктері мен дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Бейнелеу өнері заңдылықтарын оқыту көркемдік білім берудің мазмұнын құрайды. Бұл мазмұнға перспектива, жарық пен көлеңке, тұстану және композиция заңдылықтарын оқыту кіреді. Бірақ осы заңдылықтардың мазмұны әлі күнге дейін анықталмай, олар белгілі бір жүйеге келтірілмей, әр қайсысының қысқаша мазмұндары әр түрлі әдебиеттердегі, әр түрлі мәселелерге қатысты жерлерінде ғана қолданылумен шектелуде. Бейнелеу өнерінің заңдылықтары туралы білімі сурет салушы адамға бейнелеу іс-әрекетінің сапасын арттыруға жәрдемдеседі. Бейнелеу өнері заңдылықтарын білген адам мен бейнелеу өнері заңдылықтарын білген адам бейнелеу өнері заңдылықтарын (перспектива, жарықтану, тұстану, композиция) білмейтін адамның салған суреттерінің бірдей сапада болмайтындығын тәжірибе жұмыстары көрсетуде.

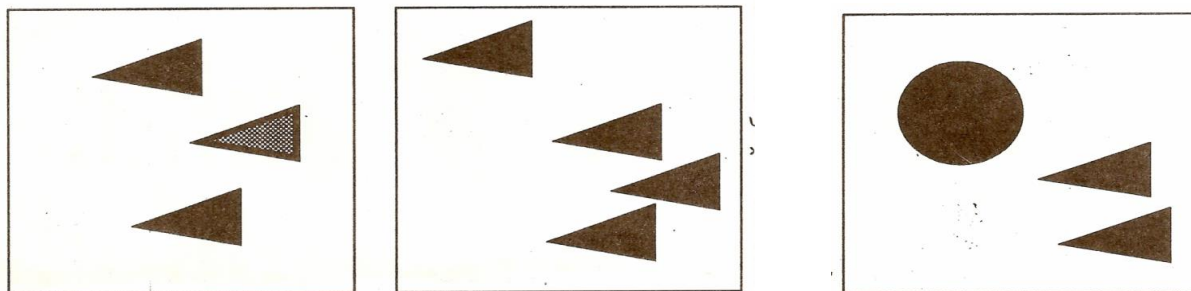
Композиция заңдылықтарын оқытудың қарапайым жолдары

Суретші өзі бейнелемек болаған туындысын ойластырғанда, ол өз композицияның объектісі – басты кейіпкерді анықтап алады. Композицияның басқа элементтері оған бағынуы және оны айқындауға ықпалдарын тигізуі тиіс. Бірақ, кейде балалардың суреттерінде өздерінің ең бастысы санайтындары басқа формалар арасында ерекшеленбей, тіпті кейде еленбей қалады.

Балаға композициядағы ең бастысын ерекшелей білуді қалай үйретуге болады? Жоғары сыныптарда композицияның мағыналық идеясы туралы айтуға және суретшілер туындыларының композициялық сызбаларын көрсетуге болады. Төменгі сынып балалары үшін бұл күрделі әрі қызықсыз тақырып болар еді. Сондықтан, бұл үшін геометриялық фигуралардан тұратын қарапайым композицияларды қарастыратын сабақ өтуді жөн көреміз. Бірінші мен басты кейіпкер («кейіпкер»–деп бұл жерде шартты түрде айтып отырмыз, суретте ол жансыз заттар–құмыра, ағаш, үй, т. с. с. болуы әбден мүмкін) парақта ерекшеленіп тұруы қажет екенін айтамын. Өйткені, бізге оған көрерменнің бірден назар аударғаны қажет емес пе?

Ал, бұған қалай қол жеткізуге болады? Оның қандай тәсілдері бар екен? Ал, енді қарастырып көрейік. Мен оқушыларға үшбұрыштан тұратын қарапайым композиция ұсынамын. Үш үшбұрыштың қандай да біреуі көзімізге бірден «ұрып» тұр ма, әлде ешқайсысына көз тоқтатпай, жалпылама көз жүгіртіп өттік пе? Әрине, үшбұрыштардың бәрі бірдей болғандықтан, біз олардың ішіндегі бастысын бөліп ала алмаймыз. [1,21].

Енді бір үшбұрыштың өлшемдерін үлкейту арқылы композицияға өзгеріс енгізіп көрейік. Әрине, бұдан соң композицияда қайда орналасқанына қарамастан біздің назарымыз әуелі осы үшбұрышқа ауатыны айдан анық. Сонымен, композициядағы ең басысын ерекшелеу үшін, біз оны қалғандарынан қарағанда үлкенірек етіп бейнелеуімізге болады екен (натюрмортта бұл құмыра, жеміс, ал бір топ адам арасынан - өз тұлғасымен ерекшеленіп тұрған немесе алдыңғы планға шығарылған адам болуы мүмкін).

Біз үшбұрышты үлкейтіп едік, ол басты фигураға айналып, бірден ерекшеленді. Ал енді оның пропорцияларын өзгертсек, назарымыз басқаша формадағы үшбұрышқа ауады.

Үшбұрыштың реңкін өзгертсек, сұр үшбұрыш басқаларына қарағанда ерекше көзге көрінеді. Ол қызыл немесе көк түсті болмасын, композицияның қай жерде орналасқанына қарамай көрермен назарын бірінші сол үшбұрыш тартады. Үшбұрышты негізгі топтан бөлек орналастыру арқылы да оны ерекшелеуге болады. Яғни, қандай да бір объектіні орналастыру орны арқылы да ерекшелеп көрсетуге болады.

Бұған дейін біз геометриялық денелердің бір-ақ түрін – үшбұрыштарды қарастырдық. Ал енді осылардың біреуін, өзіне бірден назарымызды тартатын басқа бір фигура, мысалы дөңгелекпен ауыстырып көрейік.

Жоғарыда айтылғандарды талдай отырып, композицияда ең бастысын төмендегі әдістер арқылы ерекшелеуге болады деген қорытындыға келеміз:

1. Өлшемдер;
2. Пропорциялар;
3. Реңктер;
4. Түстер;
5. Кеңістікте және жазықтықта орналасуы;
6. Жоғарыда көрсетілген барлық нұсқалардың комбинациялары арқылы.

Әзірше біз өзара бірдей объектілердің арасынан біреуін ерекшелеу жолдарын қарастырдық. Алайда басқа нұсқалар да болуы мүмкін. Мәселен, бес түрлі түске боялған үшбұрыштар арасынан біреуін түсін өзгерту арқылы ерекшелеуге болады. Бұл үшін біз оның түстік сипатын өзгертеміз. Бұл үшін басқа фигуралар бірдей түс гаммасында болуы шарт (барлығы жылы түсте болса, біреуін суық түске, бәрі қанық түске боялса біреуін қанық емес, бәрі ашық, ал біреуін көмескі немесе керісінше).

Ал егер барлық үшбұрыштар әртүрлі түстік сипатта, мысалы – біреуі жылы, қанық, екіншісі суық, қанық емес, тағы біреуі – жылы, қанық емес болатын болса, онда түс сипаты арқылы оның біреуін ерекшелеу мүмкін емес. Бұл үшін біреуінің өлшемдерін немесе формасын өзгерту керек. Бұл шарт пропорцияға, реңкке және кеңістікте орналасуына да қатысты.

Геометриялық фигураларды жалпы қарастырып болған соң балаларға осы тәріздес жеке тапсырмалар орындатқан жөн. Бірақ балаларды зеріктермес үшін геометриялық фигураларды нақты заттармен: құмыралармен, ағаш жапырақтарымен және т.б. алмастырамыз. Бұл тақырып әралуан композицияларды орындау барысында одан әрі дамыталады [1,87].

Балаларға геометриялық фигуралардан құралған композицияларды түсіндіру үшін оңай әрі жеңіл болатындықтан мысал ретінде қарастырғанымызды түсіндіру қажет. Геометриялық фигураларды кез-келген нақты формалармен алмастыруға болады.

Мәселен, бізге бір топ адамды салу керек болсын делік (аялдамада, паркте, немесе кезекте тұрған). Осы топтағы бір адамды қалай ерекшелеп көрсетуге болады? Бұл жерде қандай-да бір оқушыға:

– Мәселен, сол адам сенің өзіңнің делік. Өзіңе назар аударту үшін не істер едің?

Ол төмендегідей тәсілдерді тізбелей бастайды:

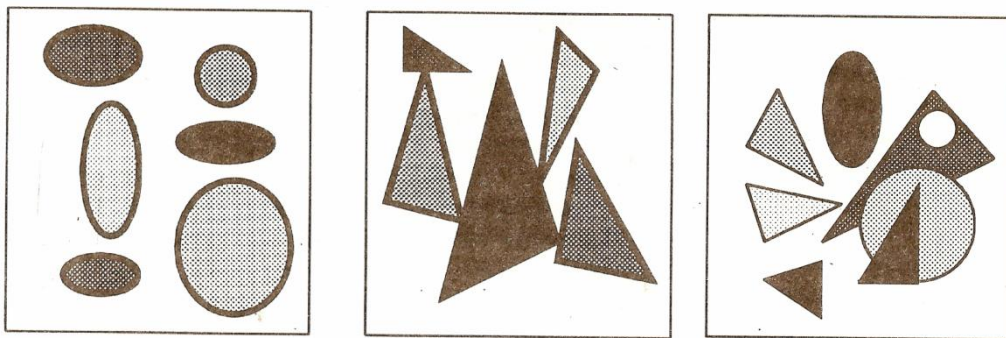
- Өзімді ашық түсті киіммен бейнелеу арқылы;
- Өзімді топтан бөлектеп бейнелеу арқылы,
- Алдыңғы планға шығарып, үлкейту бейнелеу арқылы...

Балаларға әралуан нұсқаларды – пейзажда, натюрмортта қандай да объектіні ерекшелеуді ұсынуға болады. Ал олар бұған өз жауаптарын айтады.

Бүкіл әлемді адам баласы салыстыру арқылы танып, біледі. Бізді қоршаған кез-келген объектілердің кез-келген параметрлері салыстырмалы. Мысалы, ойыншық үй бес қабатты үйге қарағанда өте кішкентай, ал бес қабатты үй аспанмен таласқан көпқабатты үйлерге қарағанда сіріңке қорапшасындай ғана болып қалады. Сұр түс аққа қарағанда – күнгірт, ал қараға қарағанда – ашық түс болып саналады.

Айқын қарама-қарсылықты білдіретін «контраст» сөзі бізге бұрыннан таныс. Естерінде болса біз контраст түстер және олардың өзара әрекеттесуінің принциптері туралы өткен сабақтарда қарастырған болатынбыз.

Екі немесе одан да көп объектілердің параметрлерінің айырмашылығы неғұрлым көп болса, олар соғұрлым өзара бір-бірін ерекшелік түседі, яғни контраст арта түседі. Контраст заңдылығы дегеніміз осы. Мысалы, үлкен нәрсе кішкене заттың қасында одан сайын үлкен болып көрінеді. Егер алыптың қасына ергежейліні салып қойсақ, қағаз бетінде ол одан да зор, ал керісінше ергежейлі алыппен салыстырғанда тым кішкентай бола түседі. Суреттің өлшемдерін пайдалана отырып, адамды кішкентай қағазға компоновка жасағанымызды еске түсірейік. Қағаз оған тарлық жасады және осы арқылы оның үлкен болып көрінуіне әсерін тигізді. Егер оның қасына кішкентай адам бейнелесек, алып контраст заңдылығы бойынша одан әрі зорая түседі. Ақ түс қараның жанында одан әрі аппақ болып көрінеді.

Мен балаларға геометриялық денелерден (дөңгелек, овал) тұратын композиция, одан кейін эралуан үшбұрыштардан тұратын композициялар жасауды тапсырамын. Жасалған екі композицияны талдап, олардың адамды жалықтыратын біртектес екеніне көз жеткіземіз.

Бұдан кейін балаларға овалдар мен үшбұрыштардан үшінші композиция жасап көруді ұсынамын және бұл жолы үшбұрыштардың сүйір ұштары одан әрі сүйірлене түсіп овалдардың нәзік, жұмсақ формаларын түйреп алуға ұмтылғандай әсер тудыратынын байқаймыз. Контраст формалардан құрылған композиция мағыналы, жанды әрі қызық.

Түрлі суретшілердің шығармаларынан контрасты пайдалануға көптеген мысалдар келтіруге болады. Мысалы, шар үстінде қас-қағым сәтке тепе-теңдікті ұстап тұрған қыз, орнықты куб үстінде жайғасқан сом тұлғалы, ауыр денелі акробатқа қарағанда өзінің албырттығын, нәзіктігін ерекшелік түскен. Пабло Пикассо контрасты формаларды пайдалана отырып, «Шар үстіндегі қыз» картинасына айрықша астарлы мән-мағына бере білген. [1,93].

Түрлі суретшілердің шығармаларынан контрасты пайдалануға көптеген мысалдар келтіруге болады. Мысалы, шар үстінде қас-қағым сәтке тепе-теңдікті ұстап тұрған қыз, орнықты куб үстінде жайғасқан сом тұлғалы, ауыр денелі акробатқа қарағанда өзінің албырттығын, нәзіктігін ерекшелік түскен. Пабло Пикассо контрасты формаларды пайдалана отырып «Шар үстіндегі қыз» картинасына айрықша астарлы мән-мағына бере білген.

Табиғатта да, өмірде де бізді контрастар әлемі қоршап тұр. Көкке өрлеген жіңішке теректер мен жан-жаққа тармақталған еменнің ашық аспан аясындағы күңгірт сұлбалары бірі-біріне барынша карама-қарсы әсер береді. Ағаштың, үйлердің, мұнаралардың, таулардың тік сызықтары мен жердің көкжиек сызығы. Айналамыздағы түстер контрасты, оқиғалар, мінез, көңіл-күй карама-қайшылықтары. Геометриялық формалардан өзге де шағын композициялар, мысалы, өткір тікенектер арасындағы көбелек, контраст формалар, түстерден құрылған натюрморт, «күйеу жігіт пен қалыңдық» (әсіресе қыздар түрлі – түсті тойдың фонындағы қалыңдықты аппақ киімде, күйеу жігітті кара түсті костюмде бейнелеуді аса жақсы көреді) орындауға болады.

Бейнелеу дегеніміз – заттардың, табиғат құбылыстардың, адамның және жан-жануарлардың, өсімдіктердің көрінісін қағаз бетіне орналастыру. Олардың нақтылы бейнесін беруменғана шектелген суретшіні біз «көпшіруші суретші» дейміз.

Ал нағыз суретші болу үшін бейнелейтін заттың, құбылыстың көркемдік жағын ойлау керек.

Көркемдік шеберлігі жоғары туындылар деп сызықты, түсті, форманы, ренді, кеңістікті үйлестіруді, суреттің мазмұнын тақырыбына сай шебер қолданған суретшіні айтады.

Шын мәніндегі дарынды суретшілер адамның бейнесін, келбетін, жан дүниесін, мінезін, қимыл-қозғалысын аса шеберлікпен көрсете алады. Жануарларды салғанда да қимыл-қозғалысын ерекше тұстарын бейнелеуге тырысады. Табиғат құбылысын салғанда да олардың көз тартар ерекше құбылысын, жыл мезгіліне байланысты өзгерістерін, сұлулығын көркемдеп бейнелейді.

Ондай суретшілерге: И. Шишкин, И. Левитан, Ү. Әжиев, Ә. Жүсіпов, Ә. Ысмайылов, О. Таңсықпаев, Ж. Шарденов және басқаларды жатқызуға болады.

Бейнелеу өнері жалпы өнердің бір бөлігі. Негізінде жалпы өнер атаулыға ауыз әдебиеті мен көркем әдебиеті, ән-күйді, театр мен киноны, бейнелеу өнері мен сәулет өнерін, тағы басқа өнер түрлерін жатқызамыз.

Өнердің өзіне тән ерекшелігі - өнер шындығына байланысты адамның эстетикалық қарым-қатынасын анықтау. Өнер үшін ең басты мақсат дүниені көркемдік тұрғыдан бейнелеу болып табылады. Өмір шындығын бейнелеген әр алуан өнеріміз адамдардың әсемдік сезімдерін оятып, көркемдік заңдылықтар арқылы өнер туындыларын жасайды.

Қаншама дәуір, ғасырлар өтінен сұрыпталып бізге жеткен бейнелеу өнерінің өрісі кең де ауқымды. Осы сан салалы өнер тобымен жан-жақты тереңірек танысу үшін, оның түрлерін айқын ажырата білуіміз қажет.

Өнер - қоғамдық сананың бір формасы. Көркем мәдениеттің бір саласы. Өнер көркемдік (бейнелер бейнелеу өнерінде), дыбыс (музыка), сөз (көркем әдебиеті) және өнерді жеке түрлерінің синтезі арқылы (театр, кино, өмір шындығын көркем бейнелейді. Өнер өзінің барлық түрлері арқылы адам санасына күшті идеологиялық, тәрбиелік әсерін тигізе.

Халық өнері - бейнелеу және сәндік қолданбалы өнер, жиынтығынан тұрады. Халық арасынан пайда болған халық өнеріне қызығушылық әр уақытта басым болады. Қолданбалы өнер зергерлік мәдениетіне дейінгі істерді толық қамтиды [2,35].

Бейнелеу өнері, жоғарыда айтқанымыздай, алуан түрлі болып келеді. Алғашқыда оған тек сурет пен кескіндеме және мүсін өнері жатқызылды. XVIII ғасырда бұларға сәулет (архитектура) қосылды, ал XIX ғасырдың аяғында графика еніп, бұл қатарды толықтырды.

Заманымыздың кейінгі жылдарында жан-жақты тез өркендеп келе жатқан дизайн өнері де бейнелеудің бір саласы болып қалыптасты.

Енді осы өнер салаларының әрқайсысына жеке-жеке тоқталайық.

Бейнелеу өнері - ақиқат көрінетін дүниенің бейнесін кеңістікте немесе жазықтықта көрнекті суреттейтін өнердің түрі. Бұл өнер басқа өнер салалары сияқты болмыстың көркем бейнесін адамның сезуінен туындайды.

Бейнелеу өнерінің сан ғасырлық даму тарихында төмендегідей түрлері мен жанрлары бөлініп шықты: 1. Живопись, 2. Графика, 3. Скульптура, 4. Сәндік қолданбалы өнер, 5. Архитектура.

1. «Кескіндеме» - бұл жазықтықтың бетіне (қағаз, кенеп, ағаш, үй қабырғасының беті) жағылған әр түсті бояу қабаттарының көмегімен жасалатын өнер шығармасы.

Кескіндеме (Живопись) – ең бір ежелгі өнер. Мысыр, Греция, Италия немесе қайта өрлеу дәуірі өнерінің алтын қорынан кездестіруге болады. Живопись - бейнелеу өнерінің ішіндегі бай да толысқан түрі. Ондаған түрлі түс-бояу реңдерінің тоғыса байланысып, көздің жауын алатындай құлпыра бейнеленуі живописке тән нәрсе.

Акварельдік кескіндеме (живопись). Бұл кескіндеме, көбінесе қағазға ғана салынады. Акварель бояулары суға өте ерігіш, күмістей таза мөлдірлігімен ерекшеленеді. Акварельмен «дымқыл» тәсілде жазған кезде суретшіден шап-шаңдық талап етіледі, өйткені бояу кеппей тұрып бір-бірімен араласуы керек, сол араласуы арқылы өзімізге керекті түстерді табамыз. Бояулардың мұндай жымдасуы акварельге өте-мөте тән қасиет.

2. Графика – бұл екі немесе үш теспен ғана салынатын суретті айтамыз. Графика шығармаларына қарындашпен салынған суреттер гравюралар, кітап иллюстрациялары, газет суреттері, эрикатуралар, плакаттар, кітап шрифтілері, түрлі жарнамалар, маркалар жатады. Қағаз бетіне салынған литографиялар, түсті гравюралар, түрлі түсті қарындаш және бормен салынған суреттер де графикаға жатады. Бұл сөз гректің «*grapho*» «жазамын», «суретін саламын» деген сөзінен шыққан.

Кескін түрлі үлгідегі техника көмегімен берілуі мүмкін, қолдың істелген және машина көмегімен беруге болады. Сол себептен графиканы екі түрге бөлеміз: тікелей қағаздағы кескін және баспалық графика.

Қолөнері көне заманнан бері қарапайым еңбек құрал-жабдықтарын пайдапанып, шикізаттардан әр түрлі дайын бұйымдар жасайтын қолөнер өндірісі екендігі белгілі.

Қазақ халқының іскерлік қолөнері негізінен үй кәсібі түрінде дамыған деп айта аламыз. Көшпелі тұрмыстың қажетке байланысты қолөнер шеберлері мал шаруашылығына қажетті шылбыр, ноқта, жүген, шідер, кісен, ер-тұрмандар жасаумен шұғылданған. Олар сазбалшықтан, ағаштан, теріден ыдыс-аяқтар, ағаштан, сүйектен, металдан, мал және аң терілерінен нақышты мүліктер, домбыра, кобыз, сыбызғы, шаңқобыз, дауылпаз сияқты саз аспаптары жасаған. [5,39].

Қазақ халқының қолөнері ішінде киіз үйдің кереге, уық, шаңырағын жасау, тоқымашылық, термешілікпен айналысу кең өріс алғаны көпшілікке мәлім.

Мүсіндеу (скульптура)- бейнелеу өнерінің ішіндегі ең ежелгісі. Тіпті сонау тас ғасырында-ақ адам қарабайыр мүсіндеу өнерімен шұғылданған.

Өнер тарихынан белгілі, талай дәуірлер, сан ғасырлар өтінде өмірмен өзектес дамыған мүсіндеу өнері небір ғажап, қайталанбас туындылар қалдырды. Солардың ішінде: Мысырдағы перғауындардың сом бейнелері, ғажайып сфинкстер, ертедегі. Грециядағы «Родос алыбы», Зевс мүсіндері, әдемі де теңдессіз сұлу Афродита, батырлық пен ерлікке шақыратын Давид мүсіндері (Б.Микеланджело) ерекшелігімен көзге түседі.

Кейінгі дәуірлерде де, қазіргі біздің заманымызда да осындай есте қаларлық, айнала қоршаған ортамен шеберлікпен шешімін тапқан қаншама өнер туындылары өмірге келді. Соның ішінде, жақын елдерінде де осындай ескерткіштер баршылық. Мысалы, Санкт-Петербургтегі Петрге арналған салт аттылы ескерткіш. Волгоградтың Мамаев қорғанындағы - «Отан-Ана» зәулім ескерткіші және астанамыз Алматыдағы Амангелді, Абай, Шоқан ескерткіштерін ауыз толтырып, мақтанышпен айтуымызға болады.

Сәулет өнері - ең ескі өнердің бірі. Сәулет тарихы адам баласының алғаш тасқа сызық сызып өнерді сезінгені сияқты, оның ең алғаш өз еңбегімен баспана ойлап табуынан басталады. Мыңдаған жылдар бойы сәулет өнері дүниенің төрт бұрышында адамзат ой-өрісінің жарқын жемісі ретінде әрқашан да дамып, өркендеп отырды. Бұл өнер жеке дара өзі ғана дамып қоймай, басқа да өнер салаларын заман ағымына қарай өркендетіп адамзат игілігіне өзімен бірге қызмет еткізді. Сондықтан да, көбіне-көп басқа өнер ағымдары сәулет өнерінің ықпалымен өз бет бейнесін өзгертіп, онымен сабақтаса бірге дамып отырды.

Екінші Мекке атанған Түркістандық Қожа Ахмет Яссауи сәулет ғимараты біріншіден, өзінің сәулетінің күрделілігімен, ұлылығымен көзге түссе, екіншіден, қыздың жасауындай көздің жауын алатын әсемдігімен, қалы кілемдей құлпырған керегелерінің ою-өрнектерімен баурап алады. Мұндай халық өнері мен сәулет өнері біте қайнасып ғимаратқа қайталанбас көрік береді. Осындай әлемді тәнті еткен ғаламат сәулет комплексі - Өзбекстандағы Шир-Дор ансамбльдер қорымы. Бұл қорым сәулеті халықтың нақыш, бейнелеу және бедерлеу өнерімен көмкерілген. Әлемдік маңызы бар бұл қорымды кезінде қазақтың ұлы перзенті, сол кездегі Самарқан әмірі және ұлы биі Жалаңтөс Баһадүр батыр салдырған. Қорым сәулетінің кереметтілігіне қайран қала отырып, ұлы бабамыздың эстетикалық талғамының құдіреттілігіне таң қаласың. [4,57].

Келесі әңгімеміз - *дизайн өнері* туралы. Бұл өнер бұрыннан белгілі, кейінгі жылдарда барлық салада - өнеркәсіп саласында, кәсіп саласында кәсіпорындарда, завод-фабрикаларда, құрылыста, сәулет саласында тереңдей еніп келеді.

Дизайн, негізінен, мейлі құрылыс болсын, үй жиһаздары болсын, тіпті кішкене ойыншықтар болсын, соның бәрінің сыртқы кейпін айналамен үйлесетіндей, заманға сай болуын қатаң қадағалайтын жобаларды күнделікті өмірге әкелетін өнер саласы. Мысалға, сәулет саласында дизайншылар жобаланған ғимараттың неге арналғанын сай, оның ішкі интерьерін бір әсемдік үйлесімге келтіріп, ал сыртқы экстерьерін қоршаған айналамен жара-сым табуына баса көңіл бөліп соны іске асырады. Сол сияқты, үй жиһаздарын жобалағанда да оның сыртқы келісімін, қандай бөлмеге арналғанына қарай көркемдеп әшекейлейді. Дизайндық өнер қазір барлық елде алдыңғы орынға қойылған. Қазіргі нарықтық экономика жағдайында әлемдік сапа дәрежесіне көтерілу үшін заттардың, тауарлардың құнын арттыру дизайнға тікелей байланысты. Шебер дизайншылардың озық ойынан шыққан сапалы да көз тартар сүйкімді заттар қайда болса да тез өтеді. Сондықтан дизайн өнері - жаңа да, келешекте сұранысы да мол өнер көзі болып отыр. [6,41].

Міне осылай бейнелеу өнері сабақтарында композиция заңдылықтарын түсіндіру үшін, бейнелеу өнері түрлерімен таныстыра отырып, суретшілердің, шеберлердің шығармаларының композициялық ерекшеліктерімен таныстырып өтеміз.

Сонымен композицияны оқыту екі кезең бойынша жүзеге асырылады. Бірінші кезеңде оқушыларға композицияның «бүтіндік заңы», «үлгі заңдылығы», «қарама-ақсылық заңдылығы», «композициялық идеясы», «композиция мүмкіндіктері», «ырғақ (ритм)», «композициялық сюжет», «симметрия және ассиметрия», «басты тұлға», «композициядағы алдыңғы көрініс», «композициядағы ұзақтағы көріністер», «композиция элементтері», «композиция құрылымы», «түстердің композициясы», т.б. түсініктер беріледі. Олар көрнекті түрде картиналарды талдау барысында түсіндіріледі. [7,132].

Композиция туралы түсініктер беру бейнелеу өнері пәнінің тақырыптық сурет салу сабағында алдымен жеке сабақ ретінде өткізіліп, соңынан бұл түсініктер беру, нұсқаға қарап сурет алу, жоғарыда айтылып кеткендей бейнелеу өнері туралы әңгіме сабақтарда жалғастырылып, отырады. Себебі композиция заңдылықтарымен оны бейнелеу ержелері, олар туралы білімдер жүйесі оқушының нұсқадан қарап сурет салу, сәндік сурет салу, өнер туындысы туралы талдау жасау үдерісінде қажет болып отыратын іс-әрекеттер.

Композицияны оқытудың екінші кезеңі – оқушыларды композиция құрастыруға үйрету. Композиция құрастыруға үйретудің басы оқушыларға қарапайым геометриялық әр түрлі формаларды кеңістікте орналасу көріністерін шартты түрде бейнелеуден басталып, бағытталған жаттығулар жасаумен қарапайым тақырыпқа композиция жасау іс-әрекеттерін үйретуге аяқталады.

Оқушыларды композиция құрастыруға үйрету жаттығулары мынандай бағдарламамен жүзеге асырылады: 1. Төрт бұрыштарды, үш бұрыштарды, түзудің, шеңбердің бойына бірдей қашықтықта, бірдей өлшемдермен орналастыру жаттығулары; 2. Композициялық орталыққа үлкен шеңбер немесе төрт бұрыш бейнелеп, оның жиегіне, (айналасына) үш бұрыштар немесе төрт бұрыштарды бейнелеу жаттығуларын жасау;

3. Симметрия тақырыбына геометриялық денелерді картина жазықтығының бетіне (қағаз бетіне) оң жағы мен сол жағын тепе-тең етіп орналастыру жаттығуларын жасауға үйрету;

4. Геометриялық денелерді жазықтық бетіне қатал симметрия заңымен емес, ассиметрия заңдылығын сақтап орналастыру жаттығуларын жасау; 5. Геометриялық формаларды жазықтық бетіне кеңістіктегі көрушіне жақынын (көлемін үлкен етіп) көрушіден алысын (кіші етіп) бейнелеу жаттығуларын орындау; 6. Түстердің ырғағы (ритмі) бойынша алынған композициялар жасау, натюрморт, пейзаж тақырыптарына композиция жасау жаттығулары.

Қорытынды

Ұсынылып отырған мақала бойынша алғашқы кезде өмір шындығынан алынған көріністер бойынша бірден сапалы композиция жасау қиындық туғызады. Сондықтан композицияның заңдылықтарын үйретуге арналған жаттығулар геометриялық формаларды құрастыру арқылы жасалғандығының ұтымды болатындықтарын тәжірибелік эксперимент жұмыстары көрсетті.

Қорытындылай айтқанда, композицияны оқытуды бірнеше жаттығулар жасау мен суретшілер шығармалар таныстыру нәтижесінде игерілетін оқу үрдісі емес, ол жүйелі, кешенді, бірізділікпен, ғылыми тұрғыдан негізделген оқыту технологиясы нәтижесінде игерілетін композиция заңдылықтары туралы білімдер мен композициялық бейнелеу икемділіктерінен дағдыларынан құралатын мұғалімнің дайындығын қажет ететін іс-әрекеттер жүйесі ретінде тану қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бейсенбеков Ж.Ж., Абдуллаева Г.Д. Бейне және өлшем. «Тұран», 2018. -б. 22-29.
- Ералин Қ.Қ., Ералина Ф.Қ. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі. «Тұран», 2015.-б.115
2. Ералин Қ.Қ. Бейнелеу композициясы «Тұран» 2015. -б.79
3. Жолдасова Б.Б., Қазақтың сәндік-қолданбалы өнері. Шымкент-2012. –б. 5-7
4. Жолдасова Б.Б. Бейнелеу өнері тарихы және теориясы. «Тұран» 2015. -б.79
5. Хьюз Д., Моррисон Л. Обучение критической визуальной грамотности.
6. Евросса –молодые люди тексты культуры. Том: 10 № 2 , 2018, Стр.: 9-41
7. Мишина Н., Javgildina Z., Мишина А., Гайнетдин Д., Беломоева О. Дизайн практика как метод по профессиональной ориентации на подростков в системе издоголнительного образования. Истории культуры и исследования искусства. Том: 7 №4, 2018, Стр.: 132-

ӘОЖ 378.02:37.016
МРНТИ 14.35.09

М.Б. Джанаев

*Абай атындағы Қаз ҰПУ-нің көркем білім кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.к., ҚР СО мүшесі.
Алматы, Қазақстан*

КЕСКІНДЕМЕ САБАҚТАРЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕР ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Мақалада живопись сабақтарында интербелсенді әдістер қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Оқытудың интербелсенді әдістерін қолдану негізінде білімгерлердің живописьтік бейнені ұйымдастырудағы практикалық әдістері мен тәсілдері зерттеледі.

Бьюзеннің табиғи оқыту әдістемесіне (БТОӘ) сүйене отырып, живопись сабақтарында білімгерлердің шығармашылық қабілеттерін дамыту сұрақтары талданады. Тони Бьюзеннің интеллект-карталары мен басқада инновациялық әрекеттері білімгерлерге живописьтің әдістері мен тәсілдерін көркем игеруде нәтижеге жетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, мазмұнды әрі көркем жазуға мүмкіндік береді. Зерттеуде қолданылған әдістер білімгерлердің қоршаған орта әлемін көркем игеруіне ықпал етеді. Живопись сабақтарындағы білімгерлердің көркем бейнелі қабылдауы мен практикалық дағдыларын дамыту әдістері зерттеледі. Білімгерлердің шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруда интербелсенді әдістер қолдану мүмкіндіктері анықталады. Білімгерлердің жеке тұлғалық шығармашылық сапасын живопись сабақтарында қалыптастыру жағдаяттарын жасау мысалдары көрсетіледі. Зерттеу мақсаты: живопись сабақтарында білімгерлердің көркем бейнелеу қабілеттерін мақсатты бағдарлы түрде дамыту және білімгердің шығармашылық жеке тұлғалық сапасын қалыптастыру.

Түйін сөздер: живопись, көркем бейне, қабылдау, шығармашылық, қабілет, дамыту, қалыптастыру, интербелсенді әдістер .

M.B. Dzhanaev

*elder professor of pulpit «Creative Specialty » Kaz NPU name of Abay, c.p.s., member of UP RK.
Almaty, Kazakhstan*

APPLICATION OF INTERACTIVE METHODS IN PAINTING LESSONS

Abstract

The article discusses the possibilities of using interactive methods in painting classes. Practical methods and techniques for organizing picturesque images by students based on the use of interactive teaching methods, are studied.

Based on the method of natural learning Buzan (NMEB), the issues of development of students' creative abilities in painting classes are studied. Intelligent cards and other innovative approaches by Tony Buchan will allow students to achieve results in the artistic development of painting techniques and methods, develop creative abilities, and learn to write meaningfully and artistically. The methods used in the study contribute to the artistic development of the surrounding world. Methods of developing artistic and visual perception and practical skills of students in painting classes are also studied.

The possibilities of using interactive methods in the formation of creative abilities of students are determined. Examples of creating a condition for the formation of creative qualities of the personality of students in painting classes were shown. The objectives of the study are the targeted development of the artistic and visual abilities of students in painting classes and the formation of creative qualities of the student's personality.

Key words: painting, artistic image, perception, creativity, ability, development, formation, interactive methods.

М.Б. Джанаев

ст. преподаватель кафедры художественного образования КазНПУ им. Абая, к.п.н., член СХ РК,
г. Алматы, Казахстан

ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА ЗАНЯТИЯХ ЖИВОПИСИ

Аннотация

В статье рассматриваются возможности применения интерактивных методов на занятиях живописи. Изучаются практические методы и приемы организации живописного изображения студентами на основе применения интерактивных методов обучения.

Опираясь на методику естественного обучения Бьюзена (МЕОБ), изучаются вопросы развития творческих способностей студентов на занятиях живописи. Интеллект-карты и другие инновационные подходы Тони Бьюзена позволят студентам добиться результатов в художественном освоении приемов и методов живописи, развить творческие способности, научиться писать содержательно и художественно. Применяемые в исследовании методы способствуют художественному освоению окружающего мира. Так же изучаются методы развития художественно-образительного восприятия и практических навыков студентов на занятиях живописи.

Определены возможности применения интерактивных методов в формировании творческих способностей студентов. Показаны примеры создания условия формирования творческих качеств личности студентов на занятиях живописи. Задачами исследования являются: целенаправленное развитие художественно-образительных способностей студентов на занятиях живописи и формирование творческих качеств личности студента.

Ключевые слова: живопись, художественное изображение, восприятие, творчество, способность, развитие, формирование, интерактивные методы.

Кіріспе.

Жоғары оқу орындарында кескіндеме сабақтарын оқыту көпшілік жағдайда әдетті дәстүрлі оқыту әдіс-тәсілдерімен өтіледі. Кескіндеме сабағында дәстүрлі әдістер бейне салу кезеңдері, сабақ тақырыбына сай көрнекіліктер қолдану, салу тәсілдерін орындап көрсету т.б. әдіс-тәсілдер қайталанып қолданылып отырады. Әрине бұл тәсілдер қолданылуы тиіс.

Алайда осы аталған дәстүрлі әдіс-тәсілдерді жаңа инновациялық технологиялармен ұштастыра қолдану білімгерлердің сабаққа деген ынталары мен шығармашылықтарын белсендіретіндігін ұмытпаған жөн. Сондай ақ кейде сабақ кестесіндегі арнай сабақты шеберлік кластармен шатастыратын жағдайларда туындап жатады. Онда мүмкін академиялық топтардағы сабақтың атауын өзгертіп шебер класс деп қою қажет шығар? Мұнда нақты тұжырым болуы керек. Әрине шебер кластар қажет. Бірақ шебер кластардың орны мен мәні бөлек мәселе екендігінде дау жоқ шығар. Сабақты шебер кластармен ауыстыруға болмайтындығы туралы білікті мамандар пікірлері жетерлік. Негізінде шебер кластарға арнайы уақыт беріліп мақсат қойылатындығы белгілі.

Оқытушының живопись сабағында бейнелеу жолдарын, әдіс-тәсілдерін, жұмысты орындау технологиясы мен техникаларын өзі түсіндіре отырып, орындап көрсетуі өте маңызды және ұтымды тәсіл. Бұл тәсіл сабақ кезеңдерімен, мазмұнымен біртұтас сәйкестікте қолданылады. Осымен қатар сабақта интербелсенді инновациялық технологиялар қолдану жолдарын игеруіміз қажет. Өнер сабақтарында, әсіресе тәжірибелік сурет, кескіндеме, композиция пәндері сабақтарында инновациялық технологиялар қолдану мүмкіндіктері мен жолдары туралы ғылыми ізденістер мен нақты нұсқаулар, әдістемелер жоқ. Осы тұрғыда жаңа оқыту технологияларын, интербелсенді оқыту тәсілдерін кескіндеме сабақтарында қолдану мүмкіндіктерін қарастырамыз.

Негізгі бөлім.

Интербелсенді инновациялық технологияларды живопись сабақтарында қолдану мүмкіндіктері мен жолдарын анықтау мақсатында алдын ала теориялық әдістемелік және тәжірибелік практикалық ізденіс жұмыстары жүргізілді. Инновациялық технологияны живопись сабағында қандай жағдайда, қалай қолдану қажеттігі алдын ала талданды. Жаңа технологияның сабақ тақырыбымен, мақсатымен үйлесімі қандай болуы мүмкін? Кескіндеме сабағының өнер танымдық, көркемдік мақсаттарына сай қандай жаңа технология қолдануға болады? Бұл технологияларды қай деңгейде, қандай жағдайда, қай

кезеңде қалай қолданамыз? Өнер пәндерінің практикалық сабақтарын оқытуда осындай көптеген педагогикалық, психологиялық, пәндік мазмұндық сұрақтар туындап отырады.

Сондықтан біз талдау жасай отырып кескіндеме сабағында Тони Бьюзеннің табиғи оқыту әдістемесін (БТОӘ) [1], кескіндеме сабағының «қарапайым натюрморт» тақырыбында қолдану мүмкіндіктерін іздестірдік. Сабақ барысында осы технологияның жеке элементтерін пайдаланып көрдік. Алғашқы кезеңдерде білімгерлерге жекелей интеллект-карталар [1], туралы түсініктер беріліп, көркемдік ой-жүйе қалыптастырып, орындау жолдарын көрсеттік. Аталған технология туралы Т.Бьюзеннің еңбегінде « ... для использования всех возможностей мозга нам нужно составлять конспекты и прибегать к методам организации мыслей, которые опираются не только на слова, цифры, порядок и линейную структуру, но и на цвета, размеры, зрительные ритмы, ощущение положения тела в пространстве и так далее – другими словами, на интеллект-карты!» деп айтылған [1, 137 б.]. Т.Бьюзеннің оқыту әдістемесіне сүйеніп бейнелік ритмдер, сызықтық құрылымдар, өлшемдер, түстер, түстік үйлесімдер мен заттардың кеңістікте орналасуын ескеріп көркем ойды ұйымдастыру элементтеріне жүгіне отырып зияттық-карталар құрастыру тапсырмалары орындалды. Интеллект-карта кілтті сөздерден, көру образдарынан тұрады.

Зияттық-карталар қолдану мән-мазмұнын, астары мен тетіктері білімгерлермен бірге талданды. Бұл білімгерлерге өте қызықты да, ынталы жағдай туғызды. Білімгерлер үйге берілген тапсырмаларды осы интеллект-карталармен орындап көркем бейнелі есте сақтау мүмкіндіктері туралы баяндап отырды. Теориялық білім мен практикалық бейнелеу тәсілдерін игеруде көркем бейнені есте сақтау мен оны қайта репродукциялаудағы өз жұмыстарынан деректер алынды.

Келесі кезекте түрлі интербелсенді әдістерді қамтитын көркем бейнелік дағдылар мен бейнелеу шеберлігін қалыптастыру мақсатында түрлі жаттығу тапсырмалары мен тренингтер орындалды. «Шексіз шығармашылық қабілет» - тренингі арқылы психологиялық ахуал қалыптастыру: мысалы, қойылымды алғаш оң қолмен, келесі кезекте сол қолмен алмастыра отырып лездік уақыттық мөлшерлі долбар-этюдтар орындау білімгерлердің уақыттық-кеңістіктік пластикалық сезімдерін қалыптастырады. Келесі кезекте өздері орындаған жұмысты қайтадан еске түсіру, елестету арқылы салып көркем бейнені есте сақтау қабілеттерін дағдыландырып отырды. Жаңа тапсырмада қойылымды күндізгі табиғи жарықта одан соң, осы қойылымды қайталап түнгі жарықта орындап, нәтижесін салыстыра отырып білімгерлер түстік, тондық, ашық жарқын түстік қатынастар мен түстер реңктері мен қатар түстік үйлесім-колорит туралы нақты түсінік алып машықтанады. Мұндай белсендіру жаттығулары білімгерлердің живописьтік көркемдік қызметтерін ынталандырып тапсырманы шығармашылықпен орындауға көмектеседі. Бұл жағдайларда білімгерлер өздерінің алдыңғы тәжірибелерін пайдалана отырып, жаңа шешімдер жасауға машықтанады. «Инновационное обучение, в свою очередь, связано с творческим поиском на основе имеющегося опыта и, тем самым, с его обогащением» [2, с.37.].

Бұл тәсіл бейнеленетін нысанды көркем бейнелі есте сақтау қабілеттерін дамытары сөзсіз. Себебі, адам оң қолымен орындағанын, сол қолымен қинала отырып орындауы бейнелі елестету, есте сақтау қабілетті шыңдайды. Көркемдік қабылдау дағдысын қалыптастырып, белсенді шығармашылық қызметке тәрбиелейді. Суретші көңіл күйіне ықпал етеді. Натюрморт қойылымындағы заттарды тікелей алдынан, жанынан, үстінен, астынан толық пішінде елестету, еске түсіру арқылы нобайлар орындату кеңістіктік, түстік тондық үйлесімдік қызықты шешімдер жасауға мүмкіндіктер береді. Зат түстерін елестетіп еске түсіру, түс реңктерінің өзгерістерін бақылап қолдану түстер үйлесімін айқындауға ынталандырып отыратындығы белгілі болды. Білімгерлерге түрлі тапсырмалар бере отырып, оның нәтижелерін жүйелеп тізімге алып, сараптап отырдық.

Нәтижесінде қуат, ес, шығармашылық мүмкіндіктер туралы пікірлер қалыптасып, бұл тәсілді қолдану жолдары айқындалды. Осындай педагогикалық даярлықтан соң, сабақ әдістемесі мен технологиясын ПООҚ талқысынан өту мақсатында ашық сабаққа қойдық. Сабақ мақсаты білімгерлер ойлау, ес, елес қабілеттерін дамыту болғандықтан мұндай тәжірибе Ұлы Абайдың 175-жылдығына орай осы тақырыпқа арналып өткізілді. Төменде интерактивті тәсілдер қолдану арқылы аталған тақырыпта сабақ оқыту мысалы келтіріледі: Сабақтың тақырыбы: Қарапайым натюрморт этюдтың түсті акварельдік кескіндеме түрінде орындау. Өткізілген күні: 11. 02. 2020 жыл. Оқу орны: Абай атындағы ҚазҰПУ, ӨМ ж СИ, Көркем білім кафедрасы, №506 ауд. Сабақ мақсаты көркемдік ой, ұлттық мәдениет, рухани таным қалыптастыру. Білімгерлердің көркем-эстетикалық талғамдары мен рухани шығармашылық ойын дамыту.

«Визуалды өнер, көркем еңбек және жобалау» мамандығы Ікурс, 12-2 тобына «Визуалды өнер негіздері (кескіндеме)» пәні бойынша Абай Құнанбайұлының 175 жылдығына арналған ашық сабақ. Ашық сабаққа кафедра ПОҚ мен оқу бөлімінен арнайы комиссия мүшелері қатысты.

Төменде осы тәжірибелік сабақтың жоспары мен әдістемесі беріледі.

Сабақ негізделген оқу мақсаттары:

Визуалды өнер тарауының мазмұнында қарастырылғандар: классикалық және заманауи өнер, қазақстандық суретшілердің шығармашылығы, бейнелеу өнерінің түрлері мен жанрлары; сандық өнер (фотография, анимация, медиа құралдар); бейнелеу өнерінің (визуалды) мәнерлік құралдары; көркем материалдар және техникалармен жұмыс дағдылары туралы түсінік. Кескіндеменің натюрморт жанры туралы теориялық түсінік беріп акварель техникасында натюрморт орындау тәсілдерін игерту.

Сабақ мақсаттары: Натюрморт қойылымын акварель техникасында орындау әдіс-тәсілдерін қалыптастыру. Сабақ мақсаты көркемдік ой, ұлттық мәдениет, рухани таным қалыптастыру. Білімгерлердің көркем-эстетикалық талғамдары мен рухани шығармашылық ойын дамыту.

Сабақ барысында білімгерлер берілген және қосымша зияттық (интеллект)-карталар мен радиалды ой тапсырмаларын орындады. Практикалық жұмыс жасады. Сұрақтарға жауап берді.

Уақыт мөлшерімен шектелген қысқа мерзімді долбар-эюд, нобайлар орындап уақыттық, кеңістіктік сезіну дағдыларын шыңдады. Қойылымнан орындаған алдыңғы жұмысын елестетіп еске түсіру арқылы бейнелеп орындауда қызықты проблемалық жағдайлар туындатып сабаққа ынталандырылып отырды. Сабақ соңында білімгерлер өзі орындаған жұмысы мен тақырып бойынша қосымша мәліметтер мен дәлелдер келтіріп өз түсінігін, болжамдары мен көркемдік тәсілдер қолдану мақсаттарын, себебін айтады. Бұл жағдай эрудициялық, ықыластылық, әсерленушілік дағдыларын қалыптастырып бейнелеу сауаттылығын дамытады. Живописьтік сауаттылық пен көркемдік әдіс-тәсілдер туралы белгілі өнертанушы, педагог ғалымдар еңбектері пайдаланылды (Алпатов М.В., Беда Г.В., Волков Н.Н., Грегори Р.Л., Жегин Л.Ф., Смирнов Г.Б., Зайцев А.С.) [3,4,5,6,7,8,9].

Бұл тілдік терминдік мақсаттарды жүйелейді. Сабақта бейнелеу өнеріне, кескіндеме мен композицияға байланысты терминдер, мәтіндер, тақырып бойынша жалпы теориялық түсініктер беріліп оларға қысқаша, нақты талдаулар жасалды.

Сабақта құндылықтарды тәрбиелеу мақсатында рухани жаңғыру аясында Абайдың 175-жылдығына орай көркемдік ой, ұлттық мәдениет, рухани таным қалыптастыру жолдары мен тәсілдері қолданылып живописьтік бейнелеуде түрлі интерактивті оқыту әдістері іріктеліп алынды.

Сабақтың рухани тәрбиелік мақсаты живописьтік бейнелеу процесінде білімгерлердің көркем-эстетикалық талғамдарын, рухани танымы мен шығармашылық ойын дамыту. «Творческое мышление и творческая деятельность особенные качества человека. Определенные закономерности творческого процесса способствуют развитию человеческого интеллекта. Изобразительные формы видов изобразительного искусства открывают своеобразные смысловые функции выражения мысли системой элементов изображения и композиции» [10, с.28].

Қуат, ес, шығармашылық - Білу, түсіну, қолдану жүйесінде көркемдік ойлау деңгейлерін анықтау және осы модельмен көркемдік шығармашылыққа белсендіру мақсатында зияттық-карталар жасалынып қолданылды. Зияттық-карталарда живопись түрлері мен жанрлары, орындау техникалары мен технологиялары, жалпы живописьтік бейнелеудің геометралды, түстік қатынастық, академиялық дәстүрлі тәсілдері мен көркем пластикалық әсерлі сезімдік тәсілдері енгізіліп білімгерлер талдауына ұсынылды.

Осы тәжірибелік сабақта қолданылған ресурстар: әдебиеттер, оқулықтар, натюрморт орындау кезеңдері мен жолдары туралы суреттер, репродукциялар мен түстік, тондық көрнекі таблицалар, зияттық (интеллект)-карталар мен радиалды ой тапсырмалары, әртүрлі қойылым заттары, тапсырмалар, натюрморт орындау технологиясы мен техникасы туралы видео көрсетілім, кері байланыс.

Қолданылған әдіс-тәсілдер: интерактивті оқыту әдістерін қолдану, сұрақ-жауап, әңгімелеу, түсіндіру, көрнекілік. Пәнаралық байланыс: Абай лирикалық танымдық өлеңдері мен музыка, әдебиет поэзия, қазақ тілі, тарих, көркем еңбек.

Бағалау критерийлері: Натюрморт композициялық құрылымын дұрыс орындау. Натюрморттағы композиция, пішін құрылым, көлем, түс және түстер үйлесімі, кеңістік және перспективалық ұғым туралы түсінік. Абай шығармашылық, тұрмыстық заттарын тарихи рухани танымдық тұрғыда бейнелеу тапсырмаларының нәтижесі. Натюрморт қойылымын «Абай тұрмысы мен

шығармашылығы» тақырыбында түсті акварельдік кескіндеме техникасында орындайды. Абай өмірі мен шығармашылығы туралы өздері орындаған шығармашылық натюрморт этюдтары мен түсініктерін Қуат, ес, шығармашылық - Білу, түсіну, қолдану жүйесінде тексеріп талдау жасау. Сол арқылы сабаққа ынталандырып белсендіру. Жаңа сабақ түсіндіру: Сабақ мақсатымен сұрақ-жауап, әңгімелеу, түсіндіру, көрнекілік арқылы таныстыру. Білімгерлерге тақтадан слайдтар көрсету арқылы интербелсенді, ой-түрткі сұрақтар қойылады: Зат түсіне қарап, көңіл-күйді анықтауға бола ма? Қандай түстер үйлесімі көңілді, жарқын, көңілсіз, деп ойлайсың? Сенің күнделікті көңіл –күйіңе қандай түс үйлесімі сәйкес келеді? Живопись өнер түрлері? Бейнелеу өнері және живопись жанрлары? Натюрморт дегеніміз не, ол туралы түсінік?

Қорытынды.

Абай өмірі мен шығармашылығы туралы шығармашылық натюрморт этюдтары мен түсініктері негізінде «Қуат, ес, шығармашылық - Білу, түсіну, қолдану» жүйесінде «Шексіз шығармашылық қабілет» - тренингі арқылы психологиялық ахуал қалыптастырамыз. Мұндай тәсіл шығармашылық еркіндік пен белсенділікке ынталандыру арқылы көркем ойлауға машықтандырады. «Мысль есть первоисточник мироздания, первоисточник всего сущего, ибо всякое творчество зарождается и начинается в мысли» [11, с.40.].

Өз білімін, түсінігін, қолдану сенімділігі мен деңгейін дамытады. «Абай туралы натюрморттыңда не туралы айтқың келді, мазмұны не?., Абай туралы не көріп білгің келеді?, Абай туралы натюрморт жанрынан не білуге болады екен? » осы сұрақтар мазмұнында да білімгерлер интеллект-карталар орындап өздерінің рухани танымдарын көрсетті. Тренинг соңында қатысушылар өз ойларын айтып пікірлерін сараптады.

«Когнитивное функционирование (мыслительные действия, интеллектуальное развитие, познавательный интерес, диалектика и логика мышления) ... в художественно-эстетическом блоке опирается на выразительный язык искусства (ритм, динамика, симметрия, асимметрия, статика, форма, цвет и т.д.) в природе, жизни, искусстве» [12, с.7.]. Білімгерлер натюрморттың теориялық негіздерімен, терминдермен, оқу мәселелері: композиция, пішін құрылым, көлем, түс және түстер үйлесімі, кеңістік және перспективалық ұғым туралы түсініктермен танысады.

Нәтижесінде интерактивті оқытуда Бьюзеннің табиғи оқыту әдістемесін (БТОӘ) сабақ тақырыбы мен мақсатына сәйкес қолдану арқылы К(қуат)+Е(ес)=Ш (шексіз шығармашылық қабілет) шығармашылық қабілетті жан-жақты үздіксіз дамыту мүмкіндігіне ие боламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бьюзен, Т. *Научите себя думать / Т.Бьюзен; пер. с англ. Ю.И. Герасимчик. – 2-е изд. – Минск: Попурри, 2018. -224 с.: ил.*
2. Шаляпин О.В. *Инновации в художественно-педагогическом образовании // Материалы Республиканского коллоквиума «Художественное образование Казахстана в XXI веке: совершенствование образовательных программ с учетом мировых тенденций» 5-6 ноября 2012 года. –Алматы, 2012г. -272 с.*
3. Алпатов М.В. *Композиция в живописи. -М.-Л., 1940.*
4. Беда Г.В. *Основы изобразительной грамоты. Рисунок. Живопись. Композиция. –М.: Просвещение, 1981.-239 с.*
5. Волков Н.Н. *Композиция в живописи.-М.: Искусство,1977.-263 с.*
6. Грегори Р.Л. *Разумный глаз. -М.: Мир, 1972. -209 с.*
7. Жегин Л.Ф. *Язык живописного произведения (условность древнего искусства).-М.: Искусство, 1970.-124 с.*
8. Смирнов Г.Б. *Живопись. –М.: Просвещение, 1975. -143 с.*
9. Зайцев А.С. *Наука о цвете и живопись. –М.: Искусство, 1986. – 158 с.*
10. Джанаев М.Б. *Взаимосвязь образования и художественного творчества в организации обучения и художественной деятельности учащихся // Материалы за 9-а международна научна практична конференция, «Бъдещите изследвания», -2013. Том 14. Педагогически науки. София. «Бял ГРАД-БГ» ООД -72 стр.*
11. Клизовский А.И. *Основы миропонимания Новой Эпохи / А.И.Клизовский. –М.: ФАИР-ПРЕСС, 2006. – 816 с.*
12. Юсов Б.П. *Современная концепция образовательной области «Искусство в школе» // Виды искусства и их взаимодействие. – М.: ИХО РАО, 2001. – 240 с.*

ӘОЖ 745/749
МРНТИ 18.31.51

Ешманова. Ж.М., Ақбаева.Ш.Ә.

*Абай атындағы ҚазҰПУ Өнер, мәдениет және спорт институтының 5B010700-«бейнелеу өнері және сызу» мамандығының 3 курс студенті, Алматы, Қазақстан.
e-mail: jansaya.eshmanova@mail.ru*

*Ғылыми жетекшісі: Абай атындағы ҚазҰПУ Өнер, мәдениет және спорт институтының «Көркем білім» кафедрасының доценті, п.ғ.к., Қ.Р Суретшілер одағының мүшесі
e-mail: akbaeva_sholpan@mail.ru*

КӨРКЕМ КЕСТЕЛЕУ ӨНЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Аңдатпа

Қазіргі заман жасөспірімдердің шығармашылық жолға, жетістіктерге жетулеріне байланысты, шығармашылық белсенділіктерін арттыру үшін Қазақстан Республикасының жалпы орта мектептердегі еңбек сабағының үлкен ықпалдылығын жоғарлату үдерісін қолға алу. Көркем еңбек сабағының ең үлкен тарауларының бірі сәндік қолданбалы өнер тармағындағы белсенді рөл атқаратын сәндік қолданбалы өнер саласы- көркем кестелеу тармағы болып саналады. Көркем кестелеудің қыр сырын, бағыттарын, жасалу тәсілдерін үйрету барысында оқушыларға берілетін тапсырмалардың өзектілі, қызықтылығы, тиімділігі тікелей еңбек мұғаліміне байланысты болып табылады. Мұғалім сабақ барысында теориялық және практикалық жолдарын сабақ барысында тиімді қолдану үшін тақырыптық жоспардың маңыздылығын түсіну керек. Теориялық бағытта көркем кестелеудің түрлерін толықтай түсіндірілсе, практикалық бағытта көркем кестелеудің орындау барысында орындалатын этаптарды жасайды. Орындалатын бұйымның нобайын, түстік орындалуының дұрыстылығын, кестелеуге керекті құрал-жабдықтармен жұмыс істеу жолдарын оқушыларға сабақ барысында көрсету керек.

Түйін сөздер: шығармашылық, көркем еңбек, сәндік қолданбалы өнер, сәндік қолданбалы өнер саласы, көркем кестелеу, нобай, түстік орындалу.

Yeshmanova J.M., Akbayeva S.A.

*She is a student of the 3rd year of the specialty of 5B010700- "Fine Arts and Drawing" of the Institute of Art, Culture and Sports of the Kazakh National Teachers' University named Abaya,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: jansaya.eshmanova@mail.ru*

*Scientific director: Ph.D., assistant professor of "art education" at the Institute of Art, Culture and Sports of the Kazakh National Teachers' University named Abaya,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: akbaeva_sholpan@mail.ru*

DEVELOPMENT OF CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS ON THE BASIS OF ART-EMBROIDERY ART

Abstract

Start the process of improving the effectiveness of labor lessons in secondary schools of the Republic of Kazakhstan in order to increase their creative activity in connection with the achievements and creative successes of modern teenagers. One of the largest sections of the art lesson is the field of decorative art, which plays an active role in the field of decorative and applied arts. The relevance, interest and effectiveness of tasks for students in teaching the basics, directions and methods of drawing directly depend on the teacher's work. The teacher should understand the importance of the thematic plan for effective use of theoretical and practical techniques during the lesson. Theoretically, the types of artistic embroidery are explained in detail, and practical-the stages that are performed during artistic embroidery. The sketch of the

product being made, the correctness of the color execution, and how to work with embroidery equipment must be specified by students during classes.

Key words: creativity, artistic work, decorative and applied art, the field of decorative and applied art, embroidery, sketch, color execution.

Ешманова Ж.М., Акбаева Ш.А.

студентка 3 курса специальности 5В010700- «Изобразительное искусства и черчение» института искусства, культуры и спорта Казахского национального педагогического университета имени Абая, г.Алматы, Казахстан, e-mail: jansaya.eshmanova@mail.ru

научный руководитель: кандидат педагогических наук, доцент кафедры «художественного образования» института искусства, культуры и спорта Казахского национального педагогического университета имени Абая, г.Алматы, Казахстан, e-mail: akbaeva_sholpan@mail.ru

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-ВЫШИВОЧНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

Начать процесс повышения эффективности трудовых уроков в общеобразовательных школах Республики Казахстан с целью повышения их творческой активности в связи с достижениями и творческими успехами современных подростков. Одним из крупнейших разделов урока по искусству является область декоративного искусства, которая играет активную роль в области декоративно-прикладного искусства. Актуальность, заинтересованность и эффективность заданий учащимся в обучении основам, направлениям и способам рисования напрямую зависят от работы учителя. Учитель должен понимать важность тематического плана для эффективного использования теоретических и практических приемов в ходе урока. Теоретически, виды художественной вышивки объясняются подробно, а практические - этапы, которые выполняются во время художественной вышивки. Эскиз выполняемого изделия, правильность цветового выполнения, способы работы с вышивочным оборудованием, учащимся необходимо указать в ходе занятий.

Ключевые слова: творчество, художественный труд, декоративно-прикладное искусство, область декоративно-прикладного искусство, вышивка, эскиз, цветовое исполнение.

Кіріспе

Қоғамның саяси, әлеуметтік – экономикалық дамуындағы жаңару үрдістерінде өткен тарихымыз бен мәдени мұраларымызды қайта қарауды, рухани құндылықтарымызды саралап, оны оқу-тәрбие үрдістеріне енгізу арқылы ұрпақтар тәрбиесін ұлттық негізде жүргізуге қолайлы жағдай жасап отыр. Экономикасы дамыған елу елдердің қатарына қосылу үшін нарықтық экономикаға негізделген бәсекеге лайықты жаңа заманда жаңаша тұрпатта ойлай алатын өнерлі, өнегелі, рухани мәдениеті жас ұрпақты оқытып тәрбиелеу міндеті тұр.

Қазіргі кездерде жас ұрпаққа қазақ халқының қолөнер түрлері бойынша білім мен тәрбие беру міндеті уақыт талабы екендігі, оны көркем білім беру жүйесінде нормативтік құжаттар арқылы қолдау табуы заңдылық.

Қазақстан Республикасы “Білім туралы” заңында да былай делінген:

“... азаматтық пен елжандылыққа, өз Отаны – Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге, әлемдік және отандық озық мәдениеттің жетістіктеріне баулу, қазақ халқы мен Қазақстан Республикасының және оны мекендеген басқа халықтардың тарихын, әдет-ғұрпы мен дәстүрін зерделеу, мемлекеттік тілді, орыс, шетел тілдерін меңгеру” – деп көрсетілген. Аталған міндет білім беру мен тәрбие беру жүйесінде халық дәстүрлерін, қол өнерін, рухани мәдениетін жас ұрпаққа зерделетуді, олардың бойына терең сіңіруді меңзейді. Демек, білім мен тәрбие беру жүйесінде қазақ халқының қол өнері оның ішінде әрине, ағашты көркемдеп өңдеу өнерін терең зерттеп, оны жалпы орта мектептің көркем еңбек пәнінің оқу тәрбие үрдісіне барынша тереңінен қарастыруды талап етеді.

Қазақ ғалымдары академик Ә.Марғұланның, Т.Бәсеновтің, С.Қасимановтың, Х.Арғынбаевтың т.б. ғалымдардың еңбектерінде қазақ халқының қолөнерінің даму тарихы, ұлттық сипаттық ерекшеліктері, түрлері негізін жан-жақты дәлелденген еді.

Сонымен қатар қазақ халқының материалдық, рухани мәдениетіне, кәсібіне, қолөнеріне қатысты деректерді ХІХ ғасырда жазылған деректерден яғни, әйгілі ғалымдарымыз бен ағартушыларымыз Ш.Уәлиханов, А.И.Левшин, Ә.Диваев, Х.Қостанаев т.б. ғалымдарымыздың еңбектерінен кездестіреміз. ХХ ғасырдың басындағы төңкерістен кейінгі дәуірден бастап қазіргі уақытқа дейінгі аралықта қазақ зерттеушілері тарапынан жалпы қолөнерге байланысты тарихи-этнографиялық, өнертану, мәдениеттану тұрғысынан жазылған ғылыми еңбектер аз емес. Атап айтқанда, энциклопедист ғалым Ә.Х.Марғұлан, Ә.А.Масанов, И.В.Захарова, Р.Д.Ходжаева, Т.Бәсенов, С.Мұқанов, М.С.Мұқанов, С.Қасиманов, Х.Арғынбаев, Ө.Жәнібеков, Ә.Тәжімұратов, Н.А.Оразбаева, Б.Сарыбаев, Д.Шоқпарұлы, Ж.Бабалықов, А.Сейдімбеков, О.Бейсенбекұлы, М.Нығмет, Б.Кәмалашұлы, А.Нәлібаев, Қ.Ахметжановтың т.б. ғалымдарымыздың еңбектерінен қазақ халқының қолөнері, жалпы этностың рухани – материалдық, рухани мәдениетіне байланысты өте сирек кездесетін деректер бар. Әрине, олардың ішіндегі ең көрнектісі Ә.Х.Марғұлан, М.С.Мұқанов, Х.Арғынбаев, С.Қасиманов, Ә.Тәжімұратов, Ө.Жәнібеков, Қ.С.Ахметжановтың таңдаулы еңбектерін атап кетуге болады.

Қолөнердің жас ұрпақты тәрбиелеудегі мүмкіндіктері мен маңызын, орнын, ықпалын зерттеуге байланысты көптеген еңбектер қоғамдық ортадағы білім мен тәрбиелік мүмкіндіктерді нығайтуға арналған.

Жалпы жас ұрпақтың бойына өнерді, көркем шығармашылықты қалыптастыру жөніндегі ойларды ежелгі философтар, қайта өрлеу дәуірі ғалымдары Аристотель, Платон, И.Қант, Әл Фараби, Ж. Баласағұн еңбектерінде, сонымен қатар; отандық ғалым философтары Ә.Нысанбаев, К.Б. Байжігітов және т.б. ғалымдарымыздың еңбектерінде қарастырылған.

Қазақ халқының дәстүрлі қолөнерін, сәндік қолданбалы өнер шығармаларын жас ұрпаққа үйретуде біріншіден оқушылардың көркем еңбекке деген өзіндік қатынасын, мәдениетін қалыптастыру қарастырылса, ал екіншіден, балаларды көркем еңбекке баули отырып, көркем эстетикалық тәрбиесін жетілдіру, сапалық, рухани қасиеттерін ояту, үшіншіден, көркем еңбек пәнінде білік, дағды, іскерліктің негізі ретінде де қарастыруға әбден болатынын ескертіп кетуге болады.

Бүгінгі таңда білім ұлттық жүйесі өте маңызды, қарқынды өзгерістің сатысында тұр. Оның үдемелі дамуы үшін шешуші тұлға ғылым және техникалық білімді игереді, ойдың және рухани потенциалдың қалыптасуна ықпал етеді, үнемі өзгеріп тұратын әлеуметтік-экономикалық жағдайға қоғамның әр мүшесінің шығармашылық потенциалын жүзеге асыру қажеттілі айтарлықтай артады. Бұл әсіресе Білім туралы заңда, Елбасымыздың Болашақ, Дарын бағдарламаларында Қ.Р білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында және Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына жолдауында өте айқын көрінеді. Онда мектеп оқушыларының шығармашылық потенциалын дамыту идеясы түбегейлі бетбұрыс пен әлеуметтік прогресті жылдамдатудың бір шарты ретінде алынған. Осыған байланысты қазіргі білім берудің көкейкесті міндеті- оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыру, шығармашылық іс-әрекетті жүзеге асыруға дайындау болып табылады.

Егемен Қазақстан мектебі бүгінгі таңда жан-жақты терең шығармашылық ізденіс үстінде. Оның ауқымы шексіз кең: құрылымды қайта құру, яғни, бұрынғы құрылысты өзгерту (мектептің жұмыс ырғағын, білім берудің жаңғырығын, мазмұнын еңгізі) біріктірілген курстар және әр әдістемелер. Бүгінгі білім берудің ұлттық жүйесін сақтап қалу үшін өскелең бәсекелестік жағдайда барлық оқу-тәрбие мекемелердің үздіксіз даму мен қызметін жоғарғы дәрежеде қажеттілігі артып отыр. Негізгі мәселе теориялық және практикалық жағынан толық жетілдірмелуі, әрекетке оқушылардың жағдайының болмауы себепші болып отыр. Дамыған қоғамда мынадай заңдылықтар әрекет етеді: жаңашылдары мен жаңалық еңгізушілер неғұрлым көп болса, соғұрлым шығармашылық бастамасы адам бойында айқын көрініс табылу қажет. [1]

Осы мәселенің шешімін табу: Көркем еңбек сабағынды оқушылардың қолөнерде шығармашылығын дамыту. Қолөнер сабағының ішіндегі бүкіл әлемнің қолөнерлерінің сипатында кездесетін маңызды тарау **көркем кестелеу** өнері болып табылады.

«Өткірдің жүзі, кестенің бізі

Өрнегін сендей сала алмас.

Білгенге маржан, білмеске арзан,
Надандар баһара ала алмас» - деген екен Абай атамыз.

Қолөнер ата-бабаларымыздың ұшқыр қиялынан шыққан, қажеттілігінен туындаған өнер туындысы. Соның ішінде **кестелеу өнері** - халқымыздың асыл қазынасы, қазақ қолөнерінің және әлем қолөнерінің бір тірі. Киіз үйдің ішкі-сыртқы көрінісіне және киім-кешектеріне, көрпе жапқыштарға, жастықтарға, әсіресе қыз жасауына, қалыңдық сәукелесіне, қазақы шапандарға моншақтармен, асыл тастармен ою-өрнектер түсіріп, әр түрлі кесте түрлерін қолданып кестелеп безендірген. Ертеректе кестелеу өнері қолдан тігілсе, қазіргі заман ағымына байланысты, жаңа технологиялар дамыған заманда тігін машиналар арқылы кестелеп тігіледі. Кестелеу (өрнек салу) [2] - мата бетіне әшекей өрнек салу өнерінің бір түрі. Кестелеуге кез келген маталар және әр түрлі жіптер (мулине, жүн жіп, жібек жіп, синтетикалық жіп) пайдаланылады.

Кесте және көркемдеп тігу ою-өрнекті әшекейлеудің ертеден келе жатқан элементтерінің басты түрі. Кестені бізбен және жай инемен әшекейлеп тігу барлық халықтарға да ортақ өнер. Қазақ халқының дәстүрінде киім-кешек пен төсек-орын жабдықтары, қалыңдық пен күйеудің, батырлар мен сауыққойлардың (салдардың) бас киімі, белбеуі, киімнің жең-жағалары мен балақтары әр түрлі жамылғыштар мен кежімдер және басқа да осы сияқты жол жорық, үй-іші мүліктері кесте өрнегімен жиі безендірілетін. Халық салтында мұндай өрнектеудің кейбіреулері бүгінгі күнге дейін сақталып келеді. Оның себебі әдемі ұнасымды кесте ою-өрнегінің барлық түріне бірдей қолдануға тиімді. Міне осы сияқты бізбен, машинамен және инемен көркемдеп тігілген кестені әшекейлеп кестелеу деп атайды.

Сәндік қолөнердің бір түрі кесте тігу ежелден көптеген халық арасында кең тараған. Кесте тігу өнері өз маңызы мен қасиетін жойып барады. Оған себеп заманауи өнімдер мен техниканың дамуы. Бұл тамаша өнерді күнделікті тұрмысымызда қолданатындар бүгінде аз.

Кесте тігу өнері қазақ халқына өте ертеден таныс. Байырғы сақ, ғұн, үйсін өнерінде кестені зерлеп, маржандап, торлап, түктеп тігу тәсілдері кездеседі. Қазақ салтында кесте үй жиһаздарын, киім-кешектерді, аяқ киімдерін, қол орамалдар мен ер-тұрмандарды, т.б. тұрмысқа қажетті заттарды безендіру үшін пайдаланылған. Алтындап, күмістеп тігу сән-салтанат бұйымдарына тән. [3]

Кесте тігу өнері әсіресе қыз балаға жарасымды. Бүгінгі күннің талабына сай қолөнер түрлері де сан алуан. Бірақ өнердің кестелеп тігу кәсібі кенжелеп қалды. Қазір қаламызда кесте тігетін жастар санаулы-ақ.

Кестелеу өнері әр халықта бар. Жалпы кесте тігу технологиясы табиғатпен тығыз байланысты.

Кесте - мата, киіз, т. б. материалдар бетіне әр алуан суреттер мен өрнектер салып әр түрлі жіптермен немесе әсем таспа, бисер, моншақтармен, т. б. қолөнері бар.

Кесте түрлері: шым кесте, айқас, қиғаш, терме, тышқаніз, баспа кесте, біз кесте.

Қолөнер бұйымдарындағы қол тігісінің атаулары. Қазіргідей тігін машиналары жоқ кезде қазақ әйелдері барлық киім-кешек, көрпе-жастық, тұскиіз, дастарқан, т.б. тұрмыстық бұйымдарды қолмен тіккен. Қолмен тігудің кейбіреуі эстетикалық қызмет (мысалы, кесте және зерлеп тігу) атқарса, бірсыпырасының таза практикалық қызметі басым болған. Қол тігісінің эстетикалық қызмет атқарған түріне қарапайым ине-жіппен кесте тігу, кестелеу жатады. Қазақ тілінде кесте сөзі «мата бетіне түсті жіптен тоқылған, тігілген әшекейлі өрнек» деген ұғымда, ал кестелеу «мата бетіне түрлі түсті жіппен әшекейлі өрнек тоқу» ұғымында қолданылады. [4, 56]

Қазақ халқына тән кестенің байырғы түрлеріне шым кесте, біз кесте, әредік кесте, деген түрлері жатады. Біз кесте - кестенің дөңгелек яки төртбұрышты кергішке керілген матаның бетіне түсірілген өрнек нобайы бойынша қармақ бізбен өткермелеп шалу арқылы жасалған кесте. Шым кесте - кестенің мата бетінде ашық жер қалдырмай яки өте аз қалдырып, тұтас кестелеген түрі. Әредік кесте - матаның әр жеріне бөлек-бөлек салынған кесте. Тігіс түрлеріне байланысты атаулар олардың орындалу тәсілдеріне қарай қалыптасқан: шынжыр тігу - кесте тігуде қолданылатын, инені кері шаншып, екі қатар жіптің ортасынан алып тігу; жұлдызша тігу – жұлдыз пішінін кестелеп түсіру; иректеп тігу - мата бетіне ирек жол бейнесін салып тігу; санамалап тігу – дастарқан, сүлгі шетіне х әрпінің бейнесін салып тігу, т.б. [5, 18-196].

Қазіргі кезде сол ұлттық қолөнерді жас ұрпақтардың бойына дарып татын, үйрететін жолдардың бірі жалпы, орта мектептердегі көркем еңбек пәні.

Көркем кестелеу өнері- мата, тері, киіз және т.б. материалдар бетіне әр алуан суреттер мен өрнектер салып, әр-түрлі жіптермен зерлеп тігілетін қолөнердің бір түрі. Негізі қандай өрнекті болмасын, ада баласы оны қоршаған дүниеден алатын болған. Қазақ қолөнерінде киім кестелегенде

адамның жас ерекшеліктеріне байланысты кесте тігетін жіптің түсіне кестелеу кезінде үлкен мән беретін. Кестенің ашық түсті болуы жасөспірімдерге лайық болса, жасы үлкен кісілерге кесте түрінің қоңырқай, күңгірт түстерінің болуы лайықты.[7. 9-16 б.]

Жалпы кесте тігу технологиясы табиғатпен тығыз байланысты. Әр халықтың өзіндік кесте тігу нақыштары бар. Бүкіл халықтар қоршаған ортадан ерекшелену мақсатында өзін және киімін әшекейлеуге құмарлықтанған. Ол адам табиғатына тән, тіпті оның алғашқы белгілері сонау атам заманнан басталады. Мысалы: американдық үндістер киімдерін түрлі кестелермен әшекейлейді; лапландтер өз киімдерінде бұғы терісінен жасалған түрлі өрнектерді кестелейі. Кесте ежелгі дәуірде белгілі болды, және өнер мен ғылымның басқа да көптеген салалары ретінде оның бесігі Шығыс болған. Азияда бұл өнер гректер мен римдіктерге белгілі болғанға дейін ертерек пайда болып, қарқынды дамыған.[6] Мысалы: Қытайда кестені таза жібекке алтын, күміс жіптермен тіккен және де кестелеу арқылы киімдерді ғана емес, кілем, сәнді панноларға құстар мен ағаштар бейнеленген. Қытай кестесі Жапон кесте тігу өнеріне әсер еткен.(3.9-16бет) Бірақ гректер кестелеу өнерін ең алғаш ойлап тапқан Миневра және Афина-Паллада деп тұжырымдайды.[6,14б.] Үнді,Иран елдерінде кесте өсімдік тектес, жан-жануарды тігумен ерекшеленеді.Ал Византия кестелерінде алтын жіптерді төгіп әшекейлеген. XIII ғасырдың аяғы мен XIV ғасырдың басында Франция, Германия, Швеция, Англия, Дания, Норвегия елдерінде киімдер мен үй-тұрмыс бұйымдарын әшекейлеген.[7. 9-16 б.]

Жалпы орта білім беретін мектепте көркем еңбек пәнінің ішіндегі негізгі тарауы «Көркем кестелеу» тақырыбының оқушыларда шығармашылық іс-әрекеттерін дамыту және жетілдіру үрдісі. «Көркем кестелеу» арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, кеңістік-образдық ойлауын, рухани-адамгершілік құндылықтарын, қоршаған ортаны эстетикалық, эмоционалдық түрде қабылдауларын қалыптастыруға болады. (6. 45-52бет)

Ең басты ғылыми жаңалығының мәселесі көркем еңбек пәнінің ең қарқымды тарауы көркем кестелеу тақырыбын оқушыларға жаңа заманның білім беру талаптарына сай тиімді де қызықты етіп теориялық және практикалық процессін түсіндіру, үйрету болып табылады. Оқытудың барлық процесі шығармашылық болуы, тәрбиелік сипатта болуы, ал орындалған бұйымдардың жарқын ұлттық өрнектері, белгілі бір құндылық және жоғары сапалы орындалуы тиіс. Оқушыларды оқытудың кәсіптік бағдарын күшейту үшін әр түрлі мамандықтармен, кәсіпорын құрылымымен, өндірістік процестің негізгі кезеңдерімен, жабдықтармен, қызметкерлердің еңбек және демалыс жағдайларымен, олардың шығармашылық қызметімен таныстыру.

Егер жалпы орта білім беретін мектептерде көркем кестелеу өнерінің шығармашылық іс-әрекеттері өз деңгейінде жетілі, мәні ашылып, құрылымы анықталса, онда қарастырылып отырған мәселе: оқушылардың шығармашылық дамытушылығын әлде қайда қарқынды,өзекті және тиімді жетілер еді.[8]

Педагогтің көркем кестемен айналысу үшін қандай көрнекілік заттарды таңдап алатынына және көркем кестелеу бұйымдарын істеу барысында кестелеудің түрлерін толықтай түсіндіруі олардың оқушыларға эстетикалық әсер тигізетіне байланысты. Дайын бұйымдар шын мәнінде-бұл тақырыптардың орнына олардың осы заттар мен құбылыстарға қарым-қатынасының көрінісі. Ал кестелеудің қандай түрлерінің болатындығы теориялық-эстетикалық көрінісі. Бұл жақтардың барлығы кейде өзара тығыз байланысқан, бірақ олардың бірі таза танымдық, эстетикалық болса екіншісі таза теориялық. Мұғалім өзінің эстетикалық қабылдауынан бастап теориялық білімдерінің жоғарлығына, оның қасиеттері мен жалпы келбеті туралы түсініктерді қалыптастыру, көркем кестелеуді іске асыруға дейін көркем кестелеудің барлық процестерін басқаруы тиіс.

Балалар шығармашылығы педагог тарапынан мақсатты басшылық болған жағдайда ғана табысты дами алады. Мұндай басшылық тәрбиеші балаларды неге және қалай үйретуге (бағдарламалық мазмұны мен әдістемесі), сәндік өнер саласында қажетті дайындықтан өтуге, бейнелеу дағдылары мен іскерліктерін меңгеруге мүмкіндік береді. Көркем кестелеу сабақтары балалардың көркемдік іс-әрекеті ретінде білімділік, танымдық,эмоционалдық және шығармашылық сипатта болуы тиіс. Педагог бұл үшін барлық жағдай жасайды: - шындықтың эмоционалдық-бейнелік қабылдауын қамтамасыз етеді, эстетикалық сезімдер мен түсініктерді қалыптастырады, бейнелік ойлауды дамытады, теориялық түсіндірудің маңыздылығын көрсетеді. Барлық осы сұрақтар әрбір қызмет түріне, бұл жағдайда көркем кестелерге қатысты ашылады.

Көркем кестелеу бойынша әрбір сабақ нақты міндеттері, мақсаттары мен мазмұны бар нақты оқу-тәрбие процесін білдіреді, ол кез келген оқу пәнінің негізгі теориялық жағдайын білдіретін дидактикалық қағидаттарға негізделген.

Көркем кесте бойынша сабақ барысында дидактика принциптерін сақтаудың маңыздылығымен қатар, оқушыларды өнердің осы түріне табысты оқыту үшін қазіргі заманғы мектептің жағдайларынан, уақыт талаптарынан туындаған мынадай факторлар маңызды:

1. Көркем кестені оқытуда сабақтың толықтай теориялық – түсініктемелік бағытта болуы шарт:

- -сабақтың мазмұны бойынша тек теориялық-түсініктемелік сипатта өтуі

- -оқушыларға көркем кестелеудің түсіндіруінің теориялық бағытында көрнекілік талаптарын толықта орындау.

2. көркем кестені оқытудың тәжірибелік бағыттылығы. Мектепте оқытудың бұл принципі:

- -мазмұны бойынша сабақтардың өздерінің практикалық бағыттылығында (сабақтардың басым көпшілігі тек практикалық сипатта болады-оқушылар арнайы құралдар мен материалдардың көмегімен тікелей көркем жұмысты орындайды.)

- -барлық сабақтардың мақсатты практикалық бағытталуында, нақты көркем жұмыстарды өз бетінше орындау шеберлігі мен дағдыларын қалыптастыруда.

3. Ұлттық өнердің негізгі түрлерінің бірі ретінде көркем кестелеудің пайда болуы мен дамуын ашудағы тарихизм принципі.

4. Ұлттық көркем кесте негіздерінің көркемдік-эстетикалық ерекшеліктерін ашу дидактиканың, психологияның негізгі талаптарын білдіреді. Сабақтың алдына қойылған оқу-тәрбие міндеттері көркем кестемен сабақтардың мазмұнын қамтиды, көркем кестелеудің тарихи теориялық мәліметтерінің көлемін, бейнелеу шеберлігі мен дағдыларын, оларды зерделеудің бірізділігін анықтайды.[6.45-52 б.]

- көркем кестелеудің түпкі тарихы мен қазірде кездесетін кестелеудің жалпы түрлері.

- композиция негіздері бойынша нобай жасау

- Нобайды тұстану талаптарына сай колоритті бояу.

- көркемөнер бұйымдарын жасау процесінде қолмен кестелеу әдіс-тәсілдері.

- көркем кесте жасау кезінде еңбекті қорғау, өндірістік санитария, электр және өрт қауіпсіздігі.

Теориялық жағынан мұғалімнің оқушыға беретін ең басты түсініктемесілерінің бірі көркем кестелеудің түрлерінің жасалу тәсілдерін толықтай түсінікті етіп оқушыларға түсіндіру болып табылады.

Қорытынды

Ең басты мұғалімнің міндеті кестелеуге керекті құрал-жабдықтарды қалай қолдануды түсіндіру, соған байланысты кесте тігу түрлерін түсіндіріп көрсету:

Көркем еңбек пәнінің 5 сыныптарға арналған оқу бағдарламасы бойынша кестелеу тақырыбын мұғалім толықтай теория жағынан түсіндіре алу керек

Оқушылардың теориялық және практикалық оқуы бір уақытта, теориялық материалды біршама озық зерттеу кезінде жүргізіледі. Әрбір практикалық сабақ жұмысты дұрыс және қауіпсіз орындауға, құрал-жабдықтарға ұқыпты қарауға, сондай-ақ материалдарды үнемді жұмсауға, оқу уақытын тиімді пайдалануға бағытталған нұсқаудан(кіріспе, ағымдағы және қорытынды) басталады.

Практикалық оқыту барысында оқушылар көркем кестелеу түрлерін, оның техникасы мен технологияларын меңгереді. Оқушылардың білімін, іскерлігін және дағдыларын қалыптастыру "өндіріс негіздері"курсын меңгерумен өзара байланыста жүзеге асырылады. Мамандық таңдау, сондай-ақ бейнелеу өнері және еңбекке үйрету.

Оқушыларға Қ.Р Білім беру министрілі бойынша 2019-2020 жылғы бекітілген оқу бағдарламасында «Көркем еңбек» пәнінің 2 тоқсанында өткізілетін 2-тарау тақырыбы «Көркем кестелеу» сабағы жалпы орта мектеп оқушыларының эстетикалық-шығармашылық дамытушылықтарын арттырады. Оған пән мұғалімінің практикалық белсенді сабағын өткізуі үлкен ықпал етеді. Практикалық мәнділігі бойынша берілген тақырыпты толықтай орындату мақсатында мұғалім қысқа мерзімді жоспарын(қмж) тиянақты, шығармашылы, дамытушылық ырғағында жасаса, оқушылардың эстетикалық, шығармашылық дамуы мен өсуі толықтай орындалады. Жоспарға көмек ретінде пәнаралық байланыстар, жаңа технология бойынша практикалық сабақтар өткізілсе, мұғалімнің жоғары деңгейлі маман екендігі айқындала түсетіні баршамызға анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Мектептегі технология» журналы №1/2004. Бағдагүл Сатыбалдинова: «Кестелеу өнері» (7-15 бет)

2. "Шаңырақ" үй-тұрмыс энциклопедиясы. Алматы. 1991. ЫСБН 5-89800-035-6 (1-й з-д)

3. Қазақстан мектебі. Халықтың қолөнер туралы. Алматы 1991ж №7 63-65 бет
4. Бакуч Н.К. «Теория ткацких переплетений и анализ тканей». Изд-во «Легкопромбыт», М., 1975. 27с.
5. Айдаров Т. Қазақ тілінің лексикалық ерекшеліктері. –Алматы: Мектеп, 1975., 64 б
6. «Мектептегі технология» журналы №2/2004. В.Ф.Аханов: «Содержание и структура примерной программы кружка художественная вышивка» (45-52 бет)
7. «Мектептегі технология» журналы №12/2011. І.Е.Жолмырзаева: «Кестелеу өнерін үйрену технологиясы» (9-16 бет).

Электронды ресурстар:

8. https://ziatker.kz/docx/korkem_engbek_paninde_oqytydyng_janga_adis_tasilderin_paidalana_otyru_p_oqysylardy_sygarmasylyqqa_bayly_bayandama_62536.html
9. <https://ru.wikipedia.org/wiki>
10. <https://www.livemaster.ru/topic/274295-vse-vidy-rukodeliya-vyshivka>
11. <https://stud.kz/referat/show/3236>
12. <http://smk.edu.kz/Bank/Download/f1a75d98-7c70-4438-ac68-a88b1d682c8f>

УДК 37.1174
МРНТИ 14.25

М.Б. Капишева, Ж.Н. Шайгозова

*магистрант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: toxi_love@mail.ru*

Научный руководитель, к.п.н., ассоциированный профессор

**ФОРМИРОВАНИЕ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ
НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА НА ОСНОВЕ
ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

Аннотация

В статье рассматриваются процессы наиболее эффективного проведения уроков, увеличение заинтересованности учеников, и лучшая форма подачи учебного материала.

Школа является базой, где формируются основополагающие знания, развитие ребенка как личности. Но современное общество и высокая конкуренция диктует в рамках быстрого темпа роста развития современных технологии, уметь полноценно пользоваться всеми средствами ИКТ. Это не является предметом изучения, а стало бытовым стандартом. Но все же, в данной статье рассматриваются методы развития самостоятельности, планирования, чему сильно помогает использование ИКТ.

Также средства ИКТ способствуют повышению мотивации, заинтересованности детей к предмету, и тем самым, помогает развитию творчества, креативности и расширению общего кругозора детей.

Детально выделяются разные виды ИКТ, их использование и предоставляемые преимущества.

Ключевые слова: информационно-коммуникативные технологий, ИКТ, художественный труд, творчество, креативные мышление, современный, новые технологии.

Капишева М.Б., Шайгозова Ж.Н.

Магистрант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогика университеті,
Қазақстан, Алматы қ., E-mail: moxi_love@mail.ru

Ғылыми жетекшісі, п.ғ.к., қауымдастырылған профессор

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада сабақтарды тиімді өткізу, оқушылардың қызығушылығын арттыру және оқу материалын ұсынудың ең жақсы формалары қарастырылады.

Мектеп - іргелі білім қалыптасатын, баланың тұлға ретінде дамуының негізі. Қазіргі қоғам мен жоғары бәсекелестік заманауи технологиялардың қарқынды өсу аясында АКТ-ның барлық құралдарын толығымен қолдана білуді талап етеді. Бұл зерттеу тақырыбы емес, стандартқа айналған кез болды. Осыған қарамастан, бұл мақалада АКТ-ны қолдану тәуелсіздікті, жоспарлауды дамытуға көмектесетін әдістері қарастырылады.

АКТ құралдары сонымен қатар балалардың пәнге деген ынтасы мен қызығушылығын арттыруға көмектеседі, сол арқылы шығармашылық, креативтік қабілеттерін дамытуға және балалардың жалпы көкжиегін кеңейтуге көмектеседі.

АКТ-ның әр түрлері, оларды қолдану мен артықшылықтары егжей-тегжейлі көрсетілген.

Түйінді сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, АКТ, көркем шығарма, шығармашылық, креативті ойлау, заманауи, жаңа технологиялар.

M.B. Kapisheva, J.N.Shaigozova

*Master student, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: Moxi.love@mail.ru*

Scientific leader c.p.s., associated professor

FORMATION OF CREATIVE THINKING OF SCHOOLCHILDREN AT LESSONS OF ARTISTIC LABOR BASED ON INFORMATION-COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES

Abstract

The article discusses the processes of the most effective conduct of lessons, increasing the interest of students, and the best form of presentation of educational material.

The school is the base where fundamental knowledge is formed, the development of the child as a person. But modern society and high competition dictate, within the framework of the rapid growth rate of the development of modern technologies, to be able to fully use all the means of ICT. This is not a subject of study, but has become a household standard. But nevertheless, this article discusses the methods of development of independence, planning, which greatly helps the use of ICT.

ICT tools also help to increase the motivation and interest of children in the subject, and thereby help to develop creativity, creativity and broaden the general horizons of children.

Different types of ICTs, their use and benefits are highlighted in detail.

Key words: information and communication technologies, ICT, artwork, creativity, creative thinking, modern, new technologies.

Введение

Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) – набор методов и программно-технических средств, связанных между собой. Они помогают учителю собирать и хранить материалы, обрабатывать и распространять информацию, а также отображать и использовать ее для совершенствования учебного процесса.

В более широком значении информационные технологии (ИТ) затрагивают все области создания информации, ее хранение, передачу, восприятие, и не только компьютерные технологии (Жаманкарин М.М., Макенова М.Х.). Для общения в процессе обучения, создания и распространения информационных материалов в учебном процессе, а также для управления информацией, целью которой является достижение высокой и активной деятельности школьников, образовательные учреждения используют различный набор средств и методов ИКТ. В большинстве развивающихся стран ИКТ уже стала необходимой частью взаимосвязи между преподаванием и обучением.

Вследствие чего, обучение в классе, в рамках школы и высших учебных заведениях, переходит на более интерактивный уровень, используя при этом презентации через проектор, дополняя их видеоматериалами с интернет ресурсов. Средства ИКТ и новых технологий заменяют учащимся учебники и бумажные иллюстрационные материалы, которые учащиеся могут осваивать в домашних условиях на компьютере или планшете. Средства ИКТ вошли в нашу жизнь в полной мере, что их наличие стало стандартом.

ИКТ как средства формирования креативного мышления школьников на уроках художественного труда

В современном мире, в котором уровень конкуренции достиг до высочайшего своего пика, где появляются новые технологии, знания, что соответственно создает новые профессии, которых не существовало ранее. Молодое поколение, для комфортной адаптации к современному информационному обществу, должно обладать высокими компетенциями в ИКТ, и данная задача стоит перед системой образования Казахстана.

ИКТ стала частью жизни человека, и ее использование стало необходимостью по следующим причинам:

1. ИКТ используется для быстрой передачи информации, социального опыта, знаний.
2. ИКТ позволяет быстро изучить материалы в любой сфере деятельности, а также имеет множество дополнительной информации.
3. ИКТ является средством быстрой онлайн передачи социально значимой информации.
4. ИКТ лучший и быстрый метод приведения всех систем к современным требованиям общества.

Знание новой информации является ключевой необходимостью в современном мире, и ИКТ дает такую возможность.

Также, использование ИКТ, это интеграция в единую социальную платформу всеобщих сведений, включая материалы для обучения, освоение новых профессии, знаний и компетенции, и самое ключевое, это возможность систематизации оценки полученных знаний, достижении и успехов человека.

ИКТ используется в сфере образования по следующим направлениям, которое отметили ученые Хуторский А.В, Боревский Л.Я и Рычков В.Г.:

1. Контролирование полученных знаний.
2. Проведение Лабораторных практикумов.
3. При объяснении нового материала использование как иллюстративного средства.
4. Для самообразования.
5. Для эффективного формирования познавательного интереса.

Педагог Куделко А.С. считает, что современные ИКТ обладают уникальными возможностями в дидактике и позволяют:

1. Представлять информацию в разных видах: текст, аудио, видео, анимация, презентация.
2. Контроль времени урока для каждого ученика.
3. Выдача объемных данных по частям, для комфортного изучения информации, чем сведения из учебников и статей.
4. Активизирует процессы мышления, воображения, восприятия, памяти;
5. Концентрировать внимание ученика;
6. Точно и объективно оценивать знания;
7. Мотивирует к обучению и к познанию.

Удоденко Л.В (2015) утверждает, что ИКТ помогают:

- принять большой объем новых знаний по предметам;

- осуществлять в обучении деятельностный подход;
- сделать урок более привлекательным;
- разделить и разбавить обучение;

Оразбаева А.К. отметила, что во время урока ИКТ можно использовать по-разному – как для обучения, развития, коммуникации, диагностики, так и как общекультурный процесс. Всю разновидность видов ИКТ можно использовать для достижения определенных целей, которые учитель ставит перед собой. Техническая составляющая включает в себя компьютерную технику, планшеты, интерактивные доски, проектора, программная же берется из уже разработанных продуктов, как разработанные производителями – электронные учебники, обучающие видео материалы, включая использование современных социальных сетей.

Действия, которые можно реализовать на уроке, используя ИКТ, следующие:

- Создать презентации,
- использование Интернет-ресурсов,
- коллекция цифровых образовательных ресурсов (ЦОР),
- пользование готовыми обучающими программами – электронными учебниками,
- задачи по работе с тестами.

ИКТ-технологии также можно использовать в разных формах работ: индивидуальные, парные и групповые. Преимуществом ИКТ является то, что можно организовать индивидуальный план работы с каждым из учеников, исходя из особенности каждого из них. Учитель может систематизировать материалы для обучения, которые каждый ученик может освоить по удобному ему режиму. Также, ИКТ может помочь в организации самоконтроля изученных знаний через систему тестирования.

Для большинства детей и подростков, современный мир и средства ИКТ являются неотъемлемой частью друг друга, и их использование на уроках будет являться мотивацией. Создание неформальной обстановки, использование новых технологии и средств ИКТ на уроках позволять учащимся в большей мере быть заинтересованными, и проявить свои способности и познания, привлекая тем самым их к большему участия в уроку.

Использование ИКТ в образовании, как инструмент для учителя, позволяет прийти к модернизации образования, что и является основной ее целью - улучшение качества обучения, сделать образование доступным, для гармоничного развития личности, который будет ориентироваться в информационном пространстве.

ИКТ имеет большие и универсальные возможности, которые можно применять на уроках художественного труда [33, с.54]:

- для создания творческих работ использование компьютерных приложений и программ;
- интернет пространство позволяет сделать обширные исследования, для подготовки проектов и презентаций;
- безопасных социальных сетей и онлайн среды для общения, обмена опытом и развития сотрудничества;
- цифровых камер для сохранения и последующего воспроизведения определенной информации.

Исследователь, педагог Кукушкина О.В. исходя, из собственной практики сообщает, что уроки художественного труда должны быть эмоциональными, яркими, с множеством иллюстративных материалов, звукозаписей и видео. Всё это может обеспечивать компьютер и мультимедийная техника.

Для учителя является важным собственное знание средств ИКТ. Правильное их применение во время урока, в методах обучения, использование в целях мотивации учеников, позволит в большей мере повысить познавательную активность учеников и с достижения целей урока [35, с.132].

ИКТ позволяет создать собственный ресурс, как образовательную базу материалов, используя сеть Интернет и нижеуказанные программы:

- Word** (для создания дидактического раздаточного материала)
- Power Point** (для презентаций)
- Adobe Flash** (для создания собственных мультфильмов)
- Windows Movie Maker** (для создания видеозаписи и слайд-шоу)
- ArtRage Studio** (для компьютерного рисования)

Использование ИКТ на уроках требуют обязательное соблюдение следующих дидактических требований:

- точное определение цели при применении ИКТ в учебном процессе;

- точно знать, как и где будут использованы ЦОР;
- знать, что возможна интеграция технических средств с используемыми технологиями;
- сопоставлять учебный материал, специфику класса, план проведения урока для их соответствия.

Преимущества использования новых технологий образовательных ресурсов на уроках изобразительного искусства:

1. Заинтересованность учащихся на уроке значительно повышается, так как смена книг на красочные иллюстрации, отображаемых на экранах планшетов, проектора или телевизора лучше для восприятия.

2. Улучшение эффекта обучения. Использование анимации, видео в сопровождении со звуком, воспринимаются более доступно и наглядно.

3. Повышение плотности на уроке. Эффективное использование времени, включая подготовленный материал, с эффектным дизайном в нужный момент, даст больше сведений и быстрое усвоение.

4. Неограниченность информации. Онлайн доступ ко всем картинным галереям мира и возможность создания конференц-связи.

5. Контроль учебного процесса. Возможность работы с многоуровневыми заданиями, при этом, учитель имеет возможность не отвлекаясь на объяснение, следить за учащимися и быстро реагировать, имеет возможность индивидуального контакта со всеми учениками. Все это возможно при использовании заранее подготовленной презентации или обучающего видео, темп и объём которого контролируется учителем.

6. Интересные методы обучения. Развивается самостоятельность, творческие задатки, поисковая компетенция учеников.

7. Эстетика составляющая урока.

8. Возможность делать повторы материала, при этом не искажая ее.

Заключение

Использование ИКТ в процессе обучения помогает увеличить эффективность обучения, повышает результат как у школьников, так и самих учителей. Технология обучения совместно с ИКТ увеличивает мотивацию и заинтересованность детей к творчеству, для получения необходимых навыков, что и является основной целью предмета изобразительное искусство, и дает ряд следующих положительных эффектов:

– Освоение материала становится интересным, что снимает психоклонический отрицательный барьер;

- повышает интерес к искусству;
- делает шире кругозор учеников;
- весь учебный материал предоставляется максимально наглядно;
- увеличивается эффективность работы учителя и учеников на уроке.

Резюмируя, основной целью ИКТ, ее использования на уроках художественного труда является:

- сделать урок соответствующий современным международным стандартам;
- использование современных технологий, интернет ресурсов, сделает урок соответствующим мировосприятию современного ребенка, и урок станет для него не обязанностью, а действительно чем-то интересным, новым;
- установит партнерские отношения между учителем и учеником, повысит доверия и самоотдачу ученика в погружении к уроку;
- дать ученику материал эмоционально и образно.

Список использованной литературы:

1. Апатова Н. В. Информационные технологии в школьном образовании. - М.: ИОШ РАО, 2014.
2. Такижбаева Н.З. и Асырбеков Х. Программа «Цифровой Казахстан» и смешанное обучение: взаимосвязь и взаимозависимость // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Исторические и социально-политические науки». 2017. - №3 (54).

3. Жаманкарин М. М., Макенова М. Х. Развитие информационно-коммуникационных технологий в Казахстане // Молодой ученый. - 2015. - №4. - С. 175-176.

4. Изобразительное искусство и художественный труд : с краткими методическими рекомендациями: 1-9 классы / под руководством Б. М. Неменского. - 3-е изд. - Москва : Просвещение, 2007. - 141 с.

5. Брыксина О.Ф. Конструирование урока с использованием средств информационных технологий и образовательных электронных ресурсов.// Информатика и образование. 2016. - №5.

6. Рустембаев Б.Е., Нурмаганбетов К.К., Каскатаев Н.М., Асилов Б.У. Развитие информационно-коммуникационных технологий в Республике Казахстан // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 44. – С. 950-954;

7. Бидайбеков Е.Ы., Камалова Г.Б., Киселева Е.А. Теоретико-методологические основы подготовки педагогов к использованию информационно-коммуникационных технологий в условиях электронного обучения. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2012. – 143с.

8. Хромова, И.В. Диагностика творческого развития личности / И.В. Хромова, М.С. Коган. – Новосибирск, 2016. – 44 с.

9. Брыксина О.Ф. Конструирование урока с использованием средств информационных технологий и образовательных электронных ресурсов.// Информатика и образование. 2015. - №15

ӘОЖ: 374.02

МРНТИ 14.27.09

Дарига Қасенова, Базар Ырыстанұлы

5B010700– Бейнелеу өнері және сызу мамандығының 3-курс студенті. Абай атындағы ҚазҰПУ, Қазақстан, Алматы қ., E-mail: kasenova.dariga@inbox.ru

Оқытушы, п.ғ., магистры. Абай атындағы ҚазҰПУ. Қазақстан, Алматы қ., E-mail: Jasalash.kz@mail.ru

ҮЙІРМЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ КӨРКЕМ ҚЫШ БҰЙЫМДАРЫН ОРЫНДАУҒА ОҚУШЫЛАРДЫ ҮЙРЕТУДІҢ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада зерттеу объектісі болған қыш өнерінің қоғамдағы өркениеттер тоғысының құрамдас бір бөлігі болып есептелінетіні анық. Қоғамның болашағы әлеуметтік және тарихи-мәдени тұрғыдан ұлттық тамырлардың сақталуымен анықталады. Қыш бұйымдарын тұрмыста қолдану сонау ерте Грек және Рим мәдениеттерінен келе жатқан тарихи-мәдени үрдіс. Осы өркениеттен ұлтымызды қағыс қалған емес. Қазақ мәдениетінде де қыш бұйымдарынан жасалған жәдігерлерді «бұл дүние» (адамдардың тұрмыс-тіршілігіндегі ыдыс-аяқтар) және «о дүние» (балбал тастар, қабірге қойылған бұйымдар) қатынасында философиялық мағына беріп қараған.

Жалпы қазақ дүниетанымында өнер саласын үш-ке бөліп қарастырады: сөз өнері, саз өнері және бейнелеу өнері. Соның ішінде көркем қыш бұйымдарын жасауды қазақтың бейнелеу өнерінің ішіндегі бір тармағы ретінде қарастырады. Мақала тақырыбы қыш өнерінің қазақ қоғамында білімнің жаңа үдерісінде алар орны, мектептерде сабақтан тыс үйірме жұмыстары негізінде қыш бұйымдарын жасауды үйретудің жолдарын тақырыпқа сай зерттеледі.

Түйін сөздер: үйірме жұмысы, әдістер, тәсілдер, оқушылар, қыш өнері, қыш бұйымдары, дүниетаным, бейнелеу өнері, қолданбалы өнер, эстетика, мұра, философия, өнер, мүсін, көркемдік білім

Kasenova Dariga, Yrystanuly Bazar

*3rd year student of the specialty 5B010700-Fine arts and drawing, KazNPU named after Abay,
Kazakhstan, Almaty, E-mail: kasenova.dariga@inbox.ru*

*Teacher, Master of pedagogical sciences, in terms of "fine arts and drawing",
Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan. E-mail: Jasalash.kz@mail.ru*

METHODS AND THE STUDY OF THE STUDY TO THE STUDY OF THE CONCINING SEMYONATES ON THE WORK

Abstract

The article examines ceramic art as an object of research, which is an integral part of communities and civilizations. The future of society is determined by the preservation of national heritage in the social, historical and cultural aspect. The use of ceramic products in everyday life is a historical and cultural phenomenon that dates back to the time of ancient Greek and Roman cultures. Our culture did not stand aside from that civilizations. In the Kazakh traditions, relics from ceramic products in relation to the “real world” (household utensils) and the “afterlife” (stone sculptures, items in the graves) had philosophical significance.

In general, in the Kazakh worldview, the art industry is considered in three directions: word art, musical art and visual art. In particular, the creation of artistic ceramic products is perceived as part of Kazakh fine art. The article is devoted to the disclosure of the role of ceramic art in the new educational space of the Kazakh society, as well as approaches to create ceramic products based on the extracurricular activities in school activities club.

Keywords: group work, methods, techniques, students, ceramic art, ceramic products, worldview, fine art, applied art, aesthetics, heritage, philosophy, art, sculpture, art education

Касенова Дарига, Ырыстанулы Базар

студентка 3 курса специальности 5B010700-Изобразительное искусство и черчение.

*КазНПУ имени Абая,
Казахстан, г. Алматы, E-mail: kasenova.dariga@inbox.ru*

*Преподаватель, магистр п.н., КазНПУ им. Абая.
Казахстан, г. Алматы, E-mail: Jasalash.kz@mail.ru*

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ К ВЫПОЛНЕНИЮ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ КЕРАМИЧЕСКИХ ИЗДЕЛИЙ НА ОСНОВЕ КРУЖКОВОЙ РАБОТЫ

Аннотация

В статье, в качестве объекта изучения исследуется керамическое искусство, которое является неотъемлемой частью общин и цивилизаций. Будущее общества определяется сохранением национальных корней в социальном и историко-культурном аспекте. Применение керамических изделий в быту это исторически сложившееся явление, которое берет свое начало со времен древнегреческих и римских культур. Не осталась в стороне от этих цивилизаций и наша культура. В казахских традициях реликвии из керамических изделий в отношении “реального мира” (бытовая посуда) и “загробного мира” (каменные изваяния, изделия в захоронениях) имели философское значение.

В целом, в казахском мировоззрении отрасль искусства рассматривается в трех направлениях: искусство слова, музыкальное искусство и изобразительное искусство. В особенности, создание художественных керамических изделий воспринимается как часть казахского изобразительного искусства. Статья посвящается раскрытию роли керамического искусства в новом образовательном

пространстве казахского общества, а также подходов обучения по созданию керамических изделий на основе внеурочной работы в кружках школ.

Ключевые слова: кружковая работа, методы, приемы, учащиеся, керамическое искусство, керамические изделия, мировоззрение, изобразительное искусство, прикладное искусство, эстетика, наследие, философия, искусство, скульптура, художественное образование

Қыш ісі – өте ерте замандардан бері келе жатқан өнер. Осындай тарихи тамырлардың жойылып кетпей ұрпақтан ұрпаққа мұра болып сақталып қалуы үшін рухани-адамгершілік дәстүрлерді мейлінше сақтап қалуды келер ұрпаққа үйрету әрбір педагогтың, ата-ананың жауапты міндеті болып табылады. Қазақ халқы өзінің рухани мұраларын көкірегінде, жан дүниесінде сақтаған. Ал бұл дегеніміз біріншіден, өнердің ұдайы шыңдалып отыруына себін тигізсе, екіншіден, сол рухани мұралар этностың жадында диахронды сабақтастығымен сақталып, халықтың жаппай рухани сауаттылығын қамтамасыз етті. Ішкі әлеуметтік айырмашылықтарға қарамастан, халықтың барлық өкілдері мәдени-рухани мұралардан хабардар болып отырды. Мысалы, VIII ғасырдан жеткен Қорқыт күйлерінің эстетикалық-тарихи-философиялық болмысын бала-шаға да, ұлық та, кішік те, бірдей түсінген. Халық өз көкірегінде рухани асыл қазынаны сақтап, ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп отырды. Шынында да, қазақтың кең байтақ сайын даласында рухани мұралардың бұзылмай, ұрпақтан ұрпаққа үзілмей барлық өңірлерде қатаң үлгіде сақталуы құдіретті құбылыс [1,439-440бб.].

Көркем қыш бұйымдарын адамдардың тұрмыс-тіршілігінде пайдалануы тарихына үңілер болсақ, өте ерте замандарда-ақ мәдениеттің болғандығына көз жеткіземіз. Отандық археология тарихында қола дәуіріндегі заттай ескерткіштерді зерттеуде белгілі бір дәрежеде жетістіктерге қол жеткізілді. Сондықтан құнды тарихи деректеме болып табылатын қыш археологиялық ескерткіштерден алынған жәдігерлердің негізгі категориясын түзеді. Қыш ыдыстарды зерттей отырып, ертедегі тұрғындардың түрлі топтарының өзара қатынасын, ауысуын, шаруашылық әрекеттерінің ерекшеліктерін, дүние танымдарының кейбір қырларын, археологиялық мәдениеттерінің туыстастығы мен олардың шығу тегін баяндайды. Қола дәуірінде құмырашылар көбінесе әйелдер болды. Құмыраларға салынған өрнектер негізінен алғанда штрихталған үшбұрыштар, зигзагтар, шырша, дөңгелек батырып салған оюлар, сызықшалардан тұрды. Ыдыс-аяққа қарап, олардың жасалу техникасы туралы сөз етуге болады. Балшық өте мұқият тандап алынды, кейде ол бірнеше шақырым жерден әкелінетін болған. Кейін барып ұқсатылатын, атап айтқанда: мұздатылатын (қыстатылатын) немесе жаз бойы әр түрлі арнайы қоспалар қосылып иі қандырылып, одан кейін иленетін болды [2]. Осыған қарап қыш өнеріне деген халықтың ұстанымы өте жауапкершілікті деңгейде болғандығын аңғарамыз.

Орта ғасырларда сусындарды құюға, азық-түліктерді сақтауға сазбалшықтан жасалған құмыраларды пайдаланған. Өйткені ондай құмыраларда сақталған азық бұзылмайды, ашымайды, табиғи қалпын ұзақ уақыт сақтайды екен. Мәселен, грузин халқы шарапты қазіргі күнге дейін сазбалшық ыдыстарда сақтау дәстүрін осы күнге дейін сақтап қалған.

Тарихтан білетініміздей Андронов шеберлері қыш ыдыс өндірісінде қалыптарды пайдаланған. Демек, қыштың өрнектелуіне де аса мән бергендігін аңғарамыз. Бұл үрдістен ежелгі адамдардың тұрмыста қолданған өрнектері арқылы өз халқын басқалардан ажырата алудың бірден бір белгісі екендігіне де көз жеткіземіз [3, 546]. Біздің қарастыратын тақырыбымыздың аясы негізінен осы тарихымыздан мұра болып келе жатқан қыш өнерін ұрпақтан ұрпаққа берілу, өнер жалғастығы мәселесі қандай деңгейде атқарылып жатыр? Қазіргі таңда бұл өнер түріне деген халық арасында сұраныс бар ма? Мектепке дейінгі оқу бағдарламасындағы дамыту тенденциялар қалай жүріп жатыр деген секілді сан алуан сұрақтар төңірегінде жауаптар тауып, дамыту басты міндетіміз болып табылады.

Сабақ бағдарламасын әзірлеу кезінде мұғалім көркемдік білім берудің басты мақсаты оқушының шығармашылық әлеуетін толығымен іске асыруға мүмкіндік беру екенін ұмытпауы керек.

Қазіргі уақытта сан түрлі өнер түрлері мектеп оқушылары арасында үлкен қызығушылық тудырады, атап айтқанда сәндік-қолданбалы өнер түрі – көркем керамика. Оқушыларға эстетикалық тәрбие мен көркемдік тәрбие мәселелерін сәтті шешу жалпы білім беретін мектепке оқу топтарының дұрыс ұйымдастырылуы мен көшбасшылығына байланысты болып табылатын шара. Сондай-ақ, оқушыларға эстетикалық тәрбие беру жүйесінде бейнелеу өнері маңызды орын алады. Оқушыларға бейнелеу өнері арқылы эстетикалық тәрбие берудің кең мүмкіндіктері сыныптас тыс жұмыстарда – үйірмелерде, элективтік пәндерде, көркем студияларда т.б. оқу үдерісін қосымша жалғастыру нысандарында қолға алынған.

Бұл тақырыптың зерттелу нысанына келер болсақ, соңғы жылдары бейнелеу өнерін оқыту процесінде жас ұрпақты эстетикалық тәрбие мен көркемдік тәрбиелеу теориясы мен әдістемесінің мәселелерін Х.Х.Ростовцева, Г.В.Қиындық, Н.П.Сакулина, Т.С.Комарова, Т.Я.Шпикалова, Е.В.Шорохова, К.Е.Ералина және т.б. ғалымдар қарастырады. Бірақ, бұл зерттеулердің барлығы оқушылар мен студенттердің эстетикалық тәрбиесінің мәселелерін ішінара шешеді. Барлығы қазақ мектептеріндегі үйірме жұмысы жағдайында оқушыларға эстетикалық тәрбие беру мен оқытудың көптеген мәселелерін ашты. Қазіргі заманғы орта мектептер үйірме жұмыстарын ұйымдастыруға және оқушыларға эстетикалық тәрбие берудегі бағдарламалардан тыс ғылыми-әдістемелік ұсыныстар мен методикалардың алуантүрлілігіне мұқтаж. Көркем керамикада оқу сабақтарымен айналысатын студенттерде визуалды дағдылардың қалыптасу ерекшеліктері мен заңдылықтарын ашатын зерттеулер жоқ. Зерттеу нысаны – мектеп оқушыларының эстетикалық тәрбиесі мен көркемдік білім беру жүйесіндегі маңызды буын ретіндегі үйірме сабақтарының әдістемесін күшейту.

Қыштан жасалған құмыралар, мүсіндер, ыдыс-аяқтарды жәрмеңкелерде, мұражайларда жиі көреміз. Алайда оларға жете мән бере бермейтініміз рас. Саз балшықта табиғаттың жасырған қандай құпиясы бар? Адам организміне тигізер пайдасы бар ма?, - деген сауалдар еріксіз ойға оралары да сөзсіз. Олай болса, қазіргі адамдардың көпшілігі «арт-терапия» деп атап жүрген саз балшық терапиясы жайлы біреу білсе кейбіреулер біле бермейді. Ата-бабаларымыз іргелі білім алмаса да табиғатпен қандай үйлесімділікте өмір сүргендігіне олар қалдырып кеткен өнер түрлеріне жете мән бергенде адамды таңғалдырады. Сондықтан да болар ата-бабаларымыздың бойында қазіргі таңда адамдар ақшаға сатып ала алмай жүрген теңдессіз қасиеттер мен ұстанымдардың куәсі бола береріміз анық.

Қазіргі таңда еліміздің кейбір білім ордаларында оқушыларға 3-сыныптардан бастап құмырашылық өнеріне машықтандыруда. Атап айтар болсақ, Нұр-Сұлтан қаласында орналасқан Назарбаев Зияткерлік мектебі, Халықаралық Нұр Орда мектебі, Жамбыл Жабаев атындағы №4 білім ордасы, Әлкей Марғұлан атындағы №40-шы мектептерін ауыз толтырып айтсақ болады. Жоғарыда аталған мектептердің барлығы дерлік Республика тарапынан білім беру әдістері алғышарт болып табылатын жүйелі алдыңғы қатарлы мектептер нысандары екендігін халық біледі. Бұл мектептердің тәжірибесін Республикамыздың барлық тараптарындағы оқу орындарына үлгі ретінде айта отырып оқу методикасына назар аудару маңызды екендігін айтқымыз келеді.

Жалпы білім беретін мектептер мен гимназия оқушыларына еңбек сабағынан тыс сазбалшықпен жұмыс жасай білу машықтарының қыр-сырын тек теориялық тұрғыдан ғана емес, практикалық сағаттарына көбірек ден қойылса жасөспірімдер арасындағы суицид мәселесінің төмендеуіне үлкен септігін тигізетініне күмән келтірмейміз. Саз балшықтан көркем еңбекпен айналысу кез келген жастағы адамның денсаулығына оң әсерін беретін арт-терапия. Себебі, адам мен табиғат әрқашан үйлесімділікте. Табиғи үйлесімділік бұзылған жерде хаос орнайтынын ежелгі грек философтарының еңбектерінен білеміз. Саз балшық – табиғаттың таза бөлшегі. Оның құрамында 60%-ға жуық кальций элементтері бар. Яғни сазды ұстаған кезде балаға алақан арқылы пайдалы дәрумендер тарайды. Оны қолмен илеу арқылы сүйек, бұлшық еттер қатая түседі. Балшық илету арқылы әр түрлі психофизиологиялық аурулардың алдын алуға да болады. Баланың нәзік нерв клеткаларына таптырмас емдік шара екендігіне адамзат мән бере бермесі анық.

Балаларды оқытудың қазіргі жүйесі мектеп және мектептен тыс білім беру болып екіге бөлінеді. Балалардың мектептен тыс оқу іс-әрекеті бүгінгі таңда қосымша білім беру формасы ретінде анықталған. Қазіргі психологтар мен педагогтардың пікірінше, бұл әртүрлі жастағы жасөспірімдердің мүмкіндіктері мен қабілеттерін толық іске асыру үшін ең қолайлы жағдай туғызатын қосымша білім беру жүйесі. Сондықтан осы зерттеу аясында қосымша білім беру жүйесінде көркем қыш бұйымдарымен жұмыс жасағанда мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытудың дидактикалық негіздері қарастырылады.

Көркем қыш бұйымдарын жасауда міндетті түрде шеңбер бойымен жұмыс жасау техникасын жетілдіреміз. Шеңбердің қақ ортасын «кіндігі» деп атаймыз. Шеңбер, яғни айнала кіндіксіз өмір сүре алмайды, ал кіндік болса айналасындағы шеңберсіз-ақ өмір сүре береді. Яғни, кіндік өзінің айналасынан кәміл тәуелсіз. Егер шеңберді «ғалам» деп қабылдасақ, онда:

- Нүкте – 1) ғаламның ілкі тұрпаты (тумақ, протокосмос), 2) ғаламның кіндігі, өсі, өзегі.

- Шеңбер (сәуле) – ғаламның реалды тұрпаты болып шығар еді, - деп қарастырады С.Қондыбай [4, 419 б.]. Ғаламның реалдық тұрпатын сандық символикамен ұштастыра келе мифтік дәстүрлердегі

жи қолданылатын жеті қат көк, жеті қат жер асты, жеті ғалам, тоғыз ғалам, тоғыз қабат аспан, т.б. көрсеткіштердің нәтижелері деп көрсетеді [5,419 б]. Бұл жерде аңғаратынымыздай адам мен материалдық табиғи дене – сазбалшықтың арасында адамның жан дүниесіне терең әсер беретін байланыстың бар екендігін меңзеп тұрғандай. Табиғат пен адамның арасындағы осындай тығыз байланыстың болуы адамның неврологиялық, психосоматикалық жүйелеріне таптырмас ем екендігін ежелгі грек замандарында-ақ адамзатқа мәлім болған.

Қосымша білім беру жүйесінде мектеп оқушыларын оқыту процесінде жалпы педагогикалық міндеттерді нақтылау және шоғырландыру түрінде келесі педагогикалық проблемалар тұжырымдалады:

- Мектеп оқушыларына визуалды сауаттылық негіздері мен композиция, түстерді дұрыс таңдау және ажырата білу машықтарына үйрету;
- Мектеп оқушыларының күнделікті өмірде және кәсіптік жұмыстарда қажетті іс-әрекеттің маңызды әдістерін, дағдыларын меңгеруіне ықпал жасау;
- Оқушыларды көркем қыш бұйымдарының негіздерімен таныстыру;
- Көркемдік талғам мен өнерге деген сүйіспеншілік;
- Ұлттық бірегейлік сезіміне тәрбиелеу;
- Ұлттық тарих пен мәдениетке, дәстүрлі халықтық өнерге деген сүйіспеншілік.

Саз балшықпен жұмыс барысында оқушы мынадай мінез-құлық сипаттарын бойына сіңіре алады:

- Шыдамдылық;
- Сабырлық;
- Зейін;
- Терең ойлай білу;
- Көркемдікке құштарлық;
- Эстетикалық талғам.

Шығармашылық жұмысты екі бөлімге бөліп қарастырамыз: теориялық және практикалық. Теориялық білімге әңгімелеу, дәрістер, бейнекөріністерді тамашалау түрінде өтеді. Практикалық білімде материалдармен және құралдармен жұмыс жасау, сазбен жұмыс жасау техникасын игеру дағдылары кіреді.

Бағдарламаның мақсаты мен міндеттері:

Түзетүші	Оқу үдерісі	Тәрбиелеуші	Дамытушы	Әлеуметтік
-Жүйелі және мақсатты білім беру арқылы оқушылардың жанымдық іс-әрекетіндегі кемшіліктерді түзету және нысандардың пішінін, көлемін, құрылымын, түсін және кеңістіктегі орнын дұрыс қабылдауды дамыту. - Ауыспалы және қайталанатын технологиялық операцияларды қолдану арқылы көздің координациясын жақсарту.	- Халықтық өнер эстетикасымен таныстыру; - Балшықпен және құмыраның доңғалағымен жұмыс жасау әдістерін оқып-үйрену. - Қазақтың дәстүрінде бар өнер түрі екендігін дәлелдеу. - Оқу үдерісінде аутизм дерті, неврологиялық ерекшеліктері бар балалармен жұмыс жасау технологиясына енгізу.	-Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру - Халықтың мәдени дәстүрлерін құрметтеу сезімін тәрбиелеу. - Еңбексүйгіштікке, табандылыққа үйрету. -Қоғамға бейімделу қабілетін қалыптастыру. - эстетикалық талғамды қалыптастыру.	-Өнердегі сұлулықты көре білу және түсіну. Эстетикалық рецептивті қалыптастыру. - Балалардың сенсорлық мәдениетін, қабылдау механизмін қалыптастыру. - Эстетикалық талғамын қалыптастырудағы дұрыс тұжырым жасауға үйрету. - Ақыл-есі кем балалар үшін қарапайым шығармашылық қабілеттер мен көркемдік қабілеттерін дамытуға ықпал ету.	-Барлық психофизиологиялық кедергілерді жеңуге көмектесу; - Балалардың толеранттылық қарым-қатынас және мәдени деңгейлерін дамытуға ықпал ету. - Балалардың шығармашылыққа деген қызығушылығын нығайта отырып еркін қиялдау арқылы жасқаншақтықтан арылту техникасын дамыту.

Халық арасында ұмытылуға жақын қалған кейбір мәдени дәстүрлердің қайта жанданып, гүлденуіне ұмтылыс болған бірден бір жоба – «Мәдени мұра» стратегиялық ұлттық жобасы. Бағдарламаны жүзеге асыру 2004 жылы басталған болатын және екі жылға есептелген болатын. Кейін тағы екі кезең құрылды: 2007 жылдан 2009 жылға дейін және 2009 жылдан 2011 жылға дейін.

«Мәдени мұра» бағдарламасы халық тарихы, мәдениетті дамыту мәселелеріне мемлекеттің басты назар бөлетіндігінің тағы бір айғағы болып табылады... Бұл бағдарлама – ұлттық мәдениет пен руханиятты, халықтың ұлттық ой-өрісін жандандыруға бағытталған мемлекеттің ірі бастамаларының қатарында, - деп көрсетеді академик Т.С.Садықов [6,146.].

Келесі бір мақтаншпен айта алатын мақалалардың бірі Мемлекет басшысының «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақаласында қазақ ұлты этногенезінің негізгі элементтерін қайта жаңғырту мәселесі қозғалады: «...кейінгі жылдары табылған тарихи жәдігерлер біздің бабаларымыздың өз заманындағы ең озық, ең үздік технологиялық жаңалықтарға тікелей қатысы бар екенін айғақтайды». Сондай-ақ, «Ұлы даланың ежелгі өнер және технологиялар музейі» деп аталатын тармағында «Ұлы дала» атты ежелгі өнер және технологиялар музейін ашып, қазақ халқының байырғы замандардан мирас болып келе жатқан «аң стиліндегі» өнер бұйымдарын қайта жандандыра түсе отырып, өскелең ұрпаққа терең таныстыра отырып тарихи жәдігерлерді сақтау үрдісіне баса назар аударады [7]. Қазақ халқының байырғы замандардан ел арасында дамып келе жатқан өнер туындыларының ұмыт қалмай, жастардың рухани-мәдени дамуында орнығып қалу үшін оқу орындарында пән бағдарламаларына қосып оқыту арқылы көптеген жетістіктерге жететініміз анық.

Қорыта айтар болсақ, көне қыш бұйымдарын жасау қазақтың рухани мәдениетінің бір көрінісі десек адаспаймыз. Себебі, қазақтың рухани мәдениетінде архетиптік қызмет атқаратын исламға дейінгі мәдени мұралар саласына жататын өнер түрі болып табылады. Әлемге аты мәшһүр жазушы Шыңғыс Айтматов рухани мәдениет үшін ең үлкен қауіп тарихи есті жоғалту болып табылады дей келе, бұл үрдісті «мәнгүрттену» - деп атаған екен [8,706]. Ежелгі грек философы Сократ бойынша пайымдасақ «Өзіңді өзің тани біл!» деген тұжырымының мәні мен мағынасын адам шығармашылықта тереңрек ұғатыны сөзсіз. Қазіргі таңда Елбасымыздың бастауымен қайта жанданып отырған «Рухани жаңғыру» аясында ұмытылуға жақын қалған өнер түрлерін халыққа терең дұрыс насихаттау әрбір педагогтың борышы деп білгеніміз жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Байбосынова Г.Д. Құрманғазы философиясындағы музыка тілі // Қазақстан мен Орталық Азияның дәстүрлі және қазіргі өнері. Халықаралық-ғылыми практикалық конференция материалдары. – Алматы: «Үш қиян», 2004. -688 бет.
2. <https://e-history.kz/kz/contents/view/1758>
3. Генинг В.Ф. Древняя керамика: методы и программы исследования в археологии. Киев. – 1992.
4. С.Қондыбай. Дәстүр (Традиция) жөнінде // «Әлемдік мәдениеттанулық ой санасы». Он томдық. 3-том. Дәстүр: ұғым мен тәсіл. – Алматы: Жазушы, 2005.-504 бет.
5. Бұл да сонда.
6. Т.С.Садықов. Қоғамдық ғылымдар және Қазақстанның мәдени мұрасының жандану мәселесі // Қазақстанның мәдени мұрасы: жаңалықтары, мәселелері, болашағы: Халықаралық ғылыми конференцияның материалдары. 19 қазан, 2005 ж. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2005. 964 б.
7. www.akorda.kz ҚР Президентінің ресми сайтынан алынды.
8. Фабитов Т.Х. Рухани мұраны зерттеудің әдіснамалық мәселелері. // Проблема духовности в современном мире. Сборник материалов международной научно-теоретической конференции, посвященной 70-летию К.Ш.Шүлембаева. 16-17 марта 2007 года. КазНПУ им.Абая, ИФиП МОН РК, АСНК, Алматы. – Издательство «СаГа». – 2007. – 560 с.

ӘОЖ 659.128.4
МРНТИ 18.31.07

Г.Б.Кемалова¹

¹Аға оқытушы, магистр, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе қаласы, e-mail: gul_kemalova@mail.ru

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕГІ КОМПОЗИЦИЯ

Аңдатпа

Мақалада студенттерді композиция өнерін терең меңгеруге, оның заңдылықтары мен ерекшеліктерін түсіне білуге тәрбиелеу сипатталады. Композицияның негізгі мақсатында айналамызда қоршаған ортаны қабылдауға, көзімізге көрінген заттарды бояумен дұрыс бейнелеуге түсініктері анықталады. Композиция өнері кеңістіктегі үш өлшемді заттардың екі өлшемді жазықтықта үйлесімді орналастыруды зерттей білуге үйретеді және кеңістік ойлау қабілетін дамытуды қарастырады. Затқа қарап отырып сурет салуда бақылау әдістері өзіндік бейнелеуге байланысты талғампаздықты қалыптастыратыны сипатталады.

Сонымен қатар, композиция пәні білімгерлерге алғыр, өз бетімен көрнекті ойлауды, эмоционалды қабылдау, елестеу және қиялдауды, көркемдік әсемділікке ие болып, үйлесімділікті сезінуді және түрлі техникалық әдістермен графикалық бейнелеу тәсілдерін игеруге болатыны көрсетілген. Композиция пәнінің сабағының үстінде болашақ мамандар композициялық әдістермен ерекшеліктерінің жалпы принциптерінің шығармашылық негіздерін игеріп, композицияның арнайы тілін меңгеріп, алынған көркемдік білімдерді кеңейте отырып, болашақта шығармашылық түрлерде қолдануын талқылайды. Осыған орай, студенттермен оқушыларды композициялық әдістерімен, жобалау әрекеттерімен және шығармашылық негізгінің бастапқы қалауымен таныстыру және олардың шығармашылық қабілетін, бейнелі ойлауының және мәдениетін жоғарлатуын қарастырады.

Түйін сөздер: Композиция, тұтастық, бірлесе бағыну, мөлшерлестік, тепе-теңдік, бірлік, толық аспау (сипаттамау), контрасттылық, кеңістік, фронтальды.

G.B.Kemalova¹

¹senior lecturer, Master, Aktobe Regional State University named after K. Zhubanov
Kazakhstan, Aktobe, e-mail: gul_kemalova@mail.ru

COMPOSITION IN THE FINE ARTS

Abstract

The article describes the education of students in the in-depth study of compositional art, their understanding of the patterns and features of composition. The main purpose of the composition is to understand the environment around us, to properly visualize what we see with the paint. Composition art teaches the ability to study the proper arrangement of three-dimensional objects in space in a two-dimensional plane, and considers the development of spatial thinking. It is described that in drawing an object, the methods of observation give rise to elegance in relation to self-image.

It is also shown that the subject of the composition is capable of independent thinking, emotional perception, imagination and imagination, artistic beauty, a sense of harmony and the ability to graphically imitate various technical methods. During the course of the subject of the composition, future professionals will discuss the creative use of the general principles of generalization of compositional methods, learn the special language of composition, and expand their artistic knowledge in the future, using them in a creative way.

In this regard, students are encouraged to introduce students to composition methods, design activities, and the original desire for a creative foundation, and to enhance their creative ability, figurative thinking, and culture.

Key words: Composition, integrity, joint submission, proportionality, balance, unit, not full disclosure, contrast, space, frontal.

Г.Б. Кемалова¹

¹Старший преподаватель, магистр Актюбинского регионального государственного университета им. К. Жубанова,
Казахстан, г.Актобе, e-mail: gul_kemalova@mail.ru

КОМПОЗИЦИЯ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

Аннотация

В статье рассматривается воспитание студентов к обширному освоению композиционного искусства, понимания его закономерностей и особенностей. Для основной цели композиции определяются представления о восприятии окружающей среды вокруг нас, правильном изображении окружающих предметов красками. Искусство композиции учит исследовать гармоничное расположение трехмерных предметов в пространстве в двухмерной плоскости и предусматривает развитие пространственного мышления. При просмотре картин описываются методы контроля формирования эlegантности, связанные с собственным изображением.

Кроме того, предмет композиции позволяет студентам владеть умными, наглядными мышлениями, эмоциональным восприятием и воображением, художественным дизайном, чувством гармонии и способами графического отображения различными техническими методами. В ходе занятия по дисциплине композиции будущие специалисты осваивают творческие основы общих принципов композиционных методов и особенностей, изучают специальный язык композиции, расширяют полученные художественные знания, обсуждают перспективное использование в творческих формах. В связи с этим, знакомит студентов с композиционными методами, проектными действиями и первоначальным предпочтением творческого основания, а также предусматривает повышение их творческих способностей, образного мышления и культуры.

Ключевые слова: Композиция, целостность, совместная подача, пропорциональность, равновесие, единство, неполное раскрытие (описание), контрастность, пространство, фронтальная.

Кіріспе.

Қазақстан Республикасының бәсекеге қабілетті 30 елдің қатарына кіру айқындалған стратегиясы, барлық өнеркәсіптің түбегейлі жаңаруын болжайды, сонымен қатар жеңіл өнеркәсіп бұйымдарын өндіріс шарттарында жобалаудың ғылыми методологиясының мағынасы артып келеді. Мемлекеттің қазіргі даму кезінде Қазақстан Республикасының экономикалық стратегиясы көпшілік тұтыну тауарлар өндіру шаралар саласының қарқындауымен, оларға икемділік және бейімділік берумен, түржиынды кеңейту мен және өнім сапасын жақсартумен маңыздалады. Қазіргі заманғы экономикалық жағдайлар, жеңіл өнеркәсіп салаларында қызмет ететін дизайнерлерге жаңа талптар қоюда. Кәсіпорын тиімділігі көп жағдайда өнімнің көркемдік және конструктивтік шешімдеріне тікелей байланысты. Кәсіпорын дизайнерінің еңбек өнімділігі, яғни идеяларды жылдам жүзеге асырылуы, сұраныс пен сән өзгерістеріне жылдам жауап табу мүмкіндігін тудырады. Тұтыну тауар нарығында бәсекелестіктің күшеюіне байланысты, шығармашылық еңбектік тиімділігін көрсетуге талпыныс артты. Ол жаңа шешімдер іздеуді, рационалды ұйымдастыратын бірқатар әдістер тәсілдер және әдістемеліктер жасады. Олар адамның ойлау қабілетін белсендіріп, адамның шығармашылық қабілеттерін толық жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Өндірістің негізгі мақсатытарының бірі-өнімді арттыру, оның сапасын көтеру, заттардың эстетикалық түрлерін нығайту және олардың ассотименттерін жаңартып тұру. Бұйымдарға қойылатын талаптарға мыналары кіреді: техникалық мүлтіксіздік, тиімділік, үйлесімділік, технологиялық өңдеу, сенімділік, ұзақ мерзімділік және адамның психологиялық ерекшеліктері. Заттардың жобалау және өндіруі олардың жоғарғы сапасы композициямен байланысты. Композиция – бейнелеу өнері саласындағы басты білімдердің бірі. Композицияның қазіргі замандағы мәні - көркем шығарамшылықты тұрғызу, жинақтау, топтастыру, қорытындылау шығармашылық үдерістердің қолдануынан пайда болған үйлесімділік сапа. Композицияға тек «сұлулық заңдылығын» қолдана отырып, құастырылған структуралар, шығармашылықтар кіреді. Композицияның туындауына басты қызмет ететін ол – ой.

Суретші көптеген ізденістерден өтіп, нақты бір пішінге тоқтауы үшін, оны тағы бір шолып ойластырады. Ортақ көркем сурет шығармашылығының шешімі мына факторларға бағынышты: заттың функционалдық немесе декоративтік мәндерінің қайсысы басым, ол зат күнделікті қолдануға

немесе арнайы бойынша қолданылуы. Дизайнер затты жобалай отырып, онда конструкциясы мен структурасының және көркем бейнесінің өзара үйлесімді қатынасуын ойластыруы қажет. Жақсы ойластырылған құрастырылған композиция шығармашылық ойды анық және мәнерлі көрсетеді. Композицияның сапалы жағынақты шығармашылық процесінің шешімі пішін түрлерінің көркем ұйымының жиыны; яғни заттар ортасын, келесі категориялар арқылы сипаттауға болады: пішін біркелкілігі, тұтастылығы, композициялық бірлестік, пропорциялылығы, тектоникалығы, масштабтылығы, айнала-орталықсәйкестігі. Жоғарғы оқу студенттеріне және техникалық-кәсіби білімгерлері ой өрістерін кеңейту және түрлі шығармашылық мақсаттарды дербесті шешу қабілетін дамыту үшін «Композиция» көркемдік курсы қарастырылған. Болашақ мамандар композиция әдістерін, жалпы ерекшеліктермен аспектерін қалыптастыру, композицияның түсінігін және негізгі категорияларын икемдеу, композициялық ұсталыққа және шығармашылық процестерге ұғымына көңіл аударып, нәтижесінде маңызды көркемдік құбылыстарға ие болу керек. Пәннің негізгі міндеті студенттермен оқушылардың композициялық ойлануын қалыптастыру [1, б. 5]. Ал, өрнек салушының тәжірибесі мол болса да, өз өмірінде көптеген ұрпақ буындарының ғасырлар бойы жинаған білімдерін меңгере алмайды. Адамзат баласының барлық тәжірибесі өнер теориясына жинақталған. Композиция – осы теорияның негізгі мәселелерінің бірі. Композицияның не екенін біліп, оның заңдылықтары мен принциптерін жұмыста қолдану – таңдалған жолдың дұрыстығына сеніп, саналы түрде, белгілі бір мақсатпен әрекет ету. Қолданбалы өнердегі, нақты айтқанда, ағаш ою өнеріндегі және теория мен практикадағы композиция – өте күрделі мәселе. Бейнелеу өнеріндегі композицияға қарағанда, ол көптеген аспектілер бойынша күрделі. Қолданбалы өнердегі композиция бейнелеу өнерінде шындалған ережелерге негізделеді, алайда оның барлық мүмкіндігін пайдаланбаса да, оны кеңейтіп, толықтырады. Сондықтан да барлық кәсіптік-көркемдік мекемелердегі композицияны оқыту сурет пен көркемсуреттен басталады. Композицияның көптеген мәселелерін түсіндіру барысында бейнелеу өнерінің жалпыға ортақ туындыларынан мысал келтіру бізге де тиімді.

Негізгі бөлім.

Композициямен танысуды оның негізгі принциптерін (бұл жерде принциптер деп бастапқы қалыпты, мақсатқа жету тәсілдерін түсіну керек) санамалаумен бастаған дұрыс, олар: тұтастық, бірлесе бағыну, мөлшерлестік, тепе-теңдік, бірлік. Дәл осы принциптер композицияның мынадай анықтамаларынан көрінеді. Композиция дегеніміз – құрылымдық бөліктері өзара байланыстырылып, әрбір бөлігі тұтастыққа бағынған және жалпы тұтастық өзінің әрбір бөлшегімен байланысқан шығарма құру.

Алайда бұл анықтама соңғы анықтама емес, сондықтан кейде композицияны шығарманың құрылымы ретінде, аталған тақырыптың образдық, көркемдік шешімін табуға бағытталған барлық көркемдегіш құралдарын пайдалана отырып, жалпыланған формада береді.

Композицияның негізгі принциптерінің мәнін аша отырып және оны жүзеге асырудың басқа да көркемдік құралдарымен танысу арқылы жалпы композицияның не екенін түсініп қана қоймай, көрсетілген ережелерді шығармашылық жұмысымызға пайдалануға да болады. Композициядағы жекелеген тәсілдермен егжей-тегжейлі таныспас бұрын оның негізгі принциптерін сипаттап алайық[2, б. 8].

Тұтастық – ең алдымен картина тақырыбын ашуға артық ештеме керек болмағанда және оған бір нәрселерді алып-қосу ынтасы болмаған кезде, сонымен бірге көрерменге түсінікті қарапайым да жай тәсілдер арқылы жеткізуде көркемдік құралдардың қажеттілігі мен жеткіліктілігі туралы мәселе қозғайды. Бейнелеу құралдарының қарапайымдылығына көрерменнің картина тақырыбын өз бетінше талдап, бейнеленген сәтке дейінгі және одан кейінгі жағдайларды өздерінше елестетуге мүмкіндік беретін «толық ашпау» тәсілі де жатады (ал бұл образдылау әдіс болып табылады). Мұнда композициялық тәсілдің тағы бір қыры – уақыт созылыңқылығы сөз болады[3].

Бірлесе бағыну – кез келген картинаның мағыналық орталығымен (идея, тақырып) сәйкес келетін композициялық орталығы болу керек деген түсінік. Картинаның қалған басқа құрылымдары тереңдікте де, жазықтықта да (пландар) композициялық орталыққа бағындырылып, тақырыпты ашуға көмектеседі.

Мөлшерлестік негізгі фигуралардың пропорциясы, өлшемі, масштабтылығымен қатар картинаның өлшемі мен форматын анықтаудан жазықтық және тереңдік құрылымдарына дейінгі қосымша фигуралардың да мәселесін қарайды. Мұндай кезде перспектива, оқшаулау, цезура (бос орын, аралық, қуыс), ритмика, линиялық композициялардың тәсілдері қолданылады.

Тепе-теңдік – картина кадрына орналастырылған фигураларды, түстік және контрасттық дақтарды, т.б. көп қабылдаудағы тепе-теңдікті қарайтын принцип. *Оған* симметрия, алтын қима, музыкалық сандар принципі бойынша қатынас, ритмика, образды геометрия т.б. тәсілдері арқылы қол жеткізіледі.

Бірлік – композицияның барлық басқа принциптерін біріктіріп, оның жекелеген бөліктерінің (композиция анықтамасын қараңыз) өзара байланысындағы бірлік пен қарама-қарсылық ұғымын енгізетін синтездеуші принцип.

Жоғарыда аталған жекелеген түсініктердің мәнін ашып, композициядағы көркем бейненің басқа да формаларымен танысайық.

Толық айнау (сипаттамау) – өнердегі ірі және жиі қызмет атқаратын факторлардың бірі. Суретшілер жағдайдың шешуші сәтін емес, оған дейінгі немесе одан кейінгі уақытты жиі суреттейді. Бұған мысалды И.Репиннің «Иван Грозный және ұлы Иван» картинасынан, Н.Генің «Христостың құпия кешкі астан кейінгі шығуы» суретінен немесе В.Суриковтың «Атқыштардың өлім жазасы алдындағы таң» және т.б. шығармаларынан көруге болады.

Контрасттылық пластикалық өнердің кез келген шығармасына тән. Бұл картинаның хроматикалық (түрлі түсті) жерлерін қосымша түстер принципі бойынша салғастыру немесе ашық түсті жерлерін күңгірт жерлеріне (ең жиі қолданылатыны – 1:2 қатынасы), суық тондарды – жылы тондарға; детальға немесе фигураларға толы орындарды – бос кеңістікке (үздіксіздік және үзілістер); ірі рельефті формаларды – шағын рельефті формаларға (мүсіндеуде, ойып салуда) немесе бұдырлы беттерді – тегіс беттерге; ірі фигураларды – ұсақ фигураларға; фигураны – фонға; адамдардың статикасын динамикаларына қарсы қою болып табылады[4, б. 19].

Алайда контрасттылық тиісті әсерге нюанстар мен ауысулар болған кезде ғана қол жеткізеді. Импрессионист-суретшілер хроматикалық түстердің үйлесімін пайдаланып, бояуларды аз араластыруға тырысу арқылы түсті бояу жақпаларының бір түстен өзін толықтырушы басқа түске, жылы тондардан – суық тондарға ауысуының тұтас көрінісін құрайтын модуляциясына жүгінген. Жартылай көлеңке рефлекстерінің дәл сол нюанстары форманы жарық көлеңкелерінің көмегімен беруге де тән. Осындай принцип суретшінің көзді қарықтырар максимал контрасттылықтан қашып, ең жақын тондарына дейін құбылту арқылы қалыптастырған әлсіз контрастты пайдаланған сәтінен көрінеді, бұл кейде түс мәдениеті деп те аталады. Мысалы қызыл түс көктен сарыға дейінгі контраст түстердің тұтас аймағына ие, ал мұндай кезде контраст максимум болып, толықтырушы түс жасыл болады.

Аналогия – композиция элементтерінің өзара байланысының басқаша формасы, ол элементтердің қайталануынан, мәндер мен акценттердің кезектесуінен көрінеді. Егер қатаң өрнектерде мұндай кезектесу бейне элементтерінің немесе мотивтерінің симметрия заңдылықтары бойынша дәл қайталануларынан көрінсе, станокты көркемсуреттерден, кейде ойып салынатын өрнектерден де мұндай қатаң тәртіп сақталмайды. Қайталану аналогиядан, ұқсастықтан байқалады, сондықтан соңғы уақыттары ол ритмика деп аталып жүр. Мұндай қайталануды біз фигуралардың сұлбасының немесе бастарының контурларынан, киім қыртыстарынан, тондары бойынша бір-біріне жақын, кезектесіп келетін түс дақтарынан немесе жарық түсіру акценттерінен, цезуралардың динамикалық ритмінен және т.б. байқаймыз.

Композиция құру кезіндегі көркемдік шешімдердің басқа формалары жеке-жеке қарастырылады.

Қорытындылай келе, бейнелеу өнеріндегі композицияның үш: фронтальды, тереңдік-кеңістікті және көлемдік-кеңістікті түрге бөлінетінін баса айтамыз. *Фронтальды* дегеніміз – сәндеу-қолдану өнерінде, маркетриде пайдаланылатын жазықтықтық композиция.

Тереңдік-кеңістікті дегеніміз – станокты көркемсурет картинасының композициясы.

Көлемдік-кеңістікті – мүсіндеу өнеріндегі үшөлшемді композиция. Біз басқа екеуінің негізінде жатқан станокты көркемсурет картинасының композициясына толығырақ тоқталамыз да, сызықтық және түстік композицияны ерекшелеп көрсетеміз

Жазықтық композицияға заттардың көркем бездеруінің келесі түрлері жатады: мата, кілем, дастархан, орамалдар, кенеп, қағаз, әйнек, қабырғаларда орындалған сыршырай және графикалық шығармалары. Жазықтық композицияның ерекшелігі – бейне бір жазықтықта екі өлшем (ұзындық және биіктік) арқылы тұрғызылады. Суретшілер графика және сыршырайда заңдылықтар мен әдістер арқылы екі өлшемдік жазықтықта көрерменге үш өлшемдік көлем көрсете алады. Көлемдік композиция – ол түрлі нүктеден байқап және қабылдауға болатын тұйықты үш өлшемдік пішін. Бұл шығармаларды жасаған кезеңдерінде өте маңызды болып саналатын көрнекті шынайы көлем, түрлі

өлшемдік шешімдер, кескін мен материал, түрлі көріністер т.б. бұларға жататын мүсін қолданбалы өнер, киім, бізді қоршаған ортадағы көлемдік заттар мен бұйымдар, жеке сәулет түрлері. Терендік кеңістік композицияның ерекшелігі – көрермен пішіндер мен элементтердің қарым-қатынастарын қозғалыс арқылы, кеңістіктің түрлеріне көз тастап қабылдайды. Бұл композицияның түрлеріне сәулеттік ансамбльдер, саябақ және скверлер, көшелердің жобалауы жатады[5, б. 28]. Бейнелеу өнердің түрлерінің ішінде гобелен (суретті кілем), айнек, керамика (балшықтан, қыштан жасалған бұйымдар) металл-композициясының кеңістіктік түріне жатуына талап етеді. Себебі, гобеленде иллюзорлық кеңістікті көрсету мақсаты қойылады. Гобеленде фон мен суреттің композициясы күрделі қатынастар арқылы түрлі бірнеше жазықтық болып көрінеді. Пішін оптикалық ыдырау арқылы әр түрлі терендікте көпқабатты композициялар кездеседі. Бұл жағдайда композицияның бөлшектерінің бейнелері өзгеше әсер ететін жазықтықтар болып көрінеді. Керамика мүсінде қолданатын бейнелік әдістер арқылы өзіне арнайы жеке кеңістіктік құрады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Уалиев. Б.М. *Композиция. Оқулық құрал. Алматы: Эверо, 2016 ж.*
2. Сокольников Н.М. *Изобразительное искусство. Основы композиции. Обнинск, 1996 г.*
3. Михалькевич А. *Искусство web // Школа web-дизайна. URL: <http://mikhailkevich.narod.ru/shkola.htm>*
4. Григорян Е.А. *Основы композиции в прикладной графике: учеб.- метод. Пособие для студ. и учащихся высш. и средн. специальных учеб. заведений. Ереван, 1986 г.*
5. Жорабеков С.К., Кунжигитова Г.Б. *Композиция негіздері. Оқу құралы - Алматы, Эверо, 2018.*

УДК 7.5527
МРНТИ 18.07

Лян Чжухуй, Рысымбетов Е.К.

Докторант, Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая

*Научный консультант доктор PhD,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: erjan_01.01@bk.ru*

**«ИСТОРИЯ ИСКУССТВ» КАК УЧЕБНАЯ ДИСЦИПЛИНА В ПОДГОТОВКЕ
ХУДОЖНИКОВ-ПЕДАГОГОВ В ВУЗАХ КИТАЯ**

Аннотация

В статье раскрываются некоторые аспекты методики художественного образования Китайской Народной Республики, а в частности методики преподавания такой учебной дисциплины как «История искусств». Авторы на основе анализа нормативных документов, а также научных публикаций и собственного опыта приходят к определенным выводам. Одни из них состоит в том, что методика преподавания и содержание анализируемой дисциплины имеет региональную, так и общенациональную специфику. В ходе обучения дисциплины «История искусств» студенты получают глубокие познания об истории и традициях духовной культуры Китая, а также об актуальных тенденциях в развитии мирового искусства.

Ключевые слова: история искусств, искусствоведение, КНР, вуз, художественное образование.

Лян Чжихуй, Е.Қ. Рысымбетов

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогика Университетінің докторанты

Ғылыми жетекші доктор PhD,
Қазақстан, Алматы, e-mail: erjan_01.01@bk.ru

«ӨНЕР ТАРИХЫ» ҚЫТАЙ УНИВЕРСИТЕТІНДЕ СУРЕТШІ ОҚЫТУШЫЛАРДЫ ДАЙЫНДАУДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ПӘНІ

Аңдатпа

Мақалада Қытай Халық Республикасы көркемдік білім берудің әдіснамасының кейбір аспектілері, атап айтқанда «Өнер тарихы» пәнін оқыту әдістемесі туралы айтылады. Нормативтік құжаттарды, сондай-ақ ғылыми жарияланымдарды және өзіндік тәжірибені талдау негізінде авторлар белгілі бір қорытындыға келеді. Олардың бірі - оқыту әдістемесі мен талданатын пәннің мазмұнына және жалпыұлттық аймақтық ерекшеліктерге ие. «Өнер тарихы» пәнін оқыту барысында студенттер Қытайдың рухани тарихымен мәдениеті, дәстүрлері, сондай-ақ әлемдік өнердің қазіргі тенденциялары туралы терең білім алады.

Түйін сөздер: өнер тарихы, Қытай, жоғары оқу орындар, көркемдік білім.

Liang Zhihui, E.K.Ryssymbetov

Doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University.

*Scientific leader Dr. PhD.,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: erjan_01.01@bk.ru*

“HISTORY OF ARTS” AS A TRAINING DISCIPLINE IN PREPARATION OF ARTISTS-TEACHERS IN CHINA UNIVERSITIES

Abstract

The article reveals some aspects of the methodology of art education in the People's Republic of China, and in methodology of teaching such an educational discipline as “History of arts”. Based on the analysis of regulatory documents, as well as scientific publications and their own experience, the authors come to certain conclusions. One of them is that the teaching methodology and the content of the analyzed discipline have regional as well as national specifics. During the training in the discipline "History of Art", students gain deep knowledge about the history and traditions of the spiritual culture of China, as well as about current trends in the development of world art.

Keywords: history of arts, China, tertiary education institutions, art education.

Система образования Китая является на данный момент одной из успешных в мире. С 1949 года, когда была основана Китайская Народная Республика, правительство всегда уделяло большое внимание вопросам образования. Благодаря непрерывным усилиям в течение последних пяти десятилетий Китай добился значительного прогресса. При этом, художественное образование занимает видное место в структуре школьного и высшего образования Китая: программы по художественно-педагогическим специальностям реализуются и постоянно совершенствуются в большинстве авторитетных вузов страны, существуют также вузы чисто художественного профиля. В стране функционирует ряд таких вузов как: Академия искусств Гуанси, Китайская Национальная академия изящных искусств, Институт кинематографии и многие другие.

Одним из самых знаменитых художественных вузов страны – Национальная академия изящных искусств Китая. Академия является единственной художественной академией высшего образования непосредственно при Министерстве образования Китайской Народной Республики. В ее составе школы и колледжи, которые подразделяются на гуманитарный факультет, школу архитектуры, колледж дизайна.

Академия стремится к построению моделей, дизайна, архитектуры, гуманитарных дисциплин. Фундамент этого учебного заведения заложен еще в 1918 году. Оно было первым национальным учреждением, которое заложило основы современного художественного образования. Но, в целом можно отметить, что в последние годы в художественном образовании в регулярных образовательных высших учебных заведениях достигнут определенный прогресс. В китайских университетах с предметами искусства есть известные ученые и специалисты в художественных кругах, а также выдающиеся преподаватели художественного образования. Судя по развитию китайского искусства вообще, можно судить и о развитии профессионального художественного образования, которое рассматривается нами в формальном и неформальном контексте.

Традиционно учителей искусства готовят в педагогических вузах, их представленность в стране очень большая. Необходимо отметить, что совершенствование системы художественного образования в КНР возведена в ранг государственной политики. Поэтому в стране разработаны и утверждены ряд нормативных документов, самым ранним из них является «Порядок работы по художественному образованию в школах» (1989).

С этого момента общее художественное образование было введено в начальных, средних, старших образовательных школах, профессиональных училищах и высших учебных заведениях. Специалистами разработан механизм развития художественного образования в трех формах: классной, внеклассной и общего художественного развития, которая обновляется каждые десять лет. Другими важными документами являются: «Распоряжение о развитии и совершенствовании школьных художественно-образовательных деятельности» (2007 г.); «Распоряжение о дальнейшем развитии школьного художественного образования» (2008 г.) и многие другие. Анализ данных нормативно-правовых документов показал, насколько актуальным считается в стране развитие и совершенствование художественного образования.

На сегодняшний день, количество высших учебных заведений в Китае, профилирующихся на художественном образовании достаточно количество. Все учебные заведения Китая - государственные, при этом нет единой программы обучения для всех. Университеты отличаются друг от друга тематикой курсов и методикой преподавания. В отличие от большинства европейских и американских университетов, где в одном учебном заведении могут преподавать сотни различных специальностей, китайские вузы имеют специализацию. Есть технические, педагогические, лингвистические и другие институты.

Как отмечают, исследователи [1] содержание воспитания в детских садах Китая основывается на изучении детьми дошкольного возраста самых важных сфер жизни: здоровье, социум, язык, наука и искусства. Тем самым происходит всестороннее развитие личности ребенка, совершенствуются физические возможности, складываются социальные навыки, развивается речь, формируются моральные качества, а также способности восприятия и самовыражения [1]. Поэтому столь серьезный взгляд на качество художественного образования в системе детских садов и общеобразовательных школ в КНР ставит актуальной проблему подготовки художников-педагогов во всех ее аспектах: практической и теоретической. В этой системе немаловажное значение отдается такой теоретической дисциплине как «История искусств». Ее основные моменты обсуждаются на просторах журнала «Искусствоведение» Академии искусств Гуанси, который является одним из ведущих китайских научных журналов в области искусствоведения.

В нем представлен широкий круг актуальных проблем по теории и истории искусства, различным вопросам современной методики преподавания искусства. Этот журнал, предоставляя платформу для научных дискуссий освещает основные тенденции и достижения современного китайского искусствоведения.

Интересно, что художественное образование в Академии искусств Гуанси отражает как региональную, так и общенациональную специфику: в ходе обучения студенты получают глубокие познания об истории и традициях духовной культуры Китая, а также об актуальных тенденциях в ее развитии [2]. Но, также намечается и прогресс в процессе становления учебной дисциплины «История искусств» как дисциплины, где специалисты могут сотрудничать через границы в области специализации. Тому пример деятельности Чикагского университета и ряда пекинских вузов в рамках инициативы «ConnectingArtHistory». Инициаторами данного проекта планируется, что в течение двухлетней программы будут проведены четыре 12-дневных семинара: два в Чикагском университете и два в Пекине. Семинары, проводимые учеными, кураторами и преподавателями, будут

включать презентации проектов;обсуждение их содержания, цели и метода;а также обсуждение состояния области, ключевых текстов, методов исследования и навыков.

В дополнение к встречам в классе, соответствующее программирование семинаров будет включать посещение музеев, выставок, архивов, архитектурных объектов, частных коллекций и / или других художественных пространств.Во время семинаров участники смогут проводить индивидуальные исследования в местных библиотеках, архивах и коллекциях. Так, семинары на 2018-1919 годы проведены профессором У Хунгом в Пекине и профессором Мартином Пауэрсом в Чикаго.Пауэрс - профессор китайского искусства и культуры Салли Михельсон Дэвидсон на факультете истории искусств в Мичиганском университете и выдающийся ученый, изучающий искусство раннего Китая, историю китайской живописи и отношения между китайским искусством и Западом.Семинары на 2019-2020 годы будут проводиться профессором Вей-Ченг Линем в Чикаго и профессором ЧжэнЯнь в Пекине.ЧжэнЯнь - профессор истории искусств, а также директор библиотеки Центральной академии художеств в Пекине.

Профессор ЧжэнЯнь- один из самых известных и уважаемых искусствоведов китайского искусства, он квалифицируется на средневековом китайском искусстве. Согласно программе на начальном этапе изучения истории китайского искусства студенты будут знакомиться с новыми материалами, предметами и сайтами; научатся проводить исследования на месте;изучить возможные темы диссертации;встречаться и обмениваться идеями с местными студентами, учеными, кураторами и чиновниками. При этом, при написании искусствоведческого исследования, акцент делается на субъективном восприятии проблемы исследования, а не наоборот, как принято в постсоветских странах - максимальное стремление к объективности и избегание проявления каких-либо эмоций и личного отношения к проблеме.

Другим вузом, на примере которого нам бы хотелось проследить методику преподавания «Истории искусств» это Академия Гуанси. Она была основана в 1938 г. Сейчас Академия входит в число лучших шести учебных заведений высшего профессионального художественного образования Китая.

Структуру Академии составляют 7 факультетов: изящных искусств, дизайна, китайской живописи, музыки, танца, гуманитарных наук, кино и телевидения.12 магистерских программ, предлагаемых Академией искусств Гуанси позволяют углубить специализацию истории искусства.

Индивидуальная образовательная траектория позволяет студентам сосредоточиться на изучении общей теории современных изобразительных искусств и визуальной культуры, история китайских изобразительных искусств, исследовании педагогической теории в сфере изобразительных искусств. Важнейшими принципами работы Академии являются: сохранение лучших традиций обучения искусству с учетом последних достижений в педагогике; развитие неисчерпаемых художественных возможностей национального, народного искусства; поддержание преемственной связи между традиционным и современным искусством [3, с. 14].

Другой перспективный вуз в области художественного образования – это Нанкинский университет искусств в провинции Цзянсу. Первоначально он назывался Шанхайским колледжем изящных искусств. Нанкинский университет искусств был основан сто лет назад и имеет богатую историю. Это популярный университет, который известен во всем мире. Он установил тесные связи с международными высшими учебными заведениями. Они подписали соглашения с более чем 24 университетами Японии, Канады, Германии, Гонконга, Италии, России, Великобритании и Франции.

Они активно участвуют в программах обмена, в результате чего они направляют своих студентов и преподавателей за границу для обучения и чтения лекций соответственно. Нанкинский университет искусств осуществил международные проекты по совместным программам со многими университетами, а также обучил многих иностранных студентов в области изобразительного искусства. С момента своего создания университет искусств готовит специалистов по истории и теории искусства с помощью образовательных программ, сосредоточенных на трех ключевых областях: теории искусства и истории, художественное образование и культурное творчество. Институт также предоставляет общие курсы по изучению искусств, предназначенные для студентов старших курсов из всех школ и кампусов Нанкинского университета. За семестр предлагается более 30 курсов, включая курсы, семинары, инновационные и предпринимательские курсы.

Также в настоящее время в академии действуют три магистерские программы по изобразительному искусству, религиозному искусству (религиоведению), цифровым медиа и общественному дизайну. Программа магистра искусств (MFA) включает в себя следующие семь

направлений исследований: скульптура, китайская живопись, каллиграфия и вырезание печатей. Цвета, Декорирование и дизайн, Искусство окружающей среды, Теория искусства (История).

Теперь, рассмотрим специфику художественно-педагогического образования Китая. Оно имеет два варианта реализации: специальный трехгодичный (сокращенный) курс и основной курс, время освоения которого 4 года (полный). Степень бакалавра получает студент, успешно прошедший основной четырехгодичный курс. В дальнейшем он может учиться в магистратуре (3 года) и докторантуре (3 года). Вуз с полным сроком обучения как главная база для подготовки учителей изобразительного искусства для школ и училищ. Все это дает основание считать, что в настоящее время художественно-педагогическое образование Китая находится на этапе устойчивого развития.

Традиционно система художественно-педагогического образования Китая ориентируется на советскую школу художественной педагогике. Но, в последние годы наметились некоторые положительные сдвиги. Так, были внесены некоторые изменения в учебные планы и программы изучения рисунка, живописи, скульптуры, прикладного искусства. Однако, в целом «процессы преподавания изобразительного искусства (концептуальные основы, цели, содержание, методы обучения) остаются консервативными: в университетах и педагогических колледжах преподаватели по-прежнему ориентируются при организации процесса обучения на принципы и методы классической дидактики, недостаточно внимания уделяется инновационному направлению в преподавании изобразительного искусства» [4, с.100].

Конструктивный анализ существующих учебных планов и программ обучения изобразительному искусству в педагогических вузах Китая позволил выявить ряд проблем. Эти проблемы были сгруппированы нами в три блока.

В первый блок мы условно назовем организационным. Он подразумевает под собой проблемы, связанные с организацией обучения. Как правило, методика обучения не уделяет достаточного внимания инновационным технологиям в обучении изобразительному искусству, с одной стороны этот процесс мешает введению новых конструктивных идей для творческой деятельности, а с другой позволяет сохранять реалистическое направление в изобразительном искусстве. При этом, в подготовке художников вообще в китайских вузах достаточно огромное количество времени уделяется копированию образцов мировых художников. Поэтому данная сторона нами рассматривается двояко.

Студенты могут выбрать в зависимости от их собственных интересов и профессиональной компетентности одно из этих направлений. Лишь в последнем семестре студенты получают возможность для свободной творческой деятельности. Недостатком такой организации обучения является отсутствие четких эстетических норм, на которые должны ориентироваться студенты в своей изобразительной деятельности.

В качестве значимого вопроса, влияющего на качество подготовки учителей изобразительного искусства, можно отметить недостатки в организации педагогической практики студентов.

Среди недостатков в содержании нами отмечено следующее: при подготовке учителей изобразительного искусства реализуются курсы теории изобразительного искусства, истории отечественного и зарубежного искусства. При этом, учебное время выделяемое на них катастрофически мало. Поэтому в результате студенты лишь запоминают имена некоторых известных художников, скульпторов и их работ. Они очень затрудняются в понимании эстетического смысла и культурного контекста, в котором было создано то или иное произведение. У студентов практически отсутствует глубокое понимание искусства.

В целом, можно сказать что в преподавании истории искусства и теоретических дисциплин в общем, преобладают традиционные методы обучения, разработанные в рамках классической дидактики. Это лекция, рассказ, беседа репродуктивного характера, подготовка докладов и рефератов. Как известно по современным взглядам педагогов подобные методы обучения всего лишь ориентируют студентов на простое запоминание и воспроизведение материала. При этом, в стороне остается такая часть как выявление конечно же понимание смыслов, заключенных в разнообразных явлениях культуры, в произведениях искусства.

Выводы. Сложившая система обучения учебной дисциплине «История искусств» в КНР требует дальнейшей разработки. Намного интенсивнее развитие анализируемой дисциплины проходит в профильных художественных вузах, которые стремятся интегрироваться мировое образовательное пространство. Но, все же намного консервативнее представляется система художественно-педагогического образования, что можно проследить даже на анализе одной дисциплины.

Мы считаем, что в процессе изучения студентами теории и истории искусства практически не применяются инновационные технологии такие как проблемный подход, интерактивные технологии, элементы развивающего и эвристического обучения.

Также в педагогических вузах КНР не в достаточной мере получили распространения такие важные идеи современной художественной педагогики как:

- смысловая дидактика, - технология диалога культур, - герменевтический подход, позволяющий глубже понять культурный контекст того или иного художественного произведения, направления или стиля в искусстве, а также раскрыть культурные смыслы.

На наш взгляд, разработка концептуальных основ обучения истории и теории изобразительного искусства должна осуществляться с учетом академического, традиционного и инновационного подходов.

Список использованной литературы:

1. Чжэн Чжилян. Становление образования в контексте взаимодействия культуры востока и запада: На материале системы высшего образования в Китае: диссертация ... кандидата философских наук: 09.00.13. - Владивосток, 2006. - 159 с.: ил. РГБ ОД, 61 06-9/395.

2. Цзян Сяоянь. Педагогические кадры профессионального образования Китая и России: проблемы и решения / Цзян Сяоянь // Казанский педагогический журнал. – 2008. – №12. – С.108-112.

3. Цзюй Чжаочунь процесс обучения изобразительному искусству студентов педагогических вузов Китая: проблемы и перспективы // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 6. – с.15-37.

4. Чэнь Вэнхуа. Пропаганда советского искусства в Китае в 30-60-е годы XX века. Традиции художественной школы и педагогика искусства вып. VII/ Сб. науч. трудов Рос. Гос. пед. университета им. А.И. Герцена; науч. ред.: канд. искусствовед. проф. Н. Н. Громов. - СПб., 2007.- С. 105.

ӘОЖ 378.016
МРНТИ 14.35.09

Ж.А. Шажбаева, Е.А. Иманбакиев

*Оқытушы-магистр, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан*

*Оқытушы-магистр, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан*

**КЕСКІНДЕМЕ САБАҚТАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ
ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі таңда білім берудің басты мақсатының бірі - мамандарды шығармашылыққа дайындау. Өйткені бүгінгі қоғамда «орындаушы» адамнан гөрі «шығармашыл» адамға деген сұраныстың көп екендігін қазіргі өмір дәлелдеп отыр. Өйткені шығармашылықпен айналысуда адамның тек ақыл ойы ғана емес, сонымен қатар оның бастаған жұмысты соңына дейін жеткізе отырып, ойдың еркіндігі мен табандылығы, болжам жасай отырып, өзіне деген сенімділігі сияқты жауапкершілікті қасиеттері маңызды орын алатындығы туралы айтылады. Шығармашылық қабілетін дамыту адамның өмір шындығына өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі болып табылады. Өмірде дұрыс жол таба білу үшін дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек, баланың бойындағы қабілеттерінің дамытып, олардың өшуіне жол бермеу баланың рухани күшін нығайтып, өзін-өзі тануына көмектеседі.

Түйін сөздер: шығармашылық, құзыреттілік, қабілет, мативация, педагогикалық іс-әрекет, ойлау, қызығушылық, тұлға.

Zh. Shazhabaeyeva, Y.A. Imanbakyev

*Magister-teacher, KazNPU name of Abai,
Almaty, Kazakhstan*

*Magister-teacher, KazNPU name of Abai,
Almaty, Kazakhstan*

FORMATION CREATIVE SENCISERES STUDENTS ON LESSONS

Abstract

In this article, one of the main goals of education is to prepare specialists for creativity. Because in today's society, the "performer" has proved that today there is a great demand for a "creative" person. It is noteworthy that creativity deals not only with the mind of the mind, but also with its characteristics of responsibility, such as the freedom and persistence of thought, the assumption of self-confidence, and the reliability of it. The development of creative abilities is a desire for self-realization of a person's real life. To be able to find the right path in life, you need to learn how to think correctly, make the right decisions, develop and abandon the child's abilities, and help strengthen the student's spiritual strength and self-knowledge

Key words: creative, competence, ability, motivation, pedagogical activity, thinking, interest, person.

Ж.А. Шажбаева, Е.А. Иманбакиев

*Магистр-преподаватель, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

*Магистр-преподаватель, КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ ЖИВОПИСИ

Аннотация

В этой статье одной из основных целей образования является подготовка специалистов к творчеству. Потому что в современном обществе «исполнитель» доказал, что сегодня существует большой спрос на «творческого» человека. Примечательно, что творчество имеет дело не только с умом ума, но и с его характеристиками ответственности, такими как свобода и настойчивость мысли, предположение о самоуверенности и надежность ее. Развитие творческих способностей - это стремление к самореализации реальной жизни человека. Чтобы иметь возможность найти правильный путь в жизни, вам нужно научиться правильно думать, принимать правильные решения, развивать и отказываться от способностей ребенка, помогать укреплять духовную силу и самопознание студента.

Ключевые слова: креативный, компетентность, способности, мотивация, педагогическая деятельность, мышления, интерес, человек.

Бірінші Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында «Білім және кәсіби машық – заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет», – делінген болатынын біз білеміз. [1].

Елдің экономикалық өміріндегі өзгерістер кәсіби ұтқырлық деңгейін жоғарылату, кәсіби қызметтегі мамандардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың сапалы болуды талап етеді. Сондықтан қазіргі таңдағы білім берудің міндеті – ғылым мен тәжірибенің жетістіктері негізінде алынған білімді нақты жағдайда сауатты пайдалана алуды меңгерген, өздігімен дұрыс, тиімді шешімдер қабылдауға қабілетті, қоғам мен өз мүддесін ұштастыра отырып, өзін-өзі дамытуға бейімделген, кез

келген ортада өмір сүруге қабілетті жастарды қалыптастыру болып табылады. Білім берудің мазмұнын жетілдіре отырып, үздіксіз білім беру арқылы оларды кәсіби тұрғыдан жан-жақты жетілдіру мәселесі бүгінде күн негізгі мақсатымыз екенін көріп отырмыз. Осы орайда бүгінгі күні «құзыреттілік» ұғымының мағынасы оқыту үдерісінде білімді қолданудың негізгі нәтижесі ретінде қарастырылуда. Қазіргі жағдайда, таңдаған мамандықтың негізінде көркем мәдениеттің дәстүрлерін жаңғыртуға және сақтауға, қабілетті және шығармашылық ұстанымы бар жастарды шығармашылыққа баулып даярлау қызметі міндетті болып тұр. Біздің саладағы кескіндеме өнерінің суретшісі шығармашылық және орындаушылық шеберлігінен, өндірістік және технологиялық қызмет сияқты, кәсіби құзыреттілікке ие болуы керек.

Айтып отырғанымыздай құзыреттілік сөзіне тоқтала кетсек. «Құзыреттілік» сөзін американдық ғалым Н. Хомский 20 ғасырдың ортасында енгізген болатын. «Құзыреттілік» сөзі кең мағынада «қабілетті», «жетік», «біліктілік», «әдет», «талап қою» деген ұғымдарды қамтиды.

Отандық бәлем беру саласындағы құзыреттілік бағыт Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беру тұжырымдамасында және 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында кеңінен талқыланған. Кейінірек Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарында жан-жақты қарастырылып жоғарғы оқу орындарын бітіруші жас мамандардың білімділік деңгейлерне байланысты қойылатын талаптар ретінде анықталған. Құзыреттілік – білім алушылардың әртүрлі іс-әрекеттер түрлерін меңгерумен анықталған білім беру нәтижесі. Ш.Т. Таубаева жоғарғы кәсіби білім берудің мемлекеттік стандарттардың құзыреттілік форматында жасалуын зерттеу барысында құзыреттілік ұғымының мазмұнын ашуда оның 3 түсініктемесін атап көрсеткен. Олар:

1. Өзінің ішкі әлеуетін іске асыруға қабілетті (даярлығы) мен ынталылығы (мотивациялық аспект);

2. Табысты шығармашылық іс-әрекет үшін практика жүзінде байқалған өзінің білім, іскерлік, тәжірибесін іске асыра алу қабілеті (когнитивтік аспект);

3. Өз іс-әрекет нәтижелерінің әлеуметтік маңыздылығын және жеке жауапкершілігін түсінуі, оны үнемі жетілдіріп отыру қажеттілігін ұғынуы (құндылық аспект); [2, 122-124 б].

Бұл кең мағынада анықталып кеткен құзыреттілік мазмұны біздің саладағы студенттердің де бойына қалыптастыруымыз қажет. Яғни кескіндеменің практикалық сабақтарында өзінің сабаққа деген даярлығымен келіп, бар ынтасымен сабақты түсініп, алған білімін практикалық жұмыс барысында көрсете білуі керек. Құзыреттілік – бұл алған білімдері мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешуге қолдана алу қабілеттілігін айтады. Құзыреттілік – студенттердің іс-әрекетін меңгеруден көрінетін білімнің нәтижесі. Білімнің мазмұнын жаңарту – негізгі мақсат болып табылады. Басты мақсаттың бірі – білім игеру кезінде күтілетін нәтижеге қол жеткізу. Негізгі бағыт мұғалім жеке тұлғаға ауысады, яғни, жеке тұлға бұрын білімді қабылдаушы рөлін атқарса, ал жаңа талап бойынша өздігінен білім алушы, үйренуші ретінде танылады. Сондықтан жеке тұлғаның бейнесін бүгінгі заман талабына сай дайындауымыз керек.

Ол үшін мұғалімдерде педагогикалық іс-ірекет, яғни білім алып отырған студенттерді оқытып, тәрбиелеп, өздерін жан-жақты дамытуға, шығармашылық тұрғыдан өздерін еркін ұстай отырып таныта алуларына барыншы мүмкіндік жасауға бағытталған кәсіби іс-ірекеттің болуы шарт. Кәсіби іс-ірекеттің негізгі компоненттері мақсат, міндет, құрал, әдістер, мазмұн, тапсырма, нәтиже болып табылады. Сол себепті мұғалім алдында отырған студенттердің әртүрлі қабілеттері мен қызығушылығын, мінез құлқы мен қабылдау түсінігін теңестіре отырып бір көзқараста қарап студенттерді тәрбиелейді. Олай болса, қазіргі кезеңдегі мұғалімнің міндеті – оқытудың шығармашылық сипатын күшейту және мақсатты білім беру дейге болады.

Қазіргі таңда білім берудің басты мақсаты бірі мамандарды шығармашылыққа дайындау. Өйткені бүгінгі қоғамда «орындаушы» адамнан гөрі «шығармашыл» адамға деген сұраныстың көп екендігін қазіргі өмір дәлелдеп отыр. Өйткені шығармашылықпен айналысуда адамның тек ақыл ойы ғана емес, сонымен қатар оның бастаған жұмысты соңына дейін жеткізе отырып, ойдың еркіндігі мен табандылығы, болжам жасай отырып, өзіне деген сенімділігі сияқты жауапкершілікті қасиеттері маңызды орын алады.

Шығармашылық – адамның өзіндік және белсенді іс-әрекетінің жоғарғы формасы ретінде түсіндіріліп, өзінің әлеуметтік маңыздылығымен және жаңашылдығымен бағаланады. Шығармашылық процесс әрқашанда көпшілікке белгілі қалыптасқан білімдер жүйесінен

ерекшеленуімен, бір құбылысқа жаңаша көз қарасты қалыптастырумен. Бірі біріне ұқсамайтын құбылыстар арасындағы ұқсастықтарды анықтай алуымен, мәселелерді шешуде тиімділігімен құнды); [2, 136 б].

Яғни шығармашылық әр адамның өзінің ізденімпаздығынан туындайтын өзіне деген сенімділік. Ал сенімділік тек жақын адамдар ғана арасында ғана емес, қоғамдық деңгейде, әлемдік шеңберде де көрініс алады. Адамның өз-өзіне, өзгелерге сенім білдіруі оның өмірге деген үміті мен қызығушылығын арттырады. Өзіне өзі сену адамның өз құндылығын түсініп, мақсат – мүддесіне жетуіне көмектеседі. Ұлы ақын Абай атамыздың «Өзіңе сен, өзінді алып шығар» деген даналығы бізге арқау болады. Бұл жерде студенттің өзіне деген сенімін туғызу, өзінен шығармашылық қабілетін іздете білу, өмірде өз орнын тапқыза білу қаншалықты қиын екенін түсіндіру. Шығармашылыққа баулу студент бойындағы талант көзін ашып, тілдік қорын байытып, ойлау, іздену сияқты психологиялық категорияларын қалыптастырып, оқушының дамуына өзіндік әсерін тигізеді.

Студенттердің қазіргі қоғамдағы жалпы білім беру қызметіне жаңаша қарау, қол жеткен табыстарды сын көзбен бағалай отырып саралау, шығармашылық қабілетін дамытуды, сабаққа деген қызығушылығын арттыруды, оқытудың озық технологияларын меңгеруді талап етеді. Студенттерге кескіндеме өнерінің туындыларын, көркемдік ерекшеліктерін таныстырудың әдіс-тәсілдерін, саяси идеялық, эстетикалық тәрбие берумен қатар кескіндеме, бейнелеу өнерінің ұғымдарын қалыптастыруға ықпалын тигізіп отыруымыз қажет. Сондықтан өнер шығармаларының көркемдік ерекшеліктерін таныстырудың әдіс-тәсілдерін жетілдіріп, сабақ беру әдістемесін дамыта түсу қазіргі бейнелеу өнерін оқыту саласындағы қажеттіліктің бірі. Қандай өнер шығармасын алсақ та оның идеялық мазмұны, композициялық құрылысы, істер үйлесімділігі, орындау техникасы болады. Алдымызда отырған әр студенттің өз болмысын тануға көмектесіп, қабілетін ояту, жаңа рухани күш беру білімнің ең маңызды мақсаты болып табылады.

Студенттердің рухани жан дүниесі бай болуы үшін ең алдымен көркем өнерлік сана дамуының ерекше маңызы бар. Білім алушылардың кескіндеме өнеріне деген қызығушылығын оятып, эстетикалық сезім мен көркемдік талғамды қалыптастыруға, жалпы адамзаттық өнер құндылықтарын ажырата білуге, өнердің шын мағынасын түсініп, оны өмір қажеттілігіне жарата білуге бейімдеу аса қажеттілікті талап етеді.

Кескіндеме өнерін оқыту барысында студенттердің өздігімен жұмыс істеуі мен белсенділігі дамуы үшін бірнеше талаптарды ескеруіміз қажет. Мысалы, мұндай талаптардың бірі – бейнені немесе натюрмортты салуды өз деңгейінде шебер ұғындыру, олардың салыну кезеңдерін айқын көрсету, салынатын нұсқауға өз беттерінше талдау жасатып, оның ерекшеліктерін айқындата отырып түсіндіру. Бұл дегеніміз студенттердің бар зейінін өтілетін сабаққа шығармашылық ойлауын белсендіре отырып, жазылатын бейнеге немесе натюрмортқа көңіл бөлгізіп жұмылдыра жұмас жасату. Яғни өзінің шығармашылығы арқылы мұғалім әр сабақта студенттерді үнемі шығармашылыққа баулып отыру керек. Бұл айтылып отырған оқыту тәрбие үрдістерінде мұғалімдердің тікелей шығармашылығына байланысты дейге болады. Өз сабақтарына немқұрайлы қарамай, керісінше өз ісін бар ықыласымен сүйіп, әр студентінің жан-жақты дамыған тұлға болып қалыптасуына тиімді жағдай жасай алуы. Әр сабақты барынша қызықты да тиімді, тартымды өткізуі.

Қорыта келе, студенттердің шығармашылық қабілетін дамыту дегеніміз адамның өмір шындығына өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі болып табылады. Өмірде дұрыс жол таба білу үшін дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек, баланың бойындағы қабілеттерінің дамытып, олардың өшуіне жол бермеу баланың рухани күшін нығайтып, өзін-өзі тануына көмектеседі.

К.Құдайбергенова: Тұлға құзырлығын қалыптастыру жолдары: білім беру жүйесіндегі жүйеге кіретін бала жүйеден шыққанда түлек болады; тұлғаның ұжымға енуі арқылы әлеуметтік-психологиялық сипаты көрінеді,- деп тұжырымдайды [3].

Қай заманда болмасын есті де еңбек сүгіш, қайырымды ұрпақ тәрбиелеу адамзаттың асыл парызы саналған. Жас ұрпағын дүниеге көзі ашық, айналасындағы тіршілікке зер салып, таныммен қарауға тәрбиелеген. Өз кезінде ғасырлар бойы қолданып, сұрыпталып, тұрмыс, өмір тәжірибесі сынынан өткен салт-дәстүрімізді бала тәрбиелеу құралы, әдіс-тәсәлі ретінде пайдаланылған. Әр күні өзгеріске толы бүгінгі жауапты кезеңде замана көшінен қалып қоймай уақыт талабына сай ертеңгі болашақ жас ұрпақты білімді етіп тәрбиелеу мұғалімдерге зор жауапкершілікті жүктейді. Ол мұғалімнен үздіксіз ізденуді, өз білімін үнемі жетілдіріп отыруды талап етеді. Өйткені еліміздің ертеңі жас ұрпақтың қолында. Мұғалімнің шеберлігі мен жетістігі – сапалы білім және жақсы тәрбие

алған шәкіртінде. Білімгерлердің шығармашылығын дамыту ісі үздіксіз жүргізіле бермек. Бұл қоғам талабына сай туындайтын қажеттілік. Ұлт данышпандары арқылы ұлы мақсаттарға жетеді.

М. Әуезов ағамыздың даналық сөзімен аяқтасақ: «Қай істің болсын өнуіне үш түрлі шарт бар. Ең әуелі ниет керек, одан соң күш керек, одан соң тіртіп керек».

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан – 2050» Стратегиясы 2012 жылы желтоқсанда Мемлекет басшысының ел халқына Жолдауында Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейінгі даму стратегиясы
2. Берикханова А.Е. Педагогикалық мамандыққа кіріспе. Кәсіби құзыретті ұстаздарды даярлау негіздері: Оқу құралы.-Алматы: 2015.-240 бет.
3. Құдайбергенова К. Құзырлылық – тұлға дамуының сапалық критеріі. Алматы, 2008.
4. Қосымша интернет көздері.

МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

УДК 78.01,781.7
МРНТИ 14.43.47

А.Т. Айтуарова¹

¹ кандидат искусствоведения, доцент КазНПУ им.Абая
г. Алматы, Казахстан

ИЗУЧЕНИЕ ЭТНОПЕДАГОГИКИ КАЗАХСКОГО НАРОДА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЦЕННОСТЕЙ ТРАДИЦИОННОЙ МУЗЫКИ

Аннотация

Казахское музыкальное искусство можно представить формой трансляции социального и воспитательного опыта через освоение каждым поколением духовной культуры, знаний и навыков отношения к окружающей среде, людям, культурным ценностям, *образцам поведения*. Оно в полной мере, наряду с другими институтами, *формирует* ценностные установки, способы ориентации человека в социуме и, конечно, *этнические нормы воспитания*.

Данное качество особенно актуально сейчас, когда над мировой цивилизацией реально нависла угроза культурной глобализации, незаметно уничтожающей этническую самобытность через потерю целостности восприятия бытия и отсутствие *идеалов* действительно высокого духовного порядка.

В данной статье рассматриваются высокодуховные этические нормы казахской культуры, выраженные через музыкальные традиции и обычаи, инструментальное и вокальное наследие казахского народа. Выводом статьи становится утверждение, то казахская музыкальная традиция, вобравшая в себя важнейшие черты национальной психологии, нравственные и эстетические идеалы, не только является ценнейшим источником для изучения истории национальной культуры, но и может служить в современных условиях одним из сильнейших рычагов воспитания.

Ключевые слова: глобализация, ценностные установки, этнические нормы воспитания, нравственные и эстетические идеалы, музыкальные традиции и обычаи, казахская традиционная музыка, национальная психология.

А.Т. Айтуарова¹

¹ өнертану ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы ҚазҰПУның доценті
Алматы қ., Қазақстан

ДӘСТҮРЛІ МУЗЫКАНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНОПЕДАГОГИКАСЫН ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа

Қазақ музыкалық өнері әр ұрпақтың қоршаған ортаға, адамдарға, мәдени құндылықтарға, мінез-құлыққа қатысты мәдени мәдениетін, білімі мен дағдыларын дамыту арқылы әлеуметтік және білім беру тәжірибесін беру нысаны ретінде ұсынылуы мүмкін. Ол басқа институттармен қатар құнды бағдарларды, адамды қоғамға бағыттау тәсілдерін және, әрине, этникалық тәрбие нормаларын қалыптастырады.

Бұл сапа, әсіресе, мәдени жаһандандудың қауіп-қатері әлемдік өркениетке төніп тұрған кезде маңызды болып табылады, ол этникалық бірегейлікті болмыстың қабылдау тұтастығын жоғалту және шын мәнінде жоғары рухани тәртіптің идеалдарының жоқтығы арқылы бұзады.

Бұл мақалада қазақ халқының музыкалық дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары, аспаптық және вокалдық мұралары арқылы көрініс табатын жоғары мәдени этикалық нормалар қарастырылады. Мақаланың қортындысы - ұлттық психологияның, моральдық-эстетикалық мұраттардың маңызды белгілерін бойына сіңірген қазақ музыкалық дәстүрі ұлттық мәдениеттің тарихын зерттеудің құнды

қайнар көзі ғана емес, сонымен қатар қазіргі жағдайда тәрбие берудің мықты тұтқаларының бірі бола алады деген тұжырым.

Түйін сөздер: жаһандану, құндылық бағдары, тәрбиенің этникалық нормалары, адамгершілік және эстетикалық мұраттар, музыкалық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар, қазақтың дәстүрлі музыкасы, ұлттық психология.

A.T. Aituarova¹

¹ candidate (Ph. D.) of Arts study, Associate Professor, KazNPU named after Abai
Almaty, Kazakhstan

STUDYING THE ETHNIC PEDAGOGY OF THE KAZAKH PEOPLE THROUGH THE PRISM OF VALUES OF TRADITIONAL MUSIC

Abstract

Kazakh musical art can be represented as a form of transmission of social and educational experience through the development by each generation of spiritual culture, knowledge and skills in relation to the environment, people, cultural values, behavior patterns. It fully, along with other institutions, forms value orientations, ways of orienting a person in society and, of course, ethnic norms of education.

This quality is especially relevant now, when the threat of cultural globalization has really hung over world civilization, which imperceptibly destroys ethnic identity through the loss of the integrity of the perception of being and the absence of ideals of a truly high spiritual order.

This article discusses the highly spiritual ethical standards of the Kazakh culture, expressed through musical traditions and customs, instrumental and vocal heritage of the Kazakh people. The conclusion of the article is the statement that the Kazakh musical tradition, which incorporates the most important features of national psychology, moral and aesthetic ideals, is not only a valuable source for studying the history of national culture, but can also serve as one of the strongest levers of education in modern conditions.

Keywords: globalization, value orientations, ethnic norms of upbringing, moral and aesthetic ideals, musical traditions and customs, Kazakh traditional music, national psychology.

Традиционное музыкальное искусство как социальное явление – одна из главных характеристик этнической и культурной принадлежности человека к тому обществу, в котором он живет. Поскольку человек – это социальное существо, то его жизнь во многом связана с национальными традициями, сложившимися в данном обществе. В этом плане традиционная музыка, благодаря своему духовному содержанию, способна не только отображать уровень отношений, существующих в обществе, но и те нормы и образцы поведения, которые освящены традицией и обязательны для представителей данного этноса и различных его социальных слоев.

Казахское музыкальное искусство можно представить формой трансляции социального и воспитательного опыта через освоение каждым поколением духовной культуры, знаний и навыков отношения к окружающей среде, людям, культурным ценностям, *образцам поведения*. Оно в полной мере, наряду с другими институтами, *формирует* ценностные установки, способы ориентации человека в социуме и, конечно, *этнические нормы воспитания*.

Данное качество особенно актуально сейчас, когда над мировой цивилизацией реально нависла угроза культурной глобализации, незаметно уничтожающей этническую самобытность посредством мощных рычагов вестернизованного масскульта западного образца. Как отмечает Ш.Нурпеисова, вполне реален факт, что внутренний мир молодого поколения казахстанцев в будущем будет определяться только ценностями общества потребления с призывами об относительности всех нравственных ориентиров и лозунгами «лови момент» [1, с.195].

В традиции же, как гласит история, общество ориентировало своих членов главным образом на духовные параметры их внутреннего мира и бытия, на высоконравственные идеалы человеческой жизни и общества. Потеря целостности восприятия бытия, традиционного мировоззрения сейчас, разделение его на отдельные морализаторские постулаты, слабо связанные между собой и отсутствие *идеалов* действительно высокого духовного порядка – все это свидетельствует о давно назревших проблемах в культуре не только современного Казахстана, но и всего мирового сообщества.

Казахская музыкальная традиция, как отмечалось нами ранее [2, с.213], вобравшая в себя важнейшие черты национальной психологии, нравственные и эстетические идеалы, не только является ценнейшим источником для изучения истории, мировосприятия, традиций и обычаев национальной культуры, но и может служить в современных условиях одним из сильнейших рычагов воспитания.

Нормы этнического воспитания выражены, подчас, в традиционной культуре прямо, в форме назидания. Мы будем называть это своеобразное явление «музыкальной дидактикой», присутствующей у многих тюркоязычных народов. Истоки ее восходят еще к орхоно-енисейским поэмам на каменных стелах, посвященных великим тюркским полководцам Кюльтегину и Тоньюкуку. Памятники эти, как отмечают исследователи, свидетельствуют о кипучей духовной энергии древних тюрков и о высоком уровне их поэтического мышления. Наставительный тон довлеет и в хикметах Ходжа Ахмеда Яссави, и в «Благодатном знании» Юсуфа Баласагуни.

Песни-назидания, представленные у казахов как песни-наставления «накыл», песни-завещания «өсиет», песни-размышления «толғау», свадебные песни жанра «Беташар» и другие образцы, излагаемые в стиле «терме»¹ несут огромный воспитательный заряд. Четкое определение «хороших» и «плохих» поступков, описание встречающихся в жизни поступков и мгновенная их оценка с точки зрения традиционных норм морали, советы и определение целей жизненного пути каждой личности – такова суть музыкальных назидательных жанров.

Прямое морализаторство, по-видимому, было необходимой частью целостной воспитательной системы в традиционной культуре и было обусловлено особенностями кочевого хозяйствования. В условиях кочевой жизни нравоучительная и образовательная поэзия играла главенствующую роль, представляя собой своеобразную устную педагогическую «энциклопедию».

Вместе с тем в традиционной музыкальной культуре казахов можно проследить и косвенные свидетельства, ярко выражающие этнические стандарты поведения. Например, много фактов можно найти в легендах, сопровождающих известные казахские кюи. В кюе-легенде «Тартыс Кулшара с девушкой из рода табын и ее матерью» тартыс завершает мать девушки. Ей, как человеку, много прожившему и много выдавшему, принадлежит последнее, обобщающее и решающее слово в состязании. Именно она ставит «точку» в затянувшемся состязании, хотя она, во-первых, не может быть объективной (в состязании участвует ее дочь), во-вторых, она – женщина (по традиционному менталитету главенствующая роль принадлежала все-таки мужчине).

Опора на реальные этические нормы послужила причиной такого окончания, поскольку почетная роль отводилась всегда старшему, которое по замечанию Б.Аманова, соотносится с понятием «лучший», «идеальный», выдержавший проверку временем [3, с.166].

Вспомним и знаменитый айтыс Биржана и Сары, когда соревнование завершилось победой Биржана, хотя девушка-акын нисколько не уступала по своему мастерству знаменитому салу. Здесь сыграли роль нормы поведения девушки в традиционном обществе казахов, не имеющей права переступать дорогу мужчине.

Всем известные законы гостеприимства в кочевой культуре казахов, когда каждый гость воспринимается как посланник неба, можно проследить среди многочисленных традиционных кюе-легенд (гость не только должным образом принимается в юрте, но и ему дозволяется играть на одном из самых сакральных предметов, принадлежащих хозяину – домбре). Этот ритуал (игра гостя на домбре хозяина – часто в его отсутствие) повсеместно встречается при рассказе легенд, сопровождающих кюи («Адай», «Беласар», тартыс Кулшара с девушкой и ее матерью и др.).

Огромное количество образцов песенного музыкального фольклора, песен жанра *кара өлең*, в косвенной шуточной форме, через намек (который, как известно, часто имеет больший эффект, чем прямое наставление) и неповторимые образные сравнения учат законам степного гостеприимства, уважению к старшим, патриотизму, высмеивают лень, жадность и другие человеческие пороки. Приведем примеры.

«Жаманға жақсы тұрып қалыптанба,
Жәрдем ет шамаң келсе тарыққанға.
Қонаққа құрмет етіп қозы сойсаң,
Жарты етін қазан үсті алып қалма»

¹ У киргизов, например, эту функцию несут такие жанры как «санат» - мудрое изречение, «насыят» - наставление, «улгу ыр» – пример, образец, «калыс ыр» - беспристрастность, объективность.

Смысл четверостишия таков: встречай людей всегда с уважением, помогай как сможешь. Если, уважая гостя, сварить им мясо ягненка, при варке не откладывай половину мяса для себя.

*«Жақын боп кім жанасар жаман, құға,
Жақсыға кез келгенің бәрі тума.
Саналы май жесе де нысап қылар,
Қайғысыз семіреді қара суга».*

В этом четверостишии заложена, практически, вся философия жизни кочевника. Самое главное в этой жизни – это не материальное благополучие, а отношения между людьми. Для хорошего человека все люди как близкие родственники, живя в согласии с другими людьми, он никогда не проголодается (буквально: поправится), питаясь несколькими кусочками масла и простой водой.

В музыкальной культуре Казахстана одним из «трансляторов» традиционных ценностей стало творчество современного «сала» - композитора и творца Нургисы Тлендиева, который воплотил самые лучшие духовные и нравственные категории через волшебные звуки своих песен и оркестровых произведений [4, с.75-78].

Итак, подытоживая все вышесказанное, подчеркнем, что казахская музыка играла весьма важную роль в системе традиционного воспитания. Неповторимое воссоединение философской, дидактической и эстетической сторон традиционной музыки казахов может и сейчас послужить богатым источником и *средством* действенного, *высоко нравственного* воспитательного воздействия на подрастающее поколение.

Список использованной литературы:

1. Шуга Нурпеисова. Третья сила. Фактор культуры в эпоху глобализма. - Журнал «Таң-Шолпан», 2003 №2, с. 195.
2. Айтуарова А.Т. Музыкальная этнопедагогика как наука. Проблемы и перспективы – сб. «Исполнительское творчество: история и проблемы развития на современном этапе». Алматы, 2002, с. 213.
3. Б.Аманов, А.Мухамбетова. Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы, Дайк Пресс, 2002, с.166.
4. Айтуарова А.Т. Нұргиса Тілендиев – қазақтың ұлттық музыкалық мәдениетінің ұлы тұлға // Вестник КазНПУ им.Абая, серия «Художественное образование: искусство-теория-методика» №1(38), 2014. - С.75 -78.

ӘОЖ 373.1.02:372.8
МРНТИ 14.25.09

Б.М.Бекмұхамедов, Ш. Қайырбек

*Педагогика ғылымдарының докторы, ПББХҒА (МАНПО) корр-мүшесі,
РЖА (РАЕ) корр-мүшесі, РФ ғылым мен білім берудегі еңбегі сіңген қызметкері,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы, e-mail: bm_bekmu@mail.ru*

*Студент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы, e-mail: sherhan_ismagulov@mail.ru*

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӨРКЕМДІК ҚИЯЛЫН ӨНЕР ТҮРЛЕРІНІҢ
ИНТЕГРАЦИЯЛАУ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ
(«МУЗЫКАЛЫҚ АКВАРЕЛЬ» ТАҚЫРЫПТЫҚ САҒАТ МЫСАЛЫНДА)**

Аңдатпа

Мақала авторлардың сабақтың ерекше түрін, яғни, тақырыптық сынып сағатын жасау тәжірибесін ұсынады. Мақаланың негізгі идеясы түрлі өнерлерді интеграциялау арқылы музыка сабағында бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қиялын және ойлауын дамытуға бағытталған. Осы мақсатты іске асырудың шарттары - «Музыкалық акварель» тақырыбында сынып сағатын ұйымдастыру. Музыканың көмегімен бастауыш сынып оқушыларымен тәрбие жұмысын ұйымдастырудың теориялық негіздерін қарастыра отырып, авторлар тәрбие жұмысының объектісі ретінде сыныптың психологиялық-педагогикалық мазмұнын ашып, музыка сабағында оқушылардың көркемдік қиялын дамыту мақсатында өнерді біріктірудің маңыздылығын атап көрсетеді. Жұмыс тақырыптық сынып сағатын ұйымдастыру процесінде шығармашылық қиялын дамытуға ықпал ететін шығармашылық іс-әрекеттің түрлері мен формаларын анықтауға бағытталған.

Түйін сөздер: шығармашылық, тақырыптық сабақ, көркемдік қиял, интеграция, музыка, «Музыкалық акварель»

В.М. Bekmukhamedov, Sh. Kaiyrbek

*Doctor of Pedagogical Sciences, corresponding member of IANPO, corresponding member of RAE,
Honored Worker of Science and Education of the Russian Federation,
Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: bm_bekmu@mail.ru*

*Student, Kazakh National Pedagogical University named after Abay,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: sherhan_ismagulov@mail.ru*

**DEVELOPMENT OF ARTISTIC IMAGINATION OF STUDENTS BY MEANS OF
INTEGRATION OF TYPES OF ARTS (ON THE MATERIAL OF THE THEMATIC HOUR
«MUSICAL WATERCOLOR»)**

Abstract

The article represents the author's experience in developing a special type of lesson - a thematic class hour. The main idea is aimed at developing the creative imagination and thinking of primary school students in a music lesson by means of the integration of various arts. The conditions for the implementation of this goal is the organization of a thematic class hour on the theme of "Musical watercolor." Considering the theoretical foundations of the organization of educational work with primary school students by means of music, the authors reveal the psychological and pedagogical content of the classroom as an object of educational work, emphasize the importance of integrating the arts in order to develop students' artistic imagination in music lessons. The work focuses on the identification of forms and types of creative activity that contribute to the development of creative imagination in the process of organizing a thematic classroom hour.

Keywords: creativity, thematic lesson, artistic imagination, integration, music, "Musical watercolor"

Б.М.Бекмухамедов, Ш.Кайырбек

Доктор педагогических наук, член-корр. МАНПО, член-корр. РАЕ, засл. деятель науки и образования
РФ, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан, г.Алматы, e-mail: bm_bekmu@mail.ru

Студент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан, г.Алматы, e-mail: sherhan_ismagulov@mail.ru

РАЗВИТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВОООБРАЖЕНИЯ УЧАЩИХСЯ СРЕДСТВАМИ ИНТЕГРАЦИИ ВИДОВ ИСКУССТВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЕМАТИЧЕСКОГО ЧАСА «МУЗЫКАЛЬНАЯ АКВАРЕЛЬ»)

Аннотация

Статья представляет собой авторский опыт разработки особого типа урока – тематического классного часа. Основная идея направлена на развитие творческого воображения и мышления учащихся начальных классов на уроке музыки средствами интеграции различных видов искусств. Условиями реализации данной цели является организация тематического классного часа на тему «Музыкальная акварель». Рассматривая теоретические основы организации воспитательной работы с учащимися начальных классов средствами музыки, авторы раскрывают психолого-педагогическое содержание классного часа, как объекта воспитательной работы, подчеркивают важность интегрирования видов искусств с целью развития у учащихся на уроках музыки художественного воображения. В работе акцентировано внимание на выявление форм и видов творческой деятельности, способствующих развитию творческого воображения в процессе организации тематического классного часа.

Ключевые слова: творчество, тематический урок, художественное воображение, интеграция, музыка, «Музыкальная акварель»

Бүгін тұлғалық ерекшеліктеріне бағытталған білімнің өзекті негізі ретінде баланың бойындағы қабілеттер және қасиетті құндылық ретінде адами-рухани, тапқыр-шығармашыл тұлғаны қарастырады. Тұлғаның бойындағы басты мәселе - болашаққа ұмтылыс, өз мүмкіндіктерін еркін жетілдіре білу, өз-өзіне сенімділігін арттыру. Жаңа әлеуметтік мәдени ортада гуманистік парадигма психологиялық-педагогикалық ойлаудың басты идеясы болып табылады. Яғни, адамның, әсіресе жасөспірім, бойындағы шығармашылық табиғатының байлығы – қазіргі таңда зерттеушілердің көкейкесті мәселелерінің бірі болып табылады [1].

Сынып сағаты мектептің оқу үдерісінде маңызды орын алады. Сынып - мектептегі негізгі құрылымдық байланыс. Мұнда оқушылар арасындағы қарым-қатынастың пайда болуы мен дамуы орын алады, олардың көзқарастары сыныпта ұсынылатын танымдық белсенділік арқылы қалыптасады

Сабақ сағаты мұғалім мен оқушылар арасындағы тікелей қарым-қатынастың бір түрі болып табылады, оның барысында оқушылардың әлеуметтік-этикалық тәрбиесі, әрбір оқушының дамуы, сыныптық ұжымның қалыптасуы орын алады [2;3;4]. Осылайша, мұғалім үшін сабақ сағатын ұйымдастыру - өте жауапты және оңай мәселе емес.

Сынып сағаттары мұғалімнің оқушылары үшін өткізген уақыты және балалардың әлеуметтік қарым-қатынастарды дамытуға және адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға ықпал ететін белгілі бір іс-шараларға қатысуына мүмкіндік жасайтын уақыт.

Сынып сағаты әдетте әр апта сайын өткізіледі. Ол қалыпты сабақ ретінде жалғасуы мүмкін, бірақ бұл міндетті шарт емес. Кейде тақырыпты қамту үшін 15-20 минут кетеді. Басқа тақырыптар ұзақ қарым-қатынас жасауды қажет етеді.

Тақырыптық сынып сағаты әртүрлі тақырыпқа арналған. Мұндай қарым-қатынас толық және біртұтастық болып табылады, оқушылардың назарын белгілі бір нәрселерге аударуға көмектеседі, бұл ұсақ-түйек заттарға шашылмайды. Белгілі бір тақырыпқа жұмсалған сабақ бейресми кездесуден гөрі тиімдірек. Ол ақпараттандырады. Тақырыптың өзі қарым-қатынас кезінде белгілі бір педагогикалық мақсаттарға жету үшін өте ыңғайлы. Сыныптық сағаттар оқушылармен жұмыс істеудің басқа формаларына қарағанда сөзсіз артықшылығы бар. Сынып сағаттарында мұғалім

сөйлесуге және сыныптағы барлық оқушыларға бірден әсер ету мүмкіндігіне ие. Әрбір оқушы өзінің пікірін білдіруге, эмоциялық және интеллектуалды түрде білдіруге қабілетті. Сынып сабақ барысында өткізілген байқау-бақылаулар мұғалімнің тәрбиелік жұмысы үшін өте пайдалы.

Сынып сағатында мұғалімнің ғана пікірі емес, оны оқушылардың өздері де білдіріп, жасөспірімдер үшін өте маңызды болып табылады. Олар кейде ересектерге қарағанда өздерінің құрбыларын оңай тыңдайды. Сонымен, осылардың арқасында сынып сағаттары басқа сабақтарға қарағанда тиімді айқын. Мұнда оқушымен жеке жұмыс жасаудың көптеген сағаттарында алуға болмайтын тәрбие жұмысында осындай нәтижелерге қол жеткізуге болады. Салиқалы тақырыптық сабақтардың маңыздылығы мұғалімге сыныптағы қарым-қатынастың табиғи атмосферасын көруге, әрбір оқушыны психологиялық тұрғыдан бағалайтындығына және сыныппен тәрбие жұмысының дұрыс тактикасын жасауға мүмкіндік береді.

Сынып сағаттың тәрбиелік мақсаттары. Тақырыптық сынып сағаттар түрлі білім беру мақсаттарына ие. Біріншіден, оқушыларға өз даралығын және шығармашылық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік беретін тиісті жағдайлар жасау үшін қолдануға болады.

Сынып сағаттың екінші мақсаты - оқушыларға әлем туралы, оның мәселелері, қоғамы, адамдары, табиғаты және т.б. туралы білім беру; әлеуметтік маңызды мәселелерді талқылауға, жанжалды жағдайларды шешуді, әлеуметтік және әлемдік проблемаларды талқылауға, саяси жағдайларды түсінуге және т.б. үйрету. Тағы бір тәрбиелік мақсаты, оқушыларға моральдық-этикалық білім беру, әмбебап құндылықтарға дұрыс көзқарас қалыптастыру, жетілген тұлғаны тәрбиелеу, жағымсыз өмірлік көріністерге деген эмоциялық және моральдық тұрақтылықты қалыптастыру. Сынып сағаттыңтағы бір маңызды мақсаты – оқушылардыңәлеуметтік, эмоционалдық және интеллектуалдық дамуға мүмкіндік туғызатын салауатты сыныптық топты құруы болып табылады.

Сыныптық сағаттар әртүрлі формаларды болуы мүмкін. Күнгізбенің барлық қызықты күндері, сынып өмірінің есте қаларлық күндері, сыныптастардың туған күндері атап өтіледі, театр қойылымдары, көрмелер, шығармашылық кештер және т.б.

Адам өмірдің нешетүрлі ішкі психологиялық аспектілерін білдіру арқылы көрсетеді. Осылайша, музыка сезімдерді, эмоцияларды, көңіл-күйді, мінезді, ерікті іс-әрекетсіздікті, ерік-жігердің жоқтығын, энергияны жұмсауды, әлсіздікті және т.б. көрсете біледі.

Музыканы түсіну үшін, ең алдымен, оны тыңдау керек. Және оны нешеғұрлым көп тыңдасақ, соғұрлым мүмкіндіктер де көбееді.

Енді музыкалық және бейнелеу өнердің өзара әрекеттесуін қарастырып көрейік.

Итальяндық Ренессанс өнерінің ұлы суретшісі Леонардо да Винчи музыканы «кескіндеме апасы» деп атады. Шын мәнінде, бұл екі түрлі өнердің дамуы қатар келген сияқты, музыка мен поэзияныңқатар болғанынан кем емес десек те. Музыканттар мен музыкамен шұғылдану, музыкалық аспаптар әртүрлі дәуірлердің бейнелеу өнеріне сүйікті үлгі ретінде қызмет етті. Суретшілер кейде музыкалық формаларды да бейнелеуге тырысты. Бұл көбінесе музыкалық және көркем композицияларда ұқсас заңғылықтардың болуына байланысты. Суретсалуда, мысалы, ырғақ пен қозғалыстың, ал музыкада симметрия мен түрлітүсті ерекшеліктердің өте маңызды болуы мәлім. Біз өнердегі сызық пен музыкадағы әуендік желісі жайлы, екеуінің пропорцияға тең болатындығы туралы айтамыз. Музыка өзі де бояуға, кескіндеме салуға өте қабілетті. Сонымен, сынып сағатының психологиялық-педагогикалық мазмұны бастауыш сынып оқушылары үшін музыка мен кескіндеменің, сонымен қатар музыка мен басқа да өнер арасындағы интеграциялық байланыстар, қазіргі кездегі музыкалық педагогикада «Музыкалық акварель» деген түйсікке алып келеді.

Бастауыш сынып оқушыларына ұсынылатын барлық оқу материалдары қол жетімді болады, егер де бұлардың барлығы да абстракциялық (яғни, теориялық) нысанында емес, олар визуалды (яғни, көрнекі) формасында болса ғана. Сондықтан біз музыкаға арналған барлық оқу материалдарын (тыңдау, ән айту, музыкалық сауаттылық, музыкалық аспаптар және т.б.) визуалды-көрнекілік жолға аударуға тырыстық [5;6;7]. Осыған байланысты барлық дидактикалық оқу материалдарын, көрнекі суреттердің оқушылардың қабылдауына эмоционалдық әсері негізінде топтастыруға тура келді [8;9]. Бұл тұрғыда музыкалық бейненің белгілі бір көркемдік бейне сипатына сәйкестендіру принципі оң рөл атқарды. Яғни, тек осындай бағытта балалардың шығармашылық қиялын дамытуға арналған бағдарламаны жүзеге асыру барысы, өнер туындыларын біріктіру үдерісі, балаларға қол жетімді белгілі бір көркемдік кескінді беру процесінде негізгі сенсорлық модалдық әдістерді біріктіру (немесе тіпті араластыру) мүмкіндігін болжайды.

Мұнда қандай мақсатқа ие бола аламыз? Біріншіден, оқушыларда эстетикалық сезім мен музыкаға қызығушылық қалыптасады [10]; екіншіден, оқушылар музыка тыңдауды үйренеді (сезінеді), эмоционалды деңгейде музыкамен қарым-қатынас дағдыларын дамытады. Үшіншіден, оқушылардың өткен және бүгінгі музыкалық мәдениеттің жетекші өкілдерінің белсенді біліміне деген саналы қарым-қатынасы дамып келеді. Төртіншіден, шығармашылық және білім беру үрдісінде тыңдау, ән айту, қарапайым музыкалық аспаптарды ойнау тәжірибелік дағдылары дамиды.

Мұнда ең маңызды принциптердің бірі, ол салыстыру және сәйкестікке келтіру принципі болып табылады. Егер балаға ең алдымен қол жетімді түрде өмірден алынған белгілі бір ұғымдарды түсіндіретін болсақ, онда ол өз жасына сәйкес қоршаған ортада өз-өзін дұрыс бағытта сезіне бастайды.

Бұл процестер бала бойындағы оның жасына қарай негізгі психофизиологиялық ерекшеліктерге тікелей байланысты. Атап кетсек, ойлау, есте сақтау, қиялдау, зейін, қабылдау қабілеттер бұл жағдайда өте маңызды болып табылады. Бұл тізімде біз үшін, әрине, бірінші орында тұратын қиял қабілеттері, өйткені, сол қабілеттерге байланысты балалар бойындағы творчестволық ойлау қабілеттері де орасан зор дамиды. Демек, бастауыш сынып оқушылармен жұмыс істейтін мұғалім ең алдымен әр тапсырманың орындалуын ұзаққа созырмауға тиіс, оқушыларға әртүрлі (музыка туралы әңгімелер, музыканы тыңдау, ән салу, музыкалық сауат, балаларға арналған музыкалық аспаптарда ойнау) музыкалық іс-әрекетті орындатқанда, өз-өзін талдауға арналған тапсырмаларды барынша аз мөлшерде беріп, қателіктерін түсіндіріп, көрсете білуі тиіс [11].

Бұндай жұмысты екі бағытта жүргізу керек:

1/ Музыкалық сабақтарының әдістемелік материалдары негізінде қабілеттердің негізгі қасиеттерін дамытатын арнайы жаттығуларды қолдану.

2/ Қабілетті адам тұлғасының қасиеті ретінде қалыптастыратын жаттығуларды қолдану. Қиялсыздықтың басты себебі – балалардың сөз бен музыка мәтінінің, орамының, логикалық-арифметикалық тапсырмалар мен тіркестерінің жалпы мағынасына ден қоюы – балалар жалпы мағынасын қағып алады да, сонымен қанағаттанады, «ішінара, ұсақ бөлшектерге мән бермейді». Балаларды жалпы қабылдауға байланбауға, бүтін бір мағынаның аясында құрамдас бөлшектерді есепке ала отырып, мазмұнды ұғынуға үйрету керек.

Бастауыш мектеп оқушы қиялдың дамуы – тұлғаның маңызды жетістіктерінің бірі болып табылады. Ол бала бойында ерік қасиеттерінің қалыптасуымен және ақылының жалпы дамуымен тығыз байланысты.

Көркемдік қиял біртіндеп дамиды және белгілі бір кезеңде тұлғаның тұрақты қасиетіне айналады. Ол қасиет қиялдау деп аталады. Қиялға жақын адам – сезгіш, байқағыш, айналаны толықтай және дәлдікпен қабылдайтын адам, ондай қасиеті жоқ адамға қарағанда, қиялы бар адамның оқуы да, еңбегі де едәуір табысты болып, іске асады.

Көптеген формалардан біз «Музыкалық акварель» тақырыбында қолданылатын, мысалы: шығармашылық, дидактикалық ойын, психологиялық-ағарту, білім беру, қимыл-әрекеттік және мектептен тыс жұмыс түрлерін пайдалануға таңдап алдық. Бұл бағдарламаны жүзеге асыру үшін оқушыларға өнердің әртүрлі бағыттарының сипаттамалары және олардың интеграциясы жайлы осы үдерісте маңызды екені туралы түсіндірме ақпарат беруі керек еді. 4-сынып үшін оқу пәннің базалық мазмұнын алатын болсақ, онда Бағдарламаның 11 тармағына сәйкес «Симфониялық оркестр - еуропалық мәдениеттің шыңы» - 7 сағатқа шақталған: «симфониялық оркестрдің түрлі-түсті бояулары» атты тақырыпқа байланысты Антонио Вивальдийдің «Жыл мезгілдері» симфониялық шығармасын алдық.

«Жыл мезгілдері» мысалын қолданып біз өнердің екі түрінің жалпы сипаттамалары мен эмоционалдық бағдарын, атап айтқанда, кескіндеме және музыканы біріктіруге тырыстық және олардағы ұқсас ерекшеліктерді анықтауға тырыстық.

Бірақ алдымен салыстырулар мен ұқсастықтар арқылы балаларға талдау жасалатын бейнеге қатысты үйлесімділік сезіміне қол жеткізу қажет болды. Яғни, белгілі бір музыканы тыңдап, балалар суреттің музыкалық үлгіге және керісінше, музыканың суретке сәйкестігін дәл анықтауы керек болды.

Кіріспе. Дайындық жұмыс. Мұғалім оқушылардың зейінін ескере отырып, оларды қарастырылып отырған тақырыпқа аударуға тиіс

Музыка мен суреттердің түстері туралы әңгіме.

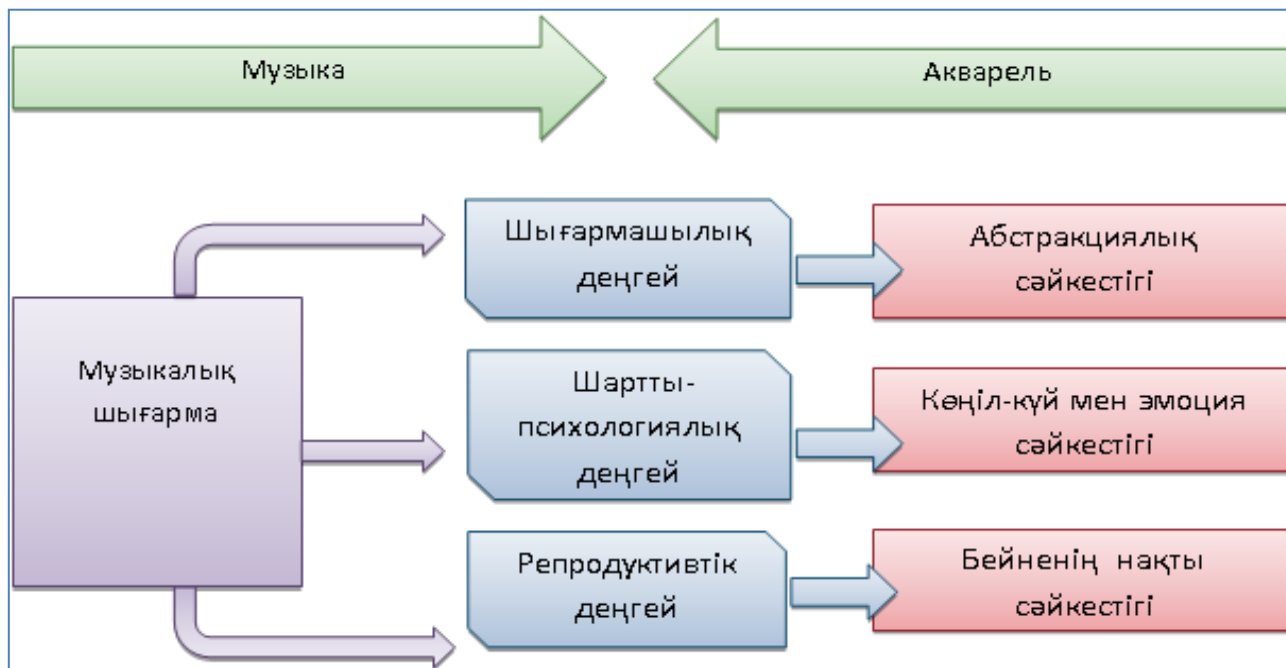
Суретшіні композитормен немесе оркестрмен салыстыруға болады, бірақ бейнелеу өнерінде композиция бояулар арқылы жасалады. Әрбір көркемдік техника - музыкалық аспаптардың бірі. Өнер адамдары өздерінің шеберлігі арқылы, ешкімді бей-жай қалдырмайтындай, өз туындыларында «дыбыс» шығартуға тырысады. Бірақ олай болу үшін, алдымен қажетті білім мен дағдыларды игеріп, оларды іс жүзінде біріктіру керек. Музыканың бір ерекшелігі, ол музыкалық шығарманың кіріспесінен бастап эмоциялар басын болыпшығарманың кульминациясына (яғни, ең шыңына) дейін өседі де, соңы қызықты финалмен аяқталады. Бұл бөлім кіріспеге арналған. Бірегей жұмыстарды жасау үшін кейбір әдістерді біріктіру керек екен. Ал енді қолдан келетін жаңа сюжеттерді, оларды интерпретациялау жолдарын елес «акварель мен қылқалам» арқылы бірге өзіміздің «музыкамызды» құрайық.

Негізгі бөлім: Оқушыларға «Симфониялық оркестрдің түрлі-түсті бояулары» атты тақырыпқа байланысты, мұғалім мынадай сұрақ қоя алады: «Балалар, бүгінгі сабақ тақырыбы «симфониялық оркестрдің түрлі-түсті бояулары» деген сөздерді қалай түсінуге болады екен»? Демек, симфониялық оркестрде орындайтын музыкалық аспаптардың сыртқы пішіндерінің түсі ме, әлде аспаптың шығаратын дыбыс қоңырлығының түсі ме? Қалай ойлайсындар өздерің? Бұл сәтте мұғалім балаларға аспаптардың дыбыс қоңырлығы туралы айтқан кезде, әрине, түрлі-түсті бояулардың нешәтүрлі болғандығының және олардың әрбір аспап дыбыс қоңырлығына сәйкес келетіндігін дәлелдеп беру тиіс. Интерактивті тақтада түрлі-түсті бояулар арқылы суретшілердің шығармашылық ерекшеліктеріне көз салу керек. Бірақ, суретші, музыкант сияқты, күрделі жұмыстарды орындағанға дейін негіздерді үйренуі керек. Тәжірибе кез-келген дағдыларды игеру үшін маңызды.

Жұмыс орындау барысында: оқушылар алдында қойылатын мақсатқа байланысты келесі ерекшеліктер орын тапты. Мысалы, бір музыкалық шығарма үлгісіне біз балаларға ең алдымен белгілі бір кезекпен үш акварель суретті көрсеттік. Бірінші кезекте музыкалық шығарманың тікелей атауына байланысты сәйкес суретті табу. Екінші кезекте музыкалық шығарманың тек көңіл-күй мен эмоция жағынан сәйкес суретті табу. Ал үшінші кезекте, музыкалық шығарманың тек ой-парасат жағынан сәйкес суретті табу болды.

Бұл айтылған кезектер оқушылар бойындағы бірінен кейінгі бірі қалыптасатын үш эстетикалық көркемдік деңгейдің және шығармашылық дамуын көздейді (1 сурет). Атап кеткенде:

- 1) «Репродуктивтік» деңгей – яғни, түбірінде ешқандай жаңалығы жоқ, тек көшірінді тәсілге негізделген іс-әрекет;
- 2) «Шартты-психологиялық» деңгей – яғни, кейбір жақтардың көңіл-күй және эмоциялық жақындығы бар тәсілге негізделген іс-әрекет;
- 3) «Шығармашылық» яғни, барлық жағынан жаңалыққа, әсіресе, ой-парасат пен абстракциялық принциптерге негізделген іс-әрекет.

Сурет 1. Музыка мен акварель сурет мазмұнының сәйкестік деңгейлері

Қорытынды. Балалардың іс-әрекеті бойынша қысқаша тұжырым. Мысалы:

№1 тақырып. Антонио Вивальди. «Жыл мезгілдері» (симфониялық оркестрге арналған шығарма)

Сабақтың мақсаты: Музыкалық шығарманың әрбір бөліміне «Жаз», «Күз», «Қыс» және «Көктем» акварель суретінен сәйкестікті табу.

Сабақтың міндеттері: 1/ Акварель суретіндегі бейне музыкалық шығармаға тура сәйкес болады (атауы жағынан, көрсетілген бейне жағынан ж.т.б.); 2/ Акварель суретіндегі бейне музыкалық шығармаға атауы жағынан, көрсетілген бейне жағынан сәйкестігі тура емес (бұл жерде сәйкестік тек көңіл-күй және эмоция жағынан); 3/ Акварель суретіндегі бейне музыкалық шығармаға сәйкестігі абстракциялық тұрғыдан болуы мүмкін (шығармашылық деңгей)

Сабақ барысында көркемөнер мәдениетіне оқушыларды таныстырудың бір түрі - бейнелеу өнерін оқыту. Ол мектеп оқушыларының көркем ойлау, шығармашылық қиял, визуалды жады, кеңістіктік көріністер, көрнекі қабілеттерін дамытуға арналған. Бұл, өз кезегінде, балаларға бейнелеу өнерінің негіздерін үйретуді, сурет салу, кескіндеме, модельдеу, сәндік-қолданбалы өнерді экспрессивті құралдарды пайдалану қабілетін қалыптастыруды талап етеді. Оқушылар материалдың құрылымы, түсі - көлемі, жарықтылығы, ырғағы, формасы мен пропорциясы, кеңістік, композиция сияқты көркемдік өрнектің құралдарын оқыту арқылы шынайы бейнені негіздейді. Акварель, бір жағынан, балалар қабылдау қабілетіне тез ықпал тигізетіні, екіншіден, - балалардың өз қолдарынан келетіндігі, яғни, қолжетімді іс-әрекеттің бір түрі деп түсінуге болады. Оған ешқандай арнайы дайындық керек емес, себебі сурет салу рәсімінің ешқандай қиыншылығы жоқ және де осыған лайықты жабдықтар (қағаз, акварель бояу, қылқаламдар) кезкелген балалар дүкеннен табуға болады.

Бұл тәрбиелік жұмыстың негізгі мақсаты бастауыш сынып оқушылар бойындағы эстетикалық талғам, өнер түрлерінің балаларға деген интегративті сабақтас әсерлерінің ерекшеліктері мен олардың шығармашылық даму жолдарын анықтау болатын. Осыған орай өнер түрлерінен біз тек музыка ғана емес, кескіндеме өнерінен де балалар психикасына сәйкес кейбір өнерлерді алуға тырыстық. Оларға бояулары ашық және тұнық, формалары шағын, көркемдік мәнерлілігі жағынан көзге тез түсетін жанрлардың бірі – акварель деп есептедік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. *Жалпы педагогика: Оқулық – Алматы: «Нұр-пресс», 2005 – 228 бет.*
2. Қ.Жарықбаев, С.Қалиев. *Қазақ тәлім-тәрбиесі. Алматы, Санат. 1995*
3. Момышұлы Б. *Ерлік дастаны. – Алматы, 1975. –111 б.*
4. Раев Д. *Избранные философские произведения. В 2-х томах. - Т.2. – М., 1996. – 546 с.*
5. Соловейчик С.Л. *От интересов к способностям.- М., Знание, 1968. - 94 с.*
6. Савенков А.И. *Детская одаренность и школьное обучение // Школьные технологии. – 1999. - № 1-2. – С.127-131.*
7. Савенков А.И. *Одаренные дети в детском саду и школе. – М., Академия, 2000. – 232 с.*
8. Юркевич В.С. *Одаренный ребенок: иллюзии и реальность. – М., Просвещение, 1996. – 136 с.*
9. Яковлева Е.Л. *Развитие творческого потенциала личности школьника // Вопросы психологии, 1996. - № 3. – С.28-34.*
10. Венгер А.Л. *Путь к развитию детского творчества // Дошкольное воспитание. – 1983. - № 11. – С. 32-35.*
11. Говорун Д.И. *Творческое воображение и эстетические чувства. - Киев: Вища школа, 1990. – 141 с.*

ӘОЖ 78.01; 781.7
МРНТИ 14.43.47

¹ А.Т. Айтуарова, ² Ж.Куанышбек

¹ өнертану ғыл. кандидаты, Абай атындағы ҚазҰПУның доценті

² Абай ат.ҚазҰПУның «5В010600 – Музыкалық білім» мамандығының 2 курс студенті
Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚ АНИМАЦИЯЛЫҚ КИНО ЖӘНЕ МУЗЫКА

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақстандық анимация өнеріндегі анимациялық фильмдер мен музыка арасындағы қарым-қатынастың кейбір аспектілері қарастырылады. Өлемдік мәдениеттегі анимацияның дамуының тарихи фактілерінен бастап, авторлар Қазақстандағы керемет өнердің осы түрінің тарихи кезеңдерін дәйекті түрде талдайды, сонымен қатар анимациялық өнердің кейбір маңызды туындыларын қазақтың дәстүрлі домбыра және қобыз аспаптарын, қазақтың ежелгі аспаптық музыкалық жанрларын (күй) пайдалану тұрғысынан ашады.

Мысал ретінде Ортеке жанрын қарастыра отырып, қазақтардың дәстүрлі мәдениетінде қуыршақ театрының дамуына генетикалық алғышарттардың бар екенің көрсетіп, авторлар анимацияның Қазақстанда пайда болуының дәстүрлі негізін дәлелдеді.

Анимациядағы музыкалық сүйемелдеу рөлі баға жетпес. Музыка тек фонның мағынасын ғана емес, сонымен бірге тартылған суреттердің табиғатын жан-жақты ашады, онсыз кейіпкерлер экрандағы бейненің көркемдігі мен нақтылығын ала алмайдығын дәлелдейді. Кейбір анимациялық фильмдерде домбыра толыққанды кейіпкердің рөлін атқарады. Қазақ анимациясындағы маңызды музыканың рөлі әсіресе балаларға беретін тәрбиесіне зор эмоционалды және моральдық әсері сөссіз.

Түйін сөздер: анимация, қазақтың дәстүрлі аспаптары, домбыра, қобыз, генетикалық шығу тегі, қуыршақ театры, ортеке, тәрбие.

¹ A.T. Aituarova, ² Kuanishbek Zhaniya

¹ candidate (Ph. D.) of Arts study, Associate Professor, KazNPU named after Abai

² the student of 4 course of specialty "5B010600-Music education" of Institute of Arts, culture and sport at
Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan

KAZAKH ANIMATION FILM AND MUSIC

Abstract

This article discusses some aspects of the relationship between animated films and music on the example of Kazakhstani animation. Starting with the historical facts of the development of animation in world culture, the authors consistently analyze the historical milestones of this type of spectacular art in Kazakhstan, and also reveal some of the most significant creations of animated art from the point of view of using the traditional Kazakh instrument of dombra and kobyz, and the ancient Kazakh instrumental music genre - kui. Noting the presence of genetic prerequisites for the development of puppet theater in the traditional culture of the Kazakhs using the example of the Orteke genre, the authors prove the tradition of the origins of the origin of animation in Kazakhstan.

The role of musical accompaniment in animation is priceless. Music not only fulfills the meaning of the background, but also comprehensively reveals the nature of the drawn images, without it the heroes cannot acquire the artistry and authenticity of the embodiment on the screen. In some animated films, dombra plays the role of a full-fledged character. The role of traction music in Kazakh animation is especially important in connection with the huge undeniable emotional and moral impact of animated films on parenting.

Keywords: animation, traditional Kazakh instruments, dombra, kobyz, genetic sources, puppet theater, orteke, education.

¹ А.Т. Айтуарова, ² Ж.Куанышбек

¹ кандидат искусствovedения, доцент КазНПУ им.Абая

² Студент 2 курса специальности «5В010600 – Музыкальное образование» КазНПУ им.Абая
г. Алматы, Казахстан

КАЗАХСКОЕ АНИМАЦИОННОЕ КИНО И МУЗЫКА

Аннотация

В данной статье рассматриваются некоторые аспекты взаимосвязи анимационного кино и музыки на примере казахстанской мультипликации. Начиная с исторических фактов развития анимации в мировой культуре, авторы последовательно анализируют исторические вехи этого вида зрелищного искусства в Казахстане, а также раскрывают некоторые наиболее значимые творения анимационного искусства с точки зрения использования в них традиционного казахского инструментария домбры и кобызы, и древнего жанра инструментальной музыки казахов - кюя. Отмечая наличие генетических предпосылок развития кукольного театра в традиционной культуре казахов на примере жанра «Ортеке», авторы доказывают традиционность истоков зарождения мультипликации в Казахстане.

Роль музыкального сопровождения в мультипликации бесценна. Музыка не только выполняет значение фона, но и всесторонне раскрывает характер нарисованных образов, без нее герои не могут приобрести художественность и достоверность воплощения на экране. В некоторых же анимационных фильмах домбра играет роль полноценного персонажа. Роль традиционной музыки в казахской анимации особенно важна в связи с огромным неоспоримым эмоциональным и нравственным воздействием мультфильмов на воспитание детей.

Ключевые слова: анимация, традиционные казахские инструменты, домбра, кобыз, генетические истоки, кукольный театр, ортеке, воспитание.

Анимация, немесе мультипликация – кеңістік-уақыттық (пространственно-временные виды искусства или зрелищные) өнердің бірі. Кино, театр және цирк пен қатар бұл бүгінгі өнердің ең танымал бағыттарының бірі болып табылады. Анимациялық кинотуындылардың көмегімен көркемдік те, тәрбиелік те, әлеуметтік те, идеялық та, коммерциялық та көптеген міндеттер шешіледі. Осыған байланысты, музыка өнерінің анимациядағы өте маңызды рөлін ескеру керек. Музыкалық сүйемелдеу дыбыстарымен толықтырылған бейне бірізділігі суретті түрлі-түсті және әсерлі етіп қана қоймайды, сонымен қатар ол қимыл мен жасалынатын суреттің жасырын мағынасын ашады.

Анимация тарихына тоқталайық.

Мультипликациялық / Анимациялық кино multiplicatio – көбею; ағылшын тілінде – жандандыру) – суреттердің, қуыршақтардың қозғалысы фазаларын жеке кадрларға түсіріп, ретімен көрсетуден тұатын кино өнерінің бір түрі. Мультипликация өнері - өте күрделі еңбекті керек ететін үрдіс екені дәлел. Суретке жан бітіру – үлкен өнер.

Көптеген елдерде бала тәрбиесіне, соның ішінде баланы мультипликациялық кино арқылы тәрбиелеуге ерекше мән береді. Мәселен, Жапонияда балаларға салт – дәстүрін өзара қарым - қатынас этикасын, адамның ортада өзін ұстау мәдениетін мультфильм арқылы үйретсе, АҚШ бұл әдіспен математика, география, физика пәндерінің негіздерін оқытуды мақсат ететіні байқалады. Ал Қытай болса анимация өнері бойынша әлемде көш бастап тұр. Олар ұлттық мүддені ғана көздейтін мультфильмдерді шығару арқылы бала санасына Отанға деген сүйіспеншілігін оятуға тырысады. Біздің елде ұлттық дәстүрді насихаттайтын ұлттық тәрбиеге негізделген анимациялық кино өнері биік деңгейлі туындыларға толы.

Әлемдік анимация кино тарихына көз жүгіртсек, алғаш суретке жан бітірген бельгиялық Ж.Плато болатын (1833ж.). Ол балет бишісінің би қимылдары суреттелген дискіні жылдам айналдыру арқылы, толқынды қимылда жүрген биші қыз бейнесін жасады. Кейіннен оның ойлап тапқан құралын «фенакистископ»деп атады. Ал 1877 жылы француз суретшісі әрі инженері Э.Рейно «траксиноскоп» арқылы суреттің қимылын ұзартты. Онда музыка және әнмен сүйемелденген түрлі-түсті бейнелі бірнеше комедиялық лента, 15 – 20 минутқа созылды. Америкалық С.Блэктон мен

У.Маккей, француз Э.Коль, т.б. мультипликациялық киноның көшбасшысы болып саналады (1906 – 1908 жылдары).

Дегенмен, ерекшелігімен көзге түскен американдық суретші, карикатурашы, Джеймс Стюарт Блэтон. Үздік номинанттар қатарында оның үш туындысы бар. 1906 жылы ол «Күлкілі тұлғалардың күлкілі ауысуы» жұмысын ұсынды. Ол әр түрлі адамның эмоцияларының, әр түрлі өзгеруін көрсетті. Бұл фильм кино техникасы мен графика өнерін ұштастырды. Бір қызығы, американдық кинозалдарда мульт - шоу пианисттің сүйемелдеуімен, кейде тіпті оркестрмен өткен.

Франциядан келген суретші карикатурист Эмиль Коль «Фантасмагория» (1908) атты туынды жасады. Бұл қара-ақ таспаның ерекшелігі - нақты сюжеттің болуы. Тағы бір айырмашылығы - басты кейіпкердің жеке ерекшеліктері болды. Эмиль Коль осы екі минуттық мультфильмді жасау үшін 700-ге жуық сурет салған [1; с. 85]

Мультфильм – елдің мәдениетінің өскендігінің бір белгісі. Ол жиынтық өнер. Онда әдебиет, сурет, музыка, кино, театр өнерлердің үлесі бар. Еліміздің ғасырлар бойы жинаған ауыз әдебиеті: ертегілер, аңыздар, қиссалар – мультфильм үшін таусылмайтын азық. Сонымен қатар, құнды қазына – қазақтың күйлері.

Қазіргі замандағы мультипликацияға шын мәнінде көңіл бөліп қарайтын болсақ, бұл сала өнердің ғажайып түріне айналған, яғни, кішкентай көрермендер түгілі үлкен адамдарды да күлдіреді, қуантады немесе қорқытып, жылатады, сондай-ақ тебіренгісіп, ойға қалдырады.

Қазақ анимациясының тамырын домбыра өнерінен, атап айтқанда Өртеке күйінен көруге болады. Өртеке - бұл ұлттық көне қуыршақ театры – деп атауға да болады. Өртекенің зерттеушісі Б.Абишева былай деп жазады: «Өртекеде ерекше түрде халық қуыршақ театры музыкасы мен сиқырлы рәсімнің элементтері синкретикалық бірлікте біріктірілді ... Ешкінің ойыншықтарының таңқаларлық биі музыканттың қолдарының қимылымен тікелей байланысты, қозы сияқты, құыршақ күйдің ырғағын қайтала отырып, «билейді» [2; с. 65].

Қазақ мультипликациясының дүниеге келуіне себепкер болған «Қарлығаштың құйрығынеге айыр?» мультфильмінің қазақ көрерменінің сүйікті шығармасы болып келе жатқанына міне, жарты ғасырға таяп қалды [3; с. 81]

№1 сурет - Қазақ мультфильмдердің кадрлары <http://yandex.kz/clck/express-k.kz>

Ұлттық өнер академиясының профессоры, режиссер-аниматор, қазақ мультипликациясының негізін қалаушы Әмен Қайдар Мәскеу қаласындағы Бүкілодақтық мемлекеттік кинематография институтын үздік бітіріп шыққан соң, мультфильм шығаруға кіріскен болатын. Алғашқы мультипликациялық туындысын шығармас бұрын, ол қазақ аңыз-ертегілері мен қиса-дастандарды оқып, қазақ ауыз әдебиетіне үлкен зерттеу жүргізген. «Қарлығаш ұясын бұзуға болмайды!» деген тыйым сөзді естіп өскен ол алғашқы туындысына халық ертегісін арқау етті.

Мультфильм жасауға бес адамнан тұратын шығармашылық топ кірісті. Аз уақыттан кейін кейіпкерлер бейнелері салынды. Мультфильм музыкасы белгілі сазгер Нұрғиса Тілендиевке

тапсырылды. Қазақтың тұңғыш мультфильмі ұлттық музыкалық аспап домбыра әуенімен әрленді. Ұзақтығы 10 минутқа жетегін мультфильм жасауға бір жарым жыл уақыт кетті. Әмен Қайдардың ұлттық мультфильм түсіру туралы ойын сол кездегі «Қазақфильм» киностудиясының басшысы Камал Смайылов қолдаған болатын. Сол заманғы тәртіп бойынша, есеп беру мақсатында мультфильмді Мәскеуге жібереді. Алайда, Мәскеудегі «Қазақфильм» киностудиясының тікелей басшысы Цигеди шағын топтың жасаған үлкен жұмысына сене алмай, қарсылық білдірді.

Камал Смайылов қазақтың өз ұлттық мультфильмінің болу керектігін алға тартып, басшы наразылығына төтеп берді. Көп ұзамай Мәскеу қаласынан мамандар келіп, жұмыс барысын өз көздерімен көріп, шығармашылық топ еңбегін жоғары бағалады. Өз кезегінде, мультфильм жұмысы жалғаса берді. Мультфильм жасау жұмыстары аяқталған соң, оны 1967 жылы арнайы топ тексерді.

«Қарлығаштың құйрығы неге айыр» фильмінде жыланның алғашында аяқты әріқанатты үшбасты айдаһар кейпінде суреттейді, әлі әбден таусылған, өмір қуаты біткеннен кейін ол ұсақ үш жыланға айналады. Мифологиялық әңгімеде де жылан басында аяқтыжануар болғандығы жөнінде айтылады, пәк жандарды азғырғандығы үшін «жер жорғала» деген Құдайдың қарғысына ұшыраған делінеді. Туынды оң бағаға ие болған соң, экранға шығып, қазақтың тұңғыш мультфильмінің тұсауы кесілді. «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?» тұңғыш қазақ мультфильмі жарыққа шыққан бойда, көрермендердің ыстық ықыласына бөлене бастады. Бүкілодақтық тұсауы кесілген сәттен бастап-ақ, мультфильм шетелдерге ұсынылып, 48 елдің экранынан көрсетілді.

Мультфильм арқылы адамның тамаша жарқын ойларын іске асыруға болады. Ә. Қайдардың «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?», «Ақсақ құлан», «Қожанасыр – құрылысшы», «Қырық өтірік», «Айна күн», «Құйыршық» т.б. атты мультфильмдері қазақ халқының рухани қазынасына қосылған қомақты дүниелер. Қазақстанда мультипликациялық киноның негізін қалаған – Әмен Қайдардың шығармашылығына зер салғанда, оны сом тұлғалы суретші-күрескер деп тануға тура келеді. Оның өмір жолы, көрген қиындығы, мультипликация саласында тәрбиеленген шәкірттерінің табыстары – оның шығармашылығына тікелей қатысты. Бұл күндері мультфильм жасаушылар қазақ мультфильмдерінің атасы Әмен Әбжанұлы салған сара жолды әрі қарай жалғастырып келеді.

Қазақстандағы анимация дамуының негізгі кезеңдерін қарастырайық.

№ 2 сурет – Қазақ мультфильмдердің тарихи кезеңдері <http://yandex.kz/clck/express-k.kz>

Алғашқы кезең - кеңес дәуірлік кезеңі. Қазақ мультипликация өнерінің тұсау кесер мультфильмі “Қарлығаштың құйрығы неге айыр?” 1967 жылы қазақ ертегісінің негізінде түсірілді. 1970 жылы қазақ мультипликациясы Орта Азиядағы жетекші орынға шықты.

Екінші кезең - XXғасырдың 90 жылдары, саяси ахуалдардың орын алуына байланысты қазақ анимациялық өнері дамымады. Бірақ ауыз әдебиетінің сюжетінде түсірілген туындылар жарыққа шыққан.

Үшінші кезең - 2000 жылы бастап, қазақ анимациясының жандану кезеңі деуге болады. “Алпамыс батыр”, “Бөгенбай батыр”, “Қанатты барыс”; “Ер Төстік”, “Қыз Жібек” сынды мультсериалдардың өмірге келу кезеңі. 1993 жылы жарыққа шыққан “Түйе сеніп бойына” атты туынды., қазақ халқының ертегісінің желісінен “Апа” киностудиясының туындысы [4]

«Музыка для фильма – это как приправа для блюда», демекші музыкасыз түсірілген кез келген қойылымның мән мағынасын түсінгенімен, дәмін қанағаттанарлықтай сезінбейсің.

Домбыраны көбіне шығармашылық өмірден алыс аудитория туындының фоны ретінде қабылдайды, бірақ шынында кадрдан тыс жеке домбыраның шырқалуы кең мағынаны аша көрсетеді.

Жалпы Домбыраның дыбыс бояуы анимациялық өнерде кеңінен қолданысқа ие. Туған жердің жалпыланған бейнесі мен бейбіт аспан бейнесін, зұлымдыққа қарсы тұра алатын жалғыз, дерлік қасиетті күш ретінде сазды әуенмен елестете аламыз.

Мәселен, «Алпамыс батыр» мультфильмінде домбыра аруақтардың магиялық қасиетті күші болады. Кішкентай Алпамыстың жын перілерден қорғаны тек домбыра болады, зұлым Мыстанның айласынан қорықпайтын, қылыш болсын, басқа да күш болсын бәріне төтеп беретін тек домбыра болды.

«Ақсақ құлан» анимациялық фильмінде домбыра ерекше драмалық рөл атқарады. **Мұнда домбыра тіпті бір толыққанды актер мәртебесіне көтеріледі.**

Онда ол халықтың аштық зарын баяндайды, Жошы ханға ұлының қаза тапқанын жеткізеді.

Сондықтан қазақ кино өнеріндегі домбыраның рөлі - **тек фондық әуен емес, терең мағынаны ашатын баға жетпес құрал болып табылады.**

Қазақтың дәстүрлі аспабы - қобыз - ежелгі аспаптардың бірі. Бұл қасиетті аспаптың сыңғырлаған тембрі тыңдаушыны қазақ халқының ежелгі салт-дәстүрлерімен бірден байланыстырады.

Қобыздың қазақ мультфильмдерінде жеке орындалуы өте сирек кездеседі. Себебі, Кеңес Дәуірілік кезеңінде ұзақ уақыт бойы идеологиялық саясат тұрғысында қолдануға рұқсат берілмеді.

«Түйе сеніп бойына» атты туындыда қобыздың жеке орындалуын ести аламыз, онда ол Аспан дауысы ретінде, аруақтардың үні ретінде – Жоғарыдағының жан – жануарларға үндеуін жеткізеді: «Күн шығысын бірінші кім көрсе, сол алғашқы жыл болады» .

Ал, «Құйыршық» мультфильміндегі қобыздың өмір мен өлім арасын байланыстыра білетіндігін көрсете білген композитор Т. Қышқашбаев болатын. Байқұс шалдың қатынына қозының құйыршығын - «сорлы қасқырдан Қалғаны осы», деп әкелгенде сөзсіз қобыз арқылы қайғы қасіреттің орын алғанына куә боламыз. Әр қилы әдемікадрлардағы бейнелерін мұңлы әуенменфильм атмосферасын күңірелдіріп көрсетеді.

Бүгінде қазақ мультипликациясы қайтадан қолға алынып, жаңадан жүріп келе жатқан сәби секілді аяқтан тұрып келеді. Тек бұл фильмдермен шектеліп қана қоймай, қазақ мультипликаторлары өз жұмыстарын әрі қарай жалғастыруды көздейді.

Қорытындылай келе, анимациялық кино өнеріндегі музыка рөлі – өте маңызды. Себебі, біріншіден, әлі толық өсе қоймаған бүлдіршіндер қызыға көретін мультфильмдердің мазмұнын, сөздің мағынасын – музыка кеңінен аша көрсетеді. Екіншіден, кейіпкерлер толық аша қоймаған туындының мән – мағынасын музыка жеткізіп береді. Үшіншіден, қазақ анимациялық кино өнерінде қазақ музыкалық аспаптары көркем дыбыс бояуымен (тембрі), рухани құндылықтарды оятарлық күмбірлеген үндері, өскелең ұрпақтың ұлттық санасын оятуға септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бартон К. Как снимают мультфильмы: Пер. С англ. М.: Искусство, 1971. – 85 с.
2. Абишева Б. Ортеке - музыкально-театрализованное представление у казахов// Научный альманах. Серия: Традиционная культура. 2(58) 2015, с. 64-70
3. Нугербеков Б. Когда оживают сказки Алма-Ата, «Өнер», 1998, с.81
4. Байрамкулова А. Национальные культурные традиции в истории развития казахстанской анимации // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Художественное образование: искусство-теория-методика» №2, 2009.

УДК 378.02.37.016
МРНТИ 14.35.09

Б.М.Бекмұхамедов, Н.Аманбеков

*Педагогика ғылымдарының докторы, ПББХҒА (МАНПО) корр-мүшесі, РЖА (РАЕ) корр-мүшесі,
РФ ғылым мен білім берудегі еңбегі сіңген қызметкері,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақтан Республикасы, Алматы, e-mail: bm_bekmu@mail.ru*

*Студент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақтан Республикасы, Алматы, e-mail: nurik.97.kz.2016@mail.ru*

МЕКТЕП ӘНДЕР РЕПЕРТУАРЫНЫҢ ПРАКТИКУМЫ ПӘНІ БАРЫСЫНДА БОЛАШАҚ МУЗЫКА МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Аңдатпа

Мақала болашақ музыка мұғалімдерін даярлау барысында мектеп әніне сүйемелдеу таңдау дағдыларын дамыту мәселесіне арналған. Мәселені авторлар «Мектеп әндер репертуарының практикумы» (МӨРП) пәнін оқу барысында студенттерге аспаптық дайындық аясында қарастырады. Болашақ музыка мұғалімдеріне мектепте еркін музыка сабағын өткізуге қажет шығармашылық тапсырмаларды ойдағыдай және нәтижелі орындау үшін, қажетті белгілі бір білім, білік және дағдыларды алуға ықпал ететін практикалық және теориялық іс-әрекеттерді талдауға мән білдірілген.

Болашақ музыкалық мұғалімдерге сүйемелдеу ептіліктерін меңгерту – өте маңызды және өзекті міндет болып табылады. Болашақ музыкалық мұғалімнің кәсіби шеберлігі құрылымында тек аспапта орындау ғана емес, концертмейстерлік іс-әрекет, ансамбль және есту қабілеті бойынша музыканы сүйемелдеу маңызды орын алады.

Осы айтылғанның бәрі музыкалық білім беру саласына, атап айтқанда болашақ музыка мұғалімдерін даярлау жүйесіне де қатысты. Бүгінде заманауи мектеп үшін сауатты мұғалім ғана емес, музыкалық өнердің көптеген салаларында жетік білігі бар және өз қабілеттерін шығармашылық түрде жүзеге асыра білетін кәсіпқой мұғалім қажет.

Түйін сөздер: шығармашылық, есту қабілеті бойынша теру, сүйемелдеу, әндер репертуары, болашақ музыка мұғалімі, фортепиано

B.M. Bekmukhamedov, N.Amanbekov

*Doctor of Pedagogical Sciences, corresponding member of IANPO, corresponding member of RAE,
Honored Worker of Science and Education of the Russian Federation,
Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: bm_bekmu@mail.ru*

*Student, Kazakh National Pedagogical University named after Abay,
Kazakhstan, Almaty*

DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE PROCESS OF STUDYING THE DISCIPLINE OF THE PRACTICE OF THE SCHOOL-SONGED SONG REPERTOIRE

Abstract

The article is devoted to the problem of developing skills in selecting accompaniment for a school song in the process of training future music teachers. The problem is considered by the authors in the context of instrumental training of students in the process of studying the discipline "Workshop of school-song repertoire" (PSHPR). The analysis of practical and theoretical activities contributing to the acquisition of certain knowledge, skills and abilities necessary for the successful and effective implementation of creative

tasks, which, in turn, are necessary for future music teachers to implement a full-fledged music lesson at school.

Mastering the skills of instrumental accompaniment is a very important task in training future music teachers. The professional qualities of a future music teacher are not only in solo instrumental performance, but also in the ability to accompany, play in an ensemble and select music by ear. All of the above applies to the field of music education, in particular, to the training of future music teachers. Today, a modern school needs not just a competent specialist, but also a competent professional who is well versed in many areas of musical art and is able to creatively realize his abilities.

Keywords: creativity, hearing selection, accompaniment, song repertoire, future music teacher, piano

Б.М. Бекмухамедов, Н.Аманбеков

*Доктор педагогических наук, член-корр.МАНПО, член-корр.РАЕ, засл.деятель науки и образования
РФ, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан, г.Алматы, e-mail: bm_bekmi@mail.ru*

*Студент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан, г.Алматы, e-mail: nurik.97.kz.2016@mail.ru*

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ ПРАКТИКУМ ШКОЛЬНО-ПЕСЕННОГО РЕПЕРТУАРА

Аннотация

Статья посвящена проблеме развития навыков подбора аккомпанемента к школьной песне в процессе профессиональной подготовки будущих учителей музыки. Проблема рассматривается авторами в условиях инструментальной подготовки студентов в процессе изучения ими дисциплины «Практикум школьно-песенного репертуара» (ПШПР). Дается анализ практической и теоретической деятельности, способствующей приобретению определенных знаний, навыков и умений, необходимых для успешного и эффективного выполнения творческих заданий, которые, в свою очередь, необходимы будущим учителям музыки для реализации полноценного урока музыки в школе.

Овладение навыками инструментального сопровождения является очень важной задачей подготовки будущих учителей музыки. Профессиональные качества будущего учителя музыки заключаются не только в сольном инструментальном исполнении, но и в умении аккомпанировать, играть в ансамбле и подбирать музыку по слуху. Все вышеперечисленное относится к сфере музыкального образования, в частности, к подготовке будущих учителей музыки. Сегодня современной школе нужен не просто грамотный специалист, но и компетентный профессионал, который хорошо разбирается во многих областях музыкального искусства и способен творчески реализовать свои способности.

Ключевые слова: творчество, подбор по слуху, аккомпанемент, песенный репертуар, будущий учитель музыки, фортепиано

Мектептегі музыка мұғалімінің жұмысы шығармашылықсыз, әрі импровизациясыз бола алмайды. Әуенді және оған арналған сүйемелді теріп ойнау ептілігі педагогтың міндетті дағдысы болып табылады. Бұл дағдыны дамыту – ішкі еркіндікке, музыкалық ыңғайлыққа апаратын міндет, сонда ғана музыка сабақтарында балалармен қарым-қатынас алдыңғы орын алатын болады, ал музыка мұндай қарым-қатынастың табиғи сүйемелі болады [1].

Қазіргі заманғы музыкалық білімнің негізгі мақсаттарының бірі орындаушылар арасында кәсіби дағдыларды дамытуды жетілдіру болып табылады. Ұжымдық шеберліктің класында зерттеудің басым бағыттары парақтан оқып, аудармашы болып табылады, өйткені олар музыкалық білімнің маңызды компоненттері бола отырып, аспапшылардың шығармашылық қызметінде маңызды рөл атқарады [2].

Мұғалім оқушылар мен оқушыларға арналған концерт-мастер-классын дамыту үшін көптеген мүмкіндіктері бар екендігін атап өту керек: мысалы, олар жаңа музыкалық материалдармен танысып, жүйелі жаттығулармен (жаңа мәтіндерді оқу үшін күнделікті уақыт бөлінеді) әріптеспен жұмыс істеу

кезінде танысады. Тәжірибе көрсеткендей, ансамбльдің орындаушысы ретінде мұғалім екі оқушының солисті және әншінің рөліне тарта алады. Осылайша, пианисттер психологиялық күйзелісті жеңілдетіп, әуенді сөздермен айту керек болғанда, ән айтуды тек қана вокалды ғана емес, сонымен бірге аспаптық бөліктерді де дамытады. Вокалдық бөлім ойнағанда, пианист-орындаушы өзі тоқтатуға мүмкіндік бермейді және бұл парақтан сәтті оқудың басты шарты: студент әншінің дыбыс дауысына үйренеді, оның тынысы мен сөз тіркесіне жауап беруді үйренеді, үшінші сызықты вокал, оның ерекшеліктеріне сәйкес жұмыс істейді.

Парақтан музыкалық мәтінді орындау ішкі құлақтың есту дәрежесін анықтайды, өйткені музыкалық фразалардың құрылуының интонациялық бейнесі, динамикасы және дәйектілігі музыкалық ноталардың «жаңғырту» жасырын процессін анық көрсетеді.

Әдістемелік тұрғыдан парақтан оқудың бастапқы кезеңі келесідей болуы керек:

- Жұмыстың басында орналастырылған таңба мен қарқындылықтың көрсеткіштерін талдау, дыбыстың қарқыны мен сипатындағы өзгерістердің басқа көрсеткіштерін табу үшін бүкіл мәтінді, оның ішінде солистке арналған жолды тез қарап шығу.

- тоналдылық пен эмоционалдык көңіл-күйге назар аудару. Көптеген жағдайларда басты реңктің түпкілікті ұғымымен расталады;

- вокалдық жұмыс парағынан оқуды бастау, оның поэтикалық мәтінімен танысу. Ол табиғат пен жазбаның қарқынын түсінудің кілті. Солистердің бөлімінде музыканттар музыка (формалар, кезеңдер және т.б.) сипатындағы өзгерістерге арналған динамикалық және қарқынды белгілерін табу. Өзіңізге (хабармен және сөзбен) ән айтудың ақылға қонымды болуы пайдалы.

Бірінші кезеңнің міндеті музыкалық материалға арналған көрнекі-есту тұжырымдарын қалыптастыру және дамыту. Ол қиындықтарға шамамен ноталарды бастапқы ауыстыру барысында қолданылатын болады. Бұл дегеніміз, жазбаларға негізделген кез-келген музыкалық үзінді немесе композицияның ауыстырылуына дейін, оның музыкалық мәтіні көрнекі қабылдау кезінде тиісті есту қабылдауын тудыруы керек және транспозиция орын алатын тоналдылықта аспапта таңдалатын үрдіс.

Ауыстыру дағдыларын меңгерген кезде, сондай-ақ парақтан оқып жатқанда, келесідей жұмыстарды талдауды ұсынамыз:

- оның негізгі түсінігін анықтау;

- Аккордтар (септаккорд немесе басқа үндестіктер) сүйемелдеу жолының негізі болып табылады.

Бұл жерде гармоникалық өзгерістердің жиілігін және сүйемелдеу аккордтарының ұзақтығын түсіну қажет;

- әртүрлі дыбыстарда әуеннің қозғалыс бағыты мен секірулердің (скачки) аралықтарын сезу;

- негізгі үйлесімге қатысты күрделі клавиштердің, яғни, дыбыстың (ұсталудың, өтіп кетудің) болуын анықтау.

Кішкентай секундтан кейін, негізгі белгілер өзгерген кезде, ноталардың есімдері өзгереді (соңғысы пернетақтада бағдарлауды едәуір жеңілдетеді) назар аудару қажет. Осы жағдайда сүйемелдеудің текстурасы іс жүзінде өзгермейді, егер мүмкін болса, саусақтар өзгермейді.

Біртұтас вокалды (аспаптық) шығарманың парағынан тікелей орындамас бұрын орындаушы музыкалық талдаудың әртүрлі түрлерін қолдана отырып, ішкі аудиторлық қойылымдарға және моторлық қимыл-қозғалыс сезімге назар аудара отырып, қажетті алдын-ала жұмыс жасауды қажет етеді: тұтастық, сараланған, күрделі, стилистикалық, гармониялық, ассоциативті, фигуративті және т.б. Мұндай жұмыстың барысында «музыканттың барлық әрекеттері тығыз қарым-қатынаста болады, жоғары қарқындылықпен жүретін ұштасқан динамикалық үрдісте біріктіріледі» [3, с.70]. Мұндай алдын-ала жұмыс студенттердің когнитивтік белсенділігін белсендіруге мүмкіндік береді және кейіннен өнімділікті неғұрлым мазмұнды, сенімді, көркемдейді [4, с.75].

«Мектеп әндер репертуарының практикумы» (МӘРП) пәнін оқу барысында студенттерге аспаптық дайындық аясында, парақтан сүйемелдеу келесі қадамдарды қамтиды:

- 1) жұмыс авторларымен танысу;

- 2) мөлшерін, үндік жоспарын алдын ала қарау;

- 3) ақындық мәтінмен танысу және вокалды бөлікті дамыту;

- 4) музыкалық мәтіннің синтаксистік ұйымын байқау;

- 5) жұмыстың нысанын және мазмұндық дамуын айқындау;

- 6) гармониялық функцияларды сәйкестендіру;

- 7) сүйемелдеу түрлерін анықтау;

- 8) дамуды қолдау түрін анықтау;
- 9) фортепиано құрылымын талдаудың қарапайымдылығы тұрғысынан талдау;

Бірінші кезең - бұл автордың жұмысымен танысу. Студенттің жалпы және музыкалық көзқарастарын, оның есту тәжірибесін кеңейту үшін музыкалық мәтінді талдауды емес, оны музыкалық және поэзиялық авторлармен таныстыруды бастау керек. Шығарманың қандай музыкалық бағытына жататындығын анықтай отырып, композитордың жұмысының стилистикалық ерекшеліктері қандай болса, студент дереу музыкалық мәтінді мағыналы оқып шығуға дайын болады.

Екінші кезең - бұл өлшемнің, үндік жоспарының, қарқынын алдын-ала қарау. Өлшемді жұмыстың жанрлық сипаты бойынша талдауға және ойналатын музыканың сипатына сәйкестендіруге болады. Тональды жоспардың анықтамасы эмоционалдық көңіл-күйді қалыптастыруға көмектеседі және оның пайдаланылуының дұрыстығы студенттің мото-техникалық және аудио дамуына байланысты негізгі және қарсы белгілерді табуға мүмкіндік береді. Композицияның қарқыны вокальдық (аспаптық) бөлімнің ақыл-естілуімен анықталады.

Үшінші кезең - поэтикалық мәтінмен танысу және вокальдық бөлімнің дамуы. Бұл кезеңде сіз поэзиялық мәтінді мұқият оқып, өзіңіздің вокальдық желіңізді музыканың сипатын өзгертуге арналған барлық қолжетімді белгілерге сәйкес орындауға тиіссіз. «Музыкалық-семантикалық музыканың мазмұны» шоғырландырылған әуенде, ал динамикалық, қарқынды және агогиялық белгілер жиі тек вокальдық желіде кездеседі. Сондай-ақ, дұрыс тұжырымдау үшін қажет поэзияның, әуен мен сүйемелдеудің ақындық және музыкалық сызықтарының соңына сәйкестігін талдау қажет.

Төртінші кезең - музыкалық мәтіннің синтаксистік ұйымы. Музыкалық жұмыстың мәтінін жылдам жабу музыкалық жазуды синтаксистік бөлімдерге бөлуге мүмкіндік береді. Музыканың синтаксистік ұйымының негізгі құралы: қайталанатын конструкциялар (нақты және алыстағы ұқсас), ырғақты аялдамалар, «сілтеме нүктелері». Кезер мен үзілістердің мағынасын еске түсіріп, біріншіден, мәтінді мағыналы етіп, екіншіден, вокальға еркін тыныс алуды қамтамасыз етіңіз.

Бесінші кезең - бұл жұмыстың нысанын және қарқынды дамуы. Айта кету керек, сүйемелдеу қызметі директордың жұмысына жақын. Бұл бүкіл жұмыстың толықтай (3-жолдық музыкалық балл) есту қабілеті бар, пішінді ұсынып, даму жолын құрайтын әнші-пианист. Порталдың өнімділігі үшін жауапты, пианист жұмыстың динамикалық құрылымын анықтайды, ұпай нүктелерін белгілейді, аспаптық үзінділердің мәнін анықтайды. Иске асырудың ерекше рөлін ерекше атап өту керек, ол солистке жұмыстың сипатына ие болу керек, оны жағдайға әкеледі және көркем бейнені қалыптастыруға көмектеседі.

Алтыншы кезең - гармониялық функцияларды анықтау. Вокаль жұмысының құрылымы екі бөлікке бөлінеді: бір орындаушы (солист) әуенді және поэтикалық мәтінді, ал екіншісі (пианист-орындаушы) ырғақты-гармониялық жоспары, жиі философиялық субтексті бар. Бұл сүйемелдеу кештерінде шоғырландырылған үйлесімнің арқасында, әуен байытылды, әртүрлі ақыл-ойдың нәзік реңдері анықталды, музыканың көркемдік және мәнерлі мағынасы берілді.

Жетінші кезең - сүйемелдеу түрлерін анықтау. Әрбір сүйемелдеу түрі - белгілі бір бейнелер мен көңіл-күйдің типтік көрінісі. Типтік текстураның мазмұндық негізін талдау сүйемелдеудің мәнін анықтауға және композитордың көркем-бейнелеу тұжырымдамасын берудегі рөлін айқындауға көмектеседі. Осындай сүйемелдеу түрлері бар: гармоникалық қолдау немесе аккорды қолдау; ауыспалы бас және аккорд; аккорд толқыны; гармоникалық кескіндер; әртүрлі нұсқаларда текстуралық мелодизация; жанжалды қолдау.

Сегізінші кезең - қолдаудың даму формасын анықтау. Құрылымды және сүйемелдеу түрін дамыту текстураның жекелеген түрлерінің мазмұнына және олардың дәйекті байланысына негізделеді. Дамуды қолдаудың мына формалары бар: тұрақты шот-фактура; сәйкес текстуралар; дәлелді және тақырыптық даму.

Тоғызыншы кезең - орындалуды жеңілдету тұрғысынан фортепиано құрылымын талдау. Бұл кезең атқарушылық қиындықтарды талдау, өздерінің техникалық мүмкіндіктерін барабара бағалау, фактураны жеңілдету үшін нұсқаларды таңдау үшін арналған. Бұл кезең өз мотор-интроспективтік сезімдеріне, ұтқырлығына және шығармашылық еркіндігіне шоғырлануды талап етеді.

Айтылғанның бәрін музыка мұғалімінің сүйемелдеу іс-әрекетіне толықтай жатқызуға болады. Музыка мұғалімі хор мен жеке шырқалатын әнге сүйемел жасай білуі тиіс, солист пен хорға қашан бастайтындарын көрсетіп, парактан оқып және сүйемел партиясын әртүрлі тоналдықтарға транспозициялап, әуендерге және балаларға арналған танымал әндерге ілеспелерді естумен теріп

ойнап, әрі ыңғайлама (переложение) жасап, ансамбльде ойнай білуі тиіс. Парақтан оқу, естумен теріп ойнау және транспозициялау дағдыларын меңгерсе, педагог едәуір ауқымды ән репертуарын игеріп, жұмысында жаңа немесе кем танымал туындыларды қолдана алады, қолайсыз тоналдықтарда жазылған, бірақ зор эстетикалық пен тәрбиелік мәні бар әндермен жұмыс жасағанда, балалардың дауысын артық зорламайтын болады, әрі сөзбен түсіндіргенін музыкалық мысалдармен дәйектеп, балалардың өтініші бойынша әндерді немесе олардың үзінділерін теріп ойнай алатын болады және т.б.

Алайда, Л.Г. Арчажникова ескерткендей, көптеген мұғалімдердің ішкі есту қабілеті жеткілікті дамымаған, сондықтан олар музыкалық-есту түсініктерімен әрдайым еркін жұмыс істей алмайды және музыкалық материалдарды саралап қабылдай, әрі елестете алмайды. Олай болса, бұл дағдылардың қалыптасуы естумен теріп ойнау ептілігін дамытудан басталуы керек, себебі іс-әрекеттің бұл түрі парақтан ойдағыдай оқу мен транспозициялаудың негізін қалыптастыруы мүмкін [5, с. 84]. Парақтан оқыған кезде педагог шығарманың мәнісін тез арада ұғынып, музыкалық бейненің даму желісін болжап, шығармадағы ең елеулісін қағып алып, солисттің партиясын және сүйемелді, музыкалық және әдеби мәтінді бір уақытта көре білуі тиіс, музыканың сипатын аңғара отырып, вокал жолын шырқаумен бірге сүйемелді ойнай білуі тиіс.

Есту факторы негізгі, музыкалық орындаушылықта шешуші фактор екендігі туралы пікір ХХ ғасырдың 20-30-шы жылдарының басында орныққан. Музыкалық есту қабілеті және моторика әрқайсысы жекеше орын ала отырып, бір-бірімен үйлесімді болуы тиіс, бұл ретте есту қабілеті өзінше дербес рөл атқаруы керек, – деп ғасырдың басында жаза тұғын, қазірде де озық музыканттар мен педагогтар осыны айтады [6; 7; 8].

Гармониялық есту, музыкалық есте сақтау қабілеттерінің дамуы, «пернетақтаны (клавиатураны) ести білу» ептілігі елестету дарынын, бастамашылдықты айқын етуге көмектеседі, импровизация дағдыларын дамытуға жол ашады. Сүйемел фактурасының техникалық игерілуі, «саусақтық механизмдердің» игерілуі, сондай-ақ, ойнау қимыл әрекеттерінің бекінуі ойнау дағдының қалыптасуы үшін аса маңызды. Осы екі жақты дамыта отырып, студент – болашақ музыка мұғалімі – ырғақтық қозғалыстарды сүйемелдеу мақсатымен де, балалар хорын, вокалистті немесе өз дауысын сүйемелдеу мақсатымен де қарапайым балалар музыкасын естумен теріп ойнауға үйренеді.

Мектептегі музыка мұғалімінің жұмысы шығармашылықсыз, әрі импровизациясыз бола алмайды. Әуенді және оған арналған сүйемелді теріп ойнау ептілігі педагогтың міндетті дағдысы болып табылады. Бұл дағдыны дамыту – ішкі еркіндікке, музыкалық ыңғайлыққа апаратын міндет, сонда ғана музыка сабақтарында балалармен қарым-қатынас алдыңғы орын алатын болады, ал музыка мұндай қарым-қатынастың табиғи сүйемелі болады.

Мектептегі музыка мұғалімінің жұмысы арнайы дағдылар мен қабілеттерді талап етеді, оларды әр маман меңгеруі тиіс. Бұл дағдылардың қатарына сүйемелдеу дағдылары да жатады. Шартты түрде оларды екі топқа бөлуге болады: репродуктивтік сипаттағылар, яғни «көремін-орындаймын» схемасына сәйкес ноталық мәтінді дәлме-дәл жаңғыртып қайталау дағдылары, сонымен қатар, «көремін-түрлендіремін-орындаймын» схемасына сәйкес жаңа композицияны құрастыру дағдылары түсініледі. Соңғы аталғандар ақыл-ойдың қарқынды жұмысын талап етеді, өйткені бұндай жұмыс көптеген оңдаулармен, есептеулермен, музыкалық мәтіннің жан-жақты талдануымен, сондай-ақ, кейінгі синтез бен орындаумен байланысты болады – осының бәрі өте тығыз уақыт ішінде іске асырылады. Бұл дағдыларға мыналарды жатқызуға болады: транспозициялау; «жеңіл нұсқасында» жаңғыртып қайталау мақсатында нота мәтінін оңайлату; вокалдық жолды сүйемелдеуімен үйлестіру; әріптік-цифрлық белгілерді парықтап және сүйемел формулаларын таңдап, әуенді гармонизациялау дағдысы.

Сүйемел теру дағдысын ерекше атап өту қажет. Оның қалыптасуының міндетті шарты – аспаптың еркін меңгерілуі. Бұдан басқа, теріп-тауып ойнау барысында музыка теориясы, гармония білімдері жүзеге асады. Бұл орайда, былайша айтқанда, кері байланыс эффекті орын алып тұрады: сүйемелдеу дағдысы жақсы дамыған нәтижесінде гармониялық есту қабілеті де ұштала түседі, техникалық қиындықтарды игеруде зор еркіндік пайда болады, мәтінді гармониялық талдау процесі жеңілдей кетеді. Бұл мектеп қабырғасында оқытылатын музыкалық дәріс тізбегіндегі пәндер – музыка теориясы, гармония, арнайы аспап, дирижерлеу, вокал және т.б. пәндер арасында тығыз байланыстың қажеттілігін меңзейді.

«Сүйемелдеу» курсының бағдарламасы, өз алдына, студенттер теориялық дәріс тізбегіндегі пәндерді оқыған кезде олардың бойына білімдердің біртіндеп сіңуін, әрі практикалық игерілуін

ескере отырып, құрастырылуы тиіс. Мысалы ретінде айталық, хроматикалық секвенцияларды хор практикасы барысында хордың әндетуін жаттықтыру мақсатымен машықтандыруға болады [9].

Бұдан басқа, сүйемелдеу сыныбы аясында репертуардың толығы көзделіп отыр, өйткені ол мектептегі практиканы сәтті тәмамдап, әрімен қарай жұмысты жалғау үшін қажетті болады. Бұл, ең әуелі, қимыл-қозғалысқа – гимнастикаға, музыкалық ойындарға, билерге арналған музыка, ұжымдық (қарапайым) музыкалауға арналған музыка, сондай-ақ, барлық жас топтарына арналған ән репертуары. Репертуардағы айырмашылықтар оқу тапсырмаларының қойылуындағы айырмашылықтарды себептейді. Мәселен, қимылға арналған музыка метр тұрғысынан жақсы ұйымдастырылуы тиіс. Оның сәтті орындалу кепілі – бірқалыпты қозғалыс, анық естілетін екпінді қағыстар (орысша «сильная доля»), музыкалық құрылыстардың – сарындардың, тіркестердің, сөйлемдердің айқын ара-жіктері, әуендердің нақты интонациялық және артикуляциялық сипаттамасы, жарқын құлшыныс [10].

Қарапайым музыкалаудағы сүйемелдеушінің рөлі – тұтас музыкалық бейнені құру. Осыдан жаңа міндеттер туындайды: ансамбльдік ойын дағдыларларын қалыптастыру, соло және ілеспелі партияны орындау заңдылықтарын білу, белгілі бір стилдегі импровизацияның заңдылықтарын білу.

Қорытындылай келе, болашақ музыка мұғалімдердің шығармашылық дағдыларын мектеп әндер репертуарының практикумы пәні барысында дамыту мәселесі, парақтан сүйемелдеуді оқытуға және ауыстыруға дайындық процесінің барлық кезеңдері бір-бірімен байланысты етіп, әр кезең келесі кезеңді дайындайдап және осы жұмыстың нәтижесі құралда тұтас бейнелеу бейнесін құруыменен сипатталады. Мұндай алдын-ала жұмыс студенттермен жүйелі түрде жүзеге асырылуы керек, біртіндеп күрделі және ерекше критерийлер мен деңгейлерді арттыра отырып, өздерінің білім беру ресурстарын байытуға, когнитивті құндылықтардың маңыздылығын арттыруға және «өмір арқылы» қажетті білім алуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дмитриев А.Е. *Воспроизводящая и творческая деятельность учащихся при обучении умениям и навыкам.* М., 1978.
2. Карнаухова Т.И. *Формирование умений подбора по слуху и транспонирования в процессе инструментальной подготовки учителя музыки: Дис. ... канд. пед. наук.* М., 1990.
3. Бекмухамедов Б.М. *Психологические особенности познавательной потребности как средства творческого развития личности будущего учителя // Менеджмент в образовании.* Алматы, 2009, № 4. – 209 с.
4. Бекмухамедов Б.М., Турлыбаев А., Камитова С. *К вопросу взаимосвязи познавательных и креативных способностей учащихся на уроках музыки // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика».* - Алматы, 2017. - № 3 (52) – 194 с.
5. Арчажникова Л.Г. *Профессия – учитель музыки // Л.Г. Арчажникова. – М.: Просвещение, 1984. – 110 с.*
6. Рафалович, О.В. *Транспонирование в классе фортепиано / О.В. Рафалович. – Л.: Музгиз, 1963. – 35 с.*
7. Корчинская К.Е. *Методические рекомендации по развитию навыков аккомпанемента и чтению с листа / К.Е. Корчинская, А.Г. Бажанова. – Свердловск: Управление культуры, 1981 – 252 с.*
8. Крючков Н.В. *Искусство аккомпанемента как предмет обучения / Н.В. Крючков. – Л.: Музгиз, 1961. – 72 с.*
9. Кубанцева Е.И. *Концертмейстерский класс: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений // Е.И. Кубанцева. – М.: Издательский дом «Академия», 2002. – 182 с.*
10. Павлов В.И. *Развитие навыков и умений игры по слуху как компонент профессиональной подготовки учителя музыки. // Условия формирования педагогических умений и творческих способностей учителя музыки.* Ярославль, 1982. – 257 с.

УДК 378
МРНТИ 14.35.05

*А.И. Умурзакова*¹

¹ доцент, Институт Искусств, культуры и спорта при КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

ПРЕТВОРЕНИЕ СИМВОЛИКИ ТКАНЫХ ИЗДЕЛИЙ В КАЗАХСКОЙ МУЗЫКЕ

Аннотация

В статье раскрывается значение символики тканевых изделий и его связи с традиционной и нетрадиционной казахской музыкой.

Исследования последних лет, посвященные культурным особенностям кочевого народа, представляют собой богатый материал для объективного рассмотрения генезиса декоративного искусства, выполнявшая в древности «утилитарную» и «ритуальную» функции и связанная с бытовыми особенностями жизни народа. В изготовлении тканевых изделий присутствовали анималистические символы и изображения, созвучные с окружающим миром. Эти символы были также заимствованы из музыкально-поэтического образа и музыкальных ассоциаций. Изображения тотемных животных и птиц в символике тканевых изделий и музыкально-изобразительных памятниках культуры свидетельствуют о специфике номадического мировоззрения, которые нашли отражения в современных трактовках музыкальных произведений и воссоздании древних изображений животных и птиц в современном изобразительном искусстве. Ракурс статьи не позволяет раскрыть всю многогранную сущность такого явления. Мы лишь попытались вкратце упомянуть о синтезе искусства в зашифрованном показе истории, быта и способа познания мира через элементы культуры, каким является символика тканевых изделий в казахской музыке.

Ключевые слова: кюй, ковер, легенды, ткань, традиции, кочевники.

*А.И. Өмірзақова*¹

¹ доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты,
Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚ МУЗЫКАДА ТОҚЫМАЛЫ БҰЙЫМНЫҢ СИМВОЛИКАЛАРЫ

Андатпа

Мақалада тоқыма бұйымдарының символизмі мен оның дәстүрлі және дәстүрлі емес казак музыкасымен байланысы ашылады.

Көшпелі халықтардың мәдени ерекшеліктеріне арналған соңғы зерттеулер ежелгі уақытта «унитарлық» және «салттық» функцияны атқарған және халықтың күнделікті өмір ерекшеліктерімен байланысты болған сәндік өнер генезисін объективті зерттеу үшін бай материал болып табылады. Тоқыма бұйымдарының өндірісінде сыртқы әлеммен үйлесетін жануарлық белгілер мен бейнелер болды. Бұл белгілер сонымен қатар музыкалық-поэтикалық образдар мен музыкалық бірлестіктерден алынды. Тоқыма бұйымдары мен музыкалық және көркем мәдени ескерткіштеріндегі тотемдік жануарлар мен құстардың бейнелері қазіргі заманғы өнердегі музыкалық туындылардың қазіргі заманғы интерпретациясында және жануарлар мен құстардың ежелгі бейнелерін қалпына келтіруде көрініс тапқан көшпелі дүниетанымның ерекшелігін айғақтайды. Мақаланың перспективасы мұндай құбылыстың жан-жақты мәнін ашуға мүмкіндік бермейді. Біз қазақ музыкасындағы мата бұйымдарының символикасы болып табылатын мәдени элементтер арқылы тарихты, өмірді және әлемді танып білудің шифрланған көрсетіліміндегі өнер синтезін қысқаша атап өтуге тырыстық.

Түйін сөздер: күй, кілем, аңыздың бейнелері, мата, жөн-жоралғылар, кошпелер.

A.I. Umurzakova¹

¹ Professor, Institute of the Arts, culture and sports in KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan

TRANSFORMATION OF THE FABRIC SYMBOL IN KAZAKH MUSIC

Abstract

The article reveals the significance of the symbolism of textile products and its connection with traditional and non-traditional Kazakh music.

Recent studies on the cultural characteristics of the nomadic people constitute rich material for an objective examination of the genesis of decorative art, which in ancient times performed a “unitary” and “ritual” function and was associated with everyday life features of the people. In the manufacture of textile products there were animalistic symbols and images in tune with the outside world. These symbols were also borrowed from the musical and poetic image and musical associations. Images of totem animals and birds in the symbolism of textile products and musical and visual monuments of culture testify to the specifics of the nomadic worldview, which are reflected in modern interpretations of musical works and the recreation of ancient images of animals and birds in modern art. The perspective of the article does not allow to reveal the whole multifaceted essence of such a phenomenon. We just tried to briefly mention the synthesis of art in an encrypted display of history, life and the way of knowing the world through cultural elements, which is the symbolism of fabric products in Kazakh music.

Keywords: kui, carpet, legend, fabric, traditions, nomads.

Искусство ткачества, известно человечеству с древних времен, времен неолита (когда археологами были найдены отпечатки текстиля на фрагментах керамики), что было одним из способов знакомства с культурой народа, его традициями.

Тканые изделия, как пишет В.В. Неелова в книге «Ткачество», выполняя утилитарную и ритуальную функции (а на Востоке не было дома, к примеру, без ковра), являлись частью обрядов, связанных с жизненным циклом человека. Типы тканых узоров, получивших широкое распространение в мире имели семантическое значение [1, с.5].

Ткачество до XX века было самым распространенным домашним занятием в традиционных культурах народов. Изготавливались льняные, конопляные холсты для нательной и верхней одежды. Самыми важными были стадии начала изготовления изделия и его разрезания. С этим были связаны приметы, поверья.

У кочевников тканые изделия использовались для предметов интерьерного назначения и для украшений одежды. Дошедшие до нас памятники культуры и прикладного искусства позволили восстановить характер, применявшихся в то время узоров. Орнаментированные ткани использовались в качестве декоративных элементов. Они издавна воспроизводили упрощенные фигуры животных, птиц, религиозные символы. Узоры тканей дошли до нас даже в барельефах.

Самыми старыми из текстильных цветных изделий Азии по исследованиям ученых являются ткани, найденные в оледенелых курганах Горного Алтая. Время их создания определяется серединой первого тысячелетия до н.э. Почти у всех народов есть мифы и легенды, связанные с изготовлением тканей, которые нашли отражение в литературе и искусстве того времени. Известны легенды Древней Греции, Египта, Ирана, Индии, Китая, мифы индейцев Америки и т.д.

Орнаменты ковров были ярким примером общности этногенеза, культурных и экономических связей создавших его народов, а также важным историческим источником, несущим информацию о духовном мире человека [2, с.15]. Информативность орнаментов основана на его символических, семантических и семиотических функциях. Последние отражают религиозно-магические представления народов, их художественные воззрения [3, с. 25].

Изучение орнаментов ковроткачества позволяет проследить этногенетические связи народов [4]. В свою очередь, такие исследования служат импульсом для развития современной культуры. Отечественные и зарубежные источники позволяют реконструировать историю развития семантики и символики орнаментов на коврах Азии.

Изучение семантики орнаментов (солярных и зооморфных мотивы) выявили схожесть в художественном решении изделий. Рассмотрение символики зооморфных и солярных мотивов

показало, что здесь нашли отражение мотивы, которые близки носителям этой культуры по мировоззрению и характеру их деятельности [5].

У кочевых племен Азии популярностью пользовались мотивы с рогами барана, козла. В изделиях представителей земледельческой среды Азии доминируют растительные мотивы. Верования и культы древних народов отразились в виде определенных символов и знаков в художественном оформлении тканых изделий. В формировании художественных мотивов особую роль сыграл культ небесных светил, связанный с идеей плодородия; почитанием определенных животных- символов божеств. Основу азиатского орнамента составляет ряд различных знаков и символов, олицетворяющих отдельные элементы вселенной, окружающего человека быта, а также определенных явлений природы. Генезис орнаментов Азии, как известно, берет начало с древних времен, где доминировали солярные и зооморфные мотивы [6].

Истоки солярных символов тесно связаны с культом небесных светил, который был широко распространен почти у всех народов мира. Зооморфные мотивы связаны с культом священных животных-тотемов, а позже их образы выступали олицетворением божеств из зороастрийского пантеона. Они также связаны с идеей плодородия. Еще в ранние периоды образы животных наделялись сакрально-магическим значением и находили изображение в схематическом виде. В орнаментах ковров нашли сочетание различные виды мотивов - линейно-геометрический, зооморфный и растительный. Формирование орнамента было тесно связано с средой обитания его создателей. Среди геометрических орнаментов часто встречаются символы свастики; сюжеты, связанные с прославлением сил природы и идеей плодородия: древо жизни, цветочно-растительный мотив, образ сакральных по религии животных и т.д.

Растущее дерево (древо жизни) воспринималось как символ плодородного, орошаемого водой оазиса, символ жизни. Мотив древа жизни показывается в разных вариациях. Он восходит к культу плодородия и символического деления вселенной в сознании древних людей: корни дерева представляли подземный мир, ствол - земной, ветви и листья - небесный.

В искусстве доисламского периода образ древа жизни чаще изображался в сопровождении птиц, зверей, змей и это олицетворяло отдельные ступени мироздания. В исламский период древо изображалось в виде куста или вазы с цветами, выполняло функцию эстетическую напомидало о райской цветущей обители.

Орнаменты в виде сочетаний определенных знаков и символов, возникнув первоначально в магиико-религиозных целях и выполняя сакрально-магическую функцию (выступая как оберег и талисман), затем теряют первоначальное значение и выполняют узкоэстетические цели. Например, рога барана, один из самых популярных ковровых мотивов, как в кочевой, так и в оседлой среде, первоначально на предметах декоративно-прикладного искусства изображался как магический знак, восходящий к культу плодородия, затем постепенно он теряет свой первоначальный смысл. И его рога все больше приобретают сугубо декоративное значение.

Изучение символики показывает, что среди зооморфных образов существовала небольшая группа животных, чаще встречающихся на ковровых изделиях, к которым можно причислить козла, барана, длинношеих птиц. Для художественной традиции оформления ковровых изделий было характерно изображать вместо целой фигуры стилизованные отдельные части тела зверей. У рогатых животных (козел, баран) это были элементы их рогов. У птиц - шея и голова, иногда крылья. Зооморфные орнаменты характеризовались по принципу от частного к целому. Такой принцип применялся еще в древности в искусстве древних скифо-сакских племен горного Алтая и являлся одной из характерных черт известного «звериного стиля» [7].

Баран в искусстве являлся символом небесных светил, а также олицетворением божественной сущности (фарна), этот образ символизировал силу и мощь. Рога были объектом почитания нации, они были оберегом и талисманом. Это обстоятельство постепенно начало восприниматься как неразрывная связь между человечеством и высшим миром [8].

В коврах Азии, как пишут ученые Киргизии и Казахстана, бытовали определенные орнаменты. Первую, многочисленную группу составляют узоры животного мира: паук, скорпион, змея, летучая мышь, рог, крыло, хвост, когти, нога, позвонок, ребро и другие. Ко второй, также обширной группе принадлежат растения: венчик цветка, еловая ветвь, листья тальника и т.д. Третью группу составляют орнаменты, изображающие предметы хозяйства, быта и культуры: решетка юрты, подкова, гребень, подставка для чайника и т.д.

Орнамент ворсовых ковров состоял из простых форм, геометрических мотивов (прямые, зигзагообразные линии, треугольники, ромбы, многоугольники, спирали, крестики и т.д.), геометризированных растительных мотивов (листья, цветы, колючки и т.д.), зооморфных мотивов (птицы рога козла, барана и т.д.), геометризированных форм небесных светил, предметов (луна, солнце и т.д.) [4].

Популярным мотивом также было гранатовое дерево и плод граната. Образ граната считается одним из самых распространенных мотивов восточного ковра, это единственный символ, который имеет широкое распространение по всей Азии. Основную смысловую и композиционную нагрузку несли орнаменты цветов. Зооморфные мотивы стилизовали орнаменты птиц, рогов барана и козла, голов ягнят. Изображение бараньих рогов занимает важное место среди зооморфных геометрических орнаментов [5].

Известно, что образ горного козла встречается в искусстве кочевых и оседлых народов еще с бронзового века. На ковровых изделиях он встречается в V в. до н. э. (находки в Пазырыкском кургане). Со временем тело животного уменьшается, а рога укрупняются.

Таким образом, как отмечают ученые, истоки художественных мотивов восточных ковров восходит к древнеиранским культам и верованиям.

Ковровые изделия являлись неотъемлемой частью жилища. Ими покрывали пол, закрывали стены жилища, вход в помещение, покрывали спины выючных животных и т.д. Каждый орнамент, как определенный символ мироздания, был наделен особым магическим свойством.

Особое место в художественном оформлении предметов декоративно-прикладного искусства занимали солярные символы. Являясь солнечными знаками, они наделялись теми же функциями, что и солнце. Одним из распространенных и излюбленных мотивов в ковроткачестве Азии является свастика. Первоначально возникнув в виде креста, он постепенно начинает трансформироваться, появляются лучи с правой стороны раструбов, тем самым олицетворяя движение солнца по небу и жизненный круговорот. Свастика,двигающаяся по часовой стрелке, олицетворяла движение солнца, жизнь, против часовой стрелки - смерть и холод. Изображение свастики выполняет на коврах функцию талисмана для семьи и рода, племени – счастьем и успехом.

Важное место в декоре занимает растительный мотив. Среди растительных мотивов популярностью пользовались древо жизни, плод и цветы граната, восьми-лепестковые цветы. Древо жизни в сознании древних людей представляло собой модель вселенной, где корень олицетворял подземный мир и был связан с рептилиями (змеи, лягушки, рыбы, насекомые и т.д.), ствол дерева связывался с земной частью (рогатые и другие виды животных, человек), а ветви и листья - с небесной стихией (пернатые, звезды) [4].

В искусстве домусульманского периода образ древа нередко сопровождается или сливается с фигурами рогатых животных, что, по мнению исследователя Л.И. Ремпеля, символизирует землю. В основе философии древа жизни лежит понятие о взаимосвязи таких вечных и взаимопроникающих концепций, как рождение, жизнь (развитие) и смерть. В связи с этим, сочетание древа с мотивами рогатых животных могло олицетворять продолжение и развитие жизни, воспринималось как пожелание долгой жизни и благоденствия. В исламский период образы древа были связаны с цветами, что шло от культа плодородия, пожелания увеличения в семье потомства, богатства и счастья.

В коврах Азии часто используются: зооморфные, антропоморфные, астральные и растительные сюжеты. Зооморфный мотив изображал зверей на предметах декоративно-прикладного искусства в ранние эпохи и был связан с тотемическими представлениями о животном-предке. В эпоху бронзы, с развитием культа плодородия и культа небесных светил, эти представления исчезают и постепенно складываются другие понятия о космосе, природе, мироздании, животных, птицах как неотъемлемой части природы. Это отразилось в оформлении предметов искусства [5].

Скот, животные в жизни древних людей играли большую роль. Образ быка, барана, горного козла, а затем коня имел особое место в искусстве. Эти животные в зороастризме считались священными и их образы наделялись определенными сакрально-магическими свойствами. Образ козла имел особый смысл и значение. В Луристане козел ассоциировался с луной. Часто он изображал образ ангела дождя. Известно, что с древних времен луна ассоциировалась с дождем, а солнце – с засухой и жарой. Поэтому между изогнутыми рогами козла и полумесяцем существует связь, некая схожесть. Древние люди верили, что обвитые и изогнутые рога козла влияют на увеличение количества осадков.

Смысл изображения барана ассоциировался с мужеством и силой. Изображение таранджа, ромбовидного орнамента с краями, украшенными стилизованными головами птиц, в искусстве ковра обозначал озеро. В оформлении ковров встречаются мотивы, связанные с образом лягушки. Образ лягушки еще с древних времен имел функцию оберега. Ее образ связан с водной стихией, являлся олицетворением влаги и дождя (считалось, что своим кваканьем она вызывает дождь) и связывался с идеей плодородия. Ее образ был символом счастья и благополучия, выполнял магико-охранную функцию. Широко применяется цветочно-растительный орнамент. Растительные мотивы воспринимаются как символ плодородия и изобилия.

Один из популярных растительных мотивов в декоративно-прикладном искусстве, на ковровых изделиях, было изображение древа жизни. У многих народов изображение солнца и его символов занимали важное место. Солнечными знаками являлись крест, круг (солнечная розетка), ромб. Его образ в виде декоративных кругов-розеток встречается на предметах вышивки платьях и т.д. [6].

С глубокой древности почитание солнца в верованиях народов Востока занимало ключевое место. Солнце было символом божества Митры, культа распространенного в Средней Азии еще до зороастризма. Позже это божество было включено в пантеон зороастрийских божеств [6; 7; 8].

Часто встречался в коврах солярный знак, крест или точнее один из его вариантов – свастика. Этот знак символизирует добро, радость, изобилие, счастье, движение солнца по небу. Волнистый знак является простым и достаточно распространенным узором на всех предметах искусства и символизирует воду, реку, море. С самого начала водная стихия являлась частью природы и, наряду с солнцем, являлось гарантом хорошего урожая. Поэтому образ воды был тесно связан с культом плодородия.

Известно, что орнаментика звучала и в музыке. Напомним, что еще в эпоху барокко музыкально озвучивался символ креста – как движение интервала увеличенной кварты (ув.4). Нисходящее хроматическое движение воспринималось как символ смерти. Восходящее движение символизировало образ восхождения, победы и т.д.

В казахской музыке также утвердилась музыкальная символика. Так, еще в кюях Коркыта, жившего на рубеже VIII-IX веков, всегда звучали две темы: в нижнем голосе – тема смерти и в верхнем голосе – тема птицы, тема жизни. В инструментальной традиции даже выделилась отдельная группа кюев – «Акку» (Лебедь), символизирующая образ птицы, свободы. Во многих пьесах, кюях есть звукоизобразительные моменты, имитирующие скачку коня, крик, хлопанье крыльев птиц и т.д. [7; 8].

С учетом интонационных, метро-ритмических, ладовых, тембровых особенностей песней и кюев одноименные произведения, такие как «Аққу/Лебедь», «Ақ көгеріш/Белый голубь», «Қара жорға/Черный иноходец», «Қарлығаш/Ласточка», «Бозторғай/Жаворонок», «Қараторғай» и многие другие были созвучны в различных видах искусства [9]. Также они могли встречаться и декоративно-прикладном искусстве, отражаясь в ковровоткацких и тканых изделиях. Ссылаясь на работы А.К.Кульбековой [10], которая приводит описание ритуальных плясок шаманов в изображении обожествлении животных и зверей: архара, крылатых коней-тулпаров, тигров и других, она отмечает, что анималистические образы тесно были связаны и с жанром танца, указывает в своем исследовании автор. Следовательно «культурологическое осмысление, истоки образной семантики в исследованиях современных казахстанских ученых нашего столетия, являются идентичностью и преломляются в универсальную систему духовной культуры нации» [11, 61].

В песенном искусстве казахов, традиционном искусстве также закрепились определенные символы. Так, к примеру, традиционные казахские песни обычно начинались в верхнем регистре, а затем ниспадали к нижней тонике, как бы символизировали вначале жизнь, а затем смерть.

В обрядовом фольклоре: в похоронном цикле активно использовались нисходящие интонации плача. В свадебном цикле доминируют утвердительные квартовые, повторные интонации и т.д.

Эти и другие музыкальные символы, своего рода музыкальные орнаменты нашли свое продолжение и в творчестве современных композиторов, музыкальные произведения которых также национально характерны. Примером может послужить песня Нургиса Тлендиева «Құстар қайтып барады»/ Возвращаются птицы. Из рассказа Нургисы Тлендиева эта песня появилась в 1965 году. Однажды он вышел с работы без настроения и сидел в парке имени 28 Панфиловцев. Тут он увидел одну сцену, которая оказала на него большое восприятие. На дерево сел журавль. В этот момент на него налетели вороны и стали прогонять его. Тлендиев наблюдал за этим действием, и тогда ему подумалось, что судьбы людей и птиц очень похожи. Как люди на земле не оставляют друг друга в покое из чувства зависти, преследуя друг друга, точно так же и птицы на небе донимают себе

подобных. Черные вороны прогнали журавля. Композитор вернулся домой в слезах. Мелодия песни был написан раньше. Нургиса пригласил к себе поэта Туманбая Молдагалиева и попросил написать стихи к песне. Так родился еще один шедевр из под музыкального пера великого мастера, отечественного композитора и дирижера Н.Тлендиева, а песня стало очень популярной. И наши дни она имеет свое жанровое предназначение в репертуаре многих исполнителей.

Список использованной литературы:

1. Неелова В.В. Ткачество. – М., 1959.
2. Цейтлина Е.А. История ткачества. – М., 2003.
3. Каннадан Шима Махмуд. История орнаментальных традиций в ковроткачестве Ирана и Центральной Азии. – Душанбе, 2013.
4. Джанибеков У.Д. Эхо... По следам легенды о золотой домбре. – Алма-Ата, Өнер, 1990. – 304с.
5. Маргулан А.Х. Казахское народное прикладное искусство. Т.1. – Алма-Ата, Өнер, 1986. – 245с.
6. Султанова М.Э. Зооморфный код в пространстве традиционного казахского орнамента // Анималистический код казахской культуры в диаграмме эпох. Сб. научных статей. – Астана, 2016, 207с. – С.97-125.
7. Шайгозова Ж.Н., Хазбулатов А.Р. Анималистический код современного изобразительного искусства Казахстана // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Художественное образование: искусство – теория – методика». № 3(52), 2017. – С.122-133.
8. Шайгозова Ж.Н. Анималистический код в казахских традиционных исполнительских искусствах // Анималистическая вселенная казахской культуры в диаграмме эпох: Коллективная монография. – Астана, КазНИИК, 2017. - С. 202- 224.
9. Какимова Л.Ш. Анималистический код музыкального искусства и хореографии Казахстана на рубеже XX-XXI веков // Анималистическая вселенная казахской культуры в диаграмме эпох: Коллективная монография. – Астана, КазНИИК, 2017. - С.433-469.
10. Кульбекова А.К. Казахский танец: вопросы сохранения традиционной хореографии и перспективы развития народного танца в Республике Казахстан // Вестник МГУКИ, №2. – 2008. – С.263-267.
11. Какимова Л.Ш. Анималистические образы в искусстве танца и хореографии // Вестник КазНПУ им.Абая, сер. «Художественное образование: искусство – теория – методика» №3-4(56-57), 2018. – С.58-62.

СӘНДІК ҚОЛӨНЕР ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО

UDK 7.5527
MRNTI 18.07

Liang Zhihui

*Doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University
Kazakhstan, Almaty, e-mail: 987307819@qq.com*

PUBLIC ADVERTISING DESIGN BASED ON NEW MEDIA VISUAL DESIGN

Abstract

Traditional media have the advantages of wide coverage, strong credibility and strong influence, but we must make use of the media resources to realize the value extension of interaction and timeliness. By reasonably interacting with computer image technology and applying it to public service advertisements, we can bring people new experience of visual information.

Key words: New media, Interactive advertising, Augmented Reality, Computer technology

Лян Чжихуэй

*докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті,
Қазақстан, Алматы қаласы, e-mail: 987307819@qq.com*

ВИЗУАЛДЫ ДИЗАЙН ЖАРНАМАЛЫҚ ЖАРИЯЛАУ ДИЗАЙНЫНЫҢ ЖАҢА МЕДИА НЕГІЗІНДЕ

Аңдатпа

Қытайдың кедей аудандарының жаңа бұқаралық ақпарат құралдарын ақпараттандыру ауқымын қысқартуды қамтамасыз ету үшін мен визуалды дизайн үлкен маңызға ие. Осы кезеңде кедей және артта қалған аудандардың ақпараттық арналарын кедергісіз тарату және хабардарлыққа қатысты елеулі асимметрияны еңсеру қажет. Дәстүрлі медиа кеңінен жария ету үшін, күшті сенім мен ықпал ету артықшылықтарына ие, сондықтан медиа ресурстарды біз республиканың барлық аудандарының өзара іс-қимылын кеңейтудің тәсілі ретінде қарастырамыз.

Түйін сөздер: жаңа медиа, интерактивті жарнама, кеңейтілген шындық, компьютерлік технологиялар

Лян Чжихуэй

*докторант, Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: 987307819@qq.com*

ПУБЛИЧНЫЙ РЕКЛАМНЫЙ ДИЗАЙН НА ОСНОВЕ НОВЫХ МЕДИА ВИЗУАЛЬНОГО ДИЗАЙНА

Аннотация

Новые средства массовой информации и визуальный дизайн имеют большое значение для обеспечения сокращения масштабов информирования бедных районов Китая. На данном этапе необходимо беспрепятственно распространять информационные каналы и преодолевать серьезную асимметрию в отношении информированности в бедных и отсталых районах. Традиционные медиа имеют преимущества широкого освещения, сильного доверия и влияния поэтому медиа ресурсы рассматриваются нами как способ расширения взаимодействия всех районов республики.

Ключевые слова: новые медиа, интерактивная реклама, дополненная реальность, компьютерные технологии

I. INTRODUCTION

The media's competition, growth, credibility and influence are the media's values. In the Internet era, values need to explore new ways to achieve stronger communication and influence. Traditional media have the advantages of wide coverage, strong credibility and strong influence, but we must make use of the media resources to realize the value extension of interaction and timeliness.

In the field of visual communication design, traditional design, illustrations, advertisements, posters and corporate images, etc., have entered the information age, and have been influenced by digital media art, such as webpage design and multimedia design. Printing technology, new computer technology provides the conditions for the visual design, new technology and information industry emerge in an endless stream like a snowball in people's field of vision, the ways of people's information communication has changed, "design Interaction" has attracted more and more attention of the design, the traditional design methods and ways of facing the hitherto unknown challenge. It is in this new normal situation that when designers face different branches of design, or even different branches of the same design field, they must find balance between creativity and moderation, so that their products can communicate with people. Advertising design, the art of information transmission, as a branch of visual communication design, should also conform to the trend of the times and integrate digital technology into design concepts. With the coming of the information age, people's vision is widened. Pure two-dimensional graphics can no longer meet the needs of the society. Digital advertising has been born in the new media technology, and has been integrated into the public welfare propaganda. This new form of public service advertising has a strong advantage over traditional public service advertisements, which is to enhance interaction with people. "Immersive" visual effects make people understand the meaning of advertisements more easily through dynamic and static forms. However, now the pace of life so fast, how to make the audience can stop to interact with content and ideas to convey taste advertisement, reasonable will interact with computer image technology, applied to public service ads, so as to bring visual information a new experience to people, deepen the impression of the audience so as to improve the public service advertising is positive energy, I think the research significance.

II. RELATED CONCEPTS

Digital media art is a new art form based on digital technology and modern media technology, which integrates human rational thinking and artistic perceptual thinking. It can be defined as the use of computer and digital technology to participate in or part of the creation, can also be defined as the art of digital art itself. New media art is the creation, bearing, communication, appreciation and criticism of art behavior, based on computer and Internet technology as the support, the new art form of innovation, the profound changes in the aesthetic feeling, experience and thinking etc.. Through the construction of artists in the digital information processing technology based on creation platform, using computer as the core of the digital information processing equipment, to describe and realize their creative ideas, finally realize the digital technology of art creation based on the network, mainly various kinds of digital technologies and related media published works to the audience provide complete, the audience aesthetic appreciation process with, can participate in interactive way. Is different from the traditional single type of art, digital media art technology using advanced language, flexible use of a variety of digital media, it is a digital computer platform created a variety of media art style based on the emerging field of art, art performance, high degree of integration of digital technology and the characteristics of mass communication. As a product of the perfect combination of science and art, digital media art is both open, instantaneous, interdisciplinary art, and multimedia, process, loose, conceptual context dependent art. Digital media art is the reorganization of virtual images and the real world, which can deeply explore the potential aesthetic value of interactive and extended images. In the process of evolution, virtual art gradually dispels the vividness and beauty of traditional art, and also tends to interact with the audience increasingly.

In view of information transmission, the terminal of computer network has the function of information acceptance and information transmission, so it can realize two-way communication. Network technology not only brings the speed, scale and form leap for human information transmission and sharing, but also creates a suitable communication space and experience space for human beings to adapt to the new type of human movement. Interactivity or interactivity is one of the most striking features of digital media art. Digital media emphasizes the importance of audience participation and emphasizes the importance of "interaction" to art communication. The author's idea of role changes under the condition of interaction: sharing the control over the work with the reader, rather than adhering to the absolute control of the unilateral; not targeting the works which maintain the stability of the design and exclude the external influence. The interactive characteristics of digital media bring new vitality to digital art creation, and also provide us with a new

concept of thinking. Comb the Millennium art development history, before the emergence of digital media, art in a one-way way to spread, spread by the artist oriented audience, through a one-way release, transmission, acceptance process, and artists can not understand the audience's reaction. With the advent of digital technology, the process of art communication has changed, and the process of publishing, transmitting and accepting becomes a two-way, interactive and Communicative Art activity. In addition to the interaction between browsing and media, the interactivity of digital media art still exists in the process of artistic creation, not only the author, the audience will also participate in the whole creative process. Digital network art achievement has uncertainty, first of all, the network system of hyperlinks, giving the audience a greater view of nonlinear degrees of freedom, make a work face different audiences have different results, such as: new media interactive art installations, computer games and virtual reality roaming, Flash dynamic web pages and interactive digital media publications.

III.DIGITAL PUBLIC SERVICE ADVERTISEMENT

3.1.The concept of public service advertising

As a special form of public information dissemination, public service advertising has a very wide social nature, and the theme of its posters also contains a profound social basis. Public service advertising design creative mental health and life safety, protect the environment, social harmony and world peace, human survival and so can be used as the theme of public interest to be used in public service advertising success through the concept of expression, often can touch people's hearts, so that the audience feel touched and reflection of emotion. Besides the choice of subject matter, the forms of public service advertisements are endless. The creation and creation of graphic language become the media of advertising and the communication media with the audience. Unlike traditional advertising, I believe that digital public service advertising is a new public poster based on digital screen, electronic information screen, information technology and electronic media in the information age. I think this new public service advertisement is different from the traditional advertisement in the dynamic presentation form. Because of the different media, the electronic public service advertisement has the form and layout of the poster design, and it also presents the dynamics of advertising. This paper talks about digital public service advertising design is in such a background, creative dynamic mainly talk about advertising, creative point lies in the interactive way can show vivid and lively in technical support, in exchange with the audience, can smooth and natural to the viewer's heart in the world, causing resonance.

Graphic elements are the most frequent dynamic elements in digital public service advertising. The things in real life Image elements and graphics are often used in public service advertising to highlight the authenticity of public service advertising, which is inseparable from the sociality of public service advertising. And digital public service ads provide media support for the dynamic presentation of these figurative elements and graphics. The background dynamics of digital public service advertising is mainly reflected in the connection and transformation of advertising images, which means that the background picture of digital public service advertisements can be composed of multiple sets of pictures. In the advertising theme, there are both continuous dynamic video interpretation, the picture also tend to poster presentation, can be two or more groups of different advertising content, form contrast, metaphor, exaggeration, dynamic form can fade, many small greaten show the way. In the digital public service advertisement, the dynamic expression of text can be used as a single dynamic expression form of graphic elements, and can also be integrated with the background to become a whole picture. The performance of text is mainly used to highlight the theme of advertising. Dynamic text is not only restricted by content but also more prominent and appealing to the public.

3.2.Technical support of digital public service advertising

The reason why digital public service ads can show such colorful and dynamic forms can not be separated from the support of image technology. I think the two most common techniques are:

(1) augmented reality technology

Augmented reality, which is a technology to enhance the effect of image reality, and can make the real world and virtual world connect seamlessly in content and form. It not only presents the normality of things in the real world, but also displays the virtual information, which complements the reality of the screen.

(2) virtual reality technology: Virtual reality is a technology made using a computer, its characteristics. It simulates special effects to create a three-dimensional virtual world with three-dimensional spatial vision. It simulates the experience Interaction between viewers or users, and enables visitors to observe things in

three-dimensional space in real time. Virtual reality technology can be applied to any digital screen media. Compared with augmented reality technology, virtual reality technology is more mature and extensive.

Using virtual reality, augmented reality and other intelligent technology as design tools and application has become a new art design category. The hypertext and interaction of this art form are exactly what the design area needs in the new media era. More and more creative points and new ideas are also incorporated into the creation of digital public service advertising through these technologies, and the creative embodiment of digital public service advertising is strengthened.

IV. ENHANCED INTERACTIVE DIGITAL PUBLIC SERVICE ADVERTISING

4.1. Induction interaction in public service advertisements

Interaction is the beginning of all forms of interaction in digital public service advertisements. It emphasizes the communication between digital public service advertising and outside world, which includes the people who watch advertisements and the environment and location of public service advertisements. In this relationship, I think the characteristics of induction interaction in digital public service are guided and metaphorical. These features make digital public service no longer a display of a single object, more multidirectional and active. Guide of digital advertising feature is the most direct expression features, is to show the contents of the digital public service advertising itself do guidance, dynamic digital advertisement because this guide and the causes and basis to show the dynamic effect is not so rigid and stiff.

The guidance of reason mainly refers to the induction and capture of objects by digital public service advertisements. Of course, objects are not subjective initiative, and objects can act, because of a series of changes driven by human beings. By setting parameters and accurate computed content, objects can also be used as a guide, which is predictable and controllable. Although all the human actions are needed, the rational guidance here weakens the role of human beings, and more emphasis is on the effect and manner of the object itself. Metaphorical features, presented in a hidden form. Metaphorical features often require digital advertising in certain circumstances, it is in addition to the digital advertising itself guide, also implies the interaction outside of other things and digital advertising occurs, in addition to advertising, also has the meaning of other content under the external environment, "a phrase with a double meaning" effect in driving this effect, the dissemination of the contents of digital advertising with a double context meaning.

4.2. The form creativity of digital public service advertisement

The digital public service advertising under the new media technology provides richer media support for the dissemination of advertisements. Under this condition, the induction interaction injection has made the digital public service advertisement more initiative. The digital public service advertisement is no longer satisfied with the single way of transmission to "look at". More emphasis is placed on a harmonious interaction relationship under the action of the viewer. Because the inductive interaction and rational expression, so the creative form is also shown in these two aspects. The digital public service advertising and the actual interactive experience produced by the people have brought new forms of creative ideas to the traditional form of public service advertising. In inductive interaction, people's sense of sex response to digital public service advertising has been greatly promoted. It can be said that people's "watching" advertising is gradually evolving into experiential advertising, and has become a part of digital public service advertising.

Under the interaction of induction and the interaction of digital public service, more and more subjects can be used in digital public service advertising. The content of cross-border coincidence conveyed under the interaction of induction "interactive" meaning and digital advertisement together, this innovation has made the continuation of induction induction interaction, on the other hand, embodies the digital public service advertising is no longer the first preaching, but people's lives are closely combined. Interaction is the interaction between interaction and digital public service advertising. Interaction is the beginning of interaction. Digital public service advertising is an interactive process. Under their co operation, the new visual effect is a masterpiece of interaction. All creative ideas need a designer to see from the interactive cooperation and interactive electronic poster induction in the creative design of the information age is inexhaustible, be the most changeful, the designer should overall, accord with modern design requirements with a more diffuse mode of thinking. After the diffusion of thinking, it is necessary to think in moderation and do the design in combination with the actual practice. In terms of creativity, besides drawing tools and drawing software, we need to jump out of the thinking frame in the plane and apply more practice to design.

V. CONCLUSIONS

With the trend of diversification of human life and the progress of science and technology, more and more things in life are two-sided or even multi-faceted, innovation is not to create a new thing, but in many

things, the category or subject two completely different areas together, produce chemical the effect of the new practice, this is an innovation of the. The way and technology of induction is the application of physics to sensor principle and driver. Public service advertisement design is a kind of non-commercial advertising design category in graphic design. Through the analysis of induction, analysis of two kinds of induction, which should be a sense of sexy way and rational induction, the induction of this two kinds of way of doing a bold prediction on creative performance, different ways of derivative with different design method, in the induction of different forms, and should choose the design of innovative products can produce interactive association induction.

References:

1. C.Krstev, and A.Trtovac, (2014). "Teaching Multimedia Documents to LIS Students", *The Journal of Academic Librarianship*, 40 (2), 152-162.
2. S.Jian-hua, L.hong, (2012). "Explore the Effective Use of Multimedia Technology in College Physics Teaching", *Energy Procedia*, 17, 1897-1900.
3. R.A.Sabella, (2010). "School counselors perceived importance of counseling technology competencies", *Computers in Human Behavior*, 26, 609-617.
4. N.R.Mastroleo, R.Turrisi, (2010). "Examination of posttraining supervision of peer counselors in a motivational enhancement intervention to reduce drinking in a sample of heavy-drinking college students", *Journal of Substance Abuse Treatment*, 39, 289-297.
5. Z.Huang and M.Benyoucef, (2013). "From e-commerce to social commerce: A close look at design features", *Electronic Commerce Research and Applications*, 12(4), 246-259.
6. C.Zhang, X.Chen, (2012). "Use of Multimedia in Gross Infective Pathogen Experimental Teaching", *Procedia Engineering*, 37, 64-67.
7. W.Dai, L.Fan, (2012). "Discussion about the Pros and Cons and Recommendations for Multimedia Teaching in Local Vocational Schools", *Physics Procedia*, 33, 1144-1148.
8. R.Khansa, (2015). "Teachers' Perceptions toward School Counselors in Selected Private Schools in Lebanon", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 185, 381-387.

УДК 378.02-37.016
МРПТИ 14.35.09

Wu zhenghui

Associate professor, Hanshan Normal University,
Chaozhou, China, e-mail:250259855@qq.com

COMBINATION AND APPLICATION OF THE DAILY-USED CERAMIC SHAPE IN MODERN CERAMIC ART

Abstract

With the development and change of human history, the daily-use ceramics have formed a variety of shapes since the primitive society. Modern ceramic art is a new type of ceramic art rising in Europe and America in the middle of the last century. It was introduced into China after the 1980s, and its pure artistic expression mode makes it significantly different from daily-use ceramics.

The daily-use ceramic shape is rich and varied, which provides an inexhaustible treasure trove of materials and inspiration for the creation of modern ceramic art. The combination and application of the daily-use ceramics shape in modern ceramics has the characteristics of dual technology, idealistic aesthetic expression, scene and creative spatial layout. Its expression forms mainly include embezzlement and transplantation, deformation and reorganization, bearing and extension, etc., with unique technological, aesthetic and cultural value.

The combination and application of daily-use ceramic shapes and forms in modern ceramic art integrates the beauty of the form of daily-use ceramic shape, so as to expresses the deep internal ideological meaning, not only created a new exhibition space for the daily ceramic shape, but also opened up a new artistic development path for the modern ceramic expression.

Key word: modern ceramics art; the daily-use ceramic; shape form; combination and application; process value; aesthetic value; cultural value

Бу Чжэнхуй

*Доцент, Ханиан Педагогикалық Университеті,
Қытай, Чаочжоу, e-mail:250259855@qq.com*

ҚАЗІРГІ КЕРАМИКА ӨНЕРІНДЕГІ КҮНДЕЛІКТІ ҚОЛДАНЫЛАТЫН КЕРАМИКАЛЫҚ ПІШІННІҢ ҮЙЛЕСІМІ

Аңдатпа

Күнделікті қолданатын керамика адамзат тарихының ұзақ тарихымен бірге үнемі дамып келеді. Алғашқы қоғамнан бастап қазіргі уақытқа дейін әр түрлі пішіндер қалыптасты. Қазіргі керамика өнері - өткен ғасырдың ортасында Еуропада және Америка Құрама Штаттарында пайда болған керамикалық өнердің жаңа түрі, ол Қытайға 1980-ші жылдардан кейін енгізіліп, оның таза көркемдік өрнегі оны күнделікті қолданылатын керамикадан айтарлықтай ерекшелендіреді.

Күнделікті қолданылатын керамикалық пішін әр түрлі және алуан түрлі, ол материалдардың таусылмайтын қазына қорын ұсынады және заманауи керамика өнерін жасауға шабыт береді. Қазіргі керамика өнерінің үйлесімі қосарланған техникалық сипаттамаларға және концептуалды эстетикалық өнімділікке ие. Сахна схемасы мақеті мен шығармашылық кеңістікте орналасудың сипаттамалары негізінен бірегей қолөнермен, эстетикалық және мәдени құндылықтармен иемдену және трансплантациялау, қайта құру, кеңейту т.б.

Күнделікті қолданылатын керамикалық пішін мен заманауи керамикалық өнердің үйлесімі күнделікті қолданылатын керамикалық пішіннің сұлулығын біріктіріп қана қоймайды, сонымен қатар күнделікті қолданылатын керамикалық пішін үшін жаңа дисплей кеңістігін беріп қана қоймай, терең ішкі мағыналарын білдіреді. Қазіргі керамикалық өрнектер үшін көркемдік дамудың жаңа жолын ашыңыз.

Түйін сөздер: Заманауи керамика өнері; Күнделікті қолданылатын керамика; Модельдеу формасы; Аралас қолдану; Технологиялық құндылық; Эстетикалық құндылық; Мәдени құндылық

Бу Чжэнхуй

*Доцент, Ханианьский Педагогический Университет,
Китай, г. Чаочжоу, e-mail:250259855@qq.com*

СОЧЕТАНИЕ КЕРАМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ ПОВСЕДНЕВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ИСКУССТВЕ КЕРАМИКИ

Аннотация

Керамика для повседневного использования постоянно развивается вместе с долгой историей человечества, начиная с первобытного общества и заканчивая современностью, были сформированы разнообразные формы. Современное керамическое искусство - это новый вид керамического искусства, появившийся в середине прошлого столетия в Европе и Соединенных Штатах, которое было представлено в Китае после 1980-х годов, и его чисто художественное выражение значительно отличает его от керамики повседневного использования.

Керамическая форма ежедневного использования богата разнообразием, обеспечивая неисчерпаемую сокровищницу материалов и вдохновение для создания современного керамического искусства. Сочетание современного керамического искусства имеет двойные технические характеристики и концептуальные эстетические характеристики. Характеристики макета сцены и творческого пространственного макета в основном включают присвоение и трансплантацию, трансформацию и реорганизацию, перенос и расширение и т. д. с уникальным мастерством, эстетическими и культурными ценностями.

Сочетание керамической формы ежедневного использования и современного керамического искусства не только объединяет красоту формы керамической формы ежедневного использования, но также выражает глубокие внутренние значения, что не только обеспечивает новое пространство для отображения керамической формы ежедневного использования, но также открывает новый путь художественного развития для современных керамических выражений.

Ключевые слова: современное керамическое искусство; повседневная керамика; форма моделирования; комбинированное использование; ценность процесса; эстетическая ценность; культурная ценность

Introduction

With the development and change of human history, the daily-use ceramics have formed a variety of shapes since the primitive society. The daily-use ceramic shape is a reflection of social development and era aesthetics in each historical period, bearing unique technological, aesthetic and cultural characteristics. Although it belongs to the large category of three-dimensional modeling, it is different from modern ceramic art. As far as its practicality is concerned, it has its own form and content, but it mainly focuses on creating daily aesthetics and practicality in people's daily life, and mainly uses daily-use ceramics to meet people's material needs [1, P.58-59]. Modern ceramic art is a new type of ceramic art rising in Europe and America in the middle of the last century. It was introduced into China after the 1980s, and its pure artistic expression mode makes it significantly different from daily-use ceramics [2, P.2], the styling characteristics mainly consider the creative subject and aesthetic needs, without considering practicality.

It is a special method of Modern Ceramic Creation to apply the daily-use ceramic shape in a certain combination of modern ceramic art. With the help of daily-use ceramic shape, it enriches the form and connotation of the works, and becomes one of the unique types in the diversified pattern of modern ceramic art in China.

1 Analysis of the meaning and characteristics of the combination and application of daily-used ceramic shape in modern ceramic art

The daily-use ceramics is the type of ceramics used in daily life. Its shape refers to the shape of each part of daily-use ceramics in three-dimensional space, including the shape of the interior of the utensils and the external shape. Modern ceramic art refers to the modern ceramic art that originated from the western countries in the 1940s and 1950s, which was introduced into China on a large scale after the 1980s and gradually formed a modern Chinese ceramic art with Chinese characteristics [2, P.2]. The daily-use ceramics has practical features, while modern ceramics has pure artistic features which are quite different from each other. However, some modern ceramic artists have organically combined their daily-use ceramic shapes to form modern ceramic works with artistic creativity, which makes the daily-use ceramic shape obtain a new artistic expression space.

The combination and application of the daily-use ceramic shape in the modern ceramic art is essentially a modern ceramic art work, which is different from the living ceramic art that gradually became popular after the 1990s. Living ceramic art refers to ceramic living utensils based on hand-made, with certain practical functions and freely created. It is different from mechanized and mass-produced industrial ceramics, and also different from modern ceramic art that expresses the theme of emotion. In terms of production, it has no modern ceramic art, exaggerated personality performance, and no rational restraint of mass-produced ceramic products. It is a supplement and compromise between the aesthetic needs of industrial ceramics and the practical needs of modern ceramics. It is an organic combination of the practicality of industrial ceramics and the aesthetics of modern ceramics [3, P.62]. In essence, living ceramic art is not a modern ceramic art, but the modern form of daily-use ceramics. It is the application of modern ceramic art in the daily-use ceramic shape. The practicability is its basic characteristic, which is the opposite of the application of the daily-use ceramic shape in modern ceramics. Therefore, the difference between them is significant.

The daily-use ceramics came into being in the primitive society. After a long history of nearly 10,000 years, it has formed extremely rich shapes of expression, which has become the carrier of social life, culture and art, and spiritual concept of all generations in China. It has laid a solid foundation for the combination and application of the daily-use ceramic shapes in modern ceramics, which has distinct characteristics different from other modern ceramics works simultaneously.

The first is the dual nature of the craftsmanship. There are many kinds of the daily-use ceramic shapes which provide rich materials for the combination and application in modern ceramics. The creators can choose the appropriate daily-use ceramic shape according to the needs of the theme. In the actual creation process, on the one hand, the creators need to adopt the daily ceramic technology to produce the corresponding daily-use ceramic shape; while on the other hand, it is necessary to adopt the modern ceramic art technique to overlap the daily ceramic shape, bonding, inlaying, etc.. Therefore, the technology has significant dual characteristics in the process technology [4, P.70].

Secondly, it is the aesthetic performance of the practical and ideological characteristics. When the daily-use ceramic shape is applied to the creation of modern ceramic art, its practical function has not been extensive, but it has lost its original practical function. It continues the aesthetic characteristics of the daily-use ceramic shape itself in aesthetics, but this is not the focus or core of the work. The work focuses on the combination of the daily-use ceramic shapes to convey a deep ideological concept,

Finally, the spatialization and creativity of the spatial layout. The combination of the daily-use ceramic shape in modern ceramic art is not a simple representation in spatial layout, but needs to be designed and arranged. The elements are connected and echoed to each other to that they can be combined into a specific scene so as to serve the expression of the creator's ideas. At the same time, the combination of the daily-use ceramic shapes in modern ceramic art needs to be creative to show a strong modern atmosphere.

2 The expression of the combination of daily-used ceramic shape in modern ceramic art

The daily-use ceramic shape is rich and varied, which provides an inexhaustible treasure trove of materials and inspiration for the creation of modern ceramic art. In the creation of modern ceramics creators, how to perfectly integrate the daily-use ceramic shape into modern ceramic art is the key point for its successful performance. Generally speaking, its manifestations mainly include the following.

2.1 Appropriation and transplantation

The breath of life is one of the basic characteristics of the daily-use ceramic shape. Its rich and varied shapes are the vivid portrayal and embodiment of human daily life. Modern pottery creators excavate and use the shape of daily-use ceramics without change of their inherent forms, to apply them directly to the works so that they can present the existing features in the specific scenes of life which show the rich life atmosphere closely related to people's life, and to convey the feelings of life and the world which give people a state of mind experience that is both quiet and indifferent but vivid and sensible. Modern ceramic art work "House Banquet" (Figure 1), the tea cups and tea-washed shapes in the daily-use ceramics are transferred and transplanted into the works, and combined into a stacked state, like the tea cups placed in the family feast scene, reflecting the warm and lively affection of the extended family. Of course, when the creators of modern ceramics directly transplant and combine the daily-use ceramic shapes, they can not only reproduce the scenes of life, but also combine the fashion trend to form a modern structure.

2.2 Deformation and reorganization

On the basis of in-depth recognition of the daily-use ceramic shape, modern ceramic creators change the original shape during their creation so that it is not the representation of life scene, but the interpretation and elucidation of the deeper ideological spirit. This change in shape can be simple or large, but the premise is not to hinder the viewer's cognition of the shape and nature of the daily-use ceramics. After the deformation, the modern ceramic creators also need to reorganize them, apply certain forms to form the basic laws, and assist the full imagination to create a new shape. This flexible and versatile combination is more suitable to convey the unique ideas of modern ceramic creators. Modern ceramic art works "Hometown wind" (Figure 2), the author cleverly overlaps the broken and deformed the white porcelain bowls and teapots of Song Dynasty, and recombines their shapes to form a rooster shape convey the respect and admiration for ancient Chinese civilization.

2.3 Inheritance and extension

When modern ceramic creators use the shape of daily-use ceramics, they cannot regard it as the core factor of their works, but merely as a carrier of artistic presentation. Other parts of the work rely on this carrier to expansion and extension. In such a form of expression, the daily-use ceramic shape is weakened by the dominant element into a recessive element, which plays a supporting and bearing role [2, P.16-17]. This form of expression breaks the limitation of the application of daily-use ceramic shape in modern ceramic art creation, which makes the work carry more rich forms and connotations. In the process of bearing and extension, the daily ceramic shape has also been developed and integrated, and formed a symbiotic relationship with the rest of the work, but the two must be harmonious and unified. Modern ceramic art works "Container" (Figure 3), the modern ceramic art works, the author uses various shapes of the daily container as the carrier, in the container to create a human body with different shapes and expressions by the cartoon technique, in order to express the complex relationship between people and utensils and give people rich imagination space.

3 The value of combination and application of the daily-use ceramic shape in modern ceramic art

The history of daily ceramics is far longer than that of modern ceramics, so the technological, aesthetic and cultural content it carries is far more profound than that of modern ceramics. It is precise because of this that the combination and application of daily-use ceramic shapes and forms in modern ceramic art. It not only integrates the beauty of the form of daily-use ceramic shape, but also expresses the deep internal ideological meaning. Therefore, the combination and application of daily-use ceramic shape in modern ceramic art is by no means superfluous or meaningless, but has very important technological, aesthetic and cultural values, thus establishing the significance and value of its existence.

3.1 Process value

Although there is something in common with modern ceramics, the differences between them are quite obvious. The traditional daily use ceramic shape takes practical function as the design core. Therefore, its process production is often developed around the presentation of practical functions. Most of the models are more rigorous and standardized and requires a high level of process production technology, reflecting the remarkable beauty of craftsmanship. While the modern daily-use ceramic shape pays attention to not only the technology, but the transmission of modern aesthetic interest, showing a strong sense of artistic beauty. In the process of development of modern Chinese ceramic art, due to too much emphasis on the simple and natural beauty and primitive rough beauty in the creative concept, many works lack the skill of craftsmanship and lose the roughness but not elegance. However, the combination and application of the beauty of the daily-use ceramic shape introduce the beauty of the artisan into the modern ceramic works, so that the work in the simple nature without losing the fitness and elegance has significant craft value.

3.2 Aesthetic Value

Modern ceramic art is a pure ceramic art form corresponding to daily-use ceramics, which does not have any practical value for life. It is also true that modern ceramic art and daily-use ceramics form a mutually opposing relationship. When the daily-ceramic shape is combined and applied to modern ceramic works, it is easy for the viewer to produce a stereotype of thinking, which is to link the practical function with the daily ceramic shape. However, the daily ceramic shape in the work is not practical, which makes the works produce a strange and flexible aesthetic experience in the reverse, forming a kind of people-oriented aesthetic experience, a refreshing feeling. At the same time, the combination and application of daily-use ceramic shape in modern ceramic art belongs to an innovative technique of expression. Its aesthetic rhythm and rhyme are significantly different from other modern ceramic shape forms, forming a new visual aesthetic impact.

3.3 Cultural Value

The daily-use ceramic shape carries an unusually rich cultural element, which is closely related to cultural forms such as tea culture, wine culture, food culture, etc., and but also to the culture of different social groups due to the different consumer groups it adapts to. For example, the traditional daily-use ceramic shape is connected with the aristocratic culture, the religious culture, the civilian culture, and the literati culture. In the development of modern Chinese ceramics, the sense of form is often over pursued, which makes the works easy to produce the problem of pale and shallow cultural connotation. However, the combination and application of daily-use ceramic shape in modern ceramic art naturally introduces its inherent cultural temperament into the works, thus adding rich cultural connotation to the works, making the works attractive with a form of cultural significance.

Conclusion

The daily-use ceramic shape has a profound historical origin and cultural accumulation, which is a vivid portrayal of social life and the spirit of the times. It is applied to modern ceramic art creation through clever combination, showing a unique aesthetic style. The new language of the works, the ideological connotation and the cultural temperament have not only created a new exhibition space for the daily ceramic shape, but also opened up a new artistic development path for the modern ceramic expression. Nowadays, the combination and application of the daily-use ceramic shapes in modern ceramic art is still in the stage of exploration and practice. It will be further improved and developed under the efforts of modern ceramic artists.

Figure 1 “Family Banquet” Yu Li

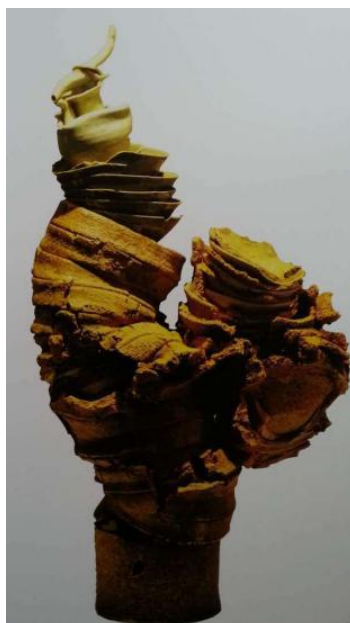

Figure 2 “Hometown wind” Jiang Liping

Figure 3 “ Container” Li Chun

References:

1. Zhang Su. *The unity of practical and aesthetic appearance of daily-use ceramics [J]. Chinese Ceramics*, 2008 (6):-P.58-59.
2. Zhang Guanxiong. *Analysis of modeling language in modern ceramic art creation [D]. Jilin Academy of Art*, 2015:-P.2, P16-17.
3. Wu Zhenghui. *On the aesthetic taste of living pottery art [J]. Popular Literature*, 2008 (6): -P.62.
4. Zhu Huiqiu. *The transformation of traditional ceramics and modern ceramic art [J]. Art Grand View*, 2016 (08): -P.70.
5. An Zhengjie. *The expression and research of modern ceramic art in public art [J]. Art Science and Technology*, 2017(12):-P.193.

ӘОЖ 745/749
МРНТИ 18.31.51

Манасов Б.

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Өнер, мәдениет және спорт институтының «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы,
Қазақстан Республикасының Суретшілер Одағының мүшесі.
Қазақстан. Алматы қ-сы., E-mail: manasov_ba@mail.ru*

ҚЫШ БҰЙЫМДАРЫНЫҢ ОРЫНДАЛУ ТЕХНИКАСЫ МЕН ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Адамзат ғасырлар бойы әсемдікке, сұлулыққа ұмтылған, сондықтан сол сұлу нұсқасы тұрмыстық заттарды безендіру үшін пайдаланған. Қыш өнерінде белгілі бір халыққа ғана тән негізгі көркемдік ерекшеліктер сақталады, сондықтан ол халықтың бейнелеу, сұлулықты қабылдау мәдениетінің жоғарылығымен, ұлттық қолтаңбамен тікелей сабақтасып жатады. Ғалымдар қайсыбір халықтың өнеріне саликалы баға беру кезінде жоғарыда аталған өлшемдерді басшылыққа алады. Қай халықтың мәдениетіне байыптап көз салсақ та, сол халықтың әсемдік талғамы мен танымына, эстетикалық ұстанымына сәйкес белгілі бір өнер түрінің басым дамып отырғанына көз жеткіземіз. Жалпы, автор мақалада көркем қыш бұйымдарын жасаудың техникасы мен технологиясының негізгі түрлерімен, даму тарихымен, табиғи ерекшеліктерімен және орындалу әдіс тәсілдерімен терең де, жан жақты таныстырып жатыр. Көркем қыш өнерін жоғары мектептің оқу үдерісінде студенттерге тереңдетіп, жан жақты оқытудың маңызын айқындайды. Сонымен қатар, автор аталған өнер түрін зерттеген әйгілі зерттеушілер мен әйгілі ғалымдардың танымал еңбектерін саралап, талдап зерттеу жүргізгені аңғарылып тұр.

Түйін сөздер: қыш, бұйым, техника, технология, ерекшеліктер, қол өнері, эстетика, халық, мәдениет, көркемдік, табиғат, өнер, ұлттық талғам, безендіру, қоғам, ою-өрнекте, археология, этнография

Manasov B.

*Member of the Union of Artists of Kazakhstan, senior lecturer of the Department of "Design" of the Institute of art, culture and sports of the Kazakh national pedagogical University named after Abay.
Kazakhstan. Almaty, E-mail: manasov_ba@mail.ru*

FEATURES OF THE TECHNIQUE AND TECHNOLOGY OF CERAMIC PRODUCTS

Abstract

Humanity has been striving for beauty for centuries, so this beautiful option was used to decorate household items. In ceramic art, the main artistic features inherent only to a certain people are preserved, so it is directly combined with the high culture of a person, the perception of beauty, and the national signature. Scientists are guided by the above-mentioned criteria when evaluating the art of a nation. Regardless of the culture of people, we see that a certain type of art develops in accordance with the tastes and tastes of people. In General, in the article the author introduces in detail the main types of equipment and technology for making artistic ceramic products, the history of development, natural features and methods of execution. Artistic ceramic art determines the importance of comprehensive development and training of students in this type of art in the educational process of Higher education. The author also analyzes the well-known works of scientists and researchers in the field of Ethnography and archeology of Kazakhstan.

Key words: ceramics, vessel, technique, technology, features, applied arts, aesthetics, people, culture, artistic, nature, art, national, taste, design, society, ornaments, archeology, Ethnography

Манасов Б.

Член Союза Художников Казахстана, старший преподаватель кафедры «Дизайна» института искусства, культуры и спорта Казахского национального педагогического университета имени Абая. Казахстан. г. Алматы, E-mail: manasov_ba@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНИКИ И ТЕХНОЛОГИИ ВЫПОЛНЕНИЯ КЕРАМИЧЕСКИХ ИЗДЕЛИЙ

Аннотация

Человечество на протяжении веков стремилось к красоте, поэтому этот прекрасный вариант использовался для украшения бытовых предметов. В керамическом искусстве сохранены основные художественные особенности, присущие только определенному народу, поэтому он непосредственно совмещается с высокой культурой человека, восприятия красоты, национальной подписью. Ученые руководствуются вышеупомянутыми критериями при взвешенной оценке искусства какого-либо народа. Независимо от культуры людей, мы видим, что определенный тип искусства развивается в соответствии со вкусами и вкусами людей. В целом, в статье автор подробно знакомит с основными видами техники и технологии изготовления художественных керамических изделий, историей развития, природными особенностями и способами выполнения. Художественное керамическое искусство определяет значение всестороннего развития и обучения студентов данному виду искусства в учебно-воспитательном процессе Высшей школы. А также автор анализирует известные труды ученых и исследователей в области этнографии и археологии Казахстана.

Ключевые слова: керамика, сосуд, техника, технология, особенности, прикладное искусства, эстетика, народ, культура, художественный, природа, искусство, национальный, вкус, оформление, общество, орнаменты, археология, этнография

Кіріспе

«Мәдениет ұлт пен қоғам табиғатының бесігінде туады және өркендейді. Бір ағаштың гүлдері мен мәуелері қандай болса, қоғамның мәдениеті де сондай болмақ. Өз мәдениетін жетілдіре алмаған немесе жоғалтқан ұлттар, жеміс бере алмаған немесе жемістері төгіліп қалған ағаштар сияқты. Оның бүгін болмаса да, ертең отынға айналары сөзсіз деп» - ірі ислам ойшылы, ақын әрі қоғам қайраткері Түркия мемлекетінің, асылында күллі әлемнің азаматы-Мұхаммед Фетхулах Гүлен босқа айтпаған [5.39-40]. Бір ұлттың өткені біте қайнасқан және мәдениет сол халықтың өмір сүру мен даму жолдарын ашып, нұрландырады. Алайда осындай мәдени қазба байлықтарымызды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін археолог, тарихшы, өнертанушы Марғұлан Х.Ә, Дәркенбай Шоқпарұлы, Карл Байпаков, З.Самашев сынды зерттеушілеріміз көбейе берсе нұр үстіне нұр болатын еді.

Сол кезден-ақ осы күнге дейін келе жатқан өте кең көлемде тараған өнердің бірі қыштан, балшықтан әртүрлі тұрмысқа қажетті бұйымдар жасау болып табылады. Қыш өнері балшықтан басқа аса көп шикізаттарды талап етпейді. өндіріске қолайлы, әрі тиімді. Бұдан студенттердің ой-өрісі кеңейетіні даусыз, олар балшықтан әр түрлі техникада өрнек, белгілі бір тақырыпқа немесе арнаулы тақырыпқа мүсінді пішіндесе, олардың қолдары тез үйренеді. Жалпы әртүрлі технологиядағы қыштан жасалатын бұйымдардың негізгі құрамы балшық [6,4-56].

Ежелден осы күнге дейін келе жатқан және өте кең көлемді тараған өнердің бірі – қыш өнері. Қыш өнері – әр түрлі заттарды балшықтан жасау – халық қолөнерлерінің көне түрі. Ерте заманнан бері қыштан жасалған дүниелер адамзатқа қызмет еткен. Олар қолданған шикізат түрімен, әр түрлі қаптамалар түрімен, құрамымен, өндіру тәсілімен, өзінің белгіленуімен ерекшеленеді. Өндіруге келетін барлық табиғи балшықтарды әр нұсқа және сәнде құмырашы – шеберлер мескейлер, құмыралар, ыдыстар, үңгірлер жасап шығарған. Бұл заттарға қанық және түрлі – түсті өң беретін материалдың иілгіштігі, глазурьдің алуан түрлілігі қыштан жасалған заттардың тек қана белгілі бір қажетті бөлікті орындау үшін ғана емес, сонымен қатар олар өнердің шығармашылығына айналған.

«Keramos» - грек тілінен аударғанда саз балшық деген мағынаны білдіреді. Балшықты іздеп те қажеті жоқ, ол қашанда аяғыңның астында. Бірде оны сумен араластыра салып, адам баласы не жасасанда икемді, созылмалы, өзі өте қарапайым, кептірсең де, күйдірсең де әуелгі қалпын бұзбайтын, сынбайтын берік шикізат табады. Көне және орта ғасырларда қыш жасау өнері кеңінен таралды. Балшықтан құдайлардың мүсіндері, ыдыс-аяқтар мен әдемі көзелер, ойыншықтар мен «саз

кітаптар», қабырға сәндегіштері, су құбырлары мен кірпіштер жасалды. Балшықтан жасалған алғашқы бұйымдар Қазақстан аумағында неолит дәуірінде (б. д. д. V ғ.) пайда болды. Сол дәуірлерде адамдар мал бағып, жер өңдеуге кірісті, балшық илеп, түбі дөңгелек келген, қарапайым ою салынған ыдыстарды отқа салып, күйдіруді үйренді.[7.221-221]

Көптеген зерттеушілердің көзқарасы бойынша, ежелгі кезеңде қыш ыдыстар әлемді жан-жақты түсіндіретін таңба қызметін атқарған деп айтылады. Қыш бұйымдарындағы геометриялық ою-өрнектер әмбебап таңбалар кешені ретінде түсіндіріледі. Олар әлемді модельдеудің әдіс-тәсілдерінің бірі болып табылады. Қыш ыдыстарының символикалық таңбаларының қорғап, сақтау киелілік мәні болған. Археологиялық тәжірибеде өрнектелмеген заттарды тұрмыста тіптен қолданбаған деген дерек бар.[8.233] Себебі дәл осы кезде қыш негізінде тұрмыстық мақсатта қолданылған. Дегенмен, осы кезеңде адамның затқа оның сәндік шешімі арқылы құдіретті-символикалық контекст беруге деген ұмтылысы байқалады.

Негізгі бөлім

Ежелден осы күнге дейін келе жатқан және өте көлемді тараған өнердің бірі қыштан (балшықтан) әртүрлі тұрмысқа қажетті бұйымдар жасау болып табылады. Бұл ұсынылып отырған өнердің түрі балшықтан басқа аса көп шикі заттарды талап етпейді, өндіріске қолайлы әрі тиімді. Бұдан студенттердің ой-өрісі кеңейетіні даусыз, олар балшықтан әр-түрлі техникада өрнек, белгілі бір немесе арнайы бір көркем шығармашылық тапсырмаларды жасаған кезде олардың қолдары, көздері тез үйреніп, көркем шығармашылық белсенділіктері мен көркем ойлай білу қабілеттері, қызығушылықтары артады. Мұндағы жұмыстар тек құмыра жасау ғана емес, сондай-ақ шыраққондырғыштардың (подсвечники) түрлерін, қасық, шөміш, кеселер мен тостағандар, әр-түрлі аң-құстардың, малдардың бейнесі т.б. көркем шығармашылық жұмыстарды жасауға болады. Қыштан жасалынатын бұйымдар қазіргі кезде қыш жасау өндірісінде өте күрделі жабдықтарды және сауатты технологиялардың өнімдерін талап етеді.

Әр заманның қышы өз уақытының белгілі бір түсімен, белгісімен ерекшеленеді. Оған деген қызығушылық біздің заманымызға дейін сақталған. Халықтық шығармашылық қолөнер өте әйгілі. Қыш тор, қалқа ретінде көп қолданылады. Қыш кірпіштерден тас пеш жасаған. Безендіру үшін оюлы, сәнді, шамдықтар ерекше бір дайындықты, белсендікті қажет еткен. Үлкен әйгілігімен әр түрлі нұсқадағы және көлемдегі вазалар, қабырға қыштары сәндік ыдыстар, тарелкалар пайдаланылған. Осындай қыш заттарын таңдаудан интерьерге өзіндік ұлттық нықышы берілген.

Қыштың негізгі технологиялық түрі болып майолика, күйдірілген қыш, шамот, фарфор, фаянс жатады. Олар балшық құрамымен, жағу мөлшері, шығармашылық безендіру түрімен ерекшеленеді. Көркемдік керамика өндірісінде қолданылатын негізгі материалдар мен тәсілдерді қысқаша атап шығару, керамикалық бұйымдар түрлерінің және оларды әшекейлеу әдістерінің көптігі мен әртүрлілігін сипаттайды, сонымен бірге қандай да бір көркемдік мәселелерді шешуде технологияның аса маңыздылығын көрсетеді [9.10 б].

Майолика – бұл күйдірілген балшықтан жасалатын, мөлдір емес (глазурь) әйнек пен суретпен қапталған зат. Майолика бұйымдарын жұқаратын және флюстайтын материалдардың қосымшаларымен иілгіш саз балшықтан жасайды. Қолданып жатқан шикізатқа байланысты қауақ түсі әртүрлі болуы мүмкін-ақ түстен бастап қоңыр қызылға дейін; майолик қауашағы- кеуекті (суды сіңіруі 10% және одан жоғары). 1000...-1100 С біршама төмен күйдіру температурасы жоғарырық болған жағдайда өңсізденетін әртүрлі бояуларды, әшекей ангобтарын, лажыларды пайдалануға мүмкіндік береді. Майолик қауашағының механикалық төзімділігінің жоғары еместігі және кеуектілігінің артықтығы ассортиментін де анықтайды., бұл негізінен сәндеуге арналған бұйымдар-вазалар, мүсін, панно, архитектуралық өндірімелер жасалыныды [2,66].

Терракота - күйдірілген балшықтан жасалған заттар үгітілгіш құрылымы бар, әйнекеймен қапталған. Өзіне тән түсі ретінде ашық ал қызыл, сарғыш-крем, сұрғылт, кірпіш қызыл, шие түстері белгіленеді.

Шамот - сәнді вазалар, рельефтер, сәнді мүсін жасауға қолданған. Бұл бұйымдар әдемі бидай пішінмен ерекшеленеді әйнекеймен безендіру өзіне ғана тән көрік береді.

Фарфор - наолиннің араласуымен жұқа қабырғаларымен, мөлдірлігімен ерекшеленеді. Олар сұйықтықты өткізбеген [2,56].

Фаянс - фарфорға жақын, бірақ ол сияқты ақ, мөлдір болмаған, оның қабырғасы қалындау, ол дымқылды жіберіп отырған. Фарфор мен фаянстан жасалған бұйымдар –олар ең алдымен композициясы бар ыдыстар және тағы басқалар[2,246]. Фаянс бұйымдары ағарғанша күйетін саз

балшық материалдар мен кварцтан жасалады. Фаянс қауашағы- ақ түсті, ұсақ кеуекті. Сәндік фаянс үшін шыңылтыр түсті және шыңылтыр асты бояулар; сирек жағдайда түрлі-түсті бояулар қолданылады. Фаянстан әртүрлі ыдыстар жасайды: шай жәнеасхана сервиздері, ішуге арналған жиынтықтар, сондай-ақ сәндеуге арналған бұйымдар: мүсіндер, вазалар, паннолар. Фаянс түрлерінің бірі –«фаянс майоликасы» деп аталады- оған фаянстың үздік тұтынушылық қасиеттері (қауашақтың механикалық төзімділігі, шыңылтырдың химиялық тұрақтылығының жоғарылығы және қаттылығы) және майоликаның ашық түсті сәнділігі тән, сондықтан фаянс майоликасының өндірісі үнемі өсуде [2, 386].

Көркемдік керамика өндірісінде қолданылатын негізгі материалдар мен тәсілдерді қысқаша атап шығару, керамикалық бұйымдар түрлерінің және оларды әшекейлеу әдістерінің көптігі мен әртүрлілігін сипаттайды, сонымен бірге қандай да бір көркемдік мәселелерді шешуде технологияның аса маңыздылығын көрсетеді [1,10 б].

Қыш заттарының негізгі шығарылу шикізаты балшық болып табылады. Ол ұсақталған әр түрлі, сумен қосылғанда қамыр тәрізді, өзіне берілген түрді сақтай алады, ал күйдірілген жағдайда тас тәрізді болып өзгереді. Құмыралардың заттары үшін оның жарамдылығын анықтайтын балшықтың негізгі құрамы ретінде оның иілгіштігі. Балшық –жалғыз табиғи материал. Осы белгілеріне қарап балшықтың үш түрін бөліп көрсетуге болады: жоғарғы деңгейдегі иілгіштік, орташа және төмен деңгейдегі иілгіштік. Құмырашы әдетте оның иілгіштігін қолына балшықтың бөлшектерін алып ұстап, майдалау және жағу арқылы анықтайды. Материалдың сапасына баға берудегі жеңіл тәсілдің бірі – ұзын цилиндр құру, одан кейін шытынау пайда болғанша оны майыстыру. Балшық иілгіш болған сайын, шытынау пайда болғандағы иілген радиус аз болады. Сонымен бірге мынадай да тәсіл қолданады: балшықтан орташа қалыңдықтанғы 10 см ұзындықтағы цилиндр жасайды, 3см диаметрлі цилиндрді қолға алып, оны жаймен бөледі, егер балшық иілгіш болса бөлінген жердің ұштары жіңішке әрі ұзын болады, егер дайын болса – қысқа, қалың болады. Жоғары деңгейдегі иілгіштік балшық – майлы, толымды болады. Олар ұстағанға жұмсақ, жақсы созылады. Бірақ мұндай балшық жоғары температурада бұзылып кетеді. Төмен деңгейдегі балшық, құмды олар қолмен ұстағанда ыдырап кететін, қолда ажырап және бір мөлшерге келмейді. Олардың жетістігі – отқа шыдамдылығы майлы да, азған да балшықтар өз түрлерінде өндіріске қолдануға жарамайды. Олар белгілі бір жұмыстан өткізуді қажет етеді және олардың зат түріне, қыш көлемінің сапасына байланысты балшықтың иілгіштігін ұлғайтады немесе азайтады. Бұл үшін құм мен мамот қолданылады. Балшықтарда иілгіш мөлшерін бөліп қарастырудың нәтижесінде оларды жоғарғы және төменгі дәрежедегі иілгіш деп бөледі. Төменгі ылғал мөлшерімен мінезделеді, балшықтан түскен бөлшектер бір-бірімен жалғана алмайды, жоғарғы мөлшер жалғану пайда болып отыратын ылғал мөлшері мен анықтығы балшықтың сапасына әсер етеді. Балшыққа сонымен қатар кішірейген кезінде де өз қалпын жоғалтпайтын қасиет тән. Ауа усадқасы мен отты ауа усадқасы көп болған сайын балшықтың иілгіштігі жоғары болады. Ол 1,5 тен 13- ке дейін майысады, отты шикізат көлемінен 23 шығарады.

Өнім шығару технологиясы. Қыш өнімдерін жасау бірнеше бөліктерге бөлінеді. Қамыр тәрізді құрам дайындау, өнімді қалыпқа келтіру, сән енгізу, кептіру, пешке күйдіру. Әр бөлімге қысқаша тоқталып өтейік. Құрылымы бойынша сазды құрам біркелкі болу керек. Ешқандай үздіксіз және ауа бөлшектерінсіз, тегіс қоспалармен араласқан, керекті иілгішке дейін жұмсартылған, күш қолданғанда кез келген қалыпта болу керек. Кемелді саз қолға жабыспайды, оның жекеленген бөлшектері жеңіл жалғанады. Саз құрам дайындаудың бірнеше тәсілі бар. Оның біреуі мынадай: кептірілген бөлшектенген сазға көп мөлшерде су құяды, қалыпты жағдайға дейін араластырады, таза ыдысқа елеуіш арқылы өткізеді. Саз түбіне жиналып қалады. Одан кейін судың қалдығын буландыру арқылы немесе сорғыштың көмегі арқылы жоғалтады. Жазда су кең ыдыста жеңіл буланады. Қалыпқа келтірмес бұрын сазды көлем қосымша өңдеуді қажет етеді, одан ауаның жиындарын жояды, ауыстыра отырып, оған біркелкі құрылым береді. Саз өнімдерін қалыпқа келтіру әр түрлі тәсілмен жүзеге асады. Пластикалық қалыпқа келтіру, құю (гипстік қалыптарды қолдана отырып), ыстық құю арқылы. Көп жағдайда пластикалық қалып үшін жиі қолданылатын тәсілдер қолданбалы – «қолдан» (жіңішке көркемдік өнім жасауда гүлдер безендіргіш заттар және т.б), жабыстыру арқылы гипстік қалыпқа келтіру, қалып көмегі арқылы гипстік түр беру.

Өнімдерді қолмен қалпына келтіру. Қазіргі заманғы көркемдік қышта сәндеудің мынадай түрлері бар: қалыпқа келтіру және күйдіргіш ортадағы отты латинровка, өнімнің түсін өзгерту, металлдың тұзбен және күйдіргіш заттармен, таза түрінде алынған немесе құрамына түсті ангоба, әйнекей, эмаль енгізу арқылы жүзеге асады. Құмырашылық орта әр түрлі қалыптағы симметриялық біркелкі ұлғаятын және кебетін сауыт құруға ықпал етеді.. Ылғалдылығы 18-25% массалардан

бұйымдарды қалыпқа келтіру- керамикалық бұйымдарды жасаудағы көнелеу әдісі. Гипс қалыптарындағы қолмен мүсіндеу формасы күрделі және көлемі ірі бұйымдарды (мысалы, мүсін, панно, т.б.) дайындауға қолданылады. Мүсіндеу арқылы шағын шеберханаларда ұсақ бұйымдарды (мысалы, саз балшықтан ойыншық) жасауға болады. Панно жасаған кезде гипсті қалыпқа келтіру массасының бір қабатын салады, сосын оны қалыптық ішкі жағы толық толтырылатындай етіп басады. Қабат қалыңдығы кептіру және күйдіру кезінде жарылмай үшін шамамен бірде» болуы тиіс. Ірі бұйымдарды жасаған кезде, шириқтыруы төмен болуы үшін қалыпқа келтіру массасы 50%-ке дейін енгізеді, бірінші үстіңгі қабатқа ұсақ үгітілген қышқак, екіншісіне- ірі түйіршікті қышқак енгізіледі. Шамамен 24 сағ кейін қалыпты ұқыптап қатқыл матамен жабылған ағаш қалқанына аударады, сосын қалыпқа түсіреді де қалыпқа келтірілген бұйымды тазалап, ағаш қалқанмен кептіргішке алып барады. Егер керамикалық бұйымның үстіңгі бетін негізгі масса түсінен басқа ауыстыру қажет болса, гипсті қалыпты алдымен қабаты 1...2 мм қажетті түсті сұйық керамикалық массамен толтырады да, сосын қалыпты негізгі массамен толтырады. Қалыпқа келтіру массасының қабаттарын қалыптың әрбір бөлігіне бөлек салады, жоғарыда айтылған панноны жасағандай, мұқият илейді де қалынтың екі бөлігін қосады. Тоғысқан жері әсіресе мұқият иленуі тиіс. Сосын ішінде келтірілген бұйымы бар қалыпты ағаш қалқанға негізін төменгі жаққа қаратып орнатады, және қалыптың екі бөлігін кезек-кезек сақтықпен түсіріп алып, бұйымды тазалайды да бөлшектерін пысықтап алып кептіруге жібереді. Қалыпқа келтірілген бұйымдардың асып кеткен артық бөлшектерін немесе жиектерін осындай қалыпқа келтіру массасынан жасалған уақытша тіреуіштермен бекітеді, күйдіріп болған соң тіреуіштерді алып тастауға болады. Бірнеше минут өткен соң, бөлшектер бір-біріне берік жабыстырылады. Бірақ қазіргі техниканың дамуына байланысты электр пештер станоктарға дейін бар.

Құмыралы айналым сызбасы. Құмыралы айналымның жұмысы үлкен шеберлікті қажет етеді. Шикі сазды, құмалы айналымға тасталған ылғалы қолмен шошақтан созады. Оны үстінен қолмен басып тұрып, ол көлемді төмен түсіреді, бұл бірнеше рет қайталанады. Созылған кесек үлкен бармақтың үстіне жабыстырылып, оның нәтижесінде цилиндрге айналады. Екі бармақтың арасынан цилиндр қабырғаларын жібере отырып, өнімнің тұлғасымен мойнын шығарады. Ағаш кескіштің көмегімен көлемге қалып береді. Қалыпқа келтіру кезінде саусақтың сырғанақтығын күшейту үшін қолды жиі сулап тұру қажет. Өнімге қалып берген соң, оны ылғал гупкамен тегістейді, одан кейін жіңішке сыммен немесе жіппен құмыралық айналымнан артығын қиып тастайды. Кептіру үшін көбінесе ауа көмегін қолданады. Кепкен өнім 19-20% өнім жоғарғы айналымның ортасында орнықтырылады, саз бөлшегімен ұстатылады, сәйкес құралмен жөнеледі: металлдық ілмекпен сүрлейді, ылғал губкамен тегістейді, орг. Әйнекпен әрлейді. Егер өнім бірнеше бөлшектерден тұратын болса, оларды жабыстырады. Ары қарай сәндеу жүреді. Гипстік қалыпқа құю гипстің ылғалды сіңіру қабілетіне негізделген. Саз құрамында гипстік қалыпқа құлды, ылғал сінеді және біраз уақыттан кейін қалыптың қабырғаларында тегіс саз қабаты орнығады. Құрам біраз қатаяды, қалыпқа түсіріліп жатқан құрамының көлемі кішірейеді және шыққан зат қалыптан жеңіл алынады. Қыш өнірудегі келесі кезең кептіру болып табылады. Жаңа қалыпқа келтірілген немесе құйылған бұйымда қалып кебу қабілетіне байланысты 22-30% ылғал болады. Әр түрлі құрамды кептіру үрдісі бірдей жүре бермейді: саз майлы болған сайын, кептіру ұзаққа созылады. Саптың тығыздығының біркелкі болмауынан кептіру тегіс болмайды, ол шытынауға алып келеді. Бұйымның қалпында үлкен маңызы бар: оның ауданы үлкен болған сайын ол тез кебеді. Кептіру кезінде ауа болмау керек. Алғашында алдын ала кептіру жүргізіледі. 19% ылғалда – сәнделеді одан кейін толықтай кептіріледі. **Қолтаңба** – көркемдік өңдеудігі кең қолданылатын тәсіл. Ангобамен қолтаңба қалдыру – майлы саз балшықпен немесе ақ және балшықтардың қосындысымен жүргізіледі. Ангобамен сурет тек толық кептірілмеген бұйымға жасалады. Кептірілген бұйымға таңба қалдыруға болмайды. Суретті, әдетте, кестелі сызбамен орындайды, ол саусақтың көмегімен немесе қарындашпен жүзеге асады. Бұл тәсіл өте нәзік болса да үйренуді, біліктілікті, көңілді қажет етеді. Сол арқылы өте әдемі бұйым жасап шығаруға көмектеседі.

Гравировка мен еграффито кезінде ангобаны құйып 14-15 % дейінгі ылғалда кептіріледі. Сурет пішінін қарындашпен жеңіл салып алады, одан кейін арнайы ағаш немесе металл таяқшамен ангобты сабына дейін жағады. Мұндай тәсілмен сурет қанық болып шығады.

Фленоровкада жаңа ангобамен құйылған бұйымды турнеткаға қояды. Сурет болатын жерлерге ангобамен спираль салады да, ол оның үстіне дөңгелектер немесе 3-5 әртүрлі түсті толқынды сызықтар салады. Бұл сызықтардың терең жерлеріне ангобамен сызықшалар салады немесе

домалақтар тура осындай тәртіпте қалай толқынды сызықтар салынған сияқты бедерленеді. Одан кейін төменнен жоғары, немесе керісінше (толқынды сызықтарға перпендикуляр) сызықшалар салынады, сонымен өзінше бір суреттер пайда болады. Флендровка – қолтаңбаның көне түрі. Флендровка суретін салу басқа тәсілмен жүзеге аспайды, бірақ оны тез үйренуге болады.

Мрамор тәсілімен бұйымды сәндей отырып, бірінші түсті ангобамен құйылады және турнеткаға қойылады. Басқа түстегі ангобамен тік қылып сызба жүргізіледі, турнетканы қозғалтып қойып, таяқшамен төменнен жоғары қарай спираль жүргізеді, бұйымды сілکیدі. «Мраморды» сонымен қатар ангобамен құйылған бұйымға қалыпсыз шұбарлар жағу арқылы да жасауға болады. Сәтті таңалған ангобада әйнек астында күтпеген түстер келісімі түзіледі.

Резерваж – әйнекелеу алдындағы бұйымға балауызды немесе майлы қабатты суретке негізделген тәсіл. Сурет қыш құмыраның түсін алады. Сәндеудің тағы бір тәсілі **молетаж** болып табылады: бұйымға арнайы дөңгелекпен бастырылған сурет салады, содан кейін оны ангобамен бояйды. Бұл тұрмыстық заттарды сәнәудің ерекше тәсілі. Көне тәсілдердің біріне жылтырату да жатады, ол бұйымның кеспеген бетін таспен тегістейді. Кейде таспен сызба түрінде, тісше, дөңгелек және басқа түрінде қарапайым ою-өрнекте салынады. Ангоба жағу үшін арнайы негізгі құрал ретінде **пипетка** қолданылады. Ал ангобаны жою үшін гректік губка қоланылады.

Әйнекелеу – қыш бұйымдарын өңдеудегі көркемдік – техникалық әдіс кең қолданылады. Әйнекеймен қаптау – әйнек тәрізді құрал бұйым тек эстетикалық мақсатты көздемейді. Әйнекей оны ылғал өтуден қорғайды, оны тұрақтырақ қылады. Әйнекейлер мөлдір және мөлдір емес болуы мүмкін. Мөлдір түссіз әйнекей саз балшықтың түсін қанық береді, бұдан бұйымдар жасалады. Бұйымар алғашқы жайылған, күйдірілген соң оны арнайы тазалағышпен шаңнан тазартады. Дайындалған әйнекейді эмульсиялық жағайға дәйін араластырады. Әйнекейдің негізі кварц болып табылады. Әйнекейдің құрамына сонымен қатар металлдың тотығы енгізіледі. Майомикадан жасалған бұйымдарды сәндеу үшін түсті әйнекейлер пайдаланылады. Қыш бұйымдар өте әдемі қалпына келтіру: күйдіру кезінде оның бетіне металдық жылтыр пайда болады. Бұл қалай алынады? Алғашында күйдіру қарапайым жолмен жүреді, бірақ пештің 600 градус температурасында мойыншадағы әйнек қозғалмайтын болғандықтан, ауаның пешке өтуі аяқталады, отынға қалыпқа келтіргіштер енгізіледі. Егер қалыпқа келтіру басталса, әлі әйнекей сұйық күйде болғанда, көнертек әйнекейге қалқып тұрады, нәтижесінде ол сұр-қараға айналады, егер қалыпқа келтіретін отты әйнекейдің қатуынан кейін шығарса, одан қалыпқа келтіру жүрмейді. Қалыпқа келтіру жүйесі екі сағаттан алты сағатқа дейін созылады. Бұйымды оның сууынан кейін алады, онда металлдандыру тоқтайды. Қыш бұйымдарына металдық жылтыр беретін әйнекейлер әрқашана жеңіл қалқитын қалыпқа келу үшін олардың құрамына **свинец** қосылуы керек. Бірақ свинецтің металдан гөрі тез қалыпқа келетінін ұмытпау керек. Бұл әйнекейді бұзады себебі металлдарды күнгірт-сұр түске енгізеді. Әдемі түстер болу үшін әйнекейді ақ эмальға жағу керек.

«Кракле» әйнекеймен безендірілген қыш бұйымдар ерекше көз тартады. **«Кракле»** әйнекей алғаш рет Қытайда өнірілген. Егер күйдірілген соң әйнекейде шытынау болса да, оңай кемшіліктегі бұйымдарға белгілі сұйықтық құйылып қайтадан күйдірілген, одан кейін шытынаған жерлерін өндеген соң әдемі бұйымдар шыққан. Қытайлар осындай әйнекейлердің көмегімен бұйымдарды ою-өрнекпен безендірген, ақ түске көгілдір немесе торша жасалады. Кейінірек краклені әр түрлі түсте дайындай бастады.

Күйдіру. Қыш бұйымдарын қалыптау күйдіру кезінде жүзеге асады. Толық көркемдік түр тек мойыны қатып еріген әйнекейлер қатқанда болады. Қалыпқа келген бұйым кептірілген түзелген ангобамен сәнделген тұзбен қайтадан кептірілген пеште араластырады. Бұл бірінші жайылған күйдіргі. Одан кейін бұйымды әйнекеймен таңбалайды. Қайтадан күйдіру кезінде әйнекей ериді. Келесі күйдіру тура осы әдістерді қайталайды. Мұндағы ең бастысы жай – ақырындап көтерілген температура. Күйдіруді 3-4 кезеңге бөлуге болады.

Күйдіру технологиясы кез-келген керамикалық өндірудің соңғы және ең маңызды кезеңі болып табылады. Керамикалық бұйымдарды күйдірген кезде нәтижесінде керамикалық масса-минералды түйіршіктердің механикалық қоспасы – тас тәрізді материалдарға айналады-төзімді, қатты, ерекше, тек өзіне тән эстетикалық қасиеттері бар химиялық төзімді болатын өте күрделі физикалық-химиялық просестер орын алады. Керамикалық бұйымдарды, әсіресе карлені мен фаяансты, күйдіру-күрделі мәселе болған, бірақ қазіргі уақытта жетілдірілген күйдіргіш пештер мен бақылау-өлшеу аспаптарын қолданғанда, керамиканы, әсіресе көркемдік керамиканы күйдіру, бұрынғыдай, оңай іс емес. Күйдіру шығындар бұйымдардың өзіндік құнының 30% жуық мөлшерін құрайды. Күйдіргіш пештердің

негізгі түрлеріне тоқталсақ, керамикалық өндірістің қарапайым қыш құмыра бұйымдарынан бастап карленіге дейін дамуы күйдіру температурасының үнемі жоғарлауына байланысты болады.

Қазіргі керамикалық өнер кәсіпте құрлымы алуан түрлі күйдіргіш пештер қолданылуда. Олардың барлығы екі үлкен топқа бөлінеді: мерзімдік үздіксіз жұмыс істейтіндер. Қыздыру түрі бойынша жалындық және электор пештер болады. Өз кезегінде, мерзімді жұмыс істейтін пештер оттық асты домаланған және қақпақты пештерге бөлінеді.[3,32-33 б.]

Бірінші кезеңде буланады да қабат құрайды, ол ылғалды ұстап тұрады. Оны кетіру үшін температураны көтеру керек, ол будың пайда болуына және құлдырауына алып келеді.

Екінші кезең – 150-500 градус температурада . Бұл кезде химиялық су кетіп бұйым қызарады.

Үшінші кезең – 500-900 градусқа қыздыру.

Төртінші кезең – 1000 градусқа дейін қыздыру.

Одан соң пешті өшіреді. Ол 200 градусқа дейін суығанда пештің есіктерін ашып қояды. Бұйымды пеш толық суығаннан кейін алады. Күйдірудің температурасын қыздыру түсімен анықтауға болады. Бұйым қызара бастағанда бұл 550-600 градус күңгірт қызыл болғанда, 600-700 градуста шие қызыл, ашық шие қызыл түске енгенде, 800-900 – қанық шие түсті, 900-1000 градуста күңгірт-сарғыш, 1100 ақшыл түс, ақ-1400 градусқа сәйкес келеді. Орта ғасырларла мұсылмандықты қабылдаған Орта Азия халықтарының ортақ өнері қалыптасты. Оған Ишкор әшекейін дайындау технологиясы дәлел. Шөпті суық түскенге дейін жинап алу қажет, түбіріне еш бір зақым келтірмей, шөптің қобдырауын қадағалап, оған ақ құм, кварцит немесе басқа да компоненттер қосу керек. Калий, магний, натрийге бай қола, Бугин киркі гаройнакомпонеттері кездеседі. Әйнекей пеш екі рет жағылады. Екінші фриттованиеден кейін жақсы шикор ерітілген әйнектің жасыл түсіне енеді. Жасалған фританы ұсақтап, табысатын заттарға байланысты ретіне пайдаланады. Саз балшықты дайындықтарының бетінде сондай мұқият өңдейді. Оны жабу үшін ақ ангоба ерігенше құрамын дайындайды, ол күйдіру кезіне бирюза түс береді. Әйнекей шикорадан дайындалған бұйымдар екі рет күйдіруді қажет етпейді, бірақ жағу мөлшері мен 980-1000 градус температураны сақтау өте маңызды. Ерте кездерде риштандық шеберлер пешті жағу үшін ағаштың белгілі бір түрлерін пайдаланған, олар көбінесе сексеуіл және тал ағаштары. Жоғары температураны қажет ететін Чиннадан жасалатын бұйымдарды күйдіру кезінде зиргпен арги отындары пайдаланылған. 1950-60 жылары пешті жағу үшін солярка қолданылған, ал 1970 жылы барлық риштандық шеберлер газды жағуға көшті.

Шыңылтырлау және бояу технологиясы. Керамикалық бұйымдар бетіне тез балқығыш силикатты қосылыстардың қалқуының нәтижесінде пайда болатын жұқа, шыны тәріздес жабынды-шыңылтыр деп атайды. Шыңылтыр керамикалық бұйымдардың бетін ластанудың, қышқылдар мен сілтілердің әсер етуінен, газдар мен сұйықтардың енуінен қорғайды. Шыңылтыр- түсіндіретін құрылымы ретсіз және аморфты болады. Шыңылтырды қыздырғанда созылмалы, сосын сұйық қалыпқа келеді. Шыңылтырлардың алуан түрлері бар, оларды әртүрлі белгілері бойынша жіктейді; күйдіру температурасы бойынша – тез балқитын және баяу балқитын шыңылтырлар: дайындау әдісі бойынша – шикі және фриттелген: шыңылтырды қолдану бойынша- кәрлені, байланыстық, маиолиттік, көзелік: құрамы бойынша дал шыпатты, борлы -сілтілі, борлы-мысты-сілтілік, тұзды және т.б: сырт көрінісі бойынша-жалтырақ, күңгірт, кристалдық, кракле, түрлі-түсті, ағымдық, қалпына келетін және т.б: жарық өткізгіштік бойынша- мөлдір және тұтас (эмальдар). Шыңылтыр жағу Кәрлені және фаянс бұйымдарына, әсіресе ыдысқа, шыңылтыр асты әдіспен әшекей салынғаннан кейін, әдеттегідей кейіннен күйдіру арқылы бекітілетін шыңылтыр жағылады. Шыңылтыр жағылған бұйымдар өте төзімді, су мен газ өткізбейтін болады, шыңылтыр оларды ластанудан сақтайды, сонымен бірге ол бұйымдарды сәнді және әсерлі етеді. Шыңылтыр жағу процесін былай жүргізледі: кәрлен және фаянс бұйымдарына пульверизатормен және консистенциясы мен сырт көрінісі бойынша қаймақ тәрізді массаға ұқсас шыңылтыры бар арнайы резервуарға батыру арқылы шыңылтырдың сулы суспензиясының жұқа қабаты жағылады. Шыңылтырлар жарық өткізгіш, түссіз және түрлі- түсті боялған, тез балқығыш және бояу балқитын болады. Кәрленіден жасалған бұйымдарға түссіз шыңылтыр жағады. Фаянс бұйымдарын нәзік ашық өңді түрлі –түсті шыңылтырмен жалатады. Шыңылтырды бұйымға жаққан кезде, ылғалдылықты сіңіру қасиеті бар кептірілген керамикалық бұйымға жаққан кезде, бұйымдар бетінде шыңылтырдың қатты суспензияланған түйіршіктерін қалдырады.[3,16б.]

Шыңылтырлардың түрлері және дайындау технологиясы. фриттелген шыңылтырлар суда ерімейді, баяу балқиды, химиялық төзімді. Фриттелген шыңылтырларды 1250-1400° С температурада

шыңылтырлы шихта құрамдастарының барлығын немесе бір бөлігін балқыту арқылы дайындайды. 1230°C төмен температурада күйдірілген фаянс және майолик бұйымдарына арналған шыңылтырлардың құрамы керамикалық массалардан мүлде өзгеше және оларды шыны өндірісіне ұқсас күрделі технология бойынша жасайды. Әдетте тез балқығыш шыңылтырлар құрамына суда еритін химиялық қосылыстар кіреді (сода, поташ, селитра, бура және т.б.), ал шыңылтырларды керамикаға сулы суспензиялар түрінде енгізу себебінен оларды суда ерімейтін қалыпқа аудару мақсатымен алдын-ала балқытып алу (фриттеу) қажет. Тез балқығыш шыңылтырларды олардың мақсаты мен балқу температурасы бойынша айырады: фаянс шыңылтыры – күйдіру температурасы 1100-1200°C; майолик шыңылтыры-күйдіру температурасы 1000-1100°C; көзе шыңылтыры- күйдіру температурасы-900-1000°C. Қам шыңылтырларды шыңылтыр шихта құрамдастарын ылғалды үгітілген шар тәрізді тартқышта бірлесіп үгіту арқылы дайындайды, үгіту ұзақтығы -40-70 сағ., бақылау елеушіндегі қалдыққа 10000 отв/см² дейінгі үгіту дәрежесі 0,02-0,04%. Шыңылтырлар суспензиясының ылғалдылығы 450-50%. құрамдастар жеткілікті дәрежеге дейін үгітілмесе, ол шыңылтыр қабатының құйылуы мен жалтырауын гашарлатып, күйдіргеннен кейін өзіндік ақаудың, иректіліктің пайда болуына әкеліп соғуы мүмкін. өте ұсақ үгітілген жағдайда, басқа ақаулар пайда болады.- шыңылтыр қабатының жиырылуы және құрғақтығы. Ірі керамикалық зауыттарда шыңылтырларды фриттеу үздіксіз жұмыс істейтін ванналық пештерде жасалады, ал көркемдік керамика кәсіпорындарда айналатын, мерзімді жұмыс істейтін пештерді қолданған жөн. Шихтаны толтырудың алдында пешті 700-800°C дейін қыздырады. Шихтаның бір бөлігін пешке люк арқылы салады. Қайнатудың алғашқы кезеңінде барабан тіреуіш дөңгелектерде 90...120°C жан жаққа қарай тербетіледі.

Эмальдар- жарық өткізбейтін (тұтас шыңылтырлар). Шыңылтырларды тұтастыруды келесі әдіспен жүзеге асырады: шыңылтырлар құрамына салқындатқанда шыңылтыр ерітіндісіне ерімейтін немесе нашар еритін химиялық қосылыстарды енгізеді. Бұл материалдар: қалайы оксиді SnO₂ және циркон ZrO₂*SiO₂. Эмальдар, шыңылтырар сияқты, пигменттермен және металлдар оксидтерімен боялады. Тұтастырғыш ретінде қалайы оксиді қолданған эмальдар бұрыннан танымал.

Кристаллдық шыңылтырлар. Кристаллдық шыңылтырлар- көркемдік керамикалық бұйымдарды безендірудің ең тартымды түрлерінің бірі. Оларды салқындатқан кезде құрайтын кристаллизация орталықтарын кейбір оксидтер құрамына енгізу арқылы жасайды. Осыдан өзге, кристаллдық шыңылтырлары бар бұйымдарды күйдіру және салқындатуды ерекше режим бойынша жүргізеді. Аса ірі әсем кристаллдарды күйдіру температурасы 1200°C және одан жоғары болған жағдайда жасайды. Шыңылтыр қабатының қалыңдығы 1...4,5 мм. Кристалл шыңылтырларын дайындауда ең маңызды шарттардың бірі-күйдірудің температуралық режимі болып табылады. Кристаллдардың өзі екі кезеңнен өтеді: алдымен кристаллдау орталықтары пайда болады, содан соң кристаллдардың өсуі басталады.

Керамикалық бояулар. Керамикалық бояулар бұл- минералды пигменттердің және силикаттардың: керамикалық массалардың, шыңылтырлардың күйдіру алдында керамикалық бұйымдарға жағылатын шыңылтыр асты, және күйдіруден әшекейленген бұйымдарға сурет салатын шыңылтыр түсті болып бөлінеді. Бояуларды бекіту үшін шыңылтырды күйдіру қажет. Шыңылтыр бояулар- бұл ерітінділерді кобальт, хром, никель, марганец, темір тұздары негізінде дайындайды. Ерітіндінің тұтқырлығын арттыру үшін декстрин, глицерин немесе қант қосылады. Керамикалық бояулардың негізгі түрлер.

1. пигментті әшекейлеу
2. декорлармен әшекейлеу
3. аэрография
4. жиектеулер, сызықшалар
5. люстралар
6. құнды металлдар: алтын, күміс, платина
7. фотокерамика

Шыңылтыр түсті керамикалық бояулар- бұл флюстық қосымшалары бар майға төзімді пигменттер қоспасы бояуларды бекітуді 750-820°C температурасында жасайды. Ал флюстар шыны тәріздес тез балқығыш қосулар- қорғасынды және сілтілі. Флюсты жасаудың негізгі материалы кварц құмы, каолин, пегматин, бор немесе мәрмәр, бура, бор қышқылы, кальций, сода, қорғасын, қалайы, цирконий тотығы.

Флюстар құрамына кіретін материалдарды кептіреді илейді, араластыралы, сосын шамод қыш құмыраларына толтырып, 1000°C температурасында балқытады, содан кейін бірден салқын суға

суытып, флюстар түйірлерін талдап алады, алдын ала шамод ұнтағын каолин эмульциясымен майлайды. [4,286]

Пигменттерді дайындау технологиясы. Пигменттерді дайындау үшін негізгі шикізат-бұл оксидтер мен металдар тұздары. Көк түске бояу үшін хром тотығы, глинозем қосымшалары, кальций, магний, барий тотықтары, ал реңкті түстер үшін кобальт тотығы қолданылады. Ангобтар деп-керамикалық бұйымдар бетіне жұқалап жағылатын саз балшықты сұйық массаларды атайды. Ангобтау тұтас және жартылай болуы мүмкін. Көркемдік керамикада ангобтармен әшекейлеу кеңінен қолданылады. Ангобтармен шикізаттарды, құрғақ және күйдірілген бұйымдарды жалатуға болады. Оларды пайдалану үшін иілімді ашық түсті күйдірілген саз балшықтарды қолдануға болады. Ангоб пен керамикалық негіздің алауы бір қалыпта болуы керек, әйтпесе ангоб кептірген кезде және күйдірген кезде қаушақтанып ұшуы мүмкін.

Керамикалық бұйымдарды безендіру әдісі. Безендіру көркемдік керамикалық бұйымдарды дайындау технологиялық процессте маңызды кезең болып табылады. Солбұйымның көркемдік құндылығы оның орындалу технологиясына байланысты. Керамикалық бұйымдарды безендіру көркемдеу мен мүсіндеу әдісімен байланысты. Көркемдік әдіс бұйымдарға сурет салу, сондай-ақ керамикалық бояулар немесе жартылай безендіру. Көптеген керамикалық өңдеулерде бұйымдарды қолмен әшекейлеу және механикалық арқұрама болып бөлінеді. Қолмен әшекейлеу- бұл аққышпен немесе қаламмен сурет салу: Механикалық: Аэрография; Декольманья ;Басу; Штамп; Шелкография; Фотокерамика. Құрама, қолмен механикалық бұйымдардың әшекейлерінің үйлесу палитрасына ысқылау керек, алдын ала дайындап алу керек. Әсіресе жұқа керамикалық бұйымдарға бояуларды жағу техникасының өзі күрделі. Ол орындаушыдан жоғарғы шеберлігін талап етеді, әрбір қолданып жатқан бояудың күйдіру температурасын ескеру керек, тез күйіп кететін бояулар болады соны қадағалап муфельді жағу керек. Әшекейлеген кезде суретші бояуды «сезу» керек, аздап бояу кеуіп қалған сәтті ұстап қалу керек.

Қорытынды

Қазақстан сәндік-қолданбалы өнерінің қалыптасуы мен даму ерекшелігі ғылымда кеңінен қарастырылған, сонымен бірге өнертанушылардың заман ағымына қарай кәсіби қолөнер шығармашылығы туралы зерттелімдері де аз емес. Қазіргі кезде көптеген қиындықтарға қарамастан мәдени процестер өз дамуының сара жолына шықты. Өткен күндерді тірілтпей көп ұлтты Отанымыз-Қазақстанның бүгінгісін, оның егемендікке қол жеткізгендігін тану да мүмкін емес. Сондықтан да халық тағдырын баян етер тарих пен мәдениетті оқып-үйрену әр адамды отансүйгіштікке, өз елінің азаматы болуға баулиды.

Қола дәуірінен өзіндік ырқымен дамыған қыш өнерінің техникасы мен жасалу технологиясы, оның негізгі түрлері мен орындау әдіс-тәсілдерін жастарға үйрету қажет. Осыған орай, қазіргі таңда жоғары оқу орындарында осы бағытта ғылыми, оқу және шығармашылық ізденістерді тереңдетуді де қажет етеді. Осы туындыларды студенттерге қыш бұйымдарын жасаудың техникалары мен технологияларын үйрету мен терең зерттеу арқылы егеменді еліміздің материалдық ұлттық мәдениетін, қол өнерін жете тануға, құндылығы жоғарғы мәдениетіміздің озық үлгілеріне оықытп, тәрбиелеу маңыздылығы бүгінде артып отыр. Жалпы қорыта айтқанда, тарихи фактологияға сүйене отырып, мәдениеттің ғасырлар қойнауынан жалғасып келе жатқан желістерін, Қазақстан қолданбалы өнерінің бір саласы қыш өңдеу мәдениетінің қалыптасуы мен даму кезеңдерінің ерекшелігін тарихи – теориялық негізін жоғарғы мектеп студенттеріне икемдеп, жолдарын көрсетуді көздейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мұхаммеджанов Б.А., Адамқұлов Н.М., Аденова Л.Ж. Қыш өнері: Кәсіптік білімге арналған оқулық.-А., 2007.- 63 Б.
2. Керамика XVIII-XX веков. М.: Планета, 1989. - 184 С.
3. Досыбеков П. Қыш өңдеу өнерінің танымдық негіздері, 1996. – 234 Б.
4. Әлемдік өнертану: Бейнелеу өнері. А: Өлке, 2008. - II т. 30-32 Б.
5. Өмірбекова М.Ш. Энциклопедия. Қазақтың ою-өрнектері. А: Алматы кітап,- 2003.- 284 Б.
6. Фетхуллах Г. Ғұмырлық өлшемдер А.: Көкжиек баспасы, 2008.- 240 Б.
7. К.Байпақов., Қазақстанның ежелгі қалалары. А: Аруна, 2005-316 Б.:
8. Қазақ өнерінің тарихы. А: 2009, I -том.
9. Мұхаммеджанов Б.А., Адамқұлов Н.М., Аденова Л.Ж. Қыш өнері: Кәсіптік білімге арналған оқулық.-А., 2007.- 63 Б.

ӨНЕРТАНУ ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

**УДК 7.03"312"; 7(1-6)
МРНТИ 18.11**

Нәби А.Е., Киргизбекова С.С.

*студент 4-курс, 5В042100 Дизайн
Алматы e-mail:abykanovamanar@mail.ru*

*ст. преподаватель кафедры творческих специальностей КазНПУ им. Абая,
член Союза дизайнеров Казахстана.
Алматы, e-mail-sveta010161@mail.ru*

ОСОБЕННОСТИ МЕТРОПОЛИТЕНА ГОРОДА АЛМАТЫ

Аннотация:

Статья рассматривает дизайн МЕТРОПОЛИТЕНА города Алматы. Думаю, что это тема очень актуальна на сегодняшний день. Метро, это внеуличный скоростной рельсовый транспорт в Алматы. Как и где создавалось первое метро и кто стоял у истоков московского метрополитена, расскажем в этой статье. Главной особенностью метро в Алматы принято считать богатую отделку станций. И это на самом деле так – надо оформлением работали лучшие архитекторы и дизайнеры, станции украшены панно и другими декоративными элементами. Каждая из станций по сути представляет собой завершенный арт-объект. В отделке использовались травертин и гранит, мрамор и мозаика, стекло, гипсовые медальоны и многое другое.

В данной статье отражены и показаны дизайнерские проекты которые являются гордостью нашего города, хотелось бы отразить всю красоту дизайна алматинского метро, показать стили в которых выполнены станции и имена дизайнеров работавших над созданием интерьера

Нәби А.Е., Қырғызбекова С.С.

*4-курс, студент 5В042100 графикалық дизайн
Алматы e-mail:abykanovamanar@mail.ru*

*Абай атындағы ҚазҰПУ шығармашылық мамандықтар кафедрасының аға оқытушысы,
Қазақстанның Дизайнерлер одағының мүшесі.
Алматы, e-mail-sveta010161@mail.ru*

Аңдатпа

Мақала Алматы қаласының Метрополитен дизайнын қарастырады. Менің ойымша, бұл тақырып бүгінгі күні өте өзекті. Метро, бұл Алматыдан тыс жүздек рельс көлігі. Алғашқы метро қалай және қайда құрылды және Мәскеу метрополитенінің бастауында кім тұрды, Бұл мақалада айтамыз. Алматы метросының басты ерекшелігі-станциялардың бай әрленуі. Бұл іс жүзінде ең үздік сәулетшілер мен дизайнерлер, бекеттер панно мен басқа да сәндік элементтермен безендірілген. Әрбір станция шын мәнінде аяқталған арт-объект болып табылады. Әрлеуде травертин және гранит, мәрмәр және мозаика, шыны, гипс медальондары және тағы басқалар қолданылды.

Бұл мақалада біздің қаламыздың мақтанышы болып табылатын дизайнерлік жобалар көрсетілген, Алматы метро дизайнының барлық сұлулығын көрсеткіміз келеді.

Nabi A.E., Kirgizbekova S. S.

4-year student, 5V042100 graphic design
Almaty e-mail: abykanovamanar@mail.ru

Department's of Creative disciplines senior lecturer of KAZNPU name after Abay,
member of the Union of Designers Kazakhstan.
Almaty.e-mail -sveta010161@mail.ru . 87077357413

Abstract

The article considers the design of the METRO of Almaty. I think that this topic is very relevant for today. Metro, this is an off-street high-speed rail transport in Almaty. We will explain how and where the first metro was created and who stood at the origins of the Moscow metro in this article. The main feature of the metro in Almaty is considered to be the rich decoration of the stations. And this is actually so - the best architects and designers worked on the design, the stations were decorated with panels and other decorative elements. Each of the stations is essentially a completed art object. The decoration used travertine and granite, marble and mosaic, glass, plaster medallions and much more.

This article reflects and shows design projects that are the pride of our city, I would like to reflect the beauty of the design of the Almaty metro, show the styles in which the stations are executed and the names of designers who worked on the creation of the interior

Метрополитён (от фр. *métropolitain*, сокр. от *chemin de fer métropolitain* – «столичная железная дорога»), **метрó** (фр. *métro*, англ. *underground*, амер. англ. *subway*^[1]) – в традиционном понимании городская железная дорога с курсирующими по ней маршрутными поездами для перевозки пассажиров, инженерно отделённая от любого другого транспорта и пешеходного движения (внеуличная).

В общем случае метрополитен – любая внеуличная городская пассажирская транспортная система с курсирующими по ней маршрутными поездами (например, городской монорельс). Движение поездов в метрополитене регулярное, согласно графику движения. Метрополитену свойственны высокая маршрутная скорость (до 80 км/ч) и провозная способность (до 60 тыс. пассажиров в час в одном направлении). Линии метрополитена могут прокладываться под землёй в тоннелях, по поверхности и на эстакадах (особенно это характерно для городских монорельсов).

Крупнейшие метрополитены в мире: Лондонский, Нью-Йоркский, Шанхайский Пекинский и Московский.

Название «метрополитен» (метро) принято во многих странах. До сих пор подавляющее большинство действующих метрополитенов представляют собой разновидность железной дороги.

Первая линия метрополитена длиной 6 км была построена в Лондоне. Запущена 10 января 1863 года^[6]. Строительство осуществляла компания «Metropolitan Railways» (с англ. – «Столичные железные дороги»). От этого названия произошло собственно слово «метрополитен», употребляемое сейчас во многих странах.

Второй метрополитен был открыт в Нью-Йорке в 1868 как надземный, однако первые надземные участки не сохранились и впоследствии были заменены подземными (первая подземная линия открыта в 1904)[1].

После распада СССР метрополитен был открыт всего лишь в трёх городах СНГ: Днепропетровске (1995, Украина), Казани (2005, Россия) и Алма-Ате (2011, Казахстан).

Почти все гости и жители Южной Столицы побывали в нашей местной достопримечательности – метро! Это первая система метрополитена в Казахстане и вторая в Центральной Азии. Целых 9 станций, правда больше похожих на музей. Функциональность такого небольшого количества станций невелика, однако со временем все больше алматинцев предпочитают использовать подземку для перемещения по городу, особенно в часы пик. Сегодня мы не только совершим виртуальный тур по Алма-Атинскому метрополитену, но и перенесемся в Нью-Йорк – где функционирует крупнейшая в мире система электричек и подземок в мире! Однако, обо всем по порядку. По генеральному плану развития города, в нашем метрополитене планировалось построить 24 станции.

Дизайн интерьера метро в Алматы выполнен на высшем уровне – каждая из станций оформлена в соответствии со своим названием. Жибек Жолы отражает историю Шелкового Пути.

Особого внимания заслуживает станция Драмтеатра имени Ауэзова – по моему мнению, одна из самых красивых станций метро.

По бокам главного холла этой прекрасно выполненной станции расположилась лепнина, изображающая традиционные сцены из казахской кочевой жизни. По размеру Алматинский метрополитен, со своими девятью станциями конечно не сопоставим с МТА (Metropolitan Transportation Authority) в Нью-Йорке – крупнейшей системой метрополитена в мире по количеству станций. Тогда как Алматинскому метрополитену в этом году исполняется четыре года, Нью-Йоркской системе метрополитена уже почти 150 лет. Официальное количество станций – 468 (или 421, если каждый пересадочный узел считать за одну станцию) [2].

Однако кое в чем Алматинский метрополитен все же может побороться с Нью-Йоркским. И это – качество внутреннего оформления. Ни для кого из алматинцев уже не сюрприз увидеть очередную «стайку» туристов, фотографирующихся на фоне изречений Абая или шикарного оформления станции Драмтеатра имени Ауэзова. Однако поверьте мне, я выглядел откровенно глупо, фотографируя все подряд в Нью-Йоркском метро. И вот почему:

О качестве внутренней отделки в Нью-Йоркском метро придется просто забыть, потому что ее просто напросто нет. Более того, подтекающие потолки и постоянная вонь становятся настолько привычным делом, что после пары дней на эти мелочи уже не обращаешь внимания.

Даже на таких приличных станциях как Пятая авеню, или Фулхэм Стрит никакой роскоши, только немного чище.

Однако, американская «чистота» не идет ни в какое сравнение с блеском станций Сайран и Москва – где, по ощущениям, все настолько стерильно, что впору проводить хирургические операции.

В Нью-Йоркском метро есть и своя живность – это огромные крысы, вальяжно расхаживающие по железнодорожным путям, даже не обращая внимания на людей на платформе. Скажу Вам больше – иногда наглые крысы даже умудряются пробираться в вагон и терроризировать пассажиров.

Причем на видео видно, что вода льется на полный людей поезд, а на платформе люди ожидают пока им откроют двери. В общем, нью-йоркцев ничем не удивишь. Впрочем их можно было бы удивить станцией Байконур – дизайн которой был создан в стиле борта космического корабля.

В Нью-Йоркском метрополитене, также как и в нашем напрочь отсутствуют общественные туалеты, что существенно осложняет жизнь всем туристам. Однако есть News stand – это газетный ларек по нашему, продает мелочи от А до Я[3].

Новые станции «Сайран» и «Москва» будут выполнены в стиле постмодернизма с элементами «Хай тек», сообщает 365info.kz. Интерьер станции «Москва» разработан в бело-серых тонах с акцентами красного цвета, который олицетворяет название станции. Путевая стена стилизована под Кремлевскую стену.

Станция «Райымбек батыра» - мелкого заложения. Расположена в районе пересечения проспекта Назарбаева и проспекта Райымбека батыра

Дизайн выполнен в духе совмещения древнего с современностью. На стенах изображены национальные узоры и наскальные рисунки.

Станция «Жибек жолы» - глубокого заложения. Расположена в районе пересечения улиц Панфилова и Гоголя. Входы и выходы в подземный вестибюль расположены на юго-восточном пересечении улиц Гоголя и Панфилова.

Архитектурно-художественное решение интерьера основано на традиционных приемах декоративно-прикладного искусства казахского народа. Стены облицованы мраморной мозаикой бежевого цвета, украшены декоративными элементами, изготовленными из искусственного камня. Арки проходов и плинтус – мрамор коричневого цвета. Пол выложен гранитными плитками с изображенным на них национальным орнаментом. На торцевой стене центрального зала платформы исполнено декоративное панно в виде двух окружностей, изображающее известные символы стран, через которые проходил Великий Шелковый Путь: индийский Тадж-Махал, Великая китайская стена, Мавзолей Ходжи Ахмеда Ясави, Египетские пирамиды, Римский Колизей, Афинский Парфенон, Монастырь Эд-Дейр в Иордании. Что примечательно, в том же ряду изображена Пирамида Кукулькана, находящаяся в Мексике, на территории, лежащей по другую сторону Земного шара от Шелкового пути. Основным технологическим материалом исполнения является керамика в виде глазурированной рельефной основы, покрытой ручной росписью в сочетании со скульптурными барельефами.

Станция «Алмалы» - глубокого заложения. Расположена в районе пересечения улиц Карасай батыра и Панфилова.

Стены станции облицованы мраморной мозаикой, рисунок которой образует национальный орнамент. Источниками освещения являются декоративные люстры и светильники, расположенные над карнизами из нержавеющей стали. Арки проходов и плитусы – мрамор коричневого цвета. Полы выложены гранитными плитками. В торце платформы расположено художественно-тематическое витражное панно с искусственной подсветкой. В панно заложена идея древнего города и цветущего сада. Композиция состоит из трех частей: правая часть – цветение сада с очертаниями древнего города Алмалы. Левая часть – созревание плодов с силуэтом каравана. Центральная часть – яблоня с плодами, как символ плодородия, дерева жизни и благоденствия.

Станция «Абая» - глубокого заложения. Расположена в районе пересечения проспекта Назарбаева и проспекта Абая.

Архитектурно-художественное решение станции выполнено в современном стиле без использования традиционных архитектурных элементов. Стены отделаны мрамором бежевого и коричневого цветов. Полы выложены гранитом серо-бежевого и коричневого цветов. Карниз выполнен из нержавеющей стали. В торце платформы расположено художественное панно, выполненное в технике рельеф в бронзе и «флорентийская мозаика». Композиция выполнена в современном стиле. Бронзовый рельеф, изображающий Абая Кунанбаева, выделен на каменном фоне, на котором написаны отрывки из произведений Абая.

Станция «Байқоныр» - глубокого заложения. Расположена в районе пересечения проспекта Абая и улицы Байтурсынова. Входы-выходы в подземный вестибюль расположены вдоль улицы Байтурсынова на юго-восточном и юго-западном пересечении проспектом Абая. Юго-восточный вход оборудованным двухленточным эскалатором высотой подъема 6,0 м, длиной 12,0 м.

Дизайн станции в стиле хайтек связан с космодромом Байқоныр. Для отделки стен использована облицовка металлическими панелями голубого и светло-серого цветов. Пол выложен гранитом серого цвета. В торце платформенного участка установлено рекламное-информационное табло «видеостена», собранное из 16 светодиодных дисплеев.

Станция «Театр имени Мухтара Ауэзова» - глубокого заложения. Расположена в районе пересечения пр. Абая и ул. Муқанова. Входы и выходы в подземный вестибюль расположены на северной и южной сторонах проспекта Абая в районе улицы Джандосова.

Интерьер станции выполнен из отделанных стен и колонн плитками травертина со вставленными объемными медальонами, выполненными из гиперпласта и украшенными национальным орнаментом и сценами из быта кочевников (16 сцен – по 8 с каждой стороны зала). Стены также украшены карнизным профилем из искусственного камня. Полы гранитные с простым, крупным рисунком. В торце платформы располагается живописное мозаичное панно с изображением сцены из спектакля.

Станция «Алатау» - мелкого заложения. Расположена южнее пр. Абая, между ул. Жарокова и пр. Гагарина. Входы и выходы расположены вдоль проспекта Абая, Гагарина и улицы Жарокова. За основу идеи проекта интерьера взято название станции – «Алатау», а также древнейшая символика народов, живших на территории Казахстана. Стены отделаны белым и зелёным мрамором. Полы из серого гранита с простым графическим рисунком из светло-коричневого гранита. Над спусками со стороны вестибюлей в торцах платформенного участка расположены художественные тематические панно, выполненные из римской мозаики, бронзы и рельефа с изображением горного хребта Заилийского Алатау, который величаво поднимается над городом Алма-Аты.

Станция «Сайран» - расположена по проспекту Абая под проезжей частью между ул. Брусиловского и ул. Тлендиева в Бостандыкском районе.

Является трехпролетной, колонной с островной платформой шириной 15,2 м, длина посадочной платформы составляет – 110, 3 м.

Станция «Москва» - расположена по проспекту Абая под проезжей частью между ул. Утеген батыра и пр. Алтынсарина в Ауэзовском районе.

В конструктивном отношении здания решены в виде пространственного рамно-связевого каркаса, состоящего из колонн, ригелей и диафрагм, объединённых в уровне верха этажей монолитными плитами перекрытий.

Тематикой станции «Сайран» является веселье. Интерьер станции выполнен в бежевых и серо-коричневых тонах. На путевой стене стилизованное изображение радуги с петроглифами урочища

Тамгалы – тас. Платформенный участок в среднем пролете – двухсветный, что, как считают авторы проекта, придает комплексу легкость, увеличивает высоту и дает ощущение простора [4].

Ешкенов Газиз Акзамович в 1991 году закончил АГТХИ им. Т. К.Жургенова по специальности художник монументальной живописи. С 1991 по 2000 г. преподаватель кафедры «Монументальная живопись» АГТХИ им. Т. К.Жургенова. С 1995 года член союза художников Р.К. С 2008 года член Академии художеств Р.К. Произведения «Отқа табыну», «Импровизатор» находятся в Д.Х.В. Мин. Культуры Р.К. и гобелен «Жерұйық» в Г.М.И. им. Кастеева.

2008- 2011 г. Автор (соавтор Жамхан А.), художественный руководитель монументальных панно для станций «Райымбек», «Алатау», «Алмалы», «Жібек жолы», «Драммтеатр», «Абай» алматинского метрополитена.

Муканов Малик Флоберович

В 1991 году поступил на учебу в Алма-атинский Государственный театрално-художественный институт им. Т.К. Жургенова на отделение «Монументальная живопись» и окончил ее в 1996 году со специальностью – художник-живописец. На защиту дипломного проекта выполнил серию гобеленов под названием «Мир кочевников».

С сентября 1996 года работал преподавателем на кафедре «Дизайн одежды и художественный текстиль» Казахской Государственной Художественной Академии. С 1999 года и по данный момент работает преподавателем на кафедре «Живопись» КазНАИ им. Т.К. Жургенова, доктор PhD - искусствоведения. Член Союза Художников Республики Казахстан с 2003 года. Лауреат Государственной молодежной премии «Дарын-2008» за вклад в развитие современного изобразительного искусства Республики Казахстан.

В 2010 г. - в соавторстве с Ешкеновым Г. и Жамхан А. участвовал в разработке монументально-декоративного панно для художественного оформления интерьера станции Алмаатинского метрополитена «Абай», принимал участие в художественном исполнении в технике ручной мозаики монументально-декоративных панно для интерьеров станций Алмаатинского метрополитена «Райымбек» и «Алатау». Под авторским надзором Ешкенова Г. и Жамхан А.

В 2011 г. - принимал участие в художественном исполнении в технике ручной мозаики и витраж монументально-декоративных панно для интерьеров станций Алмаатинского метрополитена «Театральная» и «Алмалы». Под авторским надзором Ешкенова Г. и Жамхан А.

Жамхан Айдар Жамханулы

В 2009-2010 гг. в соавторстве с Ешкеновым Г.А. разработка и последующие исполнение монументально-декоративных панно для художественного оформления интерьеров станций Алмаатинского метрополитена «Райымбек», «Жибек жолы», «Алатау», «Алмалы», «Абай»(соавтор Муканов М.), «Театральная»(соавтор Сулейменов М.) [5].

Дизайн станции алматинского метро "Москва" разработает московский метрополитен

"В конце 2013 года сдали первый пусковой комплекс второй очереди метрополитена: станцию "Сайран", которая расположена на пересечении проспекта Абая и улицы Брусиловского; а также станцию "Москва" - на пересечении проспекта Абая и улицы Алтынсарина", - рассказал К. Бегасильев. При этом он отметил, что разработкой внутреннего оформления станции "Сайран" занимается проектная организация, а "дизайн станции "Москва" предложено было выработать московскому метрополитену, Между тем оформление станции "Алма-Атинская" в Москве, решали мы. Как известно, название "Алма-Атинская" было присвоено станции московского метро в 2011 году по просьбе руководства Казахстана и администрации города Алматы в ознаменование дружбы между Россией и Казахстаном, и в память о подвиге легендарной Панфиловской дивизии. Решением правительства Москвы станцию метро "Братеево" в одноименном районе переименовали в "Алма-Атинскую"[6].

Список использованной литературы:

1. В.Ф. Рунге История дизайна, науки и техники. Москва Изд. «Архитектура-С 2006»
2. Михайлов С., Кулеева Л. Основы дизайна: Учебник по специальности «Дизайн архитектурной среды» – 2-е изд. исправл. и доп. – М, 2013 – 260 с., ил. [5]
3. Шико В. Т., Гаврилина А.А. Типологические основы художественного проектирования архитектурной среды: Учеб. пособие.- М., 2014.- 104 с.: ил. [3].
3. Ефимов А.В. Дизайн архитектурной среды. Учебн. пособие.- М.. 2004.- 504 с., ил.

4. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/budut-vyiglyadet-novyie-stantsii-metro-saryiarka-dostyik-307231/ [2].

5. <http://metroalmaty.kz/?q=ru> [1]

6. <https://www.caravan.kz/> [4].

УДК 7.07

МРНТИ18.07.65

Тохниязова Сабина, Киргизбекова С.С.

*ст-ка 3 курса специальности 5B42100-Дизайн(графический)
e-mail- sabi_zova024@mail.ru*

*ст. преподаватель кафедры творческих специальностей КазНПУ им. Абая,
член Союза дизайнеров Казахстана.
Алматы e-mail-sveta010161@mail.ru*

ПРОРОЧЕСТВО В РИСУНКАХ

Аннотация

Статья о творчестве Нади Рушевой актуальна и на сегодняшний день для того, чтобы вдохновлять молодых художников, что и в 17 лет можно творить и неустанно трудиться. Маленькая художница настолько талантлива, что ее оценили профессиональные художники не только России, но и стран зарубежья. Ее виденье героев рассказов поражает. Ведь она способна передать в своих работах не только эпоху, в которой происходило действие, но и в точности передать характеры героев. Основная цель данной статьи, показать насколько талантливые люди окружают нас. Маленькая девочка Надя Рушева, которая нигде не училась искусству, рисует так, словно трудилась над мастерством многие годы. Ее отец был убежден в том, будучи известным театральным художником, что его дочь рисует намного лучше его. Передать время далеких эпох, настроение людей простым карандашом удается далеко немногим.

После Н. Рушевой, имя которой известно во многих странах, остались рисунки. Это более десяти тысяч работ, выполненных тонким пером, фломастером и цветными карандашами. Десять тысяч маленьких оригинальных новелл. Полнее и ярче в искусствоведческих изысканиях рассказывают они о талантливом и веселом человеке, который умеет видеть мир глазами первооткрывателя. Именно умеет. В прошедшем времени о ней не напишешь.

Ключевые слова: Рушева, творчество, талант, художник, пророчество, иллюстрации, театр, искусство, характер, эпоха, музеи.

Тохниязова Сабина, Қырғызбекова С.С.

*5B42100-Дизайн (графикалық) мамандығының 3 курс студенті
e-mail- sabi_zova024@mail.ru*

*Абай атындағы ҚазҰПУ шығармашылық мамандықтар кафедрасының аға оқытушысы,
Қазақстанның Дизайнерлер одағының мүшесі.
Алматы, e-mail-sveta010161@mail.ru*

СУРЕТТЕГІ ПАЙҒАМБАРЛЫҚ

Аңдатпа

Надя Рушеваның шығармашылығы туралы мақала. Бұл тақырып бүгінгі таңда жас суретшілерді шабыттандыру үшін өзекті. 17 жылда не жасап, тынымсыз еңбек етуге болады. Кішкентай суретші соншалықты талантты, оны тек Ресей ғана емес, шет елдердің кәсіби суретшілері жоғары бағалады.

Оның әңгіме кейіпкерлерінің көрінісі таң қалдырады. Өйткені ол өз жұмыстарында әрекет болған дәуірді ғана емес, батырлардың сипатын дәлме-дәл бере алады.

Бұл мақаланың негізгі мақсаты-дарынды адамдар бізді қоршаған ортаны қорғау. Өнерге еш жерде оқымаған Надя Рушева көп жылдар бойы шеберлікпен еңбек еткендей сурет салады. Оның әкесі әйгілі театр суретшісі бола отырып, оның қызы оны әлдеқайда жақсы суреттейді деп сенді. Дәуірдің уақытын, адамдардың көңіл-күйін қарапайым қарындашпен беру көп емес.

Он елдің аты белгілі Нади Рушевадан кейін суреттер қалды. Он мыңнан астам жұмыс түсті қаламмен, фломастермен, түрлі-түсті қарындашпен орындалған. Он мың кішкентай түпнұсқалық жаңалық. Олар әлемді алғашқы ашушы Көзімен көре алатын талантты және көңілді адам туралы баяндайды. Ол біледі. Өткен уақытта ол туралы жазылмайсың.

Кілт сөздер: Рушева, шығармашылық, талант, суретші, пайғамбарлық, иллюстрациялар, театр, өнер, мінез, дәуір, мұражайлар.

Tokhniyazova Sabina, Kirgizbekova S.S.

*3-year student of the specialty 5B42100-Design (graphic)
e-mail-sabi_zova024@mail.ru*

*Department's of Creative disciplines senior lecturer of KAZNPU name after Abay, member of the Union of
Designers Kazakhstan.*

Almaty, e-mail -sveta010161@mail.ru . 87077357413

THE PROPHECY IN THE DRAWINGS

Abstract

An article about the work of Nadia Rusheva. This topic is relevant today to inspire young artists. As in 17 years, you can do and work tirelessly. The little artist is so talented that she was highly praised by professional artists not only in Russia, but also in foreign countries. Her vision of the heroes of the stories is amazing. After all, she is able to convey in her works not only the era in which the action took place, but also precisely convey the characters of the heroes.

The main goal of this article is to show how talented people are around us. A little girl, Nadia Rusheva, who has never studied art anywhere, paints as if she had been working on mastery for many years. Her father was convinced, being a famous theater artist, that his daughter draws much better than him. Not many manage to convey the time of eras, the mood of people with a simple pencil.

After Nadia Rusheva, whose name is known in dozens of countries, there were drawings. More than ten thousand works performed with a thin pen, felt-tip pen, colored pencils. Ten thousand little original short stories. They tell fuller and brighter art criticism about a talented and cheerful person who knows how to see the world through the eyes of a discoverer. It knows how. You cannot write about it in the past tense.

Keywords: Rushev, creativity, talent, artist, prophecy, illustrations, theater, art, character, era, character, museums.

Графика Нади Рушевой (1952-1969) является уникальным явлением в художественной культуре Союза Советских Социалистических Республик начала XX века. В советской и российской изобразительной практике нет более яркого примера признания исключительной одаренности ребенка, который не получал профильного образования. Особый интерес к ее персоне доказывают 14 персональных выставок, которые проводились в разных городах Советского Союза и ближнего зарубежья с 1964 по 1969 гг. Очень немногие художники в истории мирового искусства могут выделиться таким «ранним стартом».

На сегодняшний день актуализацией наследия маленькой художницы занимаются многие музеи. Например, Государственный музей А.С.Пушкина, Государственный музей Льва Николаевича Толстого, Тувинский краеведческий музей, Мемориальный музей Нади Рушевой в московской школе №1466, где она училась.

Надя Рушева прожила короткую жизнь – 17 лет, но после своей смерти оставила более 10 тысяч рисунков, которые подразделяются на 50 серий: «Восток», «Балет», «Пушкиниана», «Война и мир», «Современность», «Материнство», «Античность», «Спорт» и др.

Её рисунки всегда рождались без эскизов, всегда рисовала враз, набело, и она никогда не пользовалась стирательной резинкой. «Я их заранее вижу... Они проступают на бумаге, как водяные знаки, и мне остаётся их чем-нибудь обвести», – говорила Надя [1].

До семи лет родители не учили девочку ни писать, ни читать, ни рисовать – как говорила её мама, они не хотели торопить ребёнка. Но по вечерам папа, художник **Николай Рушев**, часто читал дочери вслух разные сказки. А Надя, пока слушала, делала какие-то наброски. Как-то раз, пока папа читал «Пушкинскую сказку о царе Салтане», девочка нарисовала 36 иллюстраций.

После смерти Найдан Рушевой, **Елена Сергеевна Булгакова** пригласила в гости её отца. Тот принёс с собой две папки рисунков Надежды. Взяв в руки первый же лист, вдова Булгакова одну минуту молчала. А все присутствующие с удивлением переводили взгляд с рушевской героини на Елену Сергеевну и обратно.

Тогда ещё отец художницы не знал, что жена писателя – и есть та самая Маргарита. Знать этого не могла и Надя. Однако её Маргарита оказалась практически копией Елены Булгаковой. А у Мастера на пальце красовался массивный перстень с камнем – такой же был и у самого писателя [2].

Девочка отличалась сильным характером и самодисциплиной. Досталось это всё ей по наследству от матери. Ведь для настоящей балерины подобные качества просто необходимы. В то же время Надя Рушева была мягким и добрым человеком. Она тонко чувствовала окружающий мир, прекрасно разбиралась в его «оттенках», сопереживала добру и неприемлемо относилась к злу.

Очень много времени девушка проводила вместе с отцом на разных художественных выставках и в музеях. С интересом читала многие серьёзные литературные произведения. Прочитав «Войну и Мир» Льва Николаевича Толстого, посвятила этой книге около 400 иллюстраций. Они удивительно точно отразили то тяжёлое время для России [3].

Девушка также создала рисунки, посвящённые балету «Анна Каренина». Это произведение великого русского писателя оказало на Надю очень сильное впечатление. Всего же насчитывается более 10 тысяч рисунков, охватывающих не менее 50 произведений различных классиков. «Японцы до сих пор вспоминают Надю, издают ее рисунки на открытках, – пишет Шеваров. – Приезжая к нам, они удивляются, что в России нет рушевского музейного центра, что работы Нади лежат в запасниках, а наша молодежь в большинстве своем о Рушевой ничего не слышала. „Это же ваш Моцарт в изобразительном искусстве!“ – говорят японцы и недоуменно пожимают плечами: мол, как же богаты талантами эти русские, что могут позволить себе забывать даже о своих гениях». Надя Рушева никогда не училась ни рисунку, ни графике. Она просто брала бумагу и начинала набрасывать какие-то контуры. Если художнице что-то не нравилось, она выбрасывала лист и начинала заново – уже другой рисунок. «Я их заранее вижу. Они проступают на бумаге, как водяные знаки, и мне остаётся их чем-нибудь обвести», – говорила художница. Таких рисунков – быстрых, выверенных, чётких – она оставила около двенадцати тысяч. Это в шесть раз больше, чем всё творческое наследие Клода Моне. Хотя жизнь самоучки Нади Рушевой была и в шесть раз короче [4].

Юная художница даже не успела закончить школу – в 17 она умерла от разрыва врождённой аневризмы сосуда головного мозга и кровоизлияния. Надя оставила после себя огромное художественное наследие – около 12 тыс. рисунков. Точное их число невозможно подсчитать – значительная доля разошлась в письмах, сотни листов художница подарила друзьям и знакомым, немалое количество работ по разным причинам не вернулось с первых выставок. Многие её рисунки хранятся в музее Льва Толстого в Москве, в музее-филиале имени Нади Рушевой в городе Кызыле, в Пушкинском доме Академии наук в Петербурге, Национальном фонде культуры, Городском музее Сарова Нижегородской области и Государственном музее А. С. Пушкина в Москве.

Вызывает чувство глубокого сожаления скорая смерть удивительной девушки. Она прожила до обидного мало. В то же время надо учитывать то, что при врождённой аневризме сосуда головного мозга дети, как правило, живут не более 8-9 лет. Наде судьба дала целых 17 лет, что очень удивляет. Высшие силы сочли, что девушке необходимо задержаться на этой земле. Она выполнила какую-то загадочную миссию и только после этого оставила подлунный мир. Ну что же, будем благодарны за это тем, кто исподволь управляет нашими судьбами и решает, когда для каждого из нас должен наступить закономерный конец [4].

По-тувински имя «Найдан» (а Надя наполовину тувинка) означает «вечно живущая». И память о художнице, которая так и не стала мультипликатором, до сих пор жива – всего в мире прошло уже около 160 её выставок. А с могильного памятника Нади Рушевой на этот мир смотрит кентавренок – необычный ребёнок с очень серьёзным взглядом. Найдан Рушева, в силу своего необычного дара,

практически не имела близких друзей. Самыми дорогими для неё людьми были отец и мать. Именно с ними девушка делилась всем тем сокровенным, что волновало её в этом мире. Семья жила в небольшой квартире на окраине Москвы. У Рушевых не было даже телефона. В наше время такое представить невозможно, но в те годы это было обычным явлением. Наряду с необычным и загадочным, Надя являлась обыкновенной ученицей одной из московских школ. Ей не нравились точные науки, зато она тяготела к литературе и принимала активное участие в общественной жизни школы. Её навыки были просто незаменимы при изготовлении стенгазет. Естественно этим пользовались вначале пионервожатые, а затем и комсомольские вожаки.

В конце февраля 1969 года девушка уехала с отцом в Ленинград. В городе на Неве киностудия «Ленфильм» начала снимать фильм, посвящённый юной художнице Наде. Назывался он «Тебя, как первую любовь...». Это были одни из самых интересных дней в жизни девушки. Она много гуляла по одному из красивейших городов мира, знакомилась с его историей, памятниками архитектуры, музеями. С согласия Натальи Ажикмаа давно обнаружена переписка художницы с товарищем из «Артека» Аликом (Олегом Сафаралиевым). Это было общение двух пятнадцатилетних подростков, только вступающих во взрослую жизнь, размышления о будущем, о человечности. Надя изредка рассказывала об успехах в творчестве и школьных буднях. Сейчас у кинорежиссера Сафаралиева хранятся письма и множество иллюстраций к ним.

Найдан Рушева-уникальная девочка, которая навсегда останется молодой и талантливой художницей.

Список использованной литературы:

1. Хертек А.С. Музейфилиал Нади Рушевой//Летопись Тувы 2008: Историко-краеведческий альманах. Кызыл: ООО «Полиграфсервис», 2007.
2. Хертек А.С. Надя – Надежда Найдан: К 60-летию со дня рождения//Летопись Тувы – 2012: Историко-краеведческий альманах. – Кызыл: КЦО «Аныяк», 2011.
3. <https://www.culture.ru/materials/168229/12-tysyach-risunkov-nadi-rushevoi>
4. https://aif.ru/culture/person/navechno_17letnyaya_nedopisannaya_istoriya_hudozhnicy_nadi_rushevoy

УДК 7.03

МРНТИ 18.07.09

¹Д.С. Большбаев, ²Т.М. Оспанов, ³Б.А. Сайнанов, ⁴О.С. Бурибеков

¹кандидат философских наук, доцент

^{2,3,4}магистр преподаватель

^{1,2,3,4}Южно-Казахстанский Государственный университет им. М. Ауезова
Шымкент, Казахстан.

ЗОЛОТЫЕ ИЗДЕЛИЯ САРМАТСКОГО ПОЛИХРОМНОГО ЗВЕРИНОГО СТИЛЯ

Аннотация

Среди сарматских древностей первых веков нашей эры из собрания Государственного Эрмитажа, хранящихся в Отделе археологии Восточной Европы и Сибири, самым выдающимся памятником по праву является курган Хохлач, известный в литературе как «Новочеркасский клад», который был обнаружен случайно при строительных работах на кургане в 1864 г. Несмотря на дальнейшие новые открытия подобных погребальных комплексов, материалы из кургана Хохлач, значительную часть которых составляют золотые изделия полихромного звериного стиля, по-прежнему остаются уникальными.

Задача данной работы, по возможности, исправить создавшуюся ситуацию. В предлагаемой читателю статье дано детальное описание конструкции, технических и стилистических особенностей каждого отдельного предмета. Кроме того, здесь представлен анализ существующих в научной литературе различных точек зрения, гипотез как по материалу памятника, так и по его историческому значению, а также в этой связи высказаны собственные наблюдения и сделаны некоторые выводы

касательно спорных вопросов, в частности, происхождения отдельных вещей, особенно изделий сарматского полихромного звериного стиля, их семантического и функционального значения.

Ключевые слова: культура, ювелирное искусство, анализ, украшение, художники, сарматы, звериный стиль.

¹Д.С. Болысбаев, ²Т.М. Оспанов, ³Б.А. Сайнанов, ⁴О.С. Бурибеков

¹философия ғылымдарының кандидаты, доцент

^{2,3,4}магистр оқытушы

^{1,2,3,4}М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Шымкент, Қазақстан

САРМАТТАР ПОЛИХРОМДЫ ЖАНУАРЛАР СТИЛІНДЕГІ АЛТЫН БҰЙЫМДАР

Аңдатпа

Шығыс Еуропа мен Сібірдің археология бөлімінде сақталған Мемлекеттік Эрмитаж коллекциясынан біздің дәуіріміздің бірінші ғасырларындағы сарматтық ежелгі дәуірлердің ішіндегі ең көрнекті ескерткіш - бұл әдебиетте 1864 жылы қорғандағы құрылыс кезінде кездейсоқ табылған «Новочеркасск қазынасы» ретінде танымал болған Хохлач қорғаны. Мұндай жерлеу кешендерінің жаңа ашылуларына қарамастан, Хохлач қорғанынан алынған материалдар, олардың ішінде полихромды жануарлар стиліндегі алтын бұйымдар үлкен құрметке ие.

Бұл жұмыстың мақсаты, мүмкін болса, жағдайды түзету болып табылады. Оқырман назарына ұсынылған мақалада әр жеке тақырыптың дизайны, техникалық және стилистикалық ерекшеліктері толық сипатталған. Сонымен қатар, ғылыми әдебиеттерде кездесетін әртүрлі көзқарастарға талдау жасалады, ескерткіш материалы мен тарихи маңызы туралы гипотезалар, сонымен қатар осыған байланысты жеке бақылаулар жасалып, даулы мәселелерге қатысты кейбір тұжырымдар жасалады, атап айтқанда, белгілі бір заттардың пайда болуы, әсіресе сарматтық полихромдық жануарлар стиліндегі бұйымдар, олардың семантикалық және функционалдық мәні.

Түйін сөздер: мәдениет, зергерлік бұйымдар, талдау, безендіру, суретшілер, сарматтар, жануарлар ситлі.

¹D.S.Bolysbaev, ²T.M. Ospanov, ³B.A. Sainanov, ⁴O.S. Buribekov

¹candidate of philosophy sciences, docent

^{2,3,4}master lecturer

^{1,2,3,4}M. Auezov south Kazakhstan state university
Shymkent, Kazakhstan

GOLD PRODUCTS OF THE SARMATIAN POLYCHROME BEAST STYLE

Abstract

Among the Sarmatian antiquities of the first centuries of our era from the collection of the State Hermitage, stored in the Department of Archeology of Eastern Europe and Siberia, the most outstanding monument is rightfully the Khokhlach mound, known in literature as the “Novocherkassk treasure”, which was discovered by chance during construction work on the mound in 1864 Despite further new discoveries of such funerary complexes, materials from the Khokhlach barrow, of which the polychrome animal style gold items are of great honor, still remain I am unique.

The task of this work, if possible, is to rectify the situation. The article offered to the reader provides a detailed description of the design, technical and stylistic features of each individual subject. In addition, it presents an analysis of the various points of view existing in the scientific literature, hypotheses both on the material of the monument and on its historical significance, as well as in this regard, its own observations are made and some conclusions are made regarding controversial issues, in particular, the origin of certain things, especially products of the Sarmatian polychrome animal style, their semantic and functional meaning.

Key words: culture, jewelry, analysis, decoration, artists, sarmatians, animal style.

Почти полтора века прошло со времени открытия уникального погребального комплекса из кургана Хохлач, расположенного в северной части г. Новочеркаска на бывшей земле Войска Донского (ныне Ростовская область). Название свое курган получил, как сообщает автор первой публикации харьковский профессор геологии Н. Борисяк, «на том основании, что приходящие сюда для найма на заработки во время Троицкой ярмарки малороссы обыкновенно располагаются на нем бивуаками»

Из архивных данных следует, что курган Хохлач находился в черте города, в северной его части, и имел округлую земляную насыпь диаметром 20 сажений (42,25 м) и высотой до 5 аршин (3,60 м). На вершине его была заметна седловина - след от грабительского хода. Большой интерес среди находок кургана Хохлач представляют исполненные в сарматском полихромном зверином стиле золотые изделия, к которым относятся гривна, пара браслетов, четыре флакона для ароматических веществ, ритуальный сосуд с зооморфной ручкой. В первой публикации Н. Борисяка находок из кургана Хохлач гривна названа золотым венком, а изображенные на ней фигуры - фантастическими грифонами со сложенными крыльями.

И. Толстой и Н. Кондаков, полагая, что данное украшение «вроде ожерелья», не исключали его принадлежности к разряду головных венцов. Особого внимания заслуживает замечание авторов, что изображенные животные «почти совершенно сходные друг с другом», но головы у одних - как у грифонов, у других - как у собак. Это определение головы одного из персонажей фриза как «собачьей головы» в дальнейшем было неоднократно повторено в научной литературе. На золотом браслете из кобьяковского погребения и на новочеркасской гривне, этот образ характеризуется как хищник с телом льва и большой головой [1, с. 48]. Впервые правильно отождествила чудовище с большой головой Н. В. Лавыгина, определив его как образ «носатого волка» и подчеркнув видовые признаки животного: длинная морда, длинное острое ухо, сильно увеличенный и загнутый кверху нос (Рис. 1) [2, с. 157].

Не менее загадочными кажутся персонажи на новочеркасских браслетах. В большинстве случаев они именовались «чудовищами» или «фантастическими существами». М. И. Ростовцев назвал их драконами с носами, перевернутыми в виде спирали [3, с. 49]. И. И. Толстой и Н. П. Кондаков обратили внимание на «рог над носом», «громадную голову и широкую пасть», что, по их мнению, «уподобляет это чудовище животному, которое особенно часто было встречено на золотых предметах из Сибири» [4, 34]. Действительно, среди сибирских древностей звериного стиля часто встречается изображение животного с поднятым кверху носом, которое исследователи определяют как образ «носатого волка» [5, с. 32]. Эти определения позволили отнести чудовища на новочеркасских браслетах к данному зооморфному мотиву [6, с. 58].

Рис. 1 [10, с. 83]

Кроме того, оба украшения неоднократно публиковались в каталогах выставок и альбомах, преимущественно зарубежных, где они описываются как классические образцы сарматского полихромного звериного стиля первых веков нашей эры. Хотелось бы особо отметить выставку 1995 г. во Франции, в аббатстве Даулас, посвященную памятникам савромато-сарматской культуры и искусства, где, наряду с гривной и браслетами, экспонировались также другие находки из Хохлача и где этому комплексу как на экспозиции, так и в каталоге было уделено большое внимание.

Охарактеризовав вкратце историю изучения этих широко известных декоративных предметов древнего ювелирного искусства, которые мы рассматриваем как единый комплект украшений, остановимся подробнее на их описании и интерпретации.

Гривна (кат. 2; ил. 38а; 39-41). Шейное украшение состоит из двух частей. Основу его составляют согнутые из массивной толстой проволоки неполные кольца, напаянные друг на друга. Передняя, длинная, часть смонтирована из трех проволок, задняя, короткая, из четырех (ил. 39а). Части соединены шарнирным устройством, в одном случае с застежкой из золотого стержня на цепочке, в другом стержень, пропущенный сквозь петли, закреплен наглухо (ил. 39б, в). На верхней проволоке короткой части имеются зарубки - следы преднамеренной порчи, нанесенные чеканом. В древности подобное действие по отношению к предметам погребального инвентаря означало их умерщвление перед тем, как они перейдут со своим умершим хозяином в загробный мир. Возможно, такого же происхождения сколы на одной из фигур волка на верхнем фризе (Рис. 2).

С лицевой стороны, сверху и снизу, гривна украшена ажурными фризами из шестнадцати фигур фантастических существ: бескрылого орлиноголового грифона и носатого волка. Фигуры скомпонованы попарно - четыре пары наверху и четыре внизу. Каждая пара воспроизводит сцену нападения волка на грифона. Персонажи изображены в профиль в позе крадущихся зверей, на согнутых ногах (показаны четыре ноги) с огромными когтистыми лапами и мощным хвостом, пропущенным между задними лапами под брюхо. Нападающее чудовище (носатый волк) вгрызается в заднюю часть грифона, голова которого резко повернута назад, что придает сцене больше экспрессии (Рис. 2). В целом же композиция смотрится как непрерывный ритмический ряд шествия крадущихся зверей, при этом фигуры верхнего фриза по отношению к зрителю повернуты вправо, а нижнего - влево.

Выразительность образов усиливается особым декоративным оформлением фигур цветными вставками и орнаментальной проработкой тел и голов животных. Так, например, мышцы бедра и плеча, а также уши выделены вставками бирюзы и коралла, глаза - вставками прозрачного стекла цвета золотистого топаза. Не случайно в публикации И. Толстого и Н. Кондакова они и названы топазом [7, с. 136]. Интересно отметить, что в цветовой гамме декора наблюдается определенная закономерность: мышцы бедра показаны вставками бирюзы, плеча - кораллом, уши у грифонов подчеркнуты бирюзой, а у волка - кораллом, глаза у всех животных обозначены одинаково - золотистым прозрачным стеклом. Первоначально гривна была украшена 64-мя вставками (24 бирюзовых, 24 коралловых и 16 стеклянных).

Рис. 2[10, с. 87]

Кроме цветных вставок, в декоре используется гравированный орнамент: врезными бороздками обозначены ребра, рельефными узкими поясками с мелкой насечкой передана шерсть на шее, на лапах и вокруг оскаленной пасти волка. Хвост в виде «веревки» или «жгута» орнаментирован косыми бороздками. Особой детализацией отличается проработка лап, на которых гравировкой выделены не только каждый палец, но и его фаланги и когти. В целом же тела и головы животных хорошо моделированы и переданы выпуклыми рельефными плоскостями, что создает впечатление скульптурных фигур.

На фризах, окаймляющих новочеркасскую гривну, мы видим вполне законченную, гармонично сочетающуюся с проволочной основой предмета, композицию, условно передающую сцену нападения одного зверя на другого. При этом оба существа изображены с крепкими мускулистыми телами и сильными когтистыми лапами, свидетельствующими об их звериной сущности. В их позах ощущается экспрессия, что выразилось в напряженности тела, резком повороте головы грифона, нарочито изогнутом дугой хвосте.

Несмотря на то, что мастер в передаче персонажей использовал прием изобразительного инварианта, когда разные виды животных изображаются с одинаковыми телами, в трактовке головы четко выступают видовые черты. Мощный загнутый клюв, торчащее сверху ухо, вертикально поставленная голова отличают орлиноголового грифона от волка с округлой головой, вытянутой вперед, со складками морды с широко открытой пастью, поднятым кончиком носа и направленным назад ухом. Кроме того, мастер подчеркнул наличие густой шерсти у волка, изобразив ее в виде пяти рельефных ободков с насечкой вокруг шеи, а у грифона - одним ободком (Рис. 2).

Таким образом, мы видим, что разница между изображениями животных отнюдь не сводится только к орнаменту на шее и оформлению пасти, как отмечает Мордвинцева В. И. [8, с. 45]. Также трудно согласиться с мнением автора, что у мастера, сделавшего гривну, отсутствует интерес к виду персонажей. В качестве доказательства ею приводится тот факт, что у грифона нет крыльев - один из признаков, характерный для всех разновидностей грифонов. Однако ни у кого из исследователей, в том числе и у самой В. И. Мордвинцевой, не вызывает сомнения, что на гривне представлен именно орлиный грифон, поскольку другие не менее главные видовые черты показаны достаточно ярко.

Вполне возможно, что мастер намеренно отказался от изображения крыльев, чтобы не нарушать гармонию задуманной им ритмичной линии декоративной композиции [9, с. 222].

Техника изготовления. Гривна замечательна не только художественными достоинствами, но и высоким техническим мастерством. Ее основу составляют крепко спаянные друг с другом полукольца из массивной проволоки. Фигуры персонажей выполнены отдельно в технике литья в двусторонней форме с односторонним рельефом и соединены между собой при помощи пайки. Образованные таким способом декоративные фризы припаивались к проволочной основе. Фигуры зверей дополнительно проработаны чеканом и резцом и тщательно заглажены, так что места спайки незаметны. Обратная сторона гладкая, зашлифованная. Есть еще одна деталь, играющая определенную роль в конструкции гривны. Это пластина в виде вытянутого треугольника, расположенная на одном из концов верхнего и нижнего фризов, которая как бы заменяет недостающую четвертую проволоку на передней части гривны, необходимую для укрепления застежки шарнирного устройства. Пластина отлита вместе с последней фигурой фриза (волка) и гармонично сочетается с формой украшения в целом. Однако этот технический прием отразился на изображении волка, который, в отличие от других подобных персонажей, несколько уменьшился в размерах, а фигура его стала более приземистой [10, с. 86].

Главными стилистическими особенностями, определяющими сарматское искусство, являются не раз отмеченные мною, и отчасти другими авторами, следующие признаки: 1) широкое применение цветных вставок для передачи мышц бедра и плеча животных, а также глаз, ушей, копыт или лап, а иногда и окраса шерсти; 2) при этом соблюдается определенная цветовая гамма - сочетание золотого фона со вставками голубовато-зеленоватого цвета из бирюзы или пасты с розовым кораллом, реже оранжевым сердоликом, что и создает характерный колорит полихромного декора изделий сарматского звериного стиля; 3) использование в качестве изобразительного средства графического орнамента в виде гравированных бороздок, прямых и косых линий, коротких черточек из насечки, трактуемых шерсть, оперение, иногда ребра животных; 4) наиболее распространенными мотивами в репертуаре сарматского звериного стиля являются образы хищника кошачьей породы, волка, орлиноголового грифона, из копытных - лося, козла, барана, реже оленя; 5) также типичны сцены борьбы зверей или терзания животных, представленные парными или сложными многофигурными композициями, исполненными в условной манере, что, прежде всего, выражается в своеобразии поз участников борьбы, динамичность и экспрессия которых показана особым образом - резко повернутой назад головой или перевернутой задней частью туловища; 6) для большей выразительности образа, чтобы подчеркнуть его звериную сущность или вид животного, художник прибегает к гиперболическим средствам, например, несоразмерно увеличивая когтистые лапы хищника, клюв грифона или рога копытных: оленя, козла, барана; 7) одной из определяющих черт сарматского звериного стиля является стилизация изображений, что отражает изобразительные традиции определенного культурного круга - искусства звериного стиля кочевников Евразии и его прикладной характер, благодаря чему достигалась гармония изображения и формы предмета.

Список использованной литературы:

1. Засецкая И.П. Золотые браслеты из сарматского погребения Кобяковского могильника: происхождение сюжета и место изготовления//РА. №4. СПб. 2003. С. 48
2. Лавыгина Н. В. Образы фантастических существ в полихромном зверином стиле среднесарматского времени// Археология Волго-Уральского региона в эпоху раннего железного века и Среднеземноморья. Научные школы ВГУ. Волгоград 1999. С. 157
3. Rostovtzeff M. I. *The Animal Style in South Russian and China*. Princeton. 1929. P. 49. Pl. XIV
4. Толстой И.И., Кондаков Н.П. Русские древности и памятники искусства. Древности времени переселения народов. [Вып.] 3. СПб. 1890. С. 136. Рис. 155
5. Руденко С.И. Сибирская коллекция Петра I// САИ. [Вып.] Д 1 3-9. М.; Л. 962. С. 32; Артамонов 1973. С. 18; Лавыгина 1999. С. 157-158
6. Zassetskaja I. *La premiere avancee vers l'ouest/L'Or des Sarmates. Entre Asie et Europe. Abbaye de Daoulas*. 1995 b. P. 58. Cat. 81 ul. 386, v
7. Толстой И.И., Кондаков Н.П. Русские древности и памятники искусства. Древности времени переселения народов. [Вып.] 3. СПб. 1890. С. 136
8. Мордвинова В.И. *Полихромный звериный стиль. Симферополь*. 2003. С. 45

9. Болысбаев Д.С., Оспанов Д.М., Оспанов Т.М., Абдихадырулы К.Д. Семь граней великой степи в ювелирном искусстве// Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №1(58) Алматы, 2019

10. Засецкая И.П. Сокровища кургана Хохлач. Новочеркасский клад/ Государственный Эрмитаж.- СПб. : Изд-во Гос. Эрмитаж. 2011.- 328с. : ил. 416, в

11. E.B. Auelbekov, E.B. Mambetaev, M.N. Abildaev. Decorative arts – a means of increasing creative activity of students// Bulletin KazNPU nam. Abai, Series of «Art education: art – theory – methods №2(59) Алматы, 2019

МРНТИ 18.31.51
УДК 745/749

¹Д.С. Болысбаев, ²Т.М. Оспанов, ³Б.А. Сайнанов, ⁴С. Букенова

¹кандидат философских наук, доцент

^{2,3}магистр преподаватель

⁴магистрант

^{1,2,3,4}Южно-Казахстанский Государственный университет им. М. Ауезова
Шымкент, Казахстан.

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО - ЭТНОДИФФЕРЕНЦИРУЮЩИЙ СИМБИОЗ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУР

Аннотация

Статья рассказывает о том, как искусство сопровождало человечество с глубокой древности, которое стремилось «творить по закону красоты», восхищаясь произведениями искусства и почитая их создателей, теоретически осмысливая художественное творчество, которое находится в тесной взаимосвязи с общим пониманием мира, времени, человека, различное в разные эпохи. Искусство является одной из форм общественного сознания, образно отражающая реальную действительность с экономическими основами общественного развития и участвующая в ее историческом развитии.

Искусство обусловлено общественными отношениями, формой общественного сознания и миром природы, окружающих человека, зависит от характера деятельности людей, от степени освоения природы, от производства. На художественное творчество людей воздействует контекст культуры: мораль, философия, политика, религия, нравы и обычаи, быт, образ жизнедеятельности, художественные традиции.

Ключевые слова: культура, ювелирное искусство, анализ, украшение, художники, орнамент, этнос, дизайн.

¹Д.С. Болысбаев, ²Т.М. Оспанов, ³Б.А. Сайнанов, ⁴С. Букенова

¹философия ғылымдарының кандидаты, доцент

^{2,3}магистр оқытушы

⁴магистрант

^{1,2,3,4}М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Шымкент, Қазақстан

ДЕКОРАТИВТІ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР - АДАМ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ ЭТНО-ТҮРЛІ СИМБИОЗЫ

Аңдатпа

Мақалада ежелгі уақыттан бері адамзаттың «әдемілік заңына сәйкес» жасауға ұмтылған, өнер туындыларын қастерлеп, оларды құрметтейтін, әлемнің, уақыттың, тұлғаның, жалпы адамдардың жалпы түсінігімен тығыз байланысты туындайтын көркем туындыларды теориялық тұрғыдан ұстанатын өнер адамзатқа ертеден келе жатқандығы туралы айтылады. Өнер - қоғамдық сананың бір

түрі, ол әлеуметтік дамудың экономикалық негіздерімен шындықты бейнелейтін және оның тарихи дамуына қатысады.

Өнер әлеуметтік қатынастармен, қоғамдық сана мен адамды қоршаған табиғи әлеммен анықталады, адамдардың іс-әрекетінің сипатына, табиғаттың даму деңгейіне, өндіріске байланысты. Мәдениеттің көркемдік мәнмәтініне мәдениет контексті әсер етеді: мораль, философия, саясат, дін, мораль мен әдет-ғұрып, өмір салты, өмір салты, көркемдік дәстүрлер.

Түйін сөздер: мәдениет, зергерлік бұйымдар, талдау, безендіру, суретшілер, ою-өрнек, этникалық ерекшелік, дизайн.

¹*D.S.Bolysbaev*, ²*T.M. Ospanov*, ³*B.A. Sainanov*, ⁴*S. Bukenva*

¹*candidate of philosophy sciences, docent*

^{2,3}*master lecturer*

⁴*master student*

^{1,2,3,4}*M. Auezov south Kazakhstan state university
Shymkent, Kazakhstan*

DECORATIVE AND APPLIED ART - ETHNO-DIFFERENTIAL SYMBIOSIS OF HUMAN AND NATIONAL CULTURES

Abstract

The article tells about how art accompanied humanity from ancient times, which sought to "create according to the law of beauty", admiring the works of art and honoring their creators, theoretically comprehending artistic creation, which is closely interconnected with a common understanding of the world, time, person, different in different eras. Art is one of the forms of social consciousness, figuratively reflecting reality with the economic foundations of social development and participating in its historical development.

Art is determined by social relations, the form of public consciousness and the natural world surrounding a person, depends on the nature of people's activities, on the degree of development of nature, on production. The artistic context of culture is influenced by the context of culture: morality, philosophy, politics, religion, mores and customs, way of life, lifestyle, artistic traditions.

Key words: culture, jewelry, analysis, decoration, artists, ornament, ethnicity, design.

Искусство существует в совокупности произведений, в функционально действующей системе «общество – творец - произведение».

Творчество художника представляет собой сложную мыслительную и психологическую деятельность человека, результатом которой являются новые произведения, становящиеся достоянием общества / человечества, доступные пониманию, оценке и восприятию людей. Свообразием художественного мышления в искусстве, отличающее его от научного, выявляется в конкретных образах, как сравнивал в своих аналитических заметках В.Г.Белинский, художника с ученым - мыслителем, отмечая способы обработки содержания, что первый показывает образами и картинами, а другой доказывает умозаключениями и оба убеждают, один картинами, другой логическими доводами [1].

Осознанную и открытую в результате творческого мышления истину художник воплощает в художественных образах, которые являются единством выражения изображения и представляют концентрацию специфики искусства, где «изображение» понимается как эмоциональное, чувственное, переживаемое, сознаваемое изображение авторских чувств и мыслей и умопостигаемое подобие / сходство художественного образа и действительности.

Художественное произведение – это микромир, отражающий макромир, является сложным его явлением, где завершающим звеном в системе существования искусства является художественное восприятие, протекающий в глубине сознания человека и зависящий от культурной подготовленности воспринимающего, его психологического состояния.

Одним из многообразных пространственно-временных/ синтетических видов искусств, воспринимаемые зрением / слухом, наиболее близкие к трудовой деятельности человека и связанные с

производством - это декоративно-прикладное искусство и дизайн, где особое место занимают этнодизайнерские произведения.

Историк и географ Л.Н. Гумилева констатировал, что этнос — есть динамическая система, коллектив людей, явление психологическое, природное, географическое, имеющие особенную внутреннюю структуру - самосознание и оригинальный стереотип поведения [2].

По общепринятым взглядам, этнос - есть устойчивая группа людей, которая осознается ее членами на основе таких признаков, как - язык, религия, национальный характер, нормы поведения, историческая память, национальные ценности, народно-прикладное искусство и др., воспринимаемые как этнодифференцирующие элементы и отличающие данный этнос от всех других этносов, отражая реальную индивидуальность этноса.

К этнодифференцирующим элементам также относятся вид, форма, цвет, эргономика, декор, материал казахских национальных изделий, узнаваемых как этнодизайнерские национальные изделия.

Слово дизайн в переводе с английского – design - означает замысел, план, проект, намерение, цель; в переводе латинского - designare - отмерять, намечать – творческая деятельность, целью которой является определение формальных качеств изделий, включающих внешние черты изделия, также структурные и функциональные взаимосвязи, определяющие изделие в качестве единого целого как для изготовителя, так и для потребителя [3]. Дизайн распространяется на все аспекты окружающей человека среды.

Современный национальный этнодизайн как своеобразное искусство развивается в соответствии с требованиями времени. Каждой народности свойственно только ей присущие качества, соответствующие ее эстетическому, историческому развитию. В произведениях декоративно-прикладного искусства видна мудрость народа, его характер, уклад жизни, в нее вложена душа народа, его чувства и его представления о лучшей жизни, и поэтому предметы декоративно-прикладного искусства имеют такое огромное познавательное и эстетическое значение. Сегодня почти в каждом доме есть произведения народных мастеров. Они входят в нашу жизнь не как утилитарные предметы, а в первую очередь как художественные творения: отвечающие нашему эстетическому вкусу, они становятся украшением как сельского, так и городского жилья. Народное декоративно-прикладное искусство воспитывает чуткое отношение к прекрасному, способствует становлению гармонично развитой личности. Основанное на глубоких художественных традициях, народное искусство благотворно влияет на формирование подрастающего поколения [4].

Произведения декоративно-прикладного искусства формируют художественный вкус, создают эстетически полноценную среду, определяющую творческий потенциал личности. В педагогике и этнопедагогике они характеризуются как эффективное средство, необходимое для реализации как образовательных задач - социология, культура, история, география, так и воспитательных задач эстетического, патриотического, интернационального, трудового направлений.

Освоение опыта, воплощенного в творчестве народных мастеров, воспитание уважения к их труду, вложенному в создаваемые ими предметы, в единстве составляют необходимые условия интеграции подрастающих поколений в исторически развивающуюся культуру - общечеловеческую и национальную.

Подрастающее поколение через автономию в построении взаимоотношений с другими людьми, свободное самоопределение в выборе деятельности и т.д., осваивает идеалы индивидуальности, самостоятельности, субъективности, атрибутивные казахской культуре, познавая историю своего народа, помня о корнях и традициях своего народа, являющихся ориентирами, которые прослеживаются в направлениях реформирования современной образовательной системы.

В традиционных культурах почти все бытовые предметы сохраняют черты творческих произведений, материальная ценность которых определяется ценностью эстетической, что связано с ритуально- культовой жизнью большинства бытовых предметов, несших в себе магический смысл.

Традиционная направленность повседневных предметов на эстетизацию является характерной чертой народного искусства, проявляющейся в органическом слиянии прекрасного с полезным.

Традиционным творением декоративно-прикладного искусства являются художественно обработанные шерстяные изделия - шерстяные ковры, материи, паласы, войлочные изделия [5]. Обработка войлока – древнейшее искусство, креативно используемое народными мастерами, посредством традиционных технологий, возрождаемых в настоящее время, что способствует интеграции художественных традиций различных народов.

Одним из самых сложных по своей технологии изготовления изделий из войлока является кииз - войлочный ковер.

Один из примеров, акшанкан кииз - изготавливается из шерсти белого барана [6].

В целом, процесс изготовления киизов протекает в течение года: весной стригут шерсть, потом ее моют, сушат, треплют, красят, распушивают, а затем, с помощью кипятка, мыла и чия (чий – камышовая циновка) валяют кииз – войлочный ковер, в данном случае одного цвета. Из двух киизов различных цветов можно сшить два ширдака. Два кииза накладываются друг на друга, наносят рисунок, прорезают орнамент одновременно в двух киизах острым инструментом. Затем соединяют между собой вырезанные части различных цветов и пришивают друг к другу особыми швами. Таким образом из подготовленных материалов получается сразу два ширдака. Различие между ними небольшое. Например, если используется пара цветов белый и коричневый, то в одном ширдаке мы увидим коричневый орнамент на белом фоне, а во втором ширдаке – белый орнамент на коричневом фоне.

В технике ширдака используется элемент - интарсия – по сути, то же, что инкрустация или мозаика: фрагменты изображения комбинируются друг с другом «стык-в-стык» [7].

Обычный размер ширдака 2x4 м. Он состоит из войлочной основы и пришитых к ней искусно вырезанных кусков цветного войлока представляющих собой своеобразный орнамент, пользующийся популярностью среди иностранных туристов.

Орнаменты представляют собой стилизованные изображения некоторых частей животных: хвост собаки, рога горных козлов, когти птиц и т. д., которые в свою очередь являются особыми знаками, имеющими определенный смысл и значение.

Основными цветовыми сочетаниями, используемыми при изготовлении ширдака являются: красный - белый, красный - синий, красный белый и коричневый. Каждый ширдак должен заканчиваться по краям черно-белой парой цветов, символизирующих заснеженные вершины гор. Ранее в покраске шерсти использовались только натуральные красители - индиго, корень марены красильной, испарак - живокость. Современные мастерицы красят шерсть анилиновыми красителями.

Киизы стелили на пол или на траву [8], использовали для утепления юрт.

В настоящее время использование войлочных изделий испытывает свое бурное развитие: эксклюзивная бижутерия из войлока, декор различных бытовых предметов интерьера войлоком и различными материалами.

Производство войлочных изделий с этнической направленностью дизайна этносов Европы, Азии, Америки включает в себе большой творческий потенциал.

Орнамент (лат. *ornamentum* – украшение) – узор, основанный на повторе и чередовании составляющих его элементов; предназначается для украшения различных предметов (утварь, орудия и оружие, текстильные изделия, мебель, книги и т. д.), архитектурных сооружений (как извне, так и в интерьере), произведений пластических искусств (главным образом прикладных), у первобытных народов также самого человеческого тела (раскраска, татуировка). Связанный с поверхностью, которую он украшает и зрительно организует, орнамент, как правило, выявляет или акцентирует архитектуру предмета, на который он нанесён. Орнамент либо оперирует отвлечёнными формами, либо стилизует реальные мотивы [9].

Орнамент "мүйіз" является истоком, первоэлементом казахского орнаментального искусства, потому что, другие виды орнаментов создавались на его основе, меняя названия, например, "қошқармүйіз" - бараньи рога; "арқармүйіз" - рога архара; "бұғымүйіз" – рога оленя; "қырықмүйіз" – сорок рогов; "қосмүйіз" – двойные рога; "сыңармүйіз" - однорогий; "сынықмүйіз" - сломанный рог; а также орнаменты, обозначающие отдельные части тела животных, птиц – "төртқұлақ" – крестовина; түйетабан – верблюжья ступня; "сыңарөкше" – единственная пятка; "қосалқа" – двойное ожерелье; "құсканаты" – птичьи крылья; "қазтабан" – гусиные лапки. Мастера декоративно-прикладного искусства создают различные композиции из названных элементов и эффектно используют их в украшении изделий. Содержание казахских орнаментов связано с животноводством, с охотой, с отображением природы, картин кочевий, внешнего вида предметов домашнего обихода, но всех их объединяет один элемент – "мүйіз" – рог. Каждый мастер-творец оригинального вида орнамента, называл его по-своему, в зависимости от назначения и использования в быту.

Орнаменты типа "мүйіз" бывают различных размеров, мелкие из которых используются в украшении ювелирных изделий, в рисунках вышивок, в изделиях из дерева и кости, а крупные – в ковроткачестве, в плетении алаша, терме-алаша; в текеметях орнамент заложен в самой основе

войлока, в сырмаках – вырезается из двухцветного войлока, в изделиях из чия, в изготовлении коржынов, в элементах одежды, в декоре архитектурных ансамблей [10].

Орнамент с древнейших времен широко использовались в различных видах искусства казахского народа, являющихся спутниками, как в повседневной жизни, так и в праздники, что является его духовным достоянием. В настоящее время искусство создания орнамента является одним из основных направлений культурного развития народа. Орнаменты совершенствуются во времени, обретая все более богатое содержание и новый вид.

Обогащение духовной самобытности народа, расширение его мировосприятия в связи с обретением независимости, позволило народным мастерам подняться на более высокую ступень творческого поиска.

Создатели орнаментов изобретают новые сюжеты, обращая особое внимание на их художественное решение. Поэтому в настоящее время все чаще встречаются более современные по композиционному решению образцы, возникшие в итоге симбиотических процессов этнодизайна

Список использованной литературы:

1. Белинский В.Г. *избранные философские произведения.* – М.: Государственное издательство политической литературы, 1941
2. Гумилев Л.Н. *Этногенез – природный процесс // Природа -1970-№1, С. 80-82.*
3. *Орысша-қазақша түсіндірме жалпы сөздік. Профессор Е.Арын – Павлодар : «ЭКО» ҒӨФ. 2006.*
4. *Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: «Аруна Лтд.» ЖШС, 2005.*
5. *Шаңырақ : Үй-тұрмыстық энциклопедиясы. Алматы : Қаз.Сов.энцикл.Бас ред., 1990.*
6. *Болысбаев Д.С., Оспанов Д.М., Оспанов Т.М., Абдихадырулы К.Д. Семь граней великой степи в ювелирном искусстве// Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №1(58) Алматы, 2019.*
7. *Ананина Т.В., Левина Е.В. Многоликая кожа. – М.: Гамма, 1992.*
8. *Орысша-қазақша түсіндірме сөздік. Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е.Арын – Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ. 2007 жыл.-29 1 б.*
9. *Шайгозова Ж.Н., Султанова М.Э., Абдихадырулы К.Д. Казахское народное прикладное искусство: пути и способы передачи// Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №1(54) Алматы, 2018.*
10. *E.V. Auelbekov, E.V. Mambetaev, M.N. Abildaev. Decorative arts – a means of increasing creative activity of students// Bulletin KazNPU nam. Abai, Series of «Art education: art – theory – methods №2(59) Алматы, 2019*

ӘОЖ 792:791.633

ҒТАХР 18.45.09

¹А.Б. Исламбеков, ²К.Е. Аманалиев

^{1,2}магистр оқытушы

^{1,2} М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Шымкент, Қазақстан

ҚАЗАҚ ТЕАТР ӨНЕРІ МЕН РЕЖИССУРАНЫҢ ДАМУЫ МЕН ҚАЛЫПТАСУЫ

Аңдатпа

Тәуелсіз қазақ мемлекетінің бәсекеге қабілетті дамыған елу елдің қатарына ұмтылысы жаңа биіктерге жетеледі. Бұл замана ағымына сай қоғам өміріне, экономикаға, дамыған технологияларды енгізу мен игеруден басқа маңызды сала - халқымыздың мәдени мұрасына, өнері мен мәдениетіне баса назар аударуды қажет етті. Еліміздің қаржылық-экономикалық секторының өсуі халқымыздың материалдық хал-ахуалының еңсе көтеруімен бірге рухани-эстетикалық дамуына да өзінің әсерін тигізіп келеді.

Тәуелсіздік алғаннан бергі жылдардың ішінде қоғамдық өмірде түбегейлі өзгерістер болды. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Мәдени мұра» бағдарламасында: «...ұлттық мәдениетімізді ұлықтап, бар мен

жоғымызды түгендеп, жүйелеп, келер ұрпаққа аманаттау басты мақсат» екендігін атап көрсеткен. Сондықтан аталған мақалада қазақ театр тарихында белгілі себептермен зерделенбей келген кезең мұраларын қазіргі күннің талаптарына сай қарастыру - ғылыми, мәдени, тарихи жағынан аса қажет міндеттердің бірі.

Түйін сөздер: режиссура, театр, драма, сахна, өнер, актер, шеберлік, қойылым, фольклор, тарих.

¹*A.B. Islambekov, ²K.E. Amanaliev*

^{1,2}*master lecturer*

^{1,2}*M. Aueзов south Kazakhstan state university
Shymkent, Kazakhstan*

DEVELOPMENT AND FORMATION OF KAZAKH THEATER ART AND DIRECTIONS

Abstract

The desire of an independent Kazakhstan state to enter the fifty most developed countries of the world leads to new heights. In accordance with modern trends, in addition to society, the economy, the introduction and development of advanced technologies, it is necessary to pay special attention to the cultural heritage, art and culture of our people. The growth of the financial and economic sector of the country along with the improvement of the material well-being of our people also affects its spiritual and aesthetic development.

Over the years since independence, radical changes have taken place in public life. President Nursultan Nazarbayev in the Cultural Heritage Program said: "... the main goal is to glorify our national culture, inventory, systematize and present our existence and things to future generations." Therefore, consideration of the heritage of that period, which for some reason was not studied in the history of the Kazakh theater in this article, is one of the most important scientific, cultural and historical tasks. Therefore, one of the most important scientific and cultural ones to ask this article is the consideration and study of the historical period of the Kazakh theater art.

Key words: direction, theater, drama, stage, art, actor, skill, production, folklore, history.

¹*А.Б. Исламбеков, ²К.Е. Аманалиев*

^{1,2}*магистр преподаватель*

^{1,2}*Южно-Казахстанский Государственный университет им. М. Ауезова
Шымкент, Казахстан.*

РАЗВИТИЕ И СТАНОВЛЕНИЕ КАЗАХСКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО ИСКУССТВА И РЕЖИССУРЫ

Аннотация

Стремление независимого казахского государства войти в пятьдесят самых развитых стран мира ведет к новым высотам. В соответствии с современными тенденциями, помимо жизни общества, экономики, внедрения и развития передовых технологий, необходимо уделять особое внимание культурному наследию, искусству и культуре нашего народа. Рост финансово-экономического сектора страны наряду с улучшением материального благосостояния нашего народа также оказывает влияние на его духовное и эстетическое развитие.

За годы, прошедшие с момента обретения независимости, в общественной жизни произошли кардинальные изменения. Президент Нурсултан Назарбаев в Программе культурного наследия сказал: «... главная цель - прославлять нашу национальную культуру, инвентаризировать, систематизировать и представлять наше существование и вещи будущим поколениям». Поэтому рассмотрение наследия того периода, который почему-то не изучался в истории казахского театра в данной статье, является одной из важнейших научных, культурных и исторических задач. Поэтому одной из важнейших научных и культурных задач этой статьи рассмотрение и изучение исторического периода казахского театрального искусства.

Ключевые слова: режиссура, театр, драма, сцена, искусство, актер, мастерство, постановка, фольклор, история.

Қазақ театр тарихы ХХ ғасыр отаршыл патша үкіметінің орнына кең байтақ Еуразия кеңістігін алып жатқан Кеңестер Одағы атты алып империяның әлемлік аренаға шығып, аталмыш ғасырдың аяғында тарих қойнауына кеткеннен кейін дами бастады. Жетпіс жылдан аса уақытқа созылған бұл аралық дүниежүзі халықтарының ірі саяси, әлеуметтік, мәдени тұрғыдан елеулі сілкіністер мен серпілістерді бастан кешкен аумалы-төкпелі кезеңі болып тарих бетінде жазылып қалды. Қазақ халқының да даму жолы, әр алуан дүрбелеңге толы тағдыры, өшіп барып қайта жаңғырған тарихы осы ғасырдың сан қилы оқиғаларының бел ортасында өтті. Ресей отарлау саясатын өзгеше формада бүркемелеген кеңес үкіметінің ұстанған саясатының күнгейі мен көлеңкелі тұстарынан қазақ халқы ұмытылмастай сабақ алды. Тоталитарлық жүйеге негізделіп, қолдан жасалған қысым арқылы халықтың заңды өрлеу мен өсу жолының тежегені, қоғамды тығырыққа тірегені белгілі. 1991 жылы халқымыздың еркіндікке ұмтылған бірнеше ғасырлық арман-тілегі шындыққа айналып, егемендікке қол жеткіздік.

«Егемендік» атты қасиетті ұғымда найзаның ұшы, білектің күшімен қаншама жылдар күресіп, өмірі құрбандыққа шалынған ата-бабаларымыздың, күллі қазақ халқының ғасырлар бойы күткен арман-тілегі жатыр. Осы қасиетті ұғым ел тәуелсіздігі, бірінші кезекте елдің, жердің еркіндігі мен бостандығы үшін «толарсақтан саз кешіп, туырлықпен су ішкен» батыр бабаларымыздың ерлік пен күреске толы даңқты жолының тарихын тудырды. Олардың басты көксеген мақсаты қазақ халқын еркін де азат мемлекет, тәуелсіз ел жасау болатын. Бұл тұрғыда көркем өнердің де рөлі зор болды.

Себебі өнердің қай түрі болмасын халықтың жан жүрегінен шығатын ізгі тілегінің өлмес хаты, ұлт мәдениеті мен өнерінде елеулі із қалдыратын тарихы. Соның ішінде театр өнері қашанда халықтың жарқын болашаққа ұмтылған асқақ ой-арманы мен тілектерін айшықтап бере алған, сахна арқылы сан алуан кейіптегі образдар галереясын сомдап бейнелі көрсеткен өнердің қасиетті ордасы болатын. Сол себепті алдағы уақытта да өнеріміздің одан әрі қанат жайып, биіктей беруі ең алдымен театр, режиссер, актер, суретші творчествосын жетілдіре, кемелдендіре түсумен қатар олар туралы айту, жазу парызы тұр. Өйткені сахна мәдениеті – драмалық қойылымдардың құрыш болып құйылып шығатын от ошағы, актер интеллектісінің ұйқы-ұлағаты, өнер өрісінің теориясы мен тәжірибесі, саяси-тәрбиелік ауа райының қоғамдық кескін-келбеті [1,б.250].

ХХ ғасыр басында ұлт ағартушылары қалыптастырып, қадасын қағып кеткен қазақ кәсіби театр өнерінің халқымыздың рухани-мәдени өмірінде алатын орны зор. Әртүрлі даму кезеңдерінен өткен қазақ сахна өнері бүгінгі таңда тәуелсіз еліміздің он сегіз жыл тарихын артқа тастады. Тәуелсіздіктің алғашқы онжылдығын қазақ театры шығармашылық бір ізділікпен өрге қарай дамудан гөрі бұралаң соқпақтары мол, қиыншылығы мен кедергіге толы жолдармен жүріп өтті. Бұл ел басында аумалы-төкпелі кезең салған ауыртпалықтардың Республика театрлары шығармашылығына тигізген тікелей ықпалы болатын. Соған қарамастан ерте қалыптасып, халқының рухани даму жолына үлкен үлес қосқан Семей, Алматы, Жамбыл, Қарағанды, Қызылорда, Талдықорған, Шымкент секілді т.б. театрлар кеңестік идеология құрсауынан босап, өз репертуарын тәуелсіз рух аясында қайта қарап, жаңаша бағыт-бағдар ұстанды. Ал, Павлодар, Астана, Петропавл, Қостанай, Көкшетау, Өскемен, Маңғыстау, Түркістан, т.б. театрларының тәуелсіздіктің алғашқы жылдарынан бастап жаңадан шаңырақ көтеруі еліміздің өміріндегі елеулі мәдени жаңалық болды. Бұл шығармашылық ұжымдардың қабырғасы Қазақстан Республикасының алғашқы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың тікелей ықпалымен қаланды. Егемендікке қол жеткізген тәуелсіз жас мемлекеттің іргесін бекітудің алғашқы жылдарында ұстанған «Отанның іргетасын қалаудың ең қажетті хәм ең күшті құралы - театр» деген Гарсия Лорканың ойымен үндесетін жол ұлтымыздың рухани тұрғыдан қайта түлеуіне театр өнерінің тигізер оң ықпалының маңыздылығын түсіне білген, оның қоғамдық-әлеуметтік өміріндегі алар орны мен рөлінің салмақ жүгін дер кезінде айқындаған саяси маңызы бар шешімдер болатын.

Қазақ халқы егемендік алып, тәуелсіздікке қол жеткізгеннен кейін әлеуметтік-экономикалық дамудың бұрын-соңды болмаған жаңа белесіне көшті. Әрбір тарихи кезең, ғасыр мәдениетпен, оның ішінде сахналық өнердің де дамуына срекше ықпал ететіні белгілі. Қазақ елі бостандық туын желбіреткелі 20 жылдың төңірегінде ұлт еркіндігінің нәтижесінде үлкен қоғамдық-әлеуметтік өзгеріске түсіп, рухани кемелденудің күрделі үрдістерін басынан кешіріп отыр. Баға жетпес сол рухани байлығымыздың бірі ұлттық сахна өнері бүгіндері өзінің мазмұны мен түрі жағынан қайта түлеп, егемен халқымыздың эстетикалық хәм көркемдік талабына сай мол өзгерістерге түсіп жатыр.

Десек те егемендіктің алғашқы кезеңіндегі қиындықтар рухани тірлігіміздің түлеуіне кедергі болғаны белгілі. Бұрынғы идеологиялық басшылыққа үйреніп қалған шығармалық ұжымдар, соның

ішінде драмалық театрлар да тоқыраудың ащы дәмін татты. Бостандық пен еркіндіктің мән-мағынасына жете түсінбеген театрлар жаңа заманның талабына бейімделе алмай, көптеген қиыншылыққа тап болды. Бұл жағдай олардың шығармалық жұмысының әлсіреуіне әкеп соқты. Кейбір ұжымдар ойына келгенін істеп, репертуар, режиссура деңгейін, құрамын мүлде төмендетіп алды. Жаңа қойылымдарға бармай, аптасына бір ғана спектакль көрсетумен шектеліп келген де деректер бар.

Егемендіктің нәтижесінде идеологиялық қысымнан құтылған ұлттық театр өнерінің шығармалық еркіндікке қол жеткізуі ерекше мәдени құбылыс екені рас. Бұрынғыдай театр репертуарына бақылау, сахналанатын пьесаның көкжелкесінен шұқшиып қарау жоқ, қандай шығарма қойғысы келсе де ұжымның ықтиярында. Бұрын пьеса кейіпкері болатын тұлғаның қызметі мен саяси бағыт-бағдары кеңестік идеологияға қайшы келмейтін, социализм идеясын уағыздауға септігі тиетін тарихи шығармаларға ғана жол беріліп келгені белгілі. Қазақтың тарихына, әсіресе бостандық мәселесін көтеретін немесе осы тақылеттес сюжетке жазылған фольклорлық пьесалардың өзіне кезінде тосқауыл қойылып, репертуарға жуытпағаны мәлім. Бұларға көне заманның бүгінгі әлеуметтік талапқа сай келмейтін ескіліктің сарыны, феодалдық идеяны көксейтін әдеби пьесасымақ деп қараған.

Қазіргі қазақ театрлары өзіне қатысты небір тамаша тарихи құбылыстарды, ата-бабасының қайталанбас ерлігін, ұланғайыр жері мен елінің тұтастығы жолындағы қаһармандық күрестерін суреттейтін қойылымдар жасап, бүгінгі ұрпаққа ұсынудың тиімді жолдарын қарастыруда. Мұндай күрделі шығармалық мәселені шешу мен жүзеге асыру ең алдымен театрдың көркемдік жұмысын басты шарт санайтын басшыларына тікелей байланысты. Мәденнет министрлігінің репертуар жасақтаудағы көмегі тоқтаған тұста бұл аса қиын шаруа болатын [2, б.12].

XX ғасырдың басы қазақ өмірінде шиеленісті қоғамдық саяси оқиғаларға толы болды да, мәдени-рухани дүниеде күрделі әрі шешуші құбылыстарды тудырды. Осы дәуірдің басында қазақ топырағында театр өнерінің дүниеге келуі және оншақты жылдардан кейін кәсіби театрдың ашылуы қазақ тарихындағы ірі мәдени оқиға еді. Өнердің бұл түрімен қоса жаңа мәдени эстетикалық жүйе пайда болды. Ол жүйенің қалыптасып дамуын тікелей режиссер тұлғасымен байланыстырамыз. Себебі, театр өнерінің дамуы режиссердің шығармашылық жұмысымен астасып жататыны белгілі. Режиссер жекелеген спектакльдерді қоюмен ғана айналыспайды, сонымен қатар идеялық-эстетикалық мақсат-мүдделері бір арнада тоғысатын адамдардың басын біріктіріп, тұтас театр ұжымының қалыптасуына ұйытқы болады және ол репертуар бағдарламасын түзіп, жеке шығармашылық әдістемелерді ойластыратын дара тұлға. Режиссер - әрбір сахналық туындының көркемдік-идеялық, саяси-әлеуметтік, моральді-эстетикалық, адамгершілік, тәрбиелік, философиялық ой-тұжырымын анықтап беретін суреткер.

Режиссура өнері эстетикалық, эмоциялық, тәрбиелік функцияға қоса, халық тағдырымен жеке адамның тіршілік қарекетін көркем бейнелейді. Режиссердің диалектикалық танымы өнерді өмірмен шендестіре сараптап, бүгін мен болашаққа қатысты терең философиялық тұжырымдар жасайды. Күрделі әлеуметтік-психологиялық үрдіс болып табылатын эстетикалық таным дәстүрін орнықтыру режиссура еншісінде. Бұрын қазақ даласында бұл міндетті ақын-жыраулар мен шешендер атқарып келсе, енді осы жауапты міндет режиссердің қолына өтті.

Егемендікке дейінгі қазақ театрының туу, қалыптасу дәуірінде орасан мол еңбек еткен әдебиет пен мәдениет, қоғам қайраткерлері орынсыз кінәланғандықтан ол кездегі театрлық атмосфера, идеялық-шығармашылық және өнерпаз күштерді ұйымдастыру мәселелері нағыз ғылыми зерттеуден тыс қалды. Қазақ театрының алғашқы дәуірінде өздерінің ерен шығармашылық эрудициясымен жас театр өнерінің қабырғасын қатайтуға сүбелі үлес қосқан ұлт зиялыларының шығармашылығы мәлімсіз болды. Халқымыздың басынан өткерген тарихи кезеңдердің, дүрбелеңге толы дәуірлердің әсері мен ықпалы ұлттық болмысымыздың айшықтала түсуіне мүмкіндік бермей, орасан зор орны толмас өкініштерге ұшыратқаны баршамызға белгілі [4, б.120].

Әдебиет пен театр жасаушы мәдениет пен қоғам қайраткерлері «буржуазияшыл», «ұлтшыл», «халық жауы», «пантүркі» атанып, қара күйе жағылған тұста тіл күрмеліп, көз байланды. Шындықтың жүзі бүркемеленіп, ақиқат бұрмаланды. Тек жариялылық жылдарынан бастап режиссура өнерінің негізін қаласқан аса көрнекті өкілдердің ақталып, театр үдерісіне қайта енуі тәуелсіздік тұсындағы ұлттық театрдың тынысын ашып, бұрынғы ұғым түсініктерге айтарлықтай өзгеріс енгізді. Театр өнеріндегі жаңа құбылыстарды жаңаша зерделеу бағыты айқындалды. Режиссерлік өнердің дамуын үдеріс ретінде түсіну әдістемелік тұрғыдан маңызды әрі бұл көркем ойлаудағы әлеу-меттік, тарихи өлшемді барынша ескеріп, театрдағы құбылыстарды дәуірмен, қоғамдағы өзгерістермен үндестікте

саралауға бастайды. Театрдың ішкі заңдылықтарының трансформациясы, оның керкемдік өзгешелігі мен ұлттық режиссураның түлеп түрленуі дәуір тынысынан туындады [5,б.7].

Бүгін қазақ халқы ұлттық тәуелсіздігін танып, егеменді ел болған тұста оның ұзақ ғасырлар бойғы жасаған мәдени мұрасы мен өнерін түгендеп алу, оны бүгінгі заманның игілігіне жарату тәрізді маңызды міндетті іске асыруда мемлекетіміздегі театр өнері де қарап қалған жоқ. Осы сахна өнер шеберлері мен режиссура саласының бүгінгі таңда атқарып жатқан еңбектерінің нәтижесінде төл тарихымызды, елдік дәстүр, халықтық тағдырымызды танып-білуде, ескерткіш мұрағаттарымызды жинастыру мен сараптауда біраз жетістіктерге қол жеткіздік. Сол негізде жинақталған мәдени мұра мен рухани қазынаның дәнін тауып, сөлін сүзіп, ұлттық кәдесіне жарату зиялы қауым мен ғалымдарға жүктелетін шаруа [3,б.8]. Қазіргі таңда біздің республикамызда ұлттық құндылықтарға көңіл бөлу, рухани жаңғыру ізденістері саналы әрекетке айналууда. Соған орай мәдениетіміз бен өнерімізде болып жатқан жаңғыру реформалары мен рухани жаңару процестері аясында біршама іс-шараларды жүзеге асыру қолға алынды.

Еліміз бастан кешіп отырған қоғамдық-саяси, әлеуметтік экономикалық өзгерістер мәдениет тарихын сипаттаған рухани мұраларымызды, өнер мен оның мән-мазмұнын, суреткердің қоғамдағы орны туралы бұрыннан қалыптасқан ұғым көзқарастарды қайта қарауды талап етіп отыр. Осы ғасырдағы басты мәселенің бірі әлемдік мәдени кеңістіктегі өз орнымызды зерделей білу болмақ. Сондықтан да қоғамдық-рухани дамуымызда ерекше роль атқарып келе жатқан театр өнерінің болашағы еріксіз ойландырады [6,б.149].

Рас еліміз егемендікке қол жеткізгеннен бері болып жатқан күрделі өзгерістерге қарамастан Оралда, Өскеменде, Қызылжарда, Павлодарда, Ақтауда қазақ драма театрлары, Астанада К. Байсейітова атындағы опера және балет театрының ашылуы елеулі мәдени құбылыс болды. Дәл қазіргі күні Қазақстанда өмір сүріп жатқан қырық беске жуық театрдың барлығына да шығармашылық еркіндік берілген. Айталық, М. Әуезов атындағы академиялық драма театры 1995 жылдан бастап "Театр коктемі" деп аталатын театр фестивалін өткізуді дәстүрге айналдырды. Мұнда театр ұжымы бір жыл ішінде жарыққа шыққан жаңа спектакльдерді көрсетіп мамандардың талқысына салады. Сойтіп спектакльдің дүниеге келуіне ат салысатын бүкіл шығармашылық ұжым мүшелерінің шеберлік қырларын анықтап, театрдың даму деңгейін бағдарлап отырысады. Бұл өзге театрлар үшін үлгі боларлық бастама тәрізді.

Қазақ театры қоғам өмірінде болып жатқан осындай елеулі тарихи-мәдени оқиғалар контексінен алшақ кеткен емес. Театр өнері, оның сахнасындағы орындаушылар қоғамдық ортада болып жатқан көркем мәдени құбылыстардың әрқашан қайнаған ортасында жүргендіктен сахна шеберлерінің өмірі мен шығармашылық келбетін мемлекеттің тарихындағы маңызды процестерден бөліп қарай алмаймыз. Олардың орындаушылық келбетін отандық және әлемдік қауымдастық назарына бар бітім-болмысымен таныстыру бүгінгі театртану мамандарының маңызды міндеттері саналады.

Бүгінде сахнадан өмір құбылысын жалаң оқиғалар мен қара дүрсін баяндаулар арқылы бере салмау, адамға айрықша әсер ететін, көркем бейне арқылы суреттеп беретін драмалық шығармаларды репертуарға тандап кіргізу барлық театрлар үшін өткір мәселелердің қатарында қалып келе жатыр. Ж.Шанин атындағы қазақ сазды драма театрының алдында да репертуарды тың тақырыптарға жазылған шығармалармен толықтыру қажеттігі сезіледі. Сонымен қоса халықаралық деңгейде танылған режис-серлер мен артистерді, театр сыншылары мен басқа да білікті ма-мандарды (актер шеберлігінен, сахна тілінен, сахна қозғалысынан т.б.) арнайы шақыртып мастер-кластар мен тәжірибелік сабақтар өткізілсе театрдың кәсіби деңгейі бұдан да жоғарлай түсер еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бейсеркенов М. Қойылым және қолтаңба. - Алматы: Өнер, 1989. - 280 бет.
2. Қазақ сахна өнері. Тәуелсіздік кезеңі. - Алматы: "КИЕ" лингвоелтану инновациялық орталығы, 2009. -488 бет.
3. Нұрпейіс Б. Қазақ театр режиссурасының қалыптасуы мен даму кезеңдері (1915-2005): Монография. - Алматы: "Қаратау КБ" ЖШС, "Дәстүр", 2014. - 520 б.: суретті.
4. Қазақстан мен орта Азияның дәстүрлі және қазіргі өнері. Халықаралық ғылыми практикалық конференция материалдары. - Алматы. "Үш қиян", 2004.- 688 бет.
5. Қазақ сахнасының шеберлері. Алматы, "Таңбалы" баспасы, 2010. 504 бет.
6. Мурованая И.В. Влияние театрального искусства на зарождение и развитие хореографического образования на Кировоградщине // Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №2(51) Алматы, 2017.

ӘОЖ 7.021.333

ҒТАХР 18.31.31; 18.31.91

¹Д.С. Болысбаев, ²М.Ж. Мамешов, ³Т. Хабразақ, ⁴М. Мутанова

¹философия ғылымдарының кандидаты, доцент

²магистр оқытушы

^{3,4}магистрант

^{1,2,3,4}М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Шымкент, Қазақстан

МОНУМЕНТТІК КЕСКІНДЕМЕ ТҮРЛЕРІ МЕН СТИЛЬДЕРІНІҢ ОРЫНДАЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Монументтік кескіндеме монументтік өнерге қарайды. Бұл жерде шығармалар архитектуралық құрылыспен тікелей байланысты, ол төбенің, қабырғаның, қойманың бөліктері. сонымен бірге бұл жерге кәдімгі сылақтағы қабырғалық сурет түрлерінің барлығы кіреді – фреска, энкаустика, майлы бояу, темпералық кескіндеме, мозаика, кенепте арнайы орындалған кескіндемелік панно, сонымен бірге сграффито, витраждар, архитектурадағы жазық-кескіндемелік фактуралық декорында майолика.

Өз табиғаты бойынша, бейнелеу құрылымы мен мазмұны монументалдылық қасиеттеріне ие өнер туындыларын ажыратады. Олар сондай-ақ сәулет ансамбльдері мен монументалды-сәндік кескіндемелер болып табылады, тек қасбеттер, қабырғалар мен қасбеттерді безендірілуі мүмкін. Монументалды кескіндеме сондай-ақ монументалды-декоративті немесе бейнелі декор деп аталады, ол осы суреттердің ерекше сәндік мақсатын ерекше атап өтеді. Монументалды кескіндеме жұмыстары жазық-декоративті немесе көлемді-кеңістіктік кілтте шешіледі.

Түйін сөздер: кескіндеме, өнер, суретші, фреска, мозаика, стиль, жанр, өнертану, мәдениеті, тарих.

¹D.S. Bolysbaev, ²M. Zh. Mameshov, ³T. Habrazak, ⁴M. Mutanova

¹candidate of philosophy sciences, docent

²master lecturer

^{3,4}master student

^{1,2,3,4}M. Auezov south Kazakhstan state university
Shymkent, Kazakhstan

TYPES AND FEATURES OF STYLISTIC PERFORMANCE OF MONUMENTAL PAINTING

Abstract

Monumental painting looks at monumental art. The works are directly related to architectural construction, such as ceilings, walls, facades, but also include all types of wall paintings, such as murals, encaustic, oil paints, tempera paintings, mosaics and paintings made specifically on canvas, as well as graphite, stained-glass windows, majolica in the flat and decorative texture of architecture

By their nature, the structure and content of painting is distinguished by works of art with monumental qualities. These are also architectural ensembles and monumental and decorative paintings that adorn only facades, walls and ceilings. Monumental painting is also called monumental-decorative or figurative decor, which emphasizes the special decorative purpose of these works. Monumental-painting works are solved in a flat-decorative or volumetric way.

Key words: painting, art, artist, mural, mosaic, style, genre, art history, culture, history.

¹Д.С. Болысбаев, ²М.Ж. Мамешов, ³Т. Хабразак, ⁴М. Мутанова

¹кандидат философских наук, доцент

² магистр преподаватель

^{3,4}магистрант

^{1,2,3,4}Южно-Казахстанский Государственный университет им. М. Ауезова
Шымкент, Казахстан.

ВИДЫ И ОСОБЕННОСТИ СТИЛЕВОГО ИСПОЛНЕНИЯ МОНУМЕНТАЛЬНОЙ ЖИВОПИСИ

Аннотация

Монументальная живопись смотрит на монументальное искусство. Работы напрямую связаны с архитектурным строительством, таким как потолки, стены, фасады, но также включают в себя все виды настенных росписей, такие как фрески, энкаустика, масляные краски, темперная живопись, мозаика и картины, сделанные специально на холсте, а также графит, витражи, майолика в плоской и декоративной фактуре архитектуры.

По своей природе структура и содержание живописи отличают произведения искусства, обладающие монументальными качествами. Это также архитектурные ансамбли и монументально-декоративные картины, которые украшают только фасады, стены и потолки. Монументальную живопись также называют монументально-декоративным или фигуративным декором, что подчеркивает особое декоративное назначение этих произведений. Монументально-живописные работы решаются плоско-декоративным или объемным способом.

Ключевые слова: живопись, искусство, художник, фреска, мозаика, стиль, жанр, искусствоведение, культура, история.

Монументалды кескіндеме өзінің толықтығы мен тұтастығын тек бүкіл архитектуралық ансамбльдің жалпы құрамдас бөліктерімен біріктіреді.

Монументалды кескіндеме: мысалы жоғарыда айтылғандай, бұл түрдегілер бейнелеу өнерінің ежелгі дәуірде жатады. Сол кезде тіпті аң аулау үдерісін бейнелейтін үңгірлер қабырғаларында керемет суреттер жасалды, ежелгі салт-жоралар және т.б. Монументалды-сәндік кескіндеме бірнеше түрге бөлінді: Фреска. Бұл кескін ұнтақ түріндегі пигменттен алынған бірнеше түрлі бояулармен ылғалды гипс бойынша жасалады. Кептіру кезінде, мұндай бояу жұмысын сыртқы әсерлерден қорғайтын қабаттарды құрайды. Мозаика. Сурет кішкене шыны немесе көп түсті тастармен беткі қабатта орналасады. Темпера. Осы түрдегі жұмыстар жұмыртқа немесе майда араластырылған табиғи пигменттерінің бояуларымен жасалады. Фреска сияқты кеппеген сылақта орындайды. Витраж. Ол әшекейге ұқсас, сонымен қатар түрлі-түсті шыныдан жасалған. Айырмашылығы, бұл бөліктер өзара байланыстырады және дайын өнім терезенің ашықтығына орналастырылады. Монументалды кескіндеменің ең әйгілі туындылары – гректердің Феофана фрескалары, мысалы, екі жақты «Дондық Құдай ана» иконасы, екінші жағында «Успендік Богорода». Сондай-ақ өнер туындыларына Рафаэль Сантидің «Сикстиндік Мадоннасы», Леонардо да Винчидің «Құпия кездесу» және басқа картиналар кіреді [1].

Осы 20 жылдағы кескіндемеде көрінетін монументалды бейнелердің бірдей үрдісі монументалды кескіндемеде де орын алады. Бұл кезеңде бұл жанрдың құрылысы мен монументалды кескіндеме мүмкіндіктері арқасында кеңінен таралды.

Суретшілер монументалды кескіндеме үшін барлық ықтимал нұсқаларын жандандырды, сонымен қатар жаңа мүмкіндіктерді енгізді. Олар ғимараттардың мәнін ашып, кескіндемені сәулетпен біріктіру қызықты болды.

Монументалды өнер - өнердің түрі емес, сонымен қатар сәулет құрылымдары, мүсіндік ескерткіштер, рельефтер, қабырға суреттері, мозаика, витраждар және т.б. қоса алғанда, «отбасы» деп атауға болады. Монументалды өнердің архитектуралық ғимараттар шіркеу храмдары, сарайлар, мемориалдық ансамбльдер. Олар ерекше қасиетпен ерекшеленеді. Олар адамдарға бірдей жауап беру мен бірауыздылық танытатын маңызды діни немесе зайырлы мерекелер мен рәсімдерге арналған. Архитектуралық құрылымдар мен ансамбльдер адам шығармашылығы үшін кеңістікті ұйымдастырады.

Сәулеттік кеңістік өнерді синтездеу үшін қолайлы орта болып табылады - негізінен бейнелі - мүсіндер, кескіндеме, графика және т.б. Монументалды мүсін - бұл архитектураны толықтыратын және байытатын немесе монументалды бейнені өздігінен білдіруге және таратуға арналған ескерткіштер, мүсіндік кешендер.

Монументалды кескіндеме - бұл панно, қабырға өрнек, мозаика, витраждар. Монументалды кескіндеме жұмыстарының мазмұны тиісті архитектуралық кешеннің мақсаты мен монументалды мәніне сәйкес келеді. Сәулет өз орнын (экстерьер немесе интерьер, қабырғадағы немесе төбедегі көркем сурет) монументалды кескіндеме жанры жіктеу ерекшелігін айқындайды. Жұмыста орындалатын материалдар (фреска, темпера, мозаика, кола және т.б.) [2].

Монументтік графика – қабырғалық графикалық суреттер, монументтік бейнелері жасауға қатысады.

Осылайша, монументалды бейнелеуден басқа монументалды өнер үшін архитектурамен байланыс пайда болады. Монументтік бейне негізімазмұнымен нені білдіреді? Оның көрерменге көрсететін мақсаты неде?. «Моументтік» деген терминнің этимологиясы көптеген мазмұндарға жауап береді: ол латынның «моумент» (ескерткіш) және «монере» (еске салу, үндеу, сендіру). Монументалды өнер - жаппай қабылдауды көздейді және көптеген адамдардың эмоцияларына және ойларына әсер етуге ұмтылады, оларды белгілі бір бағытта ұйымдастырылады. Адам өзін жеке «Мен» шекарасынан тыс жерлерге шығарып, «үлкен әлемге» байлау міндетін өзіне жүктейді. Бұл «үлкен әлем» - адамзат ұжымы, адамзат рухы, ғаламның құрылымы, ғарыш. «Үлкен әлем» үшін бейнеленген кеңістік пен уақыт ауқымы сипатталады. Монументалды өнерде кеңістік шексіз (византиялық мозаиканың алтын түстер фоны). Ол ғаламның тарихи және географиялық айқындылығын, ең жарқын ортада өмір сүруге болатын жанрға бағытталған. Мұнда уақыт адамның жеке өмірі арқылы өлшеу қиынға түседі. Көбінесе бұл тоқтап қалған уақытты, мәңгілік сезімді береді. Мұндай «үлкен дүниені» қосқанда, адам өзінің маңыздылығын, ауқымдылығын сезеді. Ең жоғары, әмбебап адамға көтеріле отырып, ол бір мезетте оның жеке қасиетін шешеді.

Монументалды өнер үшін белгілі бір тұрақты орта бар. Сирек ерекше жағдайларды ескере отырып, монументалды өнер туындылары мұражайларда жоқ, бірақ мемлекеттік маңызы бар сәулет және табиғи ансамбльдің бөлігі болып табылады. Көшелер мен алаңдарда бұл өнер үнемі қолданыстағы архитектуралық және кеңістіктік ортаны қалыптастырады және өз өміріндегі әртүрлі нүктелерде бірдей адамдармен (сол ауданның тұрғындары, қалалары және т.б.) үнемі байланыста болуға арналған. Бұл, атап айтқанда, көркемөнер өнерінен монументалды өнердің айырмашылығы, монументалды фестивальдерді және көрмелер, павильондар және т.б. экспозициялық ансамбльдерді уақытша жобалау.

Монументалды өнердің ерекшеліктері оның көркемдік формасының өзіндік ерекшелігімен анықталады. Ең алдымен, үлкен (кейде өте үлкен) өлшемге ұмтылады. Монументалды өнер нысанын жалпылама шарасын сипаттайтын әдетте оның түсі мен көлемі тән жалпыланғаны байқалады. Бұл ішінара осы өнердің, әдетте, үлкен қашықтықта жұмыс істейтініне байланысты. Осылайша, көркем тілдің лаконизмі, ырғақтардың айқындылығы, жаттылық, «интонация» ұлғаюы сияқты қасиеттер болады. Сонымен қатар, көркем өнерден айырмашылығы, ол өте мұқиятты, тынышты, теңдестірілген, анық, қарапайым, тұтас және ерекше қасиеттерден аулақ [3].

Монументалды және монументалды-сәндік өнер арасындағы ерекшелікті талдауда монументалды-сәндік мүсін және монументалды-сәндік кескіндеме және монументалды-сәндік графика болып табылады. Бұл бейнелеу өнерінің барлық түрлері синтетикалық монументалды бейнені құруға ғана емес, сонымен бірге тәуелсіз эстетикалық функцияға ие - көркем сәндеу, безендіру және эстетикалық құндылықтармен ерекшеленетін, монументалдылықтан бөлек - сұлулық, лиризм және т.б. Мысалы, XIX ғасырдың екінші жартысындағы жасалған ақындарға, суретшілерге, музыканттарға арналған көптеген портреттік ескерткіштер, ал XX ғасырдың екінші жартысында оны батырлық-эпикалық монументалды пластик пен таза сәндік мүсінге дейінгі көпір ретінде қарастыруға болады.

Монументалды өнердің «өмірбаяны» тас дәуіріндегі адамзат туындысына қайта оралады. Осы кезеңде археологтар материалдық және рухани-сиқырлы аспектілерді біріктіретін қарабайыр адамның синкретикалық белсенділігінің осындай түрлерін тапты. Бұл қызметтік өнімдер, ең алдымен, адамзат мәдениетінің ең ескі ескерткіштері деп аталуы мүмкін. Бұл Альтамир мен Ласконың тасты кескіндемесі, Стоунхенджа, оңтүстік- орыс даласы мен Сібірдің тасты әйелдері, Британияның «менгирлар» деп аталатын биіктігі 20 метрге дейін тік тұрған тастар. Монументалды өнердің

өркендеуі, әдетте, ұжымдық сананың жеткілікті жеке болмаған кездегі дәуірлермен сәйкес келеді. Орта ғасырлардағы барлық ежелгі мәдениеттер мен мәдениеттер негізінен монументалды болған. Жаңа уақыт (әсіресе XVII ғасырдан) негізінен станоктік, камералық өнер белгісімен дамыды. XIX және XX ғасырдың архитектурасы сәндікке айналды (мысалы, «модерн» стилі) және құлдырау күйінде болғанда монументалды өнер пайда болды. Монументалды өнерді XX және XXI ғасырларда қалпына келтіруге тырысады, оның бұрынғы нысанында сәтсіздікке ұшырайды. Мұнда ашылатын перспективалар архитектураның жаңа стильдерімен байланыста болуы мүмкін.

Фреска (итальяндық *Fresco* - балғын), су негізіндегі қабырғалық бояу техникасы, ылғалды немесе құрғақ сылақтың үстіне бедерлі бояу, сондай-ақ осы техникамен жасалған кескіндеме. Фреска екі тәсілмен жасалуы мүмкін: а секко (құрғақ күйде), яғни құрғақ сылақтың үстінде жазылған, сондай-ақ *афреско* (аль фреско) техникасы бойынша, су негізіндегі бояулар шикізат сылақтың үстінде қолданылғанда; мұндай фреска, кейіннен түзетуге болмайтын темпера, оны орындау өте қиын, себебі ол жылдам өшіруді қажет етеді. Топырақтың дымқылы құрғатылған кезде, кескіндеме қабырға бетінің ажырамас бөлігі болды. А секко қабырғалық өрнек, ол соншалықты берік бола бермейді, жарылып, құлап қалады. Леонардо да Винчидің *Күпия кездесу картинасы* (Санта-Мария делла Грацие монастрінің трапезасында, 1495-1497-ші ғасырлар) - шебердің ылғал сылақты топырақты пайдаланбағаны үшін ұлы жұмыстың қалай жойылғаны туралы ең танымал мысал. Орта ғасыр суретшілері жұмыртқа ағын және бояғыш пигменттерді араластырады, бірақ 16 ғасырдан бастап сулы эмульгаторды көп қолданылатын болды. Италияндық суретші Ченнино Ченнини (1370-1440) өзінің кескіндемедегі *Трактатта* (*Trattato della Pittura*, 1437) фрескалық техниканы егжей-тегжейлі сипаттады. Афресконың техникасында жұмыс жасайтын суретші қабырғалық сурет салатын картонның өлшемін пайдаланады, қабырғаға картонның бөліктерін қояды да, бейне бөліктерін де осылай орналастырады, сылақ әлі ылғалды болу керек [4].

Монументтік кескіндеме – айрықша көне фрескалар Мысырдағы Фивада сақталған; олар Жаңа Патшалық дәуіріне жатады (б.з. 1555-1090 жж.). грек жеріндегі Микен және Тиринфде және Кносос сарайындағы картиналардағы қабырғалық суретке гректер *афреско* техникасымен бірге а секконы қолданған. Антикалық кескіндемеде классикалық және эллинистік дәуірдегі фрескалар танымал болған және кейінірек алғашқы христиандар қабырғалық суретке үшін катакомбты қолданған. Ғажайып антикалық фрескалар Помпеи және Геркулануманың бұзылған ғимараттарында керемет көне фрескалар сақталған. Келесі ғасырларда таза фреска техникасы (яғни, ылғалды сылақтың үстіне сырлау және судан басқа ешқандай байланыстырушы материалдарды пайдаланбай) сәл қолданылған. Францияда және Германияда XI ғасырда романдық фрескалар сақталып, бұл дәстүр бұрынғыша жалғасып келе жатқанын көрсетеді. Франциядағы фреска витражды танымалдылығының артуымен ұмытып кетті және готикалық бау-бақшалардың биіктігіне ұмыттылды [5].

Ренессанс дәуіріндегі осындай шеберлер, мысалы, Мазаччо, А.Мантенья, Л.Синьорелли, Рафаэль, Микеланджело және Леонардо да Винчи фрескамен шіркеулер мен сарайларды безендіргені соншалықты төбелердің беткі қабаты немесе қабырғалары жоғалып кеткен сияқты көрінеді. XVIII ғасырда монументалды безендірудің негізгі және ең танымал түрі фреска болды; Бұл техникамен айналысатын көрнекті шеберлердің бірі Дж.Б. Тиеполо болды. Фрескалық кескіндеме бүкіл әлемге тарағанына қарамастан, оның дамуы негізінен Италиямен байланысты. XIX-шы және XX-шы ғасырдың Мексикалық кескіндеме-монументшілердің жұмысы ерекше болды. Д.Ривера, Х.Ороско және Дик Сикейрос, олардың жазықтық композицияларда ұлттық үнді мотивтері бейнеленген [6].

Пластикалық модельдеу XIII ғасырдың соңы - XIV ғасырдың басындағы итальяндық шеберлердің шығармаларында, әсіресе Джоттода пайда болады. Италияда, Ренессанс, фреска әдеттен тыс таралған. Осы дәуірдің суретшілері өз шығармаларында шындықтың максималды ұқсастығына қол жеткізуге ұмтылды; олар бірінші кезекте көлемі мен кеңістікті аударуға мүдделі еді.

Мазмұны мен бейнелі құрылымының табиғаты бойынша монументалдылық қасиеттері бар картиналар бар, сәулет ансамблінің және монументалды-сәндік картиналардың ең маңыздысы болып табылады, қабырғалар, төбелер және архитектурада «ерітілген» қасбеттерін безендіреді. Монументалды кескіндеме де монументалды-сәндік кескіндеме немесе кескіндемелік декор деп аталады. Олардың монументалды кескіндеме функциясына байланысты жұмыстар көлемдік-кеңістіктік немесе жазықтық-декоративті түрде шешіледі.

Мозаика (французша *mosaïque*, итальяндық *mosaico*, латын тілінен аударғанда *musivum*, музаларға арналған), біртекті немесе түрлі материалдан (тастан, қабыршақтан, керамикалық плиткалардан және т.б.) бөлшектерден жасалған кескін немесе сурет, монументалды өнер түрінің

бірі. Мозаика сонымен қатар сәндік-қолданбалы өнер туындыларын сәндеу үшін де пайдаланылады және станоктік шығармалар үшін жиі пайдаланады. Мозаиканың ерекше түрі - инкрустация. Мозаика қарапайым геометриялық немесе күрделі бөлшектерден жиналып, топырақ қабатында (эк, цемент, мастика немесе балауыз) бекітілген пішін үлгілеріне бөлінеді. Мозаиканы жасаудың 2 тәсілі бар: «тік» топырақты бетіне қолданылады да беткі жағын декорлайды, «сыртқы беті» жеке-жеке картонға немесе мата үлгісіне салынған беткі жағына жапсырады.

Ежелгі сақталған мозаикалар – түрлі-түсті қыш құмыралардағы ою-өрнектер, қабыршақтар мен лазурамен жасалған сюжеттік бейнелер. Еуропа және Азия халықтары тарихтағы өз жолдарын көніс, дөрекі тағылар (варварлар) болып бастап, бірте-бірте өнердің нәзік бұйымдарына ие болды, ал олардың ең бір кереметтері бүгінде мұражай коллекцияларының әшекейлері ретінде бүкіл адамзаттың игілігіне айналып отыр. Шыны ісінің дамуы жайлы айтқанда, шыны ісіндегі төңкеріс біздің дәуіріміздің басында қуыс шыны бұйымдарды үрлеу әдісін ойлап табуымен байланысты екенін атап өту керек. Жаңа әдісті кеңінен қолдану мүмкіндігі шыны балқыту техникасындағы үлкен жетістіктермен қамтамасыз етілді. Мәлдір шыны алына бастады, оны бірден едәуір көп мөлшерде қорытып, үрлеу арқылы үлкен көлемді және әр алуан пішінде әдемі ыдыстар дайындауды үйренді. Шыны ыдыстар тек Ежелгі Римде кеңінен қолданысқа еніп, Камейлік шынылар Ежелгі Рим дәуірінен бастау алды, ұзақ тарихи даму жолынан өтті. Нәтижеге келесідей жолмен жетістіктерге қол жеткізілді: төменгі қабаты қара, ал үстіңгі қабаты ақ бірнеше қабатты шыныдан үстіңгі қабаттың бір бөлігін алды. Бұл кезде ақ бедерлі сурет қара фоннан шыққандай әсер қалдырады. Күрделі нұсқаларында түрлі-түсті екі қабат емес, үш және одан да көп қабаттар пайдаланылды [7].

1864 жылы Петербург өнер академиясында мозаикалық бөлімше құрылды, оның басты мақсаты - Исаакиевтік соборының әшекейлерін шығару болды. «Модерн» және ұлттық-романтикалық қозғалыстардың шеберлері (испанец А.Гауди, австриялық Г.Климт, Ресейдегі М.Врубель және т.б.) жиі майоликалық мозаикасының техникасына жиі көңіл бөлді. Қазіргі заманғы мозаикалармен (Р.Гуттузо, Ф.Леже, Д.Ривера, Д.Сикейрос, Х.Эрни) жарқын жергілікті түсті дақтардың комбинациясына негізделген композициялар жасады. 30-шы жылдары пайда болған заманауи мозаиканың өсуі көркем синтез проблемаларына қызығушылықтың артуына байланысты болды. Аға ұрпақ суретшілерінің еңбектерінің ішінде А.А.Дейнеки мен П.К.Кориннің әйгілі мозаикалары ең танымал болды, ал Флоренттік мозаика Г.И.Опышко болды; 60 және 80 жылдары жарқын мозаика үлгілерін Н.И.Андронов, А.В.Васнецов, В.В.Мельниченко, Д.М.Мерперт, Б.М.Милоков, А.Ф.Рябчак, А.А.Тальберг, З.К. Церетели, В.Эльконин және басқалар болды [8].

Б.д.д. IV-III ғасырларда готтардың герман тайпалары мен Азияның түкпірінен келген ғұндар Рим империясының солтүстік жағалауларын мазалай бастады. Сол кезеңде өмір сүріп, көзімен көрген жазбагерлердің айтуынша олар «алтын үшін қалаларды өртеді». Вестготтар, остготтар немесе ғұндар империя қалаларына шабуыл жасай отырып, бар күштерін салып қолға түскеннің барлығын әкетіп жатты. Бұл тайпалардың барлығының өз шебер зергерлері болды. Готтар мен ғұндардың алтын ұсталарының ең бір жақсы көретін техникасы жіңішке алтын тіліктерді алтын түйірлерімен және жартылай асыл тастармен бөлгіш жиектемеде дәнекерлеу болды. Әшекейлеуге жақұт, ақық (қызыл, қызғылт түсті асыл тас), анартас (гранат), анартастың бір түрі - альмандин (қан қызыл түсті, күлгін реңкі бартемірлі-глингоземді анартас), сондай-ақ түрлі-түсті шыны пайдаланылды; тас үлкен болған сайын бұйым да жоғары бағаланды. Остгот шеберлері инкрустация (бұйымдарды ойып безендіру) техникасын де меңгерді. Скифтерге туыстас сарматтар жануарларды анағұрлым үстірт бейнеледі, декорды геометриялық өрнектермен, өте көп бағалы тастармен, жануардың құлағына немесе жамбасына қойылған бүртік түріндегі түрлі-түсті шынымен толықтырды; беті алтын қабатпен біртұтас ретінде жылтыратылған мұндай ендірмелер алтынға батырып алынғандай болып көрінеді. Осылайша, ғұндар дәуірі халықтардың ұлы көш дәуірі ғана емес, сондай-ақ «аң» стилінің орнына келген жаңа стильдің дүниеге келген уақыты болды.

Біз бұл стильді «полихромды» деп атаймыз, ал оның негізі – көп түстілік, ал оған әр алуан техникалық және көркемдік құралдар арқылы қол жеткізіледі. Бұйымдар композициялық тұрғыдан да, техникалық жағынан да көп қырлы көркемдік түр ала түседі. Полихромды әшекейлер жасалатын түрлі материалдар (бояулар, астар, эмаль), техника (ендірмелердің толтырылған ұяшықтарда, бөлгіштерде орналасуы, тегіс беткі қабатты бояумен өрнектеу немесе ойылған оюды бояумен толтыру және т.б.), техникалық және көркемдік тәсілдердің әр алуандығы полихромды тип түрлерінің міндетті элементі болып табылады. Ғұн дәуірінің полихромды әшекейлері Еуропаның көптеген елдерінде Польша, Румыния, Чехия, Словакия, Венгрия, Германиядан, бұрынғы Югославия

аумағынан табылған. Бұл ғұндардың және готтардың, сарматтардың, аландардың тағы (варвар) тайпаларының батысқа қозғалуымен байланысты. Батыс Еуропада жабайы полихромия одан әрі дамыды.

Ғұн дәуірінде екі еселенген қола пластиналардан құрылған, алтын қақтамамен (фольга) қапталған негізі шаршы немесе үшбұрышты болып келген айылбастар кең таралды. VI ғасырдың басында вестгот көсемдері көйлектерінің беліне алтын жалатылған қоладан жасалған айылбас тақты. Олар тік төртбұрышты тілімшелерімен өз иесінің атағы мен байлығын көрсетті. Зергерлер металды дөнес өрнектермен, ақықпен, альмандинмен, түрлі-түсті шынылармен және абстрактылы айшықтар түріндегі өрнектермен әшекейледі. Герман тайпаларының әйелдері үлкен әдемі айылбасы бар жалпақ белдіктер (7 см дейін) тақты және бұл олардың ең сүйікті әшекейлерінің бірі болды. Белдіктің сән-салтанаты ол кезде абырой-атақтың белгісі болып табылды. Бай германдықтар жамылғыларын иықтарына аратаспен және өзге де тастармен әшекейленген айшықты түйреуіштермен ілді.

Зергерлік әшекейлердің сипаттарынан көріп отырғанымыздай, техникалық ерекшеліктер ғұн дәуірінің көркемдік стилінің қалыптасуында және бүкіл еуропалық зергерлік өнердің пайда болып, қалыптасуында айтарлықтай рөл атқарды.

Шыныны үрлеу тәсілінің ашылуы шыны жасау ісінің дамуында XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басына дейін жалғасқан және бүкіл даму жолында технологиялық тәсілдердің даралығымен сипатталатын екінші кезеңнің бастауы болды.

Сонымен, антик дүниесі ежелгі өркениеттердің қолөнер дәстүрін дамытып қана қойған жоқ, сондай-ақ адамның қолданбалы іс-әрекетінің жаңа түрлерін тудырды, сонымен бірге осы тәсілдерді көптеген мемлекеттер мен мәдениеттерге таратып, оларда эллин дәстүрлерінің негізін қалады деуге болады [9].

1960-1980 жж. монументалды суретшілердің шығармашылық мүмкіндіктері қоғамдық ғимараттар мен үйлердің қарқынды құрылысына байланысты кеңейді. Бұл әртүрлі табиғи жұмыстар: сыртқы ғимараттар мен интерьер панельдері, витраждық терезелер, көп қабатты ғимараттардың қабырғаларында сылақ тәріздес рельефтер. Сонымен қатар, заманауи архитектуралық нысандар сәулет өнерінің кескіндеме және мүсінмен сәтті өзара әрекеттесуін қамтамасыз етпейтінін мойындау керек. Демек, монументалды кескіндеменің шынайы құндылығы туралы қайталанған пікірталастарда, ол үш негізгі бағытты айқындауға болады: элеуметтік маңызды тақырыптарға байланысты кескіндеме; кафелер, мейрамханалар, мәдениет сарайлары және т.б. сияқты ғимараттардың монументалды және сәндік бояуы; таза сәнділік [10].

1950-1960 жж. аралығында мозаиканы одан әрі дамыту үшін А.А.Дейнека (оның мозаикалы «Қайырлы таң», шын мәнінде кескіндемедегі «қатаң стильдің» бастамашысы болды, 1959-1961 жж. «Хоккей ойыншылары», Мемлекеттік третьяков галереясы) 1960-шы жылдардағы монументшілерге күрделі міндет болды - әдеттегідей, қабырғалық кеңістікті өте жалықтырып жіберетіндерді күрт өзгертті және иллюзиялық, перспективалық қысқартулар болды. Сол кездері олар көп нәрсе істеді деп айтуға болады: олар кескінді сыртқы жағына шығарып, жаңа материалдарды енгізді, түстерді кеңінен қолдануға кірісті, кескіндемелік рельефтермен (түпнұсқалық және иллюзиялық, бейнелеу) біріктірді. Мысалы, Мәскеудегі Пионер Сарайының ғимаратының паркінің қасбетіндегі «Жер» әшекейі. Мозаика техникасында «ауыр стильді» суретші Ю.К.Королев сияқты 100 кв.м. Қарулы Күштердің Орталық мұражайының кеңістігін жасады. Сонымен бірге монументалды кескіндеме мүмкіндіктерінің бәрі де пайдаланылмағаны сөзсіз. Бұл көбінесе сәулетшілердің кінәсі. Алайда, «Сармат» павильонының дәм тату кабинетінде А.Васнецов О.Филатчева сияқты монументалды кескіндеме және ғарыштық тарих мұражайында «Ғарышты жеңіп алу» сияқты мозаикалар, Теміртаудағы Мәдениет сарайының фойесінде И.Пчелников пен И.Лавровтың «Театр тарихы» атты, И.Пчелников пен И.Лавровтың кескіндемесі рельеф жасады. Осы жылдары Кеңес монументалдығы белсенді түрде шетелде жұмыс істей бастады.

Монументалды суретшілердің әрқайсысы өзіндік стилі, өзінің манерасымен жасады. Мәселен, А.В.Васнецов, мысалы, М.В.Савицкийдің Минсктегі Ұлы Отан соғысының тарихы мұражайында «Ұлы Отан соғысы. 1944 жыл» кескіндемедегі конструкциялық құрамымен сипатталады және метафоралық ойлаумен жеңеді. Бұл 1970-шы жылдардағы монументалды кескіндеме саласындағы ең қызықты жұмыстардың бірі, оның әсемдігі мен драмасы ең алдымен түстік гаммасы қара, қызыл, ашық қоңырмен түсіндіріледі. О.П.Филатчев Мәскеудегі мұнай-химия өнеркәсібі институтының фойесінде қабырғалық суретпен шешкен, мұнда студенттердің өмірлерінен көріністеріндегі киімдері сақталып және басқа да тұрмыстық заттардың детальдарында ықтималдығын сақтап қалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бартнев И. А., Батажкова В. Н. *Очерки истории архитектурных стилей: Учебное пособие.* - М.: Изобразительное искусство. 1983
2. Чурсин Д.В. *Монументальная живопись в интерьерах современных общественных зданий: дис. ... канд. архитектуры.* Екатеринбург, 2006. Нұрпейіс Б. *Қазақ театр режиссурасының қалыптасуы мен даму кезеңдері (1915-2005): Монография.* - Алматы: "Қаратау КБ" ЖШС, "Дәстүр", 2014. - 520 б.: суретті.
3. Толстой В.П. *Советская монументальная живопись.* - М.: Искусство. 1958. Қазақ сахнасының шеберлері. Алматы, "Таңбалы" баспасы, 2010. 504 бет.
4. Киплик Д. И. *Техника живописи. V Монументальная живопись.* -Л.-М.: Государственное издательство 1939
5. Миронов А. М. *История античного искусства.* - М.: ЛИБРОКОМ. 2010. -255 с.
6. *Монументальная и декоративная скульптура XVIII-XIX веков.* - М.: Искусство. 1951
7. Виллер Б. Р. *Искусство Древней Греции.* - М.: Наука 1972
8. Гапоненко Т.Г. *Монументальная живопись.* - М.-Л.: ОГИЗ, ИЗОГИЗ. 1999
9. *Монументальное искусство.* – Ленинград, "Ордена Ленина Академия художеств СССР", 1990. -154 с.
10. E.V. Auelbekov, E.B. Mambetaev, M.N. Abildaev. *Decorative arts – a means of increasing creative activity of students// Bulletin KazNPU nam. Abai, Series of «Art education: art – theory – methods» №2(59) Алматы, 2019.*

ӘОЖ 7.067

ҒТАХР18.07.21

¹М.Ж. Жақыпбекова, ²Д.С. Болысбаев, ³Т.М. Оспанов, ⁴О.Е. Шертимов

¹ педагогика ғылымдарының кандидаты

² философия ғылымдарының кандидаты, доцент

³ магистр оқытушы

⁴ магистрант

^{1,2,3,4} М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Шымкент, Қазақстан

ЗЕРГЕРЛІК БҰЙЫМДАРДЫ СУРЕТКЕ ТҮСІРУДЕ ЖАРНАМАЛЫҚ ФОТОӨНЕРДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Андатпа

Мақалада жарнамалық фотоөнердің барлық жанрларды қамтитын және келесі бағыттарда пайдаланылатын фото өнерінің шыңы: зергерлік өнер, плакаттар, сыртқы жарнама, каталогтар, музыкалық және видео өнімдер, буклеттер, корпоративті және өкілдік өнімдерді жарнамалай отырып халыққа жеткізу жайлы айтылады, сонымен бірге, имидждік фотография арқылы киім, зергерлік бұйымдар мен аксессуарлар фотосуреттерінің каталогтарын жасауда, сыртқы немесе журнал жарнамасы жайлы айтылған, бұл жерде фотосуреттер өнімді көрсетіп қана қоймайды, сонымен бірге оның имиджін жасай отырып адамның көзқарасы көбінесе бірден бұйымға бағыттайды. Сонымен бірге бұл мақалада қазақ халқының зергерлік бұйымдарының мағыналық, дәстүрлік мазмұны жайлы айтылып өтеді. Көптеген тарихи деректерге жүйіне отырып, зергерлер әшекей бұйымдардың мағынасына көп көңіл бөлген. Бұл қазақ халқының мәдениетінде ерекше орын алады.

Түйін сөздер: жарнама, фотография, фон, зергер, сурет, бояу, объект, эффект

¹M.Zh. Zhakypbekova, ²D.S.Bolysbaev ³T.M. Ospanov, ⁴O.E.Shertimov

¹*candidate of pedagogical sciences*

²*candidate of philosophy sciences, docent*

³*master lecturer*

⁴*master student*

^{1,2,3,4}*M. Aueзов south Kazakhstan state university
Shymkent, Kazakhstan*

FEATURES OF ADVERTISING PHOTOS OF JEWELRY

Abstract

The article tells about the top of photo products, covering all genres of advertising photo products used in the following areas: jewelry art, posters, outdoor advertising, catalogs, music and video products, booklets, corporate and representative products, as well as image photography, creates catalogs of photos of clothing, jewelry and accessories, considers external and magazine advertising, where photos not only show the product, but also create its image, focus on the product. This article also deals with the semantic and traditional content of jewelry of the Kazakh people. Based on the history of the data, where more than once the great importance of the semantic load and the meaning of taming was prescribed. Which occupies a special place in the culture of the Kazakh people.

Key words: advertising, photography, background, decoration, drawing, painting, object, effect

¹М.Ж. Жакыпбекова, ²Д.С. Болысбаев, ³Т.М. Оспанов, ⁴О.Е. Шертимов

¹*кандидат педагогических наук*

²*кандидат философских наук, доцент*

³*магистр преподаватель*

⁴*магистрант*

^{1,2,3,4}*Южно-Казахстанский Государственный университет им. М. Ауезова
Шымкент, Казахстан.*

ОСОБЕННОСТИ РЕКЛАМНЫХ ФОТОГРАФИЙ ЮВЕЛИРНЫХ ИЗДЕЛИЙ

Аннотация

В статье освещается о жанре фотопродукции, охватывающий все известные жанры рекламной фотопродукции и используемой в следующих направлениях: ювелирное искусство, плакаты, наружная реклама, каталоги, музыкальные и видео продукты, буклеты, корпоративная и представительская продукция, а также имиджевая фотография, создание каталога фотографий одежды, ювелирных изделий и аксессуаров. Рассматривается внешняя и журнальная реклама, где фотографии не только показывают продукцию, но и создают ее имидж, ориентируясь на изделие. В этой статье также идет речь о смысловом и традиционном содержании ювелирных изделий казахского народа. Основываясь истории данными, где не однократно прописывалось большое значение смысловой нагрузки и значения украшений, которое занимает особое место в культуре казахского народа.

Ключевые слова: реклама, фотография, фон, украшения, рисунок, живопись, объект, эффект

Бізге белгілі жарнамалық фотография – бұл фотоөнерді игерудің ерекше түрі. «Коммерциялық фотографияның» бір түрі бола отырып, ол барлық жанрларды қамтиды, бірақ олардың ешқайсысын алмастырмайды.

Жарнамалық фотография - бұл барлық дерлік жанрларды қамтитын және келесі бағыттарда пайдаланылатын фото өнерінің шыңы: зергерлік өнер, плакаттар, сыртқы жарнама, каталогтар, музыкалық және видео өнімдер, буклеттер, корпоративті және өкілдік өнімдер, ал тізім мұнымен аяқталмайды. Коммерциялық фотографияның бар болуы тауарлармен байланысты. Жарнамалық фотографияның міндеті - оның дұрыс реакциясын модельдей отырып, көрерменнің психикасына әсер ету.

Фотографтың міндеті - жарнамалық агенттіктің барлық талаптарын тез, тиімді және дәл көрсете білуі. Бірақ шынайы кәсіпқойлар үшін мұндай шеңбер өзіндік шығармашылығына кедергі болмайды [1].

Мұндай фотосуреттерде дәстүрлі жанрлармен ерекшеленеді: пейзаж, натюрморт, портрет, зергерлік бұйым, сән және сюжеттік көріністер. Ол көркем фотография арқылы жарнамаланатын өнімдердің сапасы туралы айтуымен ерекшеленеді.

Жарнамалық фотография кескінді жай жеткізіп қана қоймайды, ол көрермендердің қатысуымен сезінетіндей етеді. Мәселен, теңіз жағасына қарап, көрермен осы теңіз толқынында шомылғандай сезінуі керек, француз парфюмериясы туралы ойланғанда, олардың иісін сезгендей етеді, ал құлпынайды көргенде балғын жидектің қышқыл-тәтті дәмі мен хош иісін сезінуін керек. Жоғары сапалы жарнамалық фотосурет сізді өнімнің иесі болғыңызды келтіреді және тартады.

Қойылымды жарнамалық фотосуреттерді жасағанда сатып алушыға барынша әсер ету үшін сюжет мұқият ойластырылған және пысықталған болуы керек. Шынайы өмір жарнаманың мақсаты емес, болашақта бақытты өмірді көрсетуі керек, бірақ жарнамаланған өнімді сатып алғаннан кейін ғана. Әдетте сатып алушы өніммен алғашқыда дәл фотосурет арқылы танысуды бастайды.

Жарнамалық мақсатта белсенді түрде фотография 1920 жылдардың соңында қолданыла бастады. Баспагерлер мен жарнама агенттіктері фотография қызметін қолдана отырып сол кездегі суретшілер мен фотографтар әр түрлі авангардтық қозғалыстардағы жаңа сән үрдісін қызығушылықпен қарсы алды. Бүгінгі күнге дейін көптеген әйгілі фотографтар жарнамалық фотография қызықтырады және бұл бағыт адамдардың оған деген қызығушылығын төмендетпеді. Керемет нәтижеге қол жеткізу үшін танымал фотографтар брендтік фирмалармен бірлесіп жұмыс істеді.

Бұл мақалада бірнеше ең атақты жарнамалық фотография түрлері келтіріледі және ол бір мезгілде бірнеше түрлерін көрсете алатындай мүмкіндіктерге ие.

Ең танымалдысы бұл имидждік фотография түрі болып табылады.

Киім, зергерлік бұйымдар мен аксессуарлар фотосуреттерінің каталогтарын жасау үшін емес, сыртқы немесе журнал жарнамасы үшін ерекше атап өткен жөн. Олар сахналық және сюжетті жүргізетіндігімен ерекшеленеді. Мұндай фотосуреттер өнімді көрсетіп қана қоймайды, сонымен бірге оның имиджін жасайды. Мұндай фотосуреттерге адамның көзқарасы көбінесе бірден бұйымға бағыттайды.

Имидждік жарнамалық фотографияда тек портреттік және топтық түсірілімдер ғана емес, сонымен қатар фоторепортаждық - түсірілім оқиғалары, өндіріс процестері және т.б. қолданылады. Есеп беру ештеңемен реттелмейді, оның міндеті не болып жатқанын көрсету болып табылады. Мұндай фотосуреттердің жариялануы тұтынушылардың сеніміне дем береді.

Жарнамалық фотографияның келесі түрі – заттық/каталогтық түсірілім. Фотосуреттер өздерін заттық немесе топтық заттық ретінде көрсете отырып түсірілімде бір композицияға біріктіріледі. Фотографияның тақырыбы кез-келген болуы мүмкін: киім, аяқ киім, зергерлік бұйымдар, парфюмерия, тұрмыстық техника және басқалар. Көбінесе мұндай түсірілімді каталог деп атайды, өйткені фотосуреттер жарнамалық каталогтарда, буклеттерде, күнтізбелерде, сыртқы жарнамаларда, сондай-ақ веб-дизайнда қолданылады [2].

Коммерциялық фотографияларды орындау үшін оларға бірқатар маңызды нюанстарға керек. Солардың ішінен кейбіреулерін келтіріп өтсек:

1. Суретке түсіру кезде көлеңке болмауы керек. Оларды өңдеу процесі кезінде арнайы бағдарламалар көмегінен кейін қосылады, бейненің соңғы шешімін автордың идеясы аяқтайды.

2. бұл жерде фон өзіне назар аудартауы керек, сондықтан ол алып тасталынады немесе жасырын болады. Ол жарнамаланатын өнімді «көлеңкесінде қалдырмау» керек. Көбінесе эффекті одан алыстау жасалынады.

3. Суретке түсіру кезінде шағын заттарды үлкен планда алу үшін алдын-ала дайындық қажет. Әрбір нысан мінсіз таза болуы керек, өйткені фотосуретті қарау кезінде объектінің бірнеше есе үлкейткенде қателер көрініп қалады, бұл кәсіби түсірілім кезінде мұндай нәрселерге жол берілмейді.

4. Барлық матадан жасалынған заттар мен тізбектерді қажетінше ұқыпты дұрыстау және жарықпен қосымша көлеңкелердің біркелкі таралуын болдырмас үшін кез келген бұзылулар мен әжімдерді алдын ала түзетілуі керек.

5. Жарнамаға арналған барлық заттарды суретке түсіруде жақсы жарықтың болуы және фотода жарқыл пайда болмауы керек. Әрине, сіз бір жағынан суретке түсіргенде жарқ етуден аулақ бола аласыз, бірақ көрудің белгілі бір кезеңін қажет ететін жағдай болуы мүмкін.

Жарнамалық фотографиядағы маркеттік эффекттер:

1. Сурет боялған затқа қарағанда әрдайым сенімді көрінеді, өйткені бұл өзіндік «заттай дәлелдер» ретінде пайда болады. Сурет бұрмаланбаған түрде ұсынылады, бірақ өнімнің ең жақсы қасиеттерін ашады.

2. Жарнамалық фотография объектінің біртұтас тартымды бейнесін жасайтын технологиялар кешенінің бөлігі. Жарнамалық хабарламаның мәтіні, ұран, өнімнің атауы және оның бейнесі мұқият қарастырылған комбинацияда жасалынады, оның құрамдас бөліктерінің әрқайсысы басқаларын жақсы жағын толықтырады және баса көрсетеді. Мәтіндік компоненттер мидың саналы бөлігіне көбірек бағытталған, ал суреттер өзін өзі тануға тереңірек әсер етеді.

3. Жарнамалық түсірілімде қолданылатын суреттер белгілі бір тұтынушылар тобының кейбір жалпыадамзаттық құндылықтарын білдіреді, дәл осы құндылықтарды маркетингтер басшылыққа алады. Жарнамалық кескін - бұл кез-келген объектінің көбейтілген, жетілдірілген нұсқасы, әдетте осы типтегі объектілермен байланысты бір немесе бірнеше жақсы қасиеттерді ұқсастырады [3].

Жарнамалық фотографияның ең танымал және түпнұсқа түрлерін зерттей келе фотожарнама сұраныс пен ұсынысты қалыптастыратын, экономика мен баға саясатына әсер ететін, тауарлар өндірісі мен көрсетілетін қызмет саласын дамытатын және ынталандыратын әмбебап құрал деп тұжырымдай аламыз. Сонымен бірге, бұл ерекше өнер түрі, жақсы фотографтың басты міндеті - адамның іс-әрекетіндегі психикалық процестерді бақылау әдістерін игеру, көрерменнің эмоциясы мен шешімдеріне тікелей әсер етеді деп ойлаймыз.

Осы жарнамалық фотографикада тастары бар зергерлік бұйымдарды түсіру. Заманауи фотографияның бір бағыты - зергерлік бұйымдар мен зергерлік әшекейлерді түсіру, бұл ең қиыны болып табылады, өйткені ол заттық түсірілім мен макро түсірілімге де әсер етеді. Бірақ, сіз білетіндей, барлық құпия ерте ме, кеш пе ашылады, ал ашылмағанның бәрі қарапайым. Сондықтан мұндай сауалнаманың кейбір нюанстарын біле отырып, сіз өзіңіз қалаған нәтижеге қол жеткізе аласыз.

Негізгі басты сәттердің бірі дұрыс композицияны таңдау, яғни түсірілімнің ракурсы немесе бұрышы, бұл әшекейлердің өзіндік түпнұсқалылығын жақсы көрсетеді. Сондай-ақ, бұл жерде сәйкес реквизиттерді таңдау немесе фонмен ойнау мүмкіндігі туралы ұмытпаңыз. Мысалы, алтын білезіктерді тастармен суретке түсіргенде, олардың көлемін және түсін жеткізуге тырыса отырып екіншісіне баса назар аудару керек. Сонымен қатар қажетсіз жарқылдан арылу үшін фон біркелкі және күңгірт болуы керек. Бұл ашық тастарға арналған қара фон және ашық немесе қара үшін сұр болуы мүмкін [4].

Екінші мүмкіндік - бұл жарық, тастардың шеттерінен шығатын шағылысуды болдырмас үшін ол жұмсақ және шашыраңқы болуы керек. Егер біз табиғи жарық туралы айтатын болсақ, онда күннің ең қолайлы уақыты - бұл таңертеңгілік, егер ол жасанды болса, онда бұл жерде тастарға керемет жылтылдайтын фотокамералар, 15 Вт лампалар (күндізгі жарық) немесе арнайы «гауһар» жарық диодты шамдар қолдануға болады. Мұндай шамның астында гауһар кемпірқосақтың барлық түстерімен құлпыра отырып жарқырайды, ал фотосуреттер сапалы әрі әдемі болады. Әрине, тіпті бұл құрылғылар бірінші сынақта керемет нәтиже бере алмайтындығын ұмытпаңыз, өйткені бәріне қосымша тәжірибе қажет. Бірақ бұл сізге гауһар тасы бар бриллианты сырғалар сатып алу керек дегенді білдірмейді, сіз өзіңіздің кәсібилігіңізді үнемі жетілдіре отырып арзанырақ заттардан бастай аласыз.

Келесі параметрде фотосуреттің нақтылығына қол жеткізу, оған дұрыс фокусирование арқылы қол жеткізіледі: зергерлік бұйымның алдыңғы жағын көрсетіңіз. Сондай-ақ, қай камераның түсіріп жатқандығы, дәлірек айтқанда оның режимдерін орнату маңызды. Жоғарыда айтылғандай, бұл макротүсірілім режимі. Максимальды әсерге жету үшін суреттер тастың мөлшеріне байланысты 15-50 см қашықтықта түсірілуі керек. Олар неғұрлым үлкен болса, соғұрлым алыс және керісінше. Сондай-ақ, өте маңызды мәселе күйге келтіру – фотосурет қызғылт сары немесе көгілдір реңктермен жұмыс істемеуі үшін ақ балансты орнату өте маңызды. Соңғы және көптен күткен нәтижені көру үшін фотосуретті компьютерде арнайы бағдарламалардың көмегімен өңдеу керек.

Әдетте, әдемі зергерлік бұйымдар қарапайым ақ немесе қара фонда суретке түсіріледі, бірақ бұл жерде бұйымдағы фонмен ойнауға болады, әсіресе, егер сіз зергерлік бұйымдармен немесе қарапайым металдан жасалған зергерлік бұйымдармен жұмыс жасауыңыз керек болған жағдайда. Сары тастар қарапайым күміс әшекейлерімен жақсы үйлеседі, ал өзен тастарымен өңделген алтынмен әдемі ойнайды [5].

Осы жерде белгілі кәсіби зергерлік бұйым фотосуретшісі Джон Перриштің сөзімен айтатын болсақ: *«Никто в здравом уме не пожелает заниматься фотографированием ювелирных украшений. Все это на столько маленькое, хрупкое, всем этим очень трудно манипулировать. Всегда приходится работать с маленькими пространствами 3-4 квадратных дюйма, пытаюсь воссоздать глубину и детализацию. Если в ювелирных украшениях присутствуют драгоценные камни и драгоценные металлы, приходится пытаться осветить внутреннюю сторону камня, а не наружную.»*

Сөзімізді қорытындылай келе фотосурет өнерінде қазақтың ұлттық зергерлік бұйымдары әлемдік деңгейде өз орны бар. Олар қазақтың мәдениеттің, рухани әлемін, дүниетанымын және нәзік эстетикалық талғамын көрсетеді. Зергерлер жасаған әшекейлер әдемілігімен, талғампаздығымен және бөлшектердің ұқыптылығымен таң қалдырады. Осы ұлттық бұйымдарымызды қазіргі таңда кәсіби фотосуретшілердің фотосурет катлогтарынан сирек болса да көруімізге болады. Ондағы ою-өрнектер, алқа, білезіктер, ауыр сырғалар, күмістен немесе алтыннан жасалған жаппай сақиналар - қазақ зергерлерінің мақтанышы. Олар нәзік оюмен, жақсы ойластырылған композициясымен, дәл сызбалармен таң қалдырады. Сәнді тауарлардың мұндай талғампаздығы таңқаларлық емес, өйткені Қазақ даласындағы зергерлік қолөнер қола дәуірінде пайда болған және ұзақ тарихы бар. Даму барысында жасалу техникалары жетілдіріліп, тың дәстүрлі идеялар алынды.

Қазақтың ұлттық зергерлік бұйымдары тек зергерлік бұйымдардың ролін ойнау емес, мұнда ұлттық мәдениеттің және тарихтың маңызды бөлігі, оның тамыры ғасырлар бойы жалғасып келе жатқандығы жайлы ұлттық кодты білдіреді. Қазақ зергерлерінің зергерлік өнерінің негізгі бағыты - әйелдердің зергерлік бұйымдары. Олардың танымалдығы әйелдердің зергерлік бұйымдарға деген сүйіспеншілігімен ғана емес, ұлттық салт-дәстүрлермен де байланысты. Мұнда материалдарды, кескіндерді және ою-өрнектерді таңдауда кезінде көруге болады - олардың барлығы тек сәндік қана емес, ең алдымен оның қасиеттілігі, сиқырлығы, қорғаныш функциясын іске асыра отырып, белгілі бір семантикалық жүктемені көтереді [6].

Мысалы, қазақ зергерлік бұйымдарының көпшілігі күмістен жасалған. Бұл металл асыл деп есептелді, ол ақ планетаға - қазақтар бұрыннан құрметтеп, ән салған Айға ұқсатады. Ата-бабалардың айтуынша, күміс әйелдердің сұлулығын арттыратын сиқырлы қасиеттерге ие болған, ол балалар мен ересектерді жаман көздерден және жын-перілерден қорғаған, адамның жаны мен денесінің тазалығын сақтайды деп есептеген. Сондықтан әйелдерге мүмкіндігінше көп зергерлік бұйымдарды, әсіресе сақиналар мен білезіктерді тағуға рұқсат етілді. Сонымен бірге, балалардың күтімі және тамақ дайындау кезінде мүлдем шешіп тастамауға тырысқан.

Жоғарыда айтып өткеніміздей, кәсіби фотографтар әлі де зергерлік бұйымдарды суретке түсіріп қана қоймай, болашақта осы бағыт бойынша ісін жалғастырушыларға өздерінің құнды құпиялары мен тәсілдері жайлы жазып өттік. Шыдамдылық пен еңбек бәрін қайтарады, өйткені фотограф өзінің шедеврін жасаған зергер сияқты ұқыпты және мұқият болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ковалева Л.А., Крайнов С.Н., Куманин В.И. *Материалы ювелирной техники. Учебник для студентов вузов М.: МГАПИИ, 2000. - 128 с. + илл.*
2. Пожарская С.Г. *Фотомастер. Книга о фотофагах и фотографии. М.: Пента, 2001.-336 с.*
3. Стал. Э. *Лучшие фотографы мира и истории создания их работ. Фотожурналистика / Э. Стал. -М.: Арт-родник, 2006.- 176 с.*
4. Болысбаев Д.С. *Әлем халықтарның сәндік-қолданбалы өнер тарихы. Шымкент: Әлем, 2016, 328 б.*
5. Болысбаев Д.С., Оспанов Д.М., Оспанов Т.М., Абдихадырулы К.Д. *Семь граней великой степи в ювелирном искусстве// Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №1(58) Алматы, 2019.*
6. Канапьянова Р.Х., Айтмуратова С.Д. *Развитие художественного вкуса учащихся на основе разработки современных ювелирных изделий// Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №2(51) Алматы, 2017.*

ӘОЖ 7.08

ҒТАХР 18.07.49

¹Ш.Е. Рсмаханбетова, ²П.Т. Ибраимова, ³Т.М. Оспанов, ³К.А. Есенбаева

^{1,2,3,4}магистр, оқытушы

^{1,2,3,4}М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Шымкент, Қазақстан

ҚАЗАҚ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ ШЕБЕРЛЕРІ МЕН ҒАЛЫМДАР ЕҢБЕКТЕРІНІҢ КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ТАҢУ БАҒЫТТАРЫ

Аннотация

Мақалада қазақстандық шеберлер мен ғалымдардың шығармашылығы мен жұмыстары, қазақ бейнелеу өнерінің ежелгі заманнан бастап қазіргі заманға дейінгі қалыптасуы сипатталған. Орыс өнерінің әсері, ал ол арқылы Батыс, сондай-ақ барлық көршілес мемлекеттер мен мәдениеттердің ықпал еткен әсері қарастырылған. Қазақстан аумағында бейнелеу өнерінің барлық түрлері кеңінен қанат жайып дамыды, бірақ 90-шы жылдары өнер екінші орынға шықты. Қазіргі уақытта өнер қарқынды дамып, жаңа бағыттарды қалыптастырып, өзара синтезделіп келеді. Елбасы "Рухани жаңғыру" бағдарламасының арқасында мәдениет пен өнерге, үлкен көңіл бөлді. "Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық" жобасының арқасында жастарға өнер тарихы бойынша көптеген кітаптар қолжетімді болды. Алға жылжу үшін біз өз тарихымызды білуге міндеттіміз. Оқырман назарына ұсынылған мақалада Қазақстандық қол өнер кестесі, кескіндеме, мүсін, сәндік қолданбалы өнер жайында талдау жасалады. Қазақ халқының көптеген салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары бейнеленген анималистік және тұрмыстық жанр ерекше орын алады. Осылайша, мақала отандық бейнелеу өнерінің қалыптасу және даму тарихының бір көрінісі болып табылады. Жануарлар стиліндегі бұйымдар, олардың семантикалық және функционалдық мәселелерге қатысты кейбір тұжырымдар жасалады.

Түйін сөздер: графика, өнер, халық, картина, шығармашылық, мәдениет, суретші, кескіндеме

¹Sh.E. Rsmakhanbetova, ²P.T. Ibraimova, ³T.M. Ospanov, ⁴K.A. Essenbaeva

^{1,2,3,4}master, lecturer

^{1,2,3,4}South Kazakhstan State University named after M. Auezov
Shymkent, Kazakhstan

COGNITIVE DIRECTIONS OF ARTISTIC FEATURES OF WORKS OF KAZAKHSTAN MASTERS AND SCIENTISTS OF FINE ARTS

Abstract

The article deals with the creativity and works of Kazakh masters and scientists, the formation of the Kazakh fine art from ancient times to the present. The influence of Russian art, and through it, Western art, as well as the influence of all neighboring countries and cultures. The influence of time, wars and revolutions, scientific and technological progress, industrialization and virgin lands, and other changes in the life of the country. Since ancient times, all types of fine art have been organically developed on the territory of Kazakhstan, but in the 90's, art took a back seat. In our time, art is rapidly developing, synthesizing with each other, forming new directions. Thanks to the program of Elbasy "Rukhani Zhangyru", great attention is paid to culture and art, primary sources. Thanks to the project "100 new textbooks in the Kazakh language", many books on the history of art became available to young people. In order to go forward, we must know our history. Article about Kazakhstani graphic artists, painters, sculptors, and applied artists. A special niche is occupied by the animalistic and household genre, where numerous customs, traditions and rituals of the Kazakh people were depicted. Thus, the article is a kind of excursion into the history of the formation and development of Russian fine art.

Key words: graphics, art, people, painting, creativity, culture, artist, painting.

¹Ш.Е. Рсмаханбетова, ²П.Т. Ибраимова, ³Т.М. Оспанов, ⁴К.А. Есенбаева

^{1,2,3,4} магистр, преподаватель

^{1,2,3,4} Южно-Казахстанский Государственный университет им. М. Ауезова
Шымкент, Казахстан.

ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПРОИЗВЕДЕНИЙ КАЗАХСТАНСКИХ МАСТЕРОВ И УЧЕНЫХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

В статье рассматриваются творчество и работы казахстанских мастеров и ученых в становлении казахского изобразительного искусства начиная с древних времен и заканчивая современностью, влияние русского искусства, а через него и западного, а так-же влияние всех соседних государств и культур на искусство Казахстана. Издревле на территории Казахстана органично развивались все виды изобразительного искусства, но в 90-х искусство отошло на второй план. В наше же время изобразительное искусство стремительно развивается, синтезируется между собой, образуя новые направления. Благодаря программе Елбасы «Рухани жаңғыру» уделяется огромное внимание культуре и искусству, первоисточникам. Благодаря проекту «100 новых учебников на казахском языке» молодежи стали доступны многие книги по истории искусства. Для того чтобы идти вперед, мы обязаны знать свою историю. Также в статье освещаются сведения о казахстанских графиках, живописцах, скульпторах, прикладниках. Особое нишу занимает анималистический и бытовой жанр, где изображались многочисленные обычаи, традиции и обряды казахского народа. Таким образом, статья представляет собой некий экскурс в историю становления и развития отечественного изобразительного искусства.

Ключевые слова: графика, искусство, народ, картина, творчество, культура, художник, живопись.

Ерте кездің өзінде-ақ Орта Азия мен Қазақстан дүние жүзіндегі өнер, білім ошақтарының бірі болған [1, б.1]. Ондағы халықтардың тарихи-әлеуметтік, экономикалық даму сатысынан өтудегі ерекшелігіне сан-салалы мәдени мұралары дәлел бола алады. Сыры кетсе де, сыны кетпей сақталып келе жатқан әсем ғимараттар мен сарайлар, бекіністер, тас мүсіндер өткен ғасырда талғамы мол шебер суретшілердің өмір сургендігін дәлелдейді. Жалпы Орта Азия, Қазақстан бейнелеу өнерінің тамыры сонау неолит және қола дәуірінен басталады. Атап айтсақ, Дасыбай және Ұлытау тастарына ойып салған өшпес суреттері соның куәсі. Көне дәуір көшпенділерінің графикалық бейнелеу үлгісінде, әсіресе, жан-жануарлар, хайуанаттар дүниесі мейлінше көп мүсінделген. Тастағы бейнеленген суреттерден алуан әдіс-тәсілдерді байқауға болады [2, б.17].

Қазақстан бейнелеу өнерінің алғашқы графикалық түпнұсқасы Шокан Уәлихановтың еңбектерінен басталады десек, ешқандай артық айтпаған болар едік. Қазақ бейнелеу өнерінің көш бастаушысы Әбілхан Кастеевтің өнердегі жетістіктері халық даналығымен, ұлттық әдеп-ғұрып, дәстүрлермен тікелей байланысып жатыр. Жалпы халқымыздың басынан кешірген тарихын, әдеп-ғұрпын, салт-дәстүрін, мекен-жайын мәдени өнері арқылы тани аламыз. Ата-бабаларымыздың өмір салты көшпелі болғанмен, өнері көшпелі болған емес. Осы даланы әнмен әлдилеп, күймен тербеткен ұлы халқымыздың көрегендігін қазақ сахарасында туған өлең-жырлары растай түседі. Шексіз далада өмір сүрген бабаларымыздың ұрпаққа деген өсиеті, үлгісі өнер арқылы жеткен. Халқымыздың ұрпақтарын адал, еңбек сүйгіш, өнерлі етіп тәрбиелеуде өзіндік өнегесі баршылық. Бүгінгі уақыт рухани мұраларымызды терең зерттеп жаңғырту, жете тану, мәдениетіміздің жедел дамуына мүмкіндік туғызды. Ашығын айтқанда, тоқырау кезеңінде мәдениетіміз ұзақ уақыт үстірт түсіндірілді, бұл арада ұрпақ арасындағы сабақтастық үзілді.

Бүгінде халықтардың ұлттық сана-сезімінің жетілуі жаңаша ойлауға жол ашады. Сондықтан тани алмай келген мәдениетіміздің халықтық дәстүрмен сабақтастығын айқындауымыз қажет. Ұлттық өнерімізді насихаттау арқылы халықтың ұлттық мәдениетін өскелең ұрпақтардың санасына сіңіре білуге тиіспіз.

Айтар ой, берер тұлсырым ашық айтылса, сөз құдіреті арқылы шәкірт санасына ұяласа, онда шәкірттің шығармашылық қабілеті оянады. Ұстаз әр уақытта ойын топшылап, жинақтап, дәлелді әрі

өтімді айтуы тиіс [3, б.101]. Халқымыздың ғасырлар бойы өмір сүрген сөз өнерін өнертану саласына енгізу шәкірт бойындағы ұшқыр ойды оятуда маңызды рөл атқарады.

Көшпенді ата-бабаларымыздың сұлулық туралы талғамы киіз үй арқылы көрініс тапқан. Құс салып, құмай жүгіртіп кәсіп еткен, алты жастан асау үйретіп ат мінген халқымыз көңіл көтерерлік талай қызықты таба білген. Жас ұрпақты тәрбиелеуде, ақыл-ойын дамытуда аңшылық, саяхатшылық, ұлттық ойындары бейнелеу өнерінде өзекті тақырып болып келеді, өйткені дәстүрімізді жалғастырудағы бейнелеу өнерінің қосар үлесі мол.

Сонау елуінші жылдары Қ.Телжановтың «Көкпар» атты картинасының бүгінгі жаңашыл суретші Е.Төлепбаевтың шығармашылығында қайталанып отыруы ұлттық өнеріміздің мәңгілік өмір сүретіндігін дәлелдейді. Кез-келген халықтың болмыс-бітімі, салт-дәстүрі мен мәдени мұралары сол халықтың ғұмыр жолының айнасы бола бермек.

Қазақ бейнелеу өнері, ұлттық көркем мәдениеттің бір бөлігі. Ал Қазақстан бейнелеу өнері осы өлкедегі бейнелеу өнері шеберлерінің шығармашылығы олардың шығармаларынан құралады. Қазақ суретшілері график, кескіндеме шебері, сәндік қолданбалы өнермен айналысатын суретшілер, мүсінші және дизайн туындыларын жасайтын суретшілер болып бірнеше топқа бөлінеді.

Қазақстан бейнелеу өнері шығармаларының тақырыптары сан алуан. Олар: «Ежелгі қазақ елінің салт дәстүрі», «Ұлттық ойындар», «Айтыс өнері», «Ұлттық киім», «Үй жиһаздары», «Азамат соғысы», «Қазан төңкерісі», «Ұлы Отан соғысы», «Ана образы», «Тарихи тұлғалар бейнелері», «Қазіргі еңбек, өнер, әдебиет, музыка, ғылым, қоғам қайраткерлерінің образы» деген ауқымды мазмұнды қамтиды.

Қазақстан бейнелеу өнері шеберлерінің шығармалары республикалық шет елдер мен халықаралық көрмелерге қатынасқан. Көптеген шығармалар Ә. Қастеев атындағы Мемлекеттік көркемсурет музейінде, Қазақстан Суретшілер одағының, Қазақстан дизайнерлер одағының, Қазақстан Мәдениет Министрлігінің қорларында, суретшілердің жеке қорларында сақтаулы.

Қазақ бейнелеу өнері басқа ұлт өнері сияқты графика, кескіндеме, сәндік қолданбалы өнер, мүсін түрлері кіретін жеке ұлттық өнер. Қазақ бейнелеу өнерінің қайсы саласы болса да мейлінше кең дамыған. Білім алушыларды бұл өнердің графика, кескіндеме, сәндік қолданбалы өнер, мүсін түрлері, тұрмыстық, тарихи, анималистік, портрет, пейзаж жанрларымен сабақта және сабақтан тыс таныстыруға мүмкіндік мол.

Графика саласында Н.Гаев, Б.Табиев, Е.Говорова, А.Исмаилов, Е.Сидоркин, К.Хожықов, Н.Исабеков, П.Зальцман, А.Хайдаров, А.Дячкин, Б.Чекалин, А.Бортников, И.Андреев, А.Гурьев, Б.Пак, К.Баранов, М.Кисамединов, Ю.Мингазидинов, Т.Ордабеков, А.Оспанов, Б.Байменов, Н.Нұрмаханбетов өнімді шығармашылық еңбек етіп келе жатқандығы айтылады. Бұған М.Қисамединовтың «Махамбет», И.Исабаевтың «Мұхтар Әуезов», Е.Сидоркиннің «Абай», Ә.Қастеевтің «Турксиб», Б.Пактің «Бақыт», Е.Сидоркиннің «Абай жолы», «Қазақ эпосы», П.Зальцманның «О.Сулейменов өлеңдерін оқығанда», С.Романовтың «Даладағы жәрмеңке», К.Барановтың «Алпамыс», «Қобыланды», «Ер Тарғын», А.Гурьевтің «Еске алу: Қазақ жауынгерлерінің әні», Ш.Кенжебаевтың «Жолдағы әңгіме», С.Рахмановтың «Бұғаудан босану», А.Нақысбековтың «Менің жастығымның теректері», Т.Ордабековтың «Бұхар жырау» шығармалары мысал бола алады.

Қазақ бейнелеу өнерінің кескіндеме саласында халық суретшілері Ә.Қастеевтің, Қ.Телжановтың, А.Ғалымбаевтың, Г.Исмаилованың, М.Кенбаевтың, С.Мамбаевтің, Н.Нұрмұхаммедовтың, С.Романовтың есімі оқушыларға таныстырылады. Ә.Қастеевтің «Түркісіб», Қ.Телжановтың «Жамал», «Көкпар», А.Ғалымбаевтың «Дастархан», Г.Исмаилованың «Қымыз», М.Кенбаевтың «Қашағанды қуу», «Шопан әні», «Сары арқа», С.Мәмбаевтің «Жайлауда», Н.Нұрмұхаммедовтың «Папам келе жатыр», С.Романовтың «Жер туралы декрет», С.Айтбаевтың «Бақыт», Т.Тоғысбаевтың «Дала туралы балада», Ә.Жусиповтың «Менің Отанымның әйелдері», А.Степановтың «Жер планетасынан келген адам», А.Молдашевтің «Жер, космос, Қазақстан», О.Нұржұмаевтың «Әке қабыры басында», Е.Төлепбаевтың «Көкпар», Б.Тулкевтің «Әке портреті», «41 жыл», А.Нақысбековтың «Р.Қошқарбаевтың портреті» мазмұнымен де көркемдік деңгейінен де жоғары, көпке танымал шығармалар екендігі көрсетілді [4, б.121].

Қазақ бейнелеу өнерінің мүсін саласында даңқты мүсіншілер Х.Наурызбаев, Т.Досмағанбетов, Е.Мергенов, Б.Толекөв, Е.Сергебаев, Р.Ахметов есімдері құрметпен аталады. Мүсінші Х.Наурызбаевтың жасаған Абай ескерткіші, Т.Досмағанбетовтың Ә.Жангелдин ескерткіші, З.Сергебаевтің құйған М.Әуезов ескерткіші, Б.Толеновтың, Ж. Қуанышбаев портреті, Е.Мергеновтың

«Әке портреті», Р.Ахметовтың «Ашаршылық» шығармаларын өнер сүйер қауымға кеңінен танымалы, шығармалары екендігі әңгіме сабақтың арқауы болады.

Бейнелеу өнері сабақтарында сәндік қолданбалы өнер саласында суретшілер Г.Иляев, Қ.Тыныбеков, М.Қалқабаев, Д.Шоқпаров, Б.Зауырбекова, С.Бөлтірікова, С.Иляев, Г.Жалмұханов, М.Әлімбаев, С.Төленбаев, Ж.Барымбетов шығармашылығысы Қазақстан өнері тарихынан құрметті орын алатындығы айтылады.

Қазақ бейнелеу өнеріндегі соңғы кезеңдегі жаңа бағыт абстракция бағыты. Бұл бағыттағы суретшілер шығармаларының мазмұнының кеңдігі, бір ғана туынды шеңберінде терең мағыналы ойды білдіретін, ауқымды тақырыптарға құрылған сюжетті картиналар мен графикалық туындылар беруде. Бұлардың қатарында кескіндеме шеберлері А.Ниязбеков, М.Қасымбеков, А.Губашев А.Мыңлыбаева, Р.Абдулов, Р.Аспандиярова, С.Сулейменова, А.Есдаулетовтар бар. Бұлардың ішінде М.Қасымбековтың «Көкпар», А.Губашевтың «Арал қасіреті», Р.Абдуловтың кескіндеме туындыларын ерекше атауға болады.

Қазақ бейнелеу өнерінде ұлттық салт, дәстүрді, тұрмыс тірлігін жан-жақты бейнелеген шығармалар көптеп саналады. Бұл бағытта Ш.Уалиханов, Ә.Қастеев, Е.Сидоркин, М.Қисамединов, Қ.Телжанов, Е.Төлепбаев, Е.Кенжебаев, В.Флорова, А.Галымбаев, Қ.Тыныбеков, М.Кенбаев сияқты суретшілер шығармашылық еңбектер жазғандығы туралы сабақта мәліметтер беру орынды.

Бейнелеу өнерінде ұлттың салт-дәстүрді, ұлттық ойындарын бейнелейтін Р.Ахметовтың «Қалындық», «Қонақ жайлық», «Жастық шак», Ә.Қастеевтің «Сатылған қалындық», Е.Сидоркиннің «Жамбыл мен Досмамбет айтысы», В.Фролованың «Жамбыл мен Құлмамбет айтысы», А.Черкасскийдің «Жамбыл мен Дина», Ш.Уалихановтың «Боранбай», «Тезек төре» шығармалары бар. Сонымен қатар Е.Сидоркиннің «Ақсақалдар, К.Телжановтың «Әжесі мен немересі», С.Кенжебаевтың «Жолдағы әңгіме», С.Романовтың «Ас беру», О.Нұржұмаевтың «Әке қабірі басында», М.Кенбаевтың «Сары арқа», Қ.Тыныбековтың «Дала балладасы», «Тау мен дала аңызы», «Байқоңыр», М.Кисамединовтың «Махамбет» шығармаларында үлкенді қадірлеу, халық дәстүрлері, қазақ даласының тарихы, ерлік үлгілері шығармалардың арқауы болған.

Ұлттық ойындар, аңшылық дәстүр, батырлық үлгісі, ат үйрету өнері, суретшілер В.Верещагиннің «Аңшы қырғыз», Қ.Телжановтың «Көкпар», А.Гурьевтің «Батырдың жебесі», М.Кенбаевтің «Асауды ұстау», С.Романовтың «Құсбегі», Е.Сидоркиннің «Қазақтың ұлттық ойындары», «Қазақ эпосы» туындыларында көрініс тапқан.

Қазақтың ұлттық дәстүрін бейнелеуге ерекше ден қойған суретші – Айша Галымбаева. А.Галымбаеваның «Үш ғасыр», «Дастархан», «Бір кесе қымыз» атты натюрморттары, «Дала қызы» картинасы және «Ұлттық киімдердің» эскиздері қазақ бейнелеу өнерінен ерекше орын алады.

Қазақ бейнелеу өнері басқа ұлттардың өнері сияқты өзіндік ерекшелігі бар. Өнердің бір түрі Қазақ бейнелеу өнері өзінің озық туындылары арқылы бүкіл әлемдік өнердің қатарынан орын алады, оның дәлелі суретшілер Әбілхан Қастеев, Қанапия Телжанов, Сабыр Мәмбетов, Нағымбек Нурмаханбетов, Хәкімжан Наурызбаев сияқты суретшілердің еңбектерінен көруге болады. Қазақстан бейнелеу өнері өзіндік тарихы қазақ елінің даму тарихымен тығыз байланысты.

Қазақ елінде қоғамдық құрылыстар дамуы Қазақстан бейнелеу өнеріне ықпал етеді. Қазақ бейнелеу өнерінің дамуы қазақ өмірінің салт-дәстүрі мен тұрмысы, әдет-ғұрпы мен шаруашылығына байланысты [5, б.82]. Қазақстан бейнелеу өнері тарихынан ертедегі жартастағы бейнелер ерекше орын алады. Қазақ халқы бұрыннан мал шаруашылығымен айналысқан. Халық шеберлері сәндік өнерге қажетті жүн, тері, шикізаттарды мал өнімдерінен алып отырған. Сондықтан қазақ халқының өнері оған қажетті материалдар, халықтың тұрмысы мен шаруалығына тығыз байланысты. Ертедегі қазақ халқының өмірін қазақ жерінде болған орыс және басқа шетел суретшілердің картиналарынан көруге болады. Қазақ халқының өнері ертедегі Қазақстан территориясын мекендеген сақ, үйсін, ғұн тайпаларының өнерімен тығыз байланысты. Олар мал шаруашылығымен айналысып, көшпелі өмір сүрген.

«Ат адамның қанаты» демекші көшпелілер өмірінде ат қасиеті ерекше бағаланады. Тұлпардың тұяғы жартасқа бейнеленген сурет қазірге дейін Маңғыстау мен Қаратауда кездеседі. Бұл суретте қазақтар «Тұлпар тас» деп атаған. Қазаққа жылқы малына байланысты көптеген мақал-мәтелдері бар. Мысалы: Жақсы ат, ердің қанаты, қасқыр малдың жауы болса, жүйрік оны қорғаушысы болып көрінеді. Осыған байланысты ат спорт ойынын «Көкбөрі» деп атаған. Кейін ол «Көкпар» болып аталған. Осы сияқты қазақта, қыз бөрі, қыз қуу сияқты әртүрлі ойындар болған. Ежелгі түрік қағанатының туында – ат бейнеленген. Мұндай суреттер қазірге дейін жартастарда сақталған. Түрік

тектес халықтар ертеде бұғы, аққу, өгіз тектес жануарларды, құстарды қасиет тұтқан. Өгіз күш пен бейнеттің символдық белгісі ретінде қабылданған. Бұғы бағыт пен жол көрсетеді деген ниетте болған. Сондықтан ертедегі шеберлер жасаған бұйымдарда бұғы бейнесі жиі кездеседі. Бұғы мен қошқар мүйіз ою - өрнектегі негізгі халық өнеріндегі мотивтің бірі болып табылады. Қазақстан территориясынан сақ дәуірінде табылған ескерткіштер аң стиліне жатады. Сақ дәуірі алғашқы кезеңінде аңдар образы реалдық шындыққа жақын берілсе соңғы кездерде стильдеу, ықшамдау басым болды. Аңдар бейнесі біртіндеп ою - өрнек мотивіне айналды. Тау ешкісі арқарды, бұғыны, жыртқыш аңдарды қозғалыссыз қалпында бейнелеу сақ өнерінің архаикалық кезеңіне тән құбылыс. Аңдар бейнесі салынған кілемді, қазақ кілемдері ішінде болғаны жайлы зерттеуші С.М. Дубин өз еңбектерінде атап көрсетеді. Аң стилінде, негізгі образдар қой, жылқы, қасқыр, бүркіт көріністері, көп фигуралы композиция түрінде немесе осы жануарлар мен аңдардың бас көрінісі түрінде беріледі.

Аң стилі кезеңінің соңында бұл көріністері ою-өрнектері түріне ауыстырылады. Осыған байланысты ат құлақ, бөрі бас, қошқар мүйіз ою-өрнектері пайда болды. Ертедегі өзіндік ерекшелігі бар қазақ өнерінің бір түрі, тастан ойып жасалған қойдың бейнесі. Бұлар Маңғыстау, Орталық Қазақстан және Тарбағатай тауларында кездеседі. Қойдың бейнесі ертеде байлықтың, сәтті істің символы ретінде қабылданған.

Кейбір тас мүсіндерде ою-өрнектер салынып құстар мен адамдардың бейнесі бір қырынан бейнеленген. Тас мүсіндерден басқа Ұлытау тауларында сары немесе қызғыш түсті қолдан жасалған саукеле ұқсас бас киімі бар мүсіншелер табылған. Олар Жезқазған қаласының тарихи өлке тану музейінде сақталған [6, б.25].

Қорыта айтқанда Қазақстанның жерінде дамыған Қыпшақ, Қарлық, Огуз тайпаларының өнері, қазақ халқының көркем мәдениетінің бастауы болып табылатындығы туралы мәліметтер бейнелеу өнері сабақтарында берілетін білім мазмұнының бір саласы болып табылады.

Қазақ бейнелеу өнерінде Шоқан Уәлихановтың шығармашылығы ерекше орын алады. Ш.Уәлиханов қазақ халқының тұңғыш ғылымы ағартушысы болумен қатар сурет өнерімен де айналысқан. Шоқанның бейнелеу өнеріне аса көңіл бөлген тақырыптары пейзаж бен портрет. Олар «Боранбай», «Қашқар қызы», «Тезек төре», «Қытай делегациясын қабылдау», «Автопортрет» шығармалары. Шоқанның салған суреттерінің пейзаж жанрына кіретіндері «Ақ шамшы», «Жатақ», «Құранды», «Таспа тауының көрінісі», «Құс мұрын», «Сырымбет», «Жоңғар алатауы» деген шығармалары. Шоқан бұлардан басқа «Еліктің лағы», «Жайрандар» деген реалистік шығармалар жазып, «Омбыдағы генерал губернатордың үйі», «Айғаным усадьбасы», «Торанғыл түбіндегі үй» суреттерін салып, сонымен қатар архитектуралық құрылыстар бейнелерін жасаған.

Қазақстандағы классикалық сурет өнерінің тууына, оның қарқынды дамуына орыс суретшілері маңызды рөл атқарды, олар қазақ халқының тұрмысы мен өмірін суреттеп, көркем туындылар жазды. XIX ғасырда қазақ халқының өмірін бейнелеген Шоқан Уәлихановтың және Қазақстанға жіберілген Т.Г. Шевченконың, В.В.Верещагиннің графикалары мен акварелдері қазақ бейнелеу өнерінен маңызды орын алды. Қазақстан бейнелеу өнерінің алғашқы графикалық түпнұсқасы Шоқан Уәлихановтың еңбектерінен басталды. Қазақ бейнелеу өнерінің көшбасшысы Ә. Қастеев өнердегі жетістіктері халық даналығымен, ұлттық әдеп-ғұрып, дәстүрлермен ел табиғатымен тікелей байланысты болды. Суретші Ә. Қастеевтің шығармашылық жолын Ә.Бісмайлов, С.Қожықов, Қ. Телжанов, Х. Наурызбаев, С. Мамабеев, Н. Нұрмұханбетов, С. Романов, А. Ғалымбаева, Г. Исмайловалар жалғастырып, олар ел тарихын, табиғатын, дара тұлғаларды, қоғамдық өмірді бейнеледі. 60-90 жылдардағы қазақ суретшілерінің шығармашылығы ұлттық болмысты бейнелеуге ден қойды. 90 жылдардан қазірге дейінгі суретшілер еңбектерінде егеменді еліміздің рәсімдері анықталып, қазақ елінің тарихи, саяси және мәдени өмірі суреттелді. Жалпы, халқымыздың басынан кешірген тарихын, әдет-ғұрыпын, салт-дәстүрін, мекен-жайын мәдениеті мен өнері арқылы тани аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қ.Ж.Тоқаев *Қазақстан халқына жолдауы, «Сындарлы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығымен өркендеуінің негізі»*. -Ақ орда, Нұр-сұлтан қаласы, 02 қыркүйек 2019 жыл.
2. Аргынбаев Х. *Қазақ халқының қолөнері*. Алматы, 1987, 128б.
3. Жиентаева Б.Ж. *Халық мұрасындағы ұлттық қолданбалы өнерді оқытудың тиімді әдістері*. Жезқазған, ЖезУ, 2000. – 90б.

4. Калыбекова А.А. Теоретические и прикладные основы народной педагогики казахов. Алматы: Баур, 2005. -200 с.

5. Болысбаев Д.С., Оспанов Д.М., Оспанов Т.М., Абдихадырулы К.Д. Семь граней великой степи в ювелирном искусстве// Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №1(58) Алматы, 2019.

6. E.B. Auelbekov, E.B. Mambetaev, M.N. Abildaev. Decorative arts – a means of increasing creative activity of students // Bulletin of KazNNPU named after Abay, series "Art education: art - theory - methodology" №2(59) Алматы, 2019.

ӘОЖ 76

МРНТИ 18.31.41

Б.Т. Найманов

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Өнер, мәдениет және спорт институтының 6M041600 – Өнертану мамандығының 2 курс магистранты,
Қазақстан, г. Алматы, e-mail: baukalai@mail.ru*

ЛИНОГРАВИЮРА

Аңдатпа

Мақалада бейнелеу өнерінде қолданылатын техникалардың бір түрі гравюра жасау оның ішінде линолеум бетіндегі гравюра «линогравюра» жайында айтылады. Гравюра деп бетіне сурет ойып салынған тақта да, сондай-ақ ол гравюрадан алынған басылымды да айтады. Орындалу техникасы жағынан ксилографияға жақын линогравюраны өте үлкен көлемде де жасауға болады. Бейнелеу өнерінің басқа түрлеріне қарағанда линогравюраның қызықты айырмашылығы оны көбейтуге болады. Суретші орындаған линогравюрадан алынған әрбір басылым осы жұмыстың түпнұсқаса туындысы болып саналады. Гравирлеу техникасына және линолеум материалына байланысты бірнеше данадан он мыңдаған құнды басылымдар алуға болатындығы жайлы айтылады. Линогравюра жасауға қажетті кескіш құралдардың түрлері және басылым алуға қолданылатын бояулар туралы жазылды. Линогравюралар бір түсті және түрлі түсті-екі, үш және одан да көп бояулы болуы мүмкін болғандықтан түрлі түсті гравюра жасау туралы айтылды. Осы жерде түрлі-түсті гравюраның сапасы ең алдымен бояулардың санында емес, дәл табылған түстік үйлесімдер мен катынаста болатыны қаралады. [6, б. 12]

Түйін сөздер: Гравюра, түрлі-түсті гравюра, линогравюра, басылым, линолеум, эскиз, офорт, штрих, типография, литография, ксилография, офорт станогі

B.T.Naimanov

*2nd-year master's student of specialty 6M041600-art History of the Institute of art, culture and sports of the
Abai Kazakh national pedagogical University,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: baukalai@mail.ru*

LINOCUT

Abstract

The article discusses one of the techniques of gravure, used in graphic art, gravure on the surface of linoleum "linocut". Gravure is a panel with an image on it, as well as gravure printing. A linocut made using a technique similar to woodcut can be produced in very large sizes. Unlike other types of fine art, the interesting difference between linocut and others is that it can be reproduced many times. Each linocut print is an original piece of this work. This means that tens of thousands of valuable stamps can be obtained from several copies made by the method of gravure on linoleum. The article also describes the types of blades, tools necessary for making linocuts, and inks that are used in printing. Linocut can be made of one or

different colors - two, three or more colors. In this case, it is considered that the quality of color gravure is associated primarily with color harmony and not with the number of colors.

Key words: gravure, colour gravure, lino gravure, print, lino, sketch, etching, line, typography, lithography, xylography, etching press

Найманов Б.Т.

Магистрант 2 курса специальности 6М041600- Искусствоведение института искусства, культуры и спорта казахского национального педагогического университета имени Абая, Казахстан, г. Алматы, e-mail: baukalai@mail.ru

ЛИНОГРАВИЮРА

Аннотация

В статье рассматривается один из приемов гравюры, используемых в графическом искусстве, которая называется «линогравюра». Гравюрой называют доску с изображением на ней, а также печать гравюры. Линогравюру, изготовленную в технике схожей к ксилографии, можно изготавливать в больших размерах. В отличие от других видов изобразительного искусства, интересная разница между линогравюрой и другими заключается в том, что количество оттисков может быть получено множество раз. Каждый оттиск линогравюры является оригинальным произведением этой работы. Это означает, что десятки тысяч оригинальных оттисков могут быть получены от нескольких экземпляров, выполненных методом гравюры на линолеуме. Также в статье описаны типы резцов, инструментов, необходимых для изготовления линогравюры, и краски, которые используются при печати. Линогравюра может быть сделана из одного или разных цветов - два, три или более цветов. В данном случае рассматривается, что качество цветной гравюры связано, прежде всего, с цветовой гармонией и соотношениями, а не с количеством цветов.

Ключевые слова: Гравюра, цветная гравюра, линогравюра, печать, линолеум, эскиз, офорт, штрих, типография, литография, ксилография, офортный станок.

Кіріспе

Көп жұмыс істеп, шынайы шеберлік биігіне көтерілуге мүмкіндік беретін білімдердің бәрін меңгеруге табандылықпен ұмтылып отыру қажет. Жекеленген әрбір адамның көркем шығармашылығы оның өз басының жетістіктері ғана емес, бұл бүкіл біздің қоғамның игілігі. Суретші әрдайым өзінің шығармашылық жұмыстарымен қоғамда болып жатқан жағдайларды бейнелеп отырады. Бейнелеу өнерінде қолданылатын түрлі әдіс тәсілдерді қолдана отырып, үнемі ізденіс үстінде болады. [1, б. 47] Графика өнері бейнелеу өнерінің басқа түрлерімен тығыз байланыста болғандықтан оны басқаларынан бөліп қарауға болмайды. Офорт, ксилография, литография және линогравюра дегендеріміздің барлығы осы графика саласына жататын бейнелеу өнері техникаларына жатады. Орындалу техникасының онтайлылығы мен материалдың икемділігіне байланысты линолеум бетінде гравюра жасау оның өте қарапайымдылығымен ерекшеленеді. Бұл техника да гравюралардың басқа түрлері сияқты байсалды үйренуді және сүйіспеншілікті талап етеді [2, б. 131].

Гравюра орындау. Гравюра деп бетіне сурет ойып салынған тақта да, сондай ақ одан алынған басылымды да айтады. Гравюралар екі типке дөңес және тереңдетілген гравюралар болып бөлінеді. Дөңес гравюрада суреттің өзі бедер түрінде жоғарғы бетінде қалады да, ал одан басқадай суретке қатысы жоқ жерлердің барлығы арнайы кескіш құралдардың көмегімен алынып тасталады. Линолеум бетіндегі орындалған штрих сызықтар өздерінің нақты, анық көріністерімен сипатталады. Тереңдетілген гравюрада, керісінше, тақтаның негізгі жазық беті болашақ ақ орындарға сәйкес келеді, ал суреттің негізгі және жалпы түрі кескіштермен ойылып алынып тасталады да басылымды алар кезде сол жерлердің барлығы бояумен толтырылады. Гравюралар бір түсті және түрлі түсті болуы мүмкін. Бейнелеу өнерінің басқа барлық түрлерінен гравюраның қызықты бір айырмашылығы сол, оны көбейтуге болады. Суретші орындаған гравюрадан алынған басылымдарда оның жеке қолтаңбасы болса әрбір басылым түпнұсқа болып есептеледі. Гравирлеу техникасына және тақта материалына байланысты бірнеше данадан он мыңдаған толық құнды басылымдарды алуға болады. Линогравюра бетінде ойылған гравюра дөңес басылымға жатады. Линолеум жаңадан үйреніп жүрген суретшілерге ең ыңғайлы және ең жарамды материал болып табылады. Линолеумнің басқа

материалдардан артықшылығы оның икемділігі, жұмсақтығы және кескіш құралдармен жұмыс істеудегі ыңғайлылығында. Тікелей көрініспен жұмыс жасай беруге болатын мүмкіндігіндегі жұмыс істеу әдісі суретшінің нұсқаны қабылдауын ұштай түседі, оның кескіш құралдар мен линолеум арасындағы байланысты сезінуін дамыта түседі. Линолеум бетінде жұмыс істеуді үйрену барысында кішірек көлемдегі қалыңдығы екі үш см. болатын линолеумдармен бастаған дұрыс. Гравюралық жұмыстарға арналған линолеумдарды суретшілер қажетті өлшемде кесіп даярлап алып оны құрғақ көлеңке жерде сақтайды.

Орташа тығыздықтағы линолеум бетінде жұмыс істеу өте қолайлы. Жұмсақ линолеуммен жұмыс істеген кезде біраз қиындықтар болуы мүмкін. Гравюралық жұмыстарды офорт станогынан өткізген уақытта линолеум қатты қысымда жаншылып, ойылған штрих сызықтар өзгеріске ұшырауы мүмкін, яғни анық көрінбей сызықтар жойылып кетуі ықтимал. Дегенмен суретшілер өздерінің шығармашылық жұмыстарына әртүрлі қалыңдықтағы және тығыздықтағы линолеумдерді пайдалана береді. [3, б.1.]

Линолеумді жұмысқа дайындау үшін ең алдымен беті тегістелген тақтай немесе осы сияқты бір материал керек. Линолеумді осы материалға желімдеп ауыр затпен бастырып қойған жөн. Осылай жасаған жағдайда линолеум беті онымен жұмыс істеген кезде шеті бүктелмей бірқалыпты жағдайда болады.

Қажетті құрал жабдықтар. Линолеум бетінде гравирлеу жұмыстары үшін пышақ және осы жұмысқа арналған арнайы кескіш құралдары қолданылады. Пайдаланылатын аспаптар біршама қарапайым, оларды қолдан да жасап алуға болады. Ол үшін ескі қол шатырдың шабақшаларын қолданылады. Олардың ені әр түрлі болады әрі дайын арықшасы бар, оны тек қажетті қалыпқа келтірсе болғаны. Арнайы құралдардың жиынтығы көркемсурет дүкендерінен сатып алуға болады. Олардың жүзі үшбұрышты доғал түрдегі және тағы басқа әртүрлі бұрыштағы жиынтығы сатылады. Гравюраны орындауға кіріскенде линолеум тақтасын үстел үстіне қойып асықпай істеген жөн. Кескіш құралдар өте өткір болғаны дұрыс, өйткені өтпейтін кескіш ойдағыдай сызықтарды жүргізуге мүмкіншілік бермейді. Эскизге байланысты жұмыс барысында кескіштердің әр түрін қажетіне қарай қолданып отыру керек. [4, б. 98]

Бояулар. Линогравюра үшін типографиялық немесе литографиялық бояулар қолданылады. Басылым сапасы өте жақсы болып саналады егерде ол жердегі бояу түсі теренде және қанық болса, штрихтардың әрбіреуі нақты көрініп ұсақ штрихтар бояумен бітелмей тұрса және де линолеумде ешқандай тырналған жерлер болмай, қағаз бүктеліп жыртылмаған болса. Жаңадан алынған басылымдарды бірден жиыстырып тастамай олардың бояулары кепкенге дейін біраз уақыт күту керек. [5, б. 37]

Суретті линолеум бетіне аудару. Тақта бетіне жабыстырылған және одан кейін әбден тегістеліп тазартылған линолеумге суретшінің гравирлеуге даярланған суретті аударып түсіру керек. Гравирлеуге арналған эскизді терезе бетіне немесе астынан жарық берілетін әйнек бетіне қоямыз да оның үстіне мөлдір калька қағазын беттестіріп жабыстырып көрініп тұрған суреттің жиектерін калькаға түсіреміз. Енді осы көріністі айнадан қарағандағыдай кері көрініс етіп линолеум бетіне түсіру керек. Ол үшін линолеумнің бетіне көшірме қағазын жаямыз да, оның үстіне калькадағы суретті кері аударып қарындашпен немесе қаламмен бастырып шығамыз. Гравюра орындайтын жұмыстың күрделілігіне қарай кейде суретті линолеумге қара түсті тушьпен бірден түсіріп орындай беруге де болады. Салынатын суреттегі жіңішке сызықтарды басы үшкір плакат перосымен ал, үлкен дақтарды қылқаламмен түсірген жөн.

Гравюра орындау. Линолеум бетінде гравюра жасағанда арнайы қашаулармен штрихтарды терендетіп нақтылап кескен дұрыс. Даяр болған тақтадан басылымды алған уақытта штрихтардың орнына бояу толып кетпей бейненің қағазға анық басылғаны керек. Бейнеленген заттардың көлемін олардың кеңістіктегі орны мен материалдық ерекшеліктерін жұмыс істеу барысында үнемі есте сақтаған жөн. Гравюра үстіндегі жұмысты өте ашық жерлерінен бастап ақ пен қара түстердің өзара рендік ауысушылықтарын сақтап отырған жақсы болады. Кейбір кезде жаңадан үйреніп жүрген студенттер бейнелеп жатқан барлық заттардың жиектерін кескіштермен алып тастайды. Осы кезде барлық гравюраның толықтығы жойылып, түстік қатынастары ұсталмайды. Ақ түсті болсын немесе қара түсті де жиек сызықтарының заттың кеңістіктегі қалып мен орны, түсіне қарай әртүрлі композицияда өзіндік түрлі қажеттіктері және қолданылатын орны болуы мүмкін.

Линогравюраны басып шығару. Линогравюраны бетіне қағаз қойып ас қасығы көмегімен де басылымын алуға болады, ал бірақ оның көлемі үлкен болған жағдайда офорт станогымен шығарған

дұрыс. Басылымды станокпен алған жағдай да оның гравюраға түсірілетін қысымын ретке келтіріп отыру керек. Олай болмаса қатты қысымнан штрихтар жаншылып, гравюра бұзылып кетеді. [6, б. 82]

Түрлі түсті линогравюра жасаудағы жұмыстың ерекшелігі. Линогравюралар бір түсті және түрлі түсті екі, үш және одан да көп бояулы болуы мүмкін. Дегенмен түрлі түсті линогравюра бұл кескіндеме емес сондықтан да онда қолданылатын түстер саны шектеулі.

Линолеумдегі түрлі түсті линогравюра жасау ол ақ және қара түспен орындалған гравюраға карағанда біршама шеберлікті қажет етеді. Түрлі түсті линогравюра жасағанда ең басты көңіл аударатын нәрсе, ол бейненің белгілі бір түстік сипатқа ие болғанында және шектеулі ғана бояулармен өзінің шығармашылық ойын толығымен айқындап беруінде болады. Суретші басылымын алатын композициясының қанша түстері болатын болса, соншалықты түстерді қолданып түрлі түсті сурет орындайды. Жекеленген линолеум тақталарында әрбір түстік бояу өзінше кесіледі. Орындалған гравюралар кезең кезеңдерімен өздеріне тиеселі түстермен басылады. Жекеленген бояулар бірінің үстіне бірі қабаттаса басылған уақытта олардан басқадай құрамдас түстер пайда болып жатады. Мысалы түрлі түсті линогравюра үшін суретші көк, сары, қызыл және қара түстерді алған болса, онда басылымда осы аталған түстерден басқадай құрамдас жасыл, күлгін және қызыл сары түстер пайда болуы мүмкін. [7, б. 54]

Қорытынды.

Гравирлеу деген сөз тырнап қашау және бедерлі бейне орындау деген мағынаны білдіреді. Гравюра деп бетіне суретті ойып салынған тақтаны атайды да және осы жерде кейде сол ойылған гравюра бетінен алынған басылымды да атайды. Гравюрадан алынған басылым эстамп деп аталады. Алғашқыда гравюра тек ағаш тақталарда ғана жасалынған болатын. Кейініректе басқа да материалдардың пайда болуымен сол материалдарға байланысты жаңа атаулар пайда бола бастады. Алғашқы пластмасса өнімдерінің бірі линолеумнің пайда болуымен және оны суретшілер өздерінің шығармашылықтарында қолдануына байланысты линогравюра термині пайда болды. [8, б. 52]

Графикалық өнердің бір түрі линогравюра техникасының осы уақытта әртүрлі көлемдегі шығармашылық жұмыстар орындауға мүмкіндік мол болғандықтан жас суретшілердің қызығушылықтары артып келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Төлебиев Ә.Т., Әлмұханбетов Б.А. *Өнер тарихы. // Жалпы білім беретін мектептің оқушыларына және студенттерге арналған оқу құралы. Астана: «Арман-ПВ», 2009. 304-бет. 273*
2. Щипанов А.С. *Әуесқой жас суретшілер мен мүсіншілерге. // А.С. Щипанов. Алматы: Мектеп, 1989.*
3. *Арман Октябрь. Алтын бесік – туған жер. // Егемен Қазақстан. Алматы. Наурыз, 2018.*
4. Кондранина Э.В. *«Бейнелеу өнері және сызу: мектепте және ЖОО-да оқыту» // журналы. – 2010. №6, 24-25*
5. *Ордабеков Т.О., Канленов М.Г.-М., Найманов Б.Т. «Линогравюра» // Алматы 2001.*
6. *Шукирбеков К.Т. Эстамп. Литография, линогравюра, офорт. // Методическое пособие. Алматы: Т.Жургенова отандағы КазНАИ, - Алматы, 2015 – 156 б.*
7. *Ю.И.Герштейн. Новые виды гравюры. // М.: Искусство, 1959 ж.*
8. *Графика Каз ССР // Альбом Алма-ата «Жалын» 1978 ж*

ГРНТИ 11.25.41

А.Е. Ауанова, А.Батырханов, Ж.Батырханова

*магистрант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, ainagul_auanova@mail.ru
магистрант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы
преподаватель, Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы*

ОРГАНИЗАЦИЯ САЙТА БЮРО ГРАФИЧЕСКОГО И РЕКЛАМНОГО ДИЗАЙНА

Аннотация

В данной статье рассказывается о том, какое значение имеет специальное профессиональное образование для дизайнеров и веб-дизайнеров, создающих оформление сайтов на современном рынке рекламы Казахстана. Вначале автор анализирует технологии построения сайтов и их дизайна в период 90-х годов XX века, затем приводит примеры неудачных и удачных образцов рекламных сайтов для лучшего раскрытия темы. Затем автор сравнивает алгоритмы работы над графическими проектами специалистов с академическим образованием и дизайнеров-самоучек, где ярко видны преимущества деятельности первых. Далее следует описание стратегии внедрения отдела дизайна в слаженную и эффективную работу успешной компании, у которой есть свой сайт.

Ключевые слова: Интернет, рекламный дизайн, сайт, веб-страницы, шаблон

А.Е. Ауанова, А. Батырханов, Батырханова Ж.

*Магистрант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ. ainagul_auanova@mail.ru*

ГРАФИКАЛЫҚ ЖӘНЕ АВТОРЛЫҚ ДИЗАЙН БЮРОСЫҢ САЙТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аңдатпа

Осы мақалада қазіргі нарықта Қазақстан жарнамасын сайттарда рәсімдейтін дизайнерлер мен веб-дизайнерлердің кәсіптік білімі қандай мәні бар екені баяндалады. Алдымен автор сайттарды құру технологиясын және XX ғасырдың 90-шы жылдар кезеңіндегі дизайнын талдайды, содан кейін жарнамалық сайттардың тақырыбын жақсы ашу үшін сәтсіз және жақсы шыққан үлгілеріне мысалдар келтіреді. Содан кейін, автор академиялық білімі бар мамандар мен өз бетінше үйренген дизайнерлердің графикалық жобаларда істеген бірінші қызметінің артықшылығы айқын көрінетін жұмыс алгоритмдерін салыстырады. Одан әрі сайты бар табысты компанияның дизайн бөліміне үйлесімді және тиімді жұмыс енгізуде стратегияның сипаттауы орын алады.

Түйін сөздер: Интернет, жарнамалық дизайн, веб-сайт, веб-беттер, шаблон

Auanova A.E., Batyrkhanov A., Batyrkhanova Zh.

*Master student, al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty ainagul_auanova@mail.ru*

ORGANIZATION OF THE SITE OF THE BUREAU OF GRAPHIC AND ADVERTISING DESIGN

Abstract

This article talks about the importance of special professional education for designers and web designers who create website designs in the modern advertising market of Kazakhstan. First, the author analyzes the technologies of building sites and their design in the period of the 90s of the XX century, then gives examples of unsuccessful and successful examples of advertising sites for a better disclosure of the topic. Then the author compares the algorithms for working on graphic projects of specialists with academic

education and self-taught designers, where the advantages of the first ones are clearly visible. The following is a description of the strategy for integration the design department in the harmonious and effective work of a successful company that has its own website.

Keywords: Internet, advertising design, website, web pages, template

Мы живем в эпоху глобального Интернета. В связи с совершенствованием технологий IT-сфера и Всемирная Сеть развиваются с большой скоростью. Появление новых Web-сайтов открывает широкие возможности, и большая часть данной индустрии еще не освоена. Профессии дизайнера и веб-дизайнера очень востребованы и известны.

В Казахстане с каждым годом увеличивается число выпускников со специальностью «дизайнер». Знания, приобретенные в стенах учебного заведения, помогают молодым специалистам развиваться и выходить на международный уровень. Наряду с университетами знания дают и профессиональные колледжи и специализированные курсы.

Впервые в Казахстане обучение по специальности «дизайн» было введено в 1992 году в Казахской Головной Архитектурно-строительной Академии (КазГАСА). Эта специальность на фоне с развития высокоскоростного Интернета и рекламного дизайна стала очень востребованной. Нехватка таких специалистов побудила открывать факультеты с такими специальностями в различных вузах Казахстана.

Нужно окунуться в историю, чтобы понять, для чего нужны веб-сайты и какую роль они играют в графическом и рекламном дизайне.

Например, «ранний» веб-дизайн представлял из себя онлайн-конструкторы сайтов и GIF-файлы. Их использовали как «прокладки»/спейсеры для организации структуры веб-страницы. К середине 90-х годов веб-дизайн развился с точки зрения как архитектуры сайтостроения, так и визуального представления контента. Дизайнеры использовали табличную верстку, и это обеспечивало большую возможность для верстки страниц хотя бы в минимальном соответствии с правилами классической типографики. Также это позволяло применять свои дизайнерские подходы к созданию веб-страниц. В 90-е годы обычный сайт выглядел примерно так (рисунок 1):

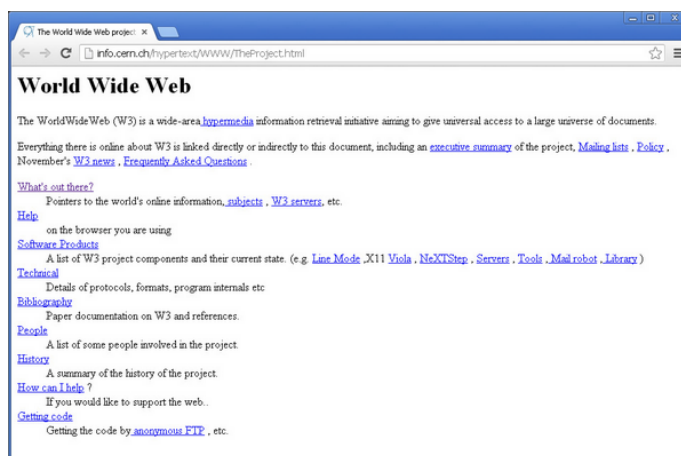

Рисунок 1. Веб-страница в 90-е годы

Первый сайт был создан в 1991 году. С того времени веб-дизайн прошел очень продолжительную дорогу. Веб-сайты видоизменялись, улучшались, проходя путь от модемного соединения к высокоскоростному соединению.

Первые веб-сайты целиком строились из текстового контента, и такого понятия, как «дизайн-макет», еще не было.

Сайты еще в значительной части были наполнены текстом, и этот текст «раскладывался» на столбцы, строки, параграфы, навигационные элементы. В связи с тем, что скорость не была космической, сайты имели не совсем красивый рекламный вид. Сайты отражали лишь текстовую часть сведений.

Эти первые ресурсы, был исключительно текстовым, но ведь это они дали начало тому, что позже для нас преобразовалось в истинное торжество IT-технологий.

Интернет не стоял на месте. Он развивался, и однажды стал высокоскоростным. Воспоминания о ярко мигающих GIF-анимациях и прямо-таки ослепляющих расцветках, которые в те времена

выбирали для декорирования веб-страниц, заставляя пользователей «петь хвалебные оды» современным дизайнерам за то, что они настолько удалились от несложных художественных вариаций сайтов 90-х годов.

Теперь веб-дизайнеры имеют на вооружении счетчики, отражающие посещаемость, «танцующие» тексты и прочие IT-фишки.

Если сравнить сайты прошлых лет с сайтами нынешнего поколения, то мы видим большую разницу. Но период становления техники дизайна сайтов многое для нас было новым и пугающим.

Новые способы визуального представления информации – яркие графические изображения, удобные элементы навигации и красивый полноцветный дизайн были для нас в недалеком будущем.

Задача «старинных» сайтов состояла в отражении текстовой информации и поэтому они делились на столбцы. При этом первые сайты делались так, чтобы они легко загружались в браузер. Этот принцип был важным для веб-дизайна. Они были очень «легкими» и были оптимизированными под «черепашью» скорость Интернета прошлого периода.

На данном этапе этот принцип не важен для программистов. Нынешние веб-сайты не всегда быстро загружаются. На это влияет много факторов. Некоторые веб-дизайнеры даже не задумываются над этими проблемами, полагаясь на высокоскоростной Интернет. Они не озадачены оптимизацией страниц, не учитывают никаких ограничений, с которыми ранее необходимо было считаться. Поэтому «тяжелый» графический дизайн или видеоматериалы не всегда обрабатываются новейшими браузерами и получают отказ (Bounce Rate). В связи с этим веб-страницы загружаются не настолько быстро, как бы хотелось интернет-пользователем.

Один из главных принципов для создания веб-сайта – чем проще, тем лучше! Нужно помнить, что скорость загрузки – это один из важнейших критериев качества сайта.

Некоторые предприниматели, не понимая разницу между профессиональными дизайнерами и самоучками, прибегают к услугам тех, кто просит наименьшую оплату. Дизайнеры, не получившие специального образования, то есть самоучки, являются тормозом развития рекламного дизайна. Недоучки-дизайнеры из-за незнания основных тонкостей дизайна не могут вникнуть в бизнес-процессы компаний, им не удается прочувствовать важность и роль рекламы. Продвинутые интернет-пользователи, так называемые дизайнеры-самоучки, легко осваивают графические программы. Знание нескольких программ и плюс готовые шаблоны позволяют выполнить тот или иной проект. Заказчики, не обладая полной информацией, часто, полагаясь на свой вкус, утверждают сделанные непрофессионалами проекты для рекламы своей продукции. Так и получается, что некомпетентные дизайнеры быстро входят в профессию. У таких дизайнеров нет профессиональной среды. Они не участвуют в обсуждениях в коллективе профессионалов, им не с кем обсуждать новые тренды, сделать совместные проекты. В интернет-пространствах для рекламы на веб-сайтах предлагаются готовые шаблоны сайтов. Дизайнер-самоучка часто, не понимая системы и значимости цветов, использует шаблоны, не улавливая основной сути. В итоге получается то, что получается. Это доказывает некомпетентность дизайнера. Такие проекты имеют многочисленные недостатки. Для наглядности приведем пример неправильного дизайна (рисунок 2).

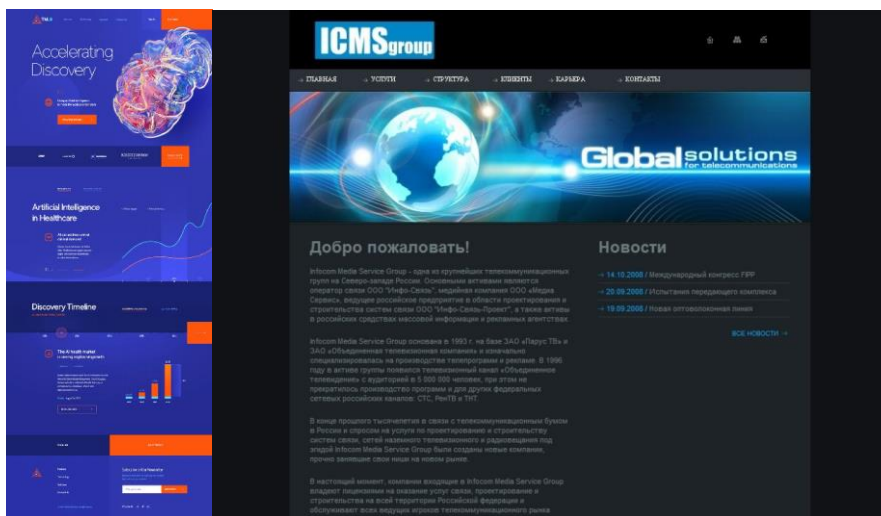

Рисунок 2. Неудачные шаблоны

Проекты профессиональных дизайнеров – это практически всегда успешный рекламный продукт. Важно знать психологию дизайна, характеристику цветов, многие другие тонкости в дизайне. Все эти знания они получают в стенах учебных заведений (рисунок 3).

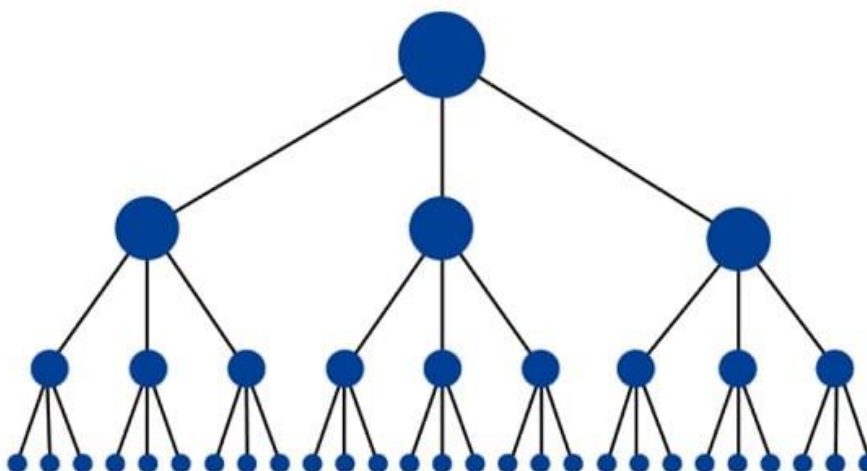

Рисунок 3. Удачные примеры

Кроме того, необходимо четко знать структуру сайта, так как неправильное построение сайта может усложнить продвижение пользователей по сайту. Для этого при разработке архитектуры ресурса нужно планировать и анализировать размещение каждого раздела и подраздела. Надо сделать все это грамотно, удовлетворив потребности обеих сторон – как пользователя, так и поисковых роботов.

Четкого ответа на вопрос о том, как должна выглядеть правильная структура сайта, не существует. Все зависит от вида сайта, целевой аудитории и семантического ядра. Поэтому она всегда индивидуальна, но существуют рекомендательные типы структур, а также главные правила при ее разработке.

Логическое построение всех страниц ресурса – это и есть структура сайта. Схема, по которой распределяется путь к папкам, категориям, подкатегориям, карточкам товаров (если они предусмотрены). С технической точки зрения навигация ресурса представляет собой набор URL, логически выстроенных в определенной последовательности. Структура взаимосвязана с семантическим ядром. Именно оно говорит о том, какие папки и документы должны присутствовать на сайте. Поэтому, собрав семантику, уже можно сделать наброски схемы построения каждого будущего URL.

Если объяснить более простым языком, то структуру сайта можно представить как супермаркет. Заходя в магазин, вы уже примерно знаете, какой продукт находится в той или иной части. Если вы не раз бывали в этом супермаркете, то вы можете легко увидеть молочные продукты в молочном отделе, хлебобулочные изделия – в хлебном. Согласитесь, что если вы не найдете товар в соответствующем отделе, вы не станете ходить по магазину в его поисках, а просто уйдете в другой супермаркет. Аналогично и со структурой. Если потребитель не найдет требуемый ему товар в ожидаемой им категории, он уйдет к вашим конкурентам. В этом и состоит важность схемы с точки зрения потребительского фактора.

Образовательные конференции, мероприятия, а так же лекции о принципах дизайна помогут объединить профессионалов вместе для обсуждения проектов и помочь наладить взаимовыгодные связи и сотрудничество, а клиентам-бизнесменам узнать, какую роль играет дизайн для продвижения бизнеса.

В первую очередь дизайн служит бизнесу и повышает его эффективность на рынке. «Датский центр дизайна» представил свою стратегию в виде лестницы, которая предлагает примерно четыре ступени внедрения дизайна в работу компании. Суть в следующем.

1. Дизайн делается самостоятельно или через знакомых. Это та ситуация, когда финансовая компания имеет руководителя в виде человека с калькулятором.

2. После того как компания разработала сайт, она обращается к дизайнеру в последнюю очередь. На этом этапе задача дизайнера состоит в том, чтобы сайт стал удобным продуктом с соответствующими декорациями.

3. В процесс создания и разработки продукта (сайта) вовлекается административный персонал, программисты, специалисты, маркетологи. Такой состав специалистов, которые изучают целевую аудиторию, конкурентов и преимущества, дает большой плюс. Рекламный проект или продукт разрабатывается на основе дизайна, где в дальнейшем редактируется в процессе обсуждения с остальными участниками команды.

4. Дизайн сайта ярко отражает бизнес-стратегию компании. Если в штате имеется специальный отдел дизайна, в отличие от различных агентств, сотрудничающих с компанией на аутсорсинге, то штатные дизайнеры вовлечены в бизнес-процессы и сразу реагируют на все изменения и проблемы.

Выводы

Во многих казахстанских компаниях первоначально дизайн делается непрофессионалами. Дизайнерам дают творческую свободу, не предоставляя при этом возможности изучить историю и цели компании. Итог таких проектов – непродуманные и непонятные системы и визуальный мусор.

В Казахстане инвестируют в технологии. Каждый год университетами нашей страны выпускаются тысячи программистов и инженеров. В недалеком будущем они будут бесполезными специалистами.

В техническом плане такие специалисты, выполнив свою функцию, не способны в дальнейшем разрабатывать продукты для людей. Будущее IT-отрасли можно увидеть на примере Университета Аалто в Хельсинки, где технический вуз тесно сотрудничает с Высшей школой искусств, дизайна и архитектуры. Связь между наукой, искусством и бизнесом призвана содействовать инновационным исследованиям в междисциплинарных областях.

Дизайн привносит ценности для региональных экономик благодаря появлению локализованных дизайнерских специальностей – дизайны кораблей в портовых городах, специальные оригинально оформленные лыжные трассы в горной местности.

Список использованной литературы:

1. Вартанова Л. К. *Графический дизайн как визуальный язык межкультурного взаимодействия / Л.К. Вартанова // Материалы международного научно-методического семинара «Совершенствование гуманитарных технологий в образовательном пространстве вуза: факторы, проблемы, перспективы» (Екатеринбург, 15 марта 2017 г.). – Екатеринбург : УрФУ, 2017. – С. 82-87.*
2. Волкова В.В. *Дизайн рекламы. Учебное пособие. М., Книжный дом Университет, 1999. -144 с.*
3. Зуляр Ю.А. *Массовые коммуникации в рекламе: Учебник для вузов. Оттиск, 2006. – 405 с.*
4. Кенинг Т. *Психология рекламы. Ее современное состояние и практическое значение. М., 1925. С. 56-59, 110*
5. Макнейл П. *Веб-дизайн. // Идеи, секреты, советы (The Web Designer's Idea Book, Vol. 2: More of the Best Themes, Trends and Styles in Website Design). – П.: «Питер», 2011*

6. Мураховский В.И. Компьютерная графика. // Популярная энциклопедия. СПб.: Питер – 2012.
7. Нильсен Я., Кара П. Веб-дизайн: анализ удобства использования веб-сайтов по движению глаз // «Вильямс» – 2010.
8. Роббинс Д. Web-дизайн. // Справочник. «КУДИЦ-ПРЕСС» – 2008.
9. Рошель Дж. Тенденции веб-дизайна 2015 г. // Webdesignledger – 2015.
10. Рейнбоу В. Компьютерная графика // Энциклопедия. Самоучитель. СПб.: Питер – 2010.
11. Шикин Е.В., Бересков А.В., Компьютерная графика // Полигональные модули. – М.: Диалог – МИФИ, 2011.
12. Рожкова А. Фонд общественного мнения. // Интернет в России: динамика проникновения. – весна, 2015

Электронные ресурсы:

1. <http://www.google.com/design/spec/material-design/introduction.html>
2. <http://tech.onliner.by/2015/09/01/google-logo>
3. <http://webdesignledger.com/web-design-trends>
4. <http://fom.ru/SMI-i-internet/12275>
5. <https://zonakz.net/2019/10/28/kazaxstan-zanyal-45-mesto-v-rejtinge-po-kolichestvu-polzovatelej-interneta/>
6. http://www.dialektika.com/books/oldpages/D_WebDesign.html
7. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%>
8. <https://lpgenerator.ru/blog/2013/07/22/evolyuciya-veb-dizajna-20-let-za-5-minut/>
9. <https://www.the-village.kz/village/people/howtobe/2755-in-design-we-trust>
10. <https://moluch.ru/archive/43/5212/>

УДК 7(091); 7.03
МРНТИ 17.00.04

Жеделов К.О.¹, Б.Б.Бейсенгали²

¹Доктор педагогических наук, профессор

²Магистр 2 курса по специальности «БМ041600 – Искусствоведение»
КазНПУ им. Абая

КРАТКИЙ ОБЗОР НА ИСТОРИЮ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА КАЗАХСТАНА

Аннотация

Одним из условий развития изобразительного искусства Казахстана является огромный пласт истории, культурологического периода со времен палеолита до наших дней. Несмотря на позднее формирование профессиональной изобразительной школы, современные представители казахского искусства не перестают удивлять своими творениями. Оно находится в непрерывном, бурном движении, в процессе непрерывного творческого эксперимента.

Данная статья была написана с целью дать краткий обзор на историю изобразительного искусства – с древнейших изображений на скалах до сегодняшних перфоменсов, инсталляций.

В статье рассматриваются факторы, влияющие на формирование художественного искусства в Казахстане, такие как, открытие профессиональных школ, отмечается роль и труды представителей русской художественной школы.

На основе изучения работ по теме исследования были взяты работы современных художников. В работе приведены примеры произведений отечественных художников, творчество которых символизирует свободу, поиск, самовыражения, решения глобальных проблем, взгляд на мир глазами художника.

Ключевые слова: изобразительное искусство, казахское искусство, профессиональная школа, перфоменс, инсталляция, современные художники.

Жеделов К.О.¹, Бейсенғали Б.Б.²

¹Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ
² «6М041600 – Өнертану» мамандығының 2 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ

Аңдатпа

Қазақстанның бейнелеу өнерінің даму шарттарының бірі палеолит дәуірінен бүгінгі күнге дейінгі тарихи, мәдени кезеңнің үлкен қыры болып табылады. Кәсіби бейнелеу мектебінің кеш қалыптасуына қарамастан, қазақ өнерінің қазіргі өкілдері өз туындыларымен таң қалдырады. Ол үздіксіз, қарқынды қозғалыста, үздіксіз шығармашылық эксперимент процесінде.

Бұл мақала бейнелеу өнерінің тарихына қысқаша шолу жасау мақсатында жазылған – жартастардағы ежелгі суреттерден бүгінгі перфоменске, инсталляцияларға дейін.

Мақалада Қазақстандағы көркем өнердің қалыптасуына әсер ететін факторлар қарастырылады, мысалы, кәсіби мектептердің ашылуы, т.б. сонымен қатар, орыс көркем мектебі өкілдерінің рөлі мен еңбектері атап өтіледі.

Зерттеу тақырыбы бойынша жұмыстарды зерттеу негізінде заманауи суретшілердің жұмыстары алынды. Жұмыста отандық суретшілердің шығармашылығы еркіндікті, іздеуді, өзін-өзі көруді, ғаламдық мәселелерді шешуді, әлемге суретшінің көзімен қарауды бейнелейтін шығармаларының мысалдары келтірілген.

Түйін сөздер: бейнелеу өнері, қазақ өнері, кәсіби мектеп, перфоманс, инсталляция, заманауи суретшілер.

Zhedelov.K.O.¹, Beisengali B.B.²

¹Doctor of pedagogical science, professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abay

² Student of master's course by specialty «6M041600 – Art History»,
Kazakh National Pedagogical University named after Abay

Abstract

One of the conditions for the development of fine arts in Kazakhstan is a huge layer of history, cultural period from the Paleolithic to the present day. Despite the late formation of a professional art school, modern representatives of Kazakh art do not cease to amaze with their creations. It is in continuous, rapid movement, in the process of continuous creative experiment.

This article was written to give a brief overview of the history of fine art-from the oldest images on the rocks to today's performances and installations.

The article considers the factors that influence the formation of art in Kazakhstan, such as the opening of professional schools, etc. also, the role and works of representatives of the Russian art school are noted.

Based on the study of works on the research topic, the works of contemporary artists were taken. The paper provides examples of works by kazakh artists whose work symbolizes freedom, search, self-expression, solutions to global problems, and a view of the world through the eyes of an artist.

Keywords: fine art, Kazakh art, professional school, performance, installation, contemporary artists.

Изобразительное искусство Казахстана берет свое начало со времен палеолита, создаваемое народами, жившими на территории современного Казахстана. Доказательством этому служат археологические исследования и раскопки, проводимые в Южном Казахстане в 1958 году археологом Х.Алпысбаевым [1]. По результатам исследования были найдены наскальные изображения людей, сцен охоты в пещерах гор (в ущелье Танбалы тас в Жамбылской области; Бугытас в Восточно-Казахстанской области). Раскрытие история становления изобразительного искусства Казахстана указывают на наличия памятников андроновской культуры. Существовал в культуре саков, хуннов, уйсуней «звериный стиль», отличительной чертой которого были стилизованные изображения отдельных животных, частей их тела или сцен борьбы зверей. В этих работах ярко представляется присутствие частей тела или сцен борьбы, которые были использованы как декор для оружия и конской упряжи, позже украшения. Характерный сюжет каждого народа зависят от их вероисповедания (у скифов встречаются изображения оленей и партер, у фракийцев – сцены борьбы зверей и охоты всадника) [2].

К предметам материальной культуры средневековья относились археологические находки, в котором были использованы растительные краски для изображения интерьера юрты, одежды и других предметов: блюдо с изображением льва (X–XII вв.), найденное в Таразе, и керамика с изображением павлина (XI–XV вв.), обнаруженная в Сарайчике [3].

Жизнь и быт казахского народа нашли отражения и в работах казахского ученого, этнографа, просветителя Ч.Валиханова [4]. Много путешествуя, изучая историю и культуру казахов и других народов, в своих научных и путевых дневниках он делал отличающиеся яркостью жизненных наблюдений зарисовки людей и природы («Казахи Большой Орды», «Сартай из рода Сары Багиш» и др.).

Особое место в развитии казахской живописи принадлежит творчеству Н.Г.Хлудову [5], оставивший огромное количество рисунков и полотен с изображением здешней природы, жанровых сцен, в которых были запечатлены жизнь и быт казахов конца XIX и начала XX столетий. Он был первым учителем известного казахстанского художника А.Кастеева [6] и известного живописца С. Чуйкова [7]. Он также руководил первой художественной школой в Алма-Ате.

Когда Николай Хлудов приехал в Казахстан в составе этнографической экспедиции, казахи оставались быть кочевым народом с богатыми устоявшимися традициями; их искусство создавалось для нужд кочевого общества. Следует отметить, что каждая юрта представляла собой передвижной музей прикладного искусства (подтверждают исследования этнографа М.С. Муканова). Об этом свидетельствуют историко-литературные источники, которые указывают на то, что юрта занимала важное место в культуре кочевого народа не только как «переносное жилище», но имела космологический характер в материально-духовной культуре казахского народа и «нашла воплощение в последующей архитектурно-строительной практике» [8].

Бесспорно, что переустройство жизненного уклада и быта народа повлияло и на изменение художественной культуры. Интенсивное развитие изобразительное искусство получила благодаря передовому опыту и труду художников России, чье творчество повлияло на общие направления и принципы художественного развития искусства. Наглядным подтверждением служит открытие первой художественной мастерской в 1918 году, где преподавал Н.Хлудов, открытие педагогических училищ и художественных техникумов имени М.Врубеля для подготовки национальных кадров, открытие художественной студии в Семипалатинске, Акмолинске, Кызылорде, Петропавловске в 1920-25 годах прошлого столетия.

Таким образом, под воздействием русской культуры стала формироваться национальная школа живописи.

В истории профессионального казахстанского искусства, а именно изобразительного, можно выделить несколько этапов:

- 20-40-е годы XX века – закладывались основы профессиональной школы;
- 50-е годы – сложился казахстанский советский академизм;
- 60-е годы – появился казахстанский вариант "сурового стиля";
- 70-80-е – сложилась собственная "исполнительская школа";
- современная эпоха изобразительного искусства.

Первый съезд, прошедший в 1940 году, показывал наиболее затрагиваемую тему среди художников Казахстана. Некоторые находили собственное решение образно-пластических задач освещения исторических, в то время когда другие уделили внимание портретному жанру [9].

В 50-е годы в Казахстан вернулись молодые художники, получившие образование в Москве, Ленинграде. Они были призваны творить искусство «национальное по форме и социалистическое по содержанию», однако их работы вовсе не соответствовали полученной установке. Тем не менее «национальную форму» стали искать художники 60-х годов, шокировав предыдущих вольностями, противоречащими законам академической школы.

Европейские виды изобразительного искусства в республике появились лишь в начале XX века, однако вся информация пропусклась через фильтры советской цензуры, насаждая советскую схему бытования искусства. В 60-е появлялись плоскостные, построенные на локальном пятне картины С.Айтбаева и Ш.Сариева [10], крупно-модульная графика Е.Сидоркина [11]. Их работа отличалась от работ предыдущего поколения и от них веяло новшеством.

Начиная с 80-х в Казахстане начало перерабатываться, так называемые, «запрещенные» идеи. Первая выставка неформального искусства, открывшаяся в 1988 году в Алматы под названием «Перекресток» практически продемонстрировала все направления в искусстве XX столетия. Развал Союза художников, закрытие массовых журналов в Москве, укрепление дипломатических

отношений, способствовавших появлению иностранных покупателей, открытия художественных и картинных галереи и выставочных залов дали возможность казахстанским художникам, сформировавшиеся в эпоху «перестройки» открыто заявлять о себе, познавать не только мир, но и себя. В поисках самовыражения и индивидуальности среди художников резко возросло конкурентоспособность. Это, в свою очередь, повлияло на переосмыслению мастерами искусств художественных процессов и поискам собственной идентичности, появлению множественных работ, обхватив все направления в искусстве путем самовыражения, тем самым, давая возможность небывалым потокам посетителей посещать выставочные залы.

В годы независимости Республики Казахстан художники стали переосмысливать направления своего творчества, влияясь в развивающиеся направления изобразительного искусства Казахстана: символический, концептуальный, реалистический. Искусство современного Казахстана можно охарактеризовать как творческий поиск, отказ от стереотипов, развитие новых стилей изображения, которые интерпретируют вопросы современной эпохи. Обращение к обычаям и истории казахского народа, жизненному укладу стало характерной особенностью современной живописи Казахстана, выражающей память национальной истории, цепь ее событий, легенды о подвигах героев и сцены повседневной жизни поколений на великих просторах казахской степи. Воспринимаемое почти сакральным причащение этнической, национальной культурной памяти выводит нашу культуру к новому витку самопознания, к философскому, интеллектуальному, осознанному пониманию своей самости, своего духовного вклада в сокровищницу общечеловеческой культуры.

В этот период своего становления современное изобразительное искусство развивается, ярко выражая черту культурной идентичности, в котором сочетаются традиционные виды и инновационные технологии. В 90-е годы началось возвращение к национальным истокам. Появились многочисленные издания, новые материалы ученых. В их работах были затрагиваемы богатейшие кочевые традиции, мифо-поэтические наследия, обычаи. В живописи А.Сыдыханова [12] произошла раскрепощение художественного сознания и переход в абстракцию. Современные художники стараются сочетать разные стилевые элементы искусства, не ограничивая себя монотонным существующим стилем: творческая переработка стилистических мотивов и отдельных элементов традиционного искусства для воплощения собственного замысла, этнодизайн, оригинальное авторское искусство и др.

В формате европейской художественной школы главной особенностью современного искусства Казахстана стало обретение свободного самовыражения в творчестве художников, поиск новых направлений, что привело к понятию полистилизма, основанных на совокупность национальных традиций и опыта современного мирового искусства. Из всего разнообразия жанрово-стилистических позиций развитие национальной школы живописи привело к формированию нового сегмента визуальной культуры, как контемпорари [13].

В развитии живописи отчетливо видны особенности, оригинальные средства для выражения философских и поэтических смыслов. Просматривается поиск художников, где проступает эмоциональная свобода в качестве преодоления внутренних запретов, освобождения от дидактики и императива прошлых лет. Наследие предков, мифология, мировоззренческие представления кочевников о вселенной, связь человека с природой нашли отражения в работах художников путем перехода в абстракций и символов. Так переосмысливались пройденный путь в работах известных живописцев. Кочевой архетип оживал в произведениях Б. Бапишева [14], А. Есдаулетова [15], А. Бектасова [16], А. Ахата [17] виде символа, таив в себе что-то неведомое, таинственное и напряженное. Эти художники шли путем поисков стыковки кочевого наследия и пластических основ европейского модернизма. Также этот мифопоэтический символизм отмечается и у художников В. Симакова [18], М. Наримбетова [19], С. Атабекова [20].

А вот формирование концептуального искусства, выражающего альтернативного подхода ко многим явлениям, происходило сложно. Его существование отражал динамику процессов модернизаций в Казахстане. Утверждаясь как свободное и радикальное, оно имело большую поддержку среди молодежи, галерей, различных фондов (открытие выставки «Бабалар аңсаған тәуелсіздік») [21]. Другой характерной стороной процесса поиски объединения новых тенденций с инокультурными традициями, открытием собственных пластов древнейших, архаических традиций, которые в этом концептуальном контексте выступали обновленными, потенциально интересными. Многие перформансы, объекты, инсталляций современных представителей является не только самовыражением, но и поиском ответа на многие жизненные вопросы, поиском этических и

нравственных ценностей, осознанием духовного опыта прошлого. Проекты и видеоарты С. Атабекова («Дорога в Рим», «Битва за квадрат»), Е. Мельдибекова («Памятник герою», «Пастан»), выражая социальную идею, провоцируя острую дискуссию, напоминают о реальной экологической угрозе, опасности мифологизации сознания, глобализации и региональных конфликтов [22]. О. Шаталова, Д. Кожаметов, Н. Дю, А. Угай, А. Менлибаева [23] в своих работах иронизируя по поводу архаизации, варварских обычаев и патриархальных комплексов, в то же время призывают к открытию в наследии истинных ценностей, строя свои концепции на контрасте вековых традиционных идеалов народа и современного цинизма и равнодушия.

Несмотря на позднее становление профессиональной художественной школы в Казахстане, отечественные художники смогли стоять наряду с зарубежными коллегами в творческом плане, даже обогнать. Национальные истории, цепь ее события, легенды о подвигах героев и сцены повседневной жизни поколений на великих просторах казахской степи – нашли отражения в работах художников-живописцев, тем самым обогащая прекрасными творениями историю казахского изобразительного искусства.

Список использованной литературы:

1. Эпоха камня на территории Казахстана [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://kaz-ekzams.ru> - [Дата обращения 19.02.20г.]
2. Большаев Д.С., Кунжигитова Г.Б., Сайнанов Б.С., Сахов А.С. Изобразительное искусство независимого Казахстана // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2017. – № 4-3. – С. 591-593.
3. Звериный стиль [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://e-history.kz> - [Дата обращения 19.02.20г.]
4. Валиханов Чокан Чингисович // Казахстан. Национальная энциклопедия: в 5 т. / гл. ред. Б. Г. Аяган. – Алматы, 2006. – Т. 5. – С. 280-281.
5. Художники Казахстана. Худов Николай Гаврилович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://obiskusstve.com>. - [Дата обращения 16.02.20г.]
6. К Кастееву за вдохновением / Э. Джилкибаев, А. Петровский // Каз. правда.-2004.-С.4.
7. Чуйков Семен Афанасьевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bonart.kz/chujkov-s.html>. - [Дата обращения 17.02.20г.]
8. Джанибеков У. Эхо... По следам легенды о золотой домбре. – Алматы, Өнер, 1990. С.209-210
9. Живопись // Казахстан. Национальная энциклопедия. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2005.
10. С чего начиналось современное казахское искусство? Салихитдин Айтбаев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.buro247.kz/culture/a>. - [Дата обращения 18.02.20г.]
11. Сарыкулова Гульсара. Евгений Сидоркин. Графика // Совесткий художник. – 1971. С – 88.
12. Абдрашит Аронович Сыдыханов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.arvest.kz/article2.p> - [Дата обращения 19.02.20г.]
13. Мустафаев Н.И. Из истории науки и научной интеллигенции Казахстана (1920-1932 гг.) //Известия АН КазССР. Серия общественных наук. 1990. №5
14. Бахыт Бапишев – знаковая фигура казахстанской живописи [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nevzorovcollection.org> - [Дата обращения 17.02.20г.]
15. Аскар Есдаулет: В скульптуре я ищу казахское, пытаюсь поймать архаику [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://businessfm.kz/culture/> - [Дата обращения 17.02.20г.]
16. «Великий путь линий» художника и скульптора Армата Бектасова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.inform.kz/ru/velik>. - [Дата обращения 17.02.20г.]
17. Ахмет Ахат [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyclowiki.org> - [Дата обращения 17.02.20г.]
18. Художник Сергей Борисович Симаков. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://artinvestment.ru> - [Дата обращения 17.02.20г.]
19. Молдакула Нарымбетова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://brod.kz/> - [Дата обращения 17.02.20г.]
20. Художник Саид Атабеков: «Замазанная глиной картина – тоже искусство» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://the-steppe.com> - [Дата обращения 17.02.20г.]

21. Токтарова М., Ргайбаева Д. История казахского народа в современном изобразительном искусстве Казахстана – путь предков великой степ // Вестник. Серия Худ.образование: искусство-теория-методика №3(52), 2017, С. – 31.

22. Казахская ССР. Краткая энциклопедия. В 4 т. – Алма-Ата, 1989-1991. Т.3,4.

23. Художники Казахстана. Изобразительное искусство Казахстана. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://silkadv.com> - [Дата обращения 17.02.20г.]

УДК 76.03/09
МРНТИ 18.31.41

М.Ж.Жаксыгарина

*кандидат культурологии, профессор искусствоведения,
Актюбинский региональный государственный университет им. К.Жубанова,
г. Актобе, Казахстан*

ЭПОХА И ГЕРОЙ В ГРАФИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ В. АНТОЩЕНКО-ОЛЕНЕВА: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И СПОСОБЫ ВОПЛОЩЕНИЯ

Аннотация

Один из старейших графиков Казахстана Валентин Иосифович Антощенко-Оленев родился в 1900 г. в Полтавской области. Учился в школе Общества поощрения художеств в Петрограде, на рабфаке искусства ВХУТЕМАСа. С 1929 года жил и творил в Казахстане.

Автор в настоящей статье провела анализ работ художника, созданных на протяжении 30 лет и отражающие диапазон тем от портретов знаменитых современников, деятелей науки и культуры Казахстана, до воспроизведения важных событий казахской и советской истории и мировой культуры.

Такой подход способствует выявлению приемов создания образов героев и решению вопроса, характеризовалось ли развитие графики Казахстана на примере линогравюры Антощенко-Оленева эволюцией, означавшей в условиях канонической поэтики социалистического реализма, по существу, отступление от него как новаторство. На какие художественные традиции опирался русский художник Казахстана? Испытал ли он влияние национального искусства страны, ставшей его Родиной? Если да - то, к каким художественным решениям это привело графика? Какое место в казахстанском искусстве занимает графика Антощенко-Оленева? Ответы на эти вопросы кроются, на наш взгляд, в ретроспективном анализе графики Антощенко-Оленева.

Ключевые слова: графика, культура Казахстана, художественные традиции, ретроспективный анализ, линогравюра, сюжет, портретная галерея, образы, герой, фрагмент, новаторство.

М.Ж.Жаксыгарина

*мәдениеттану кандидаты, өнертану профессоры,
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе қ., Қазақстан*

АНТОЩЕНКО – ОЛЕНЕВТИҢ ГРАФИКАЛЫҚ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНДАҒЫ ЗАМАН МЕН КЕЙШКЕРДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ МЕН КӨРІНІС ТАБУ ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа

Қазақстанның алғашқы графиктерінің бірі - Валентин Иосифович Антощенко-Оленев Полтава облысында 1900 жылы дүниеге келген. Петроградтық Көркемөнерді қолдау қоғамының метебінде, одан кейін ВХУТЕМАС-тың жұмысшы өнер факультетінде дәріс алған. 1929 жылдан бастап, Қазақстанда өнермен айналысып өмір сүрген.

Мақаланың авторы осы суретшінің Қазақстанның ғылым және өнер қайраткерлер мен аты шыққан замандас тақырыбында салынған портреттерімен қатар Қазақ пен Кеңес үкіметі кезіндегі

маңызды оқиғаларды, дүние жүзінде болып жатқан жағдайды суреттеу сияқты сан алуан тақырыптағы 30 жыл бойынан пайда болған туындыларын зерттеп, талдаған еңбегі мақалада өз орнын тапты.

Қолданған тәсілдеме есебінен көп нәрсе айқындалады, мысалы: шығармашылық кейіпкерлердің бейнелерінің жаратылуы; Антощенко-Оленевтің линогравюрасы үлгісіндегі Қазақстандық графиканың дамуы; дамуын есепке алсақ, ол белгілі бір социалистің шынайылықтың ережелерден жаңашыл түрде алшақтау болып табылуы немесе табылмауы. Өзі қазақстандық, бірақ, ұлты өзгеше суретшінің арқа сүйенген қағидалары, Отаны болып кеткен елдің ұлттық өнерінің суретшінің шығармашылығына тигізген ықпалының болу-болмауы, болған жағдайда суретшінің қандай нәтижеге алып келгендігі туралы Антощенко-Оленевтің графикасының ретроспективті талдауында көрініс табады.

Түйін сөздер: графика, Қазақстан мәдениеті, көркемөнер дәстүрлер, ретроспективті талдау, линогравюра, сюжет, портреттік галерея, бейнелер, кейіпкер, фрагмент, жаңашылдық.

M.Zhaksygarina

candidate of cultural studies, professor of art history, K.Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan

EPOCH AND HERO IN THE GRAPHIC CONCEPT OF V.ANTOschenKO-OLENEV: BASIC STYLES AND METHODS OF EMBODIMENT

Abstract

One of the oldest graphic artists in Kazakhstan, Valentin Iosifovich Antoschenko-Olenev was born in 1900 in Poltava Oblast. He studied at the school of the Artist Encouragement Society in Petrograd, at the workers' faculty of art of Vkhutemas. Since 1929 he has been living and working in Kazakhstan.

This article analyzes the artist's works that he created over 30 years and ranging from portraits of famous contemporaries, academic and cultural figures of Kazakhstan, before the reproduction of important events of Kazakh and Soviet history, and world culture.

This approach helps to identify methods of creating images of heroes and to solve the question whether the development of Kazakhstan's graphics was characterized by the evolution of the Antoschenko-Olenev's linocut, which under the conditions of the canonical poetics of socialist realism, essentially deviated from it as innovation. What artistic traditions did the Russian artist of Kazakhstan rely on? Did he experience the influence of the national art of the country that became his homeland? If so, what artistic decisions did this lead the artist to? What place does the art of Antoschenko-Olenev take in Kazakh art? The answers to these questions lie, in our opinion, in a retrospective analysis of the Antoschenko-Olenev's graphics.

Key words: graphic arts, culture of Kazakhstan, artistic traditions, retrospective analysis, linocut, plot, portrait gallery, images, hero, fragment, innovation.

Для графики В. Антощенко-Оленева характерна широкая разноплановость как в тематическом отношении, так и с точки зрения художественных средств изображения. Многие работы отечественного графика созданы по следам его поездок. Такова серия гравюр, запечатлевшая его восхищение Узбекистаном, датируемая 60-ми годами и позволяющая выделить их в отдельный восточный дискурс в художественном сознании Антощенко-Оленева.

Предметом данной статьи является анализ работ, созданных на протяжении 30 лет и отражающие диапазон тем от портретов знаменитых современников, деятелей науки и культуры Казахстана, до воспроизведения важных событий казахской и советской истории и мировой культуры.

Такой подход способствует выявлению приемов создания образов героев и решению вопроса, характеризовалось ли развитие графики Казахстана на примере линогравюры Антощенко-Оленева эволюцией, означавшей в условиях канонической поэтики социалистического реализма, по существу, отступление от него как новаторство. На какие художественные традиции опирался русский художник Казахстана? Испытал ли он влияние национального искусства страны, ставшей его Родиной? Если да - то, к каким художественным решениям это привело графика? Какое место в

казахстанском искусстве занимает графика Антощенко-Оленева? Ответы на эти вопросы кроются, на наш взгляд, в ретроспективном анализе графики Антощенко-Оленева.

Галерею работ 50-х годов, проникнутых в обществе и, особенно в искусстве, дыханием *оттенели*, знаменуют работы, темы которых воспроизводят образ художника, далекого от конъюнктуры. Если даже появляется неизбежная для художника такого ранга тема вождя («Портрет В.И. Ленина», 1957), то возможные обвинения в спекулятивности темы снимаются рядом обстоятельств. Во-первых, отсутствие риторики и пафосности в создании образа вождя. Во-вторых, портрет Ленина открыл галерею целого ряда современников Антощенко-Оленева, реконструируя самостоятельный пласт, особую серию в его творчестве, реализуя концепцию эпохи, историзм художника.

Линогравюра «В поход на Бочкарёвцев. Чукотка» (1956, 30x24,5) посвящена событиям гражданской войны. Это событие периода, когда японцы оккупировали Петропавловск. На побережье Охотского моря и в долине Колымы подняли мятеж казацкий есаул Бочкарев и генерал Поляков. Помимо исторического ракурса темы, географическая локализация пространства создают не только колорит 20-х годов, но и мотивируют ту романтическую парадигму, которой пронизано и содержание линогравюры, и выбор художественных средств.

Портреты бойцов Красной Армии выписаны рублеными мазками. Автору важно передать не только решительность бойцов, охваченных единым порывом, ему важно сохранить дух героизма, объединившего людей разного возраста. Пожилые люди, представленные в авангарде группы, персонифицируют мудрость, житейский опыт. Суровая природа и трудная жизнь наложили отпечаток на грубость очертаний, скупость жестов. Но даже в таком минимализме выразительность детали свидетельствует о психологическом мастерстве автора гравюры.

Драматический сюжет подчеркнут и четким делением пространства гравюры на два плана. Если доминирует план, воспроизводящий группу бойцов, то не меньшей семантической значимостью обладает правый план, содержащий детали семейного быта. На обобщенный образ семьи «работают» такие полисемантические образы: две женщины, собака, жилище, сопки на заднем фоне и удаляющаяся пара, в которой различимы очертания взрослого человека и ребенка.

Два плана художественно антитетичны: если основной, левый план, создает группу бойцов и делает исторически и сюжетно актуальным событие активного противостояния бочкаревцам с неизвестным исходом, то правый символизирует мир как идеальное состояние покоя и гармонии. При этом характерно, что автор не стремится к воспроизведению неразрешимой трагедийной конфликтности. Правая картина мира и семьи наделена реалистическими признаками, что не только уравнивает состояние войны и мира, но и придает состоянию войны ощущение временного, преходящего.

Такая философия войны (пусть и локальной, гражданской) и мира объясняет природу и истоки психологизма, тяготеющего к традициям русского реализма. Это и синтез социального (поход на бочкаревцев) и лирического (семья), философского и бытийного, вечного и временного.

Тематически к этой гравюре близки две другие работы Антощенко-Оленева – «Моржи» (1956, 22x33,5) и «Рысята» (1959, 30x33). Колыма, побережье Охотского моря и Камчатский полуостров – это не только локализация географического континуума, но и создание особого мира чувств. Продолжение темы романтики мы видим на уровне трансформированного сюжета. Героике борьбы здесь противопоставлен лиризм северной природы с ее красотой, которую открывает художник своему зрителю. В пене волн монументально высятся моржи. Безбрежные воды – символ покоя и высшей правды, которую также олицетворяют обитатели северного края. Единство морских животных с природой утверждает не только ее величие, но и вызывает ассоциации с русскими передвижниками, которые распознавали красоту в аскетической скупой природе, лишенной открыточной экзотики.

Антощенко-Оленев максимально использует преимущества графики, дающей возможность в композиции линий и прорисовке штрихов, технологичности материала воспеть поэзию Севера.

Непередаваемым лиризмом проникнута линогравюра «Рысята». Мастерство художника, психологическое и графическое, обусловлено своего рода сопротивлением графике – ее материалу, художественным возможностям, более отвечающим динамической социальной или статичной портретной заданности. Нежность чувств матери к детенышам, естественный инстинкт хищницы воспеты в гравюре, утверждая вечные истины.

Чуткость Антощенко-Оленева, трепетность его стиля и внимание к жизни во всех ее проявлениях привели к разработке им национальной темы. Наиболее полно она воплотилась в портретной галерее, но не менее интересные решения предложены графиком в серии, воспроизводящей жизнь и быт казахского аула. Линогравюры «Песнь о далеком прошлом» (1960, 44x51) и «Концерт в полевом стане» (1961, 42x35) открывают в графике Антощенко-Оленева новую страницу романтического освоения темы. Годы целины, кульминация в истории советского Казахстана обусловили при выборе сюжета для художника передачу приподнятого состояния казахов, их радости и счастья. Несмотря на казахстанское «содержание» темы, предусматривающей интернациональный подход, автор остановился на точке зрения казахского народа. На первой гравюре изображен старик с домброй, в портрете которого угадывается близость с обликом Джамбула. Допустим, конечно, широкое толкование, автор обобщает в образе героя поколение казахов, с юности переживших с Советской властью свою жизнь. Об этом песня старика, символизирующего опыт казахского народа. Профиль и устремленный вдаль взгляд призваны передать философскую сентенцию, дидактический пафос песни, а поднятая домбра символизирует эмоциональный порыв, приподнятое состояние героя, его взволнованность. Взгляд поющего старика обращен в прошлое. Одежда, черты лица, поза выводят сюжет гравюры за рамки происходящего, расширяют перспективу изображения. Молодые пальцы, летящие по струнам домбры, благородство лика делают героя певцом не только истории, но и современной жизни.

Автор верен в изображении исторической темы реалиям: юрты, пасущиеся лошади и угадывающиеся силуэты элеваторов – это не только синтез времен, но утверждение эпохи, которую народ принял и нашел себя в ней. Автору удастся избежать догматизма и голой общественно-политической риторики: слева на заднем плане зигзагом петляющая дорога ведет к мечети. Затерявшаяся, почти у горизонта мечеть – это не вписывалось в требования поэтики соцреализма, но отражало реалию казахской жизни, казахской культуры. Это надежда на веру сливается с образом певца, персонифицирующего казахскую историю, и придает с современной точки зрения глубокий смысл оценке истории. Эта миниатюрная мечеть на заднем фоне обладает суверенным статусом и сообщает гравюре философский смысл и реализует идею о вечных ценностях человечества.

Гравюра «Концерт в полевом стане» воспроизводит один из моментов праздника трудового целинного люда. Это праздник осмыслен русским художником в координатах национального сознания. Три фигурки танцовщиц коррелируют с сакральным для казахов числом. Их развевающиеся косички и платья в полете танца похожи на всадников на конях. Пластика танца и грация тел составляют центральное композиционное звено и кульминацию сюжета. Освещающий их луч прожектора делает движения танцовщиц интенсивными и полными эмоциональной выразительности.

Кольцевая композиция образована полукружиями сидящих зрителей. Почему автор акцентировал детали казахского костюма: кимешеки (головные уборы замужних женщин), мужские колпаки, камзолы (женские жилеты) и т.д. Так подчеркнута начало новой эры в жизни казахов. Танец символизирует для сельских жителей – целинников новое время, такое же свободное, красивое, радостное. И луч прожектора – это свет в многострадальной жизни казахов.

Концепция нового времени передана и в фигурах заднего плана. Это освещенный вагончик с приоткрытой дверью. В дверном проеме и окнах его множатся зрители, многократно отражая ряды зрителей у импровизационной площадки; это поля в глубине гравюры; фигуры всадников, для которых труд продолжается и ночью.

Правоммерно отметить здесь такую особенность метода Антощенко-Оленева, когда множественность выполняет функцию единства и семантически обобщает концепт счастья. Контраст ночного пейзажа и освещение танца не антагонистичны, а обладают идеей слиянности.

Таким образом, мы видим специфику художественного метода Антощенко-Оленева в решении исторической темы. Это преобразование казахского края и революционная романтика гражданской войны на Севере. Помимо традиций русского реализма, проявившегося в психологической функции детали, намечена и передача реализма путем освоения национальной темы. Пейзажная тема выявила в графике Антощенко-Оленева тяготение к традициям живописи передвижников.

Особое направление в графике Антощенко-Оленева 60-х годов составляют работы, посвященные дальним краям. Это «Индианка» (1960, 27x21), «Крестьянка Мадраса» (1960, 25,5x25), «Фрагмент фрески Аджанты» (1961, 35x25), «Индианки» (1962, 23,5x33,5). Здесь очевиден экзотический этнографический налет первооткрывателя чужеземья. В портрете индианки фактологическая

достоверность уравновешена психологией иноземной женской красоты. На фоне пальм, бедного жилища показана простая крестьянка. Огромные глаза таят грусть, переброшенная коса свисает на скромное сари. Красота крестьянки выразительна и в грусти, заложившей скорбные складки у рта, и согнувшей ее плечи. На фоне популярных в эти годы индийских фильмов с их неизбежно счастливым концом такое восприятие Индии передает типичный для художника реализм. Создание национального колорита преодолевается в этой гравюре реалистическим изображением судьбы крестьянки. Своего рода пунктирность работы, скупость средств изображения, лаконизм сюжетного ряда оставляют впечатление недоговоренности, создают ощущение стиля заметки.

Более позитивной и оптимистичной является гравюра «Крестьянка Мадраса». Образ героини воплощен в живописной манере: плавность линий корпуса тела и спокойной позы, столь же спокойный взгляд, руки, перебирающие дыни, горой сваленные у ее ног, напоминают работы художника узбекской серии.

Если к образу крестьянки стянут композиционный центр гравюры, то дополняющими его ракурсами являются пейзаж и жилища, вносящие в работу мотив быта. Красота женщины, ее выразительные бездонные глаза, свободно спадающий платок символизируют умиротворенность и гармонию ее жизни. Зарисовочность жанра путешествий дополнена здесь, в сравнении с описанной выше работой, полнотой осмысления жизни женщины Мадраса.

«Фрагмент фрески Аджанты» вносит в палитру художника новизну решений, обусловленных жанровой концепцией фрески. «Большая Советская энциклопедия» дает такое определение фрески: «Фреска (от итал. *fresco*, буквально – свежий), техника живописи красками (на чистой или известковой воде) по свежей, сырой штукатурке, которая при высыхании образует тончайшую прозрачную плёнку кристаллического карбоната кальция, закрепляющую краски и делающую Фреску долговечной; Фреской называют также произведение, выполненное в этой технике. Фреска, позволяющая создавать монументальные композиции, органически связанные с архитектурой, является основной техникой стеновых росписей». Другими словами, художник воспроизводит графическую интерпретацию фрагмента бытующей в архитектуре фрески, что обуславливает, казалось бы, своего рода вторичность гравюры Антощенко-Оленева. Однако при ближайшем анализе гравюры выясняется следующее. Композиционная симметрия, характерная для всех графических работ Антощенко-Оленева, осложняется здесь множеством действий. Если в описанных выше работах функцию единства и символическую многомерность воссоздавала множественность лиц, образов, то здесь каждый образ воплощает отдельное действие, и через него обретает самостоятельное значение в общей композиции. Завершенность каждой фигуры корреспондирует с акцентированной сюжетно и стилистически фигурой танцовщицы. Восточный дискурс гравюры усилен движениями танцовщицы. Симметрия движений и рук, ног, корпуса тела, позы организует композиционный центр. Этой симметрии противопоставлены устремленные к ней и подчиненные в этом движении тела других персонажей.

Прислуга образует остальной персонажный ряд, социальные признаки переданы в деталях. Опахало, блюдо с дымящейся едой, признаки невольничьей одежды являются художественной антитезой томному, пронзенному негой телу танцовщицы. Эта работа передает впечатление путешественника-чужестранца, очевидность этого проявляется в подчеркнутой экзотике.

Гравюра «Индянки» воскрешает тему труда. В женщине, которая занята ткачеством ковра, на фоне пальм, принадлежность индийскому народу передана в одежде, окутывающем тело сари. Гравюра, скорее, зарисовка. Сиюминутность впечатления сделала для автора актуальной симметрию геометрических форм. Согбенная в занятии женщина на прямоугольнике ковра – такой композиционный ряд передает идею слияния человека в труде со своим результатом. Увлеченность, объясняющая отстраненность героини, психологически и стилистически автором не завершена. Очевидно, автор и не ставил такой цели. Тем не менее, и в этой работе можно увидеть черты стиля Антощенко-Оленева. Это дифференциация планов изображения. Создающая интонацию повествования и позволяющая рассматривать его гравюру как нарративный текст и глубокую идейную и эмоциональную связь между уровнями изображения.

Портретная галерея Антощенко-Оленева – это направление графики, характеризующееся не только наибольшей длительностью во временной перспективе: с 60-х по 80-е годы прошлого века. Анализ портретной галереи позволяет установить связь художественного образа и национальной культуры, его породившей. Портретная галерея 60-х годов представлена следующими работами: «Портрет В.И. Ленина» (1957, 47х37); «Лауреат Ленинской премии - дирижер Е. Мравинский» (1961,

49x34); «Портрет Ф. Листа, (1962, 33x57); «Портрет Эйнштейна» (1962, 59x43); «Портрет П. Пикассо» (1962, 37,5x46); «Портрет О. Ренуара» (1962, 44x41); «Портрет Винсента Ван-Гога» (1962, 42,5x33); «Портрет Анри Матисса» (1962, 33x45); «Портрет Гогена» (1962, 42,5x42); «Портрет Эрнеста Хемингуэя» (1964, 47x43); «Садыков С.Д. в роли Манаса» (1967, 25,5x25,5).

Интересно, что в период *оттепели* художник стремится «объять необъятное». Люди, персонифицирующие достояния мировой культуры, воспроизведены автором в системе созданных ими творений. Художники – на фоне сюжетов их картин, ставших мировой классикой, ученый – на фоне формул теории относительности, дирижер – за пультом, актер – на фоне декораций, в гриме и костюме. Устойчивость стилистического приема, когда метафорой творчества не только поверяется гармония искусства, но и предпринят опыт прочтения тайны творчества, – такой прием сближает графику Антощенко-Оленева с живописью. Семиотика творчества и творений художников – основной, объединяющий портретную галерею 60-х годов прием.

В портретной галере Антощенко-Оленева 70-х годов также прослеживается устойчивая тенденция воссоздания образов деятелей мировой и казахской культуры. Это «Портрет Дега» (1970, 33,5x46); «Портрет В. Мейерхольда» (1970, 54x31,5); «Портрет Ш. Айманова» (1970, 57x46); «Портрет Беимбета Майлина» (1972, 60x45); «Портрет Бауржана Момыш-улы» (1975, 57,5x40,5); «Абай» (1977, 49,5x41); «Портрет писателя Анова» (1977, 40x50); «В Эрмитаже. М. Ауезов в студенческие годы» (1978, 45,5x42).

В этот период автор избегает прямой аналогии героя и его творения и каждый раз индивидуальность осмысления личности героя отражает поступательное движение графика к новым стилистическим приемам. При этом универсальным, в силу жанровой концепции портрета, является передача сходства героя и прототипа.

«Портрет Дега» интересен не только сходством с французским художником-импрессионистом, но и передачей портретного сходства в стиле самого Дега. Знаменитая пастель Дега «Голубые танцовщицы» стали источником художественного параллелизма у Антощенко-Оленева. И два плана изображения – герой и его творение как семиотический знак художника, и манера воспроизведения образа. Композиционная четкость на фоне импрессионистической мелкой штриховки переносят нас в эпоху господства салонной живописи, которой противостоял Дега. Это противостояние привело у Антощенко-Оленева к реалистической манере создания фона и соединения планов изображения.

«Портрет В. Мейерхольда» также тяготеет к созданию концепции эпохи. Автор использует стиль плаката для передачи идеи революционного театра. Футуристическая концепция эпохи и героя привела к решению фона в виде цитат, Лефовской конструктивистской тематики. Монументальность портрета режиссера сочетается с аристократизмом облика, стиля одежды и запечатленностью мгновения. Профиль выдает в герое Антощенко-Оленева гордого и властного человека.

В «Портрете Ш. Айманова» Антощенко-Оленев отступает как от выработанного им жанрового подхода (линогравюра), выбирая жанр литографии, так и от семиотического прочтения образа. Литография обязывает автора прежде всего в тематическом отношении к масштабной концепции личности. И Антощенко-Оленев находит необычный способ воплощения образа Айманова. Создав идею планетарной личности (показав режиссера и актера на фоне галактики), автор обосновывает значение Айманова не только для локальной казахской культуры, но подлинно мировое значение.

Неожиданное решение нашел Антощенко-Оленев для «Портрета Беимбета Майлина». Ожидаемый акцент на трагической судьбе репрессированного писателя, оправдываемый логикой судьбы и поворотами истории, отклонен как наиболее прогнозируемый. Портрет зрелого (Майлин ушел из жизни молодым), академичной внешности, уважаемого человека – может, таким видел художник будущее писателя. Не оборвись его жизнь так трагически и быстро? Правомерность такой трактовки подсказывает и фон – цветущий край. Каким не застал его Майлин.

«Портрет Бауржана Момыш-улы» открывает в графике Антощенко-Оленева новую страницу романтической парадигмы – героическую ее модификацию. Воспроизведение реалий фронтового быта, сражений и крупным планом портрет Героя Советского Союза выполнен в приемах батальной живописи, наиболее близкой при решении исторической темы.

Необычное решение сопровождает линогравюру «Абай». Модернистская трактовка темы вопреки стилю Антощенко-Оленева и эпохе им изображаемой, открывают для нас новаторство графика. Своего рода театральность, зрелищная событийность сюжета – вскинувший голову читатель Абая на заднем фоне и театральная маска на грифе домбры – таковы приемы декора, искусственность которых отдает колоритом Запада на фоне величия Абая, воплощения национального.

«Портрет писателя Анова», напротив, выполнен в традициях бытописательной манеры. Достоверность интерьера, антуража близки к повествовательным приемам классического реализма, с его приемами передачи психологии человека через его бытовое окружение.

Таким образом, мы видим, что графические работы В.Антощенко-Оленева разнообразны и выполнены в его излюбленной черно-белой линогравюре, которые несут в себе дыхание эпохи и запечатлевшие образы героев его современников.

Список использованной литературы:

1. Антощенко-Оленев Валентин Иосифович (1900-1984) [электрон.ресурс]. – 2019. – URL: <http://tramvaiiskusstv.ru/plakat/spisok-khudozhnikov/item/891-antoshchenko-olenev-valentin-iosifovich-1900-1984.html> (дата обращения: 10.12.2019);
2. Антощенко-Оленев, Валентин Иосифович // *Казахстан. Национальная энциклопедия.* – Алматы: *Қазақ энциклопедиясы*, 2004. – Т. I. – с. 228. – ISBN 9965-9389-9-7.;
3. *Мастера изобразительного искусства Казахстана: сб. науч. стат., 4 вып. / Ергалиева Р.А., Труспекова Х.Х, Шарипова Д. С., МОН РК, Ком. науки, ИЛИ им. М. О. Ауэзова.* - Алматы: *Жибек жолы*, 2009. - 198 с.;
4. Абишева О.Т., Бейсенгали Б.Б. *История изобразительного искусства Казахстана // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы, серия «Көркемөнерден білім беру: өнер - теориясы - әдістемесі» сериясы, №2(59), 2019. – С.130-134.*

ӘОЖ 745/749
МРНТИ 18.31.51

Ибраимов Үсен

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
Өнер, мәдениет және спорт институтының «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы,
Қазақстан Республикасының Суретшілер Одағының мүшесі.
Қазақстан. Алматы қ-сы., E-mail: usen.ibraitov61@gmail.ru*

**ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ МАТЕРИАЛДЫҚ МӘДЕНИЕТІНДЕ ҚОЛ ӨНЕРІНІҢ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ДҮНИЕТАНЫМДЫҚ ТҮСІНІКТЕРІ**

Аңдатпа

Тәуелсіздікке қол жеткізгеннен бастап соңғы жылдары ұлттық тарихымыз бен мәдениетімізді ой елегінен, ғылыми зерде сүзгішінен қайта өткізіп, материалдық және рухани құндылықтарымызды жаңғыртып, ұлттық мәдениеттің қайнар көздерін зерттеу жұмыстары жандана түсуде. Адам жеке тұлға ретінде әлемді тануға ұмтылған кезде оны бейнелеп қана қоймайды, ол оны жетілдіріп, дамытуға да тырысады. Сондықтан өмірді жоғарғы рухтың, үйлесімділіктің өте нәзік заңдылықтарына сәйкес өзгертем, яғни оған өз тұрғымнан үлесімді қосам деген жеке адам барлық өмірін шығармашылық әлемінде өткізеді, өмірін соған сарп етеді. Өйткені, қол өнер шығармашылығы адамның рухани болмысымен астасып, оның мәндік түп тамырын айқындай түседі. Қысқасы, халық өзінің барша болмысында бір сәт шығармашылық тұғырынан тайған емес. Қазақ халқының қол өнерінің ертеден келе жатқан ежелгі бай тарихы мен өнегелі дүниетанымдық түсініктері бар, басқаға ұқсамайтын өзіндік ерекшеліктері мол. Енді осыған орай, автор мақалада қазақ халқының материалдық мәдениетінде қол өнерінің ерекшеліктері мен дүниетанымдық түсініктерін жан-жақты, терең қарастырып, оған талдаулар жасауға тырысқан.

Түйін сөздер: қол өнері, қазақ халқы, материалдық мәдениет, дүниетаным, ерекшеліктер, зергерлік өнері, ою-өрнектер, әшекей бұйымдар, ұлттық

Ibraimov U.

*He is a member of the Union of Artists of Kazakhstan and a senior lecturer in the Design Department of the Institute of Art, Culture and Sport of the Kazakh National Pedagogical University named Abai.
Kazakhstan. Almaty., E-mail: usen.ibraimov61@gmail.ru*

WORLD NAME AND SPECIAL APPLIED EXCLUSIVE IN MATERIAL CULTURE OF THE KAYKHSKY PEOPLE

Abstract

Since gaining independence, in recent years, work has been intensified to study the sources of national culture, to revive material and spiritual values, and to revive national history and culture. When a person seeks to know the world as a person, he not only symbolizes it, but also seeks to improve and develop it. Therefore, a person who wants to change his life in accordance with the very gentle laws of high spirit, harmony, that is, to contribute to it, spends his whole life in the world of creativity, makes his life more vivid. After all, folk applied art is combined with the spiritual being of a person and determines its semantic roots. In short, in their realities, the people never gave up on their realities and never slid to the bottom of the creative. The Kazakh people have an ancient rich history and moral worldview. In this regard, in the article the author sought to comprehensively, deeply consider and analyze the features and worldview of applied art in the material culture of the Kazakh people.

Key words: applied art, Kazakh people, material culture, worldview, features, jewelry, ornaments, decoration, national

Ибраимов У.

*Член Союза Художников Казахстана, старший преподаватель кафедры «Дизайна» института искусства, культуры и спорта Казахского национального педагогического университета имени Абая.
Казахстан. г. Алматы, E-mail: usen.ibraimov61@gmail.ru*

МИРОВОЗРЕНЧЕСКИЕ ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА В МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ КАЗАХСКОГО НАРОДА

Аннотация

С момента обретения независимости в последние годы активизируется работа по исследованию источников национальной культуры, возрождению материальных и духовных ценностей, возрождению национальной истории и культуры. Когда человек стремится познать мир как личность, он не только символизирует его, но и стремится его совершенствовать и развивать. Поэтому человек, желающий изменить жизнь в соответствии с очень нежными закономерностями высокого духа, гармонии, то есть внести свой вклад в него, проводит всю жизнь в мире творчества, делает ему жизнь более яркой. Ведь народное прикладное искусство сочетается с духовным бытием человека и определяет его смысловые корни. Короче, говоря, в своих реалиях народ никогда не уступал от своих реалиях и никогда скользил творческому к дну.

Казахский народ обладает древней богатой историей и нравственными мировоззренческими понятиями. В связи с этим, в статье автор стремился всесторонне, глубоко рассмотреть и проанализировать особенности и мировоззренческие представления прикладного искусства в материальной культуре казахского народа.

Ключевые слова: прикладное искусство, казахский народ, материальная культура, мировоззрение, особенности, ювелирное искусство, орнаменты, украшение, национальное

Кіріспе

Қазақ халқының материалдық мәдениеті мен өнері жөнінде айтқанда, біріншіден, тарих тезінен өтіп, өзіндік сипатын сақтап келген халықтың рухани қазынасын айтамыз. Бұл қазіргі мұражайларда тұрған тарихи көне ескерткіштер болса, екіншіден, қазіргі халық шеберлерінің қолынан шыққан көркем бұйымдар. Үшіншіден, осы халықтық бұйымдардың қазіргі кезеңде жаңаша көрініс табуы.

Ұлттық материалдық мәдениетіміздің тарихында ұсталық, зергерлік өнері ерекше орын алады. Мәдени мұрамыздың ең негізгілерінен саналатын зергерлік өнері (өйткені көп жағдайда зергерлер - бірнеше өнерді қатар меңгерген, әмбебап шеберлер, бесаспап адамдар) халқымыздың өткен дәуірлердегі материалдық мәдениет дәрежесін, рухани мәдениетін бейнелейді.

Зергерлік өнері Қазақстан жерінде бұдан бірнеше мыңдаған жылдар бұрын пайда болған. Оның пайда болуы о баста малшылық, егіншілік, аңшылық құрал-жабдықтарын жасауға, оларды өз жерімізде кездесетін асыл тастармен, түсті металдармен әшекейлеуге тығыз байланысты. Археологиялық деректер бірнеше жүздеген, мыңдаған жылдар бойында қазақ даласында мыс, қалайы, күміс, алтын сияқты түсті металдар өндіріліп келгендігін көрсетіп отыр. Мысалы, Ә.Марғұланның зерттеуі бойынша біздің заманымыздан бұрынғы IV мың жылдықтың аяғы мен III мың жылдықтың басында-ақ, яғни энеолит дәуірінде Орталық Қазақстанда кен өндіріле бастайды [1, 7]. Академик Қ.И.Сәтбаевтың көрсетуінше көне Жезқазғанда 1 миллиард тонна мыс рудасы өндірілген [2, 69]. Жезқазғанда ертеде қорытылған таза мыс көлемі шамамен 100 мың тоннадай болған [3, 266]. Біздің заманымыздан бұрынғы II мың жылдықтың екінші жартысында Орталық Қазақстан Еуразия континентіндегі металлургиялық орталықтардың біріне айналады да, мыс тек жергілікті қажеттілік үшін емес, тайпалар арасындағы айырбас қажеттілігі үшін де өндіріледі [4, 9].

Түркі халықтарының сан ғасырлар бойы жасаған “көшпелілер мәдениеті” адамзат өркениетінің, ал қазақ халқының мәдениеті көне түркілер мәдениетінің құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақ халқының материалдық мәдениеті тарихи-этнографиялық, әлеуметтік-философиялық, лингвистикалық, өнертану, мәдениеттану тұрғысынан көп жылдар бойы үздіксіз зерттеліп келе жатыр.

Қазіргі ұлттық қолөнері Қазақстан жерін мекендеген ертедегі көшпелі, жартылай көшпелі, отырықшы тайпалардың аңшылық, малшылық, егіншілік кейінірек саятшылық кәсіптерінің шығып-дамуымен сабақтас, өзара қарым-қатынасы негізінде пайда болып, өзінің дамуы барысында шығармашылық сипатқа ие болып, өз ішінде әр түрлі салаға бөлінетін өнер түріне айналған. Қазақ қолөнері – қазақ топырағында дүниеге келген, ұлттық ерекшелікті бойына сақтаған байырғы өнер. Қазақ шеберлері туған өлкеміздің табиғи байлықтарын өңдеуді жоғары деңгейде игеріп, оларды өз орнымен пайдаланып, өсімдіктерден, тас пен құмнан, саздан, сүйектен, теріден, темірден сан алуан шаруашылық және тұрмыстық құрал-саймандарын, алтын мен күмістен, асыл тастардан зергерлік әшекей бұйымдарын жасап, көпшіліктің сұранысын, қажетін қанағаттандырып отырған.

Қазақ қолөнерін зерттеу жұмысы тарихшылар мен этнографтардың, археологтардың ғана емес, көптеген саяхатшылар мен коллекционерлердің назарын аударып келген. Материалдық мәдениеттің, қолөнерінің өткендегісі мен бүгінгі даму жағдайын, оның өзіне тән ерекшеліктерін методологиялық тұрғыдан зерттеу қазіргі күнде де толастаған жоқ. 20-ғасырдың алғашқы жартысына жататын кезеңдегі зерттеулерде қазақ қолөнерінің сипаты, шығармашылық әлеуеті, даму мүмкіндігі дұрыс бағаланбады. Мәселен, Л.Левшин, А.Чепелов сияқты орыс ғалымдары өз заманындағы Қазақстан мен Орта Азияда таралған ою-өрнек үлгілеріне таң қалып, таңдай қақса, С.М.Дудин күнделікті тұрмыстық бұйымдар зауыт-фабрикаларда жасалып, сауда орындарына түсуіне байланысты жойылады, қажеті болмай қалады деп санайды; Р.Картуц, Е.Р.Шнейдер тәрізді зерттеушілер болса, қазақтың ою-өрнектері иран мәдениетінен алынған, иран мәдениетінің көрінісі, олар қазақтың ұлттық өнеріне жатпайды деген тұжырым жасаған. Сөйтіп, мұндай зерттеулерде қазақ қолөнерінің ұлттық негізі жоққа шығарылады.

Қазақ ғалымдары академик Ә.Марғұланның, Т.Бәсеновтің, С.Қасимановтың, Х.Арғынбаевтың т.б. зерттеу еңбектері қазақ халқы қолөнерінің даму тарихын, ұлттық негізін жан-жақты дәлелдеп берді.

Қазақ ғалымдарының еңбектерінде қолөнерінің мыңдаған жылдық тарихы бар екендігі, оның қазақ топырағында қалыптасқандығы жан-жақты дәлелденді. Бүгінгі күнде Қазақстан ғылымында ұлтымыздың тілін, дүниетанымын, материалдық және рухани байлығын, ділін, экономикалық - әлеуметтік жағдайын т.б. зерттеу жұмысы жандана түсуде. Өйткені қазіргі уақытта ғаламның батыстық үлгісі негізіндегі жаһандану процесіне қарсы тұрып, тілімізді, ділімізді, ұлттық төлтума болмысымызды сақтап қалуға айрықша мән беріліп, тәуелсіздікке қол жеткеннен бергі жерде ұлтымыздың тарихы қайта қаралып, қайтадан зерде “сүзгішінен” өткізіліп, ұлттық мәдени құндылықтар жаңғыртылып, ұлттық мәдениеттің қайнар көздері зерттелуде.

Философтардың пайымдауынша дүниетаным дегеніміз адамның дүниеге (әлемге) деген рухани қатынастарының негізі болатын және солардың бәрін жалпылама түрде қамтитын, адам мен әлемнің

саналуан арақатынасын білдіретін ұғым екен. Олар: "адамның дүниемен байланысы, оны тануы белгілі ұлттық жағдайда қалыптасатындықтан, дүниетанымның ұлттық белгілері болады",- деп анықтама береді [5, 33 б.]. Осыған байланысты философтар Избасар Ерғалиев пен Ғазиз Телібаев дүниетанымның түрлерін саралайды. Ол дүниетанымның шығу тегін, жеткізу ерекшеліктерін, оны жүзеге асыру құралдарын белгілейді екен. Ал дүниетанымның сатылары деп олар сол әр түрінде кездесетін, өзіндік көзқарасқа алып келетін дүниені ұғыну сатыларын айтады. Дегенмен дүниетанымның сатылары хаосты және уақытқа байланыссыз қалыптаспайды. Ол әруақыт ретті, жүйелі әрі уақыт аралығында қалыптасады. Дүниетанымға ғылыми көзқарас, әрине, ғылыми дүниетанымнан туындайды. Мәдениет, рухани өмір тұтас алғанда дүниетаныммен байланысты. Кейбіреулер қазіргі адамда өз мағынасында дүниетаным болмайды деп есептейді. Егер дүниетаным болмаса мәдениеттің де болмағаны. Егер біз дүниетанымды алға шығарсақ, сол секілді адамгершілікті, ізгілікті, иманжүзді әлемтану мен өміртануды жоғары қоятын болсақ, біз мәдениеттің құлдырауын тоқтатып, табиғи, жанды мәдениетті жаңғыртқан болар едік [6, 60 б.].

Соңғы шыққан сөздіктердің бірінде дүниетаным дүниеге деген көзқарастар жүйесі мен адамның осы дүниедегі орнын анықтайды, оның осы дүниеге, басқа адамдарға, өз-өзіне қатынасын анықтай отырып, тұлғалық қалыптасуына әсер етеді [7, 639 б.]. Осы сөздіктерде адам - қоғам - табиғат арасындағы өзара байланысқа жүктелгенмен біздің ойымызша дүниетанымның әлеуметтік және ұлттық негіздері бар екендігі сөзсіз. Дүниетанымның ұлттық негіздері тұрақты әлеуметтік қоғам қалыптастырған алғышарттарға сүйенетіндігі сөзсіз. Кейін әлеуметтік қоғам дамып және оның іргелі тұғырлары мен қондырмалары өзгеріске ұшырағанның өзінде дүниетанымның ұлттық белгілері бұрынғы қалыптасқан дәстүрлі негізден ауытқымақ емес. Себебі ол ұлттық ділдің, яғни ұлттық менталитеттің негізін анықтайды. Қалыптасқан және тұрақты дүниетанымдық көзқарастарға байланысты біз өзіміздің ұлттық қасиеттерімізді танимыз. Қазақ екендігімізді білеміз. Қазіргі заманда бүгінгі күн тудырып отырған қоғамдық сана халықтық дүниетанымның сыртқы келбетін өзгерткенмен, біз бұрыннан қалыптасқан ұлттық сананың, салт-дәстүрдің, ырым-жоралармен 21 ғасырдың басына дейін жеткен халықтық мұралардың негізінде дүниетанымның ұлттық негіздерін тани аламыз.

Сондықтан да қол өнері бұйымдарында, соның ішінде зергерлік өнерде мифтік бейненің пластикалы көрінісін байқауға болады. Зергерлік өнерде алдымен пәле-жала, қауіп-қатерден қорғаушы ретінде көрінсе, екіншіден, ол - әлемдік модельдің бейнесі. Одан кейін ол эстетикалық қасиетке ие.

Зергерлік өнер қол өнері бұйымдарының ішінде ерекше көркем, сәнділікпен байланысты өнердің түрі.

Қазақ дәстүрлі мәдениетінде пішін, бояу түсі, өрнек сызықтары ғана емес, материалдың өзі де рәмізді мағынаға ие. "Зер" сөзі алтын деген мағына білдіргенмен, қазақ зергерлерінің сүйіп пайдаланатын материалы күміс болған. Күміс-киелі материал. Бұрыннан күміспен тазалық түсінігі байланыстырылады. Мысалы, жаңа түскен келін тағам жабдығымен еркін араласып кетуі үшін оған енесі өзінің білезігін сыйлаған немесе жігіт келіншегіне әдейілеп күмістен қос білезікті жүзік соққызған. Сәбиді қырқынан шығарғанда да оны күміс теңге салынған суға шомылдырады.

Ал, кейбір әшекейлердің кейінгі кездері әдебиеттерде айтылып жүрген мағынасына тоқталсақ, олардың көркемдік шешімінің кездейсоқ болмағандығын байқаймыз.

Халық әшекейлері тәрбие-тәртіпке, әдет-ғұрыпқа, салт-сәнділіктерге лайық туындалған. Қазақтың көшпелі тұрмыс жағдайында адамгершілік, мейірімділік, әділеттілік тәрбие ұғымдарын жастарға осындай дүниелер арқылы жеткізіп, түсіндіріп отырған.

Сөйтіп, зергерлік бұйымдардың пішіні, кескіні, өрнектері, атқарар қызметі әдет-ғұрып, наным-сенім, киелілік мағыналарына ие. Сондықтан қазақ халқының эстетикалық дүниетанымы әуел бастан зергерлік бұйымдарда оның формасынан, композициясының структуралық түзілімінен көрініс тапты. Кез-келген әшекейдің бойтұмарлық қасиеті болғандығын байқауымызға болады. Әрине, бұрынғы кезде де, қазір де өзінің әсемдік, көркемдік сипатын зергерлік бұйымдар жоғалтқан жоқ.

Негізгі бөлім

Адам баласы өте көне дәуірлерден бері түрлі кәсіппен шұғылданып келе жатыр. Өмір сүру үшін алғаш аңшылық, одан мал шаруашылығымен, егін егумен, бірте-бірте қолөнерімен айналысып, бүгінге дейін кәсіптің көптеген түрлерімен шұғылданғаны, қазір олардың өндірістік сипат алғаны белгілі. Әр заманда да кәсіптің түріне орай көптеген сөздер қолданылған. Кәсіп пен шаруашылық

түрінің молдығы Қазақстан жерінің ерте заманнан-ақ кең, табиғатының бай екендігімен сипатталады. Мысалы, қазақтың қолөнері мен ою-өрнегін тұңғыш зерттеушілердің бірі С.М.Дудин қолөнер бұйымдарының көптеп шығарылуына байланысты оның кейбір түрлері бірте-бірте өшіп, мүлдем жоғалады десе, Е.Р.Шнейдер қазақ қолөнері өзіндік ерекшелігі бар өнер емес, ол иран мәдениетінің бір бұтағы деп есептейді. Егер қолөнерінің әлі де халық қажетін өтей алатын, эстетикалық тәрбие құралы бола алатын түрлерін жоғалтсақ, оған өзіміз кінәліміз. Қазір қолөнерін насихаттау, дамыту, оның озық үлгілерін, әдіс-тәсілдерін игеру т.б. бір сөзбен айтқанда оны сақтап, халық игілігіне жаратуға қатысты тиісті жұмыстар жүргізілуде. Ел мен елдің мәдени, рухани байланыстарын жоққа шығаруға болмайды, бірақ бірнеше мыңдаған жылдық әлеуметтік-экономикалық тарихы бар, жер-суы, қалыптасқан шаруашылығы, өзіндік әдет-ғұрпы, бай әдебиеті, өзіндік бет-бейнесі бар халықтың бүкіл бір өнерінің шығу тегін тұтастай басқа бір халықтың мәдениетінен іздеу ғылымның ауыр, машақаты көп бейнетінен қашу деп білеміз. Кейбір батыс ғалымдары шығыс халықтары ою-өрнегінің қалыптасуына сол елдерге тараған ислам дінінің құдайдың және адамның суретін салуға тиым салғандығы себеп болса керек деп түсіндірмек болған. Археологиялық қазба жұмыстары кезінде табылып отырған қолөнер бұйымдарының тамаша үлгілері исламизмнің қазақ даласына жайылуынан әлдеқайда көп замандар бұрын жасалған. Сондықтан ою-өрнек тарихын исламизммен байланыстырудың ешбір ғылыми негізі жоқ.

Этнографиялық, өнертану саласындағы зерттеулерде ұсталық өнері мен зергерлік өнері бір-бірімен өте тығыз байланыста қарастырылады, өйткені осы екі өнер де металдан сан алуан үй бұйымдарын, тұрмыстық заттар мен сәндік бұйымдар, қару-жарақ жасаған. Ұсталар, негізінен, темірмен, ағашпен жұмыс істеген. Соған орай ағаш ұстасы, темір ұстасы деп айту да қалыптасқан. Ұсталық өнердің зергерлік өнерден айырмасы: ұсталардың бәрі бірдей зергерлік өнерімен айналыспаған. Осы екі өнердің тағы бір ұқсастық жағы ұсталар да, зергерлер де құрал-саймандардың көпшілігін өздері жасап алатын, көрік, төс, балға, балта, шапқы т.б. құрал-саймандар – екі өнерге бірдей қажетті, ортақ заттар.

Қолөнер бұйымдары тұрмыстық, шаруашылық, әскери т.б. қажеттіліктерді өтеумен бірге қоғамның әлеуметтік жіктелісін көрсететін, реттеушілік яки эстетикалық т.б. қызмет атқаратын болса, оған қатысты салт-дәстүрлер, наным-сенімдер мен тыйымдар жас ұрпақтың ұлттық таным көкжиегін кеңейтіп, еңбекке, адамгершілікке, өскен ортасын, отанын сүйуге, тазалыққа, төзімділікке т.б. тәрбиелеу қызметін атқарған.

Ертеде зергерлік бұйымға асыл тас орнатып әшекейлеудің эстетикалық қызметінен гөрі оның этнографиялық мәні басым болған. Әшекейге тас қондырып, оны көз деп атаудың сыры, біріншіден, асыл тастарды қасиетті деп тануға (мұндай түсінік барлық халықтарда кездеседі), екіншіден, адам көзінің ерекше қасиеттері болады деген көне ұғымға байланысты. Көзге байланысты көне түсініктердің бірін біз жыланның айдаһарға, айдаһардың адамға айналуын баяндайтын “Айдаһар” ертегісінен табамыз. Ертегінің айтуынша, егер жыланға жүз жыл бойы адамның көзі түспесе, ол айдаһарға айналады. Егер екі жүз жыл жыланға көз түспесе, оның маңдайы екі елі болады, сөйтіп түрлі түске (қыз, келіншек, хайуан т.б.) кіре алатын болады да, адамдарға қастық қылуы мүмкін. “Адамның көзі – аса асыл нәрсе”, - дейді аңыз (Қазақ халық әдебиеті. Ертегілер, 2 том., 244-245-б.). Демек, ертедегі адамдар ұғымында көз – қауіп-қатерден сақтаушы құдіретті күш иесі. Халық ұғымында ауру-сырқау да, өлім-жітім де адамның көзі тиюден, сұқтанып қарауынан болады. Тіл-көз тиюден сақтану үшін тұмар тағу салтының болғанын жоғарыда сөз еттік. Халық қиялында зергерлік бұйымдардың желеп-жебейтін қасиетін арттыру үшін, тіл-көз тиюден сақтану үшін айналадағының бәрін көріп-біліп отыратын көз орнату қажет деген ұғым қалыптасады.

Қазақтың зергерлік бұйымдарындағы кейбір ою-өрнек аттары жыланның дене мүшелерімен аталады. Таулы аймақтардағы жартастарда жылан суретінің ұшырауы, жыланның мүшел аты болуы оны киелі деп санаудың көрінісі деп түсінгеніміз дұрыс. Сондықтан қазақ ордалы жыланға тиіспеген, оны балаларға да ескертіп отырған. Жылан кездейсоқ бір себеппен киіз үйге кіріп кеткенде де оны өлтірмей, басына ақ құйып (айран, сүт) шығару салты болған. Өйткені үйге келген жылан – жұрт ұғымында шаңыраққа келген құт-береке; сол семьяның өсіп-өнуіне тілектес мақұлық.

Аңыз әңгімелерді, этнографиялық, ғылыми деректерді пайдалана отырып, ең алдымен жылан мен түсті металл қоры арасындағы байланысқа назар аударуымыздың себебі бар. Ертеректе кез келген әшекей зат секілді алтыннан жасалған бұйым тұмар қызметін атқарады. Жыланды алтын иесі, күзетшісі деп таныған жұрт тұмардың нағыз өзі ретінде жыланның басын тіл-көзден сақтайды деген сеніммен соңғы дәуірге дейін тағып келді. Бұл тұмарды жыланбас деп атаған: жыланбас –

балалардың тақиясына тағатын, жыланның бас сүйегі [8, 220]. Тұмардың бұл түрі өте ерте заманнан-ақ барлық түркі халықтарында кеңінен таралған.

Ежелден негізгі күнкөріс жолы мал шаруашылығы болған аталарымыз жыл мезгілдерін айыруды, мал төлдету, күзем қырку, бие байлау, күйек алу, соғым сою т. б. мерзімдерін, түнде жолаушыласа жол табуды немесе көшіп-қонғанда уақытын да, барар бағытын да аспан денелеріне (Темірқазыққа немесе Үркерге) қарап айырған. Демек, олардың күн, ай, жұлдыздардың қозғалысын, туатын және бататын кездерін ұзақ бақылау, зерттеу нәтижесінде туатын астрономиялық білімдері әжептәуір болған. Ертеде жұлдыздарды бақылап, жұртқа шаруашылық жайында кеңес беріп отыратын адамдар болған. Оларды халық “жұлдызшы”, “есепші” деп атаған. Халық оларды құрмет тұтқан.

Ертеде қазақтардың аспанға (көкке, тәңірге), күнге, айға, жұлдыздарға табынғаны белгілі. Оларды қасиет көрудің өзі, біріншіден, метеорологиялық, астрономиялық құбылыстардың сырын жете түсінбегендіктен, екіншіден, олардың тіршілік үшін маңызынан туған. Ш.Уәлихановтың қазақтардың наным-сеніміне, табиғат құбылыстары мен космологиялық түсініктеріне көңіл аударып, арнайы еңбектер жазғаны мәлім. Ол “Қазақтардағы шамандықтың қалдығы” атты еңбегінде былай деп жазады: “Табиғат пен адам. Өзіңіз айтыңызшы, тіршілікте одан ғажап, олардан құпия не бар? Әлемнің таңғажайыптығын тану, ұғу қажеттілігі, адамға қатысты өмір мен өлім мәселесі және табиғаттың құпиясына деген құштарлық шамандықты туғызды. Шамандық дегеніміз әлемдік дүниені сүю, табиғатқа деген шексіз махаббат және өлгендердің рухын қастерлеу, аруағын ардақтау. Ертедегі адамдардың нәресте, пәк көңіл-санасы күнді, аңды, жұлдыздарды, мәңгілік өзгерістерді, бүкіл жарық дүниені құрмет тұтты, осыларды біз табиғат немесе әлем дүниесі деп атадық” [9, 171-172]. Қазақтардың бұрынғы кезде қымыз ішуден бұрын бетін күнге қаратып, ағаш аяғындағы қымызын күншығысқа шашып, күнге бас иіп барып ішетін әдетінен күнге табынғанын, жаңа туған айды көргенде “Ай көрдім, аман көрдім. Ескі айда есірке, жаңа айда жарылқа” - деп бата қылып, шөп жұлып, үйдің босағасына әкеліп тастау ырымы айды қасиет санағанын көрсетеді. Айсұлу, Күнсұлу, Жұлдыз, Айжарық, Шолпан секілді кісі аттары да аспан әлемін дәріптеуден туғандығы күмән тудырмайды.

Қазақ халқының материалдық мәдениетінде ай, жұлдыз, күнге байланысты түсініктерден қалыптасқан ою-өрнекпен әшекейленген архитектуралық ғимараттар, қару-жарақтар, сауыт-саймандар, тұрмыстық бұйымдар мен зергерлік әшекейлер аса мол.

Қазақ салтында малды басқа теппейді, ұрып-соқпайды. Бұлай ету үлкен күнә есептелген. Өйткені қой, жылқы, түйе киелі болғандықтан, олардың қылы, жүні, сүйегі, тіпті тұяғы да қасиетті деп ұғады. Сөйтіп оларды тікелей тұмар ретінде пайдалану салт болады. Келе-келе мұндай ұғымдар ою-өрнекке ауысты; кейбір заттар, олардың бөлшектері малдың, аң-құстың дене мүшелеріне ұқсатып жасалатын болды, уақыт өткен сайын олардың бұрынғы информациялық мәні жоғалып, жануарлар стиліндегі бұйымдар эстетикалық қызмет атқаратын болды. Қазақ баласы төрт түлікті қадірлеп, қасиет тұтуы жағынан ешбір халықтан қалыспайды. Халық қиялы сонау ескі замандардың өзінде-ақ әр түліктің шығуы жөнінде аңыз-әңгімелер тудырған. Сөйтіп әр түліктің өз пірі, сақтаушысы бар деп түсінеді.

Археологиялық қазба жұмыстарының нәтижелері зергерлік, ұсталық өнерінің байырғы замандардан-ақ көркемдік жағынан жоғары деңгейде болғаны дәлелдеп отыр. Мәселен, біздің заманымыздан бұрынғы IV ғасырға жататын, Алматы облысындағы Есік обасынан табылған алтын киімді адам және оның бойындағы сақтардың жануарлар стилінде жасалған алтын әшекейлер жинағы (олардың саны 4 мыңға жуық) әлемді таң қалдырған, дүниежүзілік маңызы бар ғажап оқиға болған еді, Бұл туралы жан-жақты, толық мағұлматты К.Ақышевтың кітабынан алуға болады [10]. Сол секілді Қарғалы бойындағы обадан, Кеген аймағының Ақтас қыстауынан табылған үйсіндер дәуіріне жататын алтын сырғалар мен алтын сақиналар, Бурабай көлі маңынан табылған ғұн дәуірінің алтын әшекейлері, Орталық Қазақстандағы Атасу обасынан табылған алтын сырғалар мен қалыңдықтың бас киімі (қазіргі сәукеле тәрізді), белбеу т.б. соңғы дәуірлерде жасалған зергерлік әшекейлер дүниежүзілік мәдениеттің інжу-маржандарының қатарынан орын алады. Мұндай заттық айғақтар зергерлік өнерінің Қазақстан жерінде өте ерте замандарда пайда болып, қазіргі заманымызға дейін келіп жеткендігінің дәлелі болып отыр. Археологиялық қазба жұмыстары кезінде табылған заттардың соңғы дәуірдегі қазақ шеберлерінің қолынан шыққан әшекей бұйымдарына ұқсастығын жоққа шығаруға болмайды, керісінше, олар көне заман қолөнерінің қазақ халқының ХІХ-ХХ ғасырлардағы материалдық мәдениетімен, зергерлік өнерімен сабақтастығын көрсетеді.

Зергерлік әшекейлер Тұмар ханым, Қыз Жібек т.б. ардақты әйелдер мен асқан сұлуларға арналған тас мүсіндерде (мысалы, сәукеле киген келіншекті бейнелейтін мүсіндер), атақты ел қорғаған батырларға қойылған ескерткіштерде (мәселен, алтын айдары, құлағында сырғасы, белінде кісесі бар мүсіндер) бейнеленіп отырса [11, 13], зергерлік бұйым, әдіс-тәсіл, құрал-жабдық атаулары халық ауыз әдебиеті үлгілерінде молынан сақталған.

Тарихи-этнографиялық, мәдениеттану тұрғысынан қарағанда зергерлік әшекейлер о баста тұрмыстық қажеттілікті өтейтін бұйым ретінде яки сән-салтанат, әсемдік үшін емес, тұмар ретінде тағылған. Ертеде аңдардың сүйегі, тістері, тұяғы, бүркіт, үкі секілді құстардың аяғы, ұлу қабыршықтары, жарқырап тұратын тастар т.б. киелі деп саналып, олардан моншақ, білезік, алқа, сырға т.б. заттар жасау орын алған. Кейінірек түсті металдарды өндеудің шығуына байланысты тұмар қызметін атқаратын бұйымдар мыстан, күміс пен алтыннан яки темірден, күміспен күптеліп, алтыннан соғылатын болды, асыл тастармен безендірілді. Зергерлік әшекейлердің о баста тұмар қызметін атқарғандығына тілімізде көз моншақ, үкіаяқ, жыланбас т.б. деп аталатын бұйымдар айғақ бола алады. Халықтың түсінігі бойынша бұл заттар адамды тіл-көзден, қауіп-қатерден сақтайды. Сондықтан әшекей бұйымдар халқымыздың наным-сенімнің де өнердегі бейнесі болып табылады. Сонымен қатар зергерлік бұйымдар мен түрлі заттар күнделікті тұрмыста өздерінің атқаратын негізгі қызметінен басқа әр алуан мақсатта қолданылып, түрлі ұғымдарды білдіреді. Атап айтқанда, зергерлік заттар сәндік мақсатта жұмсалудан бірге белгілі бір адамның шыққан тегін яки лауазымын, қызмет дәрежесін, жас мөлшерін, жынысын, кәсібін, қай руға, тайпаға жататынын, тұратын жерін т.б. ажыратып көрсететін белгі қызметін атқарған. Мәселен, қазақ даласында екі жарым мың жылдан бері белгілі мөрлі жүзіктерді хандар мен сұлтандар, атақты батырлар пайдаланса, бұдан екі үш мыңжыл бұрын жасалса бастаған сәукелені той салтанаты кезінде тек қалыңдық, жас келіншектер ғана киген. Сол секілді жыға, көзотаға, шоқ белбеу, алтын айдар т.б. деп аталатын әшекейлер мен бұйымдар адамдардың әлеуметтік жіктелісін, байлықты, батырлықты, билікті білдірсе, белбеулер (мысалы кісе белбеу), негізінде, иесінің жолаушы яки аңшы, батыр екендігіне меңзеген.

Жинақтай айтқанда, қолөнерінің кейбір салаларын қысқаша шолып өттік. Халқымыздың материалдық мәдениетіне байыптап қарасақ, күнделікті тұрмыс қажетін өтейтін қолөнерінің жете дамыған түрлі салалары болғандығын көреміз. Айталық, киіз басып, сырмақ сыру, киіз үйге қажетті бау-басқұр, алаша, кілем, аяққап тоқу, кесте тігу, киім тігу, ағаштан қырып ыдыс-аяқ жасау, тері илеу, ер қосу, өрім өру, сүйек өңдеу, тас қашау, алтын-күмістен сәндік бұйымдар жасау, қара темірден тұрмыстық, шаруашылық құралдарын жасау, арба, шана, қайық жасау, үй соғып, құрылыстар тұрғызу т.б. қолөнерінің тамаша туындылары болып табылады. Бұлардың бірсыпырасының қазіргі дәуірімізде өз маңызын жоймағандығы ақиқат. Қысқасы, халқымыздың дәстүрлі қолөнері материалдық және рухани мәдениетімізді тұтастықта бейнелейді.

Қазақ халқының материалдық мәдениетіне, кәсібіне, қолөнеріне қатысты деректерді ХІХ ғасырда жазылған Ш.Уәлихановтың, А.И.Левшиннің, Ә.Диваевтың, Х.Қостанаевтың т.б. еңбектерінен кездестіреміз. ХХ ғасырдың басындағы төңкерістен кейінгі дәуірден бастап қазіргі уақытқа дейінгі аралықта қазақ зерттеушілері тарапынан қолөнеріне байланысты тарихи-этнографиялық, өнертану, мәдениеттану тұрғысынан жазылған еңбектер аз емес. Атап айтқанда, энциклопедист ғалым Ә.Х.Марғұлан, Ә.А.Масанов, И.В.Захарова, Р.Д.Ходжаева, Т.Бәсенов, С.Мұқанов, М.С.Мұқанов, С.Қасиманов, Х.Арғынбаев, Ө.Жәнібеков, Ә.Тәжімұратов, Н.А.Оразбаева, Б.Сарыбаев, Д.Шоқпарұлы, Ж.Бабалықов, А.Сейдімбеков, О.Бейсенбекұлы, М.Нығмет, Б.Кәмалашұлы, А.Нәлібаев, Қ.Ахметжановтың т.б. еңбектерінен этностың рухани – материалдық мәдениетіне қатысты құнды деректерді кездестіруге болады. Дегенмен, солардың ішіндегі елеулісі Ә.Х.Марғұлан, М.С.Мұқанов, Х.Арғынбаев, С.Қасиманов, Ә.Тәжімұратов, Ө.Жәнібеков, Қ.С.Ахметжановтың еңбектері болып табылады.

Қазақ халқының материалдық мәдениеті, қолөнері жөнінде жазылған жоғарыдағы зерттеушілердің еңбектерінде айтылған ой-пікірлер, деректер, қарастырылған мәселелер осы күнге дейін өзінің құндылығын жоғалтқан жоқ. Өйткені бұл еңбектерде қолөнерінің бір ғана түрі емес, оның түрлі салалары ауқымды түрде қарастырылады.

Адамның қоғамдағы орнын, дәрежесін көрсететін белгі алтыннан соғылған көркем әшекейлер, сән-салтанаттық және белгілі бір жағдайларда киетін салттық (ритуалдық) киімдер, мол әшекейленген қару-жарық, аттың сәнді ер-тұрманы т.б. бұйымдар болды. Бұл заттардың бәрі жан-жануарлар мен аң құс мүсіндерімен, кейіннен оларды бейнелейтін ою-өрнектермен безендірілді. Мәселен, Алматы маңындағы Есік обасынан табылған көп заттардың арасында ерекше көзге түсетін

заттардың бірі – сабы алтын қапсырмалармен әшекейленген ақинақ-қанжар. Онда (қапсырмаларда) жылан, қасқыр, арқар, түлкі, киік, тау теке, қоянның шағын мүсіндері бар.

Зооморфтық бейнелерде сақтардың дүниетанымы, әскери көшпелілердің эстетикалық талғам-түсінігі, эстетикалық идеалы бейнеленеді. Жауынгерлік жорықтар заманында, шапқыншылық жағдайында қорғаныс пен шабуылға шығуға әрқашан дайын тұруға байланысты ерлікті, өжеттікті, әскери істі құрметтеу, оған бас ию салты келіп шықты. Міне, нақ осындай жағдайлардан келіп сақтардың сұлулық пен әсемдік туралы түсінігі, талғам-танымы нақтылы түрде көрініс табады. Сақ өнерінде көбіне-көп күшті, жыртқыш аңдардың, құстардың жақсы қорғана білетін жануарлардың бейнеленуі тегін емес.

Қазақ халқының қолөнері, оның түрлі салалары Қазақстан территориясын мекендеуші тайпалардың халық болып қалыптасып, біртұтас елге айналуынан кейін пайда болған жоқ. Қазіргі заманғы қолөнер түрлері ертедегі сақ, ғұн, үйсін, байырғы түрік өнерімен тығыз байланыста жатады да оның пайда болу, даму тарихы одан да тым көне заманнан басталады. Өнердегі осы байланыс, сабақтастық туралы акад. А.Х.Марғұлан атап айтқан болатын: “Есть основания полагать, что народное искусство казахов находится в генетической связи с искусством саков, усуней, гуннов и других племен, населявших в древности территорию Казахстана. Они имели сходные бытовые черты и форму хозяйства. Вели кочевой образ жизни. Занимались скотоводством. Лошадь имела наиболее значение в жизни скотоводства. Лучших коней приносили в жертву. Череп и копыта коня служили оберегом. Например, саки подвешивали к поясу копыта знаменитого скакуна как предмет, приносящий счастье в пути и оберегающий от гибели во время боя. Такой же обычай был и у казахов” [12, 31]. Жануарлар стилі сақтар заманында пайда болған. Бұл стильдің пайда болуының элеуметтік-экономикалық себептері бар. Элеуметтік-экономикалық себеп ғұрып, наным-сенім, меншік, товар сияқты ұғымдарды қамтиды.

Адам баласы табиғатпен тығыз байланыста бола отырып, одан өзіне керегін алумен бірге көп нәрсені үйренеді. Өзін қоршаған табиғаттан адамдар әсемдікті сезініп, сұлулықты байқайды. “Табиғат – суретші” деген қанатты сөз осыған меңзейді. Қазақстан жеріндегі өсімдіктер дүниесін ертедегі аталарымыздың эстетикалық сезімін оятып, өзінің құлпырған бояуымен, хош иісімен, нәзіктігімен, мықтылығымен, зәулім биіктігімен, әдемі формасымен т. б. ерекшеліктерімен еліктіріп, тамсандырады; адам жанын рахатқа бөлейді; қиялын шарықтатып, асқақ армандарға жетелейді. Соның нәтижесінде қолөнер шеберлерінің әсем табиғаттан алған әсерін, сезімін, ой-қиялын өз өнері арқылы білдіру қажеттігі пайда болады. Осыдан келіп өнер иелері табиғат сұлулығына саналы түрде еліктей отырып, ол әсемдікті өзі жасап отырған өнер туындысына көшіреді.

Қазақ қолөнері қалыптасуындағы бір ерекшелік ретінде зат, бұйым жасауға қажетті барлық құрал-сайманның, аспап түрлерінің сырттан әкелінбей, түгелдей шеберлердің өз қолымен жасап алғандығын айтуға болады. Мұндай құралдардың бір тобы бірнеше кәсіп-өнер саласында қолданылып, соларға ортақ құралдар болып жұмсалады. Мысалы, зергерлердің көпшілігі ұсталық өнерді де толық меңгергендіктен, олардың қолында темір, ағаш өңдейтін саймандар да болды. Айталық, мынадай құралдар – көрік, төс, балға, шапқы, тескіш, қысқыш, көсеу, қалақ, қайшы, қорытқыш, ожау т.б. – ұста мен зергерге бірдей қажетті құрал-саймандар.

Сонымен бірге, әр кәсіптің ерекшелігіне лайық арнаулы құрал-жабдықтары да бар. Мәселен, зергерлердің өздері ғана пайдаланатын күміс төсі, іскенже, сым, темір қалып, қадаубас, түтік, біз, мысқалдық т.б. осы сияқты аспаптары, әрбір аспаптың өз арасында бөлініп кететін бірнеше түрлері болды. “Бұйымды ұста жасамайды, аспап жасайды” дегендей, өнердің қай түрін алсақ та оның құрал-саймандары болғанын, кейбіреуінде тіпті олардың мол екенін байқаймыз. Құрал-саймандардың бұлайша жіктелуі – еңбек бөлінісі болғанының белгісі.

Қазақ шеберлері көбінесе ұжым болып бірікпей-ақ, әрқайсысы жеке-жеке жұмыс істеген. Олардың кейбіреулері арнайы шеберхана, дүкен де ұстамаған. Олар жұмысты өз үйінде де, тапсырыс берушінің үйінде де істей берген.

Ұсталық өнер мен зергерлік өнер түрлі металдан шаруашылық, тұрмыстық бұйымдар мен сәндік заттар жасаумен байланысты. Қазақстандағы археологиялық зерттеулердің нәтижелеріне қарағанда, тас өңдеу Қазақстан жерінде неолит дәуірінен басталады. Сол сияқты мыс, жез, темір, алтын, күміс сияқты металдардан бұйымдар жасау ісі де өте көне замандардан басталады. Академик Ә.Х.Марғұлан қола дәуіріндегі қазақ даласы тұрғындарының тас, металл жөнінде сан ғасырлық тәжірибесі болғанын 1979 жылы шыққан “Бегазы – Дандыбаевская культура Центрального Казахстана” деген еңбегінде егжей-тегжейлі баяндай келіп, халцедон, кварц, яшма және т.б. осындай берік тастарды өңдеп, шағын

құрал-саймандар жасағанын, тас құпиясын тереңірек меңгере түскенін жазады. Бұл кезеңдердің өзінде-ақ тастарды өңдеу үшін металл түрлерін пайдалану жасалатын өнімнің сапасын арттырғаны даусыз. Күнделікті өмірге қажетті құрал-саймандар өте берік көкшіл немесе қызғылт граниттен жасалатын болды. Атап айтқанда олар – дән жарғыштар, қол диірмен, кетпен-шот, тау-кен өндірісіне қажетті кен үккіштер, тас балғалар мен келсаптар т.б.

Металл өңдеуге байланысты темір ұсталығы мен зергерлік өнері көшпелі мал шаруашылығының құрал-саймандарын (*үзеңгі, ауыздық, сулық, өмілдірік, ер, арба-шананың* темір бөлшектері), аңшылық құралдарын (*қақпан, аран*), кейіннен егіншіліктің пайда болуына байланысты кетпен, күрек, тырма, соқа, орақ, айыр сияқты құрал-саймандарын жасап, олардың түрлері көбейе түсті. Мұның өзі егіншілік кәсібінде де өнімді молайтудың кепілі болды.

Қорытынды

Жалпы мәдениетті материалдық және рухани мәдениет деп бөлудің өзі шартты нәрсе. Кез келген рухани құбылыс пен оның заттандырылған түрі адам әрекетінің екі жағы. Өйткені қоршаған ортаға адамның әсері тиеді, ал сезімдері, ақыл-ойы сол қоршаған ортадан (табиғаттан) нәр алады. Қазақ халқының материалдық мәдениеті осы өлкені мекендеген көшпелі тайпалар мәдениетімен орта ғасырларда өркендеп, отырықшы және қалалық мәдениеттің дәстүрлерін жалғастыру негізінде қалыптасқан.

Әрбір қол өнер туындысы адам әлемін жаңа рухани күшке, рухани атмосфераға айналдыруы шарт. Ондай деңгейге көтерілмеген қол өнер туындылар жалған құндылықтар мен үйлесімділікті шайқалтушы теріс құралдар болып табылады. Тарихи үрдіс өнерді уақыт таразысынан өткізеді, оның керектісін қалдыруда одан артық сараптаушы, електен өткізуші, сынақшы жоқ. Адамдар тарихи мұраларды, дүниелерді, көне жәдігерлерді сақтауға тырысады. Бұл - барлық халықтардың ұлттық мәдениетіне тән құбылыс. Сондықтан біз халық шығармашылығының, ұлы суреткерлердің туындыларының құдіретті күші осында деп білеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Маргулан А.Х. Джебказган – древний металлургический центр (Городище Милыкудук) // *Археологические исследования в Казахстане. –Алма-Ата, 1973. –Б. 3-42.*
2. Сатпаев К.И. Доисторические памятники в Джебказганском районе // *народное хозяйство Казахстана. 1941, №1.*
3. Маргулан А.Х., Акишев К.А., Кадырбаев М.К., Оразбаев А.М. Древняя культура Центрального Казахстана. –Алма-Ата, 1966. –Б. 9-57.
4. Маргулан А.Х. Горное дело в Центральном Казахстане // *Поиски и раскопки в Казахстане. – Алма-Ата: Наука, 1972. –Б. 3-30.*
5. Ергалиев І.Е., Телібаев Ф. Қазақ дүниетанымының негізгі ұғымдары // *Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының хабарлары, 1993, Қоғамдық ғылымдар сериясы, №3, Б. 32-38*
6. Швейцер А. *Культура и этика, М., 1973, С. 60.*
7. *Всемирная энциклопедия: Философия /Главн. науч. ред. и сост. А.А.Грицанов, М., 2001, 1312 с.*
8. Қасиманов С. *Қазақ халқының қолөнері. –Алматы: Қазақстан, 1969. –248 б*
9. Уәлиханов Ш. *Таңдамалы. –Алматы, 1985.*
10. Маргулан А.Х., Акишев К.А., Кадырбаев М.К., Оразбаев А.М. Древняя культура Центрального Казахстана. –Алма-Ата, 1966. –Б. 9-57.
11. Марғұлан Ә. *Ұлытау төңірегіндегі тас мүсіндер // Ежелгі мәдениет куәлары. –Алматы, 1966.*
12. Маргулан А.Х. *Казахское народное прикладное искусство. Том 1. –Алма-Ата: Өнер, 1986. – 256 с.*

ӘОЖ 7.04
МРНТИ 18.07.47

Қалжан А.Н.¹, Рысымбетов Е.К.².

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының
6М010416-Өнертану мамандығының 2курс магистранты.

Қазақстан, Алматы қ-сы, [Қазақстан.syrka_juban@mail.ru](mailto:syrka_juban@mail.ru)

² Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты
«Көркем білім» кафедрасының меңгерушісі, Өнертану PhD докторы
Қазақстан, Алматы қ-сы

ӘЛЕМДІК ГРИМДЕУ, ӘРЛЕУ ӨНЕРІНІҢ БАСТАУ АЛУЫ ЖӘНЕ ТАРИХЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада грим өнерінің қалай бастау алғаны жайлы сонымен қатар грим өнерін әр елде қалай дамып және де қалай қабылдағаны жайлы сыр шертіледі. Театрдағы грим табиғаты спектакльдің көркемдік ерекшеліктеріне, актердің, режиссердің ниетіне байланысты орындау дизайнының түсінігі мен стилі жайлы түрлі деректер жайлы ой қозғалды. Ертеде кездегі грим өнерінің бастау алуындағы тың деректер, олардың өкілдері жайлы деректер мысалға келтірілген.

Түйін сөздер: өнер, грим, парик, мәдениет, қарым-қатынас, ықпалдасты, театр, косметика.

Kalzhan A.N.¹, Ryssymbetov E.K.².

¹ master of 2 course, Kazakh National Pedagogical University named after Abay,
Insitute of Arts, culture and sport syrka_juban@mail.ru

Almaty, Kazakhstan

² Art critic PhD,

Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Insitute of Arts, culture and sport

HISTORY OF MAKEUP, THE BIRTH OF MAKEUP ART

Abstract

This article describes how the art of makeup began, as well as how the art of makeup developed and adopted in different countries. The nature of makeup in the theater, in connection with the artistic features of the play, the intentions of the actor, the Director, touched on various facts about the concept and style of performance design. In ancient times, new data about the beginning of grim art and their representatives are presented.

Keywords: art, make-up, wig, culture, communication, integration, theater, cosmetics.

Қалжан А.Н.¹, Рысымбетов Е.К.².

¹ КазНПУ им. Абая, магистр 2 курса Института искусств, культуры и спорта
г. Алматы, Казахстан. syrka_juban@mail.ru

² КазНПУ им. Абая, Институт искусств, культуры и спорта Искусствовед PhD доктор

ИСТОРИЯ ГРИМА, ЗАРОЖДЕНИЕ ГРИМЕРНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

В данной статье рассказывается о том, как начиналось искусство грима, а также о том, как развивался и как приняли искусство грима в разных странах. Природа грим в театре, в связи с художественным и особенностями спектакля, намерениями актера, режиссера, затронула различные факты о понятии и стиле исполнителя дизайна. В древности представлены новые данные о начале гримского искусства, их представителях.

Ключевые слова: искусство, макияж, парик, культура, общение, интеграция, театр, косметик.

Кіріспе. Әлемдік гримдеу, әрлеу өнерінің бастау алуы және тарихы

Грим тарихы ғасырлар бойы келе жатқан әдет-ғұрып кезеңінен бастауын алады. Сол кезде түр-әлпетті немесе денелерін бояу діни сипатқа ие болды және рәсімге қатысушылардың сыртқы өзгерісіне арналған деп саналды. Бастапқыда грим сурет пен бояулар бойынша өте шартты болды және олардың сипаты нақты типтік нұсқасын атап көрсетуге ешқандай ұмтылыс болған жоқ. «Косметика» грек тілінен *kosmetis* - безендіру өнері. «Косметика» ұғымын екі тараптан қарастыруға болады: 1) адамның келбетін жақсарту құралдары мен әдістері туралы ілім. 2) теріге, шашқа, тістерге және тырнақтарға күтім жасау құралы. Грим тек косметиканы ғана емес, хирургиялық, физиотерапиялық әдістерді де нысанына алады. Ежелден бері гримді адамдар сүйсіне қолданғаны жайлы айтылып келеді. Адамдардың сыртқы түрін безендіруге деген ұмтылыс әр түрлі дәуірдегі адамдарға тән болды, олар таза дене мен бетке деген күтімді ұштастырды. (Сурет1)

Сурет 1. Ежелгі бояулар

Жоғарыда көрсетілген бояулар, ерте ғасырлардан бері адамзат бет бояуымен айналысқанына дәлел келтіретін құралдар болып табылады. Мұз дәуірінің үнгірлерінде археологтар көздер мен қастарды бояуға арналған ерін далабының қаламдарын, татуировка салатын шыбық тәріздес қаламдар тапты. Мерекелер, діни рәсімдер мен әскери жорықтар кезінде қарапайым адамдар денелері мен беттерін қарабайыр түстермен бояған: түрлі-түсті саздар мен қарындаштар, көмір, шөптер мен жапырақтардың шырынын қолданып беттерін бояған. Жануарлардың майымен теріні суықтан және ыстықтан қорғау мақсатында, денені ысқылап тастаған. Адамзаттың, қоғамының дамуымен грим объективті және субъективті себептердің әсерінен үнемі өзгеріп отырды. Ғасырлар өзгерген кезде олар эстетикалық жағынан өзгертілді және алуан түрлі бейнеде болды. Бір кездері әдемі болып саналған грим, кейін қарабайыр, кейде тіпті жағымсыз болды.

Ежелгі Грецияда ежелгі уақытта ұзын бұйра шаштардан жасалған шаштар конус тәрізді байламдарға салынып, маңдайдың үстіндегі шаштар толқындарға немесе кішкентай бұйраларға орналастырылған, ал қастар мен шаш өсуінің басталуы арасындағы қашықтықты екі саусақпен кең қалдырған, өйткені сол кездегі эстетикалық тұжырымдамаларға сәйкес саналған.

Ежелгі Греция мен Римдегі грим алғашқы сырт киімге міндетті қосымша болды. Әйелдер мен ер адамдар спортпен шұғылданды, әдемі дене сұлулықтың символы болды. Қаншалықты күшті шыңдалған дене, соғұрлым әсем болды. Грек философтары бір ауыздан сұлулықтың қасиетін мойындады. Адамдар сұлулық пен денсаулық басты құндылық деп санады, ал олар үшін байлық үшінші орынға ие болды. Грек әйелдері көп мөлшерде ағартқыш, ақшыл, иық пен қолдарға, бетке, кірпіктер мен көздерге арналған ұнтақтарды, иіс суларды тұтынды. Хош иісті эссенциялар, парфюмерлер, майлар керамикалық бөтелкелерде сақталды. Жылтыратылған қоладан жасалған айналар сәнді зат болды және өте қымбат болды. Ғарыштық құралдар көбінесе өнер туындылары болған әдемі боялған ыдыстарда сақталды. Көркемдік безендіруге және жақсартуға әрдайым үлкен көңіл бөлінген. Археологиялық қазба жұмыстарының арқасында бізге жеткен материалдық мәдениет

пен өнер нысандары бізге өткен дәуірде өмір сүрген адамдардың қандай болғанын анықтауға көмектесті.

Бұл заттар яғни Грим мен бет бояу, дене бояу Чехия халықтарына (Египет, Вавилон, Ассирия, Греция, Рим, Иудея) танымал болғанын көзіміз жетіп отыр. Мысыр пирамидаларынан қазу барысында көптеген заттар табылды. Әдетте май, жақпа, бояулар мен парфюмерлерге арналған. Мысырлықтар үшін гримді сыртқы бейнесіне ғана емес, сонымен қатар дәрілік мақсатта да қолданды. Олар өсімдік, жануар және арамшөптер мен өсімдік майларынөндіру құпияларын білді. Мысырлықтар ұлпалы ұлулардың несеп қабығынан алынған жарқыраған бояуларды ойлап тапты. Ұнтақтарды дайындауға арналған рецепттер жазылды. Терідегі күңгірт, табиғи кемшіліктерді жасырды, және орны терең тыртықтарды жасыру құпияларын білді. Мысырлық әйелдер қара «бояулармен, көмір ұнтақтарымен» көздерін бояды. Олар кірді күлмен, кірпішпен немесе ұсақ құммен жуып тастады. Пирамидалардан табылған папирустар косметикалық рецепттердің құпияларын ашты. Грим сол кездегі барлық халыққа тән құбылыс болды. Мысырдағы пирамидалардың құрылысы кезінде олардың санының көбейуіне себеп болды. Билеуші Клеопатра мындаған жыл бұрын «Бет терісіне арналған дәрі-дәрмектер » бояулар туралы кітап жаздырды, онда ол бет бояуға көп көңіл бөлді. Ол кітапта 500-ден астам ретцептер, соның ішінде дәрі-дәрмектер, косметикалық мақсаттарда қолданылады (тері, бұлшық ет ауруларын жою үшін де). Рим мемлекетінің әртүрлі даму кезеңдерінде, әсіресе империя кезеңінде, косметикалық өнімдерге керемет ақша жұмсалды.

Сурет 2. Клеопатраның гримі

Мысырлықтар келбетіне өте мұқият қарады: қастарын көмірмен бояса, қара бұқалардың қанымен ағарған шаштарын бояды, сол сияқты (Клеопатра өзі де сұр шаштың солай жасыруға тырысты), тырнаққа арналған лак, ерін далабы және ағартатын минералдары бар өсімдіктер, жануарлардың ұсақталған сүйектері мен тістері және басқада боянатын заттарды ойлап тапты. Грим медициналық мақсатта да қолданылды: мысырлықтар көздерін бояу арқылы, ыстық жел мен күннің әсерінен қабақтың қабынуын және ауруын алдын аламыз деп сенді. Мұндай косметика жиынтығын жоғарыда айтылған Клеопатра жасаған. Тері жұмсақ әрі ақшыл болып тұруы үшін, есек сүтті ваннасы немесе қолтырауын қанының тамшыларынан ванна қабылдады. Ежелгі гректер грим өнертабысын Афродита құдайына жатқызған. Дегенмен, жарқын грим тек гетеросексуалды әйелдерге арналған деп санады. Жарқын гримге ұқсас көзқарастар тарихта бірнеше рет қайталанған.(Сурет 1)

Афиндық Ксенофон бет бояуларын қолдану алаяқтыққа ұқсайды деп жазды, өйткені бұл әйелдің сыртқы келбеті туралы жаңылыстырады. Ежелгі грекәйелдері, басқа косметикалық құралдармен қатар, терінің ақтығын сақтап қалуға тырысты, өйткені тотығу күн астында көп жұмыс істейтіндерге ғана: күл немесе қарапайым адамға ғана тән деген ұғымды ұстанды. Ежелгі Римде өздері бай, үй

шаруасында отырған әр бір әйелдердің үйінде әрлейтін құлдары болған. Бай әйелдерге қызмет етіп, бояндыратын жандарды «Косметиктер» деп атаған. Олар құлдардың деңгейінде болған. Косметиктер өз қожайындарының бетін мінсіз қылу мақсатында түрлі-түрлі бояуларды қолданған. Кей кездері безеу, сүйелдерін жасыру мақсатында-қорғасын немесе ртут ұнтақтарын қолданған. Әрине, ол кезде бұл ұнтақтардың зияндығы жайлы білмеген. Кей кездері айлакер адамдар, бұл улы ұнтақтарды саясатта адам өлтіру мақсатында да қолданды. Кейін келе ол ұнтақ дене еніп, адам ағзасын улап өлтіретіні жайлы білді. Ол кездегі тағы бір сән түріне жатқан, ол беттің кем-етігін жасыру мақсатында шыбынды қолдану болды. Беттің тыртығы немесе тағы да бір кем-кетік тұстары болса, ол тыртықты шыбын қанатымен немесе шыбынды сол тыртықтың үстіне жапсыру сәнге айналды. Сол кездерден бастап мысырлықтар өздерінің боянатын құралдарымен шет елдерге танымал бола бастады. Мысырлықтардың боянатын бояулары, ұнтақтары көптеп сұранысқа келе бастады.

Египеттен әкелінген ұнтақтар мен майлар ерекше бағаланды. Олар сиқырлы қасиеттерге ие болды. Қазынашылық бос болып, ақша болмағандықтан, Рим Сенаты парфюмерлерді сырттан әкелуге шектеу қойды. Рим ғалымы Плиний Элдер: «Үндістан, Қытай, Араб түбегіндегі елдер, ең консервативті бағалауларға сәйкес, жыл сайын Рим қазынасынан жүз миллиондаған қаржы түсірген» деп жазды.

Италияның қалалық штаттары - Неаполь, Рим, Флоренцияда - арнайы парфюмерлік дүкендер болды. Косметикада қызыл және ақ түстер басым болды. Бетті бір түске келтіру әр әйел қолданатын керемет өнерге айналды. Милан герцогы КэтринФорса арнайы нұсқаулық жазды, онда түстерді қолдану ережелері, грим тәсілдері таныстырылды. Әйелдерде де, ерлерде де ашық маңдай әдемі болып саналды. Сондықтан, олар сәнге сәйкес келетін сызықтардың тегістігін бұзбау үшін, қастарын жұлға жүгінді.

Еуропада косметиканы халық кеңінен қолдана бастады. XVII ғасырда ұнтақ сән болды. Ол теріге жағылды, жұмыртқаның ағымен араластырды: қабат неғұрлым қалың болса, соғұрлым жақсы болады. Англия патшайымы Елизавета I терінің мөлдірлігіне аса көңіл бөлді. Бетің мөлдірлігін көрсету үшін бетіндегі қан тамырларын ұнтақ қабатымен аздап бояды. Кейінірек шыбындар косметика жиынтығына кіре бастады - қара немесе қызыл патчтың кесектері, олар шешек пен сүйелді жасыру үшін бетіне шыбынды жабыстырып қою сәнге айналды. XVIII ғасырда сәнді әйелдер тышқан жүнінен жасалған жалған қастарды жабыстыра бастады. Кейінірек Еуропада сән сұранысы бойынша қолданылатын ақшыл және ақ түсті заттар пайда болды. Олармен жұмсақ қызғылт жүздерін жауып тастады. Ол кезде бет бояуы соншалықты күрделі болғандықтан, өнерді қажет еткен, сондықтан ханымдар бұл үшін суретшілерді де шақырған. Францияда XIII Людовик патшаның тұсында сот ханымдары мен мырзаларының боялған жүздері жиі кездесетін жағдай болды. Олардың сыртқы түрі нәзік және әдемі қуыршақтарға ұқсады. Парфюмерлер, шаштараздар иісті жақпа, хош иісті эссенциялар, далаптар, қылшықтар, қастар мен өтірік шаштар ойлап тапты.

Франкфурттағы Сенат қаулы шығарды: егер біздің қаламыздағы кез-келген әйел түрлі жалған тәсілдермен некеге түсіп жатса, мысалы: қызару, ақтау, ерін далабы, парфюмерия, жалған тістер, жалған шаштар, кеудеге және сол сияқтыларға арналған төсеніштер, әйел сиқырлық үшін сотқа тартылады, ал сот неке құқығын бұзуы мүмкін.

Кейде кейбір косметикаға улы ұнтақтар қосылды. Ақымақ және зұлым билеушілер парфюмерлердің қызметін пайдаланды. Сонымен, Мениал көпіріне қонған әйгілі Рене Флорентин әдемі қаптамада улануды жасыратын ерін далабы, парфюмерия, ұнтақтар жасады. Королева Екатеринаның кезінде де Медичидің кезінде де патшайымға қарсы болған көптеген адамдар боянатын заттардың құрамында улы (өлімге әкелетін) заттар бар сәнді «сыйлықтардың» кесірінен қайтыс болды.

Ресейде 17 ғасырда еуропалық костюмдермен қатар косметика мен парфюмерия қолданыла бастады. Танымал ағылшын дипломаты және саяхатшысы Дж.Флетчер «Орыс мемлекетінде» кітабында Ресейде әйелдер беттерін «ағартады және қызартады, оны кез келген адам көре алады. Алайда, бұл жерде оған ешкім мән бермейді, өйткені оларда тек күйеулері ғана ұнатпайтын әдет бар, бірақ олардың өздері әйелдеріне және қыздарына ағартып, бет сырлау үшін аққұба сатып алуға рұқсат береді». Ұнтақ қылшық қалың қабатқа болып жағылады, сондықтан бет маскаға ұқсаған. Көңіл көтеру фестивальдерінің бірнеше сағатында ханымдар макияжды өзгертуге мәжбүр болды, өйткені сәngerлер арасында өте танымал болған мырыш ақтығы құрғап, бетінен құлап кетті. Нобельдер, сот дворяндары Еуропадан әкелінген бояулар мен майларды қолданды.

Француздардың хош иісі әтірлері мен талғампаз қаптама ешкімді бей-жай қалдырмады.

Неміс саяхатшысы Адам Олеариус оған таң қалдырған орыс сұлулығының келбетін еске түсіреді: «Орыс әйелдері ... қалаларда бәрі қызарып кетеді, сонымен қатар өте дөрекі және өнерсіз; оларға қараған кезде, сіз олардың бетіне ұн жағып, содан кейін щеткамен боялған деп ойлауыңыз мүмкін; олар қастар мен кірпіктерді қара, кейде қоңыр түске бояйды». Ауылдарда қызылшамен беті қызарып, қасы күл мен көмірмен көмкерілген. Біз хош иісті шөптер, инфузиялар, ұсақталған жапырақтары мен жапырақтарынан жасалған ұнтақтарды қолдандық.

Және айта кететін жайт сонау 1882 жылы Брокар көрмелердің бірінде субұрқак ұйымдастырды, оның ағындары Мәскеу зауытында шығарылатын гүлді одеколаның хош иісін көрсетті. 1918 жылы зауыт мемлекет меншігін өткен соң «Жаңа таң» деп аталды, ол Ресейде және Еуропада кең танымал болды.

Грим өнері бірден грим деп айтыла қойған жоқ. Қазіргі таңда театрда грим өте алуан түрлі. Грим жағылу түрі де көптеген жағдайларға байланысты: спектакльдің жанры мен стиліне, режиссер тұжырымдамасына, жалпы декоративті - визуалды шешімге (костюмдер мен жарық есебін қоса), сонымен қатар актердің физикалық деректері мен бейненің пластикалық интерпретациясына қарай бөлінеді. Феодализм дәуірінде, кабуки актерлері, халық арасында кең танымал болғанына қарамастан, қоғамда төмен позицияны иеленді. Кабуки театрындағы грим ерекше, маска тәрізді, шашты, сақалды, шаш үлгісін - Яроатама (маңдайын қырып тастау) қолданады. Билік шаш үлгісінде олардың формасын шектеді, орындаушыларды өздерінің тартымдылығынан айыру үшін маңдайларын мұқият қырынуды талап етті. Бұл жағдайда әртістер айла-амалға жүгінді: олар маңдайларына шарф, кішкентай парақшалар, жіңішке жібек бинт кигізді, олар алыстан жылтыр қара шашты болып көрінді. Кейін бинт қара парикпен ауыстырылды. Кабукиде олар Вут театрында парик тәріздіжасанды шаштарды киетін, олардың пішіні мен шаш ұзындығы бойынша ерекшеленетін. Ал Қытай театрларында грим жасаудың түрлері мүлде басқа болды. Кабукиде әртүрлі рөлдер үшін грим және париктер жасалды. Гримдегі гүлдердің символикасы, маска болды. Сонымен, актерлерге жағымды кейіпкер рөлін ойнап, ақ грим жағылды, спектакльдің жағымсыз кейіпкерлерінде қызыл түсті тондар және бетінде көк жолақтар болуы керек. Кумадори бетке бояуды қолданудың ең көп таралған әдісі болып саналды. Бұл түсі, пішіні, өрнегі бойынша әртүрлі сызықтар. Олар бетіндегі табиғи сызықтарды нығайттыдрама театрындағы жындар маскаларын, рухтарды еліктейтін қытай драмасы әсер етті. Грим таңбасы символдық, негізгі түстер қызыл, көк, қара, ал қосымша түстер сирень, қоңыр және алтын. Кейде кумадори сызықтары актердің қолдары мен аяқтарына қолданылады. Кабуки театрында көрермендерге жұқа мөлдір қағазға немесе жібекке кумадоридің ізін беру ежелгі дәстүр болған. Әйел рөлдерін сомдаған актерлер қастардың табиғи формасын бетперде етті, бетін, мойнын, қолын, артын ақ бояумен жауып, басына таңғыш салды. Бояу бетке щеткамен, щеткамен қолданылды: қызыл, жасыл, қара. Кумадоридегі қызыл сызықтар мейірімділікті, әділеттілікті, сезімдердің күшін көрсетеді. Қызыл және қара - иландыру, илану. Көк сызықтар қорқынышты, өз-өзіне күмәндануды, фантастиканы және табиғаттануды көрсетеді. Осындай сынды әлемдік театрдағы грим өнері сан алуан. Елдегі халқына қарай, тұрмыс тіршілігіне қарай грим түрі де сипаты да жағылу техникасы да әртүрлі болып келеді.

Қазақстанға грим өнері театрлардың ашылуымен бастау ала бастады. Ең бірінші қойылған қойылымдар аса грим өнерін талап етпегенімен, кейін келе сомдалатын бейнелерге грим жағу міндетті болды. Яғни сомдалып отырған кейіпкердің бейнесін ашу мақсатында, әртістің толық сол кейіпкерге айналуын қамтамасыз ететін бұл әрине грим.

Сурет 3. Қойылымға дейінгі грим жағу сәтінен

Жоғарыда айтылғандай Грим өнері сурет салу ғана емес, сонымен қатар тұлғаның пішіні мен түсін модельдеу, түзету немесе ұқсату болып табылады. Сәндік боянатын препараттарды қолдана отырып, мақсат тартымды тұлға ерекшеліктерін атап өту және де орындап отырған кейіпкердің бейнесін ашу болып табылады. Ең бастысы - бұл грим өнерін жетік қолдана білу. Гримді дұрыс қолдану және уақтылы жою кезінде терінің әдеттегі процестерін бұзбайды. (Сурет 3) Грим жасаудың маңызды компоненттерінің бірі болып табылады сахналық бейне, актерлердің сыртқы және ішкі тұлғалық ерекшеліктерімен, спектакль басталатын кезеңмен тығыз байланысты. Театрдағы грим табиғаты спектакльдің көркемдік ерекшеліктеріне, актердің, режиссердің ниетіне байланысты орындау дизайнының түсінігі мен стилі. Сонымен бірге сәтті грим мінез-құлық белгілерінің айқын көрінуіне ықпал етеді, пьесаның жалпы шығармашылық ниетін түсіндіруге негізделген кейіпкердің рухани және физикалық портреті. Актер үшін гримнің рөлі бойынша жұмыс жасаудың шығармашылық процесі бейнені одан әрі ашуға өзіндік серпін мен ынталандыру болып табылады. Гримнің арқасында актер бет-бейнесін өзгерте алады, оған көп нәрсеге көмектесетін экспрессивті форманы беретін гримнің орны ойып алардай бір өнер тұсы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сыромятников И. *Грима, шашұлгілері және сахналық бейне*. – М.: Рипол Классик, 2005. – б. 139–143.
2. Станиславский К.С. *Грим туралы кітапша*. Музей МХТ, ин. №1011056).
3. Арто А. *Театр және оның егізі*. М.: Мартис, 1993 192 б.
4. Вахтангов Е. *екі оқушының ойы Евгений Вахтангов Жинақ* М.: ВТО, 1984-565б
5. Владимиров В. *Школа театрального искусства. Руководство к практическому изучению мимики, декламации и грима*. М.: тип. Вильда, 1887 -416 б.
6. Гарин Э.С. *Мейерхольдом (воспоминания)*. М.: Искусство, 1974 211 с. Герцен А.И. *Собрание сочинений в 30-ти тт., Т. 4*, М.: изд. Академии наук, 1955- С.342
7. Гладков А.К. *Театр: воспоминания и размышления*. М.: Искусство, 1980 -463 б
8. Гоголь Н.В. *Довести. Пьесы. Мертвые души*. М.: Художественная литература, 1875, 654 б.

УДК 75
МРНТИ 18.31.31

М. У. Қайдаров

доцент, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: Malik.Uays@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ МОДЕРНИЗМА

Аннотация

В статье предлагается компаративный обзор философии модернизма. Модернизм (с перевода с итальянского языка означает *modernismo* - «современное течение»; от лат. *modernus* - «современный, недавний») - общность направлений искусства конца XIX - начала XX века, признаком которых можно считать разрыв с предшествующей художественной традицией, стремление к новому, условность стиля и непрерывное обновление художественных форм^[1]. Модернизм был основным направлением в западноевропейской культуре XX века, проявив себя в различных видах искусств. Модернизм определяют как своеобразную философию и новую форму художественного мышления. Наиболее заметными течениями в рамках классического модернизма принято считать фовизм, экспрессионизм, кубизм, футуризм, дадаизм, сюрреализм. Также к модернистским течениям относят более ранние импрессионизм и постимпрессионизм и более поздние - оп-арт, кинетическое искусство. Классический модернизм, как правило, использовал абстрактную форму, поэтому абстрактную живопись часто считают одним из наиболее характерных примеров модернизма. В то же время, модернизм не ограничен абстрактными принципами и многие его канонические примеры были созданы в рамках фигуративной живописи. В широком смысле модернизм - «другое искусство», главной целью которого является создание оригинальных произведений, основанных на внутренней свободе и особом видении мира автором и несущих новые выразительные средства изобразительного языка, нередко сопровождающиеся эпатажем и определенным вызовом устоявшимся канонам. Модернизм – дает возрождение в искусстве мифологическую методичку. В статье предлагается компаративный обзор философии модернизма с образом мышления и культуры кочевников. Особое внимание уделяется к труду В.В.Кандинского «О духовном в искусстве», в особенности о его «Принципе внутренней необходимости» и сравнивая его с изобразительным искусством кочевников и их отношение к бытию.

Ключевые слова: Модернизм, Кубизм, Фовизм, Постимпрессионизм, Футуризм.

Қайдаров М. У.

доцент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., E-mail: Malik.Uays@mail.ru

МОДЕРНИЗМ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада модернизм бағыты туралы пікір қозғалады. Модернизм (итал. *modernismo* - «заманауи ағым»; от лат. *modernus* - «заманауи, жуырдағы» ұғымын білдіреді) - XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басындағы өнердің жалпы бағыты, оның белгілері осыған дейінгі көркемөнердің дәстүрлі бағытының басқа арнаға бұрылуы, жаңаға ұмтылыс, стиль шарттылығы және көркемөнер түрінің үздіксіз жаңаруы. Модернизм - XX ғасырдағы батысеуропалық мәдениеттің өзін өнердің әртүрлі бағытында көрсеткен негізгі бағыты болды. Модернизм философияның және көркем ойлаудың жаңа бір түрі ретінде анықталады.

Классикалық модернизмнің аясындағы елеулі ағым фовизм, экспрессионизм, кубизм, футуризм, дадаизм, сюрреализм саналады. Сондай-ақ модернистік ағымдарға ерте басындағы импрессионизм және постимпрессионизм және одан кешеуілдеуі - оп-арт, кинетикалық өнер жатады. Классикалық модернизм әдетте абстрактілі түрді қолданды, сондықтан абстрактілі живопись көбіне модернизм

үлгісінің бір сипаты саналады. Сонымен бірге модернизм абстрактілі принциптермен шектелмейді және оның көптеген канондық үлгілері фигуралы живопись аясында дүниеге келді.

Модернизм кеңейтілген ұғымда – «басқа өнер» деген сөз, мағынасы, басты мақсаты – ішкі еркіндікке негізделген, автордың дүниені ерекше көруімен бейнелеу тілінің жаңа жолдарын айқындайтын, ол эпатажды болуы мүмкін, орныққан канондарды белгілі бір дәрежеде өзгертуге түрткі болатын дара шығармаларды дүниеге әкелу. Модернизм өнердегі мифологиялық тәсілді жандандыруды көздейді.

Мақалада көшпенділердің ойлау ерекшелігі мен мәдениеті қамтылумен модернизм философиясына салыстырмалы шолу берілген. Әсіресе В.В.Кандинскийдің «Өнердегі рух бейнесі туралы» еңбегіне, оның «Ішкі қажеттілік қағидаларының» ерекшеліктеріне ерекше назар аударылған, ол көшпенділердің бейнелеу өнерімен және олардың дүниеге көзқарасымен салыстыра қарастырылады.

Түйін сөздер: Модернизм, Кубизм, Фовизм, Постимпрессионизм, Футуризм.

M. U. Kaidarov

*associate Professor, Abay Kazakh national pedagogical University,
Kazakhstan, Almaty, E-mail: Malik.Uays@mail.ru*

FEATURES OF MODERNISM

Abstract

The article offers a comparative review of the philosophy of modernism. Modernism (Italian modernismo - "modern movement"; from Latin modernus - "modern, recent") - a commonality of art trends of the late XIX - early XX centuries, a sign of which can be considered a break with the previous artistic tradition, the desire for a new, conventional style and continuous updating of art forms [1]. Modernism was the main direction in the West European culture of the twentieth century, having proved itself in various types of art. Modernism is defined as a kind of philosophy and a new form of artistic thinking. The most notable trends in classical modernism Fauvism, Expressionism, Cubism, Futurism, Dadaism, Surrealism are considered to be. Also, modernist trends include earlier impressionism and post-impressionism, and later - op art, kinetic art. Classical modernism, as a rule, used an abstract form, so abstract painting is often considered one of the most characteristic examples of modernism. At the same time, modernism is not limited to abstract principles and many of its canonical examples were created in the framework of figurative painting. In a broad sense, modernism is "another art", the main purpose of which is the creation of original works based on inner freedom and a special vision of the world by the author and carrying new expressive means of a pictorial language, often accompanied by shocking and a certain challenge to established canons. Modernism - gives a revival in art of a mythological technique. The article offers a comparative review of the philosophy of modernism with the way of thinking and culture of nomads. Particular attention is paid to the work of V.V. Kandinsky "On the spiritual in art", in particular on his "Principle of internal necessity" and comparing it with the visual art of nomads and their attitude towards being.

Keywords: Modernism, Cubism, Fauvism, Post-Impressionism, Futurism.

Кіріспе

Дүние жаралғаннан бері адам баласы өзін қоршаған ортаның әдемілігі мен келеңсіздігін, өзінің ішкі жан айқайын әртүрлі формада бейнелеп көрсетіп келеді. Қоғам дамуына қарай өнердің барлық түрі өзгерістер мен жаңаруға ұшырағанындай, бейнелеу өнерінде де заманына қарай оның дамуы мен шырқау кезеңі болады. Бір кездері Еуропа суретшілерінің шеберханаларында (нақты айтқанда ХҮІІІ ғасыр) живописьтің классикалық бейнелеу түрі шырқау биігіне жетсе, уақыт өте келе ойшыл суретшілердің бағыт-бағдар беруі арқасында бейнелеу өнері қоғамның жоғын жоқтайтын үлкен күшке, құралға айналды. Соның айғағы ретінде ХІХ ғасырдың аяғы мен ХХ ғасырдың басында Еуропа өнерінде «Модернизм» деген ұғым пайда болды.

Еркін ойдың нәтижесі

Жалпы өнердің даму сатысы бойынша талдайтын болсақ, импрессионис-тердің өмірге келуін классикалық өнерден қол үзбей, ХҮІІІ ғасырға дейін сақталып келген, Еуропа бейнелеу өнерінде

жаңаша көзқарас қалыптастырған Эдгар Манеден бастауға болады. «Модернизм» өнерде живопиське ғана қозғау салып қойған жоқ, өнердің барлық түріне де әсерін тигізді. Мысалы театр, кино өнеріне, әдебиет пен музыкаға үлкен өзгерістер әкелді. Дәл осы кезеңде өнердегі көптеген модернистік ағымдардың келуіне жол ашқан импрессионизмнің орны ерекше. XIX ғасырдың 80-шы жылдары Францияда импрессионизм идеясы пайда болды. Француз тіліндегі «impression» деген сөздің мағынасы «әсер» дегенді білдіреді. Импрессионист суретшілер өздерінің өмірдегі көзқарастары мен әлем жаратылысының мың құбылған қас-қағым сәттерін қарапайым және әсерлі етіп көрсетуге күш салды. Осы ағымдағыларға ХҮІІІ ғасырдың ортасында құрылған Париж Корольдігінің живопись және мүсін академиясы барынша қарсылық білдіріп бақты. Академия классикалық орындалуы мен сюжеті жағынан классикалық канонға келмеген шығармаларды жыл сайын астанада болатын көрмеге қабылдамай отырды. Қабылдайтын комиссияның мүшесіне тек қана академияның мұғалімдерін бекітетін. Өз заманынан оқ бойы озық тұрған бұл суретшілер 1874 жылдың сәуір айында Париждегі Капуцин бульварында ресми емес көрме ұйымдастырады. Бұл көрмеге 30-ға жуық живописьтің жас шеберлері қатысады. Әрине бұлардың бәрі академияның салонына суреттері қабылданбаған суретшілер болатын. Көрмеге қатысушылар ол кезде көпшілікке аса танымал суретшілер емес еді. Олар Клод Моне, Камилль Писаро, Поль Сезанн, Альфред Сислей, Эдгар Дега, Огюст Ренуар және т.б. суретшілер. Көрмеге қойылған суретшілердің шығармалары дәстүрлі классикалық живопиське төңкеріс жасап жіберді. Жаңадан құрылған импрессионистер үшін тарихи сюжеттерден гөрі, күнделікті өмірдің шындығы мен қарапайым адамдардың шынайы өмірін бейнелеген сурет әлдеқайда құнды болып есептеледі. Олар өздерінің күнделікті өмірден алған әсерін кенепке ерекше техникалық тәсілде еркін орындауға тырысты. Дегенмен де дәстүрлі классикалық живописьтен қана алшақ кетсе де, импрессионистер өздерінің алдындағылардан қалған мұрадан бас тартқан жоқ. Импрессионистер шығармаларына Кубс, Делакура, Констебель және басқа суретшілер мен классикалық живопись мектебінің өкілдері үлкен әсерін тигізді. Кейін импрессионистердің шығармаларын өнер танушылардың зерттеп, талдауы живописьтегі жаңа ағымдардың жаңа тұрғыда дамуына негіз болды. Әсіресе, импрессионизм, постимпрессионизм және модернизмге үлкен түрткі болды. Осы бағыттардың ішіндегі постимпрессионизм бағытының бір саласы – кубизм, 1900 жылдары Францияда өз бетімен дүниеге келді. Бұл ағымның қалыптасуына аса көп күш-жігер жұмсаған және негізгі өкілдері П.Пикассо, Ж.Брактар деп айтылады. XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында өмір сүрген француз ақыны Гийом Аполинер өнердің осы ағымы жөнінде былай дейді: «Өнер көзге көрінген шындықтан ауысып, элементтерге жаңа үйлесім туғызады. Тек ол суретшілердің жасауы мен шындыққа күш береді». Модернизмнің экспрессионизм және дадаизм, абстракционизм мен кубизм, футуризм мен сюрреализм бағыттары әлемнің әр елдерінде пайда болды. Және бұл ағымдар бір-біріне ұқсамайтын ерекшеліктерімен өнер тарихында өшпес орын алды. Белгілі модернизм тарихшысы М.Рейналдың сөзімен айтсақ: «Қозғалыс тізбектегі реакция сияқты. Кубизм фовизмге қарсы, неопластизм футуризмге қарсы, дадаизм экспрессионизмге қарсы, т.с.с. Расында олар бірінен бірі шығады, бірімен бірі байланысты, бүтін нәрсе құрайды» (1 б).

Сырттай әртүрлі болғанымен модернизмнің даму сатысы, белгілі бір ішкі заңдылықтарды бірыңғай логикалық схемаға бағынады. Модернизмнің ішкі айқын қарсылығы қатып қалған классикалық үрдіске қарсы шығуы және де өмір шындығын көшіруден, жаңғыртудан бас тартулары еді. Модернист ағымының суретшілерін біріктірген негізгі ойды абстракционист К.Раушанбергтің сөзінен толық түсінуге болады: «Мен ешқандай философиялық ой айтқым келмейді және біздің уақытты түсіндіргім келмейді. Керісінше раманың ішінде картинада әлемді жасағым келеді», - дейді.

Авангардизм ағымының алға қойған мақсаты бұрынғы классикалық үлгіден бас тарта отырып, орныққан эстетикалық өлшемге қарама қайшы жаңа өнер жасауынан, соған ұқсас немесе басқаша модернистік ағымдар пайда болды. Олар дадаизм, экспрессионизм, фовизм және футуризм. Олардың басын біріктірген мазмұнға қарағанда формасы бай классикалық өнерден бас тартулары. Осы ағымның өкілдерінің қажымай-талмай ізденулері бейнелеу өнерінде жаңа көзқарас қалыптастырды. Кубизмнің жалғасы экспрессионизм мен футуризмді абстракционизм деуге немесе затсыз өнер деуге болады. Бұл құбылыс XX ғасырдың басында, 1920 жылдардың аяғы, 1930 жылдардың бас кезінде туылып, бөлек дербес бағыт алады. Алғашқы абстракттылы өнер өмірдің нағыз шындығын бұрмалап көрсетсе, кейін оны мүлдем бұзды. Ақырында өмірдің нағыз шындығы өнердің объектісі сияқты мүлдем жоғалды. Осындай образ арқылы, шынайлықтан қашу арқылы абстракционист суретшілер өздерін қоршаған әлемнің объективті шындығын әсермен қабылдауларын кенепке көрсетуге мүмкіндік алады. Лирикалық абстракционизмнің өкілі, орыс суретшісі Василий Кандинский 1912

жылы өзінің «Рухани өнер туралы» жұмысында абстрактылы живописьті «Ішкі қажеттілік» деп атайды. Өрісті өнер еркіндікті қалайды, ішкі қажеттіліктен туындаған өнер ғана өміршең болады. Нақты айтқанда, жанның айнасындағы көріністерді тұншықтырмай, еркін көрсете- айта білу.

Табиғаттағы нысандардың бәрі осы көрініске кедергі жасайды. Сондықтан барлық нысаннан бас тарту керек. Василий Кандинский «Ішкі қажеттілікті» үш түрге бөледі. Мысалы, көркемдік, дәстүр, тұлға деп. Оның пайымдауынша, тұлғалықтың көрінісі – адамның жан-дүниесінде болу керек болса, дәстүр жаңашыл рухты бейнелеуі тиіс. Ал көркемдік арқылы автор өнердің мәнін түсінеді дейді. XX ғасырдың ортасында затсыз өнер түрі әлемнің түкпір түкпіріне тарады. Суретші абстракционистердің рухани еркіндікті көрсетуі мен дүниені өздерінше сезініп, әлемнің жаратылысын түсінуге ұмтылуы негізгі мотивіне айналды. Бұл дегеніміз тылсым дүниенің құпиясын түсінуге, рухани тазаруға түскен суретшінің жан айқайы. Мұндай биіктікке жету үшін өнер адамына өзін қоршаған ортадағы алдамшы нәрселерден мүлдем бас тарту керек. Сонда ғана таза өнер туары сөзсіз.

Ал енді осы Еуропада ұзақ жылдар, ғасырлар бойы дамыған өнердегі көзқарастарды дала мәдениетінен іздеп көрсек. Әрине көшпенділердің мәдениетін отырықшы кәрі еуропаның өркениетті мәдениетімен салыстыру оғаштау көрінуі мүмкін.

Жоғарыда айтып өткендей Еуропада модернизмнен бастау алған өнердің дамуы мен ізденістері қандай жолмен әлемдік өнер тарихында ойып орын алды? Осы жолда олар нені іздеді, қандай тығырықтарға тап болды? Василий Кандинскийдің «Ішкі қажеттілік» деп отырғаны дала мәдениетінің, жалпы жер бетіндегі ұлттардың өз бет бейнесін, ұлттығын сақтау жолындағы арпалысы емес пе? Өйткені далалықтардың ойлау жүйесінде қоршаған ортаны, табиғатты бәз қалпында сақтай отырып, еркіндікте өмір сүру заңдылықтары «Ішкі қажеттілік» емес пе? Көшпенділердің ежелгі даму мәдениетінен бастап, күні бүгінге дейінгі дүниені тұтас көру, еркін ойлау, абсолюттік таным мен көзқарасты көруге болады.

Қорытынды

Көшпенділердің ғарышты, дүниені тануында тіршілік атаулының бәрі қозғалыста болады, бәрі бір бірімен жалғасып жатқан мәңгілік иесі дейді. Далалықтар мынау өмірді жалған өмір деп қарау арқылы кез келген затты белгімен таңбамен көрсету арқылы абстрактілі ойлауға, көрсетуге тырысқан. Жалған дүниені көшіруден бас тартқан. Ал өнердің тек еркін ойдың, еркіндіктің арқасында дамидығын әлемдік өнер тарихынан көреміз. Мысалыға, П.Пикассо, Брак, Модильяни өнерде өз жолдарын табу үшін Африкалық маскілер мен мүсіндерден сүйеніш тапса, Матисс шығыстың ою-өрнегі мен текемет, алаша, құрақ - көрпешеден, дала мәдениетінен өздеріне арқау іздеп тапты. Олар өнердегі жолдарын көп ізденіс арқылы тауып, осылай жаңалық жасады. Осы тұрғыда, ойымызды саралай келе, өнерді жасау үшін ұлттық өнердің алғашқы формасына арқа сүйенеріне көзіміз жетеді. Қандай да бір ұлт өзінің бастапқы дүние танымы мен қолөнерін, мәдениетін, тілін, дінін сақтамаса тұтастығы мен ұлттығынан айрылып қана қоймайды, өзге ұлттың өнерінен демеу іздейді. Өзін іздейді. Осы құндылықтарды, көзінің қарашығындай сақтай отырып, бағалай білген өнер адамы, өнерде адаспай өз жолын табары хақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Рычкова Ю.В. Р93 Энциклопедия модернизма –М.:Издательство ЭКСМО пресс., или 221 стр.
2. Б-17 Байжігітов Б. «Бейнелеу өнерінің теориялық мәселелері» -Ақтөбе: «А-полиграфия» ЖШС, ж. 240 бет.
3. «Малая история искусств» - Искусство, Москва, 1991 г. стр.117-134.

ӘОЖ 745/749
МРНТИ18.31.51

Орынбасарұлы Е., Жеделов Қ.О.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Өнер, мәдениет және спорт институтының 6M041600-Өнертану мамандығының 2 курс магистранты

Қазақстан., Алматы қ-сы.,

Ғылыми жетекші: Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Өнер, мәдениет және спорт институтының «Көркем білім» кафедрасының профессоры, педагогика ғылымдарының докторы

Қазақстан., Алматы қ-сы.

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ АСПАПТАРЫНДА КЕЗДЕСЕТІН ДӘСТҮРЛІ МОТИВТЕР

Аңдатпа

Мақалада авторлар қазақ ұлттық қол өнерінің түрлеріне, даму тарихы мен өзіндік табиғи ерекшеліктеріне жете тоқталып, қазақ халқының ұлттық қол өнерінің ішінде орын алатын ағаш ұсату өнері бағытында ұлттық музыка аспаптарын жасауда және әшекейлеуде орын алатын дәстүрлі мотивтердің, олардың ішінде әсіресе, қазақ халқының ұлттық ою-өрнектерінің мәні мен маңызын, семантикасы мен семионтикасын, табиғи ерекшелігін, олардың түрлері мен даму тарихын, қолданысын анықтап қарастырған. Сонымен қатар, авторлар мақалада «миф», «дүниетаным», «қол өнер», «мәдениет» ұғымдарына анықтама беріп, қазақ халқының көне музыкалық аспаптары мен дәстүрлі қазақ музыка мәдениетінің даму тарихын, өзіндік ерекшелігін қарастырып, жандануына елеулі үлес қосқан этнографтардың, археологтар мен философтардың еңбектеріне талдау жасап, дәстүрлі қол өнеріне оның ішінде ағаш ұстау өнері бағытындағы «жетіген» ұлттық музыкалық аспабына анықтама беріп, оның өзіндік қасиетін, мағынасын ашып, аталған аспаптың даму тарихы мен ерекшелігін қарастырып, ол аспап туралы халық ауызында қалған аңыздың мазмұнымен таныстырып өтті. Авторлар аталған тақырыпқа байланысты зерттеген ғалымдарымыздың еңбектерін саралап, оларға терең анықтама беріп, талдағаны аңғарылады.

Түйін сөздер: музыкалық аспаптар, қазақ халқы, эстетика, мотивтер, дәстүр, мәдениет, қол өнер, ою-өрнек, архитектура, бұйымдар, шеберлер,

Orynbasarov E., Gedalof K.O.

2nd year master's degree in 6M041600-art History of the Institute of art, culture and sports of the Kazakh national pedagogical University named after Abay

Kazakhstan, Almaty,

Scientific consultant: doctor of pedagogical Sciences, Professor of the Department of "art education" of the Institute of art, culture and sports of the Kazakh national pedagogical University named after Abay

Kazakhstan, Almaty

TRADITIONAL MOTIFS IN MUSICAL INSTRUMENTS OF THE KAZAKH PEOPLE

Abstract

In the article, the authors consider in detail the history of development and the original and distinctive features of the Kazakh national applied art, defined the history of development, the essence and significance of traditional motifs, in particular, national ornaments of the Kazakh people, their semantics and semiotics, natural features and their use in national musical instruments of the Kazakh people. In addition, the authors defined the concepts of "myth", "worldview", "applied art", "culture". They studied the history of the development of ancient musical instruments of the Kazakh people, traditional Kazakh musical culture. We analyzed the works of ethnographers, archaeologists and philosophers who made a significant contribution to the revival and development of the culture of Kazakh music, including the national musical instrument "Zhetygen", and also revealed its identity, meaning, and studied the history and features of the development

of this instrument. In this regard, the authors analyzed and gave deep definitions to the scientific works of famous scientists in the field of Ethnography, art history and cultural studies.

Key words: musical instruments, Kazakh people, aesthetics, motives, traditions, culture, applied art, ornament, architecture, products, craftsmen,

Орынбасарулы Е., Жеделов К.О.

Магистрант 2 курса специальности 6М041600 - Искусствоведения института искусства, культуры и спорта Казахского национального педагогического университета имени Абая

Казахстан, г.Алматы,

Научный консультант: доктор педагогических наук, профессор кафедры «художественное образование» института искусства, культуры и спорта

Казахского национального педагогического университета имени Абая

Казахстан, г.Алматы

ТРАДИЦИОННЫЕ МОТИВЫ В МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТАХ КАЗАХСКОГО НАРОДА

Аннотация

В статье авторы подробно рассматривают вопросы истории развития и своеобразной и самобытной особенностей казахского национального прикладного искусства, определили историю развития, сущность и значение традиционных мотивов, в частности, национальных орнаментов казахского народа, их семантику и семиотику, природные особенности и использование их в национальных музыкальных инструментах казахского народа.

Кроме того, в статье авторы дали определение понятиям «миф», «мировоззренческий», «прикладное искусство», «культура». Разносторонне изучили историю развития древних музыкальных инструментов казахского народа, традиционную казахскую музыкальную культуру. Проанализировали труды этнограф, археологов и философов, внесших значительный вклад в возрождение и развитие культуры казахской музыки, в том числе и национального музыкального инструмента «Жетыген», а также раскрыли его самобытность, значение, изучили историю и особенности развития данного инструмента. В связи с этим, авторы проанализировали и дали глубокие определения научным трудам известных ученых в области этнографии, искусствоведении и культурологии.

Ключевые слова: музыкальные инструменты, казахский народ, эстетика, мотивы, традиции, культура, прикладное искусство, орнамент, архитектура, изделия, мастера,

Кіріспе

Қазақ қолөнерін зерттеу жұмысы тарихшылар мен этнографтардың, археологтардың ғана емес, көптеген саяхатшылар мен коллекционерлердің назарын аударып келген. Материалдық мәдениеттің, қолөнерінің өткендегісі мен бүгінгі даму жағдайын, оның өзіне тән ерекшеліктерін методологиялық тұрғыдан зерттеу қазіргі күнде де толастаған жоқ. 20-ғасырдың алғашқы жартысына жататын кезеңдегі зерттеулерде қазақ қолөнерінің сипаты, шығармашылық әлеуеті, даму мүмкіндігі дұрыс бағаланбады. Мәселен, Л.Левшин, А.Чепелов сияқты орыс ғалымдары өз заманындағы Қазақстан мен Орта Азияда таралған ою-өрнек үлгілеріне таң қалып, таңдай қақса, С.М.Дудин күнделікті тұрмыстық бұйымдар зауыт-фабрикаларда жасалып, сауда орындарына түсуіне байланысты жойылады, қажеті болмай қалады деп санайды; Р.Картуц, Е.Р.Шнейдер тәрізді зерттеушілер болса, қазақтың ою-өрнектері иран мәдениетінен алынған, иран мәдениетінің көрінісі, олар қазақтың ұлттық өнеріне жатпайды деген тұжырым жасаған. Сөйтіп, мұндай зерттеулерде қазақ қолөнерінің ұлттық негізі жоққа шығарылады.

Қазақ халқының көне музыкалық аспаптары мен дәстүрлі қазақ музыка мәдениетінің жандануына елеулі үлес қосқан ғалым Болат Сарыбаев, қазақ халқы қолөнерінің даму тарихын, ұлттық негізін қалап, жан-жақты дәлелдеп берген ғалым академиктеріміз Ә.Марғұланның, Т.Бәсеновтің, С.Қасимановтың, Х.Арғынбаевтың зерттеу еңбектерін атап кетпеске болмас. Мәселен, қазақ ою-өрнегін зерттеп, оны жіктеп көрсеткен Т.Бәсеновтің “Орнамент Казахстана в архитектуре” деп аталатын еңбегінде көптеген құнды мәліметтер келтіріліп, зерттеушінің тұжырымдары өз

кезеңінде қазақ қолөнерін зерттеген орыс, шетел ғалымдарының теріс тұжырымдарына берілген үлкен соққы болды. Бұл мәселе жөнінде қолөнерін зерттеген бірсыпыра қазақ ғалымдарының еңбектерінен кездестіруге болады [1,2,3,4,5,6].

Қазақ ғалымдарының еңбектерінде қолөнерінің мыңдаған жылдық тарихы бар екендігі, оның қазақ топырағында қалыптасқандығы жан-жақты дәлелденді.

Ал, қазақ қолөнерінің өзіндік көпғасырлық шежіресі бар. Халық шеберлерінің қолынан шыққан бұйымдар XIX ғасырда Петропавлдың, Көкшетаудың, Төменгі Новгородтың және т.б. қалалардың көрмелерінің көркі болғаны анық. Бұйымдардың дайындалу тәсілі мен жасалу жолдары атадан балаға мирас болып қалып отырған. Керемет сырмақ, текемет, төсеніш, алаша, тұскиіз, қабырғаға ілінер кілемдер және т. б. киізден жасалған бұйымдар көздің жауын алар қазақша ою-өрнектермен әсемделіп, жануарлар бейнелері, өсімдіктер суреттері, әртүрлі геометриялық сызулармен өрнектелген. Сонымен бірге ертоқымды күміспен, сүйекпен әсемдейтін, қамшы өретін, асыл бұйымдар жасайтын шеберлер де болған. Біртендеп тұрғылықты өмір салтына көше бастағандық олардың өнерлеріне басқаша бағыт бере бастады. Ағаш шеберлерінің өнері де өте жоғары бағаланды. Олардың қолынан шыққан бұйымдар сол замандағы өмір салтына, тұрмыс- тіршіліне байланысты болды. Сүйектен ойылып өрнектелген, асыл тастармен апталған заттар халық шеберлерінің мәртебесін көтерді. Әйелдердің, ер адамдардың киімдерін, әшекей бұйымдарын дайындауда қолөнер шеберлері кесте тігу өнерін қолданды. Киіз үйдің ішін безендіруге де көп көңіл бөлінген. Күні бүгінге дейін ауылды жерлерде фабрикада жасалған заттардан қолөнер шеберлерінің қолынан шыққан бұйымдар әлдеқайда биік тұрады. Темірден жасалған бұйымдардың да алар өз орны бар. Жалпы алғанда қолөнері – ұлттық мәдениетіміздің айнасы. Өйткені этностың күнкөрісіне, өмір сүруіне қажетті азық-түлігі, киімі мен баспанасы, күш-көлігі мен тұрмыстық бұйымдары т.б. бәрі де қол еңбегінің арқасында қарапайым түрде яки шығармашылықпен жасалған материалдық мәдениеттің үлгілері.

Негізгі бөлім

Адамның күнделікті өмірі мен идеалдарын көрсететін өнер демократиялық кәсіби өнердің дамуына ықпал еткен маңызды факторлардың бірі болып табылады. Өнердің барлық түрлерінің көрнекті шеберлері өз шығармашылығында халық өнерінің негіздерінен шыққан. Қазақ халық өнерін қоғамның эстетикалық мәдениетінің саласы ретінде зерттей отырып, фольклордың жұмыс істеуін қамтамасыз ететін Ұлттық өмір мен ойлау салты ретінде көркем-шығармашылық процесі, оның әлеуметтік-мәдени функцияларында көрініс табатын эстетикалық және мәдени құндылығын зерттеу қажет. Әр халықтың өнерінің өзіндік ерекшелігі оның еңбегі мен тұрмысының әлеуметтік-экономикалық жағдайларымен, сондай-ақ ол өмір сүретін табиғи жағдайлардың ерекшеліктерімен анықталады. Халықтар арасындағы қарым-қатынас және олардың арасындағы сауда-экономикалық байланыстар әр түрлі халықтардың көркем мәдениеті арасындағы өзара іс-қимылды тудырады.

Алайда, осы өзара іс-қимылдарға қарамастан, әрбір халық өнерінің ерекше ерекшеліктері әрқашан күшінде қалады және оның өнерін басқа халықтардың өнерінен ажыратады. Діни жүйенің ажырамас бөлігі болып табылатын музыкалық мифтер мен аңыздар ғарыш тәртібін жасаушы және тасымалдаушы, үйлесімді тұтас ғарышқа, табиғат пен адамды біріктіретін таза энергия жолсерігі ретінде әлемнің жоғарғы сатысына музыкалық аспапты қояды. Халықтың аспаптық музыкасының бірнеше кейінірек пайда болған архаикалық үлгілері, күйлер де өзінің пайда болу кезеңінде сиқырлы функцияларды орындады.

Ал, енді өзіміздің зерттеу тақырыбымызға жақындау келетін болсақ, қазақ халқының музыкалық аспаптарының ішінде ең көне музыкалық аспап болып табылатын ол- «жетіген» музыкалық аспабы. Жетіген – жасаулы да, ойналу әдіс-тәсілі де өте күрделі аспап. Ертеректе ел арасында сақталған көне жетігеннің ішегі аттың қылынан тағылып, тиектің орнына асықтар пайдаланылатын болған деседі. Аспаптың құлақ күйі осы асықтарды әрлі-берлі жылжыту арқылы келтірілген. Ішек сандары жетеу болғандықтан, аспап жетіген болып аталған. XVIII ғасырда қазақ даласын аралаған саяхатшы-этнографтар И.Лепехин, И.Георги, т.б. ғалымдар екі ішекті домбырадан басқа көп ішекті аспаптардың да болғандығын жазады. Ал саяхатшы А.С.Паллас 1786 жылғы қазақ даласын аралаған сапарында осы күндегі жетігеннің көне түрін кездестірген. «Бұл аспап шыршадан жасалған шағын ғана жәшік, оның түбі ғана бар» - деген сипаттама берген екен. Бұл аспапқа ішектер ешбір құлақсыз керілген екен. Сонымен қатар аспапты құлақ күйіне келтіру үшін, әрбір ішектің астына кішкене тиек - қойдың асықтары қойылатын болған. Музыкант ішектің ұзын жағын сол қолымен тартады да, оң қолымен дишкантта ойнайды, - деп жазған. Этнограф-саяхатшылардың осы секілді жазбаларына

қарағанда жетіген аспабы қазақ халқы арасында ХІХ ғасырдың ортасына дейін сақталып, бертін келе жойылып кеткен. Осы этнографтардың тұжырымдары мен сипаттамалары бойынша қалпына келтірілген немесе жетілдіріліп жасалған жетіген аспабының алғашқы үлгісі өмірге қайта келіп, өнеріміз бен аспаптық музыкамызда бүгінде өзінің орын ала бастады. 1817 жылғы «Сибирский Вестник» журналында жазылған анықтама бойынша белгілі шебер Оразғазы Бейсенбекұлы 1966 жылы жетіген аспабының алғашқы нұсқасын қалпына келтіріп жасап шыққан екен. Бұл алғашқы үлгінің дыбыс ауқымы бір жарым октава болып, 13 ішек тағылып жасалғандығы айғақ. Оның ұзындығы 1060 мм. Шанақ екі 250 мм болып бетіне екі-үш жерден тиектер қойылып жасалыпты. Жетігеннің ноталық жүйесін тұңғыш рет анықтаған ғалым-зерттеуші Болат Сарыбаев болатын. Жетіген аспабына байланысты ертеде халық арасында көптеген аңыздар болған. Сол аңыздардың біріне аздап тоқалып өтелік. Байырғы заманда жеті ұлынан айырылған күйші-өнерпаз жасап, «Жетігеннің жеті күйін» шығарыпты дейтін аңыз бар. Қарттың жеті ұл болыпты. Бір күні жұт кезінде қарттың жеті ұлын өлім алып кетті. Бірінші ұлы қайтыс болғаннан кейін қария "Қарағым"- "Родной мой" күйін ойнайды, екінші баласы қайтыс болғаннан кейін екінші ішекті тартып, "Қанат сынды"- "сынған қанаттар" күйін ойнайды, келесі ұлдарға арналған күйлері: "От сөнер" - "Погасло пламя", "Бақыт көшті" - "Счастье ушло", "Күн тұтылды"- "Солнце затмилось", "Ай Ай" Жеті баламнан айрылып, құса болдым " - "жеті ұлынан айрылып, соқыр болдым" деген күйлерін орындап, соңғы жетінші ішекті тартады. Сөйтіп, ұлдары жоқтап, жылап, жеті ұлын жоғалтады екен. Бұл аңыз жетіген атты ежелгі музыкалық аспабы туралы бұл аңыз еді, аталған аңыздың шығу тарихы мен терең мазмұны жақындары өзінен алшақ кетіп, әлемнің аламан апатымен байланысты болып, әлемнің екі полярлы оты сөніп, жоғалуы, өмір отының сөнуі, жер бақытының кетуі, күн мен Айдың жоғалып, ғарыш әлемі соқыр да, жансыз көрінбейтін күйде болғанын сипаттайды. Бұндай қайғыға қарама - қарсы төтеп беріп, тұрудың жалғыз тәсілі ол - қайғы-қасіретті жеңе отырып, тазару, көз жасын төгіп, жеті ішекті құрал жасау (өйткені жеті саны ол - өмірдің символы), ал ішектердің дірілдері жаңа өмір циклінің пайда болуына түрткі болатынын меңзейді.

Қазақ дәстүрлі қоғамында әрбір ру тайпалардың өзіндік музыкалық аспаптардың жиынтығы қол астында болып, сол аспаптарда өзіндік орындаушылық мәнері мен арнайы репертуарлары болған. Балалар болса саз балшықтан жасалған үрмелі аспаптарда: саз сырнай, тастауке, ысқырықта ойын ойнап көңіл көтеретін болған. Аталған саз балшықтан және жарқыраған глазурьмен көмкеріліп жасалған үрмелі аспаптар шеберлер немесе баланың өз қолымен жасалғанда олардың мотивтері мен образдары жануарлар, құстар, балықтар немесе жылқылардың жарқын суреттелген бейнелері болатын.

Аспаптық-фольклорлық музыкамызда ерекше орын алатын бұл аспап 1970 жылдан бері Б.Сарыбаев, Е.Құсайынов, С.Мерекеев, т.б. музыкашылардың орындауында жаңаша сипатқа ие болды. Жетіген аспабының қазіргі шеберлер жасаған үлгісінің дыбыс ауқымы 2-2,5 октаваға дейін жеткізілді. Қазақ халық музыка аспаптары мұражайында жетіген аспабының этнографтар сипаттамалары бойынша жасалған көне үлгісі мен жетілдірілген үлгілері сақталған. Оларды О.Бейсенбекұлы, Н.Әбдірахманов, Д.Шоқпарұлы, С.Ділманов секілді аспапшы шеберлер жасап шықты. Аспап «Сазген», «Мұрагер», «Адырна», «Отырар сазы», т.б. белгілі өнер ұжымдарында ойналып келеді. Жетіген аспабы түркі тілдес халықтардың барлығында да бар және өз тілдік атауларымен аталады. Мысалы, татарлар - «етиган», тывалықтар - «жадықан», хақастар - «шатқан» деп атап, музыкалық аспаптарымыздың да этнографтардың шығу, даму мен пайда болу негізінің ұқсас, тектес екендігін байқатады.

Қолөнерінің шығу тарихы, оның дамып қалыптасуы көне замандағы өмір сүру қажетін қамтамасыз еткен аңшылық, малшылық, егіншілік кәсіптерінің шығуымен тығыз байланысты. Қолөнері ежелгі заманда түрлі шаруашылық түрлеріне құрал-сайман, мал өнімдері мен жабайы аңдар терілерінен, өсімдіктерден, тастар мен металдан сан алуан тұрмыстық бұйымдар жасаудан бастап шығармашылықты қажет ететін зергерлік, үйшілік т.б. осы тәрізді нағыз өнер түріне айналғанға дейін ұзақ даму жолынан өтті. Қолөнерінің қай саласында болмасын өнім өндіруге қазақ жерінің табиғи байлықтары пайдаланылды. Өнім өндіру барысында табиғи құбылыстар мен жергілікті жердің табиғат жағдайы, уақыт, маусым, адамдардың тұрмыс күйі, әлеуметтік жағдайы мен қоғамдағы орны т.б. мұқият ескеріліп отырды. Соның нәтижесінде шындық болмыс, ғалам, дүние туралы, қоғам туралы білімдер жиынтығы, тәжірибе жиынтығы пайда болды.

Қолөнер рухани мәдениетпен тығыз байланысты. Қазақтың салт-дәстүрлері, наным-сенімдері, тыйымдары, ырымдары рухани мәдениетімізді бейнелейтін болса, олардың күнделікті тұрмыста

қолөнер бұйымдарына, материалдық мәдениетке қатысты тұстары аз емес. Наным-сенімдер, тыйымдар және “салт-дәстүрлер жай қолданбалы нәрсе емес, я науқандық, мерекелік көрнекі құрал емес. Ол – ұлтты рухтандырып, оның ішкі, сыртқы келбетін өрнектеп көрсетіп тұратын сипаттарының бірі. Ал осындай рухани дүниесі, сонымен сабақтас қалыптасқан материалдық өндіріс пен тұрмыс күйі әркімнің жеке басының жағдайына байланысты, тұрмыстық, дүниетанымдық жағдайына байланысты қалыптасқан жалпыхалықтық құбылыс [7].

Әрбір өнер туындысы адам әлемін жаңа рухани күшке, рухани атмосфераға айналдыруы шарт. Ондай деңгейге көтерілмеген туындылар жалған құндылықтар мен үйлесімділікті шайқалтушы теріс құралдар болып табылады. Тарихи үрдіс өнерді уақыт таразысынан өткізеді, оның керектісін қалдыруда одан артық сараптаушы, електен өткізуші, сынақшы жоқ. Адамдар тарихи мұраларды, дүниелерді, көне жәдігерлерді сақтауға тырысады. Бұл - барлық халықтардың ұлттық мәдениетіне тән құбылыс. Сондықтан біз халық шығармашылығының, ұлы суреткерлердің туындыларының құдіретті күші осында деп білеміз.

Қолөнер бұйымдары тұрмыстық, шаруашылық, әскери т.б. қажеттіліктерді өтеумен бірге қоғамның әлеуметтік жіктелісін көрсететін, реттеушілік яки эстетикалық т.б. қызмет атқаратын болса, оған қатысты салт-дәстүрлер, наным-сенімдер мен тыйымдар жас ұрпақтың ұлттық таным көкжиегін кеңейтіп, еңбекке, адамгершілікке, өскен ортасын, отанын сүйуге, тазалыққа, төзімділікке т.б. тәрбиелеу қызметін атқарған.

Қазақ халқының қолөнері - өткен тұрмыстағы материалдық мәдениеттің көрсеткіші. Ол сонымен бірге рухани мәдениетпен тығыз байланыста дамыған. Ұлттық мәдениет өмірдің барлық саласында көрінеді. Нақтылай айтқанда мәдениет халықтың үй-жайынан, киім-кешегінен, тұтынатын тұрмыстық және шаруашылық бұйымдарынан, тілі мен дінінен, еңбекке тәрбиелеу жүйесінен т.б. байқалады.

Табиғат немесе қоршаған орта қолөнер мәдениетінің қалыптасуына ерекше ықпал еткен факторлардың бірінен саналады. Географиялық ортаның, ауа райының қолөнеріне ықпалы киіз үйден, оның түрлі мақсаттарға пайдаланылатын түрлерінен, түрлі заттардың жасалатын материалдарынан т.б. көрінеді.

Қазақ ғалымдарының еңбектерінде қолөнерінің мыңдаған жылдық тарихы бар екендігі, оның қазақ топырағында қалыптасқандығы жан-жақты дәлелденді.

Бүгінгі күнде Қазақстан ғылымында ұлтымыздың тілін, дүниетанымын, материалдық және рухани байлығын, ділін, экономикалық - әлеуметтік жағдайын т.б. зерттеу жұмысы жандана түсуде. Өйткені қазіргі уақытта ғаламның батыстық үлгісі негізіндегі жаһандану процесіне қарсы тұрып, тілімізді, ділімізді, ұлттық төлтума болмысымызды сақтап қалуға айрықша мән беріліп, тәуелсіздікке қол жеткеннен бергі жерде ұлтымыздың тарихы қайта қаралып, қайтадан зерде “сүзгішінен” өткізіліп, ұлттық мәдени құндылықтар жаңғыртылып, ұлттық мәдениеттің қайнар көздері зерттелуде. Олай болса, зерттеу жұмысының бағыт-бағдары заман талабына сай келетін, [8] қазіргі ғылыми сұраныспен өзектес болып отыр.

Қазақ халқының қол өнері, мәдениет жөнінде айтқанда, біріншіден, тарих тезінен өтіп, өзіндік сипатын сақтап келген халықтың рухани қазынасын айтамыз. Бұл қазіргі мұражайларда тұрған тарихи көне ескерткіштер болса, екіншіден, қазіргі халық шеберлерінің қолынан шыққан көркем бұйымдар. Үшіншіден, осы халықтық бұйымдардың қазіргі кезеңде жаңаша көрініс табуы. Төртіншіден, осы құбылыстардың көркем шығармашылығында өз қырынан сомдалуы. Егер осы жағдайды тікелей жанамалап айтатын болсақ, әрине, бұл халықтық мұраны, қол өнерді бүгінде қоғам мүшелерінің өзінше қабылдауы, пайымдауы, бағалауы.

Қазақ халқының қол өнері ата-бабамыздан келе жатқан көптеген ғасырлар бойы шыңдалып, санамызда, рухымызда, болмысымызда өзіндік қолтаңба ретінде сіңіп қалыптасқан өнер түрі болып табылады.

Біз бұл жерде екі түрлі нәрсені ескеруге тиіспіз. Біріншісі - қазақ халқының қол өнерін алғашқы қауымдық кезең өнерімен шатастырмауымыз керек. Себебі қазақ халқының қол өнері алғашқы қауымдық кезеңдегі, тіпті одан бергі сақ, қыпшақ-қимақ, түркі мәдениеті өн бойында тұтас сақталып жатқанымен, ол - кейін де өзгерістерге ұшырап, бүгінгі күнге жеткен халықтық өнер.

Екіншісіне, кейбір зерттеушілер қол өнері деп 1920 жылдарға дейінгі өнерді жатқызады. Кеңес үкіметі кезеңінде реалистік өнердің қалыптасуына байланысты қол өнері жойылған секілді. Бұл да сыңаржақты түсінік деп есептеуіміз керек. Себебі қалай мойындамаймыз десек те кеңес үкіметі

тұсында қаншалықты қудалауына қарамастан ұлттық мәдениет өз болмысын сақтап қана қалған жоқ, сонымен бірге бейнелеу өнерімен жарысып, кей жағдайда онымен ұштаса отырып дамып келді.

Біз сөз етіп отырған қол өнер өнердің басқа түрлерінен өзгеше болып келеді. Оның өзінің болмысы, табиғи сипаты бар. Яғни дәстүрлі өнер қазақ халқының дәстүрлі өмір салтымен, материалдық және рухани дүниесімен, халықтық психологиясымен ерекшеленетін әлем мәдениетіндегі өз орнымен сипатталады.

Қол өнері - ғасырлар бойы шындалып практикалық іс-тәжірибе негізінде қалыптасқан іс-әрекеттің жемісі. Сондықтан ондағы шеберлік "қалыптау", "өру", "тігу", "бастыру", "қашау", "құрастыру", "түрлендіру", "бейнелеу" секілді "қолдан қолға", "атадан балаға" берілетін дәстүрлі тәжірибемен байланысты. Халық қол өнері, яғни дәстүрлі өнер киіз үйдің ағашын, жабынын дайындаудан, оның ішіне қойылатын мүлік-жиһаздарын әзірлеуден, көшу, қону, жол-жорық, қару-жарақ жабдықтарын жасаудан, киім тігуден, әшекей сәндік әсем бұйымдарды дайындаудан, т.б. көрінді. Бір сөзбен айтқанда көшпелі өмірдің табиғи болмысын құрайтын да, оның сәнін келтіретін де осы нәрселер мен бұйымдар еді.

Халықтық қол өнер түрлерін тану, дамыту, жаңғырту мен пайдалана білуде белгілі әдебиет сыншысы М.Қаратаевтың 1960 жылдары айтқан ойымен сәйкес келеді: "Тұскиіз, оюлы текемет, кілем, сүйекті өрнек, кесте өрім - міне, осы өнердің бәрін халық жасаған, халықтың әсемдікті сүю сезімі, талғамы осы өнерде бейнеленген... өнердің халықтың арғы негізінен қол үзбедер, себебі өнердің шын мәнісіндегі халықтығы ғана жақсы. Ол тамғамның, өміршеңдіктің, өшпес әсемдіктің кепілі болып табылады" [9, 26-27 б.].

Қазақ ою-өрнегін зерттеуге тұтас өмірін сарп еткен сәулетші Т.К.Бәсеновтің айтуынша: "Халықтық қол өнерге әдет-ғұрып жабдықтарымен қатар, аң-аулауға, мал өсіруге және егіншілікке қажетті жабдықтар да кіреді. Киіз үйдің сүйегін (кереге, уық, шаңырақ), ағаш кереует, кебеже сандық жасау, кілем, сырмақ, алаша, ши, түрлі басқұрлар тоқу, арқан жіп есу, көннен және шиулі теріден қайыс таспа тігу, өрімдер өру, қолдан әр түрлі ыдыстар, бесік жабдығы, т.б. көптеген заттарды халық шеберлері, өнерпаздар өз қолдарымен жасап, түрлі нақыштармен әшекейлейтін болды. Қолөнердегі көңілге қонымды мәнерлер мен ондағы қолданылған әдістер архитектурада кеңінен қолданылып келеді" [10, 72 б.].

Қазіргі халқымыздың бойынан табылатын жақсы моральдық қасиеттердің түп негізі ғасырлар қойнауында қалыптасқан құндылықтар әлемінде деп білеміз. Ол құндылықтар ұрпақтан-ұрпаққа ауыз әдебиеті арқылы берілген эпостарда, фольклорда, аңыз-әпсаналарда, айтыс өнерінде, қол өнер түрлерінде, дүниетанымдық түсінікте жақсы сақталып келеді.

Енді "дүниетаным" мәселесіне келейік. Біздің тақырыбымыз бойынша қазақ халқының музыкалық аспаптарында кездесетін дәстүрлі мотивтер мәселесі берілген. Бұл кездейсоқтық емес.

Мәдениет, рухани өмір тұтас алғанда дүниетаныммен байланысты. Кейбіреулер қазіргі адамда өз мағынасында дүниетаным болмайды деп есептейді. Егер дүниетаным болмаса мәдениеттің де болмағаны. Егер біз дүниетанымды алға шығарсақ, сол секілді адамгершілікті, ізгілікті, иманжүзді әлемтану мен өміртануды жоғары қоятын болсақ, біз мәдениеттің құлдырауын тоқтатып, табиғи, жанды мәдениетті жаңғыртқан болар едік [11, 60 б.].

Соңғы шыққан сөздіктердің бірінде дүниетаным дүниеге деген көзқарастар жүйесі мен адамның осы дүниедегі орнын анықтайды, оның осы дүниеге, басқа адамдарға, өз-өзіне қатынасын анықтай отырып, тұлғалық қалыптасуына әсер етеді [35, 639 б.]. Осы сөздіктерде адам - қоғам - табиғат арасындағы өзара байланысқа жүктелгенмен біздің ойымызша дүниетанымның әлеуметтік және ұлттық негіздері бар екендігі сөзсіз. Дүниетанымның ұлттық негіздері тұрақты әлеуметтік қоғам қалыптастырған алғышарттарға сүйенетіндігі сөзсіз. Кейін әлеуметтік қоғам дамып және оның іргелі тұғырлары мен қондырмалары өзгеріске ұшырағанның өзінде дүниетанымның ұлттық белгілері бұрынғы қалыптасқан дәстүрлі негізден ауытқымақ емес. Себебі ол ұлттық ділдің, яғни ұлттық менталитеттің негізін анықтайды. Қалыптасқан және тұрақты дүниетанымдық көзқарастарға байланысты біз өзіміздің ұлттық қасиеттерімізді танимыз. Қазақ екендігімізді білеміз. Қазіргі заманда бүгінгі күн тудырып отырған қоғамдық сана халықтық дүниетанымның сыртқы келбетін өзгерткенмен, біз бұрыннан қалыптасқан ұлттық сананың, салт-дәстүрдің, ырым-жоралармен 21 ғасырдың басына дейін жеткен халықтық мұралардың негізінде дүниетанымның ұлттық негіздерін тани аламыз.

Философтардың пайымдауынша дүниетаным дегеніміз адамның дүниеге (әлемге) деген рухани қатынастарының негізі болатын және солардың бәрін жалпылама түрде қамтитын, адам мен әлемнің

саналуан арақатынасын білдіретін ұғым екен. Олар: "адамның дүниемен байланысы, оны тануы белгілі ұлттық жағдайда қалыптасатындықтан, дүниетанымның ұлттық белгілері болады",- деп анықтама береді [12, 33 б.].

Дүниетанымның тарихи формасы мифология болып табылады. Мифология, біріншіден, адамның өзін таныту құрылымы, адамның шығармашылық қабілеттерін айқындаудың ежелгі, мәңгілік бітімі. Екіншіден, мифология мифтің теориясы мен түсініктемесі. Миф теориясын зерттеуші ғалымдар Э.Тайлор, Дж.Фрезер, К.Леви-Стросс мифологияның дәстүрлі өнерге және дәстүрлі дүниетанымға қатысты табиғатын ашуға мүмкіндік жасады [13]. Леви-Стросс үшін мифология белсенді әлеуметтік күш болумен бірге дәстүрлі өнерді модель ретінде түсіндіруші құрал ретінде қарастырады. Психологиялық мектеп пен оның өкілдері Л.Леви-Брюль, З.Фрейд, К.Г.Юнг мифшығармашылықтың негізінде дәстүрлі қоғам адамының дүниені қабылдау ерекшелігі арқылы түсіндіреді.

Дүниетаным үшін мифология да жалғыз бола алмайды. Бұл жерде діннің де рөлін айта кеткен жөн. Дүниеге діни көзқарас және соған сәйкес келетін дүниетаным типі алғашында мифологиялық сана шеңберінде қалыптасады екен. Алайда миф пен діннің арасында айырмашылық бар. Өйткені миф нақты бейнелер арқылы қабылданады.

Мифтік аңыздар мен эпсаналар қол өнердің пластикалық сипатын ауызша суреттеуге, оны бейнелеп түсіндіруге көмектеседі. Мифті табиғат пен қоғамдық өмірдің синкреттік образды бейнесі ретінде қарастыруға болады. Сондықтан да қол өнері бұйымдарында, соның ішінде музыкалық аспаптарда бейнеленетін дәстүрлі образдық мотивтерде де мифтік бейненің пластикалы көрінісін байқауға әбден болады. Алдымен ол мотивтер мен көркем образдар пәле-жала, қауіп-қатерден қорғаушысы ретінде көрінсе, екіншіден, ол - әлемдік модельдің бейнесі ретінде де көрініс тапқан. Одан кейін ол эстетикалық қасиетке де ие. Жалпы, өзіміздің тақырыбымыздың аясына келіп тоқталатын болсақ, қазақ халқының музыкалық аспаптарында кездесетін дәстүрлі мотивтерде де өзіміздің қарапайым ою-өрнектерімізді жатқызуға болады.

Ш.Уәлиханов, Фзарре, Е.Херцфельд, А.Попе, С.Дудин, В.Чепелев, С.И.Руденко, В.Кантор, Ә.Марғұлан, Т.Бәсенов, Е.Микульская, А.Медоев, М.Мұқанов, Х.Арғынбаев секілді ғалымдар қазақ халқының дәстүрлі өнерін, соның ішінде осы ою-өрнектің көрініс сипатын тарихи-этнографиялық, өнертанымдық, теориялық жағынан зерттеді. Кеңес үкіметі алғаш құрылып, қазақтың дәстүрлі мәдениеті теориялық, этнографиялық тұрғыда енді меңгеріліп жатқан кезде С.М.Дудин [14], Е.Р.Шнейдер [15,1596] зерттеулерімен салыстырғанда В.Чепелев қазақ өрнегінің өз тарихи дамуы бар, ол өзінше дәстүрлі рухани мәдениетпен, дәстүрлі әлеуметтік өмірмен байланысты екендігін айтады. Ол қазақ халқының шығармашылығының өзіндік тарихы, спецификалық ерекшеліктері бар екендігі сөзсіз дейді [16,7 б].

Кез-келген өнер секілді ою-өрнектің де мазмұны бар екендігі белгілі. Тек қана оның астарлы мазмұнының жан-жақты және терең мәтіндері бізге жетпей қалды. Оған 70 жыл бойы "халықтық өнер - кертартпа өнер" деп жар салып келген социалистік идеология да кінәлі екендігін айтуымыз керек. Егер бұл өнердің мазмұны болатын болса, оның тақырыбы, қозғайтын мәселелері және белгілі бір сюжеті болуға тиіс. Ондай сюжеттер кейде халық арасынан алынады, кейде жазушылар өз қиялынан құрастырып жатады.

Ою-өрнек өзінің тарихи дамуы барысында нақышталып, күрделене түсті. Ою-өрнек - ұлттық дүниетаным мен көзқарастың форма түріндегі көрінісі еді. Бертін келе оның көптеген мазмұндық белгілері ұмытыла бастады. Сондықтан да ХХ ғасырда ою-өрнектің сәнділік, раужды үйлесімі әшекей сәнді өрнек ретінде ғана қолданылатын болды. Дегенмен ер адам мен әйел киімдеріндегі, күнделікті пайдаланылатын тұрмыстық бұйымдардағы, қару-жарақ пен киіз үй безендірілуіндегі көптеген заттардың ою-өрнегі, әшекей-нақышы, оған пайдаланылатын материалдар өзінің киелі қасиетін, салт-жоралармен байланыстылығын, ырым ретіндегі нышанын әлі де болса жоғалтқан жоқ.

Көптеген әдебиеттерде *ою-өрнек* төртке бөлінеді деп көрсетілген. Олар: өсімдік тәріздес өрнектер; зооморфтық ою-өрнек; космогониялық өрнектер; геометриялық өрнектер. Әрине, бұл шартты ажыратулар. Қазақ ою-өрнектерін зерттеушілердің бірі С.Қасиманов күнделікті қолданыста ою-өрнектің 200-ге тарта түрі бар екендігін айтады [17,32 б].

Зерттеушілер космогониялық өрнектің екі түрлі қасиетін атап өтеді: өрнектердің дүниенің құрылымдық структурасын білдіруі және оның дүниетанымдық түсінікпен байланысты болуы; мәңгілік қозғалыстағы табиғат (жыл мезгілінің ауысып келуі) және табиғи құбылыстар (аспан әлемі және ай, күн, жұлдыздардың қозғалысы) [18,896]. "Фольклорда, салт-дәстүрде, ою-өрнекте осы

кезеңде көрініс тапқан адамды толғандырған екі нәрсе жөнінде айтуымызға болады. Біріншісі - дүниенің құрылымы. Екіншісі - табиғат құбылыстары. Алғашқы адамның Жаратылыстың структурасы жөнінде күн мен түн, жыл мезгілдерінің айналып келуі; күн, ай, жұлдыздардың қозғалысы; климаттық құбылыстар мен стихиялы жағдайлар т.т. жөнінде тереңірек ойланып, олардың рәмізді белгілерін образды бейне ретінде қалыптастырды. Ол өзінің тарихи дамуы барысында нақышталып, күрделене түсті. Ою-өрнек - ұлттық дүниетаным мен көзқарастың форма түріндегі көрінісі еді. Бертін келе оның көптеген мазмұндық белгілері ұмытыла бастады" [19,110 б].

Оюлардың ішінде түрлі-түсті бояулармен, айшықты бейнелеуге икемдісі - өсімдік тәріздес өрнектер. Ол шығыс халықтарының арабескі үлгілеріне жақын.

Қазақ оюларының ішінде біз берген классификацияға кіре бермейтін түрлері де бар. Олар стильденген реалистік бейнелер. Кейбір тұрмыстық бұйымдар бұрын сюжеттік композициялармен таңбаланатын. Оларды реалистік өнердің бір варианты ретінде айтуға болады.

Шоқан Уәлиханов қазақтар айды ерекше құрмет тұтқанмен, күнді ай секілді қасиет тұтпағанын айтады [57,20 б]. Дегенмен "күн көз" өрнектің басқа өрнектердің ішінде басты таңбалардың бірі екендігін білеміз. Сәндеп кестеленген "күн шеңбері" өрнегі хандардың, халыққа қадірлі би, батырлардың, сұлтандардың, бір әулеттің үлкені саналатын адамдардың шапанының арқасына салынған. Қ.Мұратаев "арқасына дөңгелек оюды қондырған адамдарды сахнадан да, көшеден де кездестіресің" деп қынжылады. "Олар оны тек сән үшін деп ұғады. Ал мұндай оюды ертеде хандар, билер, сұлтандар, бір әулеттің үлкендері ғана пайдалана алған. Себебі онда күннің бейнесі бар. Яғни, "асыраушың (жарылқаушы) мағынасын білдіреді. "Менің арқамда күн көріп жүрсің" қарапайым қазақтың сөзінің тұжырымы іспетті" - деп тұжырымдайды [20,8 б].

Сөйтіп, космогониялық өрнектің табиғатында ежелгі дүниетанымдық түсінік жатыр екен. Өрнек арқылы ырым-жоралар мен діни-мифологиялық түсініктер негізделеді.

Қазақтың қол өнерінің өзіне ғана тән сипаттық ерекшелігін ою-өрнектің көркемдік жүйесі негізінде қарастыратын болсақ, оның композициясындағы тұрақтылықты ою-өрнектің симметриялылығы, тепе-теңдігі, жайсаң жазықтылығы айқындайды. Дегенмен сырт көзге тұрақты болып көрінетін осы композициялық құрылым керемет ішкі энергия мен динамикалы күшке толы. Қол өнері бұйымдарындағы ою-өрнектің сыртқы құрылымына зер сала қараған адам бір өрнектен екінші өрнекке әуенді өтулерден, бір түстен екінші бояу түсіне үйлесімді ауысуларынан кез-келген ою-өрнектің негізін құрайтын симметриялық пен статикалықтан асимметриялық пен динамиканың пайда болғанын байқар еді. Ою-өрнектің сыртқы контур сызықтарының пластикасы мен өзіндік пішіндерінің бір-бірін ырғақты қайталаулары, иірімді өтулері композицияны қозғалысқа ендіреді.

Оның дүниетанымдық мағынасының көркемдік мүмкіндіктері жөнінде Қ.Нұрланова кез-келген қоғамның өзіне қажетті белгілері болатындығын және дүниеқатынастағы үйлесімділіктер оның өнерінен де байқалатындығын атап өткен [21, 209 б].

Қорытынды

Адам жеке тұлға ретінде әлемді тануға ұмтылған кезде оны бейнелеп қана қоймайды, ол оны жетілдіріп, дамытуға да тырысады. Сондықтан өмірді жоғарғы рухтың, үйлесімділіктің өте нәзік заңдылықтарына сәйкес өзгертем, яғни оған өз тұрғымнан үлесімді қосам деген жеке адам барлық өмірін шығармашылық әлемінде өткізеді, өмірін соған сарп етеді. Бұл жерде, З.Фрейд түсіндіргеніндей, шығармашылықтың қайнар көзі тек қана сублимациялық үрдістерде дей алмаймыз. Өйткені, шығармашылық адамның рухани болмысымен астасып, оның мәндік түп тамырын айқындай түседі.

Өзінің дүниедегі орнын жаңа жағдайда табу қажеттілігіне душар болғанда, өткендегісін ұмытып, өз халқының тарихи тәжірибесінен қол үзген адамның болашағы болмайды. Өткендегісі жоқ адам рухани дүниесі тар адам. Сондықтан ол тек күнбе-күн күйкі тіршіліктен шыға алмайтындығын Шыңғыс Айтматов ағамыз өткен ғасырдың 80-ші жылдары айтқан еді [22,46].

Осы үлкен рухани олықтың орнын толтырып, халқымыздың рухани – мәдени тұлғасын қалпына келтіріп, оның нәрінен рухани қуат алу – біздің басты борышымыз.

Өзгелер сияқты бүгінгі таңда қазақ халқы да өзінің рухани-әлеуметтік тіршілігінің өн бойында фольклорлық мұраларды дүниеге әкелу үстінде. Ондай мұраларды тіліміздің даму процесінен, қол өнері мен бейнелеу өнерінен, салт-дәстүрімізден, музыкамыздан, сөз өнерімізден, ойын-сауықтарымыздан мол ұшыратуға болады. Қысқасы, халық өзінің барша болмысында бір сәт шығармашылық тұғырынан таймақ емес. Халық бар жерде фольклорлық мұраның жасалу процесі

тоқтамайды. Ал енді халықтың сол шығармашылық ұмтылыстары тудырып жатқан айғақтар бірыңғай асыл ма немесе жасық па, оны іріктей, жіктей тану біздің көркемдік талғамымыздың мәселесі.

"Қазақтың аса бай ән-күйі шындықты көркем бейнелеуде адамгершілік нәзік сипатымен, саф тазалығымен, өмірге күштар көтеріңкі лебімен және тіршілікпен қойындасып жататын шынайылығымен – халық жаратылысын ерекше асқақ адамгершілікпен толғаған, терең философиялық синтезге толы әсерге бөлейді",- деп көрнекті музыка зерттеушісі Б.В. Астафьев жазған болатын. Эпостарымыз бен сәулет өнері, сын тастар мен петроглифтеріміз, ән-күйлеріміз, қол өнеріміз бен салт-дәстүріміз тарихи ескерткіштер ғана емес, ол біздің өмірбаянымыз бен тарихи құжатымыз. Сонымен бірге бүгінгі заманымыздағы рухани өрістеріміздің баршасына төлтума қасиет дарытатын қайнар бұлақ. Бүгінгі болмысымыздың асылы мен жасығы – неғұрлым артқа шегініп қарасақ айқын көрінеді. Қазіргі рухани толысуымызға ғасырлар қабатын зерделей қарай білуіміз керек. Мәдени үрдіс жаңа сапаға көтерілерде өзінің бастау тегіне ұдайы шығармашылықпен қарауды талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Маргулан А.Х. *Казахская юрта и ее убранство*. –Москва: 1964;
2. *Казахское народное прикладное искусство*. –Алма-Ата: *Өнер*. Том 1, 1986, том 2, 1987, том 3, 1994;
3. Басенов Т. *Орнамент казахстана в архитектуре*, 1957;
4. Қасиманов С. *Қазақ халқының қолөнері*. –Алматы: Қазақстан, 1969. –248 б.;
5. Тәжімұратов Ә. *Шебердің қолы ортақ*. –Алматы: Қазақстан, 1977. –96 б.;
6. Аргынбаев Х. *Қазақ халқының қолөнері*. –Алматы: *Өнер*, 1987. –128 б.
7. Манкеева Ж. *Қазақ тілінің заттық мәдениет лексикасы*. Филол.ғыл.док. ... дисс. авторефераты. –Алматы, 1997. –53 б., 5б
8. Қайдаров Ә. *Қазақ тілінің өзекті мәселелері*. –Алматы: Ана тілі. –304 б., 8
9. Қаратаев М. *Әсемділікке үйрететін ұстаз*, Алматы, 1965.
10. Басенов Т.К. *Орнамент Казахстана в архитектуре*, Алма-Ата, 1957.
11. Швейцар А. *Культура и этика*, М., 1973, С. 60.
12. Ергалиев І.Е., Телібаев Ғ. *Қазақ дүниетанымының негізгі ұғымдары //Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының хабарлары, 1993, Қоғамдық ғылымдар сериясы, №3, Б. 32-38*
13. Тайлор Э.Б. *Первобытная культура /Пер. с англ, М., 1989, 573 с.*; Фрэзер Д.Д. *Золотая ветвь: Исследование магии и религии /Пер. с англ, 2-е изд, М., 1983, 703 с.*; Леви-Стросс К. *Структурная антропология*, М., 1983, 535 с.
14. Дудин С.М. *Ковровые изделия Средней Азии, В сборнике: Музей антропологии и этнографии, Т.VII, Л., 1928.*
15. Шнейдер Е.Р. *Казахская орнаментика, //Казахи: Сборник статей антропологического отряда Казахской экспедиций АН СССР. Исследование 1927, Вып. II, Л., 1930, 334 с, (159).*
16. *Казахский народный орнамент /Вводная статья и прим. к таблицам В.Чепелева; Зарисовки художника Е.А.Клодта, М., 1939.*
17. Қасиманов С. *Қазақ халқының қолөнері*, Алматы, 1995, 240 б.
18. Байжігітов Б.К. *Ою-өрнектің тұрақты белгілерінің табиғи сипаты //Ізденіс-Поиск, 1996, №1, Б. 79-89.*
19. Байжігітов Б.К. *Бейнелеу өнерінің философиялық мәселелері: Кеңістік пен уақыт ырғағындағы тұрақты сурет үлгілері*, Алматы, 1998, 192 бет.;
20. *Ұлттық ою-өрнек сырлары //Заман-Қазақстан, 1992, 22 мамыр, 8 б.*
21. Нурланова К. *Символика мира в традиционном искусстве казахов //Кочевники. Эстетика: Познание мира традиционным казахским искусством*, Алматы, 1993, 264 с, С. 208-237.
22. *Новый мир, № 1980, С. 4-6.*

UDC 7.5527
SRSTI 18.09

M.M. Shalenova

*master student, Abai Kazakh National Pedagogical University
Kazakhstan, Almaty e-mail: mashulya_22@mail.ru*

DECORATIONS OF CHILDREN'S ILLUSTRATIONS OF POLYGRAPHIC PRODUCTS IN KAZAKHSTAN

Abstract

The article is devoted to the analysis of the genesis of the phenomenon of Kazakhstan children's book illustration. The author, considering it in historical retrospective, is trying to highlight its features and specifics. The article also touched on some aspects of the design of the book in general, and children in particular. At the present stage, book illustration is an interesting dynamically developing kind of graphics. Moreover, the author focuses on the importance of children's book illustrations as the most important cognitive and informative content that is of particular importance in the development and upbringing of the child.

Kazakhstan illustrators of children's books are striking in their stylistic diversity. Indeed, it is clear that every artist is a bright individuality and, starting from the text, creates his own artistic world - amazing and magical. But, at the same time, there is still something to which we strive for children's book illustrations.

Key words: illustration, book, children, age features, specificity. Kazakhstan

M.M. Шаленова

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистранты,
Қазақстан, Алматы e-mail: mashulya_22@mail.ru*

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БАЛАЛАР БАСПА ӨНІМДЕРІНІҢ ИЛЛЮСТРАЦИЯЛАРЫН БЕЗЕНДІРУ

Аннотация

Мақала Қазақстан балаларының кітап иллюстрациясы феноменінің генезисін талдауға арналған. Автор тарихи ретроспективада қарастырып, оның ерекшеліктерін бөліп көрсетуге тырысады. Мақалада кітап дизайнының кейбір аспектілері, әсіресе балалар кітабы туралы айтылды. Қазіргі кезеңдегі кітап иллюстрациясы - графиканың қызықты дамып келе жатқан түрі. Сонымен қатар, автор баланы дамыту мен тәрбиелеуде ерекше маңызы бар танымдық-ақпараттық контент ретінде балалар кітап иллюстрациясының маңызына ерекше назар аударады.

Қазақстандық балалар кітабының иллюстраторлары стилистикалық әртүрлілігімен таң қалдырады. Шынында да, әр суретшінің жарқын даралық екендігі және мәтіннен бастап өзінің көркемдік әлемін - таңқаларлық және сиқырлы етіп жасайтындығы айқын. Сонымен бірге, балалар кітаптарын иллюстрациялауға әлі де тырысып жақсартуға мүмкіндік бар.

Түйін сөздер: иллюстрация, кітап, балалар, жас ерекшеліктері, Қазақстан

М.М. Шаленова

магистрант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: mashulya_22@mail.ru

ОФОРМЛЕНИЕ ДЕТСКОЙ ИЛЛУСТРАЦИИ В ПОЛИГРАФИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ КАЗАХСТАНА

Аннотация

Статья посвящена анализу генезису феномена казахстанской детской книжной иллюстрации. Автор, рассматривая ее в исторической ретроспективе пытается выделить ее особенности и специфику. В статье также затронуты некоторые аспекты дизайна книги вообще, и детской в частности. На современном этапе книжная иллюстрация - интересный динамично развивающийся вид графики. При этом, автор особо акцентирует внимание на значении детской книжной иллюстрации как важнейшего познавательного-информативного контента, имеющего особое значение в развитии и воспитании ребенка.

Казахстанские иллюстраторы детской книги поражают стилистическим разнообразием. Ведь, безусловно, что каждый художник – это яркая индивидуальность и, отталкиваясь от текста, творит свой художественный мир - удивительный и волшебный. Но, вместе с тем детской книжной иллюстрации есть еще к чему стремиться.

Ключевые слова: иллюстрация, книга, дети, возрастные особенности, специфика. Казахстан

A children's book, like any other, is a holistic ensemble in which work on an illustration is a consistent harmonious process. It is clear that the illustrations that accompany children's books figuratively open the child to a literary text, while decorating the book and enriching its substantial and decorative structure. Therefore, we believe that a children's book is a synthesis of publishing, art and aesthetic education of children. Here we “kill” two “birds with one stone” at once: training and education. At the same time, unobtrusively. Therefore, the effect of the book on the child is largely determined by the role and place in it of an artistic drawing - illustration. A well-known debate on whether or not an illustration is needed in an art book is unfruitful for children's literature.

It has long been proven that illustration for children is also important as the text of the book itself, and for younger age even more important than the text. An illustration in a children's book is a kind of visual way cognition, which is included in the system of cultural universals that provide the child with an understanding of the world. The task of the illustrator is to dynamically expand the knowledge obtained through the book” - writes M. A. Alueva [1, p.2].

Illustration in a children's book is the most effective means of aesthetic and moral-cognitive education of a child.

In Kazakhstan, there is a certain school of illustrator artists. The most significant masters of their time turned to children's book illustrations, such as E. Sidorkin, I. Isabaev, B. Pak, K. Bekenov, T. Ordabekov, N. Gaev, A.R. Yuldashev, S. Utemisov, K. Kametov. They set themselves the task of seriously and fully revealing the images and contents of the work of art, creating wonderful illustrations for the works of Kazakh and foreign literature. Certainly that their skill, not considering, of course, an excellent approach to drawing and modeling, consisted in deciding which information should be brought to the fore and which to the background? Namely, these illustrators demonstrated a special Kazakhstan approach to illustration: the possibilities of illustration go far beyond the original context of a literary work, and try to comprehend it with deeper categories.

With Kazakhstan gaining independence, artists have gained a wider opportunity for the realization and embodiment of artistic expression. The modern graphics of Kazakhstan are represented by a variety of names, an extensive stylistic range, the latest technologies and other innovative forms. Artists along with a close connection with the national tradition got free access to the world cultural space. World experience and traditional values in the work of modern graphics were interpreted to new forms of expression of creative thought. Along with innovation, artists continue to use classic graphic techniques, such as etching, woodcut, lithography and linocut. However, it should be noted that widespread computerization played a negative role in the development of graphic art, which was due to a kind of rejection of traditional graphic techniques in favor of graphic design in book design using advanced technologies [1, p.181].

One of the most interesting modern Kazakhstan book illustrators Dina Buksikova, working both for domestic publishers and foreign. For a long time she worked in the children's magazine "Shusha". Her illustrations are distinguished by a special composition; color and rhythm (the alternation of large volumes with small ones) help to feel the mood of the heroes of the book.

Naturally, the artist must read the manuscript before starting work. So, for young readers, illustrations should be close to realism, be sure to be vivid. After all, they need juiciness, brightness.

Another Kazakhstan illustrator: Marat Kumekov. The artist illustrated about a dozen domestic publications. All drawings are created on a computer. The versatility of the artist is striking. It is easily controlled by comics and drawings in traditional themes.

No less interesting is T. Myasnikova. The artist works a lot with Russian and Kazakh publishers. The work is distinguished by laconicism and elegant simplicity.

A special place in this series is occupied by the work of E. Sidorkin. So, we can safely say that the book illustration of Kazakhstan is inextricably linked with the name of E. Sidorkin. His work is recognized as one of the brightest pages of Kazakhstan graphic art. During his lifetime, he was widely known both in the Soviet Union and abroad. This is evidenced by his victories: the bronze and gold medals of book exhibitions in Leipzig, the 1st prize and the gold medal of the International Biennale of Graphic Arts in Krakow, diplomas of exhibitions in Venice, Budapest [2]. His lithograph "Lullaby" gained European and world fame, back in 1963 it became a symbol of Kazakh art, recognized as the best at the international graphic biennale in Germany. High appreciation of the works of E. Sidorkin is an indicator international recognition of Kazakhstan book graphics.

The artist's arrival in Kazakhstan (1957) and a meeting with Kazakh culture became a significant event not only in his personal life, but also in his creative career. At its core, it is the Creator, who was able to comprehend a different ethnic culture with incredible depth, to feel it to the deepest foundations.

The unique art of the Kazakh people, its rich folklore and history all their lives fascinated the artist. Perfectly owning all kinds of graphic techniques, E. Sidorkin was not only an excellent drawing designer, but also a teacher, a master of printing. Based on Kazakh folk tales E. Sidorkin created a series of lithographs and colored watercolors "Merry cheaters" (1958-1959).

The artist's work is filled with the real humor of the people, original and brilliant characteristics of the characters, in which the peculiarities of national character, spirit and thinking are concentrated [3]. This is Zhirenshe (Жиренше) (1958) from the series on the topics of Kazakh folk fairy tales "Merry cheaters," and Kyz-Zhibek, Er-Targyn, Alpamys-batyr from illustrations to "Kazakh Epic" (1958), and heroes of "Kyrgyz fairy tales". Stylized images of numerous characters conquer the naughty and characteristic of each type. To create visual parallels of images of folklore stories the artist helped to carefully study Kazakh ornamental art with its centuries of refined plastic, sophistication of lines, spots and masses.

So, for his short life E. Sidorkin illustrated a lot of the domestic literary heritage. The following works are considered the most outstanding: in the late 50s and early 60s, the artist illustrates the two-volume book "Kazakh Epic" and the Kazakh folk tales "Funny Cheaters"; in 1963, the Kazakh National Games series of easel lithographs appeared, which includes four auto lithographs: Кызкуу (Қыз қуу), Вага (Бәйге), Көкпар (Көкпар) and Hunting with Eagle. In 1964, the artist creates a series of monumental auto lithographs "Reading Saken Seifullin" and in the 60s and 70s, the artist illustrates M. Auezov's novel "The Way of Abai".

For a series of illustrations to M. Auezov's novel "The Way of Abai," E. Sidorkin was awarded the State Prize of the Kazakh CCR. This work was addressed twice by E. Sidorkin. The first time, in 1960, the artist worked on a product in the technique of linocut, and in the second, ten years later, for the series "Library of World Literature" - in the technique of autolithography. For the first, Kazakh, edition E. Sidorkin worked with the author himself, planning with M.O. Auezov node moments of future graphic sheets. The writer was very imbued by the artist's idea to make these sheets not literally illustrated, but in the form of generalized images. The preference of M.O. Auezov shows his attitude to the book illustration, which he perceived as an independent work [2].

Here it is possible to say boldly: through Abai it is possible to discover the talent of E.M. Sidorkin, and then E.M. Sidorkin will open to us his Abai as the greatest thinker of Eurasia, and the whole world. I think that starting with the creativity of E. Sidorkin, the whole subsequent rise of Eurasianism is defined as the ideas of peace through the rapprochement of cultures in Kazakh fine art, he on his personal example showed that such symbiosis, synthesis of dialogue of cultures of Eurasia, in particular Russian and Kazakh.

The artist recalled: “performing them, I tried to bring the plastic layer of the image as close as possible to the folklore basis. Indeed, it is in the search for this plastic equivalent of the verbal fabric of the work that the main difficulty of the illustrator lies. To connect the pearls of folklore with the figurative expression of the theme as close as possible, I turned to the ancient Kazakh art. To that art, which is still in vain, we discover it during archaeological excavations, art that literally goes back centuries, when the language was born, the nation, the culture of the people was born. Therefore, in my illustrations, the characters are of a sculptural nature. It is as if they were cast from bronze, from the gold that we extract from our research [4].

Each work clearly shows how in the soul of the artist the sense of national shape, plastics, features of composition, rhythms, character, gesture and figurative expression matured and strengthened. But the artist's illustrations for the novel "The Way of Abai," where the artist is co-authored with the writer, demonstrates his vision and figurative interpretation of the era, heroes and their characters, events described in the novel, are especially noteworthy for us. Each sheet is a self-contained work.

Distinguishing the artist's handwriting, it is his desire not only to follow the story, but also the desire for deep knowledge and figurative transmission - his author's interpretation of the literary work. It is striking how much the artist can be woven into the precious foundations of the national image of the world of Kazakhs, available to a person with a wide world view and a thin flair, that is, a real artist.

The artist knows how to be ironic and angry, lyricist and singer heroic, he as an artist is available domestic and sublime sides of steppe life, his images are always true and spiritual. His graphic sheets are a peculiar, sometimes bizarre, but at the heart of his always accurate projection of the imagination and thought of the artist, reading in his own way the pages he loved [4].

It should be noted that many other components of the skill of the artist-illustrator E. Sidorkin could be called innate. Although it is possible to learn the craft of an illustrator artist, the creative process includes elements that must bring real joy - something that the illustrator is unable to do for material goods. Curiosity, which transforms into interest in almost any story, is a valuable quality of the real artist-illustrator was as E.Sidorkin.

Analysis of the modern children's book illustration of Kazakhstan shows both positive points and even trends in the book schedule, as well as complexity and ambiguity of the situation established to date in the field of illustration of books for children in the country. Among the problems of children's book illustration of Kazakhstan are the following: lack of a general concept of development of children's book illustration for children of all ages in the country; Underfunding of this area, almost total absence of state orders for the creation of quality modern artistic works for children; The lack of knowledge of the history of children's book illustration of Kazakhstan; A small number of special professional literature in the Republic.

In general, it must be said that graphics tend to become less life itself, do not pretend to complete the transfer of the external qualities of the depicted. The use of color in a picture can have two functions - graphic and expressive. In the first case, it is used to supplement the image, bring it closer to nature, without going into painting. For this purpose, for example, the tone of sanguine is used in the drawing of a nude model. The task of color in this case is to make the image more natural, familiar to the eye. This use of color is more common in adult and teenage books. In another case, the color in the graphic becomes a means of expression. This approach is typical for children's books. Sometimes, multicolor illustrations, it would seem, are missing quite a bit to turn into painting. In this case, we can talk about the color of the illustration. But the difference between such an illustration and painting is that the color in it still remains conditional, invented by the artist for some purpose, and not taken from nature.

To summarize what has been said, we note that children's illustration is a special kind of illustration that makes great demands on its creator. According to Janusz Stanny, “art should help a child look at the world better, more original, more thorough, deeper” [7, 175]. This requirement is always subject to the work of a true artist of a children's book.

References:

1. *Fine art of Kazakhstan. The period of independence. Almaty: Arda, 2009 .- 344 p*
2. *Sidorkin E.M. [Electronic resource].-URL: www.unesco.kz/heritagenet/kz/content/art/*
3. *Bekkulova S. Holiday named after E. Sidorkin [Electron. Resource]. URL: www.kazpravda.kz/c/1344552394*
4. *Yeniseeva L.E. Sidorkin. The world of his images [Electron. Resource] URL: <http://eniseeva.ucoz.com/>*

5. Alueva M.A. *Children's art illustrated as a synthesis of publications, art and means of aesthetic education // Bulletin of Krasnodar. state University of Culture and Arts*] Krasnodar, 2010.- № 3. - 15-22 p.

6. Gankina EZ *Children's book yesterday and today: a study guide. M: Book, 1988 .-310 p. Children's book yesterday and today / Comp. E.Z. G*

УДК 7.5527
МРНТИ 18.07

К.М. Беркутбаева

*магистрант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан, Алматы, e-mail: kama_renat@mail.ru
Научный руководитель к.п.н., ассоциированный профессор Шайгозова Ж.Н.*

ТЕНДЕНЦИИ ВИЗУАЛЬНОГО ОФОРМЛЕНИЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ СПЕКТАКЛЕЙ СТРАН ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

Аннотация

В статье рассматривается историческая эволюция в стилистических тенденциях визуального оформления музыкальных спектаклей стран Восточной Азии. Ретроспективный анализ театрально-зрелищных представлений Индии, Японии, Китая, позволяет сформировать подробное представление об этапах развития и понять особенности искусства данных государств.

Изучаются законы драматургического построения пьесы, от которых зависит художественное оформление театрального представления. Выделяется своеобразие актерской игры, влияющее на костюмы и грим, решения организации сценического пространства.

Ключевые слова: театральное представление, сценическое оформление, страны Восточной Азии, Индия, Япония, Китай, декорации, занавес, реквизит, театральное освещение, театр Кабуки.

Қ.М. Бүркітбаева

*магистрант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан, Алматы, e-mail: kama_renat@mail.ru
Ғылыми жетекшісі Шайгозова Ж.Н. п.ғ.к., қауымдастырылған профессор*

ШЫҒЫС АЗИЯДАҒЫ МУЗЫКАЛЫҚ СПЕКТАКЛЬДЕРДІҢ ВИЗУАЛДЫ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАР

Аңдатпа

Мақалада Шығыс Азия елдерінің музыкалық қойылымдарының визуалды дизайнындағы стилистикалық үрдістердің тарихи эволюциясы талқыланады. Үндістан, Жапония, Қытайдың театрландырылған спектакльдеріне ретроспективті талдау оның даму кезеңдері туралы егжей-тегжейлі ой қалыптастыруға және осы мемлекеттердің көркемдік ерекшеліктерін түсінуге мүмкіндік береді.

Пьесаның драмалық құрылысының заңдылықтары және оған байланысты театрландырылған қойылымның көркемдік дизайны зерттеледі. Костюмдер мен макияжға, сахналық кеңістікті ұйымдастырудың шешімдеріне әсер ететін актерлік ойынның өзіндік ерекшелігі айтылады.

Түйін сөздер: театрландырылған қойылым, сахналық дизайн, Шығыс Азия елдері, Үндістан, Жапония, Қытай, сахналық жиынтықтар, перде, тіректер, театр жарықтандыру, Кабуки театры.

K.M. Berkutbaeva

*master student, Kazakh National Pedagogical University named after Abay,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: kama_renat@mail.ru
Scientific leader c.p.s., associated professor Shaigozova J. N.*

TRENDS IN THE VISUAL DESIGN OF MUSICAL PERFORMANCES IN EAST ASIA

Abstract

The article discusses the historical evolution in stylistic trends in the visual design of musical performances of East Asian countries. A retrospective analysis of theatrical and entertainment performances of India, Japan, China allows us to formulate a detailed idea of the stages of development and understand the art features of these states.

The laws of the dramatic construction of the play are studied, on which the artistic design of the theatrical performance depends. The originality of the acting game, influencing the costumes and makeup, the decisions of the organization of the stage space, is highlighted.

Key words: theater performance, stage design, East Asian countries, India, Japan, China, stage sets, curtain, props, theater lighting, Kabuki theater.

Историческая эволюция в стилистических тенденциях визуального оформления музыкальных спектаклей стран Восточной Азии определяется этапами формирования театрального искусства в таких государствах, как Индия, Япония, Китай. Свойственная исключительно для данного региона философия повлияла драматургическое построение пьесы и на уникальное художественное оформление спектаклей, включая костюмы и грим.

Декорации в театральных представлениях восточноазиатских государств, если рассматривать их по общепринятым европейским канонам, как таковые отсутствуют. Однако это не означает полный отказ от визуального оформления пьес. Напротив, благодаря своеобразию культуры, религии и духовных ценностей, в регионе сформировались собственные традиции визуального оформления музыкальных спектаклей [1, с. 335].

Считается, что наиболее ранние образцы театра, функционировавшие в период ещё до нашей эры, появились в Индии. На территории этого же государства появилось и первое техническое руководство по его содержанию – Натьяшастра, приписываемое Бхарате (2 в. н.э.). Это всеобъемлющий свод наставлений постановщикам, актерам, драматургам и костюмерам [2, с. 54]. Приводится также подробное описание специального сооружения для постановки моноспектаклей. Согласно историческим данным, площадь его была достаточно масштабной – не менее 638 кв. метров: длина составляла 29 метров, ширина – 22 метра [3]. Первая половина данного пространства была предназначена для рассадки зрителей. На второй половине была расположена сцена. Причем зрелищная часть была оснащена кулисами и занавесом. Однако последний не отделял гостей от актеров, а располагался на заднем плане сцены – при его поднятии открывалось нечто вроде арьерсцены. В верхней части располагалась галерея, которая позволяла ставить спектакли на двух уровнях. Использовался минимальный реквизит. Декорации отсутствовали. «Лила» (в переводе с санскритского «игра») – это одна из наиболее распространенных форм индийского музыкально-танцевального театра, популярная и наши дни [рис. 1]. Драматургия постановок строилась на текстах древнеиндийских эпических поэм: «Махабхараты» и «Рамаяны». Такие масштабные представления могут длиться до одного месяца. [4, с. 39]. В виду отсутствия декораций, торжественность и праздничную красочность этим спектаклям придавали яркие костюмы и маски [рис. 2].

Почти в каждый период истории Японии возникала новая особая исполнительская традиция: в период Яёй возникли ритуальные танцы кагура, в период Кофун появились миндзоку гэйнэ, и т.п.. Данный список не является исчерпывающим [5, с. 336]. К началу XVII века появляется иной род драмы – театр Кабуки. Кстати, огромная популярность «Кабуки» среди широкой публики и в частности танцовщиц стала одной из причин, по которой впоследствии женщины были отлучены от театра. Происшествия и беспорядки, происходившие на выступлениях театра «Кабуки» и поединки, которые устраивали самураи в борьбе за внимание юных актрис, вынудило правительство третьего сёгуна Иэмицу издать в 1629 году строгий указ, запрещающий любые представления с участием женщин. Театр «Онна Кабуки» был уничтожен. Его место занял возникший ещё в начале XVII века

«Вакасю Кабуки», в котором играли только юноши. Существование оннагата – мужчин, исполняющих женские роли, после запрета выступления актрис стало совершенно необходимым и сохранилось до настоящего времени [Рис 3], [6]. Театр Кабуки использовал длинную узкую игровую площадку с вращающейся сценой в центре, многочисленные, необычайно реалистичные декорации и занавес. Уникальной чертой театра Кабуки является ханамити, т.е. «цветочная тропа» - узкий помост, протянувшийся от задних рядов к сцене. Ханамити – вращающаяся сцена, была изобретена осакским драматургом Намики Сёдзо. Создавая ее, Намики ставил своей задачей, путем различных поворотов сцены, обеспечить изображение различных событий, происходящих одновременно в разных местах. Появление ханамити привело к серьезным изменениям как в характере постановки пьес кабуки, так и в области актерской техники. Ханамити превратилась в важный элемент спектакля начиная с первой половины XVIII века. В качестве элемента постановки она обычно использовалась для изображения дороги, реки, коридора и т. п. В некоторых случаях она играла роль второй сцены. [Рис 4], [7, с. 93 - 105]. В театре кабуки употребляются также различные задники и фоновые декорации, перемена которых служит для изменения общей атмосферы на сцене в зависимости от обстоятельств и игры актеров. Например, при появлении на сцене крупного военачальника фоновый занавес падает и перед зрителем открывается далекая перспектива будущего поля битвы и т. п. Занавес в театре кабуки используется не только для того, чтобы отделять картины и действия друг от друга, но и как важный элемент постановки. В этом театре впервые был создан раздвижной занавес, который, как правило, открывается, если смотреть со стороны зрительного зала, слева направо, а закрывается справа налево. В крупных театрах кабуки обычно не используется занавес, раздвигающийся вправо и влево от центра, как это имеет место в западноевропейских театрах. Но театр кабуки является, пожалуй, единственным в мире театром, где занавес не опускается, а падает сверху вниз. Это падение голубого занавеса (асагимаку), скорость которого и форма с помощью специальных приспособлений регулируются в соответствии с обстоятельствами, является, как считают, важным элементом, создающим непередаваемую, присущую только этому театральному жанру красоту. Своеобразным занавесом, присущим лишь театру кабуки, является кэсимаку, с помощью которого закрывается на сцене умерший по ходу действия герой пьесы. Специфическую атмосферу театра кабуки создают и так называемые «цуриэда» - ветви, свисающие сверху над сценой. В зависимости от времени года и характера сцен, это могут быть ветви вишни или сливы, ивы или сосны и т. п.

Наиболее отсталой областью сценического оформления в театре кабуки оставалось освещение. Именно благодаря несовершенству освещения в нем стали широко применяться шумовые и ударные инструменты. Началом революции в освещении явилось использование драматургом Морита Канъя в 1878 году в театре Синтомидза газовых фонарей. Это привело к коренному изменению существовавшей прежде техники освещения в театре кабуки. В 1879 году впервые на сцене этого театра стали изображать луну с помощью газового фонаря, помещенного сзади отверстия, вырезанного в форме луны. Лишь в 1887 году в театрах Японии стало применяться современное электрическое освещение, причем первым использовал электрическое освещение театр кабуки. Это явилось крупнейшей реформой, которая отразилась на характере постановки, грима, исполнительского мастерства, театрального костюма и декораций и решительно изменила весь облик театра Кабуки [8].

Традиционный китайский театр возник приблизительно в VIII веке. Он имел треугольную форму со сценой, выдающейся в зрительный зал. Изначально спектакли ставились на пустой сцене, без декораций, и это определяло некоторые другие их художественные особенности: актеры рассказывали зрителям о времени и месте действия, сами давали себе характеристики как действующим лицам пьесы. Игра актеров с воображаемыми предметами, аллегорическое использование реквизита. Например, стол в зависимости от заданной сценической обстановки может изображать гору, алтарь, наблюдательную площадку; черные флажки означают ветер, красные – огонь. В гриме и костюмах широко используется символика цвета: красный цвет – признак смелости, белый – подлости, желтый – цвет императора. Элементы символика заключены и в орнаментах одежды, и в узоре грима. Для каждого персонажа отведены свои головные уборы. Например, император, не может появиться в каком – либо другом головном уборе, кроме как в императорской шапке. Или, например, император должен быть облачен в халат, на котором вышит дракон. Расцветка костюмов имела важное значение и означала принадлежность к сословию. Также символическое значение имел и фасон и украшения на одежде, а также грим [9, с. 100-112]. Китайский театр оказал влияние на развитие традиционного театрального искусства других стран Востока [Рис 5].

В целом, драматургия, сценическое пространство, костюмы, грим и музыкальное сопровождение в театрах Индии, Японии, Китая, имеют свои, только им присущие черты, которые до сих пор пользуются спросом у зрителя и влияют на общемировые тенденции.

Рисунок 1. ОДИССИ – классический танец восточной Индии

Рисунок 2. Традиционный костюм и грим актеров Японского театра

Рисунок 3. Японский театр Кабуки, где женские роли исполняют мужчины

Рисунок 4. Хананамити

Рисунок 5. Костюмы актеров китайского театра

Список использованной литературы:

1. Афанасьева В. К. Гильгамеш и Энкиду: Эпические образы в искусстве. М.: 1979. – С. 89 – 92.
2. А.Л. Бэшем. Чудо, которым была Индия. М. : 1977. – С. 54
3. <https://videouroki.net/razrabotki/tieatr-indii-priezientatsiia.html>
4. Бабкина М.П., Потабенко С.И. Народный театр Индии. М.: 1964. – С. 34
5. Анарина Н. Г. История японского театра. Древность и средневековье: сквозь века в XXI столетие. – М. : 2008. – С. 305 – 336
6. <http://anysite.ru/publication/japan>
7. Театральная энциклопедия. Том 5/Глав. ред. П. А. Марков - М. : Советская энциклопедия, 1967. – С 93 – 105
8. <http://istoriya-teatra.ru/> 'Istoriya-Teatra.ru: Театр и его история'
9. К.А. Малышева // Китай: история и современность: Издательство Уральского университета, 2018. – С. 100-112.

УДК 7.5527
МРНТИ 18.07

Сывороткина С. И.

*магистрант, Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: sunnyveta@mail.ru
Научный руководитель к.п.н., ассоциированный профессор Шайгозова Ж.Н.*

К ВОПРОСУ О ДЕКОДИРОВАНИИ В ИСКУССТВЕ: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ВИЗУАЛЬНЫХ ДАННЫХ

Аннотация

В статье рассматриваются некоторые аспекты декодирования культурных смыслов, заложенных в произведениях различных видах искусств, а именно взаимосвязи особенностей искусства и аналитических методик декодирования смыслополагания. Автором также поднимается вопрос о причинах сложности исследования артефактов изобразительного искусства, и роли герменевтики, герменевтического круга, семиотики в их расшифровке. Особое внимание уделяется вопросу синтеза методик наиболее приемлемых для расшифровки культурных кодов в произведениях изобразительного искусства.

Ключевые слова: искусство, изобразительное искусство, культурный код, герменевтика, герменевтический круг, семиотика, подходы анализа изобразительного искусства.

Сывороткина С. И.

*магистрант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті.
Алматы қ., Қазақстан e-mail: sunnyveta@mail.ru
Ғылыми жетекшісі Шайгозова Ж.Н. п.ғ.к., қауымдастырылған профессор*

ӨНЕРДЕГІ ДЕКОДТАУ МӘСЕЛЕСІ БОЙЫНША: КӨРНЕКІ МӘЛІМЕТТЕРДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ

Аңдатпа

Мақалада әр түрлі өнер туындыларына енген мәдени мағыналарды декодтаудың кейбір аспектілері, нақтырақ айтсақ көркемдік ерекшеліктер мен аналитикалық әдістердің байланысы қарастырылады. Сондай-ақ, автор бейнелеу өнерінің артефактілерін зерттеудің күрделілігі және семиотикадағы герменевтиканың рөлі, герменевтикалық шеңбер, оларды алатын орны туралы мәселе қозғалады. Өнер туындыларындағы мәдени кодтарды шешуге қолайлы әдістердің синтезіне ерекше көңіл бөлінеді.

Кілт сөздер: өнер, бейнелеу өнері, мәдени код, герменевтика, герменевтикалық шеңбер, семиотика, бейнелеу өнерін талдау тәсілдері.

Syvorotkina S. I.

*master, Abai Kazakh National Pedagogical University
Kazakhstan, Almaty, e-mail: sunnyveta@mail.ru
Scientific leader c.p.s., associated professor Shaigozova J.N.*

ON THE ISSUE OF ARTS DECODING: ANALYSIS AND INTERPRETATION OF VISUAL DATA

Abstract

Some aspects of cultural meaningful decoding, which was laid in all fine arts, namely interactions of arts particularities and analytical methodologies of meaning`s decoding, are dealt with in that article. Author raises question about issue of the causes difficulty in the exploration of artifacts of fine art and function of

hermeneutics, hermeneutic circle and semiology with decoding of fine art's artifacts. Special attention was being paid to synthesis of methodology that most appropriate for deciphering of cultural codes concerning work of fine art.

Key words: art, fine art, cultural code, hermeneutics, hermeneutic circle, semiology, analysis methods of fine art.

Одной из основных особенностей феномена искусства является многообразие способов воплощения и его художественной реализации. Так, например, звук воплощается в музыке, различные пластические материалы используются в изобразительном искусстве, а слово основной инструмент литературы. Именно из-за богатства и многогранности искусства до сих пор не существует единой или универсальной системы его видов и анализа. Все известные варианты деления искусства по видам взаимно дополняют друг друга. В настоящее время деление искусств по трем основным категориям наиболее распространенная система, используемая в искусствоведческой практике. К этим трем группам относятся: пространственные и пластические виды искусства, временные или динамические виды искусства и пространственно-временные или синтетические.

Преобладающая часть аналитических и научных работ, рассматривающих феномен культурного кода в искусстве, строится на основе изучения языковых и литературных произведений, и конечно же памятников. Такие исследования проводятся с использованием герменевтики принципы, которой традиционно считаются универсальными методами, применяемыми во многих сферах гуманитарных наук.

Термин герменевтика имеет греческое происхождение, которое дословно означает «искусство толкования» [1, с. 509-515] - это искусство понимания, постижения смыслов и значения знаков. Герменевтика являет собой теорию и общие правила, используемые при толковании текстов. Первоначально герменевтика возникла и развивалась в теологической сфере. Теологическая герменевтика была вспомогательной богословской дисциплиной целью которой являлось либо аллегорическое толкование Библии, либо её грамматическое и историческое толкование [2, с. 125-140]. «Христианская наука, или Основания священной герменевтики и искусства церковного красноречия», написанное Аврелием Августином, можно назвать учебным пособием по библейской герменевтике и первым обобщающей работой по герменевтике в целом, в которой рассматривались значения и проблемы знака, значения смысла знака и его толкование. Активное развитие герменевтики в филологическом направлении нисходит к эпохе Возрождения, когда тексты греко-латинской античности и их интерпретации в различных видах искусств стали популярными.

Основоположителем герменевтики в современном её понимании является немецкий ученый Фридрих Шлейермахер (1768-1834). Он написал трактат «Герменевтика». Создание универсальной философии, где герменевтика выступала бы общей теорией понимания, было целью Ф. Шлейермахера. Он вместе с логикой и риторическими категориями включил так называемое «бессознательное» понимание чего-либо за счет «внутренней логики». Герменевтика Шлейермахера заключается не в понимании объективного смысла, а в понимании мыслящих индивидуальностей, то есть понимание автора лучше, чем он сам себя понимал [3, с. 314-318].

Теория интерпретации литературных текстов стала основой для развития герменевтики в XX веке. Для литературоведения, науки исследующей как явление человеческой культуры художественную литературу, герменевтика играет важную роль из-за необходимости объективного толкования литературных памятников. Причина, по которой закодированная человеком мысль наиболее полно изучена в языковых литературных произведениях и памятниках заключается в разнице восприятия и анализе нами источника языка. Особенностью и достоинством текста большинства форм изобразительного искусства является его статичность (объект визуален, виден нами постоянно и не подвержен изменениям). Однако, несмотря на то, что читаемая информация, создает постоянно изменяющиеся и «активные» образы в нашей «голове», человеком она воспринимается намного проще. Письменный или литературный текст представляет собой набор знаков-букв, которые складываются в слова и предложения – символы. Человек воспринимает информацию, заключенную писателем в произведении за счет чтения. В настоящее время язык и письмо, а, следовательно, и текст (сейчас мы имеем в виду именно печатный текст), окружают нас повсеместно. Азбуке, письму, анализу литературных произведений, метафор, аллегорий и прочему учат в школе, в отличие от художественного языка изобразительного искусства, и способах чтения

символов, метафор, аллегорий в данной сфере. Практический смысл для человека представляет именно речевая грамотность. Художественная грамотность не представляет никакой практической ценности со стороны обывателя.

Необходимо отметить что герменевтика как явление касается не только рукописных текстов и литературы, текстом относительно герменевтики могут выступать любые другие произведения искусства и объекты, которые «поддаются пониманию», в том числе том числе и исторические события. Вышесказанное приводит к тому, что какой бы то ни было текст мы начинаем рассматривать уже с семиотической стороны.

Семиотика (от греч. *semeiot* – знак или признак) это общая теория знаковых систем, исследующая свойства знаков, знаковых комплексов [4, с. 250-297]. Естественные языки, письменные и устные языки, формализованные языки математики и логики и т.д. – это все изучаемые знаковые системы различной природы [3, с. 1393-1395]. Как наука о коммуникативных системах и знаках семиотика представляется Ю. М. Лотманом.

Текстом можно назвать человеческую мысль, зафиксированная на каком либо-материальном носителе. Следовательно, любое произведение искусства, является текстом, ибо несет в себе определенную информацию, которую возможно декодировать.

Значит можно сделать вывод что любое произведение искусства, несущее в себе информацию, является текстом.

Текст, согласно семиотике, это осмысленная последовательность любых знаков, в любой форме коммуникаций, следовательно, танец, музыка, обряд и ритуал – это тоже текст [5, с. 239-253]. Рассмотрим подробнее данное утверждение на примере танца, чьи истоки относятся еще к древнему человеку, для которого танец носил магический и ритуальный характер, а первые танцевальные движения были подражательными. Они имитировали различных зверей и природные явления. Танец – это феномен богатый различными культурными кодами. Например, каждая фигура, принимаемая танцором, в индийских танцах имеет определенный смысл и назначение. Это своеобразный «язык жестов» заключенный в форме танца, меняющийся в зависимости от порядка чередования комбинаций из жестов и движений. Индийские танцы - это один из способов воспроизведения литературного текста драматургического произведения через пластику тела.

Человеческая мысль, обретающая какую-либо материальную форму, в частности в виде произведения искусства, является текстом, следовательно, главный «генератор» закодированной информации и есть человек – человек творец: человек художник, человек писатель, человек музыкант, человек танцор и т.д. Целью всякой зашифрованной информации является её декодирование, это процесс двустороннего характера. Так, например, ихтис или рыба в переводе с греческого являющаяся древним символом Христа, его аллегорическим образом (в различных мифологических источниках рыба связана с учителем и мудростью, прародителем и спасителем) и монограммой из начальных букв его полного имени была его символическим кодом, появившимся, в период гонений и запрета христианства, в раннехристианском искусстве. Первое появление данного знака относится ко II веку н.э. Символ встречается в римских катакомбах, в которых в свое время скрывались последователи новой религии. Данным знаком отмечались места упокоения мучеников христианской веры и места тайных собраний [6]. Этот символ был известен верующим, они декодировали его значение.

Отдельно необходимо отметить, что интерпретация и понимание «послания» зависит от взглядов человека на мир, от тонкости восприятия, настроения, возраста и многого другого. Проще говоря, первоначально каждый видит именно то, что он хочет увидеть.

Если говорить о считывании смысла с предметов изобразительного искусства, то при условии узнаваемости видимых образов содержание может быть понятно для смотрящего (по крайней мере на самом простом «верхнем» уровне осмысления). Однако, абстрактные, сюрреалистичные или очень метафоричны образы и их содержание перестает быть понятным для зрителя, если он полагается только на глаз прямой смысл изображенного.

Говоря об анализе работ, относящихся к изобразительному искусству, одним из эффективных методов интерпретации считается герменевтический круг. Для философской герменевтики большой интерес представляет именно визуальный художественный образ, заключенный в невербальный текст.

Герменевтический круг важный метод герменевтического анализа, основанный на циклическом характере процесса понимания [7, с. 142-150]. Герменевтический круг явление, которое было

известно еще античной риторике и патристике. Аврелий Августин, создатель так называемого учебного пособия по библейской герменевтике, утверждал, что для понимания необходимо верить, а для веры необходимо понимать [3, с. 314-318]. Необходимость объяснения чего-либо для понимания и наоборот важность понимания чего-либо для его объяснения можно считать основой герменевтического круга. Понимание истинного смысла целого или фрагмента текста – основная цель герменевтического круга. Понимание, начинающееся с поверхностного изучения отдельных фрагментов и перехода к восприятию контекста в целом отмечается основателем ранней герменевтики Фридрихом Шлейермахером [7, с. 142-150]. У Ф.Шлейермахера понимание – это значение универсальное из-за того, что сопровождает каждый этап исследовательской и познавательной деятельности. Целое возможно понять исходя из его частей, а части понимаются в связи с целым [7, с. 142-150]. Так же Ф. Шлейермахер отмечал: «Занятия герменевтикой в полном объеме надлежит рассматривать как произведение искусства, но не в том смысле, будто оно завершается созданием произведения искусства, а в том, что сама эта деятельность имеет лишь характер искусства, ибо в правилах не задано их применение, т. е. оно не может быть механизировано» [8, с. 48].

Сложность анализа предметов изобразительного искусства заключается в отсутствие единой системы или общего универсального шаблона для анализа. Специфика сферы искусства, своеобразные и уникальные особенности присущие любому художественному произведению вынуждают подбирать свой, наиболее подходящий, метод изучения для декодирования художественного текста.

В настоящее время можно выделить несколько основных подходов применяемых при рассмотрении произведений искусства и изобразительного в том числе: историко-культурный, биографический, формально-стилистический, иконографический и семиотический.

Историко-культурный подход подразумевает анализ изобразительного искусства в контексте культуры: часть духовной культуры народа, культурного этноса, отражение художественного видения определенной эпохи за счет синтеза искусств.

Биографический подход чью основу составляет анализ произведения искусства через призму биографии автора, его взглядов личностных отношений. Так, например, книга «Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих», которую написал Джорджо Вазари стала основоположницей искусствознания эпохи Возрождения.

Формально-стилистический метод анализа памятников искусства, является синтезом формального метода, изучающего художественную форму как эстетический фактор в искусстве и стилистического анализа, который выявляет систему устойчивых форм, выразительных качеств и формальные признаки, соответствующие какому-нибудь стилю [9, с.157-162].

Иконографический анализ строится на систематизации типологических признаков, схем и вариантов изображения, принятых при изображении каких-либо определенных персонажей, событий или сюжетных сцен.

Семиотический подход в анализе произведений искусства является одним из популярных и, на наш взгляд незаменимых. «Все процессы, связанные с передачей, хранением и переработкой информации в природе и обществе, протекают с использованием знаковых систем или внесистемных (изолированных) знаков, т.е. являются семиотическими. В информационных процессах знаки выступают в качестве элементарных носителей информации, а знаковые системы – в качестве элементарных баз данных (о том или ином фрагменте мира)...» [10, с. 7]. Всякий продукт творчества, относящийся предположим к изобразительному искусству, может быть семиотически исследован. То есть предполагается «...исследование его семантики, значений его формальных элементов, истории их сложения и социальных функций.» [11, с.392].

В настоящее время неоспоримым остается тот факт, что изучение артефактов искусства и анализ заложенного культурного кода - это не какой-то один процесс, подчиняющийся определенной теории или методу. Только синтез различных наук и способов может позволить наиболее достоверно декодировать зашифрованную информацию. Несмотря на то, что, по нашему мнению, основанному на приведённых в статье основаниях, расшифровка культурного кода объектов, относящихся к изобразительному искусству, процесс не однозначный и не легкий, данные исследования возможны и необходимы.

Список использованной литературы:

1. Герменевтика / В. С. Малахов // Новая философская энциклопедия : в 4 т. / пред. науч.-ред. совета В. С. Стёпин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Мысль, 2010. – 2816 с
2. Гриненко, Г. В. История философии : учебник для бакалавров / Г. В. Гриненко. – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2015. – 706 с
3. Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А.А. Ивина. – М.: Гардарики, 2004 - 1072 с.
4. Лотман Ю. М. Люди и знаки. / В кн. Лотман Ю. М. Семиосфера. – СПб.: Искусство-СПБ, 2010. – 704 с.
5. Зарецкая Е. Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации. – 5-е изд. – М.: Проспект, 2018. – 472 с.
6. Энциклопедический словарь Брокгауза Ф.А. и Ефрона И.А. : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). [Электронный ресурс] // niv.ru: информ.-справочный портал. 2000–2019. URL: <http://niv.ru/doc/dictionary/brockhaus-efron/index.htm> (дата обращения 05.12.2019).
7. Букреева А.Н. Герменевтический круг как метод интерпретации художественных образов // Ценности и смыслы. 2017. №5.
8. Шлейермахер Ф. Герменевтика / пер. с нем. А. Л. Вольского СПб.: Европейский дом. 2004. - 242 с.
9. Золотарёва Л.Р. Описание и анализ произведения искусства – эстетико-искусствоведческий и педагогический инструментарий // Известия АлтГУ. 2012. №2-1.
10. Мечковская Н.Б. Семиотика: Язык. Природа. Культура. Курс лекций. 2-е изд., испр. – М.: Академия, 2007. - 432 с.
11. Лобаданов А. П. Семиотика искусств. – Лондон: МАНВО, 2016. – 804 с.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ

1. **Адамқұлов Н.М.** І.Жансүгіров атындағы Жетісу Мемлекеттік университетінің қауымдастырылған профессор, педагогика ғылымдарының кандидаты
2. **Адамқұлов Е.М.** Алматы қаласының №61 жалпы орта мектебінің «Технология» пәні мұғалімі.
3. **Асембай Е.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Өнер, мәдениет және спорт институтының «көркем білім» кафедрасының қауымдастырылған профессоры, философия ғылымдарының кандидаты. Қазақстан. Алматы қ-сы. E-mail: altai-73@mail.ru
4. **Абдуллаева. Г.Д.** Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің аға оқытушысы, Түркістан қ, Қазақстан, e-mail: gulnar_191071@mail.ru
5. **Ақбаева.Ш.Ә.** Абай атындағы ҚазҰПУ Өнер, мәдениет және спорт институтының «Көркем білім» кафедрасының доценті, п.ғ.к., ҚР Суретшілер одағының мүшесі. e-mail: akbaeva_sholpan@mail.ru
6. **Айтуарова А.Т.** өнертану ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы ҚазҰПУның доценті, Алматы қ., Қазақстан
7. **Аманбеков Н.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, «музыкалық білім және хореография» кафедрасының студенті, Қазақтан Республикасы, Алматы, e-mail: nurik.97.kz.2016@mail.ru
8. **Аманалиев К.Е.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистрі, оқытушысы. Шымкент қ-сы, Қазақстан
9. **Ауанова А.Е.** Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің магистранты, Қазақстан, Алматы қ. ainagul_auanova@mail.ru
10. **Болысбаев Д.С.** философия ғылымдарының кандидаты, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің доценті. Шымкент, Қазақстан
11. **Бахарова Г.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистранты. Шымкент, Қазақстан.
12. **Байкусиева И.Ж.** Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер,мәдениет және спорт институты
13. «6M010700 – Бейнелеу өнер және сызу» мамандығының 2курс магистранты. Алматы қ., Қазақстан
14. **Бекмұхамедов Б.М.** Педагогика ғылымдарының докторы, ПББХҒА (МАНПО) корр-мүшесі, РЖА (РАЕ) корр-мүшесі, РФ ғылым мен білім берудегі еңбегі сіңген қызметкері, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақтан Республикасы, Алматы, e-mail: bm_bekmu@mail.ru
15. **Бурибеков О.С.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистрі, оқытушысы. Шымкент қ-сы, Қазақстан
16. **Букенова С.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистранты. Шымкент қ-сы, Қазақстан
17. **Батырханов А.** Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің магистранты, Алматы қ-сы. Қазақстан
18. **Батырханова Ж.** Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің оқытушысы, Алматы қ-сы. Қазақстан
19. **Беркутбаева К.М.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистранты, Алматы қ-сы, Қазақстан, e-mail: kama_renat@mail.ru
20. **Бейсенгали Б.Б.** Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының 6M041600 – «Өнертану» мамандығының 2курс магистранты. Алматы қ-сы, Қазақстан
21. **Ву Чжэнхуй.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 6D010700 – Бейнелеу өнері және сызу мамандығының 2 курс докторанты, Қазақстан, Алматы. e-mail: 250259855@qq.com
22. **Джанаев М.Б.** п.ғ.к., ҚР Суретшілер одағының мүшесі Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер,мәдениет және спорт институты. Алматы қ., Қазақстан
23. **Джанғабылова А.Н.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистранты. Шымкент, Қазақстан.
24. **Есенбаева К.А.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистр оқытушысы. Шымкент, Қазақстан

25. **Ешманова. Ж.М.** Абай атындағы ҚазҰПУ,Өнер, мәдениет және спорт институтының 5В010700 – «Бейнелеу өнері және сызу» мамандығының 3 курс студенті, Алматы қ-сы, Қазақстан.
26. **Жеделов К.О.** Педагогика ғылымдарының докторы, Абай атындағы ҚазҰПУ,Өнер, мәдениет және спорт институтының «көркем білім» кафедрасының профессоры
27. **Жақыпбекова М.Ж.** педагогика ғылымдарының кандидаты, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті. Шымкент, Қазақстан
28. **Жаксыгарина М.Ж.** Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің өнертану профессоры, мәдениеттану кандидаты. Ақтөбе қ-сы, Қазақстан
29. **Жанпейсова А.К.** Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің магистрі, Ақтөбе қ., Қазақстан. E-mail:alma_g@gmail.ru
30. **Ибраимов Ү.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Өнер, мәдениет және спорт институтының «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстан Республикасының Суретшілер Одағының мүшесі. Қазақстан. Алматы қ-сы. E-mail: usen.ibraimov61@gmail.ru
31. **Ибраимова П.Т.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистр оқытушысы. Шымкент, Қазақстан
32. **Исламбеков А.Б.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистрі, оқытушысы. Шымкент қ-сы, Қазақстан
33. **Иманбакиев Е.А.** Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының «көркем білім» кафедрасының оқытушы-магистрі, Алматы қ., Қазақстан
34. **Киргизбекова. С.С.** Абай атындағы ҚазҰПУ Дизайн кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстанның Дизайнерлер одағының мүшесі. Алматы, e-mail:sveta010161@mail.ru
35. **Қалжан А.Н.** Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының 6М010416-«Өнертану» мамандығының 2курс магистранты. Қазақстан, Алматы қ-сы, e-mail: syrka.juban@mail.ru
36. **Кайдаров М.У.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің доценті, Алматы қ., Қазақстан. e-mail: Malik.Uays@mail.ru
37. **Қайырбек. Ш.** Студент, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы, e-mail: sherhan_ismagulov@mail.ru
38. **Куанышбек Ж.** Абай ат.ҚазҰПУның «5В010600 – Музыкалық білім» мамандығының 2 курс студенті. Алматы қ., Қазақстан
39. **Капишева М.Б.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогика университеті, 6М010700-Бейнелеу өнері және сызу мамандығының 2 курс магистранты, Қазақстан, Алматы қ., E-mail: moxi_love@mail.ru
40. **Қасенова Д.** 5В010700– Бейнелеу өнері және сызу мамандығының 3-курс студенті. Абай атындағы ҚазҰПУ, Қазақстан. Алматы қ-сы. Қазақстан, Алматы қ., E-mail: kasenova.dariga@inbox.ru
41. **Кемалова Г.Б.** Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің аға оқытушысы, магистр.
42. **Каинбаева А.Б.** №39 жалпы орта білім беретін мектеп КММ «Сызу, сурет, еңбек» пәнінің мұғалімі, Шығыс Қазақстан облыс, Семей қаласы, e-mail: amangul555@inbox.ru
43. **Лян Чжихуй.** Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогика Университетінің 6D010700-«Бейнелеу өнері және сызу» мамандығының 2 курс докторанты.
44. **Мамшов М.Ж.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистр оқытушысы. Шымкент, Қазақстан
45. **Мутанова М.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистранты. Шымкент, Қазақстан.
46. **Манасов Б.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Өнер, мәдениет және спорт институтының «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстан Республикасының Суретшілер Одағының мүшесі. Қазақстан. Алматы қ-сы. E-mail: manasov_ba@mail.ru
47. **Найманов Б.Т.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Өнер, мәдениет және спорт институтының 6М041600 – Өнертану мамандығының 2 курс магистранты, Қазақстан, г. Алматы, e-mail: baukalai@mail.ru
48. **Нәби А.Е.** Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының 5В042100 графикалық дизайн мамандығының 4-курс, студенті, Алматы e-mail: abykanovamanar@mail.ru
49. **Оспанов Т.М.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистр оқытушысы. Шымкент, Қазақстан

50. **Орынбасарұлы Е.** Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Өнер, мәдениет және спорт институтының 6М041600-Өнертану мамандығының 2 курс магистранты. Қазақстан., Алматы қ-сы.

51. **Оспанов Б.Е.** ҚР және Ресей педагогика ғылымдарының кандидаты, өнертану доценті, профессор, ҚР Суретшілер және дизайнерлер одағының мүшесі, Абай атындағы ҚазҰПУ, «Көркем білім» ғылыми және шығармашылық зертханасының меңгерушісі. Қазақстан. Алматы қ-сы

52. **Рысымбетов Е.Қ.** Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты «Көркем білім» кафедрасының меңгерушісі, Өнертану PhD докторы. Қазақстан, Алматы қ-сы

53. **Рсмаханбетова Ш.Е.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистр оқытушысы. Шымкент, Қазақстан

54. **Рахимбердиев Б.С.** №39 жалпы орта білім беретін мектеп КММ «Сызу, сурет, еңбек» пәнінің мұғалімі, Шығыс Қазақстан облыс, Семей қаласы, e-mail: rusrus302@mail.ru

55. **Сывороткина С. И.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистранты,. Алматы қ-сы., Қазақстан e-mail: sunnyveta@mail.ru

56. **Сайнанов Б.А.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистрі, оқытушысы. Шымкент қ-сы, Қазақстан

57. **Сыдығалиев Д.С.** п.ғ.к., С.Сейфуллин атын. ҚазАТУ, доценті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

58. **Сыдығали Д.Д.** С.Сейфуллин атын. ҚазАТУ магистранты, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

59. **Тохниязова С.** Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының 5В042100 - Дизайн (графикалық) мамандығының 3 курс студенті, Алматы қ-сы, sabi_zova024@mail.ru

60. **Умурзакова А.И.** доцент, Институт Искусств, культуры и спорта при КазНПУ имени Абая, г.Алматы, Казахстан

61. **Хабрзақ Т.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистранты. Шымкент, Қазақстан.

62. **Чжао Женбиао.** Аға оқытушы, Цзилинь инженерлік-техникалық педагогикалық университеті, Қытай, Цзилинь провинциясы, к.Чанчунь, e-mail:: 635115324@qq.com

63. **Шертимов. О.Е.** М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің магистранты. Шымкент, Қазақстан.

64. **Шажабаетова Ж.А.** Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының «көркем білім» кафедрасының оқытушы-магистрі, Алматы қ., Қазақстан

65. **Шаленова М.М.** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистранты, Алматы қ-сы, Қазақстан, e-mail: mashulya_22@mail.ru

66. **Ырыстанұлы Б.** Абай атындағы ҚазҰПУ., Өнер, мәдениет және спорт институтының, «көркем білім» кафедрасының оқытушысы, п.ғ., магистры. Қазақстан, Алматы қ., E-mail: Jasalash.kz@mail.ru

**ҰСЫНЫСТАР ҮШІН
ДЛЯ ЗАМЕТОК**